FRANCISCI GVILLI-MANNI.

DE

REBVS HELVETIORVM,

SIVE

ANTIQVITATVM

Libri V.

Ex varijs scriptis, tabulis, monimentis, lapidibus, optimis plurium linguarum auctoribus.

Cum Sac. Cæs. Maiest. gratia, & priuilegio.

FRIBVRGI AVENTICORVM,
EX OFFICINA TYPOGRAPHICA
M. VVilhelmi Mæss.

M. D. XCVIII.

V.

AD CONSVLES, PRAETORES, QVAESTORES, TRIBVNOS PLEB. SENATVM. POPVLVMQVE TREdecim *Heluetiorum Ciuitatum.*

NTIQVA hæc mea visum est vobis consecrare, VIRI ILLVSTRES viri fortes; siue debui Heluetius, De rebus Heluetiorum: aut rem gratam facere existimaui. Ita enim humanum ingenium est, vt cum facile cuncta cetera admiretur, nihil auidius, aut lætius accipiat, quam de se, & suis. Atque inde ad virtutem non raro incitamenta. Heluetiorum sane ea gestorum gloria, vt eos nominis, & famæ minime pigere debeat. Nam si vetusta repetamus Romanos sæpius cecidisse, nec nisi per fraudem circumuetos in eorum potestatem venisse; socios vero & fœderatos, ob fortitudinem, quam subditos Heluetios habere

maluisse reperiemus. Sin media potentissimis regibus, & principibus pares bello, aut superiores exstitisse. Si deniq; postrema putemus, eam de se orbi opinionem præbuere, vt illorum amicitiam, & societatem summi terrarum Monarchæ ambierint, & pro beneficio acceperint. De Heluetia, his libellis, pleraq; quæ super prisco statu, republica, factis, conuersionibus; quæ, vt aliis regionibus, crebræ ipsi, & communes. Ciuitatum quoque origines, & progressus non omissi: sed procul à fabulis. Additum de municipiis, præfecturis, sociis, fœderatis. Quæ omnia oculis, tamquam in tabula, vsurpare, non delectabile solũ, sed cum fructu. Historia enim dux vitæ, & sapientiæ mater. Et semper pueri, qui sui decoris. & laudis, suæ originis ignari. Sed vos hoc quidquid est operæ, æqui, boniq; consulite, simulque date crescendi copiam, & quid inde spei sit reliquum pernoscite.

Tantum est. Valete, bene rem gerite, & vincite.

Virtute vera, quod fecistis antidhac.

Franciscus Guillimannus.

SCRIPTORVM VETERVM RECENTIVMQVE DE HELVETIIS TESTIMONIA.

C. Iul. Cæsar.

Comment. I

Elue:ij reliquos Gallos virtute praecedunt; quod fere quotidianis praliis cum Germanis contendunt, cum, aut suis finibus eos prohibent: aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt. Paullò post vocat, *Homines bellandi cupidos*, quiq; *pro multitudine hominum, & pro gloria belli, atq; fortitudine angustos se fines habere arbitrabantur.*

M. Tullius, Cicero. de Cæsare loquens.

Oratione de prouinciis coss.

Non sibi solum cum iis, quos iam armatos contra P. R. videbat, bellandum esse duxit, sed totam Galliam in nostrā ditionem esse redigendam. Itaq; cum acerrimis nationibus, & maximis Germanorum, & Heluetiorum prœliis felicissime decertauit.

C. Cornelius, Tacitus.

Lib. I. hist.

Heluetij Gallica gens, olim armis, virisq; , mox memoria nominis clara.

L. Iulius Florus:

Lib. III. cap. x.

Primus Galliæ motus ab Heluetijs cœpit, qui Rhodanum inter, & Rhenum sibi, non sufficientibus terris, venere sedes petitum, incensis mœnibus suis. Hoc sacramentum fuit ne redirēt. Sed petito tempore ad deliberādum, quum inter moras Cæsar, Rhodani ponte rescisso, abstulisset fugam, statim bellicosissimā gentem sic in suas sedes quasi greges in stabula pastor, deduxit.

Paullus Orosius.

Lib. VI. cap. VII.

Heluetiorum animos fortissimæ omnium Gallorum gentis,

ea vel maximè causa, quod perpetuo pene cum Germanis bello altercabantur, à quibus Rheno tantum flumine, dirimuntur, Orgetorix quidam princeps gentis, spe totas inuadendi Gallias in arma incenderat.

Raphael Volaterranus.

lib. VII. Geog.

Heluetij, quos nunc Suiceros vocant, circa Rheni fontes habitant, agros etiam in Italia possident, circa montẽ qui S. Gothardi adpellatur. Prodiga gens animæ & bellacissima, breui vtuntur armatura, pectore tantum, verticeq́ à parte interiorum lacertorum contecti.

Philippus Comineus.

In Ludouico 11. cap. XI.

Cum de Ioanne Calabriæ duce loquutus esset. *Habebat,* inquit, *quingentos Heluetios pedites, qui primi fuerunt qui in hoc regno* Galliæ, *visi sunt, quiq́ famam iis qui postea secuti sunt pepererunt. Nam se in omnibus locis fortissime gesserunt.*

Nicolaus Gillius.

In Annalib. Francorum.

Vbi de Heluetiorum primo fœdere pauca interiecisset. *Ab eo tempore cœperunt Heluetij suis dominiis iuste, & æquiter præesse, multaq́ eximia & magna prælia fortiter pugnarunt pro defensione suarum terrarum, priuilegiorum, iuris Ecclesiastici, viduarum, & pupillorum suæ ditionis. Vnde magnam sunt consecuti toto orbe famam, & gloriam: Suntq́ homines bellicosi, & in armis exerciti, quorum proinde opem, & auxilium exteræ nationes sæpius quærunt.* Belforestius *Fideles, & fortes regum Galliæ compatres* ad pellat, in Carolo IX.

Paulus Iouius.

lib. XI. Historiarum.

Populus Heluetius fide, virtute, & recenti victoria inclitus, specioso, decoroq́ titulo Defensor Pontificiæ libertatis adpellatus.

Omnium

Natalis Comes.

Omnium prope militum maximè gloria, obseruantia, virtute rei militaris præstare putandi sunt Heluetij, quorum ordo tàm facilè resarcitur, quam facilè reliqui milites profligati dissipātur; ac toties aciem instaurant quoties labefactata hostium virtute fuerit. Alio loco (Lib. XXIV. hist.) *Est ea Gallorum natura vt summus sit illorum ardor, formidabilesq; sint præcipue initio bellorum: sed hæc acies facilè retunditur si virtutem, & constantiam aduersariorum inueniat. Heluetij contra resurgunt, vt ita dixerim, vel profligati, cum facilè aciem instaurent.*

Casp. Vrsinus Velius.

Cùm de aliis nationibus carmine cecinisset, dé Heluetiis ita pro fine subiungit.

Intrepido excellens animo, & fulgente securi,
Martius his colophon additur Heluetius.

)(4 INDEX

INDEX CAPITVM.

LIBRI PRIMI.

APVT. I. *Heluetij qui & in qua Gallia parte, quid, quantumq; tenuerint. Vnde dicti: Suitzers quoq; nominis origo.*

CAP. II. *Qui fuerint quatuor Heluetiæ Ciuitatis pagi, de quibus Cæsar.*

CAP. III. *Quæ fuerint XII. opida quæ incendisse Heluetios tradidit Cæsar.*

CAP. IV. *De alijs locis, & opidis in Heluetia ab antiquitate notis.*

CAP. V. *De republica Heluetiorum, Gallorumq; antiqua, vtq; libertate prope omnes exciderint.*

CAP. VI. *De rebus gestis Heluetiorum ad bellum Cimbricum confectum. De Gessatis.*

CAP. VII. *Bellum Heluetium cum Iul. Cæsare.*

CAP. VIII. *De Heluetiorum cum Romanis fœdere, statuq;, & condicione fœderatorum, & sociorum Pop. Romani.*

CAP. IX. *Colonia Romana in Heluetia quæ, à quibus, & quando ducta, ratioq; lingua apud Auenticos, & Antuates mutata.*

CAP. X. *De Colonijs, & republica Coloniarum in genere, de Heluetijs in specie.*

CAP. XI. *Quæ Romanorum in Heluetia præsidia, quibus locis, & à quo tempore.*

CAP. XII. *De Præfectis, & Præfecturis in Heluetia Romanis, siue procuratoribus.*

CAP. XIII. *De moribus, & consuetudinibus Gallorum, & ita Heluetiorum antiquis; tum eorum cum Germanorum institutis accurata comparatio.*

CAP.

CAP. XIV. *De Diis gentilium in Gallia, Heluetiaq; eorum cultu, & religione; Druidum disciplina, & sectis.*
CAP. XV. *De conuersione Heluetiorum ad fidem Christianam, & qui primi, aut sanctitate pracipui in Heluetia eius religionis viri.*

LIBRI SECVNDI.

CAPVT. I. *De rebus gestis in Heluetia, aut circa eam, Augusti Casaris tempore, & reliquorum eius familia, Imperatorum. Bello Rhetico, & Vindelico, aliisq; Germanicis.*
CAP. II. *Bellum Sequanicum Vindicis, tum Galbinianum & Heluetia prima notabilis clades, & vastatio.*
CAP. III. *De Allemannis, eorum origine, & rebus gestis, & contra eosdem Imperatorum R. bellis. Vindonissensi pugna, & aliis in Heluetia factis.*
CAP. IV. *Constantini M. praclara facta, & liberorum. Lentiense bellum iuxta Acronium, & Iuliani Cas. insignes victoria.*
CAP. V. *De Valentiniani I. & Gratiani f. Impp. fortiter gestis, & quando primum Allemanni Heluetia partem occupauere.*
CAP. VI. *Barbarorum vndiq; irruptiones, & Gallia, & Heluetia ruina, tum Burgundionum in ea sedes.*
CAP. VII. *De Burgundionibus, eorum origine, & progressu, rebusq; gestis.*
CAP. VIII. *De regibus Burgundionum, & quando ipsi à Francis excisi.*
CAP. IX. *De Francorum origine, progressu, rebus gestis.*
CAP. X. *Allemannorum pralio Tolbiaco clades, antiqua gloria, & libertatis priuatio.*

CAP. XI. *Heluetiæ status, & conditio post prælium Tolbiacum. de seruitute, & manumissione, lege Salica, de nobilitate, aliis.*
CAP. XII. *Franciæ reges qui Heluetiam obtinuerunt.*
CAP. XIII. *Burgundiæ regnum à quo, quomodo, & quando restitutum, regesq́; Burgundiæ qui præcipuè in Heluetia regnarunt.*
CAP. XIV. *De Heluetiæ statu, deficientibus vltimis Burgundiæ regibus.*
CAP. XV. *Qui primi Germanorum Burgundiæ Minori præfuerint, de eorum titulo, & rebus gestis.*
CAP. XVI. *De origine & causa libertatis Heluetiorum, & primo trium ciuitatum fœdere.*

LIBRI TERTII.

CAPVT. I. *De origine, conuersionibus, & statu* XIII. *Helu. Ciuitatum. De Vrania.*
CAP. II. *De Suitia.*
CAP. III. *De Siluania.*
CAP. IIII. *De Lucerna.*
CAP. V. *De Tiguro.*
CAP. VI. *De Clarona.*
CAP. VII. *De Tugio.*
CAP. VIII. *De Berna.*
CAP. IX. *De Friburgo.*
CAP. X. *De Salodoro.*
CAP. XI. *De Basilia.*
CAP. XII. *De Schaffhusia.*
CAP. XIII. *De Abbacella.*
CAP. XIV. *Vtrum Heluetia omnis vnius Ciuitatis nomine rectè includi posit.*
CAP. XV. *De Confederatione* XIII. *Ciuitatum Heluet.*

CAP.

CAP. XVI. De republica XIII. Ciuitatum Helu.
CAP. XVII. De Municipiis Heluet. eorum iure, & republica.
CAP. XVIII. De præfecturis Helu. & earum administratione.

LIBRI QVARTI.

CAPVT. I. De sociis Heluetiorum, eorum origine, conuersionibus, statu, & republica. De Abbate, & opido S. Galli.
CAP. II. De Rhætis.
CAP. III. De Valesianis.
CAP. IV. De Rottuillanis, Biennensibus, & Mulhusinis.

LIBRI QVINTI.

CAPVT. I. De federibus & federatis Heluetiorum. De fœdere Austriaco, & hereditario.
CAP. II. De fœdere Mediolanensi.
CAP. III. De pace perpetua, & federibus Gallicis.
CAP. IV. De fœdere Sabaudico.

FRANCISCI GVILLIMANNI DE REBVS HELVETIORUM.

LIBER I.

Heluetij qui, & in qua Galliæ parte, quid, quantumq́ tenuerint. Vnde dicti, Suitzeri quoq; Nominis origo.

ELVETIAM qui primi tenuerunt, vt ignota origine, ita gentem Gallicam fuisse compertum est. Sed nec quibus rebus præclarè domi, bellique à principio floruerunt, & quanto tempore, est satis pro manifesto. Græcis, deinde Latinis ea cura fuit, publica, iuxta priuata posteritati per scripturas relinquere. Cæteræ nationes barbaræ ideò habitæ. Sed animi fallor, aut illa maxima caussa fuit Scythis, Gethisque literas, & quidquid veteris memoriæ fuit, ab vsque radicibus conuellēdi, cùm bibliothecas, templa, parietes, hostium, hoc est, Latinorum, Græcorumque commendatione, & gloria refertos, & ornatos cernerent; se pari, aut maiore virtute, vel penitus obliterari, aut verbis etiam atrocibus pernotari. Gallia autem omnis in partes tres diuisa erat:

Heluetii inter Celtas. Commentariol. belli Galliti. Dio li. LIII.

Vnam Celtæ quæ intra Garumnam, & Sequanam, Matronamque amnes est, habuêre. In ijs Heluetij C. Iul. Cæsare imperante. Sed Augustus illo, credo, biennio, quod Gallicis rebus constituendis integrum sumsit, cùm Galliã in quatuor partes tribuisset, Celtas propè vniuersos Narbonensi prouinciæ adsignasset, Heluetios Lugdunensi, quam quartam partem fecerat, & ad Rhenum porrexerat, reliquit. Ita Strabo, qui ad medium Tiberij principatum vixit, & scripsit. Nec tenuit. Vespasiani enim tempore, in Belgica eos collocauit Plinius. Hunc posteà secutus Ptolemæus, cùm eamdem Belgicam prouinciam, quę secundum Rhenum est, in Germaniam superiorem, & inferiorem diuisisset, Heluetios in Germania superiore posuit, potissima parte Sequanis attributa. In Sequanis enim Auenticum ponit. Sed quãtum ad hanc diuisionem vtriusque ratio aperta. Nam & Plinius, & idem Ptolemæus cùm Heluetiam Belgicæ, aut Germaniæ superiori adscribunt, eam tantùm partem intelligunt, quæ propè Rhenum est, quæ postquam Allemanni occuparunt Allemannia dicta, & Ducatus Allemanniæ partem effecit. Vt intelligas Heluetiæ antiquam eam fuisse, licet diuersis nominibus, discretionem, quæ Burgundorum, & Allemannorum, vt diximus, temporibus manifestior: cum hæc pars Burgundia Minor diceretur, illa Allemanniæ nomen retineret. Constantini Magni demum Imperio, & liberorum, Sequanorum Maximam Sequani, Rauraci, Heluetij, nõ sine vtriusque gentis nominis interitu, composuêre. Hic Eutropij verba de Cæsare loquentis intelligo. *Is* inquit, *Primò vicit Heluetios qui nunc Sequani adpellantur.* Ammianus tamen, eodem scilicet tempore, Heluetiam, sanè Auenticensem pagum, Antuates, Pœninas Alpes, & Graiias,

Iidem in Lugdunensi. Lib V Geog. Lib. III nat. hist. post in Belgica. Lib. III. Cosmog. *Mox in Germania superiore. & demum in Sequanis.*

Breuiario VI. Lib. XV. hist.

hoc

hoc est, totum eum tractum, qui in vtraque Lemanni, & Rhodani ripa est, in Lugdunensi secunda, quæ posteà Burgundionum regnum fuit, collocauit, cùm cætera Sequanis, vt Eutropius, tradidisset. Durauit quamdiu Romanorum in Gallia imperium fuit. Heluetiorum porrò limites Iul. Cæsare melius nemo circumscripsit. Ita enim de Orgetorige, apud Heluetios, ea tempestate, facile principe, ad capessendum Galliarum imperium populares incitanti edisserit. *Id hoc facilius*, inquit, *eis persuasit, quòd vndiq; loci natura Heluetij continerentur, vna ex parte flumine Rheno latissimo, atq; altissimo, qui agrum Heluetium à Germanis diuidit: altera ex parte monte Iura altissimo, qui est inter Sequanos, & Heluetios: Tertia lacu Lemanno & flumine Rhodano qui prouinciam nostrã ab Heluetijs diuidit.* Rhenus ex monte Adula, qui pars orientalis summarum Alpium, siue S. Gotthardi, ortus, primùm Curiam Rhetorum permensus, in lacum descendit, qui eo quidem loco Brigantinus, à Brigantio opido dextra eius fluminis ripa, nominatur à Plinio, Solino, Ammiano: Mela Acronium, aut Acronium vocat, qui deinceps Potamicus, vsitato nunc nomine. Eum lacum Constantiæ egressus, exiguo confecto spacio, tribus scilicet passuum millibus, alium lacũ illabitur, Mela supradictus, Venetum; vulgò inferiorem, aut Cellensem vocant, vnde propè Stein opidum Germaniæ exitum trahens Schaffhusiam, mox cataractis maioribus confectis, Solium Cæsaris, Forum Tiberij, & Certiacum deuolutus, Confluentiam peruenit, vbi in eum se Arula exonerat, qui eò loci Rauracos Heluetiosque separat. Nam memoratus Rheni cursus primò Vindelicos Germaniæ, Strabone teste, populos, ab Heluetiis aut potius Heluetiorum pago Tigurino, [neque enim alias

Heluetiæ limites.

Eod. comment. I.

Rheni limitatio, & circa Heluetiam cursus.

Lib. IX. cap. XIX. cap. XIII. Lib. XV. Lib. III. cap. I. *Eodem loco.*

Lib. IV. Geog.

Lib. XV. Heluetiç partes, quam Tigurinas Rhenus alluit,] disiungit, tum vindeliciæ ad fines, aut partes Lintzgouiam, Ammianus Lentiensem pagum vocat, Hegouiam, & Klætgouiam; cuius incolas Lacobrigos Cæsar nuncupauit. A Confluentia verò secūdum Arulam ascendendo per sex passuum millia, ad Vocetium vsq;, qui Iuræ principium, & pars, qua nempe eum fluuium perstringit, eiusdemq; montis summitates, Coloniam vsque, & Rhodani claustra infra Geneuam si perueneris, Heluetiorum limites contra Rauracos, & Sequanos habebis, totumque Septentrionem. Versus Occidentem Heluetios contra Allobroges, qui in Prouincia Romana diuidit Rhodanus, à loco ante dicto, claustris scilicet Rhodani, Clusam nominant, Geneuam vsq;, quod vltimum Allobrogum opidum. Ab eo opido ducta ad obiectos montes linea, per eorum dein culmina, ad eum locum quo rursum coeunt, claustrumque illud Rhodani conficiunt quod Heluetiis, Germanisque olim am Gand, siue ad saxum, mox corruptè Latinis Agaunum, antiquitùs Tarnadæ, nunc D. Mauritius nominatur, Veragrorū ditionis, primò Centrones, postea Salassos versus Meridiem populos ab Heluetiis separat, laterisq; partem meridiani. Ab his tum claustris Agauni altera Rhodani ripa, siue dextra, apices eorum montiū qui Sanetsch, Gæmmi, & Grimsel dicuntur, Veragrosque, Sedunos, & Viberos, siue totum Valesianum Episcopatum, & Heluetios disiungunt, ad Tauriscos vsque siue Vranienses, qui partem pagi Tigurini constituunt, & deinceps ad montem Breitenuald Glaronensiūm; qui Episcopatus Curiensem & Constantiensem diuidit, Heluetiosque à Lepontinis, Rhætisq;, segregant; Meridiemque vniuersum. Deniq; à monte Breitenuald ad lacum Riuarium, tum verò secun

Comment. eodem 1.

item Iuræ.

& Rhodani.

Montiumq; succedentiu.

dum

dum fl. Sietzium qui ex Riuario propè Vesenium effluit, dum se Limago miscetur, & posteà secundum Limagum ad influxum vsque fl. Steinen, qui ex Castris in eum labitur, à quo fluuio Steinen, culmina rursum eorũ montium qui Sarunetes attingunt, prout sese inflectunt, curuantq; versus Rheguscos, vsque ad Stat, siuè Stationem primum Heluetiorum ad Rhenum supra lacum vicum, fines, terminosque Heluetiæ versus Orientem concludunt, quibus finibus quoq; separantur pagi Tigurini partes, Glarona, Termini, Toggenburgenses, & Abbatiscellani Constantiensis Diœcesis, à Castrensibus, Sarunetibus, Verdenbergensibus, Rheguscis, Rhætis, siue Episcopatus Curiensis. Hos antiquæ Heluetiæ limites nominare possumus. Nam quæ hodie Heluetiorum nomine continentur, latius patent, receptis in Ciuitatum Heluetiarum, aut Sociorum numerum ex Sequanis Basilea, ex Germania Schaffhusia, & Rottvilla, Rhætis præterea omnibus, & Valesianis, promotis etiam vltra summas Alpes longè, lateq; Pomæriis, & eadem nunc ab Heluetiis, & eorum fœderatis habentur, & incoluntur propè vniuersa. Non contentus Cęsar Heluetiam ita terminasse, mensuram addidit, & in longitudinẽ passuum millia CCXL. in latitudinẽ CLXXX. patere, memoriæ mandauit. Quantum ad longitudinem calculatio certa. Nam à Stat, siue statione, vbi Heluetia incipit, ad claustra Rhodani infra Geneuam vbi eius longitudo desinit numerantur milliaria Heluetia triginta, ex quibus vnumquodque passuum Italicorum millia octo conficit, quæ si inter se compares, rationem, numerumq; exactum reperies. De latitudine paullò res implicatior, tamen si à montis Iuræ culmine, vbi Lauer, aut la verriere dicitur, lineam ad cacumen Grimsel vnde Arulæ Scaturi-

Heluetia nunc, quam olim latior.

Heluetiæ latitudo, longitudoq;.

Heluetiorum denominatio. Notu in Cæs.

go, maximaque Heluetiæ latitudo, produces, aut fallor, vel millia à Cæsare notata offendes. IamHeluetiorum nomen vnde fluxerit, primus, vt arbitror, Henricus Glareanus inuestigauit, & nisi mens aberrat reperit. Heluetter enim Celtica lingua dictos quasi Ditis propinquos, siue nobilitatis indè, vt à Deo, siue antiquitatis, ex eodem fonte, insignia capere voluerunt. *Datur, enim*, vt ille ait, *Hæc venia antiquitati, vt miscendo humana diuinis primordia sua augustiora faciat. Galli*, inquit Cæsar, *se omnes ab Dite patre prognatos prædicant.* Ita ab eodem Cæsare referuntur inter Celtas Helhutteri populi, quos Ditis custodes, aut Satellites interpreteris. Berosus, siue quisquis est, cuius extant antiquitates, Ditem in Galliam colonias duxisse, memoriæ commendauit, de Saturno Babilonio loquens. *Anno eius*, inquit, *duodecimo Iubal condidit Celtiberos, & paullò post Samothes, qui & Dis, Celtas colonias fundauit, neque quisquam illa ætate isto sapientior fuit.* Suicerorum nomen hodie notius Ciuitas secunda Suitia indidit. Cùm enim per cruentam illam pugnam quæ apud Morengart Suitiorum regionis, depugnata est, Sueuis & Germanis, aliisque nationibusHeluetij innotuissent, nec aliã vocem audissent, quod vnius erat, ad omnes transtulerunt, Suicerosque adpellarunt quidquid eius fœderis fuit, aut postea accessit.

Liuius lib. I. annal.

Comment. VI.

Comment. VII. quamuis corruptè ibi Helenteri leguntur.

Lib. v. antiqu.

Item Suitzeri nominis origo.

Qui fuerint quatuor Ciuitatis Heluetiæ pagi, de quibus Cæsar.

CAPVT II.

Comment. I.

Mnis Ciuitas Heluetia, inquit Cæsar, *in quatuor pagos diuisa est.* Quærendum quid sit Ciuitas,

quid

quid; tum Pagus. Illa compositum quoddam est. Quemadmodum igitur alia tota per partes, ita si quid sit Ciuis cognouerimus, Ciuitatis notionem eadem opera habebimus. Ciuitas enim ciuium quædam multitudo est. Ipsam descripsit Aristoteles *Participatione potestatis publicæ iudicandi, & decernendi.* quam descriptionem populari statui maximè conuenire ait. Is hac ratione ciuis, qui conciliis publicis interesse, iudicijs præesse, magistratus capere potest. Ciuitas quæ ex talibus, iure & imperio coniunctis. Nec refert eodem in loco, ijsdemuè mœnibus, an nullis omnino mœnibus, & locis diuersis habitetur. Plura enim opida, pluresque regiones loco separatas, & cultu, hæc significatio complectitur, iuris modo, & imperij societate copulentur. Et Opida quidem nihil ad Ciuitatis rationem facere ex Tacito inter cæteros clarum, qui sæpè Ciuitatum Germaniæ mentionem facit, cùm, *nullas in Germania vrbes esse iam vulgatum*, tradidisset, *ne pati quidem inter se iunctas sedes.* Hinc commodè idem Aristoteles Ciuitatem perfectam esse societatem, ex multis viciniis constantem: vicinitatem verò ex multis familiis iunctam societatem, alio loco, definiuit. Eadem ratione Ciuitatis Heluetiæ quatuor pagi, in quibus pagis Opida duodecim, Vici quadringenti. Sed inde quoque manifestum, pagum non esse hoc loco *societatem ex pluribus domibus constitutam vtilitatis gratia*, quemadmodū ab eodē doctore dictū aliàs benè, neque receptaculum, aut perfugiū, quæ Tullius Romanorū Rex Græcè nominauit pagos, locis montanis, & firmis inprimis collibus cōstituta, quo se agrestes, & coloni ex cāpis & planis per hostiles irruptiones subducerēt, sed regionis tractū maiorē, minoremuè propter fluuium, aut potius quamcūq; cuiusuis regionis partē. A fluuijs hæ

In politicis Ciuitatis descriptio.

Libello de Germania.

Dionys. anti. lib. II.

Pagi descriptio.

regiones dictæ Argouia, Turgouia, Rhingouia, Ilergouia, aliæ ſexcentæ. Hanc verò regionum per partes, hoc eſt, pagos, diuidendi rationem à Numa quoque vſurpatam teſtatur Dionyſius. *Diuiſit*, inquit, *totam regionem in partes, quos pagos nominauit.* Idem tradidit Plutarchus. Atque ita Heluetia omnis in quatuor partes diſtributa erat, quemadmodum antiqua Sueuia in centum. Ex his quatuor partibus, ſiue pagis, duos tantùm nomine diſtinctè Cæſar expreſſiſſe creditus eſt, Verbigenum & Tigurinum, ſed qui per doctiorum diſſenſiones non difficultatis minus habent, quàm reliqui duo obſcuritatis. Glareanus qui noſtris hominibus, exteriſque primus in antiquitatis Gallicæ Germanicæque inueſtigatione præluxit facem, cùm pagum à Græco πογὰν, & Dorice πκγὰν declinaſſet, ſecundum quatuor Heluetiæ celebriora flumina Taurũ, Limagum, Vrſam, & Arulam, ita quatuor Heluetiorum conſtituit pagos, huius tantùm incertus Vrbigenus vel Verbigenus à fluuio Dur, quem Taurum nos nominauimus, an ab antiquo opido Vrba traxerit nomen. Sed eius ratio ex ipſa pagi recta finitione refutata. Vbi enim centum in Sueuia præcipuæ nobilitatatis flumina, quibus totidem pagos terminet? Si omnes riuos, & torrentes pagis inſigniat, numerum, puto, conficiat; ſed pariter in Heluetia plures vt riui, ita pagi. Aliter ergo tribuendi Heluetiorum pagi, qua in tributione maximè mihi AEgidij Schudi ratio probatur, qui in Tigurinum, Vrbigenum, Auenticenſum, & Antuatem quatuor partes totam Heluetiam diuiſit, de quibus proinde ſingillatim, & eo ſeruato ordine agemus.

Eodem lib. in Numa.

Glareani de quatuor Heluet. pagis opinio.

Eadem refutata.

Schudi opinio probata.

Pagus Tigurinus. I.

Atque Tigurinum pagum eum eſſe qui habetur hodie,

mihi

mihi pro certo eſt, attendenti ad Tauriſcos, quorum caput Tauregum, vel Tigurum, vt poſteà declarabimus, à quo Tigurinos formauit Cæſar. Eius limites, vt fuêre olim verſus Orientem, ante nominatum latus, à Breitenvald Glaronenſium, ad Stad Vicum, iuxta Acronium, vbique Rhætos attingens. Verſus Septentrionem à vico prædicto Rhenus, lacusque Confluentiam vſque, qui eum à Germania ſeiungunt. Dein contra Rauracos & Occidentem primò Arula, vſque ad influxum Limagi, deinde Limagus ad monaſterium vſque Vettingam propè Badam, quæ pagi Vrbigeni eſt. Quo ex loco relicto Limago montium illi apices pro terminis ſunt, qui è regione eiuſdem monaſterij, ad Lortzam fl. infra Frauuenthal monaſterium Tuginorum, & poſteà inter Artam, & Cuſſenacum Suitiorum vicos, extenduntur, donec extremum illud cornu, quod inter Gerſauiam, & Veggiſneſt, magnumque lacum alluit, conficiunt, tum verò, lacu traiecto, ad eum vſq; locum qui Treib dicitur Vraniorum, rurſum ea montium culmina qui Vraniam & Siluaniam, Angelbergamque Siluaniorum ſegregant Geſtinum vſq; in receſſibus Vraniorum, qui Limagus, montesque Tigurinum, & Vrbigenum pagos diuidunt, contrà Occidentem. Denique à Geſtino illæ montium ſummitates, ad Breitenuald nuncupatum primò, qui Siluanios, & Glaronenſes, à Rhætis ſeparant, Tigurinum pagum contrà Meridiem concludunt. Totus hic tractus Conſtantienſis diœceſis eſt, complectiturque Tigurinos, Tuginos, Vranios, Glaronenſes, Abbatiſcellanos, itemq; S. Gallum, Rupertiuillam, Terminos, Toggenburgenſes, & eam regionem vniuerſam, quæ circa Podamicum eſt, & Rhenum, antiquumque Turgeu retinuit nomen. Multa Tigurinorum ſiue totius huius pagi

Eius limites.

Comprehenſi pago Tigurino.

Idem in Ducatu Allemannico. incolarum præclara gesta, de quibus alibi. Vltimis temporibus Ducatus Sueuiæ, siue Allemanniæ partem composuit, Præfecturamque Imperij peculiarem, quæ à loco præcipuo Tigurina dicta. Tigurum enim, & Tugium, Vraniamque, & Glaronam fuisse pagi Tigurini, & Allemanniæ Ducatus ostendunt Instrumenta Ludouici Germaniæ Regis, Caroli M. ex Ludouico Pio, nepotis, quorum vno Turegum, & Vraniam Hildegardi filiæ donat, cuius hoc initium *H. Ludouicus diuina fauente clemētia Rex.* &c. *Curtim nostram Turegum in Ducatu Allemannico, in pago Turgaugensi, & pagellum Vraniæ,* &c. *monasterium nostrum tradimus, quod situm est in eodem vico Turego,* &c. *dilectissimæ filiæ nostræ Hildegardæ,* &c. *Data XII. Kal. Augusti, anno,* (A. D N. Iɔccclɪɪɪ.) *Christo propitio, XXI. regni Domini H. Ludouici serenissimi Regis, in Orientali Francia.* Alio quo Camum, è regione Tugij iuxta lacum, eidem Hildegardi tribuit, his verbis, *Curtim nostram, quæ vocatur Chama, in Ducatu Allemannico, in pago Turgaugensi,* &c. regni eius 26. indict. 6. (A. D. N. Iɔccclvɪɪɪ.) Exstat etiam Instrumentum Henrici IV. quo controuersiam inter Geronem abbatem Eremi, & Suitios composuit, in quo Suitios in Ducatu Allemanniæ constituit. *Datum Basileæ VI. Idus Martij, anno Domini* 1114. *regni eius* 14. *Imperij* 3. Idem probat aliud factum à Cunrado Rege, *Strasburgi,* 8. *Idus Iulij, Anno Domini* 1144. *regni* 6. Glaronam deniq; in Ducatu eodem includi omnia Instrumenta, monasterij Seckingæ confirmant. *Clarona in Ducatu Alamannico.* In

Opida pagi Tigurini. hoc pago opida ab antiquitate celebrata, Thuricum, siue Tigurum, Arbor felix, Gaunodurum, siue Constantia, Vitodurum, Rhinouium, Prætorium siue tribunal Cæsaris, locaq; alia, de quibus posteà singillatim, vti Fines, Forum

Ratio quare Tiberij, Certiacum. Neq; mirum huic pago plura signata

Romanis

Romanis scriptoribus opida quàm aliorum nemini. Frequentiora enim iis locis contra Germanos, Allemannosque Romanorũ præsidia, castraq́; fuêrunt. Barbaris namq; nationibus primi Tigurini præda, & direptioni, primæ in eos irruptiones. Fines, Arbor felix, Constantia Allemannicis nata temporibus. Forum Tiberij auctorem prodidit, Solium Cæsaris non nisi à Cæsarum vno. Comitatus in eo inter cæteros longè celeberrimi Kiburgensis, & Toggenburgensis.

plura Romanis notata in eo opida.

Comitatus eiusdem pagi.

Pagus Vrbigenus II.

Secundus pagus fuit, quẽ Cæsar, Gallos vincere, quàm nominare peritior, corruptè Verbigenum, aut, vt alia exemplaria habẽt Vrbigenum, ad hodiernũ nomen Aergeu, propiore notatione, vocauit. Is cõtra Tigurinũ limites iã dictos habet. Ab influxu verò Limagi in Arulam ad Vocetium se porrigit, sequiturq́; eius montis apices, ad ortum vsq; Siggeris, quo amplexu Rauracos, ab Heluetiis diuidit. Siggeris inde fluxum secutus, eò, dum in sinistrum Arulæ se præcipitat, inter Salodorum, & opidum Vietilsbach, tum verò metam habet Arulam vsque Munsingam, deinceps obiectos montes ad Meridiẽ, eorumque summitates inter Vilisouium, & Entlibuoch, ad Brunicũ vsq; Siluaniorum, & posteà Angelbergã, ad eos deniq; montes qui Vraniorum sunt, qui quidem tractus ab ortu Siggeris, ad eosdem Vraniorum montes Vrbigenum ab Auentico separat, & Occidẽte. Huius pagi, vt partes diuersæ, ita nomina. Circa Burgdoff opidũ, & Salodorũ, in Burgẽdẽ, siue in mõtibus, & Burgẽthal vocatur, nisi potiùs à Burgis, hoc est, ārcibus, & castellis, quæ iis partib. frequẽtissimæ, vt & nobilitas olim præcipua. Propè Ẽmatiã fl. Ẽmenthal, siue vallis eiusdẽ fl. A Vietelsbach Oltã vsq; Buchsgouia, ab arce

Eius limites. Volgo Vötzberg.

Eiusdem partes.

Buchsen,&simpliciter Gouia,Geu.Circa monasteriũ Muri, vagẽthal;& libera Præfectura, itemq; Rusthal, siue vallis vrsæ.Apud Siluanios infra siluã Surichgouia à flumine Surina.Regio verò vniuersa Burgundiæ,non Allemanniæ attributa,quod ex varijs literarũ monimẽtis perspectum. Priuilegium quidem ab Henrico IV. Angelbergæ datum, planum facit id monasterium in Burgundia, & Episcopatu Constantiensi esse, Comitatuque Surich,cuius principium. *Henricus diuina fauente clementia quartus Romanorum Imperator, August.* &c. *Quod regulare quoddam Monasterium situm est,in prouincia scilicet Burgundia,in Episcopatu Constantiensi, in pago Suricoune, in Comitatu Suric quod ad Sanctam Mariam nuncupatum est, cognomine autem Engelberg* &c. *Anno Domini* 1126. *Imp.*6. *Data Argentina* 5. *Kal. Ianuarij.Dominica, Luna* 8: Aliud priuilegium Muri ab eodem Henrico quarto, siue vt plerique numerant quinto, datum,ostendit idem monasterium in Burgundia esse, in Episcopatu Constantiensi, in Comitatu Rore. *Henricus, diuina fauente clementia, Romanorum Imperator Augustus* &c. *Quod in Regno nostro regulare quoddam Monasterium situm est,in prouincia scilicet Burgundia, in Episcopatu Constantiensi,in pago Argoue dicto,in Comitatu Rore,quod Mure nuncupatum est,&c.Data 4.nonas Martij; Indictione 7. anno Dominica Incarnationis* 1114. *regnante Henrico quinto Romanorum Rege, anno* 8. *Imperante* 3. Habuit vrbigenus pagus proprium Episcopum,cuius Vindonissa Cathedra;qua de re,vbi super ea quondam vrbe agemus plura. Eius sunt opida Aquæ Heluetiæ, Bremgarte, Tobinium antiqua.Comitatus Lentzburgiorum,Aquensium,Habsburgiorum.

Vrbigenus Burgundia.

Episcopatus Vrbigeni.

Eius opida.

Comitatus.

Auenticensis pagus. III.

Ita pleraque Ecclesiæ Lausanensis acta, & Instrumenta

vocant

vocant eum, quem, tertio loco, inter Heluetios constituo, à capitali vrbe Auentico sumto nomine. Contra Vrbigenum eius iam terminos posuimus. Versus meridiem separant Valesiani montes ab ea gente, secundum fluuiorum deriuamenta; his in Arulam, aut Sanam, alijs in Lemannum decidentibus. Tum verò montes illi, qui à Castro S. Dionysij, se Minnidurum inter, & Losannam Iurassum vsque inflectunt, Antuatesque ab eo secludunt. A Septentrione eiusdem Iuræ summitates, ad ortum vsque Siggeris prænominati, Auenticos, à Sequanis, Rauracorumque parte diuidunt. Huius, vt ceterorum, plures partes per varia nomina. Antiquum & ingenitum vocabulum solùm circa Friburgum retinuit, vbi Auentici ruinæ, regionis, vt totius olim Heluetiæ, capitis. Vnde non immeritò quidam de Friburgo cecinisse Glareanum existimauêre:

Eius termini.

Et partes.

In sua panegyri.

Gentis Auentinæ decus, & suprema potestas.

Regio Vchtland nominata, non autem Nuchtland, vt perperam, nec sine iniuria antiqui, & veri nominis quidam hactenus scripsere, Rhenano credo adulati, qui Nuithones nobis, si Dis placet, ex Sueuia in eas partes transtulit. Sanè non solùm regio tota Vchtland, sed etiam lacus, quem hodie à vicino opido Moratensem vocant, in antiquis Instrumentis Vchter se, siue lacus Auenticus nominatur, sicuti posteà dicemus. Sed pars huius pagi superior in plures valles tributa, vnde hæc Häslerthal, Sibenthal, Sanerthal; ab altero latere Vatteuerthal, latinè vallem transuersam nominant, valendis, quæ vallis Angina etiam dicta. Quæ verò Neocomo, siue Neoburgo Salodorum vsque sunt, Salgeu antiquitùs adpellabatur, siue Salengeu, quorum opidum Salodorum Salensium. Habuerunt et-

Episcopatus Auentici. iam Auentici, aut Auenticenses suum Episcopum, qui Auenticorum Episcopus in Conciliis nuncupatur, vt iam *Eiusdē opida.* disputabimus. Opida antiqua Auenticū, Salodorum, Paterniacum, Minnidurum, Pyrenesca, Ebrodunum, Vrba, *Et comitatus* Noidenolex, Bramagus vicus. Comitatus Neocomensis, Strasbergensis, Arbergensis, Rotundomontanus, Grueriensis. Sed Comites de Glana præcipuæ nobilitatis, vtpote A. D. N. ab antiquis Burgundiæ Regibus. Ex iis quondam Geueli- ↄccclxxx. num præfectum huic toti pago reperio à Carolo Magno, qui Paterniaci tumultu militari occisus, & sepultus est, quòd proditionis Vasconicæ insimularetur.

Antuatius pagus. IV.

Quartum pagum Antuates habuêre, vtroq; Lemanni *Antuatis fines.* latere. Complectitur is Alpes, & valles omnes à S. Mauritio Geneuam vsq; vltimum Allobrogum opidum, & Rhodanum, qui apud eā vrbem lacu egreditur. Versus Orientem, & Auenticos, limites iam collocauimus. A Meridie montes eos habet, qui Salassos, & Centrones, Allobrogumq; partem ab iis diuidunt. Versus Occidētem demum Allobrogicum opidum Geneuam, & Rhodanum, vsq; dū Iuram attingit, qui Allobroges; tū ipsum Iuram, qui Se- *Cómen. III* quanos ab iis separat. Huius pagi etiam meminit Cæsar, vbi in Antuatibus cohortes duas hiemandi gratia collo- *Eiusdem partes.* casse Galbam memoriæ tradidit. Eius pars quæ dextro Rhodani, qua exitum ducit, Lemanniq; latere postquàm ducta eò Romana equitum colonia, Equestris dicta, incolæ Equestres, alteram quoq; ripam siue sinistram complexi quæ nunc quoq; Chablais dicitur, quòd caballus et- A. D. N. iam equum significat. Amedeus III. Sabaudiæ Comes in clↄccxli. Ducatum erexit, adiūcta Augusta Salassorum. Altera pars

siue

siue superior antiquum nomen retinet, Vaat. Eius sunt opida antiqua Lausunum, aut vt alia exemplaria habent, Lausodunum, nunc Losanna, Bibiscum, Alæ, Penne, quam Neapolin, aut nouam Ciuitatē vocant, ad caput Lemanni, Calarona, Dina, & Neuidunum, siue Ciuitas Equestrium, Comitatus Lausanensis. Hęc antiqua Heluetiæ in quatuor pagos diuisio, posteà, omnis in duas partes, vti ante notauimus, Heluetia distributa, vnam Allemanni, quæ Allemānia, & in Ducatu eius gentis ad Vrsam vsque, & pagi Tigurini terminos antè positos: cetera Burgūdi tenuêre, & Burgundiam minorem dixêre. Sed quatuor Heluetiorum pagos de quibus hactenus egimus, ita se habuisse, vt putauimus, ex Episcopatuum in Heluetia diuisione mihi credibile admodū videtur. Duæ n. in Heluetia Episcopales sedes, duo Episcopi: Alteri Auenticum, alteri Vindonissa habebatur. Vtriq; autem duo pagi attributi: Hic Tigurinum, & Vrbigenum, ille Auenticensem, & Antuates complectebatur. Sed vt quóque sedes mutauerint Iurisdictio tamen in iisdē pagis integra, & immota propè permansit. Auenticenses enim, & Antuates Lausanensi: Vrbigeni, & Tigurini Constantiensi Episcopo paruêre. Quo magis miror homines doctissimos ad tā varia hisce de pagis prolapsos esse, cùm nulla ferè alia ratio sit, qua Romanarum prouinciarum diuisionem antiquam adsequi possimus, quàm ex dioecesibus, & Episcopatibus. Ita namque Sequanorum Maximam cognoscimus ex Episcopatibus qui Archiepiscopo Vesontino parent. Similiter Germaniā superiorē, ex iis qui Archiepiscopum Maguntinum pro supremo agnoscunt. Eadē propè ceterorū ratio. Nam id in antiquitùs cōstitutis Episcopatibus obseruatū cū studio, vt Archiepiscoporum in Ecclesiasticis, quæ Præsidū Prouinciarum in

Et opida.

Omnis Heluetia in duas partes.

Quatuor Heluetiæ pagorum ratio.

Paucis exceptis vt Bienna, & quæ circa eam, quæ ad Basiliensem Episcopatum translata Sicuti Buchsgouia, à Sigeri, Oltā vsq; Salodorensis ditionis.

Modus cognoscendi R. prouincias.

ſecularibus,& politicis iuriſdictio, & auctoritas eſſet, oſtendere, opinor,& confirmare operoſum non eſſet,ſi aut inſtitutam materiam deſiderare arbitrarer. Idem, ab eodem, & per idem ferè tempus præſtitum. Conſtantinus fuit, cui meritò cognomentum Magni datum. Illi libertas,& auctoritas Chriſtianæ pietatis,&reipublicæ accepta referenda. Ille orbem terrarum in certas veluti claſſes diſparauit, & vt diuina humanis, Eccleſiaſtica ſecularibus reſponderent,quamtùm potuit ſapientiſſimè, & pijſſimè, conſtituit.

Euſebius in eius vita. Zoſimus lib. II. hiſt. Onuph. de Comit. R. Baronius tomo III. Annalium.

Quæ fuerint XII. opida,quæ incendiſſe Heluetios tradidit Cæſar.

CAPVT. III.

Comment. 1

PAGIS conſtitutis qui probabiliter viſi ſunt, etiam opida illa duodecim quæramus, quæ incendiſſe Heluetios in Galliam abituri memoriæ commendauit Cæſar. *Vbi,* inquit, *iam ſe ad eam rem,* diſceſſum ſcilicet, *paratos eſſe arbitrati ſunt, opida ſua omnia numero ad duodecim, vicos ad quadringentos, reliqua priuata ædificia incendunt, frumentum omne præter quod ſecum portaturi erant, comburunt, vt domum reditionis ſpe ſublata paratiores ad omnia pericula ſubeunda eſſent.* Certum igitur ex hodiernis Heluetiæ opidis, quæ vltra ſeptuaginta numerantur, Heluetio bello antiquius eſſe nullũ. Sed vt illa quę tenebãt duodecim incenderint, probabile tamen non ita eſſe vaſta, & in flammas, cinereſque redacta, vt non aliquid multumuè ſuperfuerit, ex quo fuiſſe, eſſeque opida, aut talium rudera, & ruinas conſtaret, qualia turres, mœnia, propugnacula alia, quæ

Cauſſa incendii.

vel ignis non attigerit, vel in nihilum dare nequiuerit, vt eadem posteà repetere iussis, & recolere, multa antiquitatis, & priscæ habitationis monimenta remanserint, quæ instauratis licet ædificiis, ætatem tamen, vt prius culta, habitataque fuisse declararent. Sed eadem à nobis post tot rursum, tantasque vastationum, & incendiorum acerbitates, quæ barbaricis euenêre temporibus, iam nec agnosci possunt, nec indicari. Et crediderim non eadem quę prius omnia redhabitata, sed vt nemus, locus, fluuius, aut collis suasit, & persuasit noua opida condita. Multa quoq; corũ quæ nunc inter prisca, & antiqua putantur, à Romanis posteà contra Germanos, & Barbaros excitata, aut propter amœnitatem, an commoditatem frequentari cæpta, celebritatem ab antiquitate nacta sunt. Ne tamen nihil dicamus, sed à capite potiùs principium eruamus.

Auenticum I.

Pręterquàm adfirmant probę fidei scriptores, traditione antiquissimum, & ex antiquis primum, aut vnum. Et feruntur Versus Gottfridi * Viterbiensis, quibus iam Brenni tempore Romanis cladibus noti celebrem eam fuisse vrbem & à Germanis euersam adnotatur in hanc sententiã, nam corruptè alibi legas.

Sede Bisuntinus fuerat tunc Rex Siguinus,
*Cuius erat Sena * fluuius, Rhodanusq; marinus,*
Primaq; pars Araris, Allobrogusq; sinus,
*Cùm loquor Allobrogos fluuium perpende * Labroiam:*
Quæ fuit vrbs quondam grandis velut altera Troia,
Nomen Auenza fuit, quæ peritura ruit
Illa superborum viguit feritate virorum:

* *Fuit is secretarius Friderici, I. & Hẽrici eius f.* Imp. vixitq; *anno* 1150. A. V. C. ccclxv. *Liui. annali.* V.

Ita vocat Sequanam, quæ nunc Seine quoq;.

Quasi Allobroges sint dicti à la Broia. Broia, quem nonnulli Brolium nominant,

notus pagi Auenticensis fluuius, vtpote qui ipsa Auenticum antiquam interfluxerit. Auenticum Auēza nunc quoq; Gallis, & Romana barbara lingua.

Marte Sueuorum perijt primatus eorum:
Decidit armorum cultus, & omne forum.

Posteà

Vxor erat Brenni Siguini filia Regis,
Cuius ab auxiliis Dux Gallica regna subegit.
Sequana, cum Ligeri, Brennica signa vehit.

Auenticum Heluetiorum caput. Lib. I hist.

In ea Romana colonia. A. D. N. cccclii.

A. D. N ccxiv. *Auēticum ab Allemannis vastum.* A. D. N. cccl *Lib* xv. *hist.*

Quæ licet parum fundamenti habeant, vtpotè absq; classico teste, & iurato scriptore, tamen de Auentico nemini dubium vmquàm fuit, non, vt diximus, antiquissimum esse, & ex duodecim illis vnum. In pristinam dein dignitatem reuenit, & Heluetiorum caput esse meruit, auctor Cornelius Tacitus, qui centum circiter post Cæsarem annis vixit, de bello quod Cæcina Heluetiis, Galbæ, contra Vitellium, partes tuentibus, attulit. *Cùmq; direptis*, inquit, *omnibus, Auenticum gentis caput, iusto agmine, peteretur, missi qui dederent Ciuitatem, & deditio accepta.* Posteà Romanorum coloniam accepit, qua de re suo loco. Pleriq; ad vltimum euersam volunt Auenticum, illa communi Romani imperij, & Galliarum strage quæ Valentiniano, III. & Martiano Impp. accidit. Ego multò antè vastatam, & destructam arbitror, & Constantij potius Cæsaris tempore, quo tempore Allemanni vsque in Lingones & Aeduos grassati sunt. Id mihi ex Ammiano fit probabile, qui illa tempestate, hoc est sub Constantio Constantij nepote iam desertam fuisse memoratum reliquit. *Secundā*, inquit, *Lugdunensem Rhotomagi, & Turini Mediolanum ostendunt, & Tricastini, Alpes Graiæ, & Pœninæ. Exceptis obscurioribus, habent & Auenticum, desertam quidem ciuitatem, sed non ignobilem quondam, vt ædificia semiruta nunc quoq; demonstrant.* Nec posteà resurgere potuit, aut aliquid pristini

decoris

decoris reciperare. Viuilo Comes ex ruderibus, suprà eum collem vbi vrbis Capitolium fuerat castrũ formauit quod Viuelsburg nominauit, quod nomen nunc quoq; apud Germanos retinet, nam Galli Auenzam, ab antiquo Auẽtico nominant. Ceteras demum ruinas in hãc quæ hodie videtur formã, Burcardus Lausanensis Episcopus sub Henrico IV. Imp. collegit. Ab Auentico verò incolæ Auentici Plinio dicti, & ab ipsis Episcopi Auenticorũ, quod nomen etiam postquàm vastum Auenticum, & nouũ Viuelsburg conditum vsurparunt. Ita subscripsit Superius, concilio Aruernensi, sub Theodeberto Francorum Rege anno II. eius regni, VIII. Nouemb. *Superius Episcopus Auenticorũ.* Ita Marius in concilio Matisconensi quod Guntramus Aureliani, & Burgundiæ Rex haberi iussit XXIV. an. Regni sui. *Marius Episcopus Auenticorum.* Hunc Marium esse volunt qui genere, & opibus florens, vtpotè ex antiquo Burgundionum Regum sanguine, primus Losannæ sedẽ collocauit, iussu, & auctoritate Bildeberti Austrasiæ, & Burgundię Regis, qui Guntramo successit, primo anno Regni eius Burgundici, quiq; eam vrbem Cathedralem esse voluerit, reditibus ex patrimonio, priuilegiis à regibus adauxerit, qua factũ ratione sit, vt Auenticorũ nomen, quod per Episcopos celebrabatur, propè interierit, ipsi se Lausanenses Episcopos, & Comites nominauêre. Auenticum tamen semper Episcoporum fuit, & in eo Officiales, & præfectos habuêre, itemque Vicarios Generales & quidquid eorum toto Auenticensi pago, Iurisdictionis, & muneris fuit. Antoninus ait, Auenticũ distare Minniduro pass. millia 22. & Pyrenesca 28. quod ita est, Nam Minniduro Auenticũ numerãtur milliaria Heluetia, siue Ger. 3. Auẽtico Pyrenescã 4. Liber Prouinciarũ sub Theodosio, vt volũt editus Auẽti-

Circa A. D. N. Iↄcv. Viuelsburg.

A. D. N. cIↄ lxxvi. Auentici populi, & Episcopi Auenticorum.

A, D. N. Iↄxxxviii.

A. D. N. IↄIxxxvi. Marius Episcopus Auentico Losannã sedem trãstulit.

A. D. N. Iↄ. xcviii

In Itinerario

cum vocat Heluetiorum Ciuitatem. *Ciuitas Heluetiorum, id est, Auenticum*, non propter vrbis tunc quidem amplitudinem, aut florem, quæ, vt hactenus demonstrauimus iã diruta, & deserta erat, sed propter Episcopos, qui Auentici, & Auenticorum vt suprà vidimus se nominabant. Suprà Auenticum quatuor scilicet passuum millibus colliculus adsurgit, in quo celebris, totâ Heluetiâ, (vt inscriptiones plurimæ, hoc in loco positæ, & consecratæ ostendunt.) Deæ Auentiæ cultus fuit, & delubrum, in quem locum frequentes fierent vndiquaque peregrinationes, vt votum à Tigurinis persolutum, & in saxo literis notatum adhuc manifestum facit. Posteà Viller, & Munchuiller à monachis ibidem positis nominatus, nos Villariam vocamus. Lacus qui nunc Moratensis dicitur, ab opido Murato, dextro eius latere, sex passuum millibus infra Auenticum, olim Auenticus dicebatur; vsitato etiã vltimis temporibus nomine, sicuti ex antiquo fœdere constat, quod præfecti Austriaci, nomine Alberti, & Othonis Austriacorum Principum, Vrbesq́ Argouiæ, Turgouiæ, Sundgouię, Brisgouiæ, cum Basilea, Tiguro, Constantia, S. Gallo, Berna, Friburgo, Salodoro, Comitibusque à Nidou, Kiburg, & Furstenberg sanciêre. In Bernatum deniq; potestatem, vt Losanna, ita Auenticum venit bello vltimo Sabaudico, quæ vrbs, & quanta fuerit eius amplitudo hinc puta, quòd ducenta frumenti, & leguminum onera ex decumis quæ in mœniorum antiquorum ambitu sunt, quotannis colligantur. Antiquitatis prisca, & effœta admodum facies. Præter numos omnis generis infinitæ sunt inscriptiones Romanæ, quarum nonnullas his in antiquitatibus repræsentauimus. Ostenditur etiã marmorea columna in campo latissimo, pedes triginta alta, quæ in medio vrbis fuisse

Deæ Auentiæ cultus, & delubrum.

Lacus Auenticus. A. D. N. cIↄ ccc. xxxiii.

Auenticum sub Bernatibus. A. D. N. cIↄ clxxxvi.

Eius amplitudo antiqua.

dicitur,idoli basis. Sed de Auentico satis, ingrediamur ad cætera.

Vindonissa II.

Vindonissæ ætatem præterquàm quòd etiam à Tacito in historia memoratur, & Antonino in Itinere, multa testantur,quæ passim eruuntur monimẽta,& inscriptiones, vrnæ sepulcrales,numi aurei,argentei, ærei. Sed argentei Aureliani præcipuè Imperatoris, per totam Heluetiã plurimi. Cur ita percrebuerint caussam videtur insinuasse Zosimus,his de eo Imp. verbis. *Nouam monetam publicè distribuit, cùm plebem quidquid haberet adulterinæ monetæ tradere iußisset commercijs, hoc modo,ab omni cõfusione vindicatis.* Vindonissæ est etiã statua Mercurij propè integra. Præsidiis posteà Romanis legionis XXI.hac in vrbe sedes ordinaria, vt alibi dicetur, vnde quoque eius magnitudo clara. Oportet enim non paruam fuisse, in qua legio vna pro præsidio consisteret. Loco vbere, & oportuno, angulum vtriusq; confluentis Vrsæ,& Arulæ complebat, ponte vno,hinc in Sequanos,&Rauracos,(cuius quidẽ commoditate remansit opidum Bruck ab eo nominatũ, Vindonissæ suburbium:)altero in Germaniam, recto versum Badam itinere, (in cuius loco nauicula nunc traiiciendi caussa vtuntur)mittebat. In eã omnis generis mercimonia ex tribus Heluetiæ præcipuis fluminibus, Arula,Vrsa, Limago qui etiam paulò infrà Vrsam in eumdem Arulam descendit,partibusque deuehi poterant Tigurino, Vrbigeno,& Auentico. Nec à Rheno magna distantia: A Confluentia nempè,aduerso Arula;passuum millia vix septem, vt mirum mihi omninò videatur, cum totius Heluetiæ cõmodissima fuerit antiquum decus recipere: ne forma,

Lib. IV. Eius antiquitas.

Lib. 1 hist. Caussa cur tot Aureliani Imp. vbiq; numi.

Præsidium in ea R.

Eiusdem situs & commoditas..

aut frequentia aliqua potuisse. Hodierno enim die vix paucula quæ vicum efficiunt ædes, nomen antiquum Vindisch. Mœniorum, ruderum, ruinarum nullæ omninò solo super reliquiæ, quæ vrbem fuisse demonstrent, excepto Altenburgo, & Habsburgo. Si verò ruas adhuc mœniorum rudera & fundamenta longè, lateque reperias, sola concamerata, fornices; Ossium verò humanorũ cõpages per cãpos, & tota vicinia passim, credo, ex illo quod Constantius Cæsar propè eam vrbem contra Allemannos prælium habuit. Et fortè huius cladis memoria ita barbarorum animos efferauit, vt adeò in vrbẽ sæuirent, nec eius superesse monimentum vellent. Nam prima eius vastatio Allemannis etiã, vt opinio, debita, cùm non solùm ipsam, sed Fines, Vitodurum, Auenticum, & quidquid prætereà in Heluetia, Sequanisque firmitudinis ad Lingones vsque euerterunt. Constantius Cæsar suprà memoratus cùm in Vindonissæ campis eam gentem felici prælio deuicisset, & vltra Rhenum pulsasset, reparasse creditur, sicuti de Vitoduro certum, ex inscriptione, quę ad illud opidum referetur. Sed ab hac vastatione non iam vrbs, licet reparata, sed castrum adpellatur in lib. Prou. *Castrum Vindonissense* cùm populi vicini Vindones, & Episcopi Vindonum, aut Vindonissensium ab antiquo opido dicerentur, sicuti in libro Conciliorum videre licet. Sigismundus Burgundiæ Rex conciliũ Epaoni celebrauit tempore Symmachi Papę, & Auiti qui posteà Archiepiscopus Viennensis, quo in cõcilio interfuit *Bubulcus Episcopus Ciuitatis, & Castri Vindonissensis*. Hildebertus verò Francorum Rex, & Regina Huldrada coniux, V. Aurelianum peregerunt XXVIII. Octobris cui *Grammatius Episcopus Vindonissensis* subscripsit. C. Hildebertus demum Austrasiæ, & Allemanniæ Rex, cùm

Vindonissa ab Allemannis vastata.

A. D. N. cc.xciv.

Constantius Cæsar reparauit.

r *Vindonissa ex vrbe in castrum.*

Sunt qui credunt primum in Hel. hunc fuisse Episcopatum, iam inde à S. Beato, Apostoli Petri discipulo, quẽ præcipuè in hoc pago Christum nunciasse, tra

mortuo patruo Guntramo, vt antè quoq; notauimus, Burgundiæ Regnum occupasset, sedem Episcopalē transtulit Vindonissâ, Constantiam, eam maximè ob caussam, vt Episcopi præsentia, zelo, & virtutibus, Allemanni, qui vtroque Rheni latere Vlmam vsque adhuc infideles plerique, & idolis dediti, sicuti ex vita S. Columbani, & S. Galli alibi ostendemus, conuerterentur citiùs, frequentatione præterea, exemplis, monitis. Sed vt hæc trāslatio fuerit facta, tamē receptum Vrbigenis, ne cogerētur, iuris ergò, Constantiam proficisci, sed Episcopus teneretur potiùs Vindonissam venire, aut Vicarium cum potestate mittere, qui ius apud eos in Ecclesiasticis redderet. Vnde acta Murensia. *Cùm Abbas Murensis benedicitur, notam faciat Episcopo Constitutionem huius loci.*

Populus enim iste vadit ad condictum Episcopi, quo & cæteri eius pagi conuicanei vadunt, scilicet ad Vindonissam, ibiq; ius Ecclesiasticum audiet, & iudicium sustinebit, sicuti constitutum est omni Sanctæ Ecclesiæ &c. Deniq; sensim quidquid antiquæ dignitatis & auctoritatis Vindonissæ fuit, Comites, Altenburgenses occupauêre, cū castri Vindonissensis dominium ad se transtulissent; ædificataq;, eo in loco, noua arce, sub antiquo Castri titulo, quod Altenburg ideò nominârunt, Altenburgenses sese Comites, & Vindonissæ dominos nuncupauêre. Ipsi ex antiqua Heluetiorum stirpe, mox sub Burgundis, abolito Romanorum Imperio clari, tùm verò ob virtutem Francis, qui Burgundiæ reges exsciderunt, in precio habiti, maximas opes sibi cōpararunt, adeò vt Guntramus Comes Altenburgensis qui sub Arnolpho Imp vixit cognomentū Diuitis repererit. Sicuti ex annalibus Monasterij Muri videre licet, quod Rapoto huius Gontrami nepos, & Ita eius vxor Caroli Lotharingiæ

ditum in eius vita, in quo vita defunctus est.
A. D. N. Iↄ xv.
A. D. N. Iↄ lII.
A. D. N. Iↄ xc vII.
Episcopalis cathedra Vindonissa Constantiā translata, & quare.
Vrbigenum, siue Vindonissensium priuilegium.
Vindonissæ dignitas & quidquid eius fuit ad Habsburgios Comites delata. Altenburg vbi Vindonissa. Altenburgēsium Comit origo qui posteà Habsburgii ex noua arce.
A.D. N. Iↄ ccc xcv.

A. D. N. Iↄccccxci. A. D. N. Iↄcccccxi. A. D. N. Iↄccccxxx viii.

Ducis filia ædificârunt. Cùm verò post mortem Arnolphi, & eius filij Ludouici, vltimi Francorum, vt quorumdam arbitratio est, originis, & regiæ stirpis Germania superior, maximeque Heluetia ob Rodolphum, qui se Regem in Burgundia minore coronandum paulò antè curauerat, bellumq; cum Arnolpho gesserat, & post eum, Rodolfum eius filium, qui cum Burcardo Sueuiæ duce in discordia erat, in maximo metu, turbisq; versaretur Vallis Vrsæ adcolæ vulgò Rustaler, qui Vrsæ sinistrā, è conspectu Brem-

A. D. N. Iↄcccccx viii.

garte, habitant, Cuntzelinum Guntrami filium deprecati sunt, vt tutorem se defensoremque eorum gereret saluis nempe, sua libertate, & priuilegiis, quod cùm annuisset,

Liberæ Præfecturæ origo. & vnde Habsburgiæ domus in Heluetia prima incrementa.

tunc, & posteà, ad hodiernum vsque diem, Præfecturæ liberæ ea regio nomen accepit. Acta Muri. *Rogârunt Conzelinum comitem de Altenburg, filium Guntrami diuitis vt esset defensor suarum rerum* Hæc prima incrementa apud Heluetios domus Altenburgensis siue Vindonissensis, nam

Habsburgi Rapoto conditor & vnde nomen.

Habsburgi nulla hactenus mentio. Rapoto suprà memoratus Cuncelini filius, cùm hac ratione non exiguas opū progressiones adeptus esset, primùm nouæ arcis funda-

A. D. N. Iↄ ccccl xxii.

menta posuit in colliculo, paullò suprà Altenburg, cui nomen inde fecit, quòd fortè, eo in loco, accipitrem, tamquàm ex specula, quæ gererentur aduertentem, conspexisset, Habsburgumq; vocauit, quasi accipitris, qui Germanis Habch, aut Habich, ab eo ostento, arcem. Ab Habsburgo deinceps Comites se ab Habsburg, relicto, vel antiquato Altenburg, nominauêre, hacq; ex origine locoq;

Austriacorum principum & Imp. & Hispaniæ Regū deriuamenta

orti, ductiq; per Rudolphum Habsburgi Comitem, primum eius nominis, & familiæ Imperatorem Austriaci Duces, Imperatoresque, Hispaniæq; Reges, & orbis monarchæ. Antoninus ceterùm ait, Vindonissam distare à Fini-

bus,

bus, passuum millia 35. à Vitoduro 23. ab * Augusta 28. Infinita his locis reperiuntur, vt principio etiā meminimus, lapidum, & saxorum frusta, in quibus tres, quatuor, plures literas Romanas legas, Inter reliquias arcis Altenburg adhuc adspicitur hæc scriptio inter duas saxi partes. A.D.N. cIↄcclxx. *In Itinere.* * *Rauracorum scilicet.* *Multa Vindonissæ & Alteburgi antiq monimenta.*

L. VEGNATIO.
POL. MAXIMO. DO.
FOR. LOR. MIL. LEG.
XI. G. P. F. GVSORIVS. *Gemina. Pia. Felicis.*
ANN. XLVIII. STIP. XX.
H. S. E.
G. ROSCIVS OMPHA. *Hic situs est*
LVS. HER. FAC. CVR.

Rusticus non multis ante annis, cùm, eo in loco, domum ædificaret, plurimas eiusmodi inscriptiones rupit, & muro inclusit, sicuti adhuc partim videre licet. Nunc Kunigsfeld siue Campus regis quòd, eo in loco, Albertus I. Imp. Rodolph. fil. à Ioanne ex fratre nepote, & coniuratis confossus interierit, monasterium, dum religio stetit, nobilissimum ab Elisabetha Alberti coniuge, & posteà Agnete fil. conditum, & Austriacorum Principum, sepultura celebratum, medium vrbis antiquæ Vindonissæ obtinere creditur, ex ruinis eius fabricatum, vt ex libello fundationis apparet. A. D. N cIↄ.Iↄ.xxX v. A. D. N. cIↄ.cccix.

Thuricum aut Tigurum III.

De eo vbi tredecim Ciuitates Heluetias scribemus.

Tugium IV.

De eodem illo quoque in ordine.

Salodorum V.

Eius pariter eo in loco locuples tractatio.

Vitodurum VI.

Vitoduri quoque meminit Antoninus, & nomen hoc solidè Celticum, forma Romana. Opidum ex primis incensis, vt cetera reparatum, Allemanni, sub Diocletiano, & Maximiano Impp. funditùs euerterunt, vt Auenticum. At hoc, vt alia, per Aurelium Proculum Procuratorem in Heluetia instaurandum curârunt Romani Cæss. Constantius, & Galerius, Auenticum in ruinis reliquerunt, nō alia de caussa quàm quòd Allemannis, & barbaris vicinius, & in quo primo offenderent; illud in Heluetiæ quasi meditullio remotius, nec satis magno contrà eas gentes præsidio. Huius Vitoduri restitutionis testis hæc inscriptio.

Vitodurum ab Allemannis euersum primò, mox à Constantio Cæs. restitutum.

A. D. N. CCXCV. *facta*

IMP. CAES. G. AVRE. VAL. DIOCLETIANVS AVG. PONT. MAX SAR. MAX. PERS. MAX. TRIB. POT. XI. IMP. X. COS. V. P. P. ET. IMP. CAES. M. AVR VAL. MAXSIIMIANVS. AVG. PONT. MAX. SAR. MAX. PERS. MAX. TRIB. POT. X. IMP. IX. COS. IIII. P. P. ET. IMPP. FL. VAL. CONSTANTIVS. ET. GAL. VAL. MAXIMIANVS. FILII CAESS. MVRVM VITVDVREN. A. SOLO. INSTAVRARVNT. CVRANTE. AVRELIO. PROCVLO. V. C. PR. PROV. MAX. SEQ.

Interius in S. Blasii capella Legebatur vtraq; pars vti repræsentauimus an. 1520.

Qua inscriptione, quia pro parte Constantiæ legitur ex lapide, nàm pars altera fracta, aut iam quidem inde asportata,* quidam eam vrbem, Vitodurum esse probare conati sunt, Et fortaßè aliquid obtinuissent nisi magis Vitodur, aut vinterthurn, vt hodie vocamus, ad antiquum nomen responderet, & verò ab illis diuersus omninò abiret Antoninus, qui Vitodurum inter Fines, & Vindonissam collocauit, & rursum Vindonissam medio inter Vitodu-

Error eorum qui Vitodurum pro Cōstantia acceperunt, aut contra.

rum,

rum, & * Auguſtam itinere, quæ omnia in Vinterthurn conuenire, & ab vtroque ſitu Conſtantiam procul abeſſe nemini eſt dubium, niſi qui horum omnium cognitionē nullam habet. Credibile poſteà rurſum periiſſe, cum ceteris, Hunnorum aut Allemannorum vltima rabie. Verùm ſub Carolinis, aut anteà, Frācorum regibus, coli & vt opidum frequentari, aliquo honore, cœpit. Nàm propè Vitodurum ſub Arnolpho Imp. ſuperatum fuiſſe Rodolphum Burgundiæ regem à Burcardo Sueuiæ Duce memorauit Hermannus Contractus Comes Veringenſis. Ibidem Viguere Comites Vitudurenſes, ex Kiburgiorum Stemmate, vbi ex inſignibus vtriuſque familiæ fides, quæ ſolùm coloribus differunt. Nunc vicus eſt ſatis amplus, vulgò vetus Vitodurum, in colliculo ſitum, vbi adhuc non paucæ antiquæ culturæ exempla. In eius colliculi pede ædificârunt Comites palatium, aut arcem, habitaruntque, ex cuius frequentia poſteà cum tempore natum opidū hodiernum Vitodurum nouum. Sed idem opidum maximè habitari colique incœpit ab eo tempore, quo Kiburgiorum, qui antè, Vitoduranos, hæreditatem Habsburgij adiuêrunt. Rudolphus quidem Imp. primus non ſolùm opidum auxit ædificiis, ſed etiam priuilegiis, permanſitq; in Auſtriacorum poteſtate dum Sigiſmundus Archidux Tigurinis traderet.

Rauraco-rum.

A. D. N. cccclııı.

In chronicis A. D. N. Iɔ cccc xix.

Vitoduri noui origo. A. D. N clɔ cclxıv.

A. D. N. clɔ cclxx vııı.

A. D. N. clɔ ccccl x vıı.

Aquæ Heluetiæ VII.

Aquas Heluetias (ita antiquo nomine voco opidum quod Badam Vrbigeni pagi, nunc nominamus) ex antiquis fuiſſe inde perſpectum quòd Vitellij tyrannide, haud multis poſt Chriſtum natum annis iam vetuſtate dilaberentur mœnia, qua de re alibi.

Gaunodurum VIII.

lib.III. cosm.

Sed Gaunodurum inter Heluetiæ opida Ptol. retulit. Cuius ætas ex eo mihi clarior quòd vtraque nominis pars mera Heluetia siue Celtica, Gaunum, & durum: hocq; pro turre: illud præruptum saxum, aut collem significat. Sed quo loco, & quod fuerit disputatio est. Quidam Zurzachum esse voluêre; alij opidum Stein Rheni, nonnulli denique Constantiam. Sed Zurzachum non esse suum proprium nomen Romanum Certiacum arguit. Neq; Stein, cùm in Germania sit, altera Rheni ripa, Gaunodurum in Heluetia. Vnde, mea quoque sententia, Gaunodurum antiquum illud opidum Heluetiorum fuit, quod posteà ab instauratore Constantia nomen accepit. Quis enim in dubium vocet, eo in loco, vbi nunc est, vrbem præcipuam fuisse quam Ptolemæus præterire noluerit, loco nempè totius Heluetię amœnissimo? Et frequenter, aut plerumq; vbi magnorum fluminum ex lacubus egressiones opida, illa occasione frequentiora, testantur inter Heluetia Tigurum, Luceria, Geneua. Facta Episcopi cathedralis, vt diximus, cùm Allemanni tandem, & vix ad Christi cultum se comparâssent Childeberti auspiciis XIII. anno regni eius Franciæ Orientalis & Allemanniæ, primo verò regni Burgundiæ, Maximo, vel vt alij scribunt, Maxẽtio primo Constantiæ Episcopo & Vindonissensium vltimo. Ei successit Vrsinus qui Vindonissæ ædem S. Martini, vt hæc inscriptio semibarbara ostendit muro templi indita.

Gaunoduri etymologia.

De Gaunoduro opiniones.

Eædem refutatæ.

Gaunodurum Constantia à reparatore.

Cathedralis facta, & quando.

IN ONORE S̄TI
MARTINI EC̄PI
VRSINVS EB

ELVPVS ET DE
TIBALDVS ✠ LIN
CVLFVS FECIT.

Primus in Heluetia fabricandam curauit, eius præcipuè viri labores, quos in conuertendis aliquot Heluetiorum partibus, veluti Suitia, & Vrania, habuerãt, hoc pacto, celebriores, sollenniores fore ratus, operam suam præstante Theobaldo Comite. Tum verò vt, hac quoque ratione, Vindonissa, quamuis sede Episcopali priuata, nihilominùs frequentaretur, & aliquid dignitatis retineret. Vrsino suffectus Gaudentius, quo regente in Heluetiam, & Constantiam venit S. Gallus, vt scribit Valafredus. Constantia vocatur Vrbs in diplomate Caroli Magni, hoc est, magnum opidum, & ex principibus. Cuius initium, & finis *Karolus gratia Dei Rex Francorum & Langabardorum, & patritius Romanorum*, &c. *Omnibus*, &c. *Ecclesia Sanctæ Mariæ Vrbis Constantiæ*. &c. *Data VIII. Idus Martias anno XII. regni nostri. Actum Vormatiæ Ciuitate.* Sed quamuis illo in loco Vrbs, vt vidimus, dicatur, tamen exiguus erat, eo adhuc tempore, & posteà, eius circuitus, quamtùm ad mœnia, testatur Instrumentum Ludouici Germaniæ Regis, Caroline potis, datum Monachis S Galli, quo Instrumento, templum S. Stephani, quod nunc propè media in Vrbe, extrà muros ponitur. Eius quoq; principium *H. Ludouicus, diuina fauente gratia, Rex* &c. *Ecclesia S. Stephani extra muros ciuitatis Constantiæ constructa*, &c. *Data XI. Kal. Augusti. Anno Christo propitio XXII. regni Domini H. Ludouici gloriosissimi Regis in Orientali Francia. Indict. II. Actum H. Luna palatio regio.*

Prima in Heluetia S. Martini ædes & vnde.

Constantia vrbs. A. D. N. clↃcclxxix

A.D.N. lↃ ccciiv.

Noidenolex IX.

Ea in libro Prouinciarum inter quinque Sequanorum

Ciuitates ponitur vna,ſed quæ fuerit, vt aliàs plerumque, obſcurum,& pariter controuerſum. Alij namque Neapolim eſſe voluêre,ſiue Nouam Ciuitatem ad caput Lemanni:alij Donum,aut Lauſannam, in hac, aut illa Lemanni eiuſdem ripa. Ego nihil horum arbitror, & Neocomum, ſiue Neoburgum opidum, Comitatus cognominis, conſtanter adfirmo. Nàm illa omnia opida apud Antuates, & ſuis nominibus,hoc eſt,antiquis; nota, Siquidem Loſanna Lauſunum, Neapolis, Penne dicitur Antonino. Donum quoque ſuum nomen habet,ſiue Dina Plinij ſit,ſiue Neuidunum, vt aliàs videbimus. Noidenolex verò pagi Auentici eſt. Additur enim, *Noidenolex Auenticus* vulgato ea tempeſtate loquendi more, vt *Auguſta Vindelicus, Lutetia Pariſius, Mediolanum Santonus*, quo etiam viri eruditione clari vſi ſunt, ne quis barbarum, cum B. Rhenano arbitretur. Hinc quoq; intelligas illam partem; quæ vltra eũ lacum eſt, qui ab opido nomen Neocomenſis accipit, ſecundùm Iuram, Auenticorum fuiſſe, ad eum vſq; locum. Nàm quæ Salodorum vſque ſunt Salenſes, vt alibi diximus, habuêre, & ipſi pagi Auenticenſis, quamuis alio nomine. Poſteà Burgundiæ Minoris fuiſſe teſtantur Inſtrumenta Angelbergæ apud Siluanios, in quibus Bienna opidum Noidenolegem infra, *in Burgundia* ponitur.

Scaliger Notis in Auſonium. Libro de Germ.

Ebrodunum X.

Ebroduni vulgò Iuerdum ad caput laci, eo loco, ab illo nominati ſunt qui facere mentionem arbitrati ſunt Plinium, ſed quos nominis ſimilitudine deceptos arbitror. Nõ enim hoc, de quo nobis ſermo, ſed Galliæ Narbonenſis, nunc quidem in Delphinatu, Ambrum vocant, memorauit is ſcriptor, ſicuti & Ptolem, qui Caturgidorum

Lib. III. hiſt nat, Errata in Ebroduno. Lib. II. Coſmog.

opidum

opidum facit:& auctor Itinerarij, qui Alpium Maritimarum metropolin ponit Ebrodunum, Episcopali sede celebrem. Non tamen carere annis hoc nostrum probabilissimum. Liber Noticiarum constituit in eo præfectũ classis Barcariorum his verbis *In Prouincia maxima Sequanorum Præfectus classis Barcariorum Ebroduni Sabaudiæ.* Curabant enim, eo in loco, Romani Impp. parari abietes nauigationibus, quas per vtrumq; lacum Ebrodunensem, & Biennensem, in Tilam, & Arulam, tùm verò in Rhenum, & deinceps in Oceanũ deferendas mandabant. Iurassum enim eximiæ pulcritudinis abietibus abundare, etiam notauit Plinius. Et superioribus annis venêre vel ex Batauia, qui ex illa silua, quæ à latere Tobinij est, vulgò Bonuald, pinus, & abietes emerent, vt, & paullò antè, ex Liguria, quas eâdem via scilicet, Arula, Rhenoque deportaren. Fuit & Calaronæ in hunc vsum præfectus Fabrum, qui compactas in rates pinus per Lemannum, & deinceps Rhodanum, Arelatũ, tùm Massiliam in Mediterraneum deuehẽdas curabat. In eo libello vbi R. Prouinciæ recensentur Ebrodunum inter castra ponitur. Erant multa rudera mœniorum, & turrium super quibus Petrus Sabaudiæ Comes X. arcem constituisse dicitur, contra Zæringorum posteros. Præterfluit opidum Tila, distat Paterniaco pass. mill.

Ebroduni præfectus fabrum R. & qua ex causa Lib. 16. cap. 19.

A. D. N. clↄ cclvi.

Lausodunum X I.

Ita reperio in antiquis scriptis illam vrbem notatam, quam Antoninus Lausunum vocat, vulgò Losannam Antuatium Iuranorum caput; Vnde mihi eius antiquitatis memoria. In Ptolemœo valdè fallor, aut illud fuit opidũ. quod librariorũ incuria, aut scriptoris ignorantia, quod

in eo frequens, Diasannium adpellatur, corruptè nempè, pro Lausannum. Eius meminit, vt diximus, Antoninus, dicitque distare ab Equestribus traiiciendo lacum 20.pass.mill. & ab Vrba 18. Eò Cathedralis sedes per Marium Auentico translata vrbi celebritatem attulit; Concilio Cabillonensi in Burgundia celebrato 25. Octob. sub Clodoueo II. Francorum rege, interfuit *Anicius Episcopus Lausanensis*. Burcardus Episcopus Lausanẽsis fuit Henrici IV. Imp. Signifer, siue Lanceam sacram prætulit, interfectus in Turingia in obsidione vrbis Gleiche.

A. D. N. Iↄ c.lvii.

A. D. N. cIↄ lxxxix.

Neuidunum XII.

Eius antiquitatem satis probat colonia R. eò deducta, qua de re vbi de coloniis.

Ratio opinionis huius de duodecim opidis.

Sed hęc duodecim fuisse illa antiquissima, vt nihil certi constituere possim, præter illa quæ adduximus testimonia, inde colligere est, quòd non multis post Cæsarem annis frequentata ruinis reperiantur pleraque, quasi Heluetij subitò eadem, cùm domum rediissent, redhabitare, & innouare cœperint. Nàm non à Romanis, sed ipsis Heluetiis reparata, aut ædificata ostendunt Celtica nomina, quibus plerumque insigniuntur, & in durum, aut dunum desinunt, quorum alterum turrem, alterum collem, aut locũ eminentem significare Celticè, doctissimi viri adnotârunt Sunt verò præter hæc XII. alia plura antiqua opida, & loca in Heluetia, partim ab Heluetiis condita, partim à Romanis, vt discretio nominis satis ostendit, his Romanũ aut à conditoribus, aut à loci qualitate, sonantibus: illis Celticum suum genuinum præ se ferentibus, de quibus paucis, hoc capite seq.

Turne aduer. xx. Plut. de fluminibus latius migrat. V

De aliis locis, & opidis in Heluetia ab antiquitate notis.

CAPVT. IV.

EA sunt Arbor Felix, Fines, Solium Cæsaris, Forum Tiberij, Certiacum, Confluẽtia, Tobinium, Luceria, Ruperti villa, Paterniacum, Pyrenesca, Bremgarte, Burgum ad Rhenum. Minnidurum, Rotundus mõs, Vrba, Viuiscũ, Bramagus, Penne, Dina, Calarona, Alæ. Sed de Arbore felici, Burgo, Cõfluentia, Bremgarte, Calarona, Alis, vbi de præsidiis sermo erit: Luceria alio libro tractabitur, cetera persequamur. Finium meminit Antoninus, aitque abesse à Vitoduro 12. pass. mill. ab Arbore Felice 20. Fines verò siue adFines ideò locum dictum volunt, quòd ibi Rhætia Prouincia finiret, cuius nempè esset vltimum opidum. Nàm Heluetiæ partem, siue pagi Tigurini Rhætiæ adiunxisse Romanos, ex Ptolemæi delineatione clarum est, & posteà videbimus. Nàm ab alio latere manet adhuc nomen Terminus Heluetiorum vulgò die Marck, ad Riuarium, quòd eò vsque Rhæti colonias promouissent. Fines verò est dirutum opidum dextra Tauri, in colliculo situm. Liber conditionis Augiæ vulgò Rhinau ostendit Constantium Cæsarem Fines constituisse. Reperiuntur hinc inde in vinetis adhuc numi R. & rudera passim, & murorum ruinæ perspiciuntur, aliàs vix nomine loci, & pauculis ædibus, aut villis notum, Pfin nominant.

Finiũ etymoratio.

Solium Cæsaris.

Ita vocat Glareanus, quod Rhenanus, & alij Tribunal,

aut Prætorium Cæsaris, nunc Kaiserstuol, opidum ad Rhenum nominant. Nomen datum creditur quòd Tiberius, in eo loco, ius, non solúm militibus, sed etiam vicinis regionibus redderet, illo tempore, quo cum Rhætis, & Vindelicis bellum grauissimum gessit. Quamuis enim suis legibus, & magistratibus vterentur Fœderati, quales Heluetij, honori tamen Cæsaribus datum crediderim, si præsentes essent, vt si quæ controuersa essent, eorum arbitratu deciderentur. Accedit quòd non procul inde Sequani, & Rauraci, qui Principem absque dubio sequerentur, & apud eum caussas suas agerent, præsertim si in loco aliquo vicino constitisset, moramq; poneret. Sicuti fecisse isto credibile est. Neque enim nisi lento duello collidere Rhętos, suis montibus securos poterat, quamuis aliter tradidisse visus sit Strabo vnaq; æstate bellum Rhæticum patratum. Sed de eo suo loco.

Lib. IV.

Forum Tiberij.

Eiusdem belli Rhætici occasione natum opidum quatuor infrà Tribunal Cæsaris, pass. millib. quod Ptolemæus Forum Tiberij nominauit, Heluetiisq; tribuit. Inter alias Fori significationes, pro loco negociationis ponitur, vt Forum Flaminium, Forum Iulium, ab eorum nominibus, qui ea fora constituenda curârunt, quod etiã in locis priuatis, in vicis, in agris fieri antiquitùs mos obtinuit. Hæc posteà fora incolarum numero aucta, tectis frequentata, opidorum formas accepêrunt, Forique nomen, & ius pristinum, aut retinuêrunt, aut meliori permutârunt. Cùm igitur belligeraret contra Germanos, Rhætosque Tiberius, hoc in loco, forum posuit, non solùm propter militum commoditatem, sed etiam vicinorum populorum,

Lib. III. Cosmograp. Festo auctore.

& eam maximè ob caussam, ne asperis in regionibus, quales videbantur esse Rhætorum, aliquid deesset commeatuum, aut armorũ. Huius opidi suprà Zurzachum quondam positi, præter plurima rudera, nihil iam quidem superest. Reperiuntur frequẽter numi omnis generis. Nundinæ quæ ab eo tempore, & deinceps ad nostra tempora celebres, Certiacum in proximum vicum translatæ, de quo iam dicam. Si prius adiunxero, caussam videri, cur tot antiqua opida, & vrbes funditùs perierint, vt præter aliquot murorum ruinas nihil eorum adpareat, quòd paucas domos ex saxis, & lapidibus construerent, solùm mœnia, turres, & munimenta, ea ex materia, ducerent; ædes, & habitamenta ex cratibus, & limo compingerent, vt adhuc in quibusdam Augustæ Vindelicorum, & Basileæ videre licet, quæ proindè, iniecto igne facilè soluerentur, & in nihil redirent:

Caussa constituendi fori.

Cur pauca tot opidorum veterum vestigia.

Certiacum.

Certiacum vicum infrà Forum, eiusdem ruinæ celebrauere, ex quibus subcreuit, & nobilitatus est, auctore maximè Certo quodam Viennensi milite, qui fortè in opido antiquo aliquid muneris defungebatur, cuius memoriam in hac inscriptione eius hæredes consecrarunt.

M. IVNIO. M. F. VOLT. CERTO.
DOMO. VIEN. VETERAN.
MIL. LEG. XIII. GEMINAE.
CERTVS. ET. AMIANTVS.
PII. HAEREDES. FECER.

ita, superioribus annis, Certiaci legebatur, nàm pars eius lapidis iam fracta, & perdita. Hæc quidem quamtùm ad

A. D. N. cIↄIↄxxxv.

restauratorem nomenq; feruntur: qua super re, vt nihil noui producam, tamen aliud vocabulum huius loci, in antiquis monimentis reperi. Nàm in Martyrologio R. antiquo, & probæ fidei, vbi S. Verenæ memoria est, eam apud Aquas Duras depositam legitur. Verenam Certiaci esse, siue Zurzachij sepultam nemini dubium. Vnde subit mihi lubido existimandi, *Duras Aquas* verum, & antiquum hoc in vico, locoq; nomen esse. Nàm ach, vnde Zurzach, aquam Germanis significasse infinita apud eos vocabula ab aquis sumta confirmant Vtznach, Fuossach, Steinach, Schuartzach, & Ach in Germania inferiore quod à Granio quodam, Aquisgranum. Iam verò T. vel D. elementa apud eosdem in z mutari Turegum, Tugium, Tobinium, Tabernæ, opida, Tila fl. testantur. Zurzach igitur Duræ aquæ. Et adfinitas literarum T. & D. nota ex manuscriptis antiq. & doctissimi in suis lucubrationibus, adnotârunt. Et fieri potest, vt quæ Duræ aquæ primò, post nomen à Certo hoc restauratore acciperent. Locus à prima origine frequentatus, & monasterium Benedictinorum inter prima ibidem conditum. Carolus Crassus Imp. Richenouio, siue Augię Maiori, dono dedit, cũ ibi sepulturã suam elegisset, vt ex instrumento patet, Dato *Pridie Idus Octobris Indict. 14. Imperij primo, ex Podama palatio.* Nundinæ, quæ ante apud Forum Tiberij, Certiaci nunc bis in anno maximo concursu ex tota Heluetia, Sueuia, Brisiacis Sequanis, & Rauracis peraguntur.

Aliud Certiaci nomen antiquum.

Ach idem quod aqua.

T. *&* D. *in* z. *mutatio crebra Germanis.*

Scaliger in Coniectan. *& in Festum Turneb. adv.*

A. D. N. ↄcccclxxxi

Rupertiuilla.

Ita vocandam censeo quod Rapersuil dicitur opidum inter vtrumq; lacum superiorem & inferiorem Thuricensem in prominente cornu, ad instar peninsulæ conditum,

loco,

loco, formaque eleganti, & amœno. Eius de origine nihil certi quidem habetur, sed habitum, cultumque antiquis, præter loci commoditatem, persuadet mihi lapis in aræ speciem formatus cum his paucis literis

C. OCT. PROVIN.
S.
L. D. D. D.

statuit. locus. datus. decreto. Decurionum.

repertus haud procul inde, nunc Ionæ in proximo vico ostenditur. Rupertus demùm Dux militum Ludouici regis, & Sueuiæ, cuius amplæ secundùm eum lacũ possessiones erant, vt ex fundatione Collegij Lucernatis perspectũ, eo in loco, arcem, aut domum amœnitate situs delectatus, constituit, quæ ab eo nomen accepit. Posteà Comites habuêre, qui inde nominati, celebratiq; iam sub Othone primo; vt testantur Acta Eremi. Sanè sub Othone tertiò floruit magna virtutis, & doctrinæ fama apud Eremum. Virandus Comes Rapersuillensis tertius post S. Eberardũ Abbas. Sed hoc de opido, & Comitibus multa essent quę dici possent.

Tobinium.

Nunc Zoffing vocant, opidum propè fl. Altacum vel Viggerim, cuius antiquitatem etsi nulla probent Romana, aut vetustatis insignia, tamen inde colligas non parum dignitatis habuisse, quòd tempore iam Caroli Crassi Imp. cudendæ monetæ licentiam, auctoritatemque haberet, opidumque esset, cùm Tigurum non nisi vicus esset, & exiguo in honore, nisi quamtum monialium attulit monasterium. Id autem manifestum est ex Priuilegio quod idem Carolus Abbatissæ Berthæ sorori suæ dedit cudendæ Turegi monetæ, quo in Priuilegio vsus Tobiniensis

A. D. N. Iↄ ccclxxx III.

numi expreſsè memoratur, recipiturq́ue. Sunt qui opidum habuiſſe ferant Comites àSpitzenberg, quorum adhuc inſignibus vtitur. Comites à Froburg Canonicorum Collegium condiderunt.

Pyreneſca.

Eius nihil omninò præter nomen, quod antiquitatem oleat Antoninus meminit. dicit enim diſtare ab Auentico 28. paſſuum mill. quod ita ſe habet, nunc Biren nominant opidum dextra Arulæ ripa, decem ſuprà Salodorum paſſ. mill. vt idẽ Ant. tradidit. Comites Nidouij tenuere. Nunc Bernates habent.

Paterniacum.

Iſtud Romanum nomen eſt. Paterni autem, an Paterij plures, eiuſdémne familiæ, & gentis obſcurum. Diuerſimodè ſcriptos reperio, in Codd. Iuſt. & apud Xiphilinum, & Dionem eadem varietate. Apud nos eorum memoria per duas inſcriptiones, vna ſumta ex Iura, vbi Pirreport, quaſi porta rupis, quòd ibi mons ſciſſus, & perruptus magno labore, ſumtuq́ue, peruiuſq́ue ex Heluetia, in Sequanos factus. Paterni II viri Coloniæ Auentici curâ, Marci, & Lucij Antoninorum Impp. auſpiciis.

Imperium ſimul adierunt anno Domini 162. geſſeruntq; per annos 9. Intrà quod tempus oportet hoc regiũ opus factum. vt nug is quæ de Cæſare Iulio dicuntur, mittamus quaſi

NVMINI AVGVS
TORVM.
VIA. FACTA. PER.
.·.·.·.V:R·.·.·. IVM. PATERNVM
IIV IRVM. COL. HELVET.

reliquorum fabulas, & nugas, carmina etiam, ſi Dis placet, iſtis ex literis compacta quid attinet dicere? Sunt namq́; qui hoc pacto, prodiderunt.

Numinis Auguſti via facta per ardua montis,
Feliciter Petram ſcindens in margine fontis.

Alij

Alij in hunc modum, paullò scilicet acutius:

Nimis Augusti via facta per ardua montis
Fecit iter findens petram in margine fontis.

nihil praedari, nisi ab ipso, patratum fuerit.

Quid quòd eò processit ingeniorum libido, vt Iulio Cæsari hanc quoq; viam attribuerint? quem primò satis constat numquam Augustum vocatum, nec eò peruenisse. Sed hæc mittamus Alia cernitur his consignata literis Villariæ.

GENIO.
PAGI.TIGOR.
P. GRACCIVS
PATERNVS.
CVR. COL. ET
SCRIBONIA.
LVCANA.
V. FEC.

Vtrùm verò II vir, an Curator hic, an ille, Paterniacum de se nominauerit incertum est; Opidum euersum, vt cetera in Heluetia, Marius Auenticorum Episcopus condito ibi templo reparauit, & in pristinum decus restituit, sicuti Acta Lausanensis Ecclesiæ demonstrant, *8. kal. Iulij. Indict. 5. Episcopatus an. 14. regnante Guntramo Burgundiæ rege.* Sed Bertha posteà Rudolfi Burgundiæ regis vidua maximam claritudinem addidit, cùm non solùm monasteriũ, eo in loco, nobilissimum, & locupletissimum condidit, sed in eo etiam sepulturam sibi, & posteris elegit, Maiolo primo præside constituto, cui & opidum subiecit, cũ consensu, & voluntate liberorum Cunradi Burgundiæ regis, & Burcardi Episcopi Lausanensis. Opidum suprà Auenticum 8. pass. millib. ad Brolij qui vulgò Broia f. dextram.

Marius Episcopus Auenticorum primus Paterniaci restaurator.
A. D. N. Iↄ xcv.
A. D. N. Iↄ cccclxii.

Minnidurum.

Nunc Milidunum Milden, & Modunum, opidum, & arx ad Brolium, qui non procul inde ex Iura oritur. Præter notionem nominis Celtici, etiam Antoninus memorauit, ſcripſitque abeſſe à Bramago II. paſſ. mill. ab Auentico 22. Cùm barbari euertiſſent, vaſtâſſentq; , qui ex opido remanſerat, vicum primus Berchtoldus Zæringus eius nominis, & ſtirpis vltimus mœnibus cinxit, & in opidum reſtituit. Poſt eius mortem cùm Sabaudiæ Comites occupâſſent arcem addidêrunt.

Berchtoldus Zæringus Minnidurí reparator. A. D. N. clↄ cxc.

Vrba.

Aut, vt alij ſcribunt Orba, in magna eam antiquitatis opinione fuiſſe, indicium facit, quòd dubitatum ſit, Vrbigenóne pago fecerit nomen, Comitiis etiam regum celebrata. Nàm ibi conuenêre, & de repub. agitârunt Carolus Craſſus Ludouici quondam Germaniæ Regis filius, & Ludouicus, Carolomanusque Ludouici Balbi Francorum regis filij nothi, cùm ille in Italiam ad capeſſendum Rom. Imp. proficiſceretur: hi, coronato cõtra regni Francici dignitatem Boſone Prouinciæ rege, bellum cogitarent. Iam ante Theudelindæ, Theodorici Burgundiæ regis ſororis, aula, & palatio memorabilis, Aimone, & Rheginone auctoribus. Opidum ſitum ad Tilam qui non longè inde ex Iuraſſo erumpit. Multi in eo omnis generis R. numi reperiuntur, & antiquæ murorum ruinæ, turris verò adhuc viſitur mirandi operis. Vrbam ait Antoninus diſtare Loſanna 18. paſs. mill. & ab Arica nunc Pontarlino, 24. Suprà Ebrodunum 8. paſſ. mill.

Aimo lib. 5. cap. 40. hiſt. Franc. A. D. N. Iↄ ccclxx. I x.

A. D. N. Iↄ cxvIII. *Idem lib. 4 cap. 1. lib. 2. chron.*

Penne.

Quis ſit hic locus, aut opidum perobſcurum. Ego qui-

dem eò ducor vt credam Nouam Ciuitatem esse, vel Neapolin ad Caput Lemanni, dextra eius ripa, quòd nō aliud reperio, cui magis Antonini calculatio conueniat. Ponit enim medio inter Tarnadam siue S. Mauritium, & Viuiscum itinere. Ab hocque abesse passum millib. 9. ab illa 13. quæ si perpendas non in alium locum, quàm huic quadrare reperies. Opidum exiguū, & malè sanū, ob Lemanni vligines, parumq; frequentatum.

Viuiscum.

Scalig in Festum.

Aut vt alibi legitur Bibiscum, vulgata has literas B. & V. mutandi ratione, hoc paullò elegantius Antuatium *Ripanorum ad eundem Lemannū opidum, latere dextro, de quo sæpius memoratus Antoninus. Situm 18. pass. mill. suprà Losannam, & 44. suprà Geneuam. Eius quoq; meminit Lambertus Schafnaburg, in itinere Henrici IV. Imp. in Italiam, aitque in eum locum obuiàm ei venisse Amedeum Sabaudiæ Comitem cum matre eius Adelasia. quamuis corruptè ibi *Ciuis* pro *Viuis* legatur.

Ita vocati videntur quoq; Romanu, vt ex inscriptione Neuiduni posita, claret. quod nomen nunc quoq; retinent, & inde vinum nobilissimum Ripanum, aut Ripense. A. D. N. cIↃ lxxv.

Dina.

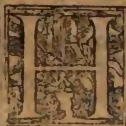
Ab altero Lemanni latere, ferè ex conspectu Losannæ, est opidum Donum, quod Dinam Plinij quidam arbitrati sunt, Bodiontiorum caput. Alij Equestris Coloniæ Ciuitatem rati, Neuidunum esse dixerunt, qua de re, vbi de coloniis. Ego enim in priorum sententiam pedibus eo, Donumque Dinam existimo. Bodiontij populi illi qui illo Laci latere, Fauciniam quoque vallem complectuntur, inter Equestres etiam nominati quorum vocabulum adhuc retinent. Erunt, credo plura, & opida, & loca in Heluetia

antiqua,

antiqua, sed quæ vel per Romanorum incuriam, aut superiorum temporum negligentiam, nullis literarum monimentis tradita, vel in ruinis ignota, & incomperta iacent, aut in diuersa abiêre.

De republica Heluetiorum, Gallorumq́; antiqua, vtq́; libertate propè omnes exciderint.

CAPVT. IV.

His igitur in medio relictis de prisca Heluetiorum, vti & Gallorum repub. tùm quæ antè Iul. Cæsaris ætatem ab Heluetiis gesta, ex antiquis, & probis scriptoribus, quantum lectione, meditationeque consequi possumus, licet vt eruamus. Illud prius, hoc posterius. Qui de rerum publicarum administratione, Politica Græci dicũt, nobis præcepta, institutionesq; reliquêrunt sapientissimi homines, tres earum species fermè probauerunt, totidem in vitio posuêrunt. Vnam in qua Reges, alteram, in qua Optimates, tertiam quam legibus, & æquitate populus administraret. Regibus tyrannos: Optimatibus paucorum factiones: populo, plebis libidinem opposuerũt. Regum prima & antiquissima memoria est. *Principio rerum*, inquit Iustinus, *gentiũ, nationumq́; imperiũ penes Reges erat, quos ad fastigium huius maiestatis, non ambitio popularis, sed spectata inter bonos moderatio prouehebat.* Gallorum, & ita Heluetiorum imperium ab antiquitate, vt aliarum gentium, sub regibus fuit. Vetustissimi post diluuium reges, Samothes, tùm Magus eius filius: qui vrbes condere & opida primus incepit, quæ ab eo nomine proinde desinebãt pleraq;. Hũc Drys secutus, qui vt Cecrops posteà apud

Græcos, Numa apud Romanos, homines à terrestrium, & militarium studio, ad cælestium, & superorum Philosophiæq; meditationem transtulit, Druydumque sectas instituit, tùm Celtes, à quo Celtæ omnes Occidentales nominati Græcis, & in Gallia tertiam partem occupauêre, alijque deinceps regnum tenuêre, quorum quia incertis auctoribus tradita memoria, in ijs commemorandis longior non ero. Posteà liberæ respublicæ, quibus omnibus, Rex siue Princeps per suffragium in annum electus, rerum, totiusque Galliæ potiebatur, ea ratione, & circuitu, vt per vices ad vnamquamque earum ordine, ea dignitas, & imperium rediret. Ita Celtilum totius Galliæ, habenas rexisse tradidit summus auctor Iul. Cæs. *Simili*, inquit, *ratione ibi Vercingetorich, Celtili filius, summæ potentiæ adolescens, cuius pater principatum Galliæ totius obtinuerat, & ob eam caussam, quod * regnum appetebat, ab Ciuitate erat interfectus.* Principatum eundem multis ante seculis, eodem modo, & illa Ciuitatum vicitate, habuisse Ambigatum Biturigem tradidit Liuius. *Prisco*, ait, *Tarquinio Romæ regnante, Celtarum, quæ pars Galliæ tertia, penes Bituriges summa imperij fuit. Ii regem Celtico dabant. Ambigatus is fuit, virtute, fortunaq; cùm sua tùm publica præpollens.* Sed præter hunc generalem, qui toti Galliæ præerat, alij erant gubernatores, & principes, & vna quæque respublica Ducem habebat suum, à populo nominatum, qui per annum aut ad certum tempus summæ rerum præficiebatur, nec ex sua sententia, sed ex Equitum, & Druydum decretis qui in republ. duo præcipui ordines, imperabat; quos regnum habuisse, aut principatum in sua republ. obtinuisse scriptores boni tradidêre, qui tamen tantum à regia maiestate, alijs gentibus

* Hoc est, *perpetuum ipse Galliæ imperium obtinere, tum ad suos transferre.*

Lib. V. annal.

bus vſurpata abfuêrunt, quamtùm reges ab optimatibus diſparantur. Cæſar de Orgetorige Heluetio diſſerens. *In eo*, inquit, *itinere perſuadet Caſtigo Catamantaledis filio Sequano, cuius pater regnum in Sequanis multos annos obtinuerat, & à S.P.Q.R. amicus adpellatus fuerat, vt regnum in ſua Ciuitate occuparet, quod pater ante habuerat. Itemq́ Dumnorigi Aeduo, fratri Diuitiaci qui eo tempore principatum in Ciuitate ſua obtinebat, ac maximè plebi acceptus erat, vt idem conaretur, perſuadet.* Eadem, alio loco, clarius. *Legati*, inquit, *ad eum* Cæſarem, *principes Aeduorum veniunt, oratum, vt maximè neceſſario tempore Ciuitati ſubueniat, ſummo eſſe in periculo rem, quòd cùm ſinguli magiſtratus antiquitùs creari, atq; regiam poteſtatem annum obtinere conſueſcent, duo magiſtratum gerant.* Alibi Adiantonium apud Aquitanos pariter ſummum magiſtratum geſſiſſe ſcriptum reliquit. *Similiter*, inquit *apud Aquitanos Adiantonius ſummā imperij aduerſus Romanos tenebat cum deuotis, quos Soldurios vocant Aquitani.* Idem apud. Allobroges in more fuiſſe prius memorauerat *Erant apud Cæſarem ex equitum numero Allobroges duo Roſcillus, & Aegus Abducili filij, qui principatum in Ciuitate multos annos obtinuerant.* Ex quibus ſatis manifeſtum eſt quod tradidimus, Regem vnum toti Galliæ præfuiſſe, ſuos verò principes, & reges, qui ſummum videlicet magiſtratum gererent Ciuitates, & reſpublicas habuiſſe: quod etiam tradidit Strabo, de Gallis diſſerens. *Pleræq́ eorum*, inquit, *reſpublicæ ab optimatibus gubernabantur. Antiquitus vnum quot annis principem, itemq́ vnum belli Ducem multitudo diligebat.* Intereà non deerant pleriſque in ciuitatibus potentes, factioſi, diuites, qui populum tantiſper ducerent, plerumq; ſeducerent. Quæ ſi omnia ad Heluetiorum hodiernam reipublicæ admini-

Comment. I

Comment. VII.

Com. IIII.

Soldner vſitato quoq; nunc vocabulo, pro mercenario milite.

Comment. III.

Lib. IV. Geog.

ſtrationem compares, ſi conſulum noſtrorum, ſiue Scultetorum, Prætorum, Burgimagiſtrorum, & Ammanorum electionem, dignitatem, officium, auctoritatem, condicionem perpendas, haud magnam opinor differentiam offendas. Soli enim Heluetij, qui, vt antiquam Celtarum dignitatem, libertate inretinent, ita pari propè eā reipubl. gubernamento, & temperatione conſeruant, & tuentur. Regni porrò affectati quod ſupplicium apud Heluetios antiquitùs fuerit, declarauit ſæpiùs memoratus Orgetorich, qui eius apud populares ſuſpectus, ideoque in vincula coniectus, cùm ſe cauſæ, dictioni, familiarium, clientum, obæratorumque ope, quos ad decem millia coegerat, eripuiſſet, & Ciuitas ob eam cauſſam incitata armis ius ſuum exſequi conaretur, multitudinemque ex agris magiſtratus cogerent, *ne igni cremaretur, quas damnatum pœnas ſequi oportebat*, inquit Cæſar, mortem ſibi conſciuit. Atque hæc reipublicæ ratio ad Romanorum ſeruitutem perdurauit. Illi primò Prætores, mox præſides dedêre, & demum qui ſummum poſt Imperatores Imperium haberet Prætorio Galliarum Præfectum.

Magnæ viro opes, inde illi nomen Celticum Horreich.

Commen. I.

Principium ruinæ Galliarum per Sequanorum & Aeduorum diſſenſiones venit. Heluetios quorumdam inter eos ambitus, opumq; & regnandi libido, quorum facilè princeps Orgetorich, deceptos, & in tranſuerſum actos propè perdidit: quem proinde nollem habere hodie imitatores, qui illud nempe quod ſupereſt decoris, & gloriæ, dignitatisq; nunc quoque in extremum diſcrimen adducant, aut euertant funditùs, quando ſunt qui dùm cupidini ſuo morigentur cœlum, terramque immiſcere nō dubitant, quod de ſuis olim, hoc eſt, Romanis, conqueſtus eſt ſapientiſſimus Romanorum M. Varro. De Gallorum

Ex ſumma, opinor, libertate, Seruitus & plurima, & atrociſſima Plato Pol. 8.

verò,

verò, Sequanorumque, & AEduorum factionibus, & discidiis luculētè, vt cetera, summus & Imperator, & scriptor Cæsar Iulius. *In Gallia*, inquit, *non solùm in omnibus Ciuitatibus atq; pagis, sed penè etiam in singulis domibus factiones sunt earumq; factionum sunt principes qui summam auctoritatem, eorum iudicio habere existimantur, quorum ad arbitrium, iudiciumq; summa omnium rerum, conciliorumq; redeat, idq; eius rei causa antiquitùs institutum videtur, ne quis ex plebe contra potentiorem auxilij egeret. Suos enim opprimi quisq; & circumueniri non patitur, neq;, aliter si faciat, vllam inter suos habet auctoritatem. Hac eadem ratio est, in summa totius Galliæ. Nàmq; omnes Ciuitates in duas partes diuisæ sunt: Cùm Cæsar in Galliam venit alterius factionis principes erant AEdui; alterius Sequani. Is cùm per se minus valerent, quod summa auctoritas antiquitùs erat in AEduis, magnaq; erat eorum clientela, Germanos atq; Ariouistū sibi adiunxerāt, eosq; ad se magnis iacturis, pollicitationibusq; perduxerant. Prælijs verò pluribus factis secundis, atq; omni nobilitate AEduorum interfecta, tantum potentia antecesserant, vt magnā partem clientium ab AEduis ad se transducerent obsidesq; ab eis principum filios acciperent, & publicè iurare cogerent, nihil se contra Sequanos concilij inituros, & partem finitimi agri per vim occupatam possiderent, Galliaq; totius principatum obtinerent.* Sed posteà, quod, alio loco, refert, peius victoribus Sequanis, quàm victis AEduis accidit, *propterea quòd Ariouistus in eorum finibus consedisset, tertiamq; partem agri Sequani, qui esset optimus totius Galliæ, occupauisset*, & decedere tertia alia parte Sequanos eosdem iussisset, vt in ea Harudum XXIV. millia, qui Rhenum transierant collocaret. Hac cum ratione, aut potius necessitate Cæsaris & Romanorum cùm auxilium duæ illæ ciuitates

Com. VI.

Commen: I. *nempe Sundgeu, & vtraq; Elsatia inferior, ad ... vogesum.* Harter in Brisiacu.

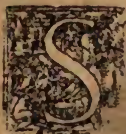
AEduorum, & Sequanorum implorâssent, Ariouistum quidem Gallia expulêrunt, sed in Germanorum locum Romanos haud paullò æquiores recepêrunt. Deinde verò nulla satis idonea caussa, imò vndique captata, non solùm Galliæ vniuersæ, sed etiam Germaniæ, & Britanniæ bellum intulit Cæsar, nulla habita amicorum, fœderatorumué ratione, adeò vt de eo hostibus dedendo cogitasse Senatum memoria consignarit Tranquillus. *Nec deinde*, inquit, *belli occasione, ne iniusti quidem, ac periculosi abstinuit, tàm fœderatis, quàm infestis, ac feris gentibus vltrò lacessitis. Adeò vt Senatus quondam legatos ad explorandum statum Galliarum mittendos decreuerit, ac nonnulli dedendum eum hostibus censuêrunt*. Deniq; Romanæ in Gallia, Heluetiaque tyrannidis Franci, Burgundiones, Allemannique finem, modumq; posuêre.

In Iul. Cæs.

A. D. N. CCCCVII.

De rebus gestis Heluetiorum ad bellum Cimbricum adfectum, de Gessatis pauca.

CAPVT VI.

SEd, age, iam progrediamur vlteriùs, & quæ tandem Senatus, populique auspiciis apud Heluetios gesta sint, haud multis disquiramus. Hæc sint solatia, his rerum, orbisque conuersionibus, & discidiis, animum, cogitationemq; ad prisca tēpora conuertere, vt enim ait ille.

Nullum est iam dictum, quod non dictum sit prius.

Ita rectè concluserimus.

Nullum esse iam factum, quod non factum prius.

Teren. in Adelph.

An

An certiora reperturi, & minori opera? illorum exemplo qui in densissimas tenebras inciderunt, quibus in tenebris cùm primò nihil omninò videant, sensim tamen clarescere magis, magisq; sensu penitrare existimant. Fabulas quibus posterioris ætatis scriptores, qui gratiæ, an precio scribebant multa, fingebant pleraq;, præcipuè laborârunt, & nostra, patrumque memoria viri eruditione celebrati, dum gentis suæ, aut quam celebrare sumserant, commendationem, laudemq; vndiq; aucupantur pro adfirmatis vsi sunt, nihil moror. Hoc tãtùm, meo labore, relicturus quod scriptoribus antiqua fide, & auctoritate traditum comperero, & rationi, iudicioq; consentaneũ, cetera procul habiturus. Nec mihi patria, aut mei veritate antiquiores vmquàm fuerunt, cuius sanctissimum numen violari tàm multis non mirabitur, qui mores huius seculi pensiculatè cum animo putauerit, apud quos historica fides maleuolẽtia existimatur, vanitas, pro laude accipitur. Suntq; Scriptores qui dum dicant, quæ, & qualia dicant, susq;, deq; habent. Sed tamen Gallorum, toto orbe, terrarum expeditiones nemo adeò mentis aberrat, qui veterũ monimentis celeberrimas decantari neget, in Italiã, Germaniam, Hispaniam, Græciam, Asiam, Thraciam, Pannoniam, Daciam. Italicæ trãsitionis initium, caussaq; ab Heluetiis venit. Horum ciuis, Eliconi viro fuit nomen *fabrilem ob artem Romæ commoratus, ficum siccam, & vuam, oleiq, ac vini promissa, remeans* cùm secum tulisset, *Alpibus coercitis, &* *tàm inexsuperabili munimento Galliis superfundendi sese Italiã* primam præbuit occasionem, auctore Plinio. Eidem adsentitur Liuius, de Gallis loquens. *Eam gentem,* inquit, *traditur fama dulcedine frugum, maximèq; vini noua tùm voluptate captam, Alpes transisse, agrosq; ab Etruscis ante*

Gallorum antiquæ migrationes & res gestæ. Heluetii primi in Italiã transierunt.

Lib XII. *hist. nat.* Lib. V. *Annal.*

cultos possedisse. Ante omnes eadem tradiderat optimus, & integræ fidei Polybius, vbi de Tyrrhenis verba facit. *Cum ijs, inquit, ob vicinitatem loci frequenter versabantur Galli. Hi specie, ac fœcunditate regionis illecti, exiguam quandam nacti occasionem exercitum comparant, factoq; in Thyrrenos impetu finibus expellunt, campos ipsi deinceps tenent.* Acciderunt hæc tempore Tarquinij Prisci V. Romanorum Regis, quo tempore, ita opibus, virisq; floruit Gallia, vt Ambigato regi coloniarum deducendarum consilium capere necesse fuerit, *cùm multitudinem regere aliter posse diffideret* Bello-voiso igitur, Sigo-voisoq; nepotibus sedes, quas Dij dedissent auguriis, abire iussis, huic Harcinios saltus, illi Italiam paullò lætiorem sortes ostendere, qui *Biturigibus, Aruernis, Senonibus, AEduis, Ambartis, Carnutibus, Aulercis,* & Heluetiis profectionis, & itineris auctoribus, & ducibus excitis, ingentibus, peditum, equitumq; copiis Taurino saltu, & inuiis Alpibus transcensis, Tuscisque haud procul Ticino, fugatis, Insubrium agrum, Insubribus AEduorum pago cognominem, occupauit, Mediolanumq;, sumto à Santonum Mediolano * nomine, & alias vrbes condidit. Hos secuti Cænomanni, Elitouio duce, qui Brixiam, Veronamq; posuerunt: tùm Boij, Lingones que, qui Pado traiecto, pulsisq;, hac etiam ex parte, Etruscis, vmbrisq; ad Apenninum vsque castra promouerunt. Deniq; iterum Senones, Brenno duce, qui Romam, Romanosq; ad internecionem propè exstinxêre, mariq; superato, Græciam vastauêre, sedes in Asia alij, alij in Thracia, & Pannonia, pleriq; alibi posuerunt, ob spoliatum, scilicet, Apollinis templum diris eius numinis agitati, vt est apud Athenæum, Pausaniam, Liuium, Appianum, Iustinũ, Guidam, Clitophorum, Polybium, alios. Sed quæ prætereà cũ Romanis

Celtica nomina quasi orbis peritũ & victoriæ prudentem interpreteris.

Ita rectè correxit Liuium doctiss. Glareanus. *Sunt enim fabulæ quæ de sue illa lanata feruntur.*

Lib. V. Dipnosoph. In Phocide Lib. V. annal. &c.

manis in Italia bella gesserint Galli in summam contulit — InPannonia
idem Polybius, satisq; compertum est, Gallorum nomine — Lib. XIV. &
nihil tetrius, nihil horribilius semper fuisse Romanis, ex- — XXV. hist.
terisq; nationibus. Vnde Orosius quoq;: *Quotiescumq;* in- — Lib. 1. rerum
quit, *Galli exarserunt contra Romanos, scilicet totis viribus* — Gallatar.
suis ita Roma detrita est, vt sub præsenti nunc concursione — Lib. 4. hist.
Gotthorum, magis debeant meminisse Gallorum. Atque hi o- — IV. lib. 2. hist. II. Lib. VII.
mnes Celtæ, siue Galli, non Germani, vt vult Lazius, ob- — Lib migrationum.
torto collo, & renitentibus historicis in suam sententiam
traductis, an coactis. Quibus omnibus populis, & expedi-
tionibus adfuisse Heluetios, tamquàm Alpium vicinos, &
earum peritissimos non leuis coniectura est. Quin Helue-
tios fuisse, quos Gessatas Polybius vocat, pleriq; docti exi- — Heluetii Gessata Polybii.
stimant. Neque enim alij Gallorum iuxta Alpes, Rhe-
numq; & Rhodanum habitãt, quàm Heluetij, nec Insub-
ribus, & Italiæ alij viciniores. Illam verò Gessatarũ sedem
fuisse clarum ex eodem scriptore, vbi de agro Piceno Se-
nonibus Gallis ademto, & posteà, lege agraria, referente — A.V.C.
C. Flaminio, cùm consulatum gererent M. Lepidus, & M. — Iɔ XXI.
Poplicius Malleolus, Romanis diuiso, verba facit. *Quæ res,* — Lib. II.
agrorum diuisio, *caussa,* inquit, *exstitit, vt nouum statim bel-*
lum suscitatum fuerit. Namq; pleriq; ex Gallis præcipuè Boÿ qui — Boiorum in Italia sedes.
proximi Romanis erant, (inter Padum, & Apenninum ha- — Eodem lib.
bitabant, vbi nunc Ducatus Ferrariensis, eodem Polybio — Lib. IV. Geog.
teste, & Strabone) *eam rem grauissimè indignabantur, ra-*
ti Romanos, non iam amplius de principatu, & gloria, sed de
præda, & interitu suorum certaturos. Quapropter maximæ il-
læ gentes Boiorum, & Insubrium inter se consentientes, confe-
stim ad eos Gallos mittunt, qui trans Alpes ad Rhodanum ha-
bitant, & propterea, quòd mercenariam militiam obeunt, Ges-
satæ vocantur. Nàm id ea significat dictio. Paullò post, *Galli*

autem Gessatæ, coacto circa Rhodanum exercitu, cum ingenti multitudine hominum, superatis tandem Alpibus, in campos qui sunt iuxta Padum descenderunt. Alio loco, cùm frustrà Galli, multis cladibus, attriti pacẽ Romanos postulassent, his verbis, Gessatarũ noua auxilia aduocasse scribit. *Quãobrem, desperata pace, quasi extremũ periculũ subituri, iteratò exercitum comparare, conductisq; triginta millibus Gessatarum, quos cis Rhenum habitare suprà memorauimus, omnes in armis instructos, paratosq; habere, Romanorum aduentum præstolari.* Ex quibus satis manifestum arbitror, id quod diximus, Gessatas circa Rhodanum, Rhenumque, & Alpes habitasse, nec alios quàm Heluetios eadem loca habere, aut habuisse. De Gessatarum verò, præter ceteros Gallos, in præliis fortitudine, & cultu idem pauca complectitur Polybius *Boij*, inquit, *& Insubres, eos requirebant, qui & subligaculis, & scutis securiores essent: Gessatæ verò ob magnitudinem animi, & incredibilem gloriæ cupiditatem, huiusmodi abiectis, nudi tantùm cum armis, ante omnes stabant, rati per eum modũ aptiores sese, & magis expeditos ad bellum fore.* Quæ ea arma fuerint, declarat, longos, scilicet, & graues enses, obtusa cuspide. Sane Heluetios ad patrum vsq; memoriam nudos propè pugnasse, sola casside contentos, aut summum lorica, ferreis fibulis contexta, non nostri solùm scriptores, sed exteri * prodidere. Gladiis verò illis grauibus, & magnis etiamnum vtuntur. Eosdem Gessatas fuisse qui Romam occuparint, Romanos ceciderint, ex ea oratione, quam legati eorundem Boiorum, & Insubrium apud Gessatarum duces Congolitanum, & Arnestum habuerunt, colligi potest, cùm eos ad bellum contra Romanos incitarent *res gestas*, inquit, *maiorum suorum in memoriam reuocant. Eos nõ solùm fudisse prælio olim Romanos, verùm*

Vulgo Gissell vocant. Quanquam credam potius Gessatas à Gesu lanceæ genere dictos, quo vtebantur: aut quod se omnes socios, hoc est, Gesell adpellarent. Sicuti nunc sese Germani, fratres nominant.

Gessatarum fortitudo.

Volaterranus. Guicciardinus. Iouius. alii.

Gessatas Romam occupasse sponteq; Romanis restituere. Polib. lib. eod. II.

rùm etiam post prælium, incredibili celeritate, vrbem Romam cœpisse. Dehinc, rebus omnibus, quibus ea vrbs refertissima erat potitos, cùm in ea, mensibus septem imperassent, sponte restituto Romanis imperio, integris omnibus fortunis suis, in patriam feliciter reuertisse. Et hæc sunt paullò veriora, quàm ea quæ tradidère latini auctores, qui nobis nescio quem Camillum, tamquàm Deum ex machina, ab exsilio reuocant, cuius ductu, & virtute Galli Roma, Italiaq; pulsi sint. Concludit narrationem de bello Gallico Polybius. *Hic,* inquit, *tandem belli Gallici finis fuit, quo nullum vsquam in hunc diem, vel obstinatione animorum, vel militum audacia, vel atrocitate præliorum, vel multitudine interfectorum, vel numero copiarum maius, aut audiuimus, aut legimus.* Sed hęc de bellis cum Romanis, & Gessatis. Eodem lib.

Germaniam versus, siue cum Sigouoeso siue suaptè potentia, & armorum firmitudine, quamtum valuerint Heluetij, testis est Tacitus qui Heluetiorum terminos ad Mœnum vsque protulit. *Inter Harcyniam siluam*, inquit, *Rhenumq; & Mœnum amnes Heluetij, vlteriora Boij, vtraq; Gallica gens tenuêre.* Quæ regio desita, post Gallicam expeditionem. Eremus Heluetiorum tamen nomen tenuit Ptolemæo teste. *Ac fuit anteà tempus,* inquit Cæsar Iulius, *cùm Germanos Galli virtute superarent, & vltrò bella inferrent, ac propter hominum multitudinem, agriq; inopiā trans Rhenum colonias mitterent. Quamtulum enim amnis obstabat,* addit appositè Tacitus, *quo minus vt quaq; gens eualuerat, occuparet, permutaretq; sedes, promiscuas adhuc, & nulla regnorum potentia diuisas?* Strabo cùm Heluetiorum tres gentes essent, duas præliis, bellisq; periisse memoriæ mandauit. Certè adsidua cum Germanis bella gessisse, atque inde præcipuā inter Gallos militiæ laudem sibi com- Heluetiorum contra Germaniam gesta. Libello de morib. Ger. Ptol. lib. I V Com. VI. Eodem libello de moribus Germ. Lib. IV. Geog.

Commen. I.

parasse auctor sæpius memoratus Cæsar. *Qua de caussa, inquit, Heluetij quoq; reliquos Gallos virtute præcedunt, quòd ferè, quotidianis prælijs, cum Germanis contendunt, cùm aut suis finibus eos prohibent, aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt.* Durauit ea annorum, & nominis gloria ad Cimbrorum in Galliam aduentum, quos cùm viderent opibus per latrocinia comparatis florentiores, se & ipsi in prædationibus dedidêrunt. Strabo. *Heluetios aiunt, quamquàm essent auri diuites, tamen latrociniis se dedisse, cùm viderent Cimbrorum opes.* Alio loco apertius. *Idem,* Possidonius, *perhibet Boios quondam Harcyniam Siluam incoluisse, ac Cimbros, cùm ad ea loca se contulissent, ab ijs repulsos, ad Istrum, & Scordiscos Gallos descendisse, inde ad Teuristas, & Tauriscos, ipsos quoq; Gallos, tùm ad Heluetios, auri diuites, ceterùm pacatos. Hos cùm viderent suis maiores opes latrocinijs Cimbrorum partas, maximè Tigurinos, & Tuginos animum ad prædas adiecisse, ac Cimbris Italiam petentibus socios se adiunxisse.* Ita Strabo ex Possidonio. Discessione igitur facta ex Ciuitate Heluetiorum, cùm Cimbri per Galliam, Hispaniamque longè, & latè vagarentur, Tigurini, & Tugini rectà qua in Italiam iter est, copias duxerunt, Cassiumque consulem in Allobrogum finibus, cum suis prælio interfecerunt. Liuius. *Lucius Cassius,* inquit, *consul à Tigurinis Gallis pago Heluetiorum, qui à Ciuitate secesserant, in finibus Allobrogum cum exercitu cæsus est, Milites qui ex ea clade superauerant, obsidibus datis, & dimidia rerum omnium parte, vt incolumes dimitterentur cum hostibus pacti sunt.* Distinctiùs eadem Paullus Orosius. *ijsdem,* inquit, *belli Iugurthini temporibus L. Cassius consul in Gallia Tigurinos vsq; ad Oceanum persecutus, rursumq; ab eisdem insidiis circumuentus, occisus est. L. quoq; Piso vir consularis legatus Cassij con-*

sulis

A. V. C. Ↄ cxlii.

Lib. IV.
Lib. VII.

Heluetiorum bellum cum Cassio R. Cos. A. V. C. Ↄ c.xlvi. Epitome L x v.

Lib. V. c. xv.

sulis interfectus. Q. Publius alter legatus ne residua exercitus portio deleretur, obsides, & dimidiam rerum omnium partem Tigurinis, turpissimo fœdere, dedit. Iul. Cæsar eadem de clade. *Cæsar*, inquit, *quod memoria tenebat L. Cassium Cos. occisum, exercitumq; ab Heluetijs pulsum, & sub iugum missum, concedendum non putabat.* Et posteà de Tigurinis cæsis. *Hic pagus vnus cùm domo exisset, patrum nostrorum memoria, L. Cassium interfecerat, & eius exercitum sub iugum miserat.* Item, *qua in re Cæsar non solùm publicas sed etiam priuatas iniurias vltus est, quod eius Soceri L. Pisonis auum L. Pisonem legatum Tigurini, eodem prælio, quo Cassium, interfecerant.* Ex his, opinor, satis apertum est Heluetios solos, nõ Cimbros, L. Cassium cecidisse, eiusq; exercitum subiugasse, vt frustrà sit Cornel. Tacitus qui Cassium à Cimbris profligatum scribit, post Carbonem, ante Scaurum, cùm id potiùs de Silano intelligendum sit, vt, suo loco, ostendemus. Atq; hæc ferè sunt quæ de Heluetiorũ gestis, quamtùm antiquorum memoria suppeditat, peruestigare potui, ad Iulium vsque Cæsarem.

Comm. I.

Libello de Germania.

Bellum Heluetium cum Iulio Cæsare.

CAP. VII.

QVies inde per annos quadraginta Heluetios habuerat. Tot enim sunt à V. Marij consulatu, quo Cimbri in Italia victi, & Heluetij in patriam redierunt, ad M. Val. Messalã, & M. Pub. Pisonem Coss. quo anno, Heluetiorum noua coniuratio facta, & de capessendis Galliis consilia inita, Orgetorigis apud populares opulentia, & nobilitate clarissimi præcipuè suasu, & auctoritate. Sed tota hac de re quẽ potiùs

A. V. C. ㄈcii. A.V.C. ㄈcxcii.

tiùs exaudiemus quàm Cæsarem ipsum, Heluetiorũ gloriæ, & fortitudinis prædicatorem non minorem, quàm gloriosum victorẽ, cuius, vt de hoc bello, ita de aliis, quæ in Gallia gessit, scripta, & commentarij, eo maioris sunt fidei, & integritatis, quo neq; inuidi, & æmuli, quibus semper abundauit Cæsar, quæ carperent, aut damnarent, reperire potuerunt. Ille igitur ita differit. *Apud Heluetios longè nobilißimus, & ditißimus fuit Orgetorich. Is M. Messala, & M. Pisone Coss. regni cupiditate inductus, coniurationem nobilitatis fecit, & ciuitati persuasit, vt de finibus suis, cum omnibus copiis exirent, perfacile esse, cùm virtute omnibus præstarent, totius Galliæ imperio potiri. Id hoc facilius eis persuasit, quod vndiq; loci natura Heluetij continentur, vna ex parte flumine Rheno, latißimo, atq; altißimo, qui agrum Heluetium à Germanis diuidit: altera ex parte monte Iura altißimo, qui est inter Sequanos, & Heluetios: tertia lacu Lemanno, & flumine Rhodano, qui Prouinciam nostram ab Heluetiis diuidit, His rebus fiebat, vt & minus latè vagarentur, & minus facilè finitimis bellum inferre possent, qua de caussa, homines bellandi cupidi, magno dolore adficiebantur, pro multitudine autem hominum, & pro gloria belli, atq; fortitudine angustos se fines habere arbitrabantur.* ** *His rebus adducti, & auctoritate Orgetorigis permoti, constituerunt ea quæ ad proficiscendum pertinent comparare, iumentorum, & carrorum quàm maximum numerum coemere, sementes quàm maximas facere, vt in itinere frumenti copia suppeteret, cum proximis ciuitatibus pacem, & amicitiam confirmare. Ad eas res conficiendas biennium sibi satis esse duxerunt: in tertium annum profectionem lege confirmant, ad eas res conficiendas Orgetorich deligitur. Is sibi legationem ad Ciuitates suscepit. In eo itinere persuadet Castigo Catamantaledis filio Sequano, cuius pater regnum in*

Commentariorum Cæs. integritas

Comment. I. belli Gall.

Coniuratio Heluetiorum

Ita legendum, doctissimis viris adsentior.

Orgetorigis acta, & consilia.

Sequa-

Sequanis multos annos obtinuerat, & à S. P. Q. R. amicus ad pellatus erat, vt regnum in ciuitate sua occuparet, quod pater ante habuerat. Itemq; Dumnorigi AEduo fratri Diuitiaci, qui eo tempore, principatum in ciuitate sua obtinebat, ac maximè plebi acceptus erat, vt idem, conaretur, persuadet, eiq; filiam suam in matrimonium dat. Perfacile factu esse, illis probat, conata perficere, propterea quòd ipse suæ ciuitatis imperium obtenturus esset. Non esse dubium quin totius Galliæ plurimum Heluetij possent, se, suis copiis, suoq; exercitu, illis regna concilia turum confirmat. Hac oratione adducti, inter se fidem, & iusiurandum dant, & regno occupato, per tres potentissimos, ac firmissimos populos totius Galliæ sese potiri posse sperant. Postea, cùm Orgetorici necem, caussamq; mortis narrasset. *Post eius mortem,* inquit, *nihilominus Heluetij, id quod constituerant, facere conantur, vt è finibus suis exeant. Vbi iam se ad eam rem paratos esse arbitrati sunt, opida sua omnia, numero ad duodecim, vicos ad quadringentos, reliqua priuata ædificia, incendunt, frumentum omne præter quod secum portaturi erant, comburunt, vt domum reditionis spe sublata, paratiores ad omnia pericula subeunda essent. Trium mensium molita cibaria sibi quemq; domo efferre iubent, Persuadent Rauracis,* Basiliensibus, Rhinfeldensibus, vicinis, *& Tulingis,* Stuolingensibus *& Lacobrigis* Klætgeuueris, *finitimis vt eodem vsi consilio, opidis suis, vicisq; exustis, vnà cum ijs proficiscerentur: Boiosq; qui trans Rhenum incoluerant, & in agrum Noricum transierant, Noricamq; oppugnarant receptos ad se, socios sibi adsciscunt. Erant omninò itinera duo, quibus itineribus, domo exire possent* vnum per Sequanos angustum & difficile, quo vix singuli* carri ducerentur, Mons autem altissimus impendebat, vt facilè perpauci prohibere* possent. Alterum per prouinciam nostram multò facilius, atq; expedi-*

Heluetii totius Galliæ potentissimi.

Heluetii abituri opida sua incendunt.

Eius incendii causa.

Eorum belli socii.

Profecturi in Galliam, & Santones proximo quoq; itinere. Nā aliàs plures viæ & itinera quæ ex Heluetia in Italiā Germaniam, Raura. ducunt.

*itus propterea quòd inter fines Heluetiorum, & Allobrogũ, qui * nuper populo R. pacati erant Rhodanus fluit, isque nonnullis locis vado transitur. Extremum opidum Allobrogum est, proximumq; Heluetiorũ finibus Geneua, ex eo opido pons ad Heluetios pertinet. Allobrogibus sese vel persuasuros, quòd nondum bono animo in populum R. viderentur, existimabant, vel vi coacturos vt per suos fines eos ire paterentur. Omnibus rebus ad profectionem comparatis diem dicunt, qua die ad ripã Rhodani omnes conueniant. Is dies erat. A.D.V. Kal. Aprilis L. Pisone, A. Gabinio coss.* Anno superiore C. Iulius Cæsar Galliã Cisalpinam, cum Illyrio, lege Vatinia, mox etiam Comatam per Senatum acceperat, veritis, patribus, ne, si ipsi negassent, populus & hanc daret, auctore, Suetonio. Is auditis quæ apud Heluetios agitabantur quàm maximis itineribus ab vrbe in Galliam vlteriorem, & ad Geneuam peruenit, pontem rescidit, militem collegit, alia, quæ ad prohibendos eos facerent, parauit. Heluetii legatos ad eum mittunt, transitũ per prouinciam rogant, à maleficio temperaturos promittunt. Cæsar quia necdum ad resistendum, si vim molirentur, satis paratus erat, deliberationis nomine tempus capit, diem quo reuertantur ponit. Intereà murum, fossamque à Lemanno ad Iurassum perducit, turres, castella statuit. Sed ipsum eadem differentem audiamus disertim, vt omnia, & pluribus. *Cæsar cùm id nunciatum esset eos per Prouinciam nostram iter facere conari, maturat ab Vrbe proficisci, & quàm maximis itineribus potest, in Galliam vlteriorem contendit, & ad Geneuam peruenit. Prouinciæ toti quàm maximum potest militum numerum imperat. Erat omninò in Gallia vlteriore legio vna. Pontem qui erat ad Geneuam iubet rescindi. Vbi de eius aduentu Heluetij certiores facti sunt lega-*

Hodie, quoque non satis expeditum versus Pontem Aurelianum, Pontarlinum.

*

In hunc vsum arx contra Heluetios prope pagum S. Crucis, qui supra montem iuræ situs, stetit, Burgundico bello incensa: & nunc quoque altera, arx Iuræ aut claustrum validum ex Heluetia in Burgundiæ Comitatum seu Sequanos tendentibus Fernut & Iuniam arcem, & opidum Heluetiis quandoq; continendis in eodem monte Iura à Cæsarea cõditam, vulgo Ioigne.

*

Non admodum nuper. Nam anni

legatos ad eum mittunt nobilißimos Ciuitatis, cuius legationis Numeius, & Verodoctius principem locum obtinebant, qui dicerent sibi esse in animo, sine vllo maleficio, iter per Prouinciam facere, propterea quòd aliud iter haberent nullum, rogare, vt eius voluntate, id sibi facere liceat. Cæsar quòd memoria tenebat L. Caßium consulem occisum, exercitumq́ eius ab Heluetiis pulsum, & sub iugum missum, concedendum non putabat: neque homines, inimico animo, data facultate, per Prouinciam itineris faciundi, temperaturos ab iniuria, & maleficio existimabat, tamen, vt spatium intercedere posset, dùm milites quos imperarat, conuenirent, legatis respondit, diem se ad deliberandum sumturum, si quid vellent ad Idus Aprilis reuerterentur. Intereà ea legione quam secum habebat, militibusq́ qui ex Prouincia conuenerant, à lacu lemanno quem flumen Rhodanum influit ad montem Iuram, qui fines Sequanorũ ab Heluetiis diuidit millia paßuum decem, & nouem murum in altitudinem pedum sedecim, fossamq́ perducit. Eo opere perfecto præsidia disponit, castella communit, quò faciliùs si, se inuito, transire conarentur, prohiberi possent.* Dio ista paucioribus, sed ad Cæsaris consilia clarius, *Cæsar, ponte rescisso, alia etiam quæ ad transitu eos prohibendos facerent, parabat. Ad eum Heluetii legatos mittunt, rogantes, vt sibi, eius voluntate, liceret transire, promittentes se sine vllo maleficio per agrum Romanorum iter facturos. Quamquàm ipsis minimè fidem haberet Cæsar, neq́ concessurus erat, vt aliquò progrederentur, tamen quia nondum satis paratus erat, deliberaturum se, cum suis legatis, de eorum postulatis respondit, diemq́ ipsis cõstituit, qua responsũ acciperent nonnullã quoq́ eis spem obtinendi transitus ostendit. Intereà opportunißima quæq́ loca, foßis ductis, murisq́ cõmuniit, vt iter ipsis obstrueret.* Pergit Cæsar. *Vbi ea dies quã constituerat cũ legatis,*

iam LXIII quo Q. Maximus qui ex victoria Allobrogicus eam Gentem debellarat, eosdem ante annos XX. C. Marius ab impetu Cimbrorum defenderat Sed hæc credo, intelligenda de coniuratione Catilinæ, ad quam Allobroges inuitati, pacem, & amicitiã R ante posuerant.

A.V.C. Iↄ CXXXII

A.V.C. Iↄ CLI.

A.V.C. Iↄ CXCV. *ante Christum natum.* LVII.

Cap. XXII. *Cæsaris apparamenta contra Heluetios.*

Heluetii ad Cæsarẽ mittunt petendi trãsitus caus. per Allobroges & Prouinciam.

Cæsar iter Heluetiis negauit per prouinciam.

venit, & legati ad eum reuerterunt, negat se more, & exemplo populi R. posse iter vlli per prouinciam dare, & , si vim facere conentur, prohibiturum ostendit. Heluetij, ea spe deiecti, nauibus iunctis, ratibusq; compluribus factis, alij, vadis Rhodani, qua minima fluminis altitudo erat, nonnumquàm interdiu, sæpius noctu, si perrumpere possent, conati, operis munitione, & militum concursu, & telis repulsi, hoc conatu destiterunt. Relinquebatur vna per Sequanos via, qua, Sequanis inuitis, propter angustias ire non poterant. His cùm sua sponte persuadere non possent, legatos ad Dumnorigem AEduum mittunt, vt, eo deprecatore, à Sequanis hoc impetrarent. Dumnorich gratia, & largitione apud Sequanos plurimum poterat, & Heluetiis erat amicus, quòd ex ea ciuitate Orgetorigis filiam in matrimonium duxerat, & cupiditate regni adductus, nouis rebus studebat, & quamplurimas ciuitates suo sibi beneficio habere obstrictas volebat; Itaq; rem suscepit, & à Sequanis impetrat, vt per fines suos Heluetios ire patiantur, obsidesq; vti inter sese dent, perficit; Sequani ne itinere Heluetios prohibeant: Heluetij vt sine maleficio, & iniuria transeant. Cæsari nunciatur Heluetiis esse in animo per agrum Sequanorum, & AEduorum iter in Santonum* fines facere, qui non longè à Tolosatium finibus absunt, quæ Ciuitas est in Prouincia. Id si fieret, intelligebat magno cum prouinciæ periculo futurum, vt homines bellicosos Populi R. inimicos, locis patentibus, maximeq; frumentariis finitimos haberet. Ob eas res ei munitioni, quam fecerat T. Labienum legatum præfecit: Ipse in Italiam magnis itineribus contendit, duasq; ibi legiones, conscribit, & tres quæ circum Aquileiam hiemabant, ex hibernis educit, & quà proximũ erat iter, per Alpes in vlteriorem Galliam, cum his quinq; legionibus ire contendit. * * * ab Ocello quod est, citerioris prouinciæ extremum in fines * Vocontiorum vlterioris prouinciæ die septimo

Aliam viam per Sequanos aggreditur.

Nomen adhuc retinent Sainctes.

Vocontii populi Delphinatus, qui in Episcopatu Diensi, & Vasionensi.

timo peruenit. Inde in Allobrogum fines, ab Allobrogibus in Sebusianos exercitū ducit. Hi sunt extra Prouinciā trans Rhodanum primi. Heluetij iam per angustias, & fines Sequanorum suas copias transduxerant, & in AEduorum fines peruenerāt, eorumq́ agros populabantur. AEdui cùm se, suaq́ ab his defendere non possent, legatum ad Cæsarem mittunt rogatum auxilium, Ita se omni tempore de Populo R. meritos esse, vt pœnè in conspectu exercitus nostri agri vastari, liberi eorum in seruitutem abduci, opida expugnari non debuerint. Eodem tempore quo AEdui,* Ambarri quoq́ necessarij, & consanguinei AEduorum Cæsarem certiorem faciunt sese, deploratis agris, non facile ab opidis vim hostium prohibere: Item Allobroges qui trans Rhodanum vicos, possessionesq́ habebant, fuga se ad Cæsarem recipiunt, & demonstrant sibi præter agri solum nihil esse reliqui. Quibus rebus adductus Cæsar non exspectandum sibi constituit, dum, omnibus fortunis sociorum consumtis, in Santones Heluetij peruenirent,* Dio Sequanos quoq; legatos misisse qui conquerentur de Heluetiis tradidit, ex quo alia quoq; secreta habe. *Barbari,* inquit, *cùm ad tempus exspectassent, postquàm nihil horum, de quibus conuenerat præstari sibi audiunt, iter ingressi, primùm per Allobroges, eò quò instituerant, contenderunt; post, cùm ad munitiones peruenêre, in Sequanos conuersi sunt, per eos, & AEduos iter facientes, transitum ipsis, quòd se ab omni maleficio temperaturos pollicerentur, haud grauatim concedētibus, verùm, cùm pactis non starent, sed eorum regionem popularentur; Sequani, & AEdui legatos ad Cæsarem mittunt, rogatum auxilium, petuntq́, ne in conspectu eius sibi pereundum sit, Et quamuis eorum* oratio cum re ipsa parum conueniret, tamen id quod petebant impetrauerunt. Cæsar enim veritus ne ad Tolosam Heluetij proficiscerentur, statuit potiùs, iunctis sibi Sequanis, &*

Bressa nunc vocatur, & Bressani.

AEduorum contra Heluetios ad Cæsarem oratio. Quantum si perpendas parum probabilis, vt posteà patebit, itemq; aliorum querelæ.

Sunt qui Borbonienses dicunt, alii Niuernenses, & Berri hodie Franciæ Regio, Ego eam regionē crediderim quæ vocatur pays & d'Ombers. Eodem lib.

Ex his intelligas Heluetios falsò accusatos, & Cæsarem bellum captasse.

AEduis, eis resistere, quã, si cum Heluetiis hi conspirassent, quod haud dubiè futurum erat, bellum aduersus omnes simul suscipere. Ita Dio. nos iam cum Cæsare ad bellum tendamus. *Flumen*, inquit *est Ar ar, quod per fines AEduorum & Sequanorum in Rhodanum influit, incredibili lenitate, ita vt oculis in vtram partem fluat indicari non possit. Id Heluetij ratibus, & lintribus iunctis transibant. Vbi per exploratores Cæsar certior factus est, tres iam copiarum partes Heluetios id flumen transduxisse; quartam verò partem citra flumen Ararim reliquam esse, de tertia vigilia, cum legionibus tribus, è castris profectus ad eam partem peruenit, quæ nondum flumen transierat, eos impeditos, & inopinatos, aggressus, magnam partem eorum concidit, reliqui se fugæ mandârunt, atque in proximas siluas abdiderunt. Is pagus adpellatur Tigurinus.* Hactenùs Cęsar, & in hunc modum aliter Plutarchus de Tigurinis, & hac strage. *Horum*, inquit, *Tigurinos, non ipse, sed legatus eius Labienus ad Ararim an. nē oppressit.* Cui credemus? Sanè Cæsari, vtpotè qui eodem tempore in Sebusianis, Arari, propinquior esset, Labienum apud Geneuam reliquisset. Narrationem prosequitur Cæsar. *Hoc prælio facto reliquas copias Heluetiorum vt consequi posset, pontem in Arare faciendum curat, atque ita exercitum transducit. Heluetij repentino eius aduentu commoti, cùm id quod ipsi diebus xx. ægerrimè confecerant, vt flumen transirent; illum vno die fecisse intelligerent, legatos ad eum mittunt. Cuius legationis Diuico princeps fuit, bello* Cassiano dux Heluetiorum fuerat. Is ita cum Cæsare egit. Si pacem Populus R. cum Heluetiis faceret, in eam partem ituros, atque ibi futuros Heluetios, vbi eos Cæsar constituisset, atque esse voluisset, sin bello persequi perseueraret, reminisceretur & veteris incõmodi Populi R. & pristinæ virtutis Heluetiorũ. Quòd improuiso vnum pagũ adortus esset,*

Ita scribendum Celtice Ar-ar flauio nomen ab ea lentitate & pigritia, Saonã nunc vocant, Ammianus Sangonam ab illa nobili martyrum Christianorum ad istud flumen cæde.

Tigurinorum Stages.

Ex inopinato.

In Cæsare.

Ante annos xlix. veteranus miles.

Legatorum Heluetiorum ad Cæsarem oratio post cladem Tigurinorum.

*esset, cùm ij qui flumen transissent suis auxiliũ ferre nõ possent, ne ob eam rem, aut suæ magnoperè virtuti tribueret, aut ipsos despiceret. Se ita à patribus maioribusq́; suis didicisse, vt magis virtute, quàm dolo contenderent. Quare ne committeret, vt, is locus vbi constitissent, ex calamitate Populi R. & internicione exercitus,*nomen caperet, aut memoriã proderet.****His cùm Cæsar ea quæ ad rẽ pertinere videbantur respondisset, pacemq; se cum iis facturũ dixisset, si obsides sibi ab eis darẽtur, vti ea quæ polliceãtur facturos intelligat, si AEduis de iniuriis, quas ipsis, sociisq; eorum intulissent, item si Allobrogibus satisfaciant.*** Diuico respondit. *Ita Heluetios à maioribus suis institutos esse, vt obsides accipere, non dare consueuerint, eius rei Populũ R. esse testem. Hoc responso dato discessit.* Dio scripsit Heluetios non tàm ægrè tulisse imperatos obsides, quàm dictorum fidem sibi non haberi. *Heluetios*, inquit, *transeuntes Ararim flumen, adortus nouissimos, in ipso fluminis transitu, concidit, qui verò progressi iam erant, eos repentina, & celerrima insecutione, cladeq́; suorum ita exterruit, vt cum Cæsare agere de regione aliqua, quam ipsis adsignaret, cuperent. Id tamen frustrà, fuit. Cùm enim obsides ab eis peterentur indignati, non tàm, quòd obsides, dare se indignum existimarent; quàm quòd fides sibi non haberetur, pactionum nullam posthac rationem habuerunt.* Pergit Cæsar. *Postero die castra ex eo loco mouent. Idem Cæsar facit, equitatumq́; omnem ad numerum quatuor millium, quem ex omni prouincia, & AEduis, atq́; eorum Sociis coactum habebat, præmittit, qui videant, quas in partes hostes iter faciant, qui cupidiùs nouissimum agmen insecuti, alienõ loco, cum equitatu Heluetiorum prælium committunt, & pauci de nostris cadunt. Quo prælio sublati Heluetii quod quingentis equitibus tantam multitudinem equitum*

Arguit insidiis, & fraude non virtute, & fortitudine circumuentos Tigurinos. Vt ante bello Cassiano, apud Allobroges.

Heluetiorum animi magnitudo.

Cæsaris equitatus ab Heluetiis prælio victus.

pepulerant, audaciùs subsistere, nonnunquàm ex nouißimo agmine, prælio nostros lacessere cœperunt. Cæsar suos à prælio continebat, ac satis habebat in præsentia hostem rapinis, populationibusq́; prohibere. Ita dies circiter quindecim iter fecerũt, vti inter nouissimum hostium agmẽ, & nostrum primum, non amplius quinis, aut senis millibus passuum interesset, *** Posteà ab exploratoribus certior factus, hostes sub montem consedisse, millia passuum ab ipsis castris octo qualis esset natura montis, & qualis in circuitu adscensus qui cognoscerent, misit, Renunciatum est, facilem esse. De tertia vigilia T. Labienum legatum properè cum duabus legionibus, & ijsdem ducibus, qui iter cognouerant, summum iugum montis adscendere iubet, quid sui consilij sit, ostendit. Ipse de quarta vigilia, eodem itinere, quo hostes ierant, ad eos contendit, equitatumq́; omnem ante mittit *** suas copias in proximum collem subducit, aciem instruit. Labienus, vt erat ei præceptum à Cæsare, ne prælium committeret, nisi ipsius copiæ prope hostium castra visæ essent, vt vndiq;, vno tempore, in hostes impetus fieret, monte occupato, nostros exspectabat, præliòq; abstinebat. *** Postridie rei frumentariæ prospecturus. Cæsar iter ab Heluetijs auertit ac Bibracte* ire contendit. Ea res per fugitiuos L. AEmilij decurionis equitum Gallorum, hostibus renunciatur. Heluetij, seu, quòd timore perterritos Romanos discedere à se existimarent, eo magis, quod pridie, superioribus locis occupatis, prælium non commisissent: siue eo quòd re frumentaria intercludi posse confiderent, commutato consilio, atq; itinere conuerso, nostros à nouißimo agmine insequi, ac lacessere cœperunt. Postquàm id animaduertit, copias suas Cæsar in proximum collem subducit, equitatumq́; , qui distineret hostium impetum misit. Ipse interim in colle medio triplicem aciem instruxit, legionum quatuor veteranorum, ita, vti supra se in summo

Tunc Aeduorum caput. Posteà ab Augusto Augustodunum, nunc ab eo nomine Augstum.

Prælium Cæsaris cum Heluetiis.

*iugo duas legiones, quas in Gallia citeriore proximè conscripserat, & omnia auxilia collocarit, ac totum montem hominibus complerit. Intereà sarcinas in vnum locum conferri, & eũ ab iis, qui in superiori acie constiterant, muniri iussit. Heluetij cum omnibus suis carris, secuti, impedimenta in vnum locum contulerunt. Ipsi confertissima acie, reiecto nostro equitatu, phalange * facta, sub primam nostram aciem successerunt. Cæsar primùm suo, deinde, omnium è conspectu remotis equis, vt, æquato omnium periculo, spem fugæ tolleret, cohortatus suos, prælиũ commisit; Milites, è loco superiore, pilis missis, facilè hostium * phalangem perfregerunt: ea disiecta, gladiis districtis, in eos impetum fecerunt. Gallis magno ad pugnam erat impedimento, quòd prælongis eorum scutis, vno ictu, pilorum transfixis, & colligatis, cùm ferrum se inflixisset, neq; euellere, neq; sinistra impedita, satis commodè pugnare poterant, multi, vt, diu iactato brachio, præoptarent, scutum manu emittere, &, nudo corpore, pugnare. Tandem vulneribus defessi, & pedem referre, & quòd mons suberat, circiter octo passuum millibus, eò se recipere cœperunt. Capto monte, & succedentibus nostris, Boij, & Tulingi, qui hominũ millibus circiter XV. agmen hostiũ claudebant, & nouissimis præsidio erant, ex itinere nostros, latere aperto, aggressi circumvenire. Conspicati Heluetij qui in montem se receperant, rursus instare, & prælium redintegrare cœperunt. Romani conuersa signa tripartito intulerant, prima, ac secunda acies vt victis, ac submotis resisteret, tertia vt venientes sustineret. Ita ancipiti prælio, diu, ac acriter pugnatum est. Diutiùs cùm nostrorum impetum sustinere non possent, alteri se, vt cœperant, in montẽ receperunt, alteri ad impedimenta, & carros suos se contulerunt. Nàm, hoc toto prælio, cùm ab hora septima ad vesperum pugnatum sit, aduersum hostem videre nemo potuit, ad multam noctem etiam ad impedimenta*

Inuictam. ac prope impenetrabilem Heluetiorum phalangem, Germani & rebelles Galli superioribus annis in Gallia non semel experti sunt Anno 1562 & sequen.

Heluetii se recipiunt. Prælium octo ad minimum, horarum diei.

Pro castris & impedimētis acriter pugnant

Ita scribo. sunt autē matarę gladii oblōgi ex rotundo acuminati ad perforādas loricas idonei. earum meminit & Liuius lib. 7.

Eadem impedimēta, & castra amittunt

*pugnatum est, proptereà quòd pro vallo, carros obiecerant, & è loco superiore, in nostros venientes tela coniÿciebant, & nonnulli inter carros, rotasq́; * mataras, ac tragulas, subÿciebant, nostrosq́; vulnerabant.* Plutar. non solùm à feminis, sed etiam à pueris, pro vallo illo, aut carragine pugnatū tradit. *Postquàm*, inquit, *pepulit longinqua, & acri pugna armatos, plurimū laboris habuit ad plaustra, & vallū, vbi nō viri modò, eū substitêre, præliatiq́; sunt, sed & pueri, feminæq́; vsq; ad mortē defendentes se concisi sunt.* Addit Cæsar. *Diu cùm esset pugnatum, impedimentis, castrisq́; nostri potiti sunt. Ibi Orgetorigis filia, atq; vnus è filiis captus est. Ex eo prælio circiter millia hominum CXXX superfuerūt, eaq́; tota nocte cōtinenter ierūt, in nullam partem noctis itinere intermisso, in fines Lingonū die IV peruenerunt, cùm & propter vulnera militū & propter sepulturam occisorū nostri triduū cōmorati eos sequi non possent. Cæsar ad Lingones literas, nunciosq́; misit, ne eos frumento, neuè alia re iuuarent, qui si iuuissēt se, eodē loco, illos, quo Heluetios habiturum. Ipse triduo intermisso, cū omnibus copiis, eos sequi cœpit. Heluetÿ omniū rerum inopia adducti, legatos ad eū de deditione miserunt, qui cùm eum in itinere cōuenissent seq́; ad pedes proiecissent, suppliciterq́; locuti, flentes pacem petissent, atq; eos, in eo loco, quo tùm essent suū aduentū exspectare iussisset, paruerunt. Eò postquàm Cæsar peruenit obsides, arma, seruos qui ad eos perfugissēt, poposcit. Dum ea conquirūtur & cōferunter nocte intermissa, circiter millia hominū VI. eius pagi, qui Verbigenus appellatur, siue timore perterriti, ne armis traditis, supplicio adficerentur, siue spe salutis inducti, quòd in tanta multitudine deditorum, suam fugam, aut occultari, aut omninò ignorari posse existimarent, prima nocte ex castris Heluetiorum egressi, ad Rhenum, finesq́; Germanorum contendunt. Quod vbi Cæsar resciuit, quorum per fines*

deditionem demum faciunt, commeatuum inopia adducti.

ierant

ierāt, his vti conquirerent, & reducerēt si sibi purgati esse vellent, imperauit. Reductos in hostium numero habuit, reliquos omnes obsidibus, armis, perfugis traditis, in deditionē accepit. Heluetios, Tulingos Lacobrigos in fines suos, vnde erāt profecti, reuerti iussit, & quòd omnibus frugibus amissis, domi nihil erat, quo famē tolerarent, Allobrogibus imperauit, vt his frumenti copiam facerent, ipsos opida, vicosq́ quos incenderant, restituere iussit. Id ea maximè ratione fecit, quòd noluit eū locū, vnde Heluetij discesserant, vacare, ne propter bonitatem agrorū Germani, qui trans Rhenū incolunt, è suis finibus, in Heluetiorum fines transirent, & finitimi Galliæ prouinciæ, Allobrogibusq́ essent. Boios petētibus Aeduis, quòd egregia virtute erant cogniti, vt in finibus suis collocarēt, permisit, quibus illi agros dederunt, eosq́ posteà in parem iuris libertatisq́ conditionē, atq́ ipsi erāt, acceperūt. In castris Heluetiorum tabulæ repertæ sunt literis Græcis confectæ, & ad Cæsarem perlatæ, quibus in tabulis nominatim ratio cōfecta erat, qui numerus domo exisset, eorū qui arma ferre possent, & itē separatim pueri, senes, mulieresq́, quarum omnium rerū summa erat capitum Heluetiorum CCLXIII. Muro Tulingorū XXXVI. Lacobrigorum XIV. Rauracorum XXIII. Boiorum XXXII. Ex his qui arma ferre possent, ad millia XCII. Summa omnium fuerant ad millia CCCLXIIX. Eorum qui demum redierunt, censu habito, vt Cæsar imperauerat, repertus est numerus millium C. & X.* Hactenus Cæsar.

AEgidius Schudi Glaronensis, vt generis nobilitate ita prisca fide, & pietate, tùm antiquitatis peritia olim præstantissimus, eorum qui domum redierunt numerum ita, deductis Boiis, conclusit. Heluetiorum 86500. Tulingorum 11500. Lacobrigorū 4600. Rauracorū 7400. Atque hic Finis fuit belli Heluetij, adparatu magno &

Hoc est interfecit, mitiore locutione crudelitatem suam temperans.

Rauracorum non hic meminit. An omnes infecti, an librariorum potius incuria omissi? Heluetii in fines suos remissi. & opida sua restituere iussi. Causa remissionis Boii soli in Gallia locati. Græcis literis: non Græcè. Summa eorū qui Heluetia exierant, & vicinia. Numerus eorum qui domum redierunt.*

glorioso, exitu haud perinde felici. Quanta autem lætitia hanc Cæsaris victoriam acceperint reliquæ Galliarũ Ciuitates, aut accipere simularint persequitur, his verbis, Cæsar. *Bello Heluetiorum confecto, totius ferè Galliæ legati principes ciuitatum ad Cæsarem gratulatum conuenerunt, intelligere sese, tametsi, pro veteribus* * *Heluetiorum iniuriis, Populus R. ab eis pœnas bello repetisset, tamen eam rem non minùs ex vsu terræ Galliæ, quã Populi R. accidisse, propterea quòd eo consilio, florentissimis rebus, domos suas Heluetij reliquissent vt toti Galliæ bellum inferrent, imperioq́; potirentur, locumq́; domicilio, ex magna copia, deligerent, quem ex omni Gallia oportunissimum, ac fructuosissimum iudicassent, reliquasq́; Ciuitates stipendiarias haberent.* At verò quanti hæc Heluetiorum clades ipsis omnibus constiterit Gallis, Galliæ postea vniuersæ expertæ sunt, quùm victis semel, & debellatis, qui Galliæ principatum obtinebant Heluetiis nullo propè negotio in victoris potestatem omnes ceteræ ciuitates sunt redactæ, neque agris solùm, sed legibus, & libertate penitùs exspoliatæ, vt aliquantò præstabilius fuerit Heluetiis Gallis reliquas Galliæ Ciuitates tributarias esse, quàm Romanis, & Italis cum ignominia, & dedecore in perpetuum seruire.

Letitia ex clade Heluetiorum per Galliam.

Bello Cimbrico factis.

Status Heluetiæ ante hanc expeditionem florentissimus.

De Heluetiorum cum Romanis fœdere, statuq́;, & conditione fœderatorum, & sociorum Populi R.

CAP. VIII.

Prouinciæ R. aliæ vectigales, aliæ immunes, & liberæ.

Lib. 3. hist.

Egionum, nationumq́; quæ orbe Romano continebantur aliæ vectigales, & seruitute adfectæ erant: aliæ immunes, & liberæ, aut libertate donatæ. Vectigales Plinius, & alij recensue-

censuerunt. Eæ tributa, & vectigalia pependerunt, magistratuiq; Romano paruerunt, diuerso plerumq; modo, & ratione. Immunes, & liberæ nihil omninò debuerunt, sed suæ reipublicæ dignitatem retinuerunt, maiestatē solùm Romani nominis, & imperij, venerati. Tertium quoddam genus fecerunt fœderatæ, & sociæ, quæ cetera quidem liberæ, & suis legibus, & institutis agebant, ceterùm ex fœdere, & societate Romano P. obligabantur non secus, ac Reges, ac Principes, qui Heluetiorum hodie fœdere vtuntur, *si parua licet componere magnis*, quot annis auri, & argēti, præter quas debent fœderis alias conditiones, pensiones ipsis factitare solent. Fœdera verò in triplici discrimine erant. Vnum cùm bello victis dicebantur leges. Vbi enim omnia, ei qui armis plus poterat, debita erant, quæ ex iis habere victos, quibus multari eos vellet, ipsius ius, atq; arbitriū fuit. Alterum cùm pares bello, æquo fœdere in pacem, atq; amicitiam veniebant. Tunc enim repetebantur, reddebanturq; per conuentionem res, & si quarum turbata possessio erat, eæ, aut ex formula iuris antiqui, aut ex partis vtriusq; commodo componebantur. Tertium genus erat, cùm qui hostes numquam fuerant ad amicitiam, sociali fœdere, inter se iungendam coibant. Quæ Heluetiis bello victis conditio fuerit intelligere perobscurum esset nisi Cicero, oratione pro Cornel. Balbo, tertio post Heluetium bellum anno habita, submonuisset, *At enim*, inquit, *quædam fœdera exstant vt Germanorum, Insubrium, Heluetiorum, Iapidum, nonnullorum item ex Gallia barbarorum, quorum in fœderibus exceptum est, ne quis eorum à nobis ciuis recipiatur.* Quæ de fœdere Heluetiorum cum Romanis verba, non nisi ad hæc tempora, bellumq; referenda arbitror. Quæso enim quæ alia, si non ista. Bello

Vectigalium conditio.
Item liberarum.
Et fœderatarum.
Fœderum tria genera. Ex Liuii lib. XXXIV.
Fabricius in vita Ciceronis.
Heluetii Romanorum fœderati.

Liuii Epit.

Cassiano milites R. qui prælio superfuerant, *obsidibus datis, & dimidia rerum omnium parte, vt incolumes dimitterētur pacti sunt.* Si hoc fœdus est, quoties dissolutum? Aut quis cladem Cæpionianam, cui ne similem quidem Punicis temporibus acceperunt Romani post illatam nescit? Sed nec fœderis vlla cum Cimbris, sociisue eorum vnquàm mentio. nec vlla hactenus à Cæsare, aut Heluetiis facta fœderis mentio, toto præterito bello. Restat igitur vt hoc nunc cū Cæsare Romanisq; fœdus initū sit. Quòd eo verò exceptum ait Cicero *ne quis eorum Ciuis recipiatur* nō frustrà fuit. Tulit enim C. Iul. Cæsar cos. anno primo belli socialis, quinq; & trigīta ante Heluetium annis, legem celeberrimam, multoq; sanguine quæsitam, & impetratam, qua cum fœdere sociis Ciuitatem, hoc est, honorum petendorum, ac suffragij in comitiis ferendi ius, quod Ciuitatis R. habebatur optimū, impertiebatur, quā legem in quibusdam posteà fœderibus, vt in hoc Heluetiorum, exceptam intelligimus. Eius in eadem Ciceronis oratione mentio. *Lege Iulia,* inquit, *qua Ciuitas socijs, & Latinis data est, magna contentio Heracliensium, & Neapolitanorum fuit, cùm magna pars in ijs ciuitatibus iuris sui libertatem, ciuitati anteferret.* Quid igitur? nempé ex hoc fœdere aliquid Populo R. debuerunt Heluetij, cetera liberi perstiterunt, suam remp., leges suas, suos magistratus retinuerunt, exiguam Populi R. prætereà rationem habuerūt, quod ex Liuio propè cognoscimus, qui ita de L. Posthumij cos. insolentia erga Prænestinos fœderatos disputat. *Ante hunc Consulem nemo vmquàm Socijs in vlla re oneri, aut sumtui fuit. Ideò Magistratus mulis, tabernaculisq́, & omni alio instrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent Socijs. Priuata hospitia habebant, ea benignè comi-*

A. V. C. Ↄclxii. Ciceronis verba explicata.

lib. xlii. fœderatorum P.R. conditio

comiterq́; colebant, domusq́; eorum Romæ hospitibus patebant, apud quos diuerti ipsis mos esset. Legati qui repente aliquo mitterentur singula iumenta per oppida, iter quà faciendum erat, imperabãt aliam impensam socij in magistratus R. non faciebant. Fœderatas autem Ciuitates liberas fuisse, suisq́; legibus vsas, remp. in sua potestate habuisse argumento est, quòd ciuibus R. exsilij causa permitterentur. Sed etiam ius Ciuitatis, & petendorum honorum consecuti sunt Galli, & Heluetij. An ab Augusto cùm Gallicas res constitueret, alijsq́; libertatem, & ius Ciuitatis daret, alijs adimeret, auctore Suetonio, & Dione. Claudius sanè Imper. non solùm Gallis Ciuitatem, sed suffragij ius, & Senatorij ordinis cõcessit, primũ Aeduis. *Datũ id fœderi antiquo, & quia soli Gallorũ fraternitatis nomen cũ P. R. vsurpãt*, inquit Tacitus. Galba verò omnes, qui à Vindice steterãt, ciuitate donauit, in quib. nõ solùm Aedui, Sequani, Rauraci, Heluetij, sed Galliæ propè vniuersæ, Lingonibus, Treuiris, nonnullisq́; alijs, qui cõtrarias partes fouissent, exceptis, qui tamen posteà ab Othone Imp. obtinuerunt. Tacitus, *Galliæ super memoriam Vindicis, obligatq; recenti dono Ciuitatis, & in posterum tributi leuamento*. Posteà. *Nec deerat pars Galliarum, quæ Rhenum accolit, easdem* * *partes secuta, ac tum acerrima instigatrix aduersus Galbinianos, hoc enim nomen fastidito Vindice indiderant. Igitur Sequanis, Aeduisq́;, ac deinde pro vt opulentia Ciuitatibus erat, infensi,* * *expugnationes Vrbium, Populationes agrorum, raptus Penatium, hauserant animo, secundum Auaritiam, & Arrogantiam, præcipua validorum Vitia, Contumacia Gallorum irritati, qui remissam sibi à Galba quartam Tributorum partem, & publicè,* CIVITATE, *donatos in Ignominiam*

Galli ciuitate donati.

In Augusto. lib. LIV.

lib. XI. annal.

lib. I. histor.

Vindicis scilicet,

Qui Vitellium sequebãtur.

Martio Narbone colonia, dixit Cicero, infestis nationibus oppositum, qui scilicet Germanorum pericula à P. R. copiis, armisq; propulsarent, Heluetiorum amicitiam intelligebat: Quamtum enim animis, viris que possent, suo periculo cognouerat Cæsar, cognouerant ante miserabili suorum internicione Romani. Nihil igitur potius habuit, aut existimauit quàm eos habere pacatos, & amicos quorum *nomine, metuq; Italia omnis*, vt ait Sallustius *contremuerat*, Roma, præter Cæsarem, qui idem orbem terrarum imperio complexus est, eis reprimendis, & deuincendis petere, aut sperare potuit neminem.

Eadem pro Balbo orat.

Fine Iugurthini.

Coloniæ Romanæ in Heluetia quæ, à quibus, & quando ductæ, ratioq; linguæ apud Auenticos & Antuates mutata.

CAP. IX.

DVctæ posteà in Heluetiam Romanorum coloniæ. Duas reperio, Equestrem, & Auenticum, quibus auctoribus, quo tempore, tantumdem ex scriptoribus priscæ auctoritatis & fidei liquet. Equestris tamen propè dixerim, ex epigrammate, quis conditor fuerit. Illud sic habet,

Duæ Coloniæ in Heluetia R.

Equestris.

C.PLINIO.M.F.COR.
FAVSTO.
AED.PL.IIVIRO COL.
IVL.EP.FLAMINI.
C.PLINIVS.FAVSTVS.
VIVVS P.C.

Equestris à Cæsare ducta.

ex quibus COLONIAM IVLIAM EQVESTREM non nisi à Iulio Cæsare ductam, dictamq; adfirmo. Tulit nomen patris Octauianus. Sed quas duxit Augustæ sunt adpellatæ, vt in Rauracis, nouis colonis additis, *Augusta Rauracorum*, In Rhętia prima *Augusta Vindelicorum*: apud Salassos *Augusta Pratoria* Coloniæ aliæ erant ciuium Romanorum: aliæ quæ militares propriè nominatæ. Ad has milites veterani, qui etiam ciues, periculis, bellisq; defuncti, tamquàm ad tranquillitatem, laborumq; præmia, cũ signis, & aquilis, ac primis ordinibus, & tribunis deducebantur. Hinc illæ apud Lucanum querellæ.

Coloniarum ratio. Duplex.

Lib. I. Pharsal.

Conferet exsanguis quò se post bella Senectus.
Quæ sedes erit emeritis, quæ rura dabuntur,
Quæ noster veteranus aret, quæ mœnia fessis?

et illa Hygini, *finitis amplioribus bellorum operibus, augendæ reipublicæ causa, Illustres Romanos viros vrbes constituisse, quas aut victoribus Populi R. ciuibus, aut emeritis militibus adsignarent.* Iulianæ Coloniæ, præter Capuam, quam, primo consulatu, duxit, militares omnes. Militaris ergò & Iulia Equestris, eorum scilicet, qui post bella ciuilia, emeritaq; stipendia, ad agrorum cultum, & quietem translati sunt. Multas autem vrbes per Italiam, & extra eam refecisse Cæsarem, partim nouas condidisse, colonias verò plures finitis bellis, constituisse, testatur Dio. Illustre proindè quis Equestris conditor & qualis ipsa: vbi fuerit tenebrosum. Plinius Heluetiis tribuit, & in Belgica collocauit, vti Heluetios. In Sequanis Ptolemæus, sed ipsos inter Belgas. Liber Prouinciarum, in eadem quidem Prouincia, sed vrbem Equestrium addidit Neuidunum *In Prouincia*, inquit, *maxima Sequanorum Ciuitas Equestrium, hoc est, Neuidunum*, eadem perplexitudine. Sunt namq; qui Neuidu-

Eademq; militaris.

Libro XLIII. Lib. IV. Cap. XVII.

Vbi fuerit colonia Eq. quæstio. Lib. IV.

Prima opinio de Neuiduno

num

num dicunt esse Donum illa Lemanni ripa, adducti ea maximè ratione, quòd pars illa laci nunc quoque Equestris adpellatur, vulgò Chablais à caballo. Incolæ verò Equestres. Sed in eo, credo, decipiuntur, quòd, vtraq; Lemanni ripa, tenuisse Equestres, ignorare videntur. Ita autem rem esse, etiam hodie notum. Quidquid enim Losanna, Geneuam versus, Equestribus addicitur, nec se Losannam vltra extendunt Antuates, excipiente colonia Equestriũ, quòd ex hodierno, vt diximus, quoq; nomine vaat, & quò vsq; se extendit, clarum. Ptolemæum si consideres, adparebit Lemanno, Rhodanoq; Belgicam terminasse, & Equestres secundum Iuram collocasse: qua etiam ratione quidam moti Neocomum siue Neoburgum ciuitatẽ Equestrium esse existimârunt. Quapropter, quæ altera sententia est, Neuidunum Equestrium ciuitatem, ego quidem illud opidum esse dico, quod Neiũ Gallira, siue Romana lingua vocatur, Maior enim nominis similitudo. Nàm & Germani hoc opidum adhuc Neuis dicunt, & clarior antiquitatis species. Multa enim hoc laci latere, & hac præcipuè prope Neium parte, Romana monimenta reperiuntur, & inscriptiones Geneuam vsq; veluti Copeti, Versutij, Prangini quæ sunt opida, & loca inter Neuidunum, & Geneuam, & in ipso Neuiduno plurimæ, quas nos alibi, hinc, inde, hoc opere, pro materia, inseruimus plerasq;. Sed opidum ipsum mihi considera, & ad Donum compara, Neium quidem adflictæ ætatis, Donũ nuperũ adfirmabis, quamuis quidã Dinã Plinij, Bodiontiorum caput, vt ante notauimus, probabiliter esse existimarint, quòd ipsum magis nostrã coniecturã confirmat, volentib. quidẽ Dinã esse Donũ, Neiũ verò Neuidunũ. Adde quòd credibile sit Cæsarẽ suã coloniã in loco optimo vberrimo, amœnissimo

Eaque refutata.

Altera opinio, eaq; probata.

collocasse, at nullus toto Antuatium pago, Neuidunensi, ad eum vsq; locum, qui etiam nunc coloniæ nomen retinet, melior, pinguior, voluptabilior, vini optimi, frumentiq; iuxta feracissimo, omnium fructuum abundātissimo. Accedit quòd, hoc pacto, contra Heluetios ipsos, Germanosq;, si in Galliam, aut Prouinciam R. rursum cogitarent, hanc, illo in loco, coloniam obstaculo fore Cæsar animaduertebat, Allobrogibusq; qui è cōspectu, solo interlabente Rhodano, munimento, & præsidio, quæ omnia in Donum altera Lemanni ripa, siue sinistra, aut parum, aut nullo modo conueniunt, præter quòd Doni nulla Romanæ antiquitatis vestigia. Est autem Neuidunum opidum ad dextram Lemanni 28. passuum millibus infra Losannam, & 16. supra Geneuam. Erat verò Neuiduni inter alia officia, quæ in coloniis vsurpata, posteà ostēdemus, Præfectus Fabrûm quòd, eo in loco, abietes, & pinus, vt suprà in Ebroduno vidimus, ex Iura sumtas, in nauigationum vsum parandas curarent, quæ, secundo Rhodano, in Mediterraneum deducerentur. Vnde ista adhuc ibidem est inscriptio, inter alias.

Neuiduni Præfectus Fabrum, & qua de causa.

D. IVL. L. F. VOL. RIPANO.
CAPITONI. BASSIANO.
EQVO. PVBLICO. HONORATO.
PRAEFECTO FABRVM.
TRIB MIL. COH. I. GAL.
L. IVL. BROCCHVS
VALER. BASSVS.
FILIO.

Equestres etiam hoc monimentum M. Antonino Philosopho Imperat. dedicarunt, anno post Christum natum CLXIII.

IMP.

IMP. CAES.
M.AVRELIO.ANTONINO.
PIO.FELICI.AVG.
PONT.MAX.
TRIBVNICIAE.POT.XVI.
COS.III.
CIVITAS
EQVESTRIVM.

Sed de Neuiduno, Equestribusq; satis. Auentici locus notior, auctor obscurior. Auenticum Romanam fuisse coloniam ex hoc illustri monimento satis claret.

Auenticum R. colonia.

≡≡≡≡≡≡≡≡≡≡≡≡ LEGATO ≡≡≡≡≡≡

FLAVIAE.FIRMAE.ET.LEGATO.IMP. NERVAE.TRAIANI. CAESARIS AVG. GERMANICI.DACICI.LEG.VI.FIRMAE.SODALI FLAVIALI.PRAETORI AERARI MILITARIS.LEGATO. IMP. NERVAE. TRAIANI. CAESARIS. AVG. GERMANICI. DACICI. PROVINCIAE.LVGDVNENSIS. CONSVLI. LEGATO. IMP. NERVAE. TRAIANI.CAESARIS.AVG GERMANICI DACICI. AD. CENSVS ACCIPIENDOS. COLONIA. PIA.FLAVIA.CONSTANS. EMERITA. AVENTICVM. HELVETIORVM. FOEDERATA. PATRONO.

Legebatur in angulo templi Auentici adhuc anno. 1536. sed inde, vt templum, ita ipsum corruptum.

insignes prorsus vetustatis reliquiæ. Sed ô iniuria temporis, an hominum insignior, quæ nobis talis, tantiq; Patroni nomen inuiderit. Ex hac autem inscriptione satis apertum arbitror, nàm aliæ supersunt, quæ coloniæ Heluetiorum faciunt mentionem, fuisse Auenticum eam Heluetiorum coloniam, vt nemo dubitare posteà rectè queat. Sed quis duxerit, illud verò est, quòd minùs in promtu. Vt

Ductor coloniæ Auenticæ.

enim, sicuti de Iulia Equestri diximus, nomen plerumq; coloniis reliquerint suum ductores, & Auenticum Flauia nominata sit, plures huius familiæ Principes, dubitationẽ ferunt, quam non nisi coniectura expedias. Vespasianus primus in Flauiam familiam imperium orbis terrarũ contulit. Successerunt Titus & Domitianus filij. Suetonius. *Rebellione trium Principum, & cæde, incertum diu, & quasi vagum imperium susceptt, firmauitq́, tandem gens Flauia, obscura illa quidem ac sine vllis maiorum imaginibus, sed tamen reipublicæ nequaquàm pœnitenda.* Sed etiam posteriores principes Constantij, Valentiniani, Iustiniani, ceteri ad Tiberium II. Flauij nominati. Ex his coloniæ Ductorem Auentici capiamus oportet. Vetustior illa, quàm vt Constantij, aut Valentiniani, & ceteri deduxerint. Certum ex suprà memorata inscriptione quæ Traiani imperio facta: Restat vt Vespasianus, aut liberi. Vespasianum adseruerim ciuili, & Iudaico bellis patratis. Argumenta sunt, quòd cõstanti fama celebratur ipsum siue Titum, Auenticensem pagum, dùm Iudaicum bellum, ingenti studio, comparat, colonis conscriptis, pœnè exhausisse, regionique nomen Vchtlándiæ, quasi vacuæ, & solitariæ fecisse. quamuis hoc nomen antiquius esse, mihi nullum dubium sit, vt Auentici, quòd Romanis scriptoribus inde formatum, credibile igitur rebus imperij compositis, *stabilita propè adflicta, & nutante republica*, emerito militi, & veterano, superiorũ Imp. exemplo, sedes has destinasse, coloniamq; militarem Auenticum duxisse, quæ incolarum inopia laboraret desideratis, diuturno bello, aut longinquiore terrarũ spatio absumtis, vel præsidio relictis, quos Iudaicæ expeditioni socios, commilitonesq; habuisset. Tertiæ sanè legionis milites, quæ Gallica nominatur, quòd ex Gallis cõfecta

Imperium init. A.D.N. lxxi. *Occiso Vitellio. In Vesp.*

Glandorpius in Onomastico.

Vespasianus Auenticæ ductor coloniæ. [Eandem, apud Equestres, egisse, aut potius ex ipsis, & ceteris Helnetiis completam fuisse videtur in Vitellio.]

fecta esset in Syria hiberna habuisse, & pro Vespasiano cõtra Vitellium fecisse, posteaq; victoriæ, & imperij caussam eidem conciliasse, testatur ex Dione Xiphilinus. Accedit parentis Sabini memoria, qui fœnus apud Heluetios exercuerit, ibiq; diem, Suetonio auctore, obierit, quem non alibi agitasse, functumq; esse crediderim, quàm Auentici quæ Heluetiorum caput esset, opulentiaq;, & magnitudine, tùm cõuenarum frequentia ex Gallia, Italia, Sequanis, Rauracis, nulli Galliarũ post esset. Si inscriptiones requiras, nec illæ Auentici nullæ, in quibus Vespasiani nomen legas, factum, meritumq; per ætatem, & literarum fugam, non intelligas, Vna sic habet,

Testimonio est inscriptio illa facta Capitoni Bassiano qui Tribunus fuit cohortis vnius ex hac legione, & apud Nouidunum egit.

Sabinus Vespasiani Imp. pater apud Heluetios fœnus exercuit, & ibidem mortuus est.

Multæ Auentici inscriptiones Vespasiano factæ.

Facta hæc inscriptio. A.D.N. lxxii.

IMP. CAESARI. VESPASIANO.
AVG. PONTIF. MAX. TR POT. III.
IMP. VIII. COS. III. DESIG. IIII. P. P.

quæ satis cognitum faciunt, cui, Et quando Auenticum deducta sit. Et licet negari non possit Romanorum colonias Prouincialibus maximo oneri, & detrimento fuisse, iis tamen potissimum id accidisse arbitror, qui ob delicta finibus pellebantur.

Et penitus toto diuisos orbe Britanos.

vt conqueritur ille, petere cogebantur, aut certè agrorum parte multabantur. Quòd si regio aliqua vacaret, aut infrequẽtior esset, (quod vsuuenit Heluetiæ, post bellum illud cum Cæsare & posteà rursum plurimis interfectis, & venditis, illo quod Cæcina Heluetiis intulit, aut deniq; in Syriã, vt diximus, trãsportatis) quæ à Romanis occuparetur, eos nõ tantũ damni, & molestiæ, quamtũ defensionis, & dignitatis vel vicinis, vel iis ipsis quibus immiscebantur

Virg. Eclo. I.

Tacitus Lib. I. histor.

Romanæ lingua in Auenticu, & Equestribus vnde.

attulisse mihi persuadeo. Sed hinc quoq; ratio, & caussa linguæ Celticæ in pago Auenticensi præcipuè, & apud Equestres desitæ, siue Germanicæ eadem fuerit, siue diuersa, Romanæq; introductæ. Cùm enim tractus ille totus Romanis ciuibus, moribusq; coleretur, fieri non potuit quin etiam linguæ commercium esset, Gallicaq;, vel relicta, vel vsu, & consuetudine deprauata, Romana, quæ & elegantior, & facilior esset, imbueretur. Ea enim exteros plerosque cõsuetudo semper tenuit, Gallos sanè, & Germanos, Romanum cultum, sonumq; properè imitandi, quod in Francis multimodè ostendere possim, (vt nihil dicam Romanos id maximè enixos, vt non minus Imperium, quàm leges, linguamq; suam quàm longissimè propagarent) qui cùm Galliam totam, ex Germania profecti, in eaq; nati, & educti occupassent. Ita Germanica vocabula, latina norma, regulaq; inflexerunt, vt qui hodie leges Salicas, Ribuariasq; Germanus legat, centesimam partem non intelligat. Ex hoc fonte *mannire*, Manen, monere, *mallum*, Maal, conuiuiũ. Vnde illa iuris formula, *mannire ad mallum*, quod erat ad caussæ dictionem, vel in ius vocare. Mos enim fuit Francis, vt actor iudicibus conuiuium pararet, ad vsq; causæ decisionem, qui deinde sumtus reum sequebatur. Et lex illa ex Salicis. *Si mannitus fuerit ad secundum mallum ad tertium, quartum, quintum, qui ad sextum venire distulerit, pro vno quoq; mallo xv. solidos culp. iudicib. si ille, qui eum mannit, cum tribus Rachinburgiis, in aracho cõiuret, quod legitimum mannitum habuerit. Vbi etiam Rachinburgij* sunt Rechtbürgen, sponsores litis. in *Aracho*, am Rechten/ coram iudicum concilio. Eadem ratione, *placitum*, à Germanico Platz, conuentum nominauerunt. *Scaram* Schar cuneum, vel turmam qua voce etiam vsus Aimo mona-

Franci multimode linguæ R. studiosi, non absq; sua corruptione.

Vocabula, modiq; loquendi Germanolatini. Et inde aliquot leges Salicæ explicata.

chus.

chus. *Morgengibum* Morgengab dotem. *Schonestum*, pulchrum, Schön. *Adgnaeum repraesentare* auff gnad vnd vngnad stellen. In alia lege *Mundiburdium* explicatur. *Si quis ingenuam puellam, vel mulierem quae in verbo regis, vel Ecclesiastica est, sine parentum voluntate de Mundiburdio abstulerit.* Hoc est, tutela, vnde münder id est, tutor, quae dictio, pupillis propria, ad omnes deinceps tutelas translata est, vt in literis, priuilegiisq; monasteriorum, & Collegiorum videre licet quae in suũ Mundiburde, aut Mundiburdium accipere reges, & Imperatores dicuntur. Eiusdem generis est *vuergeltum* multa pro sanguine fuso. *Nuingeltum* poena furti, qua fur nouies tenebatur restituere rem per fraudem auersam. *Fredum* siue *fredam*, quod nunc Freffel dicimus, multam temeritate aut violentia acceptam, vocabant, vt alia leg. Sal. *Si quis seruum fugientem ad Ecclesiam vi abstraxerit, & iniuriam Ecclesiae fecerit, componat* XXXVII. *solidos ad Ecclesiam: & pro fredo soluat in fisco* LX. *Sol. quòd contra legem fecerit, & Ecclesiae honorem non impenderit.* Illa prisca Francorum pietas, & religio fuit. At nunc, *ô tempora, ô mores.* Sexcenta sunt alia, quae in Latinum morem detorta, & coacta illam, qua Auenticensis pagus, Equestres, Galliq; vtuntur linguam pepererunt. Id quod etiam Othoni Frising. visum: *videtur*, inquit, *mihi Francos, qui in Galliis morantur, à Romanis linguam eorum, qua vsque hodie vtuntur, adcommodasse. Nàm alij qui circa Rhenum ac in Germania remanserunt Teutonica lingua vtuntur.* Sed & nostri homines Germanico modo docti, & educti, etiam ignauissimi quiq;, & omni humaniori cultu expertes, si in Galliam militatum abierint, tantùm non statim linguam Gallicam imbibunt, sed etiam mores, & primò corruptissimos citiùs quàm necesse, aut bonum sit. Nescio enim

Lib. IV. cap. XXXII. Chronic.

quàm facilis sit ex Germanico in quemcumq; sermonem, transitus, & declinatio, regressus vero aspertimus. Sed de lingua Gallica antiqua, siue Celtica dabitur, vt spero, aliàs dicendi locus, quãdo tàm multos eadem de re disseruisse, nihildum satis constituisse intelligo.

De colonijs, & republica coloniarum in genere, de Heluetijs in specie.

CAP. X.

Olonias duas Romanas in Heluetiam ductas, & quibus auctoribus, vt opinor, vidimus. Sed incidit statim dubitare, quæ ratio, status que coloniarum R. fuerit. Ea paucis, quæ ad nostrum institutũ attineant, deinceps exsequar. *Colonias*, scripsit Agellius, *fuisse ciuitates, ex ciuitate R. quodammodò propagatas, eiusq́, effigies paruas, & simulacra quædam videri.* Earum ducendarum mos cum ciuitate ipsa natus, celebrari, nisi vltimis propè ruentis imperij temporibus numquàm desiit. Huius instituti sex potissimum reddũtur causæ. Vna ad populos, quos Romani vicissent, armis, melius coercendos: altera hostium incursionibus, earum quasi obiectu, reprimendis: tertia stirpis augendæ, & propagandæ causa. quarta plebis vrbanæ exhauriendæ: quinta seditionibus, per partium diuulsionem, abolẽdis, sexta, & vltima, vt præmiis milites, qui toties vitã pro republica in discrimine habuerant, adficerentur. Sed militares coloniæ quàm diu respublica salua, & sui iuris fuit, nullæ, aut paucæ, qui eam armis oppresserunt, militibus conciliandis, partim remunerandis instituerunt, Sulla, Iulius Cæsar, Tresuiri & reliqui deinceps qui principium in

Lib XVI. cap XIII. *Quid sint coloniæ.*

Causæ deducendarum coloniarum.

repub.

repub.tenuerunt. Neq; extra Italiam ante C. Gracchum, qui Carthaginem in Africa duxit, vlla, quòd in legibus eius inter perniciosissima recensuit Paterculus. Imperatoribus contrariũ visum, Prouinciæq; omnes coloniis frequentari cœptæ. Deductæ verò antiquitùs per Curatores Agrarios, vel Triumuiros, vel V viros, vel VII viros, vel X. viros, etiam per XX viros, qui quidem III viri, vel X viri, &c. agris dandis, adsignandis, vel coloniæ deducendæ nominati. III uirûm apud Scriptores præcipua mentio. Modus quoq; iugerum in capita tribuendorum legibus antiquis præfiniebatur. Sed Impp. arbitrium, in seruitutem abiecta rep. deinde fuit. Nec coloniarum ratio vna. Aliæ enim ciuium R. aliæ Latinæ, aut iuris Latini adpellatæ: discriminis auctor locuples inter ceteros Liuius vbi de Aquileia loquitur. *Illud agitabãt*, inquit, *vt colonia Aquileia deduceretur, nec satis constabat: vtrum latinam an ciuium Romanorum deduci placeret, postremò latinam potiùs deducendam patres censuerunt.* Illæ iure priuato ciuium R. & Quiritium vtebantur: hæ minimæ. Illis ius priuatæ libertatis, conubiorum, patrium, legitimi dominij, testamentorum, tutelarũ, & cetera, quæ iuris Romanæ ciuitatis, propria fuerunt: his solùm suffragij ius idque magistratus permissu, &, si in latina, aut iuris latini ciuitate magistratu functi essent, ciuis Romani, vt essent, permissum, aliàs Romanæ ciuitatis penitùs expertibus. Ex Cicerone, præter ceteros, manifestum, qui T. Matrinium Spoletinum, ex colonia latina, ciuitate esse donatum, pro Balbo dixit, non vtiq; donandum, si habuisset. Habuerunt enim coloniæ suas leges, suum Senatum, suos magistratus, leges quidem, aut à Populo R. acceptas, aut à se repertas, easque à Romanis quidem legibus disparatas, Romanis tamen Triumuiris

Coloniarum deductiones. Lib. II.

Earum duo genera.

Institutionibus Iustiniani.

Coloniæ suos magistratus, legesq; habuerunt.

Contrarium adferere videtur Agellius loco supra notato

conditas, aut approbatas. Quæ enim legatis, decreto Senatus, ordinandis Prouinciis, potestas, eadē curatoribus coloniis constituendis. Senatores in coloniis, vt municipiis, Decuriones vocabantur. Vnde in priscis monimentis passim DEC. COL. Decurio coloniæ dicti Pomponio teste, *quòd initio, cùm coloniæ deducerentur, decima pars eorū, qui ducerentur, consilij publici gratia, conscribi solita sit*, atq; ijs legendis, census, vt Romæ, notatus. Numerus eorum incertus, pro amplitudine coloniæ maior, minorue fuit. In colonia Capua centum Decuriones fuisse Cicero tradidit. Magistratus præcipui IIviri, IIIviri, VIviri, censores, ædiles, & quæstores, tùm qui sacris præerant sacerdotes, flamines, & Pontifices. IIviri sanè in coloniis ijdem qui Romæ consules, qui proinde etiam prætexta vtebantur, & ex Decurionum numero legebantur. Vnde Pomponius. *Is qui non sit Decurio IIuiratu, vel alijs honoribus fungi non potest.* Iidem IIviri iure dicundo nominati, vt in antiquis lapidibus IIvir. I. D. Censores, censui agendo instituti. Tributa enim pependisse, militemq; dedisse colonias nullum dubium. Habuerunt tamen aliquæ militiæ vacationem, docet Liuius. *Dijs*, inquit, *ritè placatis, delectum habebant consules acriùs, intentiusq;, quàm prioribus annis quisquam meminerat habitum. Nàm & belli terror, duplicatus, noui hostis in Italiam aduentu, & minus iuuentutis erat, vnde scriberent milites. Itaq; colonos, etiam maritimos, qui sacrosanctam vacationem dicebantur habere, dare milites cogebāt, quibus recusantibus, edixêre in diem certam, vt quo quisq; iure vacationem haberet, ad Senatum deferret* Alias quoq; aliis maiora priuilegia, immunitatesq; habuisse suadet Cicero. *Quæ colonia*, inquit, *est in Italia tàm bono iure, quæ per hos annos tàm commoda vacatione vsa sit omnium rerum, quàm*

Mamer-

Decuriones colonarum Senatores. Vnde nominati. Lib. I. Pand.

Agrariæ II. Magistratus coloniarum: Duumviri in coloniis idē qui Romæ coss. Eidem lib.

Colonias tributa dedisse. Nonnullas vacationem habuisse.

Aliaq; priuilegia. Contra Verrem.

Mamertina Ciuitas per triennium: Præter Magistratus fuit Patronus coloniæ, Romuli instituto, qui, vt plebeis tutores patricios, ita coloniis, & sociis P. R. quos quidem ex ciuibus vellent patronos legendi potestatem fecit, quorum opera in vrbe, si quæ essent, quod interesset, vteretur. Quæ omnia seruata esse, habuisseq; coloniam Aueticum, & Equestrem, suum scilicet senatum, cui præessent IIviri, suos censores, quæstores, ædiles, flamines, Curatores, & Patronos sine controuersia est, consideranti eundem ferè deducendarum, ductarumq; coloniarum modum, rationemq; fuisse. Sed ea ipsa nominatim exemplis ostendere quis satis possit, hac in bonorum scriptorum, monimentorumq; vastitate? Pauca tamen producam, quæ reliquorum forte adsensum præbeant. Curatorum primò coloniæ Auenticensis aliquæ nobis inscriptiones memoriam conseruarunt T. Ianuarij Floriani, & P. Domitij Didymi Villariæ: hæc eorum declaratio ostenditur.

Dionys. in antiq. *Omnia hæc in Auentico & Equestri seruata.*

Curatores.

DEAE. AVENTIAE,
ET. GENIO. INCOLAR.
T. IANVARIVS.
FLORIANVS.
ET. P. DOMITIVS.
DIDYMVS.
CVRATORES. COL.
EX STIPE. ANNVA.

T. Tertij Seueri alumni, & Curatoris coloniæ epigramma aliud exstat ibidem loci, beniuolentiæ, & gratitudinis vicariæ plenum.

DEAE. AVENTIAE.
T. TERTIVS.
SEVERVS.

CVR.COLON.
IDEMQVE.AL.
CVI.INCOLAE
AVENTICENS.
PRIM.OMNIVM.
OB.EIVS.ERGA.
SE.MERITA.
TABVLAM.ARG.
P.L POSVER.
DONVM D.S.P.
EX.VCC.L.D.D. D.

Publico loco. De sumtu publico locus datus. decreto decurionum.

Superiùs ſcripturam Paterno Curatori coloniæ factam collocauimus. Duumuirum verò quos eoſdem quos Romæ cōſules in coloniis diximus, præter duas ſuprà etiam poſitas, vna ex Pirreport deſcripta, altera Equeſtris coloniæ, etiā hanc licet mancam nuper Agauni, exſcripſimus, in ruinis chori veteris templi beatorum Martyrum.

::.VIPANSIO.COR.
::;V. FILIO SEVERO.
IIVIRO FLAMINI
IVLIA DECVMINA
MARITO.

Alia reperitur Neuiduni, ſed in fragmentis, in qua nempe Duumuiri nomen tamen legas.

::::ANTABRO::::
::::VAC.R.CONVENT.
HELVETIC.IIVIRO
IVLIAE GELL.MARCEL.
CORNELIA.F.

Sed hæc in arce Prangina haud procul à Neuiduno integra adhuc cernitur.

C.IVL.C.F.VOLT.
SEMATO
IIVIRO.ITERVM.
FLAMINI.AVG.
L.IVL.CAPITO.AMICO.
OPTIMO.

Triumuiros ærarij curam habuiſſe, & eiuſdem præfectos egiſſe, cognoſci poteſt, ex fragmento hoc, iuxta Geneuam.

::RICCIO.T.FIL.
::::POL.FRONTONI.
IIIVIRO AERARI.
::::F.EX TESTAMENT.

Seuirum Valerium hunc fuiſſe in colonia Equeſtri oſtendit hæc Verſutij opido 6. p.m. ſupra Geneuam.

D.VALERIO ASIATICI LIBERT
SISSI IIIIIIC OL.EQ.

Siſſi opidũ eſt quatuor infra Geneuam leucis vulgò Seiſſel dextra Rhodani, nã quæ de IIIIviris Aug. poſteà. Et ſanè infinita ſunt apud noſtrates, licet parum integra Romana epigrammata, ſed ea nec perſequi eſt animus, & ea quæ protuli ſatis eſſe arbitror ad ea, quæ de coloniis inſtitueram. Nũc verò Auenticum militarẽ vacationẽ habuiſſe, niſi quãtũ ſpõte vellet, ex eo mihi indubiũ, quod Emerita inſcribit, vnde & alia priuilegia, & im̃unitates auguro, vt n. Emeriti illi milites, qui labore, excubiis, vigiliis, & munere oĩ caſtrẽſi expertes ſunt, ita Auenticũ emeritã coloniã adfirmarim, hoc eſt, omnis tributi, & militiæ onere liberã, nihilq; niſi ex fœdere, additur n. Fœderata, populo Rom. debẽtẽ. Hæc de coloniis Heluetiis ex lectione non indiligenti, veterũq; monimentorũ accurata inſpectione mihi iam quidem in

mentem venerunt, quæ referre in literis volui, vt posteà, mirari desinant qui Heluetiorum nobilitatis originem scrutantur, eamq́; intelligunt non aliunde esse.

Quæ Romanorum in Heluetia præsidia, quibus locis, & à quo tempore.

CAP. XI.

Lib. IV. de Ling. Lat.

Ed cùm deinceps Germani barbaræq́; nationes Heluetiam, Galliasq́; omnes maximè infestarent, illæ, aut Romanis subiectæ, aut amicitia, & fœdere deuinctæ essent, illis præsidia præbuerunt arcesq́; & castra versus hostium irruptiones constituerunt. *Præsidium*, auctore Varrone, *dictum, quia* milites *extra castra præsidebant in loco aliquo, quo tutior regio esset.* Multa fuisse secundum Rhenum præsidia quibus Galliæ contra Germanorum irruptiones defenderentur, ex scriptoribus antiquis, & iis quæ supersunt locorum, vbi ea agitari solita, vestigiis, satis adfirmatum est. Drusus quidem qui primus Germanicus adpellatus, cognomen Senatus decreto ex prouincia obtinuit, ripas Rheni plurimis castellis, ea præsidiorum munimenta, obsedit. Iul. Floro teste. *Prætereà*, inquit, *in tutelam prouinciarum præsidia, atq; custodias vbiq; disposuit. Per Mosam flumen, per Albin, per Visurgim. Per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius castella direxit.* Ea posteà partim seditionibus * militaribus, partim barbarorum impressionibus diruta, & incensa Traianus fortissimus Impp. reparauit primus, imperijq́; fines porrexit. *Romani*, inquit Eutropius

Præsidia Romana circa Rhenum.

Dio lib. LV.

Lib. IV. cap. vlt.

Simili auctore Tacitus lib. hist. IV. Cattorum, sub Domitiano.

Breuia. VIII

de eo,

de eo, *imperij, quod post Augustum defensum magis fuerat, quàm nobiliter ampliatum, fines longè, lateq́; diffudit, vrbes trans Rhenum in Germania reparauit.* Valeriani rursus imperio euersa, Posthumus Galliarum præses, tùm Lollianus, non solum restituerunt, sed etiam noua cōdiderunt. Trebellius. *Et Lollianus quidem nonnihil reipub. profuit. Nàm plerasq́; Galliæ Ciuitates, nonnulla etiam castra Posthumus per septem annos, in solo barbarico ædificarat, quæ interfecto Posthumo subita irruptione Germanorum, & direpta sunt, & incensa, statum veterem reformauit.* Aurelianus in restituendis Galliis non se inertem præbuit. Probi verò in reparandis antiquis, nouisq́; castellis, & propugnaculis ædificandis præcipua opera fuit. De quo ita Vopiscus.

In Lolliano.

In eius vita.

Vrbes Romanis, & castra, in solo barbarico, posuit, atq́; illic milites collocauit. Agros, & horrea, & domos, & annonam Transrhenanis omnibus fecit, ijs videlicet quos in excubiis collocauit. Tempore Diocletiani, cùm barbari rursus, sumtis animis, in Gallias inuasissent, primò in eos Maximianus Augustus immissus, dein Constantius Chlorus Cæsar, qui non solùm præclara contra easdem Germaniæ, & Allemanniæ gentes facinora perpetrauit, sed etiam vrbes, castra, munimenta toto Rheno restauranda curauit. Nàm eum quidem in Heluetia Vitodurum dirutum restituisse, ante ostendimus, & Cōstantiam de suo nomine reparasse, memoriæ traditum, aliaq́; plurima, aut noua condidisse, aut vetera resuscitasse adducor auctoritate, orationeq́; Eumenij, hoc tempore, ad Præsidem Galliæ habita. *Nàm quid ego*, inquit, *alarum, & cohortium castra percensēā, toto Rheni, & Istri, & Euphratis limite restituta? quorum vbiq́; muri, vix repertis veterum fundamentorum vestigijs, excitantur*, &c. Constantini, qui ob merita Magni, Con-

Constantius Cæsar multa & in Heluetiis, & Galliis vastata reparauit. Pro restitutione Scholarum Mœnianarum.

ſtantij filij, non minora contra Allemannos geſta. *Milites verò Romanos oblitos*, vt ait Orator, *deliciarum Circi maximi, Pompeiani theatri, & nobilium lauacrorum Rheno, Danubioq́ prætendit, ac limitis eius agere excubias iuſsit.* Omnia cum beniuolentibus, & propitiis Romani Imperij custodibus, ac tutoribus. Sed vbi eoſdem præſidiarios, & limitaneos milites, ſiue imperij fiducia, ſiue ita in fatis erat, ſtationibus, & excubiis deduxit, limitesq; nudos, & incuſtoditos reliquit, nō ſolùm barbaris nationibus, nouum iter aperuit, ſed veluti ad prouinciarum R. ruinas, & excidium inuitauit, adeoq; Romano Imperio finem accelerauit, vt, cùm de eo, ſicuti de aliis Chriſtianis Impp. multa Zoſimus mendaciter, pleraq; acerbè, hoc tamen veriſſimè tradidiſſe putetur. *Fecit & aliud quoddam*, inquit, *Conſtantinus, quòd in ditionem Populi R. liberum barbaris aditum præbuit. Nàm cùm Imperium R. extremis in limitibus, vbique Diocletiani prouidentia, quemadmodum à nobis ſuprà dictum eſt, opidis, & caſtellis, atq́ burgis incluſum eſſet, omnesq́ copiæ militares in ijs domicilium haberent, fieri non poterat, vt barbari tranſirent, vbiq́ copiis hoſtium repellendorum cauſa occurrentibus. Hanc præſidiorum munitionem Conſtantinus aboleuit, maioremq́ militum partem de limitibus ſubmotam in opidis nullius opis egentib. collocauit: à barbaris vexatos præſidio nudauit: tranquillas, & quietas vrbes militū peſte grauauit, quarū iā complures ad ſolitudinē redactæ ſunt, milites ipſos theatris, & voluptatibus addictos emolliuit, deniq́, ſimpliciter vt dicam, rerum hactenùs pereuntiū internicioni principium, & ſemina præbuit.* Hactenùs Zoſimus. Conſtantino quid ē viuo, pleraq; tuta, vbi exceſſit viuis, Galliæ ſtatim Allemannis pro præda fuêre, Marcellino teſte. Iulianus poſteà multis victoriis, prouinciam, & pleraſq; Galliæ ciui-

Limitaneorum militum deductio principium ruinæ Imp. R.

Lib. II. hiſt.

Deſunt in hodiernis exemplaribus vbi talia tractauit.

Lib. XVI.

tates reciperauit,& confirmauit, castella,& opida restaurauit. Nàm de Tabernis, vnde reliquorum duco argumẽtum, ita tradidit idem Marcellinus *conuersus hinc Iulianus ad reparandas Tres tabernas, munimentum ita nominatum, haud ita dudum obstinatione subuersum hostili, quo ædificato constabat, ad intima Galliarum, vt consueuerant adire, Germanos arceri, & opus spe celerius consummauit, & victum defensoribus ibi locandis, ex barbaricis messibus, non sine discriminis metu collectũ, militis manu condidit in vsus anni totius.* Valentinianus verò, qui paullò post imperium obtinuit, exemplum Drusi secutus, à Rheni origine, ad ipsum Oceanum castella, & munimina ducere cœpit. Marcellinus sæpius memoratus auctor *At Valentinianus*, inquit, *magna animo concipiens, & vtilia, Rhenum omnem à Rhætiarum exordio, ad vsq; fretalem Oceanum magnis molibus communibat, castra extollens altiùs & castella, turresq; assiduas per habiles locos, & opportunos quàm Galliarum extenditur longitudo, nonnunquam etiam vltra flumen, ædificiis positis, subradens barbarorum fines.* Alio loco Roboris apud Basileam castelli ab eo conditi meminit. *Secuto* inquit, *post hac anno Gratiano adscito in trabeæ societatem, Equitio consule, Valentiniano post vastatos aliquos Allemanniæ pagos munimentum ædificanti prope Basileam, quod adpellant adcolæ Robur, adfertur Præfecti relatio Probi, docentis Illyrici clades.* Et postea. *Ideò autem Valentinianus etiam meritò timebatur quòd & exercitus auxit valido supplemento, & vtrobiq; Rhenum celsioribus castris muniuit, atq; castellis, ne latêre vsquam hostis ad nostram se proripiens possit.* De præsidiis Rheno impositis à Valentiniano mentionem retulit etiam Zosimus *Transrhenani*, inquit, *barbari, qui, quamdiu Iulianus superstes erat, nomen Romanum metuebant, & satis habebant, si*

Vulgo Zabernen in Elsatia.

Lib. XXVIII. hist.

Lib. XXX.

Lib. IV. hist.

nemo quid eis in solo suo quiescentibus, exhiberet molestiæ, morte Iuliani nunciata, suis continuò sedibus egressi ad gerendum contra Romanos bellum sese parabant. Quo Valentinianus animaduerso, copias, & pedestres, & equestres, & armaturæ leuis, vti par erat, disponebat, sitaq; ad Rhenum opida necessario præsidio communibat. Sed hæc finis Castellorum, & Limitum. Nàm Gratianus Imp. cùm Allemannorum apud Colmariam ingentem stragem dedisset, qui superfuerant cladi in militiæ ordines conscripsit, partim cis Rhenum transtulit, & qui propter eum fluuium sunt agros partiuit: vt aliàs pluribus ostendemus. Constantinus tamen, qui sub Honorio, in Britannia tyrannidem inuasit, & posteà in Galliam traiecit, Rhenum contra barbarorum irruptiones, & Alpes præsidiis firmâsse scripsit idem Zosimus. *Propter has*, inquit, *causas præsidiarios in his locis*, Alpibus, *Constantinus collocauit, ne isti*, barbari, *liberum in Galliam aditum haberent, Rhenum quoq; præsidio muniuit idoneo, quod à Iuliani principis temporibus neglectum fuerat.* Iosephus suo tempore C. C. C. hominum millibus Gallias custoditas mandauit scripto. Alij XXV. fuisse legiones memoriæ tradiderunt. Quòd si legioni VI. peditum millia, equites LↃCLVI. tribuamus, non vltra hominum centum quinquaginta millia reperiemus. Sed credibile est eos qui numero Iosephi deesse possunt, extra legionum ordines fuisse, quibus tantùm ciues, aut ciuitate donati includebantur. Franci demum, Hunni, & Allemanni, quæ Vandali, & eorum socij sarta, & integra reliquerant castra, & opida funditùs euerterunt, & quidquid Romanæ memoriæ, aut firmitudinis fuit, prodentibus etiam præsidia, & opida Romanis militibus. Vnde Procopius. *Romanorum intereà milites alij, qui in Galliæ finibus erant, custodiarum gratia constituti,*

Lib. II.

Lib. vi. hist.

In Antiq. Iud.

Lib. I.

ftituti, cùm neq; Romani redire iam possent, nec ad hostes, Gothos qui Italiam tenebant, *vt Arrianos, Concedere, sese cum signis, & locum insuper, quem pro Romanis seruabant, Arborichis.* (Francorum gens erat) *Germanisq́;* Allemannis *prodidère.* Cùm verò plurima, vt vidimus, secūdum Rhenum, & contra barbarorum impressiones, diuersis locis, castra, & propugnacula à Romanis condita, & excitata fuerint in Heluetio solo, vnius Arboris felicis ad Acronium, Vindonissæ ad Vrsam, Castelliquc Aquarum ad Limagum, & deniq; Calaronæ ad Lemannum mētionem scriptorum antiquorum monimentis distinctè tantùm consignatā reperio. Igitur quod fieri necesse est, vbi non liquet, & deficiunt scriptores, cetera, vt aliàs sæpius, coniecturis aucupabimur.

Vartensee.

Illa mihi arx prima occurrit Romani cultus, & operæ, nobilissimorum Blarerorum antiqua sedes. Eam fuisse primam ad lacum speculam, vnde illi nomen, & contra Vindelicos obiectos, præsidium, loco munito, & turribus triplicíq; vallo, fossaque quondam distinctum. E regione vltra Rhenum Brigantium, Vindelicorum opidum, priscis scriptoribus notum à quo lacus Brigantinus, & vicini Brigantii, ad ingressumRhreni, suprà adsurgit Rhinecum antiquum opidum, & Rheguscorum, qui inter Rhætos, illiusq; gentis caput, & nisi fallor Romanis quoq; habitatum. Nàm peroportuna hæc tria loca non solùm continendis Rhætis, sed & præcipuè Vindelicis, Sueuis, Allemannis. Quamtum ad Vartensee pertinet, eiusdem vsus, Romanæq; pariter structuræ arx alia quondam in Rauracis Vartenberg nominata, in monte, qui Pratis latis, (ita

Strabone, Solino Mela Ptolemæo Ammiano. Rhineck op.

Vartenberg in Rauracis.

Bratelematten cum nobilissimo, & eruditissimo D. Ioan. Iacobo *Vôm Staal* Equite aurato, adpello.) imminet, & in Rhenum porrigitur. Erant verò tres hoc nomine coniunctæ arces, exiguo inter se spatio, vt adhuc ostendunt rudera, vnis cinctæ mœnibus, regioni claustrum, & ex alto custodia, latè patentibus Rheno, Rauracis, & Brisiacis. Sanè consideranti eius situm, & ex iis quæ supersunt, amplitudinem, facile persuaderet fuisse Valentiniani I. munimẽtum, prope Basileam conditum, nisi magis placeret eorum opinio qui Rhinfeldam esse arbitrantur, decem supra Basileam passuum millibus, quod munimentum Germani Galliqúe Romanum Burgum vocârunt, & breuiùs Romburg aut potiùs Raubburg propter prædas, ex Allemannia cò comportatas, quod non intelligens Ammianus, vt rarò Romani, Italique Germana vocabula benè aut intelligunt, aut exprimunt, Robur adcolas vocasse, scripsit. Vartensce ad lacum sequitur.

De quo suprà.

Lib. xxx. hist.

Arbor felix.

Præsidij in ea Romani meminit suprà memoratus Ammianus cùm Gratiani in Pannoniam ex Heluetia describit iter. *Dispositis,* inquit, *quæ, pro temporũ captu, per Gallicas res nationesq́ poscebant, Gratianus exinde digressus per castra, quibus Arboris felicis nomen est, ad opitulandũ oppressæ parti porrectis itineribus ire tendebat,* Liber notitiarum, nõ multò post editus, ostẽdit in ea fuisse tribunum cohortis Herculiæ, ex Pannonia. Opidi origo Romana, & quidam Constantio Constantini filio attribuunt, victoriæ contra Allemannos feliciter partæ tropæum, & inde contra rebelles præsidium, siue ob rerum abundantiam, & copiam ita nominâsse. Nàm arbores eas dictas felices quæ vberes, &

Lib. xxxi. hist.

A. D. N. ccclv. *Ammianus Lib. xv.*

fructuosæ vulgò notum, & præclari eruditione viri in suis commentariis retulêre. Sed vt nihil certi adferam, multò antiquior mihi videtur, siue ea quæ à Iulio Cæsare, & L. Munatio Plànco ad Constantium vsq; contra Germanos, Rhætosque perpetua serie illis in partibus gesta sunt, siue Antonini Itinerarium quod ante Constantium fertur cõfectum, consideres. In eo enim Arboris Felicis, non vt nuperi, mentio, aitq; distare viginti passuum millibus ab vno quoq; opido Brigantio, & Finibus, quod ita se habet. Nũc Arbonam vocant. Et inde Valafredus, Rapertusq; superiorem pagi Tigurini partem, vsque ad Abbatiscellanos, pagum Arbonensem nominauêre.

Brodæus in miscell. & Turneb in Aduers.

Burgum.

Vbi Rhenus Venetum lacum siue inferiorem egressus; non procul inde, nostra ripa, vicus est, quem, Burgum nominant, in colliculo situm, eo in loco fuisse R. præsidium contra Hegouienses inde mihi persuadeo, quòd multa ibi R. monimenta, & murorum ingentes ruinæ toto eius collis circuitu, & deinceps ad vicum vsq; Eschentz in agris & pratis, veluti fornices subterranei, sola cõcamerata, numi, tegulæ varij coloris perspiciũtur, & passim eruũtur. In ipso templo quod in ipsis, & ex illis castri ruderibus, etiã hæc, licet per lituras tota legi non possit, Caio Cæsari facta inscriptio videtur.

IMP. CAES. CAIVS. PONT.
MAX. TRIB. P. P. ::
:::: P. P. PROC. ::::
::::::::: ND ::::::::: S.
:::::::::: S C ::::::::::

nec scio quæ eius principis, aut monstri merita esse potuerint, aut in nostrates, aut in illud præsidium, nisi

patris Germanici memoria, & quia Gallis Heluetiisq; iam à puero notus. Vnde Suetonius de eo. *Sic Imperiū adeptus, populum R. vel, vt ita dicam, hominum genus, voti compotem fecit, exoptatißimus princeps maxima parti prouincialium, ac militum, quòd infantem pleriq; cognouerant, sed & vniuersa plebi vrbanæ, ob memoriam Germanici patris.* In eodem exitu, efficit Rhenus insulam quæ quondam Insula Rheni, postcà. S. Otmari ob exilium eius sancti viri, eo loco, tolerati, nunc im Verd nominatur, eam pons continenti coniungebat, mittebatque in Germaniam, sicuti ex vallis, qui flumine minuente perspiciuntur, adparet, vsque eò se Castrum hoc extendisse putatur, qui posteà incensus à Germanis, & burgum vastatum inferius paullò repositus, eiusque commoditate, & ex ruinis Castri Romani Stein opidum ædificatum, quod ipsi è conspectu, altera ripa, situm est. Sunt qui hoc Burgum Gaunodurum antiquum de quo Ptol., esse credidêre, non alia ratione ducti, quàm nominis Stein, & Gaun, quod, vt alibi notatum, etiam lapidem, aut præruptum Saxum rupemuè significat sed de Gaunoduro nos alibi.

In eius vita.

Rhinouium.

Nulla quidem ibi Romana monimenta, sed antiquitatis indicium magnum, situ mirabili. Rhenus enim vbi cataractas maiores perlapsus est, adeò tortuoso fluxu voluitur, & in tot mœandros, vt duas quidem peninsulas constituat, vnam solo Germanico, alteram Tigurino, sibi mutuo ita coniunctas, vt solus fluuius diuidat. Germanica antiquo nomine Sueuia vocatur. In contraposita opidum Rhinouium, antiquum, & fractum, & paullò infrà Augia Rheni monasterium toto Rheno à continenti separatum,

paratum, nisi quantum ponte ex opido nectitur. Sunt tamē & in Sueuia antiquæ fossæ, valli, murorumq; reliquiæ, quod argumentum facit, à Germanis, Allemannis, Sueuis firmatam & contra Romanos qui Rhinouium tenebant, munitam fuisse, illo maximo tempore, quo duobus exercitibus validissimis eas gentes Iulianus aggressus est; qua re perculsos, refert Ammianus, plerosq; in Rheni insulas perfugisse, eas Vallo, & cæsis immensis arborum truncis sæpiisse. Reperiuntur vicinis prope Rhinouium campis etiam numi, hominum verò, & equorum ossa passim, & quandoque fossæ oppletæ, quod indicat moras ibi & castra Iulianum, aut Barbetionem ducem habuisse, aut Allemannos cecidisse, & vltra Rhenum repulisse. Augiæ antiquissimum monasterium, & ibi Fundanus Hybernus monachus iam sub Carolo M. sepultus non sine sanctitatis fama.

A.D N. ccclvii.

Lib. xvi.

A.D.N. I) cccl.

Confluentia.

Vicus est, eo vbi Arula Rheno coniungitur loco, nomen Romanum. Ipsi talia vocabula indere soliti, vbi fluminum confluxus, corruptè Cobolens. Ita in Germania secunda, opidum ea de caussa, nominatũ, vbi se Mosella in Rhenum præcipitat. Hîc contra Harcinios credibile est habuisse Romanos stationem, nàm è regione altera siue dextra ripa opidũ Valtshuot, siue custodia Siluæ, in loco satis munito, & edito, sæpe enim Allemanni ex Harcinia in Romanos hac, aut illa ripa per insidias irrumpebant, qua ratione factum vt vbique vigilias agitarent. Eius hoc nomine, meminit vita S. Verenæ. Hæc, nisi fallor, fuerunt Romana præsidia, nostra ripa, siue Heluetia, contra Germanorum irruptionem. Nàm prætereà in opidis secun-

dum Rhenum vt Constantiæ, Solio Cæsaris, Foro Tiberij militares excubiæ erant, & plerumq; in iis tribuni, sicuti ex inscriptionibus videre est. Non solùm verò secundum Rhenum, & in Heluetiæ, Germaniæq; limitibus R. Præsidia erant, sed etiam in mediterraneis, & secundum Limagum, Vrsamq; & iuxta illum quidem

Aquæ Heluetiæ,

Lib. 1. hist. aut Castellum Aquarum præsidium habuit, non tamen Romanorum militum, sed Heluetiorum, stipendiis Romanis, auctore Tacito. *Rapuerant*, inquit, de legione Vindonissa verba faciens, *pecuniā missam in stipendium Castelli, quod olim Heluetij, suis militibus, & stipendiis tuebantur.* Addidit, *olim*, quòd suo tempore, sub Traiano Imp. desiisset aut castrum, vastum bello, quod Cæcina Heluetiis fecit, aut præsidium. Nunc Badā vocāt à thermis quæ paullò inferius opidum oriuntur, Heluetiarum Ciuitatū annuis conuentibus etiam, præter salubrium aquarū vsum, celebre. Ab aquis verò incolæ Aquenses nominati, ex inscriptione quæ Vettingæ, alio loco, huius voluminis collocata. Et ob hanc balnearum frequentiam pars illa quæ, A.D.N. lxx. Inferior Bada, à situ vocatur, iam Vitellij imperio in municipium excreuerat, & ab eius militibus direpta est, teste eodem Tacito. *Direptus*, inquit, *longa pace, in modum municipij exstructus locus, amœno salubrium aquarum vsu frequens.* Castellum verò, eo vbi nunc est opidum, & quondam arx firmissima, loco, eius antiquitatis erat, vt muri vetustate dilaberentur, quæ causa fuit cur Heluetij obsidionem in eo Vitellianorū tolerare non ausi fuerint, sed se potius in apertum imparati licet, & parum firmi, commiserint cæsiq;, fusi, & fugati sint. Vt aliàs videbimus. Iam de

Vin-

Vindonissa

ex eodem Tacito, apertum est, præsidio munitam, & legionum hibernis habitam: vbi rebellionem Ciuilis Batauí, & tumultum scribit. *Cohortium*, inquit, *alarũ, legionum hiberna subuersa, cremataq́, ys tantùm relictis, quæ Magunstiaci, & Vindonissæ sita sunt.* Nec paucorum militum, sed vnius legionis, quæ à loco Vindonissa, à numero vna, & vicesima nuncupabatur. Idẽ, *Atq́ interim vna & vicesima legio Vindonissa: Sextilius Felix cum auxiliarys cohortibus per Rhætiam irrupêre.* De Vindonissa dictum alibi. Sed primam apud Vrsam fuisse militum custodiam arbitror eo in opido quod — Lib. 4. hist.

Bremgarte

vocatur, indeq́; nomen ductum, quasi prima guardia, decem scilicet supra Vindonissam passuum millibus. Nàm si loci situm, firmitudinem, vbertatem, amœnitatem spectes, nullum dubium erit, quin Romano cultu fuerit paratum. Illud flumen Vrsa, vt circino circumductum, penè totum cingit, adsurgente sensim eo, in colliculum, qui quà planiciem ducit, fossa clauditur, & præcipitio, eius regionis, cui liberæ præfecturæ nomen, caput. Fuerunt & apud Antuates cohortium, & legionum hiberna, de quibus meminit Cæsar. Vnde & illa Poetæ scribentis eos qui Cæsarem ad bellum ciuile secuti, — Comment. 3.

Deseruêre cauo tentoria fixa Lemanno. — Lucanus lib. 1. Ph.

Sed quibus fuerint locis non satis exploratum est. Ego opidum illud quod

Ale

vocatur, vnũ ex iis fuisse crediderim, indeque nomen ab

equitum alis, quæ ibidem consistebant, opido quoque duæ Romanæ, pro insignibus, aquilæ, in eã formã, qua ad vexilla vtuntur. Pagum verò opido vicinum luoerno nonominatum ab adcolis, commemorabili ruina proximi mõtis, cùm terra mouisset, superioribus annis expressum, cũ ducentarum amplius ædium, villarumq; strage, hominũ verò numero maximo, sed incomperto, nomen ab hibernis seruare apud me certum habetur. Equitatui verò in Antuatibus versus Veragros, & summas Alpes non alia regio aut patentior, aut ad pascua copiosior, quàm quæ circum Alas. Vicum eum qui

A.D.N. cIↄ Iↄ. xxcIv.

Calorona

Antiquis dictus, nunc Clerolle, inter Viuiscum, & Losannam nundinis, & hominum frequentia adhuc celebris, præsidium habuisse paulò certius est, si libro Noticiarum fides. In eo enim tribunum, & cohortem locat. *In prouincia*, inquit, *maxima Sequanorum Tribunus cohortis primæ Flauiæ Calarona Sabaudia.* Ex qua quidem memoria, Sabaudiæ nomen, quod nonnulli à Sabatiis Ligurum gente, alij aliunde trahunt, iam tum notum, & eas partes occupâsse, & deinceps ad Auenticensem pagum deductum esse, ex illa quam suprà in Ebroduno posuimus inscriptione, satis animaduersum est. Alia fuerunt apud Veragros, & Rauracos Romana præsidia, de quibus, vbi de vtraque gente, plura. Nàm quæ deinceps secundum Lemannum Rhodanumque sunt apud Antuates, prope Equestres, & Equestrium colonia occupauêre.

De præfectis, & præfecturis in Heluetia R. siue Procuratoribus.

CAP. XII.

Verunt quoque in Heluetia Præfecti, aut Procuratores Romani, quos in disquisitionem vocemus, & , quæ eorum ratio fuerit, inuestigemus oportet *Præfectura,* inquit Festus, *ea adpellabantur in Italia, in quibus & ius dicebatur, & nundinæ agebantur; & erat quædam earum respublica, neq; tamen suos magistratus habebant, sed legibus præfecti mittebantur quot annis, qui ius dicerent.* Hæc præfecturarum R. ratio fuit, dum respublica R. Vbi ea mutauit, & in vnius potestatem venit, præfecturarum quoq;, vt aliorum officiorum mutatio facta. Augustus quidem cùm deponere Imperium simulasset, hoc primò consecutus est, vt ei confirmaretur. Sed vt sic quoque popularis animi aliquam sibi opinionē pararet, prouincias se omnes gubernaturum negauit, sed quæ periculis vicinæ, & hostibus, aut per se turbulentæ: pacatiores, & quæ militibus non egerent populo & Senatui relicturum. Principis hæc astutia fuit. Vnde Dio, *Id faciebat, sub hac maximè ratione, vt cùm Senatus tutò bonis Imperij perfrueretur, ipse periculis, & laboribus obiectus videretur: at sub eo prætextu eum verè inermem, imbellemq; efficiebat, & ad se solum arma, militesq; transferebat.* Ita prouinciarum diuisio facta, vt aliæ Senatus, aliæ Senatus, & P. R. essent. Cæsaris inter ceteras Galliæ primò vniuersæ, Narbonensem posteà populo reddidit. In eas præfecti missi, qui pro prætoribus, & eorum loco illas administrarent. Nec solùm singulis prouinciis præfectos constituit, sed etiam vrbibus, plerumque ex equitum

Præfectura finitio.

Dio lib. liii hist.

Prouinciarū diuisio

Strabo hac pluribus Lib. 4. Gallia vniuersa Cæsari Augusto attributa, excepta Narbonensi.

In eas præfecti, pro prætoribus missi.

numero & ex iis qui tribuni militum fuissent, aut Senatores essent. Dio *At Equitum Imperator eos qui tribuni militũ, aut in Senatu essent, alijsuè rebus præstarent, partim ad mœniorum Romæ, partim ad aliarum vrbium tutelam constituit.* Curatores verò siue procuratores, in suis, & Populi prouinciis præfecit, cuius illi ordinis, & officij declarat idem Dio. *Imperator*, inquit, *etiam Curatores, sic ij vocantur qui publicos reditus colligunt, certasq́; impensas faciunt, in omnes prouincias suas, & P. R. exequitib. alios, alios ex libertis mittit.* Tacitus de Agricola *Vtrumq; auũ habuit procuratorẽ Cæsaris, quæ Equestris nobilitas est.* Et primò Curatorũ hoc munus fuit, reditus scilicet, & tributa, aliaq́ue quæ ad fiscum, colligere, aut erogare, cetera planè priuati erant, nec alia ijs, quàm in seruitia, & pecunias Impp. familiares potestas. Notum ex Tacito eodem, *Procurator*, inquit, *Asiæ Lucilius Capito, accusante prouincia caussam dixit, magna cum adseueratione principis* Tiberij, *non se ius, nisi in seruitia, & pecunias familiares dedisse, quòd si vim prætoris vsurpasset, manibusq́; militum vsus foret, spreta in eo mandata sua, audirent socios.* Ius tamen etiam inter priuatos dixisse, auctor Dio, vbi de eodem Capitone sermo. *Capitonem Asiæ Curatorem in Senatum introduxit* Tiberius, *obiiciensq́;, inter alia crimina, quibus se imperatorem tulisset, militibus vsum fuisse, in exsilium misit. Neq; enim ijs qui pecunijs tractandis Imperatoris erant constituti, præter definitorum redituum exactionem, & controuersiarum in foro secundum leges, priuatorum modo, disceptationem quidquam concessum erat.* Demum Claudius eorum ius, & potestatem ampliauit, vtq; in prouinciis eorum decreta proinde rata essent, ac si ipse statuisset impetrauit. Suetonius, *vt rata essent quæ Procuratores sui in iudicando statuerent à Senatu precario exegit.* Tacitus. *Eodem*

Curatores Cæsaris in omnibus prouinciis. *Eodem lib.*

Procuratorum aut Curatorum officium.

In eiusdem vita.

Lib. 4. Annal.

Lib. LVII.

Eorum ius, & potestas per Claudium Cæs. ampliata.

In Claudio.

anno, sæpius audita vox Principis, parem vim habendam a procuratoribus suis iudicatarum, ac si ipse statuisset. Ac ne fortuitò prolapsus videretur, Senatus quoq; consulto cautum pleniùs, quàm anteà & vberius. Ita non solùm in re pecuniaria, & quæ fisci propria essent, sed etiam in crimine, & caussa capitis ius exercere cœperunt, Præsidum exemplo, qui deinde pro discrimine, & notâ, apud Iureconsultos Procuratores, vice præsidis dicti, aut cum potestate. Ea potestas cum accinctu gladij permittebatur. *Neq; enim*, inquit Dio *ulli proconsuli, aut propratori, præfectoue licebat gladio se accingere: quo ipso licentia necādi militis adimebatur. Nàm & Senatoribus, & equitibus, quibus alterum conceditur, alterum quoq; adest.* Imò quibusdam prouinciis, quæ videlicet minutiores essent, non alij, quàm procuratores pro præfectis, suadere videtur Tacitus qui etiam eorumdem quasdam recenset. *Duæ Mauritaniæ*, inquit, *Rhætiæ, Noricum, Thracia, & quæ aliæ procuratoribus cohibentur.* Quæ Heluetiæ ratio fuerit ex scriptoribus priscis haut proinde certū. Quosdam tamen in Heluetia procuratores fuisse, qui & tributi, siue censuum curam haberent, & caussas simul capitis cognoscerent, seu de Romanis militibus, aut hominibus, non de Heluetiis, qui liberi, & suæ potestatis, iudicarent, inscriptiones ostendunt, & Martyrum gesta. Donati, cuiusdam tempore Augusti memoria in fragmine lapidis Villariæ relicta est.

Lib. 12. Ann.

L. 11. C. de Pæn. l. 3. C. vbi causs. fisc. alibi.

Gladii accinctu potestas in vitam concessa.

Lib. 1. hist.

In quibusdā Prouinciis, non alii quā Curatores, pro præfectis.

Procuratores in Heluetia.

DONATO CAES. AVG.
SALVIANO EXACTORI
TRIBVTORVM IN HELV.
COMMVNIS VICARIVS.

Aurelij Proculi maximæ Sequanorum, in qua Heluetiæ pars, vt diximus procuratoris, cui Vitoduri restitutio cō-mendata fuerit, mentionem ex epigrammate pariter superiùs intulimus. Duos verò in Heluetia Procuratores fuisse arbitror. Vnum, qui idem Rhætis, & Tauriacis, siue pago Tigurino præfuerit, alterum qui in reliqua Heluetia potestatem, & iurisdictionem habuerit. Argumentum sumo ex martyrio Thebæorum militum, qui, eodem tempore, duabus his Heluetiæ partibus, sub diuersis præfectis, siue procuratoribus mortem obiisse dicuntur. Namque Vrsus, & Victor cum sociis Salodori sub Hirtaco: Eodem tempore, Felix, Regula, & Exsuperantius Tauregi, quæ Tigurini pagi caput, sub Decio præfecto aut procuratore corona martyrij donati sunt. In Gallia reliqua pro prouinciarū amplitudine, & dignitate præsides, aut pariter Procuratores fuêre. In Narbonensem, quia populo recepta, Prætores missi. Alius Lugduni, Treueris, alibi, ceteris in prouinciis & vrbibus. Nàm cùm anteà toti Galliæ, & pluribus prouinciis singuli mitterentur prætores, aut procō-sules, Augusti instituto singulis prouinciis singulos præficere mos obtinuit. Dio. *Recensui*, inquit, *Prouincias, hoc modo, quoniam nunc earum quæuis suum habet peculiarē præfectum, cùm antiquitùs binis, vel ternis singuli præfuerint.*

Duo in Heluetia Procuratores, aut Præfecti.

A.D.N. cclxxxviii

Constantius M. vt orbem terrarum noua forma distribuit, ita quoque officiorum mutationem induxit.

Zosimus lib. 2. Onuph. de Comitiis R.

De

De moribus, & consuetudinibus Gallorum, & ita Heluetiorum antiquis, tum eorum cum Germanis accurata comparatio.

Cap. XIII.

N omni Gallia, inquit Cæsar, *eorum hominum qui in aliquo sunt numero genera sunt duo* Druides alteri, alteri equites, hi militaria, illi diuina procurant, & humana, *plebs penè seruorū habetur loco: in reliquis vitæ institutis hoc ferè à reliquis differunt, quòd suos liberos nisi cùm adoleuerint, vt munus militiæ adimplere possint, palam ad se adire non patiuntur, filiumq́; in puerili ætate in publico, in conspectu patris assistere turpe ducunt. Viri quantas pecunias ab vxoribus dotis nomine receperunt, tantas ex suis bonis, æstimatione facta, cum dotibus communicant. Huius omnis pecuniæ coniunctim ratio habetur, fructusq́; seruantur. Vter eorum vita superauerit, ad eum pars vtriusq́; cum fructibus superiorum temporum peruenit. Viri in vxores, sicuti in liberos, vitæ necisq́; habent potestatem, & cùm paterfamilias, illustriori loco natus, decessit, eius propinqui conueniunt, & de morte si res in suspicionē venit, de vxoribus in seruilem modum, quæstionem habent, & si compertum est, igni, atq; omnibus tormentis excruciatas interficiunt. Funera sunt pro cultu Gallorum magnifica, & sumtuosa, omniaq́; quæ viuis cordi fuisse arbitrantur, in ignem inferunt, etiam animalia, ac paullò supra hanc memoriam, serui, ac clientes, quos ab eis dilectos esse constabat, iustis funebribus confectis, vnà cremabantur. Quæ Ciuitates commodiùs suam remp. administrare existimantur habent legibus sancitum, si*

Comm VI. Duo hominum ordines in Gallia Druydes & equites, & vtriusq; munus.

Morum differentia Gallorum à reliquis nationibus.

Frustra ergo magnus ille legum conditor Iustinianus qui id Romanis proprium adserit.

Idem de Germanis Tacitus, & de aliis nationibus, alii scriptores.

quis quid de repub. à finitimis rumore, aut fama accepit, vti ad magistratum deferat, nevè cum quo alio communicet, quòd sæpe homines temerarios, atq; imperitos, falsis rumoribus terreri, atq; ad facinus impelli, & de summis rebus consilium capere cognitum est. Magistratus quæ visa sunt occultant, quæq; esse ex vsu iudicauerint, multitudini produnt. De republica nisi per concilium loqui non licet Alibi quamtum ad hunc morem pænè contrarium tradidit. *Est hoc,* inquit, *Gallicæ consuetudinis, vti & viatores, etiam inuitos, consistere cogant, & quid quisq; eorum, de quacumque re, audiuerit, aut cognouerit, quærant, & mercatores in opidis vulgus circumsistat, quibusq; ex regionibus veniant, quasq; ibi res cognouerint, pronunciare cogant. His rebus, atque auditionibus permoti, de summis sæpe rebus consilia ineunt, quorum eos è vestigio pænitere necesse est, cùm incertis rumoribus seruiant, & plerique ad voluntatem eorum ficta respondeant. Germani multum ab hac consuetudine differunt.* Hæc Cæsar. Strabo verò ijsdem propè moribus, institutisque egisse Gallos, Germanosque memoriæ consignauit, de Gallis differens. *Sed quales,* inquit, *diximus superioribus temporibus, tales eos fuisse intelligimus, ex Germanorum adhuc durantibus consuetudinibus. Nàm & natura, & vitæ institutis gentes hæ inuicem similes sunt, & cognatæ, confinem habitantes regionem, Rheno diuisam, & pleraq; inter se similia habentem.* Alio loco eadem expressiùs tradidit, vbi & Germanorum nomen ab hac morum communione ductum adserit. *Statim ergo,* ait, *trans Rhenum post Celticæ populos Orientem versus sita loca Germani incolunt, à Gallis parùm differentes, si feritatis, corporum magnitudinis, & fului coloris excellentiam spectes, sed & forma, & moribus, & victu adsimiles sunt Gallorum, de quibus diximus.*

Lib. IV. *Geog. Antiqui Germani, Galliq; similes.*

Lib. VII.

ximus. Itaq; rectè mihi videntur Romani hoc nomen eis indidisse, cùm eos fratres esse Gallorum vellent ostendere. Sed inde quoque migrationes faciliores fuisse ex Gallia in Germaniam, & vice versa, idem arbitratus est Strabo. *Iisdem,* inquit, *de caussis migrationes etiam faciliùs iis acciderunt, cùm gregatim, ac ex omni collecta multitudine exercitus ferrentur, imò potiùs cum omni familia migrarent quoties ab aliis validioribus pellebantur.* Sed non erit iniucundum, credo, Gallorum hos, Germanorumque mores inter se paucis ex scriptoribus comparâsse, quando qui Heluetiam nunc tenent populi ex Gallis & Germanis mixti sunt, adeoq; vtriusq; gentis mores, ferè adhuc retinent. Cornelium Tacitum qui de Germania cum cura scripsit, vbi Germanorum mores proponemus, sequemur auctorem, Gallorum ex variis educemus. Et quòd primò tradit Cæsar in Deorum cultu, & sacrificiis differre, alio loco ostendemus non ita esse. Incipit verò Tacitus de Germanis disputans: *Fuisse & apud eos Herculē memorāt, primumq; omniū virorum fortiss. ituri in prælia canunt. Sunt illis hæc quoq; carmina, quorum relatu, quem barditum vocant, accendunt animos futuræq; pugnæ fortunā ipso cantu augurantur. terrent enim, trepidantq;, prout sonuit acies. Nec iam vocis ille, quàm virtutis concentus videtur: affectatur præcipuè asperitas soni, & fractū murmur, obiectis ad os scutis, quo plenior, & grauior vox repercussu intumescat.* De Gallis Liuius contra Annibalem pugnantibus. *Galli,* inquit, *occursant in ripam, cum variis vlulatibus, cantuq; moris sui, quatientes scuta super capita, vibrantq; tela.* Polybius scribens præliū L. AEmilii contra Gallos. *Terribilis erat classicorū sonitus, cū quib. simul omnis Gallorū multitudo tantū clamorē, vlulatūq; attollebat, vt incredibilis vociferatio audiretur, nec tuba solùm, milítesq; verū*

Germanorum nomen vnde dictum. Lib.. IV

Gallorum, & Germanorum quoad mores comparatio.

Herculem fuisse in Germania.

Carmina in prælio, & inde augurament a Germanorum. Lib. XXI.

Itemq; Gallorum. Lib. II.

etiam circumstantia omnia loca vocem emittere viderentur. Diodorus Siculus. *Instructam aciem praeire consueuerunt, & ad singulare certamen fortissimos hostium prouocare, arma, vt hostem terreant, quatientes. Cùm quis strenuè in acie pugnauit, tum maiorum, tùm suas laudes, ac virtutes decantant.* alio loco. *Adspecta sunt terribiles, voce graui & aspera, sermone vtuntur breui, ac subobscuro.* Herculē in Gallia fuisse, praeter Lucianum, Diodorus, Appianus, Ammianus, alij tradiderunt. Tacitus de Germanorum habitu. *Habitus corporum, quamquam in tanto hominum numero, idem omnibus, truces, & caerulei oculi, rutilae comae, magna corpora, & tantùm ad impetum valida: laborum, atq; operum non eadem patientia, minimeq; aestum, sitimq; tolerare: frigora, atq; mediā caelo, soloq; adsueuerunt.* Polybius de Gallorum robore, & proceritate *Hominum verò tanta copia, ea proceritas, ac pulcritudo corporum, tantum in bellicis rebus robur, & fortitudo, vt facilius sit, id ex eorum rebus gestis quàm ex cuiusquam oratione credere.* Liuius de eadem gente. *Procera corpora, promissae, & rutilatae comae, vasta scuta, praelongi gladij.* Caesar. *Nàm, plerumq; omnibus Gallis, prae magnitudine corporum suorum, breuitas nostra contemnui est*, Polibius idem de impetu Gallorum, & rursum mollitia. *Hi*, tribuni, *quod ex superioribus pugnis animaduerterant Gallorum gentem, primo impetu, acerrimè dimicare, mox verò labascere, atq; confringi.* Alio loco. *Galli ira potiùs, atq; impetu mouentur, quàm ratione.* Liuius notans Annibalis iter, ex Insubria, per Etruriam, *Hispanos & Afros*, inquit *& omne quod veterani erat robur exercitus, admixtis ipsorum impedimentis, nec vbi consistere coactis, necessaria ad vsus deessent primò ire iussit s..., ui Gallos, vt id agminis medium esset, nouissimos ire equites, Magonem inde cum expeditis Numidis cogere agmen*

Lib. VI. Biblioth.

Herculem quoq; in Gallia fuisse.

In Dialog.

Lib. VI.

In Celtico

Lib. XV. hist.

Habitus Germanorum.

Lib. II. Gallorum.

Lib. XXX. VIII.

Comm. II.

Lib. XXII.

maxi-

maximè Gallos, si tædio laboris, longæq; viæ, vt est mollis ad talia cũ gẽs, dilaberẽtur, aut subsisterent cohibentem. Eadem iisdem propè verbis tradiderat Polybius, vnde exscripsit; & transtulit *Post alios,* Afros, & Hispanos, *Gallos collocauit, nouissimè equites posuit, quibus præfecit Magonem fratrem, ob id maximè, vt Gallos, si tædio laboris, vt sunt molles, & effeminati, referrent gradum, præsidio equitum cohiberent.* Dio.

Lib. III.

Quin etiam quæ contra ferocem animum, & temerarium impetum Gallorum opponeretur, prudentia Cæsaris reperta est. Et ipse Cæsar. *Nàm, vt ad bella suscipienda Gallorum alacer, ac promtus est animus, sic mollis, ac minimè resistens ad calamitates perferendas mens eorum est.* Liuius de Gallis, *Gens est, cui natura corpora, animosq; magna magis, quàm firma dederit. Eo in certamen omne, plus terroris, quàm virium ferunt.* Orosius. *quarta die, rursus producta in campum acies, vsq; ad meridiem penè pari pugnauère discrimine. Post, vbi, incalescente sole, fluxa Gallorum corpora in modum niuium distabuerunt, vsq; in noctem cædes potiùs, quàm pugna protracta est.*

Lib. XXXVIII.

Lib. V.

Lib. V. cap. XVI.

Tacitus de Germanorum armatura. *Rari gladiis, aut maioribus lanceis vtuntur, hastas, vel ipsorum vocabulo frameas gerunt, angusto, & breui ferro, sed ita acri, & ad vsum habili, vt, eodem telo, prout ratio poscit, vel comminùs, vel eminùs pugnent. Et eques quidem scuto, frameaq; contentus est, pedites, & missilia spargunt, pluraq; singuli, atq; in immensum vibrant, nudi, aut sagulo leues. Nulla cultus iactatio, scuta tantùm lectissimis coloribus distinguunt: paucis loricæ, vix vni, alteriuè cassis, aut galea.*

Germanorum armatura Pfriem. Quod in eam formam essent, vti quidam nunc quoq; vtuntur.

Lib. IV.

Paullò ab his diuersa de Gallis Strabo. *Armatura illis pro corporum proportione gladius longus ad dextrum* * *dependens latus, scutum longum, lanceæ pro proportione, & mataræ, tragulæ genus, nonnulli etiam arcubus vtuntur, & fundis Ha-*

Itemq; Gallorum milites Romanos latere dextro gladio accinctos fuisse Polyb. auct. & testis lib. 6.

bent & lignum pili forma, quod non amento, sed manu torquetur, longius etiam, atq; sagitta. Eadem distinctiùs Diodorus. *Scutum ferunt, Galli ad staturam hominis longum, proq; libito cuiusq; ornatum. quidam in scutis animalium formas æreas paullùm eminentes gestant, & ad ornatum, & ad tutelam corporis fabricatas, ærea galea caput muniunt, paullùm eminentiore, in qua, aut cornua impressa sunt, aut auium, aut quadripedum effigies sculptæ, Thorace ferreo vtuntur: quidam armis à natura datis nudi pugnant. Pro ensibus ferreas Spathas habent oblongas, ærea catena à dextro latere dependentes. Iaculis insuper bellant, quæ illi lanceas vocant, ancipiti ferro, cubiti, aut ampliùs longitudinis, paullò minùs palmis duabus lato. Enses haut minores sunt, quàm apud ceteros venabula, ac venabula sunt mucrone, quàm sit Ensibus, minore, Hos tùm rectos habent, tùm incuruos, non solùm ad cedendum corpora, sed etiam ad perforandum aptos.* Nudos etiam pugnasse Gallos meminit Polybius. *Terribilis etiam præcedentium nudorum hominum aspectus. Magna enim, & nuda corpora, & bellici quidam motus sub clipeis miraculo simul, & formidini erant.* Alibi. *Harum gentium adspectu, specie ipsa, ac nouitate rei terribilis videbatur. Galli supra vmbilicũ nudi pugnabant. Hispani lineis purpura prætextis, ac candidißimis tunicis præliabantur.* Tacitus quales Germanorum fuerint reges, & quæ eorum potestas, *Reges ex nobilitate, duces ex virtute sumunt. Nec regibus infinita, aut libera potestas. Et duces exemplo potiùs, quam imperio, si promti, si conspicui, si ante aciem agant, admiratione præsunt.* Strabo de Gallis *Pleraq; earum respublicæ, ab optimatibus gubernantur. Antiquitùs vnum quotannis principem, itemq; vnum belli ducem multitudo deligebat.* Tacitus de magistratuum apud Germanos auctoritate. *Ceterũ neq; animaduertere, neq; vincire, neq;*

Videtur describere, quas hodie alabardas vocamus. Tales sunt adhuc nostrorum Heluetiorum.

Lib. II.

Lib. III.

Germanorum reges, & eorum potestas.

Gallorum. Germanorum magistratuum auctoritas.

neq; verberare quidem, nisi sacerdotibus permissum, non quasi in pœnam, nec iussu ducis, sed velut Deo imperante. Cæsar de Druydibus, qui Gallorũ Sacerdotes. *De omnibus controuersiis, publicis, priuatisq; constituunt, & si quod est admissum facinus, si cædes facta, si de hæreditate, de finibus, controuersia est, iidem decernunt, præmia, pœnasq; constituunt.* Eadẽ Strabo & Diodorus tradidêre. Tacitus de eadẽ Germanorũ gente. *Quod præcipuũ fortitudinis incitamentum est, non casus, nec fortuita conglobatio turmam aut cuneum facit; sed familiæ, & propinquitates, & in proximo pignora. Vnde feminarum vlulatus audiri, vnde vagitus infantium. Hi cuiq; sanctissimi testes, hi maximi laudatores. Ad matres, ad coniuges vulnera ferunt, nec illæ numerare, aut exsugere plagas pauent, cibosq;, & hortamina pugnantibus gestant. Memoriæ proditum est quasdam acies inclinatas iam, & labantes, à feminis restitutas, constantia precum, & obiectu pectorum, & monstrata cominùs captiuitate, quam longè impatientiùs feminarum suarum nomine timent, adeò vt efficaciùs obligentur animi Ciuitatum quibus inter obsides puellæ quoq; nobiles imperantur. Inesse quin etiam sanctum aliquid & prouidum putant, nec aut consilia earum aspernantur, aut responsa negligunt.* De Gallicarum mulierum Ambronum virtute, & ferocia, Plutarchus grauiter, eo loco, vbi prælium, quod cum illa gente Marius Cos. habuit, narrat. *Multi horum,* Ambronũ, quibus immixti Tugini Heluetij, vt ex Strabone manifestum, *in ripa riui sese impellentes cæsi, flumenq; cruore, & cadaueribus repleuerunt. Eos qui transmiserant Romani frontem conuertere non ausos in hostes, vsque in castra, & plaustra effusos conciderunt. Ibi occurrentes cum gladiis, & securibus feminæ horrendo, & truci stridore iuxta in fugientes, & sequentes incurrebant: In hos, vt hostes,*

Gallorum.

Germanicæ fortitudinis incitamenta.

Germanarum feminarum virtus

Idemq; Gallarum.
In Mario. Lib. IV.

in illos, vt proditores: quæ intermixtæ pugnantibus, nudis manibus, scuta Romanorum, detrahebant, ac gladios prehendebant, vulneraq́, ac corporum dissectiones perpetiebantur, ad extremum animis inuictæ. Orosius de mulierum cõstantia, hac in pugna, sic quoq; memorauit. *Mulieres*, inquit, *eorũ* Ambronum, *constantiore animo, quàm, si vicissent consuluerunt consulem, vt si inuiolata virginitate, virginibus sacris, ac dijs seruiendum esset, vitam sibi reseruarent. Itaq; cùm petita non impetrassent, paruulis suis ad Saxa collisis, cunctæ sese ferro, ac suspendio peremerunt.* Vbi verò prælium illud vltimũ narrasset, quo Cimbri, & eorum socij Galli, internicione interfecti sunt, addit. *Mulieres grauiorem penè excitauêre pugnam, quæ plaustris, in modum castrorum, circum instructis, ipsæ autem desuper propugnantes, diu repulêre Romanos. Sed cùm ab his, nouo cædis genere, terrerentur: Abscissis enim cum crine* verticibus, inhonesto satis vulnere, turpes relinquebantur, ferrum, quod in hostes sumserant, in se, suosq́, verterunt. Namq́, aliæ concursu mutuo iugulatæ: aliæ, apprehensis inuicẽ faucibus, strangulatæ; aliæ funibus per equorum crura consertis, ipsisq́, continuo equis exstimulatis, postquàm suas, ijsdem funibus, quibus equorum crura nexuerant, indidêre ceruices, protractæ, atq́, exanimatæ sunt; aliæ laqueo de subrectis plaustrorum temonibus pependerunt. Inuenta est etiam quædam, quæ duos filios, traiectis per colla eorum laqueis, ad suos pedes vinxerit, & cùm seipsam suspendio morituram demisisset, secum traxerit occidendos.*

Lib. V. cap. XVI.

Crudelitas Romanorum

Miserabilis clades.

De mulierum apud Gallos opinione, & prudentia idem Plutarchus auctor. *Celtæ*, inquit, *antequàm Alpes transgressi Italiæ eam obtinerent partem, quam nunc incolunt, à graui, & implacabili discordia in bellum inciderunt ciuile. Mulieres autem inter media arma progressæ, cognitis controuersijs, tàm*

Libell. de virtutibus mulierum.

dextrè eas, & inculpatè diiudicauerunt; vt admirabilis earum ex arbitrio, amicitia omniũ, cum omnibus, per vrbes, singulasq́; familias exstiterit. Itaq; in posterum à Celtis mos seruatus est, vt consultationibus de bello, & pace mulieres suas adhiberent, & lites, cum socijs ortas, earum opera disceptarent. Quare etiam in suo fœdere quod cum Annibale icerunt, scripserunt, SI CELTAE HABERENT QVO NOMINE CARTHAGINIENSES ACCVSARENT. IVDICIVM FORE CARTHAGINIENSIVM DVCVM, AC PRAEFECTORVM IN HISPANIA: SI VERO CARTHAGINIENSES CELTIS ALIQVID OBIICERENT CAVSSAE COGNITIONEM FVTVRAM PENES CELTARVM MVLIERES. Tacitus de Germanis. *Auspicia, sortesq́; vt qui maximè obseruant.* Diodorus de Gallis. *Vtuntur insuper diuinatoribus, qui apud eos cùm & auguriis, & Sacrificiis futura prædicant, plurimi æstimantur, omni eis obtemperante plebe.* Tacitus de Germanorum conuentibus. *Coeunt, nisi quid fortuitum, & subitum inciderit, certis diebus, cùm aut inchoatur luna, aut impletur. Nàm agendis rebus hoc auspicatissimum credunt initium. Nec dierum numerum, vt nos, sed noctium computant. Sic constituunt, sic condicunt, nox ducere diem videtur. Considunt armati. Silentium per sacerdotes, quibus tum & coercendi ius est, imperatur.* Cæsar de Druidibus penes quos rerum iudicatio, & arbitrium. *Ii, certo anni tempore, in finibus Carnutum, quæ regio totius Galliæ media habetur, considunt, in loco consecrato, huc omnes vndiq; qui controuersias habent, conueniunt, eorumq́; iudiciis, decretisq́; parent.* Alio loco, vbi etiam caussam reddit quare nox ante diem, præfuerit Gallis. *Galli, inquit, se omnes ab Dite patre prognatos prædicant, idq́; ab Druidibus proditum dicunt. ob eam caussam spatia o-*

De Germanorum auspiciis, & Gallorum.

Germanorum conuentus.

Gallorum.

mnis temporis, non numero dierum, sed noctium finiunt, & dies natales, & mensium, & annorum initia sic obseruant, vt noctem dies subsequatur. Tacitus nobilitatis Germanorum rationem faciens. *Gradus quin etiam & ipse comitatus habet, iudicio eius quem sectantur, magnaq; & comitum æmulatio, quibus primus apud principem suum locus, & principum cui plurimi, & acerrimi comites. Hæc dignitas, hæ vires magno semper electorum iuuenum globo circumdari, in pace decus, in bello præsidium. Nec solùm in sua gente cuiq;, sed apud finitimas quoq; ciuitates id nomen, ea gloria est, si numero, ac virtute comitatus emineat. Expetuntur enim legationibus, & muneribus ornantur, & ipsa plerumq; fama bella profligant.* Polybius de Gallis. *Amicitijs comparandis maximum quisq; studium adhibebat. Quippè is maximè pollens inter eos putabatur, qui quamplurimis colebatur.* Tacitus de Germanis, *Cùm ventum in aciem turpe principi virtute vinci, turpe comitatui virtutem principis non adæquare. Iam verò infame in omnē vitam, ac probrosum superstitem principi suo, ex acie, recessisse. Illum defendere, tueri, sua quoq; fortia facta gloriæ illius adsignare præcipuum sacramentum.* Cæsar, vbi Solduriorum apud Gallos mentionem intulit. *Alia ex parte opidi Adiantuannus qui summam imperij tenebat, cum DC. deuotis, quos illi Soldurios adpellant, quorum hæc est conditio, vt omnibus in vita commodis, vnà cum his fruantur, quorum se amicitiæ dediderint. Si quid ijs per vim accidat, aut eundem casum vnà ferant, aut sibi mortem consciscant, neq; adhuc hominum memoria repertus est quisquam, qui, eo interfecto, cuius se amicitia deuouisset, mori recusaret, eruptionem facere conatus,* &c. Horum meminit etiam Athenæus, qui etiam melius ad hodiernū nomen Silodunos nominat. Cæsar de Germanorum hospitalitate. *Hospites violare*

Nobilitas Germanorum antiqua.

Lib. II. *Gallorum.*

Comm. III. *Mansit nomē Soldner, licet virtus aboleuerit.*

Lib. IV. *dipnosoph. & Alex. lib.* I. *cap.* XXVI. *Genial.*

fas

fas non putant, qui quaq; de causa, ad eos perueniunt, ab iniuria prohibent, sanctosq́; habent, ijs omnium domus patent, victusq́; communicatur. Diodorus de Gallis. *Hospites,* inquit, *ad epulas vocant, qui sint, qua caussa venerint, post cœnam rogantes.* Tacitus de ebrietate, & rixis Germanorum *Diem, noctemq́; continuare potando nullum probrum. Crebræ, vt inter vinolentos rixæ, rarò conuicijs, sæpiùs cæde, & vulneribus transiguntur.* Eadem de Gallis Polybius tradidit. *Orta inter eos seditio, pro diuisione prædæ, vsq; eò processit, vt non solùm prædæ, verùm etiam imperij magnam partẽ perdiderint, quod frequenter accidere Gallis consueuit, ob immoderatas eorum crapulas, atq; ebrietates.* Diodorus *Consueuerunt quoq́; Galli sumto cibo, ad verborum, prout casus intulit, concertationẽ venire, surgentesq́; ex prouocatione certare inuicem, nulla habita vitæ cura.* Germanorũ ædificamenta, his verbis, consignauit Tacitus. *Vicos locant, non in nostrum morem, connexis, & cohærentibus ædificijs. Ne cæmentorum quidem apud illos, aut tegularũ vsus. Materia vtuntur informi, & citra speciem, aut delectationẽ.* Gallorum Polybius. *Villas habitabant nullis septas mœnibus, adparatuũ prorsus omniũ expertes erant.* Itẽq; Strabo. *Domos ex tabulis, & cratibus constituunt rotundas, magno composito fastigio.* Quæ fuerit Germanorum potio & victus his quoq; verbis notauit Tacitus. *Potui humor ex ordeo, aut frumento, in quãdã similitudinẽ vini corruptus. Proximi ripæ & vinũ mercantur. Cibi simplices; agrestia poma, recens fera, aut lac concretũ. Sine adparatu, sine blandimẽtis expellunt famẽ: aduersus sitim non eadem temperantia. Si indulseris ebrietati, suggerẽdo quãtũ concupiscunt, haud minùs facilè vitijs, quã armis vincentur.* Diodorus Gallorũ victũ his pariter cõnumerauit. *Deniq; tãta est aeris frigiditas, vt neq; vinum ea regio, neq́; oleum producat. Quare coacti homines*

Germanorum hospitalitas. Et Gallorum

De ebrietate & rixis vtriusq; gentis.

De eorum ædificamentis.

De victu & potu.

Hydromeli, Met.

potum sibi ex ordeo comparant, quem Zythum adpellant; aqua etiam, qua lauant fauum mellis, vtuntur. Vino præter modum adeò delectantur, vt à mercatoribus importatum purum bibant, nimioq; potu ebrij, aut in somnum incidant, aut in insaniam. Strabo eadē de gente. *Cibus plerumq; cum lacte est, & omnis generis carnibus maximè suillis, cùm recentibus, tùm salitis.* Diodorus alibi. *Iuxta eos ignes fiunt, in queis ollæ sunt, & verua plena carnibus. Viros bonos melioribus carnibus honorant, quēadmodùm Poeta Aiaci scribit impensum ab optimatibus honorem, quando, singulari certamine, Hectorem vicit.* Tacitus de Germanis *Lauti cibum capiunt, separatæ singulis sedes, & sua cuiq; mensa* Strabo de Gallis. *Sedentes in toris cibum capiunt.* Diodorus tamen non in toris, aut sedibus adcubuisse Gallos, sed humi, prodidit. *Cænant,* inquit, *sedendo omnes, non in sedibus, sed in solo, super luporum, aut canum stratis pellibus, ministrant eis pueri iuniores, ætate tenera.* De vestitu, & cultu Germanico Tacitus *tegumen omnibus sagum, fibula, aut si desit, spina, consertum. Cetera intecti totos dies iuxta forum, atq; ignem agunt. Locupletissimi veste distinguuntur, non fluitante, sicuti Sarmatæ, aut Parthi, sed stricta, & singulos * artus exprimente. Gerunt & ferarum pelles: proximi ripæ negligenter, vt quibus nullus per commercium cultus, vlteriores exquisitiùs.* Diodorus de Gallis. *Vestes intonsas ad terrorem, & varij coloris gerunt quas illi braccas vocant. Sagula gestant* virgata: & Virgilius *virgatis lucent Sagulis* Iam quæ prætereà de Gallorum ingenio addit Strabo, eadem in Germanos conuenêre. *Vniuersa hæc,* inquit *natio, quæ Gallica nunc, siue Galatica vocatur, bellicosa est, & ferox, & ad pugnam promta, ceterum ingenio simplici, ac nulla malignitate deuincta. Itaq; iritati ad pugnam confertim, & palam coeunt, idq; incircumspectè, quo fit, vt facilè circum-*

Homerus Iliad. 7. Ath. lib. 1.

De vestitu & cultu.

Talis vestitus Heluetiorum paucis ante annis, nunc quoq; apud paucos seniores. Nàm de luxu ex Gallia transportato nihil attinet memorare.

Vnde Gallia Bracata. Germani Bruoch. vocant.

ueniantur; si quis calliditate bellica vti velit aduersus eos. facilè enim quando, & vbi volet, & quacumq́ causſa obiecta, eos laceſſitos ad prælium conſerendum elicuerit, nulla præter vim, & audaciam re inſtructos. Violentiam partim à corporum mole habent, partim à multitudine. Ac facile coeunt, magno numero, ob ſimplicitatem, & libertatem, ſemper indignationem ſuſcipientes pro vicinis iniuria ſe adfectos putantibus. Sed hæc demonſtraſſe ſufficiat, & contuliſſe. Satis enim inde apertum eſt haut multum inter vtriuſque gentis Gallorum, & Germanorum mores antiquitùs diſcriminis fuiſſe, vt rectè Strabo contra Cæſarem eoſdem exiſtimarit. Nunc pauculæ quædam quæ Gallorum propria, & ſingularia videntur, ſubiiciamus. De ornatu eius gentis addit Strabo. *Simplicitati eorum & ferociæ, multum adeſt ſtoliditatis, ac arrogantiæ, & ornatus ſtudii. Geſtant enim aureos circum colla torques, & circum brachia, ac manûs cum brachio commiſſuram brachialia, & qui honores gerunt, ii veſtes tinctas, atq́ auro variegatas vſurpant. Ob hanc leuitatem, & intolerabiles ſunt, vbi vincunt; vbi vincuntur, planè conſternati.* Et Diodorus, *hoc modò liquefacto auro, puroq́ educto, ad ornatum corporis mulieres, viriq́ vtuntur. Etenim & manuũ articulos, & brachia armillis aureis exornant. Circa collum inſuper grandes torques geſtant, ex ſolido auro, & in digitis annulos, thoraces etiam auro exornant.* De comarum ſtudio exquiſitè idem ſcriptor, *Sunt Galatæ* inquit *molles, atq́ albi, corpore oblongo. Comas quamuis habeant natura rufas, ſtudio tamen augent naturæ colorem. Calamiſtro capillos inflectunt à fronte illos ad ceruicem reiicientes, vt Satyris adſpectu, pueriſq́ adpareant perſimiles. Capillos efficiunt arte craſſiores, vt nihil differant ab equorum iubis. Barbam quidam radunt, nonnulli nutriunt parcè. Nobiles genas quidem radũt,*

De hac voce virga Scaliger in coniectaneis.

De Gallorum ingenio.

* Alia eius gentis propria.

De ornatu in veſtibus.

In capillorum ſtudio.

barbam verò adeò crescere sinunt, vt operiant corpora, quo accidit, vt cùm edunt repleantur cibo, cū verò bibunt veluti per canalem potus videatur inferri. Virgilius,

Lib. VIII. AEneid.

Aurea Cæsaries ollis, atq; aurea vestis,
Virgatis lucent sagulis, tùm candida colla
Auro innectuntur.

Barbarus Gallorum Mos.

Barbari cuiusdam Gallorum moris plurimi probatorum scriptorum meminêre *Habent*, inquit Strabo, *eorū etiā ingenia barbaricum quoddam, & insitatū, quod plerisq; Septētrionalibus gentibus comitatur, quòd cùm à pugna redeunt, capita hostium de collis equorum suspendunt, & spectaculi gratia ante portas opidorum affigunt. Capita autem illustrium virorum cedrino inungentes, peregrinis ostentant, neq; reddere dignantur si quis tantumdē auri pondus pro ijs redimendis offerret.* Id etiam Cæsar tradidit & Diodorus. *Capita*, inquit, *hostium in acie cadentiū abscissa equorum alligant collo: hostiū spolia sanguine perfusa famulis tradunt, in foribus domorum cum cantu, & hymnis affigenda, quemadmodùm feras solent venatu captas. Nobilium capita aromatibus vncta in thecis condunt summa diligentia, ostendentes & hospitibus, nulloq; precio ea vel parentibus, vel alijs reddunt. Tradunt enim rideri nonnullos, quòd pro capite tantumdem pensi auri, barbaram magnificentiam ostentantes, nequaquàm velint accipere. Non enim bellicæ virtutis insignia non vendere nobile est, sed cum mortuis pugnare ferum habetur, atq; agreste.* Gallos prætereà mercede militiā fecisse, in Italia, Græcia, Asia, AEgypto, multi proditum reliquêre, Polybius, Liuius, Iosephus, Pausanias Athenæus. Iustinus quidem, *Quamquàm* inquit *Gallorum, ea tempestate, tantæ fœcunditatis iuuentus fuit, vt omnem Asiam, velut, examine aliquo, implerent. Deniq; neque reges Orientis, sine mercenario Gallorum exercitu vlla*

Hic, mos adhuc maximè frequentatur apud Heluetios ad limina suffigendi ferarum capita, vngues, vt antiquitus etiam apud Græcos, Non. Dionys. Lib. 46. *Gallos mercede externis militasse.* Lib. III. Lib. V. XXIII XXVIII. *alibi In Antiq.* Lib. I. Græcie Lib. III. Lib. XXIIII.

bella

bella gesserint, neq; pulsi regno ad alios, quàm Gallos confugerint. Alio loco. *Tantus terror Gallici nominis, siue armorum inuicta felicitas erat, vt alter neq; maiestatem suam tutam: neq; alter amissam recuperare se posse, sine Gallica virtute, arbitrarentur. Itaq; in auxilium à rege Bithyniæ inuocati, regnum cum eo, parta victoria, diuiserunt, eamq; regionem Gallogræciam cognominauerunt.*

Lib. xxv.

Literas etiam, & liberales disciplinas amplexos Gallos idem mandauit scripto Strabo. *Iidem*, inquit, *sibi facilè persuaderi sinunt, vt vtilia amplectantur. Itaq; disciplinæ etiã, & literis se dediderunt.* Fuisse in more positum vt quotannis iuuenes in Græciam mitterentur Philosophiæ, & artium caussa tradidit Philostratus. Vnde fortè acciderit, vt ea frequentia fuerit apud Gallos Græcæ literaturæ, adeò vt illa lingua contractus, publicas, iuxta cum priuatis tabulas confecerint, Strabone, & Cæsare auctoribus, non aliter, atque in Germania ante Carolum M. cuncta latinis literis monimenta consignabantur. Finem faciam si paucula ex sæpiùs memorato, numquàm tacendo Tacito, de Germanorum moribus differenti, adhuc in medio cõiecero, quæ Heluetiis adeò propria, vt de ea tantùm gente scripsisse videatur. *De minoribus*, inquit Tacitus, *rebus principes consultant, de maioribus omnes. Ita tamen vt ea quoq; quorum penes plebem arbitrium est, apud principes pertractentur. Coeunt, nisi quid fortuitum, & subitum fuerit, certis diebus. ** Illud ex libertate vitium, quòd non simul, nec iussi conueniunt, sed & alter, & tertius dies cunctatione coeuntium absumitur, vt turba placuit. Considunt armati. ** Mox Rex, vel Princeps, prout ætas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia est, audiuntur, auctoritate suadendi magis, quàm iubendi potestate.*

Gallos etiam literarum, & liberalium artium studiosos fuisse. Lib. iv. In Phauor.

Alia ex Tacito de Germanis, quæ nunc quoq; Heluetiis admodum propria, & familiaria.

** licet apud concilium accusare quoq́, & discrimen capitis intendere. Distinctio pœnarũ ex delicto. Proditores, & transfugas arboribus suspendunt, Ignauos, & imbelles, & corpore infames, cano, & palude, iniecta insuper crate, mergunt. Diuersitas supplicij illuc respicit tamquàm scelera ostendi oporteat, dum puniuntur, flagitia, abscondi. Sed & leuioribus delictis promodo pœnarum, equorum, pecorumq́, numero conuicti mulctantur, pars regi, vel Ciuitati, pars ipsi, qui vindicatur, vel propinquis eius exsoluitur. Eliguntur in ijsdem conciliis, & principes qui iura per pagos, vicosq́; reddunt. Centeni, singulis ex plebe comites, consilium simul, & auctoritas, adsunt. Nihil autem neq́ publicæ, neq́ priuatæ rei, nisi * armati, agunt ** Si Ciuitas in qua orti sunt longa pace, & otio torpeat, plerią nobilium adolescentium petunt vltrò eas nationes, quæ tum bellum aliquod gerunt, quia & ingrata genti quies, & faciliùs inter ancipitia clarescunt, magnumq́; comitatum non nisi vi, belloq́; tueantur. ** Quotiens bella non ineunt, non multum venatibus, plus per otium transigunt, dediti somno, ciboq́;. Fortißimus quisq́, ac bellicosißimus nihil agens, delegata domus, & penatium, & agrorum, cura feminis senibusq́; & infirmißimo cuiq́ ex familia. Ipsi hebent, mira diuersitate naturæ, cùm ijdem homines, sic ament inertiam, & oderint quietem. Mos est Ciuitatibus vltrò, ac viritim conferre principibus vel armentorum, vel frugum, quod pro honore acceptum, etiam neceßitatibus subenit. Gaudent præcipuè finitimarum gentium donis, quæ non modò à singulis, sed publicè mittuntur electi equi, magna arma, phaleræ, torquesq́;. Iam & pecuniam * accipere docuimus. Colunt discreti, ac diuersi, vt fons, vt campus, vt nemus placuit ** Numerum liberorum finire, aut quemq́ ex agnatis necare flagitium, imò capitale habetur, pluśq́ ibi mores valent, quàm alibi bonæ leges. In omni domo nudi, ac

Fures etiam & eius generis.

Nunc pecuniariæ ferè pœnæ sunt Consuli, aut Ammanno.

Prout pagi, vel præfecturæ magnitudo.

Hoc est, gladio accincti.

Ineunte præsertim anno. Serò sanè Heluetii, & non nisi post Burgundicum bellum adfectum 1476. vt mirum videri posit, adeò altas radices iam quidem fecisse.

sordi-

sordidi, in hos artus, in hæc corpora, quæ miramur excrescunt. Sua quemq; mater vberibus alit, nec ancillis, aut nutricibus deleganter. Dominum, ac seruum nullis educationis deliciis agnoscas. Inter eadem pecora, in eadem humo degunt, donec ætas separat ingenuos, virtus agnoscat. Sera iuuenum venus, eoq; inexhausta pubertas. Nec virgines festinantur. Eadem iuuenta, similis proceritas, pares, validiq; miscentur. Heredes, successoresq; sui cuiq; liberi, & nullum testamentum:* vt plurimum, *si liberi non sunt, proximi gradus in possessione, fratres, patrui, auunculi. Quantò plus propinquorum, quò maior adfinium numerus, tantò gratior senectus. Nec vlla orbitatis precia. Suscipere tàm inimicitias seu patris, seu propinqui, quàm amicitias necesse est. Nec implacabiles durant. Luitur enim etiam homicidium certo armentorum, ac pecorum numero, recipitq; satisfactionem vniuersa domus. Vtiliter in publicum, quia periculosiores sunt inimicitiæ iuxta libertatem. Conuictibus, & hospitiis non alia gens effusiùs indulget. Quemcumq; mortalium arcere tecto nefas habetur, pro fortuna quisq; adparatis epulis excipit. Cùm defecerit, qui modo hospes fuerat, monstrator hospitij, & comes proximam domum, non inuitati adeunt. Nec interest: pari humanitate accipiuntur. Notum, ignotumq;, quamtum ad ius hospitij, nemo discernit. Abeunti si quid poposceris, concedere moris: & poscendi inuicem eadem facilitas. Gaudent muneribus. Sed nec data imputant, nec acceptis obligantur. Victus inter hospites comis. Statim è somno, quem plerumq; in diem extrahunt, lauantur, lauti cibum capiunt, tum ad negotia, nec minùs sæpè ad conuiuia procedunt armati.* ** *Sed & de reconciliandis inuicem inimicis, & iungendis adfinitatibus, & adsciscendis principibus, de pace deniq;, ac bello plerumq; in conuiuijs consultant, tamquàm nullo magis tempore, aut ad simplices cogitationes pateat ani-*

vt plerumq;. Nam apud ditiores labascit, & præcipitat laudabilis mos

Sæpiùs certa pecuniæ summa.

Hoc est, gladio cincti, vt ante notauimus. Vide Iunii emblema XXIV.

mus, aut ad magnas incalescat. Gens non astuta, nec callida: Aperit adhuc secreta pectoris, licentia loci. Ergo detecta, & nuda omnium mens, postera die, retractatur. Et sua vtriusq. temporis ratio est. Deliberant, dum fingere nesciunt: Cōstituūt, dum errare non possunt. Genus spectaculorum vnum, atque in omni cœtu idem. Nudi iuuenes, quibus id ludicrum est inter gladies se, atq. infestas frameas saltu iaciunt. Exercitatio artem parauit: ars decorem, non in quæstum tamen, aut mercedem: Quamuis audacis lasciuia precium est voluptas spectantium. Aleam, quod mirere, sobrij inter seria exercent, tanta lucrandi, perdendiuè temeritate, vt, cùm omnia defecerunt, extremo, ac nouissimo iactu de libertate, ac de corpore contendant. * Ea est in re parua peruicacia, ipsi fidem vocant ** Funerum nulla ambitio: * sepulcrum cæspes erigit. Monumentorum arduum, & operosum honorem, vt grauem defunctis, aspernantur. Lamenta, ac lacrimas citò: dolorem, ac tristitiam tardè ponunt. Feminis lugere honestum est, viris meminisse.* Hactenùs de Germanis Tacitus, præter illa, quæ ante comparauimus, quæ adeò nostris hominibus, vt dixi, præsertim earum Ciuitatum, quæ per vicos colunt, certa innata, & solita sunt, vt per singula ostendisse nec necesse sit, nec clariùs possim, adeoque indubitatum est, quidquid antiquitatis, & prisci moris, gloriæ, & libertatis Germanorum, Gallorumque superest, id apud Heluetios, aut nullibi reperiri.

** Nescio an melius, quod alia exempla habent licentia ioci.*

At non eam iam solam, sed quoduis eius generis.

De

De Dijs gentilibus in Gallia, Heluetiaq́, eorum cultu, & religione, Druidumq́ disciplina, & sectis.

Cap. XIV.

Nunc videamus quos coluerint Heluetij deos, nondum Christiana pietate imbuti, & quibus præcipuè locis. *Natio est, omnium Gallorum,* inquit Cæsar, *admodum dedita religionibus. Deum * maximè Mercurium colunt. Huius sunt plurima simulacra. Hunc omnium inuentorem artium ferunt, hunc viarum, atq́ itinerum ducem, hunc ad quæstus pecuniæ, mercaturasq́ habere vim maximā arbitrantur. Post hunc Apollinem, & Martem, & Iouem, & Mineruam. De his eamdē ferè quam reliquæ gentes habent opinionem. Apollinem morbos depellere, Mineruam operum, atq́ ædificiorum initia transdere, Iouem imperium cœlestium tenere, Martem bella gerere.* Teutatem quoque & Hesum, & Taramim antiquissimos fuisse Gallis deos Lucani testimonium est scribentis eas quę Cæsarem sunt secutæ gentes;

Et quibus immitis placatur sanguine diro
Teutates, horrensq́ feris altaribus Hesus,
Et Tharamis Scythicæ non mitior ara Dianæ.

Sed Teutatem eumdem cum Mercurio existimauit Alexander, & Hesum Martem, Taramim Palladem ego arbitror apud illam gentem fuisse. Omnes verò hos deos in honore, & cultu Heluetiis fuisse, præter alios, partim inscriptiones, ijs diis factæ, partim loca, quæ nomina eorum adhuc retinent testantur. Ioui quidem hæc dedicatio Paterniaci.

Comm. VI Gallorum diis.

Lib. I. Phar.

Lib. VI. cap. IV. Genial.

Dii in Heluetia culti, siue suis instituti, aut Romanorum consuetudine, quorum sunt dedicationes.

IOVI. O...M.
GENIO. LOCI.
FORTVNAE.
REDVCI.D.AP.
PIVS.AVGVS.
TVS DEDIC.

Fuit & reperta dedicatio facta DEO INVICTO. Saxum quadratum, aræ forma, Aquis, his literis.

DEO.INVICTO.
TIB.CASSIVS.
SANCTVS.
ET TIB.SANCTE
IVS VALENS.
L.

Illud Vldaricus Comes à monte forti Tetnacum inde transportauit ann. 1564.

Apollinis verò aliæ superant, & ostenduntur, sed hæc Auentici clara.

Apollini et de suo dedicarunt.

NVMINIB.AVG.
ET.GENIO.COL,HEL.
APOLLINI.SACR.
Q.POSTVM.HYGINVS.
ET.POSTVM.HERMES.
LIB.MEDICIS.ET.PRO-
FESSORIBVS.
D. S. D.

In muro templi indita Hermesbuchell prope Salodorum.

Ita solebant Christianos, apud aras, delubra, loca his frequẽtata impietatibus.

Iam Mercurij, præter eius statuam, quæ integra etiamnum ostenditur Vindonissæ, memoriam occupat adhuc locus extra Salodorum, porta Occidentali, qui Hermesbuchell quasi Mercurij collis, nuncupatur, vbi ferro, flamisque quondam, & mille tormentis sanctissimi martyres Victor & Vrsus, cum sociis fuêre excruciati. Mercurium etiam

apud

apud Germanos, & Saxones in veneratione fuiſſe teſtatur Hermiſſaul, columnam Mercurij interpreteris, cui videlicet idolum innitebatur, Eresburgi, bello, quod cum illa gente habuit, à Carolo M. euerſa, vt mirum videri poſſit, quod de Germanis Cæſar prodidit. *Deorum numero eos ſolos ducunt, quos cernunt, & quorum opibus apertè iuuantur, ſolem, & Vulcanum, & Lunam. Reliquos ne fama quidem acceperunt.* Cornelius ſanè Tacitus qui de Germanis paullò plura, & fortè certiora perſcripſit, vtpotè quæ non ſolùm à patre habere potuit, ſed ipſe inueſtigare, & perquirere, non paucis annis ſub Veſpaſiano procurator Galliæ Belgicæ, longè à Cæſare diuerſa, hac ſuper re, tradidit, & non ſolùm Mercurium præcipuè apud Germanos cultum, ſed alios quoq; Deos, memoriæ mandauit. *Deorum*, inquit, *maximè Mercurium colunt, cui certis diebus humanis quoq; hoſtijs litare fas habent. Herculem, ac Martem conceſſis animalibus placant, pars Sueuorum & Iſidi ſacrificat.* Iſidem apud Heluetios cultam, temploq; Vettingæ prope Aquas honoratam, hæc dedicatio pro teſtimonio eſt. *Aimo lib. IV cap. LXIX.*

DEAE.ISIDI.TEMPLVM.A.SOLO.
T.ANVSIVS.MAGIANVS.
DE.SVO.POSVIT.VIA.AQVENSIS.
AD.CVIVS.TEMPLI.ORNAMENTA:
ALPINIA.ALPINVLA.CONIVNX.
ET.PEREGRINA.FIL.DE.DE
RVNT.L.·.D.·.D.·.VICANORVM: *Locus decreto datus.*

Herculis quidem in Augia maiore Veneti laci, ſtatua antiquæ artis, & cultus, admirationi diu ſpectantibus fuit. Eam Maximilianus Cæſar demum inde tranſportandam Oeniponte curauit. Sed longè celeberrimæ, & ſingularis *A.D.N. cIↃ.IↃ.x.*

Dea Auentia tota Heluetia celeberrima.

venerationis, vtpotè proprij numinis DEA AVENTIA apud Heluetios fuit, ad quam non solùm ex Auenticis omnibus; sed etiam ex Tauriacis, siue Tigurino pago, vt inscriptiones ibi relictæ declarant, concursus fieret & omnibus Heluetiæ partibus earum aliquas ei deæ consecratas, suprà, vbi de Coloniis egimus, in medio explicauimus. Sed quę ipsa fuerit, aut eius ratio, numenq; sit, difficile adfirmare. Ego eamdem fuisse eius deæ opinionem, quæ apud Romanos Romæ, arbitror. Romam cultam pro dea vnà cum Venere genitrice templa, & aras habuisse Prudentius manifestauit his versibus.

Lib. contra Simmach.

Iamq; domo egrediens, vt publica festa, diesq;,
Et ludos stupuit, celsa & Capitolia vidit,
Laurigerosq; Deûm templis adstare ministros,
Ac sacram resonare viam mugitibus, ante
Delubrum Romæ, colitur nam sanguine & ipsa
More dea, nomenq; loci, ceu numen habetur,
Atq; vrbis, Venerisq; pari se culmine tollunt
Templa, simul geminis adolentur tura deabus.

Non licuisse. Romam deæ nomine exprimere.

Nec huius deæ Romæ nomen sine piaculo, periculoque capitis effari licuit, auctor ex Varrone Seruius in illo Virgilij *Romanosq; suo de nomine dicet. Peritè*, inquit, *non ait Romam, sed Romanos. Vrbis enim illius verum nomen nemo vel in sacris enunciat. Deniq; tribunus pl. quidam, vt ait Varro, hoc nomen ausus enunciare in crucem leuatus est.* In eamdem sententiam Macrobius. Caussas huius secreti narrauit Plutarchus, in quæstionibus Romanis. Ita tutelarè Auentiorum, & totius Heluetiæ numen huius deæ Auentiæ, incomperto alio nomine, cultum fuisse mihi sanè persuadeo. Locus vbi deæ templum, & cerimoniæ, in colliculo fuit, supra Auenticum, vbi posteà monachorum colle-

In Saturnalib.

Quæst. LXI.

gium conditum, & nomen Munchuyler, quasi monachorum villam dicas, nos alibi Villariam vocauimus, & de eo anteà in Auentico. In more enim fuisse positum, vt vbi dæmonum templa, & culturæ celebriores fuissent, expiatis ritè impietatis reliquiis, ibidem pro delubris, Ecclesiæ; pro idolis, sanctorum, & martyrum reliquiæ; pro sacrificulis, monachi, aut sanctitate, & moribus præclari viri constituerentur, ex Eunapio Sardiano manifestum est, qui vbi Serapidis Alexandriæ templi longè nobilissimi exscidiũ deplorat, quod à Bessarione abbate multò ante præmisum, & prædictum, demum tempore Theodosij M. contigit, quo tempore idololatria funditùs è medio sublata est, Ruffino teste, & Theodoreto, in eam consuetudinem, vt homo ethnicus & improbus, qui tamen nostro hoc miserabili æuo sectatores, & laudatores nactus est, acerbissimè, & calumniosissimè inuehitur. Vbi illud Serapidis delubrum constiterat, templum collocarat Theophilus Episcopus Alexandrinus, tit. S. Ioannis Baptistæ, additis ex Thebaide monachis. Sed id quoq; in Helnetia conseruatum, vt, vbi idololatriæ maius exercitium fuisset, frequentiorq; Dei, Opt. Max. cõtemtus, & iniuria, ibidem sacræ ædes, Collegia, & monasteria Christiana conderentur, quæ Auentici, & Paterniaci fuerunt, nunc Salodori, Vettingæ, Muri iuxta Vindonissam, in Augia Maiore, Veneti lacus, & aliis Heluetiæ locis clarissima frequentantur, testimonium reddere possunt. Atq; antiquorum deorũ, & primorum, veluti gentium cultura hæc fuit: posteà ex hominibus, Imperatoribus, inquã, Romanis in illud deorum concilium admissi, interq; diuos relati, templa, & aras, flamines, & sodales etiam promeruere. Augusto quidem Lugduni templum, & ara omnibus Galliarum

Mos antiquus, laudabilis, & memorabilis expianda idolatriæ.
A.D. N. ccc.lxxxix
Hist. Trip. Lib. ix.
In vita AEdesii Philosophi.

Imperatoribus R. aras, & statuas statutas deorum celestiũ in more.

Lib. IV. Lugduni, Augusti tẽplum, & ara omnibus Gallis nobilissima.

gentibus nobilissima, de qua Strabo. *Lugdunum*, inquit, *sub colle conditum, vbi Arar in Rhodanum incidit, Romani obtinent. Post Narbonem hæc vrbs maximè omnium Gallicarum hominum frequentia pollet. Præfecti enim Romanorum eo vtuntur emporio, monetamq́; ibi tàm auream, quàm argenteam cudunt, & templum ab omnibus, communi sententia, Gallis decretum Cæsari Augusto hac in vrbe ad concursum fluuiorum positum, aram habet memorabilem, cum inscriptione gentium LX. & imagine singularum.* Item Liuius. *Ara Cæsari ad confluentem Araris, & Rhodani dedicata.* Apud eam aram dies festos agitare solitos Gallos, meminit Dio, de Druso verba faciens. *Hic*, ait, *cùm Sugambri, eorumq́; socij, propter absentiam Augusti, ac quia videbant Gallos iugum seruitutis grauatim ferre, bellum mouissent, Gallorum primoribus, sub prætextu eius festi, quod hodie * etiam Lugduni ad aram Augusti, celebratur, euocatis, motum subditorum præoccupauit.* Ludos etiam ibidem habitos, & certamina Græcæ, & Latinæ literaturæ auctor Suetonius de Caligula *Edidit & peregrè spectacula, in Sicilia Syracusis hasticos ludos, & in Gallia Lugduni * miscellos, sed & certamen quoq́; Græcæ, latinæq́; facundiæ. Quo certamine ferunt victoribus præmia victos contulisse, eorumdem & laudes componere coactos. Eos autem qui maximè displicuissent, scripta sua spongia, linguavè delere iussos, nisi ferulis obiurgari, aut flumine proximo mergi maluissent* vnde illud Satyrici, ex interpretum sententia.

Lib. CXXXVII. A. V. C. Iↄ CCXLIII. Lib. LIV.

Sub Seuero Imp. quo hæc scripta.

In vita eius cap. XX.

De hac voce doctiss. Torrentius in suis comm.

Iuuenal. Satyr. I.

Aut Lugdunensem Rhetor dicturus ad aram.

His verò siue ludis, siue festis præfuisse ex singulis gentibus certos qui IIIIII viri Augustales dicerentur, plura, nō solùm apud Heluetios, sed in reliqua Gallia epigrammata testantur. Villariæ loco, sæpiùs memorato.

D. M

D. M.
L.CAMILLIVS.
FAVSTVS.
IIIIII VIR.AVG.
.VIV.FECIT.
IN.ANNO.LXX.
VIXIT.ANNIS.
LXXXXI.

OTACILIAE FA-
VENTINAE VXO
RI M. OTACILIVS
IIIIII VIR AVG
B SA VIVA

Lugduni verò, præter alia, hoc oſtenditur ad portam Eccleſiæ S. Ioannis.

D. M.
CALVISIAE.VRBICAE.ET:
MEMORIAE.SANCTISSIMAE.
P.POMPONIVS.GEMELLINVS.
IIIIII VIR.AVG.LVGVD.
CONIVGI.CHARISSIMAE,
ET.INCOMPARABILI.
POSVIT.

Fuiſſe præterea flamines, ſacerdotes, & eius generis, ex ſuperiùs allatis inſcriptionibus facilè quiuis perſpicere poteſt. Antiquitùs qui ſacris deorum præerant apud Gallos,

Lib. IV. Geog. Lib. XV hist. Lib VI. Biblioth. Tria sacrificulorum Gra. Lib. I. Pharf.

Trium ordinũ homines fuêrè, Druidæ, Bardi, & quos Vates Strabo, Eubages Ammianus, Saronidas Diodorus vocauit. Bardi quidem fortia virorum illustrium facta heroicis composita versibus, cum dulcibus lyræ modulis cantitare solebant. Vnde Lucanus.

Vos quoq; qui fortes animas, belloq; peremtas,
Laudibus in longum vates deducitis æuum,
Plurima securi fudistis carmina Bardi

Poetarum apud Gallos auctoritas.

De horum in bellis auctoritate Diodorus. *Poetæ*, inquit, *tanti apud eos*, Gallos, *fiunt, vt cùm instructa acie, exercitus, eductis ensibus, iactisq; iaculis, propinquant, non solùm amici, sed hostes quoq;, eorum interuentu à pugna conquiescant. Ita apud agrestiores barbaros ira cedit sapientiæ, Mars reueretur Musas.* Eubages sacrificare, rerumque arcana, & naturæ sublimia pandere conabãtur. *Inter hos*, inquit Ammianus, *Druides ingeniis celsiores, vt auctoritas Pythagoræ statuit, sodalitiis adstricti, consortiisq;, quæstionibus occultarum rerum, altarũq; erecti sunt, & despectantes humana, pronunciant animos immortales.* Eadem tradiderat Strabo, & ante vtrumq; Iul. Cæsar. Strabo quidẽ *Druidæ præter hanc*, naturæ scilicet & cœlestium, *philosophiam, etiam de moribus disputant. De horum iustitia summa est omnium opinio. Itaq; & publica iis, & priuata iudicia committuntur, & aliquando caussis bellorum disceptandis, iam acie congressuros composuerunt, maximè iudicia de cæde ijs cõmissa sunt, cumq; horum multus est prouentus, agrorum quoq; fertilitatem consequi putant. Tùm hi, tùm alij*, Eubages, & Bardi, *animam interitus expertem statuunt, & mundum. Aliquando tamen ignem, & aquam superatura.* Multò luculentius & pluribus Cæsar. *In omni Gallia*, inquit, *eorum hominum, qui in aliquo sunt numero, atq; honore, genera sunt duo. De his duobus, generibus alterum*

Lib. eod. XV. Druydum disciplina, potestas, nomenq;.

Comm. VI.

est Druidum, alterum equitum. Illi rebus diuinis intersunt, sacrificia publica, ac priuata procurant, religiones interpretātur. Ad hos magnus adolescentum numerus disciplinæ caussa concurrit, magnoq; ij sunt apud eos honore. Nàm ferè de omnibus controuersiis publicis, priuatisq; constituunt, & si quod est admissum facinus, si cædes facta, si de hæreditate, de finibus controuersia est, ijdem decernunt. Præmia, pœnasq; constituunt. Si quis aut priuatus, aut populus eorum decreto non stetit, sacrificijs interdicunt. Hæc pœna apud eos est grauissima. Quibus ita est interdictum, ij numero impiorum, ac sceleratorū habentur, ab ijs omnes decedunt, aditum eorum, sermonemq; defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant, neq; ijs petentibus ius redditur, neq; honos vllus communicatur. His autem omnibus Druidibus præest vnus, qui summam inter eos habet auctoritatē. Hoc mortuo, si quis ex reliquis excellit dignitate, succedit. At si sunt plures pares, suffragio Druidum adlegitur, nonnumquā etiā de principatu armis contendunt. Ii, certo anni tēpore, in finibus Carnutum, quæ regio totius Galliæ media habetur considunt: in loco consecrato. Huc omnes vndiq; qui controuersias habent conueniunt, eorumq; iudiciis, decretisq; parent. Disciplina in Britannia reperta, atq; inde in Galliā translata esse existimatur, & nunc qui diligentiùs eā rē cognoscere volunt, plerumq; illò, discendi causa, proficiscuntur. Druides à bello abesse consueuerunt, neq; tributa vnà cū reliquis pendūt. Militiæ vacationē, atq; omniū rerū habent immunitatē. Tantis excitati præmijs, & sua sponte, multi in disciplinā cōueniūt, & à propinquis, parentibusq; mittuntur. Magnū ibi num. vers. ediscere dicuntur. Itaq; nōnulli annos vicenos in disciplina permanent, neq; fas esse existimāt ea literis mandare, cū ferè in rebus publicis, priuatisq; rationib. Græcis literis vtantur. Id mihi duab. de caussis instituisse videtur, ꝙ neq; in vulgus disciplinā

Sacrorum interdictio antiquis Gallis pœna grauissima.

Druydum priuilegia.

efferri velint: neq; eos qui discunt literis cõfisos, minùs memoriæ studere, quod ferè plerusq; accidit, vt, præsidio literarum, diligentiam in perdiscendo, ac memoriam remittant. In primis hoc volunt persuadere. Non interire animas, sed ab aliis post mortem trasire ad alios, atq; hoc maximè ad virtutem excitari putant, metu mortis neglecto. Multa præterea de sideribus, atq; eorum motu, de mundi, ac terrarum magnitudine, de rerum natura, de deorum immortalium vi ac potestate disputant, & iuuentuti transdunt. Hactenùs Cæsar. Hac quoq; super re eleganter, & doctè Lucanus.

Metemphycosis pythagorica Druydibus probata, & quæ ex causa.

Et vos barbaricos ritus, moremq; sinistrum
Sacrorum Druidæ positis repetistis ab armis,
Solis nosse deos, & cæli numina vobis,
Aut solis nescire datum: nemora alta remotis
Incolitis lucis. Vobis auctoribus, vmbræ
Non tacitis Ebrebi sedes, Ditisq; profundi
Pallida regna petunt: regit idem spiritus artus
Orbe alio. Longæ canitis si cognita vitæ,
Mors media est. Certè populi, quos despicit Arctos,
Felices, errore suo, quos ille timorum
Maximus haud vrguet, leti metus, inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animæq; capaces
Mortis, & ignauum est reditura parcere vitæ.

Diodorus. *Increbuit apud eos Pythagoræ sẽtẽtia, quæ dixit, animas hominum esse immortales, rursusq; eas defunctis corporibus post certum tempus in alia corpora esse reuersuras. Ob hanc caussam in defunctorum pyras, epistolas scriptas quidam coniiciunt, tamquã eas mortui sint lecturi.* Quàm verò Druidum impia pietas fuerit, apertum abinde, quòd humanis victimis plerumq; litarent. Vnde superiùs *immitem Theutatem*, vocauit Lucanus, *horrentem Hesum, aram Tharamis*

De Druidib plura Alexander Lib. III IV. VI. Genialium. Druydum impietas.

non

non mitiorem ara Scythicæ Dianæ. Dianam enim Tauricam hominum sacrificiis coli solitam, peregrinorum maximè, plures tradidêre Strabo, Ouidius, Lucianus, alij. Cæsar. *Natio est omnium Gallorum admodùm dedita religionibus, atq; ob eam caussam qui sunt affecti grauioribus morbis, quiq; in prælijs, periculisq; versantur, aut pro victimis immolant homines, aut se immolaturos vouent, administrisq; ad ea sacrificia Druidibus vtuntur, quòd pro vita hominis, nisi vita hominis reddatur, non posse deorum immortalium numen placari arbitrantur, publiceq; eiusgeneris habent instituta sacrificia. Alij immani magnitudine simulacra habent, quorum contexta viminibus membra viuis hominibus complent, quibus succensis circumuenti flama exanimantur homines. Supplicia eorum, qui in furto, aut latrocinio, aut aliqua noxa sunt comprehensi, gratiora dijs immortalibus esse arbitrantur. Sed cùm eius generis copia deficit, etiam ad innocētium supplicia descendunt.* Horum sacrificiorum explicatè mentionem fecit etiam Diodorus. *Vtuntur*, inquit, *insuper & diuinatoribus, qui apud eos, cùm & augurijs, & sacrificijs futura prædicant plurimi æstimantur, omni eis obtemperante plebe. Cùm verò de rebus magnis consultant mirabilem, incredibilemq; seruant consuetudinem. Iugulant enim ante hominem, quo decidente, tùm ex casu, tùm ex membrorum laceratione, tùm etiam ex sanguinis fluxu, ex quadam antiqua rerum obseruatione norunt futura. Est apud eos moris nullum absq; philosopho sacrificium facere. Existimant enim per diuinæ naturæ conscios sacra fieri oportere, tamquàm Dei propinquos, horum intercessione bona ab dijs censent petenda.* Et Strabo. *Homines*, inquit *sacris deuotos gladio tergum percutientes, ex eius palpitatione futura ariolabantur. Sacris semper aderant Druidæ. Quin & aliæ hominum immolationes feruntur. Quosdam enim sagittis*

Lib. v. lib de ponto dialogo philia.

Nullum sine Druide sacrificium.

configebant, aut in crucem agebant, ac fœni colosso exstructo signo pecudes, & omnis generis bestias, ac homines immolabant. Claudius demũ hãc Druidarũ impietatẽ, & sacrilegia penitùs sustulit, auctor Suetonius. *Druidarũ,* inquit, *religionẽ apud Gallos diræ immanitatis, & tantũ ciuib. sub Augusto interdictã, penitùs aboleuit.* Plinius Druidas sub Tiberio prohibitos, & sublatos memoriæ mandauit, cui adsentiri videtur Strabo qui sub Tiberio scripsit. *Romani eos* Druidas *& ab his,* hominũ immolationibus, *deduxerunt & à sacrificandi, & diuinandi ritibus, qui nostris repugnabant.* At sanè quæcumq; fuerint hæ abolitiones, aut prohibitiones satis compertum est Druidas, eorumq; disciplinas, & diuinamenta ad Diocletianum vsq;, & vltima tempora viguisse. Neronis quidẽ imperio certum ex Tacito *Druidæ,* inquit, *circum preces diras, sublatis ad cœlum manibus, fundentes, nouitate adspectus perculêre militum animos.* Itẽq; sub Vespasiano, cuius Imperij primordiis conflagrarat capitoliũ. Idẽ Tacitus, de eodẽ incẽdio disserẽs, locupletissimus auctor. *Captã olim à Gallis vrbẽ, sed integra Iouis sede, mansisse imperiũ. Fatali nunc igne signum cœlestis iræ datum, & possessionem rerum humanarum Transalpinis gentibus portendi, superstitione vana, Druidæ canebant.* Alex. Seuero optimo principum ad bellum Britannicum eunti mulier Druias exclamauit, Gallico sermone, *vadas, nec victoriã speres, nec militi tuo credas,* teste Lampridio. Gallicanas quoq; Druidas cõsuluisse Aurelianũ Imp. meminit. Fl. Vopiscus. Diocletiano deniq; Imperium prædictum, & promissum à Druide, cùm aprum interemisset idẽ Vopiscus testatus est. Vt omninò clarum sit has Druidum sectas non nisi sub Constantino M. qui idem orbem pariter inueteratis erroribus, & sacrificandi sceleribus perpurgauit, esse desisse.

Druidæ abolitæ. cap. XXV.

Lib. III. (?) Cap. I.

Lib. XIV. Annal.

Lib. IV. hist.

In eius Imp. vita.

In eius vita

In Numeriano

De conuersione Heluetiorum ad fidem Christianam, & qui primi, aut sanctitate pręcipui in Heluetia eius religionis viri.

CAP. XV.

E diis in Gallia, Heluetiaq; cultis hactenùs pauca pro instituto disputauimus, iam qui primi contra has impietates disseruerint; Christumq; vnicũ humani generis vindicẽ, & doctorẽ auctoremq; Heluetiis annunciauerint, operæ precium facturum, credo, si breuiter exposuero. In eo fermè conueniũt scriptores BEATVM fuisse Anglum Sacerdotem, qui primus apud Heluetios publicè Christi mentionem habuerit, missum à Petro Apostolorum principe Roma in eam regionem. Sed mihi attentiùs ista perquirenti videtur aliud initium fuisse, ipsumq; adeò PETRVM fuisse, qui, vt alias nationes, ita Heluetios de fide, & vera religione primus docuerit, peregrinatione illa quam ad orbis vltimos Britannos suscepit. Britannis Euãgelium annunciasse memoriæ tradidit Simon * cui Metaphrastis cognomentum. Et credibile est, illa, quã Claudius Cæsar, contra illam gentem expeditionem habuit, * comitem se Apostolum addidisse maximè orbis agnoscendi, cui vniuersalis cura, & imperium relictum, & piscationis pelagi profunditatem perquirendi gratia, cùm iam superioris anni initio, eiusdemque Imperatoris II. ex Suria, in Italiam appulisset, Cathedræque culmen, & principatum ROMAE fixisset. In illa verò Britanniæ Insula multos sibi PETRVM Socios, & discipulos

Petrus Apostolus primus Heluetios conuertit.

* *In eius vita.*

Dio. Lib. lx. *Suetonius.* A.V.G. I) cc xcv. A D.N. xliiii.

paraſſe crediderim, quos variis poſteà gentibus, & nationibus dederit, aut reliquerit Apoſtolos, & Epiſcopos. Omnes namq; Eccleſias Italiæ, Galliæ, Hiſpaniæ, Africæ, Siciliæ, & vicinarum inſularum à Petro, & eiuſdem diſcipulis conditas, & propagatas eſſe, teſtatus eſt Innocentius. Ex iis Beatum Heluetia obtinuit, & eius ſocium Achatem. Beato antequam, ſacris Chriſtianis initiaretur, Suetonius fuit nomen. Multæ pietatis, & ſanctimoniæ, miraculisque clarus diu apud Heluetios præcipuè pago Auentico, & Vrbigeno Apoſtoli Chriſti munere defunctus eſt. Vltimò ſe in ſolitudinem recepit, apud Interlacenſes pagi Vrbigeni locum nactus, cùm inde draconem ſæuiſſimum, & nocentiſſimum crucis ſignaculo, expuliſſet, eam quam tenuerat, rupem, & ſpeluncam pro tecto vſurpauit, ibiq; longa ætate confectus, vitam depoſuit, ſub initium Imperij Traiani, quo etiã tempore Ioannes Apoſtolus, & Euangeliſta, vltimus Apoſtolorũ, mortuus, ſiue translatus eſt, Heluetiis ab omni antiquitate, cultu, & veneratione longè celeberrimus. Eius demum Beati ſacræ reliquiæ, vbi religio mutauit, patrum memoria, inde Luceriam translatæ, non minore in honore ſunt, quamquàm & eius memoria apud Interlacus Catholicis non omninò obliterauit. Ibidem & Achates mortuus, & ſepultus eſt. De quibus dicerem plura, niſi præſtitiſſet piiſſimè, & doctiſſimè R.P. Petrus Caniſius è Societ. Ieſu Theologus, cui Heluetios ſuum Apoſtolum, aliosq; patronos meritò acceptos referre fas eſt. Quos Beatus in Heluetia reliquerit ſucceſſores, & diſcipulos, quiq; poſt eum Chriſtianæ religioni præcipuè incubuerint, non ita exploratum eſt. Nàm & ſæuiſſimæ deinde in Gallia, ſub Antoninis, Aureliano, & deniq; Maximiano perſecutiones fuerunt, & eodem tem-

Beatus in Heluetia à Petro Apoſt. conſtitutus epiſcopus, & doctor.

Beatus in Helu. mortuus. A.D.N. XCIX. *circiter.*

Beatus Luceriam translatus.

Scripſit hiſtoriam Thebaicam, Beatum Fridolinum, & Itam comitiſſam. Eccleſ. hiſt. lib. V. VI.

pore,

pore, Christianorum Scriptis, & omnibus primæ, & antiquæ veræ pietatis instrumentis incensis eorũ pariter memoria apud homines propè exstincta est. Postquàm verò persecutionum procellæ deferbuerunt, Constantinique Imperio fides confirmata est, Heluetia viris sanctitate, & miraculis conspicuis numquã caruit. Imò etiam reges, & principes inter Diuos consecrauit. Et Lucius quidem qui primus Britanniæ Regum, Christianismum amplexus, tempore Eleutherij PP. sub Antonino verò, & Lucio fratre AA. in Rhætia, & pago Tigurino strenuum se Euangelij præconem, cùm hac de caussa regno abiisset, gessit, & apud eas gentes vita solutus est, aut potiùs martyrio adfectus. Posteà Sigismundus, & Guntrannus reges, hic quidẽ ex stirpe Francorum, ille origine Burgundus, miraculis frequentibus in Heluetia claruerunt, eorumque etiam in Romana Ecclesia memoria memorabilis. Ex eadem Burgundionum stirpe regum posteriorum magnis virtutibus effulsit Rudolphus II. qui Paterniaci sepultus est. * Ante hos tres sub Clodoueo primo regum Francorum Christiano Fridolinus, gente Hybernus, stirpe regia, in Heluetia diu versatus, Christi nomen, fidemq; multis rebus diuinitùs patratis, adseruerat, Glaronensemq; regionem, & viciniam partim conuerterat, partim in fide suscepta* cõfirmauerat. Seuerinus apud Agaunenses, & Antuates, eodem tempore, in magna virtutis fama. Nàm & Clodoueum à diutina infirmitate liberauit, & in Gallia in castro Nantonis, cùm ante discessum suum prædixisset, cum miraculis sepultus est. C. Hildebertus rex, memor beneficij quod in patrem contulerat, basilicam magnificã ibidem ædificauit, & Sancti reliquias præcipuo honore persecutus est. Posteà Columbanus, & ipse Hybernus pulsus

Incertum qui primi Christianismum in Heluetia præfuerint.

S. Lucius Angliæ rex.

A. D. N. clxxvii.

A. D. N. Sigismundus rex Burg. I)xv

Et Guntrannus Franciæ & Burgund.

A. D. N. I)xcvii.

M. R. Guntranni, 28. Martii: Sigismundi Kal. Maii natalem agit.

A. D. N. I)cccc xxxv.

Rodolphus Burg. rex ex posteriore stirpe.

S. Fridolinus.

Obiit. A. D. N. I)xiv.

S. Seuerinus.

Surius Tom. I.

S. Columbanus cum discipuli. A. D. N. DCXVI.

Luxouio à Theodorico Rege, fraude Brunechildis, cum discipulis se in Heluetiã recepit, diuq; apud Heluetios, qui nec dum idolorum penitùs exuerunt cultũ, Tauriaci præsertim, siue pagi Tigurini incolæ, Christi fidem, & diuinitatem comprobauit, dæmonumq; fraudes, & improbitatem detexit, Tucconiæ primò qui in capite laci Tigurini vicus, vnde ab idololatris pulsus, Arbonæ & toto eo Acronii latere, Valafredo teste. Demum in Italiam profecturus Gallum magni magistri, magnum discipulum reliquit, qui Magnum, & Othmarum, aliosq; plures vita, & factis memorabiles successores habuit, quorum proinde celebritas, & memoria clarior est, quàm à me, pluribus verbis, lucem accipiat, & alio loco alia adiiciemus. Hoc autem tempore, hoc est, sub Iustiniano Imp Allemannos, quorũ Tauriacus pagus possessio erat, idololatras fuisse, testatur Agathias, qui eius Imperatoris res gestas, & quæ eo tempore, euenêrunt, scripto mandauit, qui vbi de ea gente sermo. *Huic genti.* Allemannorum *legitima quædam,* inquit, *& patria instituta sunt. Siquidem in rebus publicis administrandis, & magistratibus Francorum sectantur politiam, & leges, in his tamen quæ ad Deum, & religionem spectant, ab his longè dissentiunt. Nimirum qui arbores quasdam adorent, propitientq;, nec secus & fluminum* * *aquas, collesq;, & saltus, quibus perinde religiosè, equos, & boues, & infinita huiusmodi pecora, desectis ceruicibus, immolant. Sed cum Francis,* * *assidua conuersatio maximum his in modum conducit, & ornamenti plurimum adfert.* De hac Allemannorum religione, an impietate illa Claudiani præstabilis poetæ capienda, cùm Stiliconis in Galliam aduentu inter cetera effectum ait.

A. D. N. DXXX. Allemanni, & pars Heluetiorum adhuc sub Iustiniano Imp. idololatræ.

Victi ab illis prælio Tolbiaco, & libertate spoliati.

Quondam Græci, Romaniq; nimphas Naiades. Dryades, Oreades.

Qui iam post Clodoueum magnus ex parte Christiani.

Paneg. I in Stiliconem.

Vt procul Hercyniæ per longa silentia siluæ

Vt

Venari tutò liceat, lucosq; vetusta
Relligione truces, & robora numinis instar
Barbarici, nostræ feriant impunè bipennes.

Ea super re multò ante vtrumque Scriptorem Cornelius Tacitus, de Sueuis, ex quibus Allemanni, verba faciens. *Vetustissimos*, inquit, *se, nobilissimosq; Suenorum Semnones memorant. Fides antiquitatis religione firmatur. Stato tempore, in siluam auguriis patrum, & prisca formidine sacram omnes eiusdem sanguinis populi legationibus coeunt, cæsoq; publicè homine celebrant barbari ritus horrenda primordia. Est & alia luco reuerentia. Nemo nisi vinculo ligatus ingreditur, vt minor, & potestatem numinis præse ferens, si fortè prolapsus est, attolli, & insurgere haut licitum, per humum, euoluuntur. Eoq; omnis superstitio respicit, tamquàm inde initia gentis, ibi regnator omnium Deus, cetera subiecta, atq; parentia.* His quoque sacrilegiis deditos fuisse ante Clodoueum Francos, auctor locuples Gregorius Turonensis Episc. *Sed hæc*, inquit, *generatio fanaticis semper cultibus visa est obsequium præbuisse, nec prorsus agnouère Deum, sibiq; siluarum, atque aquarum, auium, bestiarumq;, & aliorum quoq; elementorum finxère formas, ipsasq;, vt Deum, colere, eisq; sacrificia delibare consueti.* Quò magis nos deuinctos, obligatosq; meritò tenere debemus iis viris, qui vitæ integritate, & innocentia conspicui, Zeloque diuino, & nostræ salutis amore incensi, tantis laboribus, periculisque, antiquatis & condemnatis his nefariis religionibus, ad veram, & sinceram pietatis & fidei viam, & rationem, vel inuitos pertraxère. Romani, & Lupicini abbatum sanctitas adeò in confesso est, vt dies festos, & natales in ECCLESIA ROMANA

Lib. de morib. Germ.

Lib. II. hist. Franc. cap. X.

S. *Romanus, & S. Lupicinus.*
M R. *Prid. Kal. Mart.*

M.R.Prid. Kal Mart.

etiam eruerint. De iis enim ita scriptum *In territorio Lugdunensi locis Iurensibus depositio S. Romani abbatis, qui primus illic eremiticam vitam duxit, & multis virtutibus, & miraculis clarus, plurimorum exstitit pater monachorum.* Postea. *In territorio Lugdunensi S. Lupicini abbatis cuius vita sanctitatis, & miraculorum gloria fuit illustris.* Fratres hos fuisse constat ex Gregorio Turonensi, qui eorum res gestas complexus est. Sed quæ loca illa fuerint Iurensia, in quæ concesserunt eremiticam vitam ducturi, à nemine adhuc satis explicatum est. Vnde factum est, vt, alij *locis Virentibus* scripserint, Vsuardus, Ado, Beda. alij *locis Lorensibus* vt idem Gregorius. Mihi nullum dubium est quin *locis Iurensibus* in Martyrologio R. rectè adnotatum sit. Ea loca esse dico, quæ posteà à S. Claudio, qui relicto Archiepiscopatu Bisuntino, eò concesserat, abbatisq; munus obtinuerat, ibiq; vita defunctus est, nomen, & monasterium S. Claudij sortita sunt, in Comitatu Burgundiæ, frequētia hominum, & peregrinationibus, non ex Heluetia solùm, sed Gallia vniuersa etiam nunc longè celeberrima. Nàm de Eugendo horum discipulo, & ibidē abbate, ita quoq; scriptum, *In territorio Lugdunensi, monasterio Iurensium, S Eugendi abbatis, cuius vita virtutibus, & miraculis plena refulsit.* Et ex eiusdem Eugendi vita ab eius discipulo scripta qui Agauni monachum transegit, satis clarum est, non esse alium locum quàm eum quem dixit. D. Claudij, cùm non procul à Geneua, siue Gebenna in territorio Lugdunensi constituatur. Deniq; quis meliùs ipso Gregorio dissignauit. *Porro,* inquit, *Lorensis eremus,* scribo Iurensis *inter Allemanniam, & Burgundiam sita, Auenticæ adiacet Ciuitati.* Hæc ego de locis Iurensibus pluribus quatenùs doctissimos viros Molanum, Baroniumq; nihil hac super re certi

XXI. Martii. Surius tom. I SS.

Loca Iurensia quæ fuerint.

Lib 1. de vita pat.

A.D N. Iↄ CXXX.

S. Eugendus Kal. Ianuarii. M.R.

Surius. Tom. I.

consti-

constituere potuisse reperio. Floruerunt hi sancti patres omnes Chilperici Francorum regis tempore, qui monasterium Iurense primus reditibus, & necessitatibus ad sustentationem fratrum, quos, iis regionibus collegerant, locupletauit, procurante, non sine miraculo, eodem Lupicino, teste suprà memorato Greg. Pirminius sub Martello Maiore Franciæ, Maiorem Augiam perpurgauit, ibidemque monasterium cõdidit, cùm ante Fungi in Heluetia ad Tosam f. vbi adhuc eius viget memoria Fons. S. Pirminij, diu egisset, variaque per Heluetiam miracula edidisset. Eodem tempore aut non multò post, celebris in Heluetia quoq; viguit S. Fundanus, qui Rhinouij sepultus est. Multi alij fuerunt in monasteriis, præsertim Agauni, siue D. Mauritij, & S. Galli, sanctitate, & moribus viri egregij, nec defuerunt in Heluetia Episcopi toto orbe noti, & cõmendati. Protasius, Superius, Marius Auenticorum. Bubulcus, Grammatius, Maxentius Vindonissenses: Domitianus Maximus, Geneuẽses: Rusticus, Theodolus Octodurenses: Asimo, Puritius Curienses & alij plurimi, quos enumerare nihil attinet. Vldarici tamen Comitis Kiburgij in Heluetia nati, & educti, posteà Augustæ Vindelicorum Episcopi, memoriam præterire non potui, sicuti nec Conradi Constantiensis. Iàm tota Heluetia Thebæorum martyrum sanguine irrigata, & consecrata est. Eius proinde legionis dux Mauritius meritò vbiq; Friburgi, Salodori, Luceriæ, alibi præcipuo in honore est, interq; Heluetiorum patronos, & tutelares Diuos primum, & potissimum, locum sibi vindicare potest. Celebrant præterea Sedunenses Florentinum, & Hilarium martyres, qui à Vandalis cruciamenta multa pertulerunt, & post linguæ abscissionem, quæ confessionis instrumentum

In vtriusq; martyrolog. A. D. N. Iͻ lxv.

S. *Pirminius* A. D. N. Iͻ ccxxiv. S. *Fundanus.*

SS. *Episcopi in Heluetia plures.*

S. *Vldaricus* S. *Cunradus.* A. D. N. cclxxxvi.

Tota Heluetia Thebæorum martyrum sanguine consecrat.

S. *Mauritius protector Heluetiæ.*

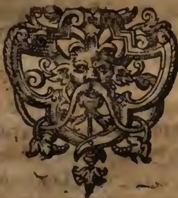
S. *Florentinus, & Hilarius.* A. D. N. ccccxii.

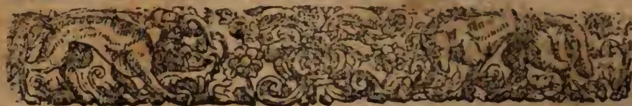
Beatus Nicolaus Eremita.

erat, gladio * percussi sunt. Superiori demum seculo protulit Heluetia apud Siluanios Nicolaum Eremitam, cuius vitæ integritudinem, & continentiam summa animorum contentione admirari, & obstupescere magis conuenit, quàm ingeniorum culpa detrerere. Satis enim constat annos viginti, nullo humano cibo, transegisse, solo SS. Eucharistiæ sacramento quintodecimo quoque die sumto, contentum. Passim eius circumferuntur acta, oracula, & admonita, quibus si obedire, quam quorumdam nouitates amplecti, non pauci Heluetiorum præoptassent, non ea animorum, religionumque dissensiones essent, & Heluetia nihil clarius, nihil formidabilius sustineret orbis.

Obiit. A. D. N. cIↄ cccc lxxxvii. xxi Martiis, ætatis anno lxx.

FRAN-

FRANCISCI GVILLIMANNI DE REBVS HELVETIORVM.

LIBER. II.

De rebus gestis in Heluetia, & circa eam C. Iul. Cæsaris, & Augusti tempore, reliquorumq́; eius familiæ Impp. Bello Rhætico, & Vindelico, aliisq́; Germanicis.

CAP. I.

CAI. IVL. CAESAR. IMP. I. P. R.

Imperauit an. IV menses. II. dies. XV.

CAIVS Iul. Cæsar, qui posteà republica oppressa, Imperium R. vnius arbitrio subiecit per nouem annos res in Gallia gessit. Primus * in Heluetio, & Germanico bello consumtus: Decimum in Pompeium M. & eius factionem contulit, Galliis subactis, eisq́;, & Britanniæ tributo imposito, qua de re Velleius: *Galliæ ductu, auspiciisq́; Cæsaris infractæ, penè idem, quod totus orbis, ignauum conferunt stipendium.* Et Suetonius *Omnem Galliam quæ à saltu Pyrenæo, & monte Gebenna, flu-*

A.V.C. Iↄ CXCV. *Gallia à Cæsare subacta & in prouinciam. redacta.* vol. II. *In Iul. Cæs.*

na, flumine Rheno, & Rhodano continetur, patetq; circuitu ad bis, & tricies centum millia passuum, præter socias, & benemeritas ciuitates in prouinciæ formā redegit, eiq; in singulos annos stipendij nomen imposuit. Quadringenties sestertium fuisse hoc nomen, siue aureorū nostratiū decies centena millia, auctor Eutropius. Cæsari in Galliæ administratione L. Domitius AEnobardus successor à Senatu datus. Sed patrato ciuili bello Galliā Cisalpinā, siue Togatā D. Bruto; Transalpinā, siue Comatā L. Munatio Planco regendas idē Cæsar Dictator tradidit. Plancus, Cæsare iā interfecto, Hirtio, & Pansa coss. Senatus decreto, ad confluentem Rhodani, & Araris Lugudunū: ad Rhenū* Rauricā colonias deduxit. Bellum eadē occasione primus cum Rhætis, qui Heluetiā, & Sequanos, Rauracosq; * vexabant, gessit, & de eisdē IV. Kal. Ian. eodem anno, & Coss. triumphauit. Testis horum, præter tabulas Capitolinas triumphales, & Dionem, inscriptio quæ Caietæ esse traditur ab iis, qui has antiquitatis reliquias collegerunt, in hæc verba.

Galliæ stipendium. *Breuiario VI.* A. V. C. IↃ CCIV. *Successores Cæsaris in Gallia.* A. V. C. IↃ CCX. *Augst. supra Basileam.* *Plancus primus cum Rhætis bellauit.* *Præteritis bellis attritos* Lib. xlvi.

L. MVNATIVS. L. F. L. N. L. PRON. PLANCVS.
COS. CENS. IMP. ITER.
VIIVIR. EPVL. TRIVMPH. EX. RHETIS.
AEDEM SATVRNI. F. DE MANVBIIS.
AGROS. DIVISIT. IN. ITALIA. BENEVENTI.
IN GALLIA. COLONIAS. DEDVXIT. LVGV
DVNVM. ET RAVRICAM.

De huius Planci triumpho, vt & M. Lepidi qui Galliam Narbonensem administrauerat, ita Velleius. *Lepidus IIIvir Paullum fratrem proscripsit. Planco non defuit gratia ad impetrandum, vt frater eius Plancus Plotius proscriberetur, eoq; inter iocos militares, qui currum Lepidi, Planciq; secuti erant, inter exsecrationem ciuium vsurpabant hunc versum.*

De

De Germanis, non de Gallis duo triumphant consules, erant autem consules designati, & sequenti anno inicre

IIIVIRI.

Sed eodem anno IIIviri reipub. constituendæ M. Lepidus, Octauianus Cæsar, & M. Antonius in proximũ quinquennium creati, cùm, quam componere debebant, per vim inuasissent, Romanas inter se prouincias ita diuiserunt, vt Lepidus Narbonensem, cum Hispaniis; Cæsar Africã, Siciliamq;, & Sardiniã insulas sortiretur: Antonius vtramq; Galliam, quæ cis, & vltra Alpes. *Hæc*, inquit Dio, *ita sortiebantur, vt & ipsi validissimas prouincias haberent: & aliis opinionem de se præberent, quasi non omnia appeterent.* Fusis, dein, & oppressis Romanæ libertatis vindicibus Bruto, & Cassio, Pharsalia pugna Antonius, & Cæsar, iam Lepido clariores, qui bello non interfuisset, statim imperium rursum diuiserunt. Et Cæsari quidem Hispania, & Numidia: Antonio Galliæ, & Africa adsignatæ sunt, ea quidem condicione, vt si ægrè ferret Lepidus, Africam ipse obtineret. Hæ verò tantùm prouinciæ in hanc formã diuisæ, quòd Siciliam, & Sardiniam Sextus Pompeius occupasset, ceteræ nondum pacatæ essent. Vtramq; Galliam Antonius per Q. Fusidium Calenum rexit. Orta posteà inter dominantes simultate, quòd ad suas partes traducere Pompeium niteretur Antonius, inde Cæsarem opprimere: Cæsar Gallias in potestatem redigere conatus, frustra fuit, Caleno superstite, vbi morbo absumtus est, nullo labore in se trãstulit. Hinc bellũ apertũ. Sed Fuluiæ Antonij cõiugis interitu, siue cõcitauerat, mox exstinctũ, & noua distributione Cæsari Sardinia, Dalmatia, Hispaniaq;, & Gallia: Antonio reliquæ omnes trans Ionium mare regiones adscriptæ sunt.

Adlusio ad nomen Germani quod etiam fratrẽ vterinum significat.

Imperarunt an XII. simul.

App. lib. IV. *ciuilium.*

Prouinciarum R. inter triumuiros diuisio I.

Eod. lib.

A. V. C. Iↄ CCXI. *Diuisio II.*

Dio lib. XLVIII.

A. V. C. Iↄ CCXIII. App. lib. V. *Diuisio III.*

Lepido Africam, Pompeio Siciliam tenentibus. Galliam Cæsar M. Agrippæ consuli regendam dedit. Primus is post C. Iul. Cæsarem Rhenum transiit, & cum Germanis bellũ gessit, triumphiq; honorem promeruit, Dione teste. Sed Pompeio deniq; apud Siciliam oppresso, exutoq; Lepido, Antonio Actiaco prælio profligato, post interfecto, Octauianus Cæsar, qui primus Augustus cognominatus, *cuncta discordiis ciuilibus fessa, nomine Principis sub imperium accepit.*

Lib. eod. xlviii. & l.

A.V.C. Ꝺ CCXXII. *Tacitus lib. 1. annal. Imperauit solus annos* xliii m. xl. *d.* xviii.

OCTAVIANVS CAESAR AVGVSTVS. Imperator. II. P. R.

AGrippæ in Galliæ administratione, de qua scilicet mihi præcipuus sermo, quis successerit non æquè compertum est. Caium Carinatem existimo. Is Morinos, aliosq; rebellionis socios domuit, Sueuosq; Rhenũ transgressos, profligauit, ac de vtrisque vnà cum Octauiano Cæsare, cuius auspiciis rem gesserat, triumphauit. Carinati Nonius Gallus suffectus; qui Treueros rebelles compescuit: Germanos, quos socios adiunxerant; propulsauit. Tum ipse Augustus in Britanniam, exemplo patris traiecturus, cùm in Gallia Britannos oratores pacem deprecãtes obuios habuisset, componendis Gallicis rebus, *quæ, quia subactis illis, statim bella ciuilia subsecuta fuerant, etiam num fluctuabant,* animum adiecit, *Gallorumq; agendo censu, vitaq;, & repub. formanda aliquod temporis extraxit.* Eodem tempore M. Varro Salassos domuit, certam argenti summam imperauit, Augustam Prætoriam Romanis militibus constituit, tribus millibus, eò, vbi castra habuerat, deductis. M. Vicinius quoq;, de Germanis, qui in eorum re-

A.V.C. Ꝺ CCXXIV. Dio. lib. li.

A.V.C. Ꝺ CCXXVI. *Augustus Gallias composuit Augstaler.*

A.V.C. Ꝺ CCXXVIII *Strabo lib.* iv

giones commercij gratia profectos Romanos obtruncauerant, pœnas exegit: Augustoq́; re præclarè gesta, Imperatoris nomen comparauit. Triumphi eam ob rem, aliasque à Senatu decreti, quos repudiauit. Cùm rursum Germani Gallias infestarent, ipsæ inter se tumultuarentur, Agrippa secundò Galliæ cum imperio præfectus, Germanos expulit, motus sedauit; triumphum his de rebus obtinuit, nec peregit. Sed neque sic satis Germani compressi dum ipsum Augustum vrbe extraherent. Sugambri enim Vsipetæ, & Tencteri, primò quosdam Romanorum, in territorio suo deprehensos; in crucem egerunt deinde, Rheno transmisso, in Galliis prædando grassati sunt: Equitatum R. contra se missum per insidias circumuenerunt, & à fugientibus R. ad Lollium vsque præfectum, præter opinionem pertracti, ipsum quoq; vicerunt. Vnde Paterculus. *Sed dum hac in parte imperij omnia geruntur prosperrimè, accepta in Germania clades sub legato M. Lolliò homine in omnia pecuniæ; quàm rectè faciendi cupidiore, & inter summam vitiorum dissimulationem; vitiosissimo, amissaq́; legionis V. aquila vocauit ab vrbe in Gallias Cæsarem.* Belli adparatu, & Augusti præsentia perspecta, Germani regressi, pacem, datis obsidibus; agitarunt. Eodem anno P. Sillius Vennonetes, & Camunos, gentes Alpinas, quæ arma contra Romanos sumserant, domuit, & subegit. Posteà in omnes Rhætos, omnibus viribus pugnatum: qua de re ita Dio. *Rhæti inter Noricum, & Galliam ad Alpes Italiæ finitimas, quas Tridentinas nominant, sedes suas habent. Hi viciniam Galliam,* Heluetios, * Rauracos, Sequanos *frequenter populati, ex Italiæ finibus prædas egerant, Romanosq́; & eorum socios, iter per ipsorum terras facientes infestauerant. Id quidem consuetudine iam receptũ erat, vt in eos qui nullo fœ-*

A. V. C. Iↄ ccxxxiv Dio. lib. liv.
A. V C. Iↄ ccxxx vjr.
Hollandi Gueldrenses Cleuenses.
Vol. II.
Lolliana clades.

Veltliner & Camunier.
Eod. lib. liv
Bellum Rhæticum.
Rhætiæ situs vt ex Strabone constat.

Crudelitas Rhætorum. Drusus contra Rhætos.

dere essent coniuncti, ita statuerent, sed præter hoc, omnes masculos quos comprehendissent, etiam in vtero matrum agentes, quod certis diuinationibus peruestigabant, interficerent. Ea propter Augustus, principio Drusum contra eos cum exercitu misit., isq; Rhætos apud Alpes Tridentinas sibi obuiam factos prælio aggressus, haut magno certamine fudit, eiusq; victoriæ ergo Prætorios honores adeptus est. Dein, cùm ab Italia reiecti, nihilominùs Gallias vrgerent, Tiberium quoq; contra eosdem misit. Itaq; Drusus, & Tiberius multis locis in Rhætiam irrumpentes, legatorum opera, ac ipse etiam Tiberius per lacũ. Acronium, siue Constantiensem, *nauigiis subuectus, exterruerũt, ea re, barbaros, dissipatosq; aggressi haut difficulter multis exiguis præliis dispersas eorum copias deleuerunt, reliquosq; infirmiores deinde, ac animis collapsos, in suam potestatẽ redegerũt. Quia verò populosa erat gens Rhætorũ, videbanturq; bellum retentaturi maximã eius, & ætate validissimã partẽ inde abduxerunt, ijs relictis, qui & colendæ ei regioni sufficerent, & ad rebellandum non satis virium haberent.* Hactenùs Dio. Sunt qui putarunt Rhætos, his verbis, credo, *validissimã gentem inde abduxerunt* ex montib. esse deductos, & in Heluetiæ, pago Tigurino, collocatos. Nã cùm summa Alpiũ tenerẽt antiquitùs, tẽpore M. Antonini quo Ptolemæus tabulas cõscripsit satis cõstat magnã Heluetiæ partẽ occupasse Rhætos. Ducta n. linea ab vtroq; Rheni anterioris, & Danubij capite, eaq; ratione Rhætiæ Occidentalis limite, cũ Ptolemæo, constituto, Abbatiscellanos omnes, & totã D. Galli prouinciã, tũ Tauriacorũ nõ contẽnendã parte, constantiãq; includi manifestũ erit. Huius Rhætici belli reliquiæ superant Tertia, Quarta, Quinta propter lacũ Riuarium, vulgò Walenstattersee/ & ipsum quoq; nomẽ Walenstatt Italorũ opidũ, aut potius statio. (Walen enim cũ propè omnes

Et pòstea Tiberius. A.V.C. IↃCCXXVIII.

Rhæti victi.

Ex natali solo deducti.

Ptol. lib. III. Rhætiæ limites.

Walenstad.

omnes Germani, qui alia quā Germanica vtuntur lingua, tū præcipuè Italos nominăt) tamquā iis locis præsidia, aut tertiā, quartā, quintā, custodias contra Rhætorū irruptiones collocarit Tiberius. Nisi potiùs, quæ aliorū opinio est, Rhæti ipsi iis locis, aut deducti, aut prædabundi, stationes ceperint. Sanè eadem regione nota Castra, credo Romanorum, vulgò Gasteren, vbi videlicet ea habuerit, & metatus sit Cæsar, contra illas Alpium gentes, nimis locorum fiducia insolentes. Rhæticū bellū porrò excepêre Vindelici, & ipsi adsiduis prædationibus, tū propinquitate, veluti contagio, arma victorum in se transferentes. Contra eos terrestri, & nauali pariter prælio Tiberius decertauit, insulaq; quæ in lacu, pro receptaculo vsus est, Strabone teste. Quidam eam esse existimarunt quæ Augia maior, aut vulgò Richenau. Ego potiùs esse crediderim Lindaugiā, aduersum Brigantium, quæ nunc ponte cum continente coniungitur. Nàm & Rhætos, Vindelicosque ab altera ripa prospicit, & bello gerendo contra eas gentes adcommodatior est. Vindelicum Norici, ac postremum Pannonij in se transduxêre. Sed de Rhætis & Vindelicis ita Paterculus. *Reuersum inde, ex Armenia, Neronem Cæsar haut mediocris belli molē experiri statuit, adiutore operis dato fratre ipsius Druso Claudio, quē intra Cæsaris penates enixa erat Liuia. Quippe vterq; diuisis partibus, Rhætos, Vindelicosq; aggressi, multis vrbiū, & castellorū oppugnationib., necnō directa quoq; acie feliciter functi, gentes locis tutissimas, aditu difficillimas, numero frequentes feritate truces, maiore periculo, quā dāno Romani exercitus, plurimo cū earū sanguine, perdomuerūt.* Atq; huius belli metu, & periculo Aug. integrū bienniū istuc in Gallia trāsegit, multas in ea, & Hispania colonias fundauit. Tiberio cū triūphus, tot reb. gestis, decretus

Tertia
Quarta
Quinta.

Castra.

Bellum Vindelicum.
Lib. VII.
Vindelici iā quoq; Vinda, & Licanoti.
Lindaugia.

Vol. II.

esset, ipse ne ageret, obstitit, triumphalia ornamenta concessit. Hoc verò ellogium Senatus consulto consecrauit.

Plinius lib. III.

IMP. CEASARI. D. F. AVGVSTO. PONT. MAX. IMP. XIIII. TRIBVNIC. POTEST. XVIII. S.P.Q.R. QVOD. EIVS. DVCTV. AVSPICIISQVE. GENTES. ALPINAE. OMNES. SVB IMPERIVM POPVLI. SVNT. REDACTAE. GENTES. ALPINAE. DEVICTAE. TRIVMPILINI. CAMVNI. VENNONES. VENNONETES. HISARCI. BREVNI. NAVNES. IOCVNATES. VINDELICORVM. GENTES QVATVOR. CONSVANETES. VIRVCINATES. LICATES. CATENATES. ABISONTES. RHVGVSCI. SVANETEI. COLLVCONES. BRIXENTES. LEPONTII. VIBERI. NANTVATES. SEDVNI. VERAGRI. SALASSI. ACITAVONES. MEDVLLI. VCENI. CATVRIGES. BRIGIANI. SONTIONTII. EBRODVNTII. NEMALONI. EDENNATES. ESVBIANI. VEAMINI. GALLICAE. TRIVLATII. ECTINI. VARGVNNI. EGVITVRI. NEMENTVRI. ORATELLI. VERVSII. VELAVNI. SVETRI. In Rhætia Tertia legio, quæ Italica nominata, contra barbaros posita. Atq; hæc ferè sunt, quæ ad Heluetiam; & circa eam Augusti Imperio. Cetera in Germania, & contra gentes Rheno vlteriori, inferiorique; adfines gesta Dio quæ Drusus perfecerit his paucis complexus est. *Hic*, inquit, *cùm Sugambri, eorumq; auxiliarii propter absentiam Augusti, ac quia Gallos iugum seruitutis grauatim ferre scirent, bellum mouissent, Gallorum primoribus sub prætextu eius festi, quod hodie etiam Lugduni ad aram Augusti celebratur, euocatis, motum subditorum praeoccupauit. Inde Germanus intentus quando Rhenum transirent, eos repulit, atq; ipse deinde in*

Drusi, & Tiberii gesta contra Germanos.

Vsipetarum regionem, secundum insulam Batauorum, Hollandiam, *atq; inde in Sugambrorum terram progressus magnam agri partem vastauit. Postea secundo Rheno in Oceanum deuectus Frisios subegit, ac per paludem* Drusianam ab illo nominatam, *in Caucorum fines,* siue Frisiam Occidentalem, *digressus est, vnde Romam discessit. Ac quamquàm Pratorijs ornamentis insignitus, præturam tamen Fabio, & AElio coss. inijt. Mox ad bellum reuersus, Rhenum transit, Vsipetas subiugauit, Lupiæq; fluminis ripis ponte iunctis in Sugambros irrupit, perq; eos in Cheruscorum regionem,* Frisos Orientales, *vsque ad Visurgim processit, multisq; alijs rebus gestis triumphalibus ornamentis decoratus est, & vt ouans Vrbem iniret, actaq; pratura, cum proconsulari potestate esset, obtinuit. Imperatoris nomen, quo à militibus adfectus erat, Augustus non permisit.* Sequenti anno ipse quoq; Augustus in Galliam profectus, cùm in Lugdunensi prouincia plerumq; agitaret, Tiberium contra Germanos vltra Rhenum misit, qui barbaros ad conditiones compulit. Drusus in Cattorum fines ingressus, obuia quæq; subegit, vsq; ad Sueuos penetrauit. Inde in Cheruscos, conuerso itinere, Visurgim transgressus, omnia populando ad Albim castra perduxit, nec multò post defunctus est. Xiphilinus ista de Druso in Epitome. *Drusus Tiberij frater missus contra Celtas* qui trans Rhenum incolunt, captis rebus omnibus, quæ facta essent obuiam, vsq; ad Albim fl. est progressus; qui à Vandalorũ montibus in eum Oceanum, qui ad Septentrionem spectat, maximus influit. Ibi quædam mulier inusitata magnitudine fertur ei occurrisse, atq; ita dixisse. Quò pergis, Druse cupide, & inexplebilis? Non enim potes hæc omnia ex fatis videre, quamobrem recede. Nàm tibi iam adest exitus vitæ, & rerum tuarum omniũ.* Mortuo Druso, Tiberius triumphauit. Hæc eadem, more

Guicciard. *Frisia*
A.V.G. ꟾↄcc xlii.
A.V.C. ꟾↄccxliii.

Lib. lv. *Celtarum nomine omnes Germaniæ & Galliæ gentes inclusæ. Græcis scriptoribus.*

A.V.C. ꟾↄccxliv.

Vol.II.

aulico, extulit Paterculus paullò gloriosiùs. *Perlustrata*, inquit, *armis tota Germania, victæ gentes penè nominibus incognitæ, receptæ Caucorum nationes, omnis eorum iuuentus, infinita numero, immensa corporibus, situ locorum tutissima, traditis armis, vnà cum ducibus suis, sæpta fulgenti, armatoq; nostrorum militum agmine, ante Imperatoris procubuit pedes. Deniq; quod numquàm anteà spe conceptum, nedum opere tentatum erat, ad quadringentesimum milliarium à Rheno, vsq; ad flumen Albin, qui Senonũ, Hermundurorũq; fines præterfluit, Romanus cum signis productus exercitus.* Sed hactenùs prospera. Nàm Variana posteà clades quanti Romanis constiterit, præter Dionem, idem Paterculus memorauit, & solus scriptorum veterum exactè perscripsit, tùm Augusti dolor, & mæstitudo comprobauit, qui nuncio eius accepto vestem lacerauit, Germanos, Gallosq; Roma metu expulit, ludos fieri solitos omisit, caputque ad parietes sæpius collidens, *Vare redde legiones* sæpius ingeminauit. Neq; posteà Heluetiis, bellum, aut periculum, sicuti nec aliis nationibus, Augusto superstite fuit. Vbi vita defunctus est, & imperij summam tenuit

Inde eorum populorum, qui inter Sueuos Tacito collocati, nota sedes. A.V.C. ꟾↄ cclxi. A.D.N. IESV CHRISTI XII. *Suet. Aug.* A.D.N. XV. *Dio lib.* lvii. *Imp. an.* xxii. *m.* vi. xxvi. *Lib. I. An.*

CLAVDIVS TIBERIVS NERO IMP. III. P.R.

CVm non solùm barbaræ nationes, sed etiam exercitus R. in Germania, & Pannonia rebellassent, rebus pro tempore compositis, Drusum veteranos misisse in Rhætiam *specie defendendæ ob imminentes Sueuos prouinciæ* memoriæ commendauit Cornelius Tacitus, qui cetera, quæ contra Germanos gesta sub Tiberio, scriptis exsecutus est.

C. IVL. CALIGVLA IMP. IV. P.R.

[Im]p. an III [m]ex. d ix [A.]D N. XVIII.

TIberio successit monstrum hominis, Drusi Germanici optimi, & innocentissimi Principis filius, qui ex

haustis opibus Vrbanis, cùm in Galliam, prætentu belli Germanici, profectus esset, prouinciam florentissimam, & longa pace vberrimam expilauit, bonisq; omnibus euertit. Nàm maximum sub eius Imperio crimen, *esse diuitem.* Dio. lib. lix

TI. CLAVDIVS IMP. V. P. R.

QVi post Imperauit, non solùm, Galba duce, Cattos toties rebelles, & Domitio Corbulone, ceteros Germanos domuit, & continuit, sed etiam secundus à Iulio Cæsare in Britanniam penitrauit, rebusq; feliciter gestis, aliquoties Imperator salutatus, cognomentum Britannici, aliosq; titulos obtinuit. Imp. an. XIII. m. VIII. d. XX. A. D. N. xlII. A. D. N. xliv. Dio. lib. lx.

CLAVD. NERO IMP. VI. P. R.

Illi suffectus artibus maternis, vltimus familiæ Cæsarũ, qui Imperium malè partum turpiùs perdidit, nominato, auctoritate, & persuasu Iulij Vindicis Galli, Sulpicio Galba Imperatore qua de re paucis, sequenti capite. Imp. an. XIII. m. VII. d. XXVII. A. D. N. lv.

Bellum Sequanicum Vindicis tum Galbinianum, & Heluetiæ prima notabilis vastatio, & clades. nonnullorum Impp. gesta.

CAP. II.

C. Iulius Vindex natione Gallus, patre Senatorij ordinis, gente ex antiquis Gallorum regibus, magnis & animi, & corporis viribus, & virtutibus, militiæ sciens, ad omne præclarum facinus inperterritus. Xiphil. in Nerone. Vindicis laudes.

Is cùm ea quæ à Nerone contra Imperij decus gerebantur perspexisset, & indies turpiora vulgarentur, concione Gallorum, qui grauissimas exactiones tolerabant, aduocata, cùm multa super Imperatoris probris, & sceleribus disseruisset, non solùm, vt à Nerone deficerēt impulit, sed Sergium Sulpicium Galbam Imperatorem legerent, persuasit. Præerat tum Hispaniis Galba, Gallis iam olim per bella Germanica cognitus, iustitiæ laude, & fortitudinis, tùm triumphalibus ornamentis ea tempestate clarus. Eum sæpius cùm Vindex admonuisset *humano generi adsertorem, ducemq́ se adcommodaret*, tandem, *conditionē reciperet partim metu, partim spe*, impetrauit.

Galliæ suasu & auctoritate Vindicis à Nerone defecerunt.

Suet. Galba. A. D. N. lxix. *Imp. an* VII. *d.* VII.

SERG. SVLP. GALBA IMP. VII. P. R.

AT verò Virginius Rufus qui Germaniæ præerat, motu Galliarum audito, continuò contra Vindicē exercitum ducere cœpit, & primò Vesontionem, quæ recipere negasset, obsedit. Nec abfuit obsessis Vindex, castra & ipse ad vrbem in conspectum hostiū posuit. Posteà conuenire colloquio ducibus placuit, dictus locus: remoti arbitri. Et deniq; suspicione coniurationis contra Neronem vterque adligatus, Vindex ad suos ex conuentu festinatò discessit, & veluti in hostes moturus, copias eduxit. Quod cùm Virginiani animaduertissent, iniussi, & inopinati in obuios, imparatos, & parum constantes irruunt, magnamq; partem, sine labore, periculoq; concidunt, ipso etiam Vindice interfecto, præda, & impedimentis ditissimis potiuntur. Casum Vindicis primò ægrè ferre Rufus, post in laudem vertit, & pro Epitaphio esse testamento iussit hoc versiculo.

Bellum, &

Cædes.

Plinius lib. x. Epist. Dio, Nerua.

Hic situs est Rufus, pulso qui Vindice quondam,

Imperium adseruit, non sibi, sed patriæ.

Sanè indubitatum à militibus. Rufum Imperatorem adpellatum esse, sed nec precibus, aut minis adduci potuit, vt Imperium caperet, siue non militum hoc munus, sed Senatus P. Q. R. esse existimauit, siue animo forti, & excelso, quæ alij per omne nefas exoptant, repudiauit, aut fortunæ inconstantiam extimuit, magisque Imperio dignus, quàm Imperator videri voluit, Galbæ à Senatu confirmato subitò suas legiones tradidit. Galba AEduis, Sequanis, & omnibus qui à Vindice fecerant quartam tributorum partem remisit in perpetuũ, publicèq; ciuitate donauit, nec multò post interfectus est, Othone Saluio, cuius fraude, & perfidia occiderat Prætorianis militibus Romæ Imperatore sublecto: à Germanicis, Aulo Vitellio.

Rufi integritas, & constantia.

Galbæ in Vindicianos liberalitas.

A. D N. lxx.

M. SALVIVS OTHO VIII. IMP. P. R.

AVL. VITELLIVS IX. IMP. P. R.

Imp. m. III d. v.
Imp. m. VIII d. v.

CEterùm hæc tuendi Vindicis primò, tùm Galbæ ratio, & studium non solùm Gallis plerisq;, sed maximè Heluetiis posteà; bellò quod Vitellius contra eumdem Galbam Imp. suscepit, exitio, & ruinæ fuit. Auctor Tacitus, qui de Alieno Cæcina *animi, belliq; iuxta immodico*, qui ad Vitellij partes transierat, differens, ita hoc bellum Heluetium narrauit. *Irritauerant turbidum ingeniũ Heluetij, Gallica gens, olim armis, virisq; mox memoria nominis clara. De cæde Galbæ ignari, & Vitellij Imperium abnuẽtes. Initium bello fuit auaritia, & festinatio vna & vicesimæ. Legionis. Rapuerant pecuniam missam in stipendium castelli, quod olim Heluetij suis militibus, ac stipendiis tuebantur. AEgrè id passi Helluetij, interceptis epistolis, quæ nomine Germanici exercitus ad Pannonicas legiones ferebantur; centurionẽ,*

Lib. 1. hist. Heluetiorum origo cladis, & causa.

*& quosdam militum in custodia retinebant. Cæcina belli auidus, proximam quamq; culpam, antequàm pœniteret, vltum ibat. Mota properè castra. Vastati agri. Direptus, longa pace, in modum municipij exstructus locus, amœno salubrium aquarū vsu frequens. Missi ad Rhætica auxilia nuncii, vt versos in legionem Heluetios, à tergo aggrederentur. Illi, ante discrimen feroces, in periculo pauidi, quamquàm, primo tumultu, Claudium Seuerum ducem legerant, non arma noscere, non ordines sequi, non in vnum consulere. Exitiosum aduersus veteranos prælium: intuta obsidio, dilapsis vetustate * mœnibus. Hinc Cæcina cum valido exercitu: inde Rhætica ala, cohortesq;, & ipsorum Rhætorum iuuentus sueta armis, & more militiæ exercita. Vndiq; populatio, & cædes. Ipsi in medio vagi, abiectis armis, magna pars saucij, aut palantes, in montem Vocetium perfugere. Ac statim, immissa cohorte Thracum, depulsi & consectantibus Germanis, Rhætisq; per siluas, atq; in ipsis latebris trucidati. Multa hominum millia cæsa: multa sub corona venundata. Cumq; direptis omnibus, Auenticum gentis caput, iusto agmine peteretur, missi qui dederent Ciuitatem. & deditio accepta. In Iulium Alpinum è principibus, vt concitorem belli, Cæcina animaduertit, ceteros veniæ, vel sæuitiæ Vitellij reliquit. Haut facile dictu est legati Heluetiorum minus placabilem Imperatorem, an militem invenerint. Ciuitatis excidium poscunt, tela, ac manus in ora legatorum intentant. Ne Vitellius quidem minis, ac verbis temperabat. Cùm Claudius Cossus vnus ex legatis, notæ facundiæ, sed dicendi artem apta trepidatione occultans, atq; eo validior, militis animū mitigauit. Vt est mos vulgo, mutabilis subitis, & tam prono in misericordiam, quàm immodicum sæuitia fuerat. Effusis lacrimis, & meliora constantiùs postulando, impunitatem, salutemq; Ciuitati impetrauère.* Atque hic primus fuit, qui certè literis anti-

Bada inferior. vbi scilicet thermæ. Rhæti tunc in propinquo, Bada enim ad castra vix 24. p.m.

Castri scilicet eo vbi nunc opidum loco. Nàm thermarum municipium iam direptum.

Bözberg. quæ iure prima pars

Auenticum Heluetiorum metropolis.

Vitellii acerbitas erga deditos.

Eodem ann. D N. lxx.

qua fide, & auctoritate, proditus sit memorabilis casus, & Heluetiæ calamitas. Nàm quam Brenno attribuunt, vt suprà ex Gottfrido Viterbiensi vidimus, non ea procul à fabulis, Nec grauiorem ab vlla memoria, præter quam Atila toti terrarum orbi communem attulit, Heluetij tolerauêre. Vitellij vita, aut sæuitia breuis fuit, Vespasiano obtinente. A.D.N. cccel.

FL. VESPASIANVS. IMP. X. P. R.

Imp. an. IX. m. VI. A.D.N. LXXI. In Vespas. Sueton. Vesp. c. IV.

HVnc bonũ Principẽ *ab Augusti morte, post annos V I. & L. Romana respub. exsanguis sæuitia tyrannorũ, quasi fato quodam, ne penitùs rueret, adsecuta est*, rectissimo Victoris iudicio. Maximus bello, vt potè, qui in Germaniã, Britanniãq; Legatus missus tricies cũ hostè conflixit, duas validissimas gentes, superq; opida x x. & insulã vectim Britanniæ proximam, in deditionem redegerit: pace melior. *Legibus* enim *æquissimis mouendo, quodq́ vehementius est, vitæ specie, vitiorum plura aboleuit, per omnes terras, qua ius Romanum est, vrbes cultu egregio renouauit. Mille gentes cõposuit, cùm ducentas ægerrimè reperisset, exstinctis sæuitia tyrannorum plerisq́.* Istum sanè Imperatorem Heluetia semper Patronum, patremq; existimauit, siue odio Vitellij, aut quia ita de gente meritus, & de eo antè quædam adnotauimus.

TITVS VESPASIANVS XI. IMP. P. R.

Imp. an. II. m. II. d. XX. In Tito. A. D. N. LXXX.

HIc quoq; Germaniæ notus, & Heluetiæ, de eo ita Suetonius. *Tribunus militum & in Germania, & Britannia meruit, summa industria, nec minore modestia, & fama, sicuti adparet ex imaginũ eius multitudine, ac titulis per vtramq́ prouinciã.* Sanè nuper Agauni inscriptionem ipsi factam reperimus, sed quæ, præter nomen, & paucos

characteres vix aliquid certi demõstrabat. Idem Aul. Cæcinam coniurationis manifestum cõfodi iussit, quo facto non solùm proprias iniurias, sed etiam Heluetiorum vltus est.

T. FLAVIVS DOMITIANVS. IMP. XII. P. R.

Imp. an. XV. d. V. A. D. N. lxxxii.

IS multa virtutis simulatione, nec patri similis, fratris etiam acerrimus obtrectator fuit, adeò vt pleraq; quę ille probasse visus, verterit in contrarium.[1] Bellum vnum contra Cattos suscepit, confecitq;, præter alterum ciuile cum L. Antonio, superioris Germaniæ præside. Qui rerum causas, momentaq; perpendunt sollertiùs, nullum in dubium vertunt, Deum Opt. Max. orbis terrarum imperium Vespasianis, nihil tale cogitantibus contulisse, propter acerrimam vindictam Vnigeniti sui, orbis conditoris, & liberatoris in Iudaica gente factam. Cuius gentis Strages, funera, exscidia qui legere, aut cognoscere volet præter Tacitum, Iosephum & ipsum Iudæum oculatum, probumq; testem habebit. Sed, quod dicere omiseram sub Vespasiano patre, in Germania primùm Claudius Ciuilis turbauit, ingentiq; manu Batauorum, sociorumq; facta, legiones R. oppugnare, munimenta exscindere cœpit. Accessit posteà Classicus, alæ Treuerorum præfectus. Ipse regia Gallorum stirpe, bello, paceq; clarus: Deniq; Iulius Sabinus Lingon Rheno à Vitellio præpositus, *qui super insitam vanitatem, falsæ stirpis gloria incendebatur: proauiam suam Diuo Iulio per Gallias bellanti corpore, & adulterio placuisse.* Hi diuisis inter se muneribus, libertatis titulo, mox alia ausuri, in Romanos impetum fecerunt, cohortium, alarum, legionum hiberna omnia subuerterunt, cremaruntq;, iis solùm relictis quæ Maguntiaci, & Vindonissæ

Cur Flauii in Imperium adsumti. Lib. v hist. Libris de bello Iudaico. Eugesippus de exscidio Hieros. Tacitus lib. IV. & V. hist.

Rebelliones in Gallia, & Germania sub Vesp.

sita sunt. Sabinus etiam se Cæsarem salutari iussit, magnāque & inconditam popularium turbam in Sequanos rapuit, *conterminam ciuitatem, & Romanis fidam. Nec Sequani detrectauêre certamen. Fortuna melioribus adfuit. Fusi Lingones. Sabinus festinatum temerè prælium, pari formidine, deseruit. Sequanorum prospera acie belli impetus stetit.* Ceteras rebelliones Petilius Cerealis multis præliis compescuit, in quorum vno tanta Romanorum, barbarorumque cæsa multitudo, vt mortuorum cadauera præfluentis (Mosæ) cursum obstruxerint.

Vindisch in Ergonia.

Xiphilinus in Vesp.

M. COCCEIVS NERVA. IMP. XIII. *P. R.*

NERVA TRAIANVS IMP. XII.

Imp. an. I. m. IV.

A. D. N. XCVII.

O Ptimus Imperatorum antiquitatis Iudicio existimatus. I*mperium apud Agrippinam nobilem Galliæ Coloniam suscepit, habens diligentiam in re militari, in ciuilibus lenitatem, in subleuandis ciuitatibus largitionem. Cumque duo sint quæ ab egregiis principibus exspectentur, sanctitas domi, in armis fortitudo, vtrobique prudentia, tantus erat in eo maximarum rerum modus, vt quasi quodam temperamento virtutis miscuisse videretur.* Traini apud Heluetios multa memoria. Eo sanè anno quo Imperiū iniit marmorea illi columna apud Castellum Aquarum erecta cum hac inscriptione.

Imp. an. XIX m. VI. d. XV. Victoris epit. Traiani laudes.

A. D. N. XCIX.

IMP. CAESARI.
DIVI. NERVAE. F.
NERVAE. TRAIA
NO. AVG. GERM.
PONT. MAX. TRIB.
POT. COS. II. P. P. DES.
III. M. P. LXXXV.

Quod millia passuum, 85 iter aperuisset. Eius itineris adhuc vestigia, qua Bada Arouiam itur, per querneā siluam.

A.D.N. cIↃIↃxxxiv

HAnc columnam patrum memoria in agris suburbanis opidi Aquensis repertam, AEgidius Schudi Glaronensis tum eius Comitatus Præfectus, antiquitatis obseruantissimus, in arcem transtulit, & ante arcis pontem collocauit.

P. AELIVS HADRIANVS IMP. XV. *P. R.*

Imp. an. xx. m x. d. xxix. A. D. N. cxviii. Vict. Epit. Dio Cassius Adriano. Spartianus Adriano. Hadriani diligentia & industria.

IMmensi iste *laboris, quippè qui prouincias omnes pedibus circumierit, agmen comitantium præuertens,* caloris, & frigoris iuxta patientissimus, *qui etiam Alpinas, & Gallicas niues, & AEgypti ardores capite intecto pertulerit. Profectus in Gallias, omnes caussarijs liberalitatibus subleuauit. Socias Ciuitates, atq; tributarias, & subditos mirificè iuuit, multas earum inuisit, & quas nullus ante se Imperatorum viderat, atq; omnib. aliquid opis, & auxi'ij tulit. In primis arces omnes vbiq; contemplatus considerauit, quarum alias in loca magis opportuna transtulit, alias penitùs subuertit, omniaq; illa simpliciter, non dico quo pacto generalia, & communia in exercitibus se haberent, sed arma, machinas, fossas, vallum, & mœnia alia priuatim vniuscuiusq;, & eorum qui in ordine militabāt, & eas ducebant vitas, statiua, hiberna ipse intueri, & exquirere voluit. Multa per licentiam in solutiorem morem lapsa, & quæ fabricata fuerant, correxit, & emendauit: alia destruxit, & sustulit.* Eius cùm alia monimenta, tùm in Heluetiorum finibus Pons AElius in comitatu Burgundiæ quem Pontarlinum vulgò nominamus, itinere illo cuius exstant adhuc vestigia, quod quondam Agrippa Galliæ præfectus ex Lugdunensi prouincia, & AEduis, in Sequanos Rauracosque, & Rhenum perpetuis stratis perduxit.

Gollusius in suis memoriis.

Imp. an. xxii. m. vii. d. xxiv.

T. AVR. ANTONINVS. PIVS. IMP. XVI. *P. R.*

T*Antæ bonitatis fuit, vt haut dubiè sine exemplo vixerit.*

quamuis eum Numa contulerit ætas sua, cùm orbem terræ nullo bello per annos XXIII auctoritate sola rexerit. Adeò trementibus eum, atque amantibus cunctis regibus, nationibusque, & populis, vt parentem, seu patronum magis, quàm dominum, imperatoremuè putarent, omnesque, vno ore, in cælestium morem, propitium optantes, de controuersijs inter se iudicem poscerent. Bellum quidem cum Germanis gessit, sed per legatos. Vict. Epit. A. D. N. CXXXIX. Iul. Cap. Pio.

De Allemannis, eorum origine, rebus gestis, & contra eosdem R. Impp bellis.

C A P. III.

Mihi antiquitates Heluetiorū peruestiganti animus non est Imperatorum gesta singulorum in medio promere, sed eorū tātùm qui res Heluetias attigerunt, aut de quibus nostratibus memoria. Alia aliorū opera sit, hāc patriæ, & benemeritis Principibus dabimus. Sed totiens aduersus Allemannos bella Imperatoribus pugnata, numquā depugnata, animaduertenti, incidit plerumq; dubitatio quando tandē Allemannorū nomen percrebuerit, & in literis à Scriptorib. R. cōlatum sit Quando sanè, & quibus, certò adfirmare perdifficile, cetera sic habentur. Asinius Quadratus, qui, Agathia teste, res Germanorū cū cura scripsit, Allemannorum non vnā gentē esse, sed ex multis confectā, promiscuamq; memoriæ mādauit, idq; ex ipso nomine intelligi voluit, quasi Allemanni sint Allerleyman. omnis generis homines. *Allemanni*, inquit, Agathias, *si Asinio Quadrato viro Italicensi fides præstāda est, aduenticij sunt & ex varia hominū colluuione cōflati, quod sane eorū cognomēto præfertur.* Vnde mihi nō abs re futurū videtur inquirere, qn̄ præcipuæ plurimas Germaniæ Lib. I. Allemanni vnde dicti, & qui.

gentes, vno veluti fœdere, animoq; coniunctæ in Romanos fines inuaserint, indeq; Allemannorum originem ducere. Id verò potissimum accidisse reperio, cùm

Imp. an. XIX. d. XI. A.D.N. clxii.

M. AVR. ANTONINVS. VERVS. PHILOS. IMP. XVII. P. R.

RErum summam consecutus est. Tunc enim omnes propè barbarorum nationes, tamquàm signo sublato, ab omni parte impetum fecêre, Romanoque Imperio exscidium, & ruinam minatæ sunt. Auctor Capitolinus *Gentes*, inquit, *omnes ab Illyrici limite, vsq.* Italiam *conspirauerât, vt Marcomanni, Narisci, Hermūduri & Quadi, Sueui, Sarmatæ, Lutringes, & Buri. Hi, aliiq., tum Victoualis, Sosibes, Sicobotes, Rhoxolani, Bastarnæ, Alani, Peucini, Costoboci.* I*mminebat & Britannicum bellum, & Parthicum.* Aliio loco. *Contra Germanos res feliciter gessit. Speciale ipse bellum Marcomannicum, sed quamtum nulla vmquàm memoria fuit, tùm virtute, tùm etiam felicitate transegit, & eo quidē tempore quo pestilentia grauis multa hominum millia, & popularium, & militum interemerat. Pannonias ergo Marcomānis, Sarmatis, Vandalis, simul etiam Quadis exstinctis, seruitio liberauit.* Posteà: *Magno igitur labore, etiam suo, gentes asperrimas vicit, militibus sese inuitantibus, ducentibus etiam exercitum legatis, & præfectis prætorio, accepitq. in deditionem Marcomannos, plurimis in* Italiam *traductis.* Deinde. *Res etiā in Sequanis turbatas censura, & auctoritate repressit.* Eodem tempore Cattos qui Galliam, Rhætiamq; irruperant Aufidius Victorinus præliis aliquot fregit. Heluius Pertinax, qui posteà imperium attigit, *Rhætiam, & Noricum ab hostibus vindicauit.* In eamdem sententiam Dio. *Eodem tempore Germani qui trans. Rhenum incolunt venêre vsq. in* Italiā,

In Antonino Ph. Gentium rebelliones, & turba.

Antonini Philosophi labores, & victoria.

Sequani quorum pars magna Heluetii Philosopho comp sisti, vnde eius illa apud Equestres memoria, & in Iurasso perrupto. Idem Capitol. Pertinace. In Epitome.

attulereq́, Romanis maxima, & grauissima incommoda, quibus Marcus occurrit, Pompeiano, & Pertinace legatis exercitus factus, quo in bello optime se gessit Pertinax. De huius magni ducis, & Philosophi bellis paucis Eutropius. *Cõtra Germanos, eo Principe, res feliciter gestæ sunt: Bellum vnum gessit Marcomannicum sed quantum nulla memoria fuit, adeo vt Punicis conferatur.* Deinde: *Ingenti labore, & moderatione, cum apud Carnuntum iugi triennio perseueraret, bellum Marcomannicum confecit, quod cum his Quadi, Vandali, Sarmatæ Sueui, atq; omnis barbaries commouerat.* Hæc gesta, & orta sub Antonino Philosopho. Nec posteà quies, aut finis fuit. Philosophum in Imperio secutus

Breuiario VIII.

Pannonia est opidum.

M. AVR. ANTONINVS COMMODVS IMP. XIIX. P. R.

Imperauit an. xiv. m. viii. d. xvi.

A. D. N. clxxxi.

QVo Imperante Claudius Albinus multas barbaras in Gallia gentes edomuit, sed Commodus optimi patris pessimus heres. Eum secuti

HELVIVS. PERTINAX. IMP. XIX. P. R.

Imp. m. II. d. xxv.

A. D N. cxciii.

M. DIDIVS. SALVIVS. IVLIANVS. XX. IMP. P. R.

Imp. m. vi. d. v.

C. PESCENNIVS. NIGER. IMP. XXI. P. R.

Imp. an. I.

L. SEPTIMIVS. SEVERVS. IMP. XXII. P. R.

Imp. an. xvii. m. viii. d. iii.

A. D. N. cxciv.

HIc se ita Seuerum, & terribilem barbaris nationibus exhibuit, vt, eo quidem administrante, nihil ausæ fuerint; adeò imperium R. firmauit, vt eius morientis hæc fuerit audita vox, *Turbatam rempub. vbiq; accepi, pacatam etiam Britannis relinquo. Senex, & pedibus æger firmum imperium Antoninis meis relinquens, si boni: infirmum si mali.*

Spartianus Seuero.

L. SEPTIMIVS. ANT. SEVER. CARACALLA IMP. XXII. P. R.

Imp an. v. mens viii.

A. D. N. ccxiii.

Herodianus Lib. IV.
Allemannia Caracalla domiti.
In Caracalla.
Iocus in Caracallam.

VAticinium verũ fuisse filius hic Caracalla prodidit. cuius luxu, & improbitate, non solùm in eius perniciem domestici animati: sed aliæ insuper gẽtes, Germaniæ præcipuè Imperiũ adflixêre. Idẽ tamen apud Rhætiã non paucos barbaros interemit. Allemannos hos fuisse titulus, quo se Allemannicum adpellauit, testimonium reddere potest, de quo ita Spartianus iocum Pertinacis in eum narrans. *Non abs re,* inquit, *est, etiam Satyricum quoddam in eum addere. Nàm cùm Germanici, & Parthici, & Arabici, & Allemannici nomen adscriberet, (nàm Allemannorum gentem deuicerat) Heluius Pertinax, Pertinacis filius, dicitur ioco dixisse, adde, si places, etiam Geticus Maximus quod Getam occiderat fratrem.* Hæc prima est quam literis Romanis reperio, Allemannorũ distincta notatio. Postcà promiscuè nunc Germani, modò Allemanni, paruo discrimine vocati sunt, & frequentiùs Germani. Nàm adhuc sub Probo Imp. Allemannos dictos esse Germanos Vopiscus tradidit. Illud tandem obtinuit, & Allemannorum nominis præcipua nobilitas, & celebritas fuit.

A.D.N. cclxxvII.
In vita Procub.

M. OPILIVS. MACRINVS IMP. XXIV. P. R.

M. AVR. ANTON. VARIVS. ALAGABALVS IMP. XXV. P. R.

Imp. an. I. m. II.
Imp. an. III m. IX.
A.D.N. ccxix.
A.D.N. ccxx.
Herod. lib. VI.

EIus inscriptio nominis Salodori ostenditur secundo Imperij anno, quã, suo loco, ante oculos obiiciemus. Sub eo Germani Gallias diripuerunt, exercitus ripas insidentes oppugnarunt, per vicos, & vrbes, magnis copiis discurrerunt, hostilia omnia exercuerunt, dum in eos

Imp. an. XIII. m. VII. d. XVII.
A.D.N. ccxxIII.

M. AVR. SEVER. ALEXANDER IMP. XXVI. P. R.

AB Alagabalo adoptatus moueret, copiasq; educeret, in quibus Mauri equites, Sagittariorumq; magna vis,

gna vis,

gna vis, quos ex Oriente collectos contra Germanos maximè pararat, *quod huiusmodi milites, præcipuè Germanos infestant, quùm & Mauri longiùs iacula intorqueant, sintq́; faciles ad incursus, recursusq́;, vtpotè leues, atq; expediti: & sagittarij nuda Germanorum capita, prægrandiaq́; illa corpora facile eminùs, veluti signum aliquod contingant*, ait Herodianus. Sed cũ bellum parum procederet, tumultu militari, siue fraude Maximini, qui imperiũ arripuit prope Maguntiam, in vico Sicila notat Lampridius, interfectus est.

Sagittarij maximè olim Germanis infesti.

Lib. sup. cit. Her. lib. VII. In Alexan.

C. IVL. MAXIMINVS. IMP. XXVII. P. R.

Imp. an. II. A. D N. CCXXXVI.

RHeno traiecto, ingentem Germaniæ vastitatem attulit, vicos incendit, greges abegit, prædas fecit, plurimos interemit, cœpit innumeros, & nisi Germani se in siluas, & paludes coniecissent, omnem Germaniã subegisset, & prouinciam fecisset, de quibus omnibus ita ad S.P.Q.R. perscripsit. *Non possumus tantum loqui, quantum fecimus. per* CCCC. *millia Germanorum vicos incendimus, greges abduximus, captiuos abstraximus, armatos occidimus, in palude pugnauimus.* Sunt qui paludem hanc, lacum Cõstantiensem fuisse crediderunt. Nàm paludem etiam alij Scriptores appellarunt. Contenti de hinc Allemanni, sed nec diu, nec validè.

Maximini gesta in Germania. Iul. Capit. Maximinus.

Parum hoc certum. In iu Strabo.

M. ANT. GORDIANVS. IMP. XXIIX. P. R.

Imp. an. I. d VII.

BALBINVS. ET. PVPIENVS. IMPP. XXIX. P. R.

Imp. an. I.

M. ANT. GORDIANVS. II. IMP. XXX. P. R.

Imp. an. VI. A. D. N. CCXXXIX.

M. IVL. PHILIPPVS. CVM. PHILIPPO. F. IMPP. XXXI. P. R.

Imp an. V. A. D. N. CCXLV.

C. MESSIVS. Q. TRAIAN. DECIVS. IMP. XXXII. P. R.

Imp. an. II.

A.D.N. ccl. *Victoris Epi. Pomponius Decio.*

MVltos hic habuisset laudatores, si à Christianorum cruciatibus manus temperasset. Id autem maximè in odium Philipporum fecisse creditus est, qui eam pietatem profiteri videbantur. Cetera domi, belliq; artibus egregiis instructus *Ciuiles in Gallia motus sedauit.* Contra Gotthos in Pannonia pugnauit, periitq;.

Imp. an. I. m. VI. A.D.N. ccliii. *Imp. an. VII. m. VI.* A. D. N. ccliv. *In Chron. Brev. I X. In Gallienis. Galliæ status his Impp.* A.D.N. cclxix.

C. VIBIVS. TREBONIANVS. IMP. XXXIII. P. R.

P. AVR. VAL. VALERIANVS CVM GALLIENIS IMP. XXXIV. P. R.

SVb his imperantibus non prouincias solùm vicinas omnes, Rhætias, Noricum, Gallias, vastarunt, & diripuerunt Allemanni, alijq; barbari, sed in Italiam etiã, & Hispaniam penetrarunt. Auctores, Eusebius, Eutropius, Pollio: Tum verò varij in Imperio tyranni orbem Romanum distraxerunt, Gallias quidem Posthumi, Lolliani, Victorini, Marij, Tetrici tenuerunt. Ipsæ sub Posthumo tutæ, & pace florentes; submotis longè Germaniæ gentibus. Vbi fraude Lolliani interfectus est, pleræq; Galliæ Ciuitates, nonnulla etiam castra, quæ barbarico solo posuerat Posthumus, irruptione Allemannorum direpta, & incensa: Reformauit tamen Lollianus; sed nec ipse vitalis, cæsus à militibus in labore nimium ferre nequeuntibus. Gallienum tamen pacem Galliæ aliqua parte comparasse, inito cum Germanorum principibus fœdere, memoriæ tradidit Zosimus. *Gallienus*, inquit, *videns Germanicas gentes ceteris infestiores esse, quæ adcolas Rheni, Celticas nationes acrius vexarent, hanc partem sibi propugnandam ab hostibus sumsit. Aliis, qui per Italiam, Illyricum, Græciamq; prædis agendis intenti essent, duces, cum eorum locorum exercitibus bellum facere iussit. Ac ipse quidem Rheni traiectus custodiens,*

Lib. 1. hist.

quam-

quamtum præstare poterat, interdum transitu hostes arcet, interdum transeuntibus suos instructos obiicit. Sed quòd cum ingenti multitudine, perexiguas ipse copias habens, bellum gereret, in angustum iàm coactæ res ipsius erant, cum inito fœdere cum quodam de Germanicæ gentis principibus ex aliqua parte periculum minuisse visus fuit. Nàm ceteros ille barbaros arcebat, quo minus Rhenum continenter transirent, & irruentibus obstabat.

M. AVR. FLAVIVS CLAVDIVS IMP. XXXV. *P.R.* Imp. an. I. m X. A D. N. cclxix.

QVadraginta millia Allemannorum apud Benacum in Italiæ finibus interfecisse dicitur. Teste Eusebio: Au. Victor, numerum non addidit, tantùm, *aduersum aciem Allemannorum haut procul à lacu Benaci dimicans tantam multitudinē fudit, vt ægrè pars dimidia superfuerit.* Ab eodem morituro probatus, & sublectus In Chr. In Epit.

L. DOMIT. AVR. VAL. AVRELIANVS IMP. XXXVI. *P.R.* Imp. an. IV m. XI. d. VII. A.D.N. cclxxI.

QVi continuò Tetricum in Gallia regnantem in deditionem accepit, cùm seditionibus, & turbis militaribus fatigatus toties ingeminaret Virgil. VI. Aeneid. Vopiscus Aurelian.

Eripe me his, inuicte, malis.

Gallias restituit. *Vindelicos obsidione barbarica liberauit.* Fuisse Allemannos qui oppugnarent Zosimus ostendit: Imperator, inquit de eo, *intellecto Allemannos cum finitimis sibi nationibus, Italiam incursionibus vexare decreuisse, non ab re de Roma, vicinisq; vrbi locis solicitus, satis magno Pannoniæ relicto præsidio, versus Italiam perrexit: & in extremis ad Istrū partibus conserto prælio multa barbarorum millia deleuit.* Quin tamen Marcomanni ab vno latere, dum alterum defendit, in Italiam irrumperent, omniaq; circa

Lib. I. hist. Non procul ab vlma Sueuiæ vrbe. Idē Imp. Genauam barbaris euersam, restituisse dicitur, & Aureliam nuncupasse.

Mediolanum euastarent, obsistere, aut cauere non potuit. Quo tempore ita Romæ trepidatum, vt, vltimo refugio, libri Sibyllini iam propè aboliti consulerentur. Idē tamen triūphauit, & inter ceteros, *Gethi, Alani, Roxolani, Sarmatæ, Franci, Sueui, Vandali, Germani, religatis manibus, captiui præcesserunt.* Aureliano interfecto, cùm per septem menses Imperatorem nullum terrarum habuisset orbis, quæ eo tempore gesserint Allemanni, notum ex illa quam Cornificius consul, orationem habuit, cùm de Imperatore legendo ad Senatum R. relatū esset, Ait n. *Referimus ad vos P.C. quod sæpe retulimus. Imperator est deligendus. Exercitus, sine Principe, rectè diutiùs stare nō potest. Simul quia cogit necessitas. Nàm limitem trās Rhenum Germani rupisse dicuntur, occupasse vrbes validas, nobiles, diuites, & potentes.* Lectus

A.D.N. cclxxvi.

M.CLAVDIVS TACITVS.XXXVII.P.R.IMP.

M.ANNIVS CLAVDIVS FLORIANVS IMP.XXXVIII.P.R.

M.AVREL.VAL.PROBVS.XXXIX IMP.P.R.

Imp.m.VI. d.XX. Imp.m. I. d.XX. Imp.an. V.

A D.N. cclxxvii. *Vopis. Probo. Probi in Gallia facta.*

STatim vt Imperium adiit, *cum ingenti exercitu Gallias petiit, quæ omnes, occiso Posthumo, turbatæ fuerant: interfecto Aureliano à Germanis possessæ. Tanta autem illic prælia feliciter gessit, vt à barbaris sexaginta per Gallias nobilissimas reciperet ciuitates, prædam deinde omnem, qua illi, præter diuitias, etiam efferebantur ad gloriam. Et cùm iam in nostra ripa, imò per omnes Gallias securi vagarentur, cæsis propè quadringentis millibus, qui Romanum occupauerant solum, reliquias vltra Nicrum fluuium, & Albam* remouit, tantum his prædæ barbaricæ tulit, quātū ipsi Romanis abstulerāt.* Pugnare non cessauit, regulos in deditionē accepit, agros colerent, arma ponerent, imperauit. Ex Germania tirones scripsit, quos militiæ ordinibus insertos per prouincias

Neckar qui prope Rotwillam fluit Alb. fl. ex Hercinia, & S. Blasio inter Valt.hut,

diuisit,

diuisit. Res in Gallia restituit. *Rhætias sic pacatas reliquit, vt illic ne suspicionem quidem vllius terroris relinqueret.* Quibus de rebus ita ad Senatū literas dedit. *Ago dijs immortalibus gratias P. C. quia vestra in me iudicia comprobarunt. Subacta est omnis quà tenditur latè Germania. Nouem reges gentium diuersarum ad meos pedes, imò ad vestros supplices, stratiq́; iacuerunt. Omnes iam barbari vobis arant, vobis iam seruiunt, & contra interiores gentes, vobis militant. Supplicationes igitur vestro more decernite. Nàm & quadringenta millia hostiū cæsa sunt, & sedecim millia armatorū nobis oblata, & septuaginta vrbes nobilissimæ captiuitate hostium vindicatæ sunt, & omnes penitùs Galliæ liberatæ.* Paullò post. *Arantur Gallicana rura barbaris bobus, & iuga Germanica captiua nostris præbent colla cultoribus.* Postremò. *Volueramus P. C. Germaniæ nouum Præsidem facere, sed hoc ad pleniora vota distulimus.* Contra Francos, Burgundios, Vandalos pugnasse Probū Zosimus scripsit, *Acres,* inquit, *pugnas commisit. primū contra Legiones Germanicam gentem, quos cū vicisset, ac ducem eorum Semnonem, cum filio, viuum in potestatem redegisset, supplices factos in fidem recepit, & captiuis, omniq́; præda recuperata, quam habebant, certa quædā stipulatos dimisit, ipso quoq́; Semnone, cum filio, reddito. Alterum contra Francos prælium pugnauit, quibus opera ducum strenuè victis ipse cū Burgundionū, Vandilorumq́; copiis dimicauit.* Sub Aureliano, & Probo Gallias inuaserant imperij nomine, Bonosus, dux Rhętici limitis, & Proculus, de quo ita Vopiscus. *Nonnihil* inquit, *Gallis profuit. Nàm Allemannos, qui tū adhuc Germani dicebantur, non sine gloriæ splendore contriuit, numquā aliter, quàm latrocinandi pugnans modo.*

& Lauffenberg Rheno influit. Sed hoc loco accipienda ea regio quæ inter Nicrum & Danubium sita, etiam nunc Alb, vel Alp dicitur (quod idem esse Strabo lib. 4. testatur) & Vlmam vsq; fere protenditur. Frustra hoc loco quidam Albim reposuere ignari rerum locorumq;.

Lib. 1. hist. Alij Scriptores Logios vocant inter Saxones populos.

In Proculo Allemanni ab eo contriti.

M. AVR. CARVS. MANL. AVREL. IMP. XL. P. R.

Imp. an. I. A. D. N. cclxxxii.

M. AVR. CARINVS. ET. M. AVR. ROMVL. NVMERIANVS. IMPP. XLI. P. R.

Imp. an. I. m. vi. A. D. N. cclxxxiii.

SEd huius Carini, qui occidenti præerat, cùm Orientem teneret frater Numerianus, multis Galli iniuriis exacerbati, non solùm tumultu, Bagaudarum nomine, facto, ducibus Amando, & Aeliano defecerunt, sed alias insuper vltra Rhenum gentes excitarunt. Quamobrem Diocletianus qui, interfecto Numeriano, Orientis imperium acceperat, cùm tot occurrere hostibus, cæso pariter Carino, posse diffideret, Maximianum Herculium primò Cæsarem nominauit X. Martij. Tum verò imperij cōsortem adsumsit, Imperatorem salutauit, & occidēti præfecit, Galerio, & Cōstantio etiā posteà Cæsaribus sublectis.

A.D.N. cclxxxiv. A.D.N. cclxxxv. A.D.N. cclxxxvi.

C.AVR.VAL.DIOCLETIANVS.ET.M.AVREL. MAXIMIANVS IMPP. XLII.PR.
FL.VALER.CONSTANTIVS CHLORVS.ET. C.GALERIVS VALERIVS MAXIMIANVS NOBILISSIMI CAESARES.

Imp. an. xviii. m. x d. viii. Adsumti quartum post annum, & cum Au. regnarunt an xiii. m. i. d. xx. Maximiani gesta in Gallia, & Germania. Thebææ leg. martyrium.

MAximianus Imp. primò quidem superatis Alpibus, cùm Agaunum venisset vota concepit, sacrificia Ioui Pœnino obtulit, omnem exercitum lustrauit, quibus sacrificiis cum interesse, aut frui nollet Thebæa legio, quam paullò ante Diocletianus ex Thebaide, vbi præsidium agitaret deduxerat, Duce Mauritio, & in Occidentem miserat, primò decumari, pristino militiæ more reuocato, posteà, cùm in suscepta fide Christi perduraret, integram interfici mandauit, pauci inde elapsi sunt. Tum in Amandum, & Aelianum profectus, in deditionē vtrumq; accepit, Gallos agrestes exarmauit, agrorum cultui pristino reddidit, tum verò Allemannos vltra Rhenū progressus multis præliis fregit, regionē eorū, ferro, flamaq; vastauit, tropæa in media Germania cōstituit, barbaras nationes, præsertim Francorū, deditas, &

sub-

subactas in Galliam, quæ multis locis, propter frequentes irruptiones hostium, haut perinde cultæ erant, transtulit, agrisq; cōsignauit. Vnde Panegyristes. *Quid loquar intimas Franciæ nationes, iam, non de ijs locis, quæ olim Romani inuaserant, sed a propriis ab origine sui sedibus, atq; ab vltimis barbariæ litoribus auulsas, vt in desertis Galliæ regionibus collocatæ, etiam pacem Romani imperij cultu iuuarent, & arma delectu.* Qui fuerint agri, & loci in quibus Franci collocati, alibi ostendit, *Tuo, Maximiane Auguste, nutu, Neruiorum, & Treuerorum arua iacentia lætus postlimino, & receptus in leges Francus excoluit.* Pax ita aliquanta R. prouinciis fuit, commissis inter se barbaris nationibus. Vnde Belgicus ille Orator. *Furit,* inquit, *in viscera sua gens effrena Maurorum: Gothi Burgundios penitùs exscindunt: pro victis rursus armantur Allemanni: Itemq; Teruingi pars alia Gotthorum, adiuncta manu Taifalorum, aduersum Vandalos, Gepidasq; concurrunt.* Posteà, *Burgundiones Allemannorum agros occupauêre; sed sua quoq; clade quæsitas Allemanni terras amisêre, quas repetunt.* Nec tamen ista nisi ad præsentiam Maximiani, vbi procul esse notuit subitò arma in Romanos contulêre Allemanni: Rhætias, Heluetiam, Rauracos, Sequanos pervastarunt, vrbes, & castella funditùs euerterunt, vicos incenderunt, ferro, & occidione passim grassati sunt, in Lingones vsq; promouerunt. Obuius cum exercitu Cæsar Constantius factus, pulsus, fugatus, & fusus. Ipse saucius, occlusis opidi Lingonum portis, resti ex mœnibus submisso, attractus, vix hostium manus euasit. Collecto tamen animo & copiis: quæ dies profugum viderat, eadem hostium victorem accepit. Vix enim horis quinq; delapsis, suos pro victoria, & præda: Gallos pro salute, & libertate cohortatus, talem in hostes incautos, & præterita victoria

Barbari rursus Franci in Galliam translati.

Barbarorum inter se bella.

Allemanni rursum Heluetiam, & Galliam inuadunt. A.D.N. CCXCIV. *Eutrop. Breuiar. IX.*

securos impetum fecit, vt, Sexaginta millibus contrucidatis, reliquos in fugam coniecerit. Qui cùm se pariter collegissent, inq; Vindonissæ campis in Heluetia cōsedissent, aliosq; ex Germania cōuocassent, secundo prælio sic rursum adflixit, vt ne reliquiæ quidem Allemannorū in Heluetia, aut Gallia remāserint, omnibus qui hostili essent animo vltra Rhenum profligatis. Hinc illa Oratoris exclamatio. *Quid memorem Lingonicam victoriam, & Imperatoris vulnere gloriosam? Quid Vindonissæ campos hostium Strage completos, & adhuc ossibus opertos?* Ita exiguo tempore Cōstantius, duobus præliis feliciter patratis, non solùm Galliarum, & vtriusq; Germaniæ limites restituit, sed etiā quæ vastarant castra, & castella Allemanni, toto Rheno, Danubioq;, reparauit, vt antè partim ostēdimus. Indicat Aeduus panegyristes. *Toto*, inquit, *terrarum orbe, non modò quà Romanus limes, virtute vestra recepto, sed etiam quà hostilis, edomito, cùm toties proculcata esset Allemannia, toties obstricta Sarmatia, Virtungi, Quadi, Carpi toties profligati, submittēte se Gottho, pace petenda, supplicante per munera Persarū rege, vrebat animum vna illa tanti imperij contumelia, quòd Britannia adhuc in potestate Carausii esset.* Item. *Partho vltra Tigrim redacto, Dacia restituta, porrectis vsq; Danubij caput Germaniæ, Rhætiaq; limitibus.* Verus, & antiquus Rhætiæ primæ terminus Danubij fons, Ptolemæo teste. Eumenius quoque. *Nàm quid ego*, inquit, *alarum, & cohortium castra percenseam, toto Rheni, & Istri, & Euphratis limite restituta? quot vbiq; muri, vix repertis veterum fundamentorum vestigiis, excitantur?* Paullò post. *Nunc demum iuuat orbē spectare depictum, cùm in eo nihil videmus alienum.* Atq; hunc ortū, hæc gesta Allemannis nomine, genteq; promiscuis fuisse putauerim, cùm Germani, iidem nationis vniuersæ; modò

Pugna Vindonissensis in Ergouia.

Romani Imperij limites per Constātium Cæs. restituti. Itemq; vrbes & castella.

Lib. III. *Cosmog. Oratione ad Præsidem Galliæ pro restituendis Meniams. scholis.*

Allemāni, ſumto nouo vocabulo, paſſim ab integris ſcriptoribus nominentur. Et quāuis nominis deriuatio Quadrati certa eſſe poſſit; virtutis tamen origine potiùs exiſtimauerim. Vt enim primi qui Rhenum traiecerunt, Galloſq; ſedibus expulerunt, Germani, hoc eſt, planè viri, re fortiter geſta, nomen inuenerunt, auctore Tacito: ita qui Romanorum ſeruitutem, potentiamque vltra ferre non potuerunt Allemānos, hoc eſt, omnes viros dictos credibile iudicaro. In quam ſententiam veniſſe etiam Gottfridus Viterbienſis videtur, his verſibus. Germani nominis origo. Libello de morib. Ger. Item Allemannus. Part xix.

Rhenus ab antiquis deſcribitur eſſe Lemannus,
Indeq́, nonnulli dictos referunt Alemannos;
Sed vox æquiuoca nomina falſa parat.
Illud ego nomen alia video ratione.
Quidquid priſca ſonent, quod ſentio, litera promet,
Lector ab hinc capiet, quæ magis apta ſonent
Alle ſonat totum: man, vir. Si Theutona lingua
Hæc duo coniungat, totum vir litera ſignat.
L. geminata ſatis nomina clara facit.

Nàm quod Otho Friſingēſis Allemannos à Lemanno fluuio quem eum eſſe dicit qui ex lacu Tigurino egreſſus in Rhenum exoneratur, Limagum nunc potiùs vocant, fruſtra eſt, ex mei animi arbitrio. Allemannorum porrò cultum, & armaturam his paucis Agathias notat. *Pleriſq́,* inquit, *bello detecta ſunt capita, perpauci caſſide operti, armis decernunt, ſed pectore nudato, & tergus ad infimos renes, amiculo præterea lineo, partim è corio ſuccincti, & tibias contegunt.* Lib. I. geſt. Frid. I. cap. VIII. Lib. II.

Constantini Magni praeclara facta, & liberorum. Lentiense bellum iuxta Acronium, & Iuliani Caes. insignes victoriae.

CAP. IV.

Imp.an.xxx

C. AVR. VAL. FLAVIVS CONSTANTINVS IMP. I. P. R. CHRISTIAN. IN OCCIDENT.

Onstantio Cæſ. Eboraci in Britannia mortuo, cùm iam antè Diocletianus, & Maximianus imperio abiiſſent, ille Orientis, hic Occidentis, Conſtantinus, qui poſteà, cùm primus Imperatorum Chriſtianam pietatē cepiſſet, confirmaſſetq;, meritis ſuis Maximus dictus eſt, regnare in Occidente cæpit feliciter. Is primò contra Francos bella habuit, quos prælìis aliquot fractos, eorum reges etiam beſtiis pro munere obiecit, contra verò Bructeros, Cheruſcos, Vargiones, Tubantes Allemannorum gentes eam victoriam cōſecutus eſt, vt dixerit Nazarius panegyriſtes, vnum hoc bellum, ſi debitis laudibus immorari liceret, diem integrum abſumturum, quo factum modo vt quietem ab his hoſtibus toto propè imperio habuerit. Conſtantini liberi primùm ex parte à vera pietate diſceſſerunt, tùm verò paternam virtutem minimè conſecuti ſunt. Ille barbaris ſubiugandis fortitudinis exempla reliquerat: Hi ſuo ſe ſanguine commacularunt. Conſtantinus maior natu, cum Conſtante minore Hiſpanias, Galliam, Italiā, Africam Illyricum, Græciam, prouincias teſtamento acceperunt. Orientis imperium Conſtantius, & eius caput

A. D. N. CCCVII. Eutrop. Breuiario X. Conſtantini contra Allemannos victoria.

A. D. N. CCCXXXVII. Zoſimus lib. II. Eutrop. X. Breuiario.

Constantinopolim, cum Thracia & AEgypto. Nec longa fuit concordia fratrum. Orta inter Constantinum, & Cõstantem de Italia controuersia, Constantino apud Aquileiam interfecto, Constans, cuius fraude perierat, totius Occidentis imperium adiit

R. Imperij diuisio inter Constantini liberos.
A D. N. cccxl.

FLAVIVS CONSTANS IMP II. P.R. IN. OCCID.

Imp. fuit an. IX m. IX d. IX.

IPsum aliquamdiu firmum, quamdiu scilicet virtuti locum fecit; Vbi se indignis amoribus adligauit, venationibus, & luxuriæ tradidit, ansam simul Magnentio Comiti ipsius occidendi, & imperij per vim occupandi obtulit. Magnentius statim Decentium, & Desiderium fratres Cæsares nuncupauit: Huic Hispaniarum regna: illi Gallias imperio administrandas dedit. Imperij verò summam sibi reliquit. Bellauit Decentius cum Allemannis improsperè. *Chonodamarius* ait Ammianus, *rex Allemannorum, & Decentium Cæsarem superauit, æquo Marte congressus, & ciuitates multas claras vastauit, & opulentas.* Magnentius verò cum Constantino, qui iam solus, legitimus orbis R. arbiter, congressus in Pannonia, primò superatus est, tùm secundò prope Ticinũ victoriam adeptus multis post præliis fractus, dilabẽte paullatim exercitu, seipsum Lugduni interemit. Primo sanè prælio vires Imperij concidisse, auctor Aurelius Victor. *Constantius,* inquit, *cum Magnentio in Pannonia apud Mursam dimicans, vicit, in quo bello, penè numquàm amplius Romanæ consumtæ sunt vires, totiusq; imperij fortunæ pessumdatæ.* Magnentiano bello confecto, Occidentis totius, cum Oriente compos factus

Tyrannidem tenuit an. III m. VI. dies aliquot.
A. D. N. ccc.l.
Lib. XVI. hist.

A. D. N. ccclIII.
In Epit.

FL. CONSTANTIVS II. IMP. III. P.R.

Imp. an. VIII.
A D. N. cccLIII.
Ammianus. lib. XIV.

IN Gaudemadum, & Vadomarium fratres Allemannorum reges, qui crebris excursibus, & libertate ciuilis

præteriti belli, Galliam, Heluetiam, Sequanos, Rauracos populabantur, arma vertit. Copiis primo vere eductis, in Rauracis, Rheni ripas insedit, ne flumē nauium compage coniungeret, hostium accidentibus telis, in morem grandinis, prohibitus est. Cùm ea ratione quid potissimum in hostes moliretur dubitat, ex indice fortè vadosum, certo loco, flumen agnoscit. Vnde facilè in hostes irrumpere licuisset, nisi præcipui militiæ ordines ex Allemannorum gente, popularibus pepercissent; & reges, mutato consilio, veniam delictorum quæsiuissent, quam Imperator, aduocata militum concione, haut grauatim, certis condicionibus, dedit, & fœdere icto muniuit. Inde Mediolanum in hiberna discessit. Nec multò post Lentiensibus bellum indixit, eadem caussa. In Rhætia, Campis Caninis, cum substitisset, Arbetionem M. Eq. cum copiarum parte, præmisit, qui Brigantij laci ripas sublegens, hostes eliceret, sed dum speculatorū, quos miserat, aduentum neglıgit, paulloq; incuriosiùs agit) repentè ab hostibus per insidias circumuentus, vix fuga, & noctis beneficio elapsus est, plurimis interfectis, in quibus tribuni decem. Id successus animos hostium sustulit, iamq; Romanorum munimenta, & castra oppugnare adausi, exscidium ferro, voce, vultuque minabantur, donec Arintheo, Seniunchoq; Comitibus, & Bappone duce, cum selecta Promotorum manu erumpentibus, in fugam fœdissimam coiicerentur. Re in hunc feliciter modum restituta, Mediolanum Imperator, vt instituerat rediit, apud nostrates illi monimentum hoc positum.

Constantius in Rauracis contra Allemannos.

Pacem, & fœdus cum ijs fecit.

Lintzgeuuer ad lacum Constantiēsem.

A.D. N. ccclv.

Bellum Lentiense.

Ammianus Lib. xv.

Arbetio ab Lentiensibus fugatus. Et ipsi ab Arintheo.

IMP. CAES. VAL.
CONSTANTIO PIO

FEL

FEL.INVICTO.AVG.
DIVI CONSTANT.PII.AVG.
FILIO.FOR.CL.VAL.BONO.
REIPVBLICAE NATO.

Dum verò Mediolani Orthodoxis exagitandis, tempus
ponit, non minùs frequentibus nunciis concutitur, Alle-
mannorum reges Francorumq;, omnibus posthabitis, ne-
mine contra nitente, ad internicionē vastare vniuersa Ita-
que animi anxius, cùm nec hostibus immittere se, nec
florentissimas prouincias prædæ relinquere, aut perdere,
pari vecordia, recusat, Iulianum patruelem Achaia accire,
Cæsaremq; nominatum Galliæ præficere constituit, &
VIII Iduum Nouemb eodem anno perfecit. Iulianus Cæ-
sar, exiguo comitatu, Kal. Decēb. Mediolano egressus est,
rectaq; Taurinos peruenit, vbi Coloniam Agrippinam,
quod hactenùs de industria fuerat silētio oppressum, per
tinaci barbarorum obsidione occupatam, & euersam ac-
cepit, Inde Viennam discessit, illicq; aliquamdiu delibe-
rationis nomine moratus, peteretne Francos, & Belgium;
Allemannos, recta acie, per Decempagos inuadere potiùs
existimauit. Motis igitur Vesontione castris, vbi opperiri
se copias iusserat, inde humecto, & nubilo die profectus,
cùm aeris, & nebularum intemperies pænè aspectum sub-
ducerent, hostes ex insidiis duas propè delessent legiones,
gnaritudine locorum, & habilitate, nisi clamore attoniti
socii auxilia præsto contulissent. Quod monimento Iulia-
no in posterum fuit, insidias & hostium fraudes vndiquaq;
cauendi. Cùm verò audisset Argentoratum, Breucoma-
gum, Tabernas, Salissonam, Nemetas, Vangiones,
Maguntiacum, barbaros occupasse, eorum territoria

Zosimus lib. III.

A.D.N. ccclvi.
Ammianus lib. XVI.

Straßburg
Breucomag
vicus
Zaberen.

Selſ. Sprer VVormſer. Mentz.

incolere, primò Breucomagum in poteſtatem redegit, tum cum hoſtibus vbiq; occurrentibus congreſſus, partim cecidit, partim in alteram ripam profligauit, quibus ita compoſitis ad Agrippinenſes liberandos diſceſſit, Francisq; pacem petentibus, vrbeq; quam occuparant, reddita, in deditionem ſuſcepit, & in Senonum * opidum demum in hiberna diſceſſit. Vix opidum tenuerat, & per municipia copias diuiſerat, cùm barbari, eius capiendi confidentia, vndiq; Cæſarem inſedêre, nec niſi poſt triceſimum diem cùm fruſtra omnia tentaſſent, obſidium reliquêre. Exacta ſic hieme, quia licentiùs, & ferociùs agebant, inſultabantq; Allemanni, eos omni ex parte aggredi, & in anguſtias concludere decreuit. Miſſus Barbetio M. Ped ex Italia, cum xxv. millibus, qui ſecundum Rauracos impetũ faceret, Iulianus cetera copiis cingeret. Sed dum ea conſilia agitantur, inter vtriusq; exercitus caſtra fraude læti barbari, Lugdunum vſque penitrauêre, ægreque ab vrbis mœnibus repulſi, omnia ſubiecta diripuêre. Quod cúm comperiſſet Cæſar aliquot equitum turmis itinera, quibus itineribus erant redituri Allemanni, obſedit, palantesq; & præda plenos impunè cecidit. Quibus geſtis, & præſentia duorum fortiſſimorum exercituum territi hoſtes, alij in Rheni inſulas, plerique in vlteriorem ripam tranſiêre, omnesq; aditus, cæſis immenſi roboris arboribus, interclusêre. At Iulianus, cùm æſtate adulta, vadari flumẽ Rhenum intellexiſſet, Bainobaudem Cornutorum tribunum, cum expedita velitum turba, vt barbaros vrgerent, emiſit, qui traiecto, qua breuia dabant, fluuio, tùm clipeis ſubiectis enati, opera memorabili inſulam occuparunt, remque fortiter geſſerunt, cæſis nullo diſcrimine, aut ſexu hoſtibus, & tota inſula eiectis.

Hodie Luteciam, aut Pariſios vocant.

A. D N. ccclvii.

Allemanni prædabundi Lugdunum vſq; pervenere.

Sunt qui hanc inſulã eſſe eam credidere, quæ infra Schefhuſiam eſt, ego potius Sekingam adfirmarim,

His

His ita feliciter transactis, cùm restituendis opidis, & castellis paullò antè euersis, animum applicuisset Cæsar, & iam Tres Tabernas eduxisset, præsidio, & commeatu in annum muniisset, Allemanni Barbetionem qui ad Rheni superiora, in Rauracis, & Heluetia, castra habebat, præcipiti impetu, vallo, munimentisq; eiecerunt, fugientemq; Augustam vsque Rauricam persecuti sunt: præda, & omnibus impedimentis occupatis. Inde noua inter barbaros coniuratio: Conuenerūt Chonodomarius, & Vestralpus, tum Vrius, & cum Suomario, & Serapione, Hortarius, omnes reges, maximisq;, quamtum fieri potuit, copiis factis, misso ad Cæsarem nuncio, terris abscederet, virtute sibi quæsitis, & bello, prope Argentoratum consedêre. Iulianus nihil territus exercitum primo mane Tabernis eduxit: declinante meridie in hostium conspectum venêre. Ibi cùm quiescere, proiecto in noctem aggere, Cæsar maluisset, prælium, & pugnam milites præoptauêre. Itaq; ordinibus, pro loco, & tempore compositis, Cæsariani equites primò fusi, & fugati; pedites hostium impetum excepêre, Cornutis maximè, & Braccatis militiæ peritis, & longo vsu firmatis, contra innitentibus. Ibi veluti torrēte ad rupem colliso barbarorum furor, & impotentia sterit, donec, sole decumbente, deficerent, plurimis cæsis, nec paucioribus flumine Rheno suffocatis, ceteri fuga per tenebras dilaberentur, Chonodomario solo retracto. Iulianus consensu omnium Augustus, & Imperator salutatus. De hoc prælio, & Iuliano Victor *Iste*, inquit, *in campis Argentoratensibus, apud Gallias, cum paucis militibus, infinitas hostium copias deleuit. Stabant acerui montium similes: fluebat cruor fluminum modo, captus rex nobilis Chonodomarius, fusi omnes optimates, redditus limes Romanæ possessionis.* Quantæ autem

In Rauracis autem ista, vbi cum Iuliano.

Barbetio ab Allemannis Heluetia, Castrisq; eiectus, fusus, fugatus.

Augst supra Basileam.

Allemannorum coniuratio.

Prælium Argentoratense.

In Iuliano

autem fuerint hæ deletæ copiæ solus, puto, in numerato habuit Zosimus, fauorene huius apostatæ, an ex vero? *Quum nunciassent*, inquit, *exploratores propter vrbem Argentoratum, quæ ad Rheni ripam sita est, infinitam barbarorũ multitudinem transiecisse, simul atq; rem cognouit, cum copiis, opere tumultuario, collectis, progressus est. & conserta cum hoste pugna, tropæum longè amplissimum statuit, sexaginta millibus hominum in ipso prælio deletis, & aliis totidem in Rhenum præcipitatis atq; in flumine exstinctis* De Argentorato, ex vico, per eumdem, credo, Iulianum, aut certè Valentinianũ I. qui successit, in opidi formam restituto, & hac pugna paucis etiam meminit Ausonius, his versibus

Lib. III.

Cæsorum hostium numerus.

In sua Mosella.

> *Transieram celerem nebuloso flumine Nauam,*
> *Addita miratus veteri noua mœnia vico,*
> *AEquauit latias vbi quondam Gallia Cannas,*
> *Infletæq; iacent inopes super arua cateruæ.*

Adeò insignem victoriam consecutus Iulianus ad Tres tabernas regressus est, prædam, & captiuos in Mediomatrices dimisit. Inde Maguntiacum profectus ponte fluuium traiecit, & in Allemannis, ferrō, flamaq; grassatus est. Vltimò pacem implorauêre, & veniam. Data in mensem decimum. Eius fiducia tres reges Allemannorum qui, bello præterito, auxilia hostibus suppeditarant, supplices, & trepidi ad Imperatoris genua accidêre, conceptisque, ritu patrio, verbis, nihil moturos iurauêre. Imperator rursus ad hiberna Parisios, pace in hanc rationem ad tempus firmata, profectus est, & ne quid per otium transmitteret, tributis recensendis animum occupauit. Vix hibernis finitis, in Francos, qui Salij dicuntur mouit nihilque adhuc timentes, veluti fulminis turbo, percussit: ab oppressis quæ voluit impetrauit. Cumque Germanniæ inferiora

Ammianus Lib. XVII. Iulianus Allemanniam vastauit. Pacem petentibus dedit.

Supplices suscepit.

A D.N. CCCLVIII.

compo-

composuisset, castella, & munimenta euersa refecisset, Rhenum rursus transiit, supplicemque regem Suomarium habuit, qui veniam, ea lege, meruit, si, captiuis red ditis, maleficio abstineret, alimenta exercitui administraret. Omnia promtè expleta. Post Hortarij regionem petiit Missi Nectica tribunus scutariorum, & Charito, qui captiuum abducerent, cumque pariter captiuos remissurum, commeatus largiturum, excisa reparaturum adiurasset, dimissus est. Imperator ex Germania in alteram ripam regressus est. Verùm omni ex parte attentus, ne præteritorum recordatione, aut suopte ingenio erumperent barbari, nouosq; motus concirent, & de fide quorumdam iam dubitaret, Hariobaudem spectatæ virtutis, & fidei tribunum, ad Hortarium regem, specie legationis, dimisit, qui posteà quæ agitarentur, per barbarici sermonis notitiam inuestigaret. Ipse temporis intereà quod esset, reparandis opidis, castellis, horreisq; nouis construendis, in quæ annonam ex Britannia, & aliis locis, deuectam inferret, absumsit. Cùm intellecta ab Hariobaude percepisset, exercitum Maguntiacum duxit, ponteq; nauibus colligato, in hostium finibus improuisus adparuit, rapinisque, & incendiis inimicos exercuit, cædeque, & vastatione ad regionem cui Capellatij, vel Palas nomen est, peruenit, ibique castra posuit, & Macrianum Hariobaldumq; fratres, qui regnum non procul obtinebant, in deditionem suscepit. Hos rex & ipse Vadomarius secutus est, cuius erat domicilium contra Rauracos. Is Constantij Imperatoris literis, & cõmendatione, antiquaq; clientela notus, non tàm culpæ alicuius adfinis, quàm deprecator pro Vrio, Vrsicino, & Versalpo regibus aduenit. Cùm etiam legatos, qui pacem exorarent, misissent.

Tenebris in Palat. ... ... inferiorem, vt Hortarius superiorem.

A. D. N. ccclix.

Ammianus lib. XVIII.

Nunc pfaltz vel Palatinatum dicimus.

In Brisgau, & circa Harcinam.

Omnibus data. Sicq; hiberna petita At verò Constanti us Augustus, cùm res in Gallia gestas, audisset, sine inuidia, & æmulatione, aut, quia sic flagitarent rebelles Sarmatæ, & Quadi, sibi Iulianus mitteret Celtas, & Petulātes strenuissimos militiæ ordines, & exercitus robur, imperasset, ægerrimè accepêre milites, concitatisq; posteà animis, separationem copiarum abnuerunt, vtq; rebellionis pœnā effugerent, Iulianum, qui nihil vmquàm aliud ambiuerat, ex palatio extractum Augustum, & Imperatorem magnis clamoribus adpellauerunt, temereq; arrepto ex Cornicularij coruice torque, caput eius pro diademate obuelauerunt. Ipse renitenti similis, cùm se quæ tamdiu deperierat assecutum intelligeret, commemoratis pro tempore in militum corona suis factis, eorumdemq; volūtate, & animis collaudatis, ad Constantium Augustum, vt quæ acta essent adprobaret, legatos destinauit. Cùm hæc ita in Rauracis vbi tum agebat, abiissent, in Francorum regiones expediuit, captisq; plurimis, & occisis, pacem pro arbitrio orantibus dedit, præsidiisq; Rhenani limitis exploratis, & correctis, in Rauracos rediit, locisq; reciperatis quæ Allemanni tenebant, vt sua, iisque pleniore cura firmatis, per Vesontionem, & Sequanos, Viennæ hiematurus abscessit. Vbi, dum firmandis consiliis in futurum, dies impendit, & noctes, & apertonè peteret Marte Constantium, an ad concordiam omnibus alliceret modis hæsitabundus subdubitat, grauis nuncius animum perculit, Vadomariū regem à quo nil timebatur in Rhætias propinquas inuasisse, in prædisq;, & rapinis impunè versari. Ita consiliis ad tempus positis, de vlciscendo hoste vnicè solicitus, Libinonem Comitem cum Petulantibus, & Celtis qui Allemanno occurrerent, properè expediuit Hostem Libino apud

A.D.N. cclx.

Amm. lib. xx.

Iulianus Imperator, & Augustus in Rauracis salutatus.

Iulianus in Francos.

Ammianus lib xxi. Heluetiam, & Tauriacorum pagum.

apud Sanctionem adsecutus. Nulla mora pugnam iniit, primusq; interfectus est, animumq;, morte comperta, hostibus adauxit, validiusq; irruentibus Romani cæsi, & fugati. Fama fuit Vadomarium regem Constantij literis solicitatum, his Iulianum rebellionibus in Galliis distineret, promisso furtim auxilio, & opibus, quibus bellū duceret. Sed Iulianus cùm sibi belli moras spe, & voluntate longiores interiici animaduerteret, timeretq; ne Vadomarij exemplum ceteri Allemannorum principes sequerentur, regem insidiis præoccupare tentauit, misso, quasi ad amicum, nulliusq; rebellionis compertum Philagrio Notario cum mandatis, Allemanno literas ne redderet, nisi Rhenū traiecisset. Vadomarius siue nihil hostile timeret, siue eadem arte luderet, innocentemq; confidentia profiteretur, ad vlteriorem ripam in Rauracis inuitatus à Notario accessit, moxq; conuiuio lauto acceptus, dum incautiùs agit, re inopinata, vinculis se oneratum perspicit, indeque in Hispanias transportatus est. Hoc facto ex animi sententia elatior Iulianus, nihil remittentibus curis, barbaros summis viribus opprimere, ne in posterum resurgerent, constituit; traiectoq; per noctem Rheno, ne rumore hostes in montium, & siluarum remotiora, & secreta dilaberentur, ferro, cæde, flamaq; cuncta compleuit. Postremò pacem obsecrantes, & firmam quietem pollicitos, data obsidum multitudine, in deditionem suscepit. Tum verò sic rebus per Galliam compositis, hostibus omnibus vltra Rhenum submotis, Romani imperij finibus restitutis, & nouis præsidiis auctis, & confirmatis, pace vndiq; comparata, defectionem publicè professus, cùm paucis animi sui sententiam apud milites explicuisset, ad Daciam, & Pannonias præoccupandas profectus est, Sallustio Præfecto

Seckingam esse putant quod ita est.

Vadomarius rex Allemannus captus per insidias.

Summa gestorum Iuliani in Gallia.

prætorio Galliarum constituto. In Thraciam cùm venisset, certum de morte Constantij nuncium accepit. Febris, & mœrore contra Iulianum bellum parans acerrimum, in Cilicia contabuerat IV. Non Oct. Ita rerum solus arbiter triumphabundus

Imp an. I. m. VII. d. XX.

FL. CLAVD. IVLIANVS IMP. IV. P. R.

A. D N. CCCLXI Ammianus Lib. XXII. XXIII. XXIV. Constantinopolim ingressus est. tum ad bellum Persicum, quod cœperat Constantius, se accinxit. Persecutionem interim in Christianos, eiurata religione, quã hactenùs, & toto illo tempore quod in Galliis transegit, præ se tulerat, nouam, & incognitam molitus. A. D. N. CCCLXII. Commissa demum cum Persis pugna, quem Nazareum & Gallileum per contemptum, & ignominiam vocitabat DEVM, & iustum vltorem cùm esset expertus, telo diuinitùs, transuerberatus occubuit VI. Kal. Iulij. Electus militari voto ordinis Domesticorum

Iulianus diuinitùs interfectus. A. D. N. CCCLXIII. Imp. m. VII. d XXII.

FLAV. IOVIANVS IMP. V. P. R.

De Valentiniani I. & Gratiani F. Impp. fortiter gestis, & sequentium Impp. Quando primum Allemanni Heluetiæ partem occuparunt.

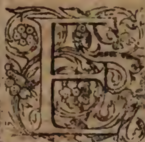
CAP. V.

Ioniano bono magis, quàm strenuo Principi, successit V. Kal. Martij,

Imp an. XI m X d. VIII.

FLAV. VALENTINIANVS. I. IMP. VI. P. R.

A. D. N. CCCLXIV. Ammianus lib. XXVI.

Odẽ tempore, veluti classicum insonantibus quatuor orbis cardinibus, ita vndiq; barbaræ gẽtes proximos sibi limites, persultabãt. Allemannis quidẽ, vt inde mihi, vt hactenùs, principium ducatur, parua rebel-

rebellionis causa fuit. Legatis eorum ad Comitatum missis, dona, ex consuetudine dari solita, leuiora fuêre, quàm ab nouo Principe sperauerant. Hinc iræ, & indignatio, & proiecta in medium munera per contemtum, indignum iudicantibus petere, aut exspectare quæ vi consequi possent. Accessit Vrsatij officiorum Mag. in eosdam asperitas sæua, & agrestis. Igitur regressi in maiora, & tristiora apud populares omnia auxêre. Iustum, eâ causâ, bellum furentibus, & cæcis cupidine & iracundia, In Rhætiam primò, Heluetiamque, & Rauracos impetum dedêre, & præda, & vastatione impunè satiati sunt. Daglaipho quidem in præsens occurreret hostibus, mandatum, moxq; cum copiis Imperator subsecutus, apud Senonas hiemem habuit. Neque ideò quieuêre Allemanni. Ineunte enim Ianuario, concreta glacie, flumina patrio more transuecti etiam licentiùs quàm anteà extra limites grassati sunt. Obuij Carietto, & Seuerianus Comites, malè accepti, ille etiam morte interfectus est.

Allemannica rebellionis causa.

Allemanni in Heluetiã, & viciniam

A. D. N. ccclxv.

Tertius Iouinus Mag. Equ. multis secundis successibus, rem prolapsam restituit, terque prælio, diuersis locis, & copiis, congressus egregiam victoriã reportauit, feliciterque defunctus, Parisios lætus, & ouans regressus est; & posteà Consul præmij, & honoris loco dissignatus. Intereà Saxones, & Franci Germaniæ inferiora agitabant, quibus reprimendis dum Valentinianus incumbit, Rado regulus Allemannorum Maguntiacũ inuasit, & præsidiis vacuam prædatus est. Dũ Viticabius Vadomarij filius iuuenis ferox, & inquietus in Rauracis, & Heluetia paria meditatur, fortè à domestico trucidatus est. Et eius morte paullò excursiones acquieuêre. Sed Valentinianus

Ammianus lib. XXVII. Iouinus Allemannos pluribus præliis vicit Saxones, & Franci.

A D N. ccclxvi.

gentem toties rebellem, tantisq; Romanorum, & sociorum cladibus, & ruinis clarã, subiugare, & funditùs euertere cogitans, quàm maximis copiis ex Illyrico, Italiaque concitis, Rhenum cum Gratiano F. traiecit, diebusq; aliquot emensis, cùm qui resisteret, appareret nemo, sata, tectaq; corrupit, & incendit, Apud Solicinium castris positis demum nunciis fertur certus de hostibus: & copiæ statim instructæ; variè deinde dimicatum, non sine Romanorum cæde, & Imperatoris periculo. Tandem hostes fusos montium, & siluarum latebræ exceperunt, Imperator Treueros, milites in hiberna abiêre. Proximo vere cũ obsides pacis hostes dedissent, ne milites obtorpescerent, id quoq; ad imperij decus, & firmamentum, tùm prouinciarum, & Sociorum tutelam arbitratus, magno animo & opera vtibili, Rhenum omnem, à Rhætiarum exordio ad Oceanum magnis munire molibus instituit, castra, & munimenta antiqua altiùs extulit, ne vspiam latêre hostes possent, nouas turres, & propugnacula, locis oportunis, condidit, quamtum Galliæ porrigitur longitudo cuncta firmauit, etiam vltra Rhenum, operibus supra Nicrum castra, præsidiaque collocauit, & hostium agros præstinxit. Idem quoque secundum Danubium contra Quados, ceterosq; barbaros fieri mandauit. Sed cùm neq; sic compescerentur Allemannorum gentes, Macriani præcipuè regis solicitatu, & persuasionibus adeoque magis, magisque intumescerent, barbaras inter se nationes committere decreuit. Muneribus itaq;, & promissis Burgundionum animos corrumpens, hominum bellicosorum, quiq; immensæ turbæ viribus adfluerent, proindeq; si nimis omnibus metuendi essent, vt Allemannos vicinos ab vno latere inuaderent, se alterum occupaturum, literis instigauit,

Valentinianus contra Allemannos Rhenum traiecit.

Allemanni victi.

Sulizop. infra Rotuill. sinistra Nicri ripa.

A. D. N. ccclxvii.

Valentiniani cura & magnitudo animi

Ammianus. L. xxviii

Valentinianus Rhenum munit.

A. D. N. ccclxx.

Barbaros inter se committit.

Burgundiones instigatu Imp. contra Allemannos.

uit. Paruêre Burgundi, cateruasq; lectissimas misêre, quæ cùm ad Rhenum consedissent Romano militi, exstruendis munitionibus intento, nec armis militaribus accincto, maximo fuêre terrori. Illo in loco, cùm moras aliquamdiu traxissent, nec Imperatoris promissa, aut copiæ apparerent, se irrisos rati, captiuis interfectis, ad suos rediêre. Hanc tamen occasionem Burgũdici apud proximas gentes tumultus, haut quaquàm negligendam putauit Theodosius Mag. Eq. eius qui posteà magna laude imperauit, pater. Allemannos enim per Rhætias, & Heluetiam metu Burgundionum palantes, pluribus locis, & congressibus cecidit, captiuos in Italiam transportauit, & sede ad Padũ, iussu Principis, adsignata, ad agrorum cultum compulit. Neque cessauit Valentinianus. Sed cùm Macrianum regẽ, aperto Marte, domare nequiret, quin adultis viribus valentior resurgeret, ad dolos alios cõuertit, cognitoq; per transfugas, vbi opprimi posset, Seuerũ pedestrium ducẽ, cum expedita manu, Rhenum nauibus traiicere mandauit, ipse quoque per nocturnas tenebras, relictis, in altera ripa, impedimẽtis, enauit. Et regem quidem Macrianum, re subita, oppressisset, nisi milites, solita peruicatia, mandatorum negligentes, per rapinas, & incendia innotuissent, eademq opera regis transfugio viã aperuissent. Imperator cùm ad quinquagesimũ lapidẽ hostiles agros inflamasset, voti falsus, intemperantia militari, Treueros mœstus se abdidit, captaq; in contrarium sententia Allemannorum reges, Fraomarium, Hortarium, & Bitheridem, in Comitatum accitos, militũ certis ordinibus præfecit & honoribus deuinxit, quamuis Hortarium proditionis conuictũ, & cum Mariano conuenire posteà literis deprehensum, flãma interfecerit. Inde muniẽdis Rheni ripis perseue-

Theodosius M. Eq. Allemannos pluriens vicit. Valentiniani contra Allemannos eosdem, cõsilia, & gesta.

Marcell. Lib. XXIX.

Ammian. Lib. xxx. huius monimenti alibi declarata sententia.

rauit. Dumque apud Basiliam munimentum ædificat, Robur vulgò incolis dictum, Illyricę cladis nuncium accepit, cui cùm succurrere nihil potius existimaret, ingruente iā hieme, prohibitus, hostibus prætereà per Allemanniam nondum pacatis, in sequentem annum distulit. Posteà Macrianus ad colloquium inuitatus, haut refutauit, magnoque fastu, & Satellitio, murmureq; circumsonantium clipeorum in medium profectus, non perinde inuitus fœderis oblatas condiciones accepit, & quoad fuit, constanter, & cum fide seruauit. Iuuentutem postea Rhenanam, in qua, nulla dubitatione, Heluetij, ordinibus adscripsisse Valentinianum, & hac quoque parte, Galliæ consuluisse, auctorem habēmus Zosimum *Valentinianus,* inquit, *imp. rebus Germanicis rectè constitutis, in futurum quoq; tempus securitati Celticarum nationum prospicere se debere arbitratus est. Quapropter maxima iuuenum multitudine, tùm de barbaris Rheni adcolis, tùm de subiectarum Romano Imp. gentium agricolis, collecta, numerisq; militaribus adscripta, sic eos in bellicis rebus exercuit, vt horum militum exercitationis & experientiæ metu, totos nouem annos, nemo Transrhenanorum subiecta Romanis opida vexarit.* Hæc Zosimus, quamuis annorum numerus parum constet. Pubescente vere, relicto in Gallia Gratiano, quem Augustum, salutauerat, militari arbitrio, & consensu Valentinianus Treueris mouit, Illyricumq; iter, nulla mora, corripuit, Carnutumq;, paucis diebus peruenit, vbi cùm Quadorum legati, in consistorium admissi, paullò ferociùs, quàm supplices decebat, essent prolocuti, ita efferbuit vt, suffocatis vitalibus, paullò post morte decesserit. xv. Kal. Decemb. relictis in Occidēte

Valentinianus iuuentutem Rhenanam, in qua Heluetij, ordinibus adscripsit. Lib. III.

A. D. N. ccclxxv.

F.L. GRATIANO. ET. FL. VALENTINIANO. II. IMPP. VII. P. R. F. F.

Mors

MOrs Valentiniani insignium calamitatum quæ postea orbem R. concusserunt adeoque oppresserũt, principium fuit. In Oriente quidem Alani, Hunni, Gotthiq;: in Occidente Allemanni Lentienses arma primi in manus sumsere, Rhætiis Heluetiæque finitimi. Hi fœdere posthabito, cùm per anni tempus Rhenus concreuisset, in ripas vlteriores euaserunt, Celtasq;, & Petulantes propulerunt, mox ad sua se prædis onusti receperunt. Vbi verò audiuêre magnam exercitus partem Gratiani, in Illyricum, contra barbaros, Valenti Imp. auxilio abijsse, tum verò animis, armisq; exsultare cœperũt, veluti voti compotiti, & rerum domini. Collectis igitur omnium pagorum incolis, ad quadraginta bellatorũ millia, alij septuaginta fuisse prodiderũt, rerumq; successu, & opibus inflati, Rhenum proruperũnt, & in Elsatiam prope Argentuariam castra metati sunt. Gratianus, reuocatis quantocyùs cohortibus, alijsque, quas in Gallia retinuerat, coniunctis, Narmienum parti copiarum præfecit: partem aliam Mallobaudi Domesticorum Comiti commisit. Iamq; copiæ instructæ in pugnam ruissent, nisi Ducũ discordantia cõtineret: hoc, in hostes ruendum: illo, trahendum bellum, dum deferuesceret barbarus tumor, tutiùs asserente. Mallobaudes tandẽ obtinuit, & in hostes commota signa, eaq; virtute pugnatũ, vt ex tãto numero vix quinq; millia euaserint, quæ tamen plus posteà laboris, quàm integri discriminis attulisse crediti sunt. Cùm enim in montes *proximos se coniecissẽnt, frustra imperatorem diu habuerunt. Demum insistente exercitu, cùm nullus saluti locus superesse videretur, supplices deditionẽ fecêre, & in militiã allecti sunt. *Lentienses*, inquit, Ammianus *intentum*

Imperarunt simul an. VII m. IX.
A. D. N. ccclxxvi.
Lentienses in Heluetiã, Rauracos, & Sequanos solita leuitate.
A. D. N. ccclxxviii.
Horbürg prope colmariam.
Prælium Argentuariense, prope Colmariam in Elsatia.
A. D. N. ccclxxix.
* *Iurassum, Vogesum, Alpes Rhæticas.*
Lib. xxxi.

Lib. XXXI. *Gratianum iugulis suis, omni perseuerandi studio, contemplantes, post deditionem quam, supplici prece, impetrauêre, oblata, vt praeceptum est, iuuentute valida, nostris tirocinijs permiscenda, ad genitales terras innoxij abire permissi sunt.* Partem crediderim domos rediisse. Nàm quin ex hac, aut alia Allemannorum gente in Heluetiam, & Rauracos traduxerit, agrisq; consignatis, terram colere, riparum curam tenere, vacua complere iusserit Gratianus, illâ, quam apud eumdem Imp. orationem habuit Ausonius Burdegalensis, negari non potest *Voca, inquit, Germanicum, deditione gentilium. Allemannicum: traductione captorum: Vincendo, & ignoscendo, Sarmaticum.* Nec enim alio, quàm hoc tempore, neque alia in loca hæc traductio facta. Sæpe alias in Heluetiam Rauracos, Sequanos, Galliamq; propè totam barbari ex Germania impressiones fecêre, vrbes, opida, castella, diripuêre, vastauêre; tamen hactenùs semper, aut virtute Imperatorum repulsi, aut suapte in Germaniam vltra Rhenum regressi, numquàm in Heluetia, aut Gallia superiore, fixas sedes collocare potuerunt, quod ex enarratis huc vsque Impp. factis, & bellis manifestum est. Atque ita prima fuit Heluetiæ, vt libertatis, ita agrorum imminutio, Allemannis sub tributo totum propè Tigurinum pagum, à Rheno, ad Vrsam occupantibus. Quamuis nō ignorem magnam eius iam pagi partem Rhætiæ primæ attributā, & proinde in prouinciæ formam, vt illa, redactam. Gratiano interfecto

Allemanni in Heluetiā & Rauracos à Gratiano Imp. traducti.

Pro gratiarum actione Cos.

Eorumdem in Heluetia sedes.

FL. VALENTINIANVS II. IMP. VIII. P. R.

Imp. an. VIII m. VIII. dies. XXVIII. A.D.N. CCCLXXXIII A.D.N. CCCLXXXVI

legitimus Italiam tenuit. Maximus verò, cuius insidiis, optimus, & sanctissimus adolescens interemtus fuerat Gallias per aliquot annos habuit. Quo apud Aquileiam vita, &

imperio

imperio spoliato, Eugenius pariter tyrannus, fauore Arbogastis Comitis, Valentiniano etiam Lugduni per fraudem suffocato, Imperium Occidentis inuasit. Sed non multò post & ipse interfectus. A.D.N. CCCXCIV.

FL. THEODOSIVS. MAGNVS. IMP. IX. P. R. Imp. in occidente m. VII.

cùm iam aliquot annos Orienti, præfuisset, in vtroq; orbe rerum summam consecutus est. Nec multò post vita, & imperio functus, relictis Oriente Arcadio: in Occidente Honorio filiis Impp. vtroq; sub Fl. Stilicone, vtriusq; militiæ duce. Annales Heluetiorum referunt, Heluetios à Theodosio quidem contra Eugenium tyrannum, cui cetera in Gallia parebant, sponte stetisse, eam maximè ob caussam, quòd eius vilitatem aspernarentur, vtpotè, ex officiorum notario, factione Arbogastis, in Imperium adsumti, tum etiam impietatem respuerent, quòd sub eo gentilium, & idolorum restituerentur passim, cultus, & cerimoniæ. Ad id verò inductos, & persuasos cõcionibus, & hortamentis cuiusdam monachi, qui, ea de caussa, ex Italia, in Heluetiam descenderat; qui cùm se deniq; cum Theodosio omnibus copiis coniunxissent, præcipuam victoriæ caussam eidem Imperatori præbuerint, vnde ab illo, & posteris eius priuilegia multa acceperint, & immunitates, in primis verò vt suis legibus, & modo viuere possent. Omnis exactionis, & vectigalis expertes. Quidquid eius sit, priuilegiis his diu vti, aut frui non potuerunt, barbaris vndiq; opprimentibus, Romanumq; nomen, vt leges, radicitùs exstirpantibus; vt iam videbimus.

Nicolao Schradino teste qui bellum Sueuicũ scripsit carmine Heluetÿ pro Theodosio contra Eugenium, & quare. Vide Baronii Tomo IV. Annal.

Barbarorum vndiq; irruptiones, & Galliæ, & Heluetiæ ruina, tùm Burgundionum in has sedes.

CAP. VI.

FL. HONORIVS IMP. X.P.R.

Imp. an. XXVIII. m. II. A. D. N. CCCXCV. *Stilico barbaros compressit IV. consulatus eius.*

Efuncto statim Theodosio Sueui Rhætias, Franci Belgium, Britanniam Scoti, & Saxones tentauêre. Fl. Stilico Comes compressit hos gentium motus fortiter, & prouincias feliciter restituit. Auctor Claudianus eorum temporum poeta princeps, panegyri quam ad Honorium Imp. cecinit, vbi his Imperatorem adloquitur, de Stilione memorans

Hunc tamen inprimis populos lenire feroces,
Et Rhenum pacare iubes. Volat ille citatus
Vectus equis, nullaq; latus stipante caterua,
Aspera nubiferas qua Rhætia porrigit Alpes
Pergit, & hostiles, tanta est fiducia, ripas
Incomitatus adit, totum properare per amnem
Attonitos reges humili ceruice videres.
Ante ducem nostrum flaui sparsere Sugambri,
Cæsariem, pauidoq; orantes murmure Franci
Procubuêre solo: iuratur Honorius absens,
Imploratq; tuum supplex Alemannia nomen.
Bastarnæ venêre truces, venit adcola Siluæ
Bructerus Hercyniæ, latuq; paludibus exit
Cimbrus, & ingentes Albim liquêre Cherusci.
Accipit ille preces varias, tardeq; rogatus
Annuit, & magno pacem pro munere donat.
Nobilitant veteres Germanica fœdera Drusos.

Marte sub ancipiti, sed multis cladibus empta.
Quis victum meminit sola formidine Rhenum.
Quod longis alij bellis potuêre mereri,
Hoc tibi dat Stiliconis iter.

Eadem clariùs, illâ quam ipsi Stiliconi laudationem dixit. Paneg. I.

Miramur rabidis, hostem succumbere bellis,
Quum solo terrore ruant? non classicâ Francis
Intulimus; iacuere tamen. non Marte Sueuos
Contudimus, queis iura damus. Quis credere possit?
Ante tubam nobis audax Germania seruit.
Cedant, Druse, tui, cedant, Traiane, labores:
Vestra manus quidquid dubio discrimine gessit,
Transcurrens egit Stilico, totidemq́; diebus
Edomuit Rhenum, quot vos potuistis ab annis.
Quem ferro, alloquiis: quem vos cum milite; Solus. Ita lego, & distinguo. malè vulgata.
Impiger à primo descendens fluminis ortu
Ad bifidos tractus, & iuncta paludibus ora Vt & superiora.
Flumineum perstrinxit iter: ducis impetus vndas
Vincebat celeres, & pax à fronte profecta, Duo enim Rheni ostia de quibus Tacitus, alij.
Cum Rheni crescebat aquis. Ingentia quondam
Nomina, crinigero flauentes vertice reges, Ista de Francis, quorum reges ab antiquitate crinigeri, ad Petrum vsq; Lombardum, sunt qui, cirrigero, malint legere.
Qui nec principibus donis, precibusq́; vocati
Paruerant, iussi properant, segniq́; verentur
Offendisse morâ, transuecti lintribus amnem,
Occursant vbicumq́; velis. Nec fama fefellit
Iustitiæ, videre pium, vidêre fidelem.
Quem veniens timuit; rediens Germanus amauit.
Illi terribiles quibus otia vendere semper
Mos erat, & fœda requiem mercede pacisci, In eadem sententia, & verbis Herodianus lib. hist. VI.
Natis obsidibus pacem tàm supplice vultu,
Captiuoq́; rogant, quàm si post terga reuincti,

Tarpeias pressis subeant ceruicibus arces.
Omne quod Oceanum, fontesq́ interiacet Istri
Vnius incursu tremuit. Sine cæde subactus
Seruitio Boreas, exarmatiq́ Triones.
Tempore tàm paruo, tot prælia, sanguine nullo,
Perficis, & Luna nuper nascente, profectus,
Ante redis, quàm plena fuit: Rhenumq́ minacem,
Cornibus infractis, adeò mitescere cogis,*
Vt Salius iam rura colat, flexosq́ Sugamber*
In falcem curuet gladios, geminasq́ viator
Quùm videat ripas, quæ sit Romana requirat.*
Vt iam trans fluuium, non indignante Caico,
Pascat Belga pecus, mediumq́ ingressa per Albim
Gallica Francorum montes armenta pererrent.
Vt procul Harcyniæ per vasta silentia siluæ
Venari tutò liceat, lucosq́ vetusta
Relligione truces, & robora numinis instar
Barbarici, nostræ feriant impunè bipennes.
Vltro quin etiam, deuota mente, tuentur,
Victoriq́ fauent. quoties sociare cateruas
Orauit, iungiq́ tuis Alemannia signis?
Non doluit contemta tamen, spretoq́ recessit
Auxilio, laudata fides. Prouincia missos
Expellet citiùs fasces, quàm Francia reges,*
Quos dederis, acie nec iam pulsare rebelles;*
Sed vinclis punire licet. Sub iudice nostro
Regia Romanus disquirit crimina carcer.

Alio loco, super hac Stiliconis nobili expeditione.

Vllanè posteritas credet? Germania quondam
Illa ferox populis, quæ vix instantibus olim
Principibus tota potuit cum mole teneri;

Numquàm fractus, Nec enim Rhæti vmquàm satis domiti apud quos eius fluminis ortus.

Franci Salij dicti.

Duæ Rheni ripæ, altera sinistra, siue Romana, quæ in Gallia altera barbara quæ in Germania. Hac super re lib. I. c. vlt.

Transrhenana siue antiqua.

Ita lego & interpretor, bello & exercitu prælijsq;.

Malè hæc omnia in vulgatis, & corrupte.

libell. de bello Getico.

Iamsese placidam præbet Stiliconis habenis.
Vt nec præsidiis nudato limite tentet
Expositum calcare solum, nec transeat amnem, Rhenum
Incustoditam metuens contingere ripam.

Et sanè quamdiu huic Comiti fides, & in Imperatorē suum amor & constantia fuit, Occidentis imperium (de eo mihi sermocinatio, Orientale eadem caussa perdidit) forte, & imperterritum. Vbi semel purpuræ auram imbibit, deque regno filio Eucherio parando cogitare cæpit, non solùm prouincias omnes efferatissimis nationibus prædæ, ludibrioque exposuit, sed etiam exitium sibi, filioque accelerauit. Orosius sincerus, & inculpatus, vt vita, ita scriptis, in pauca huius rei tragœdiam contulit. *Intereà Comes Stilicho Vandalorum imbellis, auaræ, perfidæ, & dolosæ gentis genere editus, parui pendens quòd sub Imperatore imperabat, Eucherium filium suum, sicuti à plerisq; traditur, iam inde Christianorum persecutionē à puero, priuatoq; meditantem, in imperio quoquo modo substituere nitebatur. Quamobrem Alaricum, cunctamq; Gothorum gentem pro pace optima, & quibuscumq; sedibus suppliciter, & simpliciter orantē, occulto fœdere fouens, publicè autem, & belli, & pacis copia negata ad terendam, terrendamq; rempublicam reseruauit, Prætereà gētes alias copiis, viribusq; intolerabiles, quibus nunc Galliarum, Hispaniarumq; prouinciæ premuntur, hoc est, Alanorum, Sueuorum, Vandalorum, ipsoq; simul motu impulsorum Burgundionum, vltrò in arma solicitans, deterso semel R. nominis metu, suscitauit, eas interim Rheni ripas quatere, & pulsare Gallias voluit, sperans miser sub hac necessitatis circumstantia, quia & extorquere imperium genero posset in filium, & gentes barbaræ tàm facile comprimi, quàm commoueri valerent. Itaq; vbi Imperatori Honorio, exercituiq; R. hæc tanto-*

Stiliconis ambitu, & scelere Imperium R. perditum, tantum instar in vno. Lib. VII.

Honoriæ Imp. cui desponsa Maria Stilicon. filia, tum eius soror Thermātia, sed vtraq; obiit priusquam marito iungeretur.

A.D.N. CCCCVIII. *rum scelerum scena patefacta est, commoto iustissimè exercitu,*
occisus est Stilicho, qui vt vnum puerum purpuram indueret
A.D.N. CCCIX *anno scilicet sequenti.* *totius humani generis sanguinē dedit. Occisus est & Eucherius,*
qui ad conciliandum sibi fauorē paganorum restitutione templorum, & euersione Ecclesiarum imbuturum se regni primordia minabatur. In eandem Stiliconis perfidiam Vrbē pecunia emungentis, vt Alaricum haberet ad omnia paratum, iustè exclamauit D. Hieronymus. *Quis hoc credet? quæ digno sermone historiæ comprehendent? Romam in gremio suo, nō pro gloria, sed pro salute pugnare? imò ne pugnare quidem. Sed auro, & cuncta suppellectili vitam redimere? Quod non vitio Principum, qui vel religiosissimi sunt, sed scelere semibarbari proditoris, qui nostris contra nos opibus armauit inermes.* Et Rutilius haut malus auctor.

Itinerario II.

Quo magis est facinus diri Stiliconis acerbum,
Proditor arcani qui fuit imperij.
Romano generi dum nititur esse superstes,
Crudelis summis miscuit ima furor.
Dumq́; timet quidquid se fecerat ipse timeri
Immisit Latiæ barbara tela neci.
Visceribus nudis armatum condidit hostem,
Illatæ cladis liberiore dolo.
Ipsa satellitibus pellitis Roma patebat
Et captiua priùs quàm caperetur erat.

Roma orbis domina ab Alarico capta. A.D.N. CCCX. *Sigebert. chr. Aimo. lib. 3* *Crocus Vandalus cum maximo omnium gentium Comitatu in Galliam, & Hispaniam penetrauit.*

Alaricus igitur cum suis Gotthis Italiam vniuersam subegit, & miserè laniauit, Romamq; orbis dominam, cùm tot secula in summo flore, & dignitate stetisset, post longam obsidionem deniq; in potestatem redegit. IX. Kal. septemb. Crocus verò Vandalorum rex, siue monitus Gotthorum exemplo, siue à Stilicone solicitatus, aut sua spōte, adsumtis ex Sarmatia Quadis, Alanis ex Pannonia, per

Germaniæ mediterranea latè vagatus, non paucioribus partim metu direptionis, aut cædis, partim prædę libidine sociis adiunctis, in quibus Marcomanni, Heruli, Turcilingui Allemãni, Saxones, & proximi Rheno Burgundiones, flumine traiecto, pridie Kalend. Ianuarij, Arcadio vi. & Probo Coss. auctore Prospero, horum malorum inspectore, & locupletissimo teste, in Galliam impetum fecit, longeque per Germaniam primã, & Belgicam secundam victoriam exercuit. Maguntiacum, multis hominum millibus interfectis, euertit, Vangiones, Nemetes, Argentoratum, Rauricam diripuit, per Heluetiam, & Valesiam cæde, prædaq; cuncta compleuit, totaq; Gallia, incendij modo, grassatus, demum in Hispaniam cum copiis impunè penitrauit. Hanc Occidentis vastitatem, & ruinam descripsit, & deplorauit D Hieronymus. *Præsentium*, inquit, *miseriarum pauca percurram. Quod rari huc vsq; residemus non nostri meriti, sed Domini misericordiæ est. Innumerabiles, & ferocissimæ nationes vniuersas Gallias occuparunt. Quidquid inter Alpes, & Pyrenæum est, quod Oceano, & Rhodano includitur, Quadus, Vandalus, Sarmata, Alani, Gepides, Heruli, Saxones, Burgundiones, Allemanni, & hostes Pannonij vastarunt. Maguntiacum capta, atque subuersa est, & in Ecclesia multa hominum millia trucidata: Vangiones, longa obsidione, deleti: Rhemorum vrbs præpotens, Ambiani, Atrebates, extremiq; hominum Morini, Tornacus, Nemete, Argentoratus, translati in Germaniam. Aquitania Nouemq; populorum, Lugdunensis, & Narbonensis prouinciæ, præter paucas vrbes, populata sunt cuncta. Non possum absque lacrimis Tolosæ facere mentionem, quæ, vt huc vsque non rueret, sancti Episcopi Exsuperij merita præstiterunt. Ipsæ Hispaniæ iam iamq; perituræ quotidie*

A. D. N. ccccvi.
In chr. Cassiod. in chr.
Losimus lib. vi.

Archiua Sedunensis Ecclesiæ.
A. D. N. cccix.
Prosp. & Cass.
Epistola data ad Ageruchiam anno 407.
Galliæ vastatio miserabilis.

contremiſcunt. Et Saluianus Maſſilienſis Epiſcopus *Excogitata eſt*, inquit, *in perniciem noſtram, ac dedecus gens ignauiſsima, quæ de* loco, in locum pergens, de orbe, in orbem tranſiens, vniuerſa vaſtaret. Ac primò de ſolo patrio effuſa in Germaniā primam, nomine barbaram, natione* Romanam, poſt cuius exitium primùm arſit regio Belgarum, deinde opes Aquitanorum.* Pacatus verò. *Vnde igitur*, inquit, *exordiar, niſi à tuis Gallia malis, quas illa peſtis inſederat? haut iniuria tibi vindicas priuilegium miſeriarum.* Meruiſſe verò peccatis Gallias adeoq; orbem R. & ſuis ſceleribus tradi prædæ, pœnæque & ſupplicio barbaris ſanctiſſimi ſuprà memorati Eccleſiæ Doctores Hieronymus, & Saluianus prodidêre *Noſtris*, inquit D. Hieronym. *peccatis barbari fortes ſunt, noſtris vitiis Romanus ſuperatur exercitus.* Poſteà. *Infelices nos, qui tamtum diſplicemus Deo, vt per rabiem barbarorum illius in nos ira deſæuiat.* Quàm fuerint Galliarum mores diſſoluti, vitiis omnibus corrupti, Saluianus qui eadem ſemper ante oculos habebat, perpetuam flendi, & lacrimarum cauſſam pluribus perſcripſit. De Aquitanis enim loquens. *In omnibus*, inquit, *Galliis ſicuti diuitiis Aquitani primi fuêre, ſic vitiis. Nuſquàm enim improbior voluptas, nuſquàm inquinatior vita, nuſquàm corruptior diſciplina. Hanc pro muneribus ſacris dederunt Domino retributionem, vt in quamtum eos beneficiis ſuis ille ad ſe illexerat ad propitiandum, in tamtum illi flagitiis ſuis laborauerint ad exacerbandum.* Sed hęc multò flebiliùs, & in genere, prioribus libris. *Ipſa*, inquit, *Eccleſia Dei, quæ in omnibus debet eſſe placatrix Dei, quid eſt aliud quàm exacerbatrix Dei? Aut præter pauciſsimos quoſdam, qui mala fugiunt, quid eſt aliud omnis cœtus Chriſtianorum, quàm ſentina vitiorum? Quotum enim quemq; inuenies in Eccleſia, aut non ebrioſum, aut non helluonem, aut adulterum,*

aut

Lib. VI. de uero indicio.

Vandalorum nomen explicat.

* Propter frequentiam in ea Coloniarum R. & præſidiorum.

Orat. ad Theod Iun.

Peccata cauſa vaſtationis.

Epi III

Lib. VI. Galliarum flagitia & deinceps orbis R. totius

Lib. III. Saluiani querella memorabilis de ſui temporis moribus, quā lege, & rubeſce, & ſtupeſce, noſtra ob flagitia, Dei miſericordiam.

aut fornicatorē, aut raptorem, aut ganeum, aut latronem, aut homicidam; Et quod his omnibus peius est præter hæc, cuncta sine fine? Interrogo enim Christianorum omnium conscientiā ex his, vel flagitiis, vel sceleribus, quæ nunc diximus, quotus quisq; hominum non aliquid est eorum? aut quotus quisq; non totum? Faciliùs quippè inuenies qui totum sit, quàm qui nihil. Et, quod diximus, nihil, nimis fortasse grauius videatur esse censuræ; plus multò dicam. Faciliùs inuenies reos malorum omnium quàm non omnium. Faciliùs maiorum criminū, quàm minorum, id est, faciliùs qui & maiora crimina cū minoribus, quàm qui minora tantùm sine maioribus perpetrarit. In hanc enim probrositatem morum, propè omnis Ecclesiæ plebs redacta est vt in cuncto populo Christiano genus quoddam sanctitatis sit, minùs esse vitiosum. Addit ille plura, tamquàm alter Hieremias peccata populi deplorans, stiloque lugubri in memoriam reuocans. Idem firmiter adseuerat adeò excreuisse magistratuum iniquitate, Romano in imperio, pauperum, & viduarum oppressionem, & contemtum, vt optabiliores sint visi barbari, imo plures eos præuenerint, ad ipsos fugiendo. Ait enim, *Intereà vastātur pauperes, viduæ gemunt, orphani proculcantur, in tantum, vt multi eorum, & non obscuris natalibus orti & liberaliter instituti, ad hostes fugiant, ne persecutionis publicæ adflictione moriantur: quærentes scilicet apud barbaros Romanam humanitatē, qui apud Romanos barbaram immanitatem ferre non possunt.* Tu cetera lege, quæ vir disertissimus, & pientissimus octo libris, hoc argumento, hoc barbarico tempore, hac ex causa complexus est, & ad nostros mores, flagitiaq; compara, & miraberis, vt intereà bellis, discidiis, erroribus, fame, peste plectamur, nos iam pridem Turcis, Tartaris, & siquid sæuius, aut barbarius aliud est, prædam non esse. Certè vs- Lib. V.

nius Principis diuina virtute, & victoriis hactenùs nostra salus stetit. Lugebat hæc eadem iam decennali spacio S.Prosper Aquitanici.

In prologo de prouid. Dei.

Heu, cæde decenni,
Vandalicis gladijs sternimur, & Geticis.
Non castella petris, non oppida montibus altis
Imposita, aut vrbes amnibus æquoreis
Barbarici superare dolos, atq; arma furoris
Eualuêre omnes. Vltima pertulimus.

Gallos tot barbarorum. oppressionibus, & supplicius non meliores factos.

Eodem li. v.

At hoc maximo omnium dolore, suprà dictum optimum Saluianum habuit, quòd cùm faterentur Galli illa sibi ob sua cōtra diuinam Maiestatem præcipuè commissa à barbaris inferri; nō moribus solùm obsecundarent pristinis, sed in deteriora etiam prolaberentur. Cùm enim eorum tunc temporis scelera in medio opposuisset, vrgere instituit. *An fortè falsum est, & odiosè potiùs, quàm verè ista dicuntur? Non oratoria probatione, qua vti alij in causis solēt, vtar, vt producam quoscumq; ad probandum, aut paucos, aut extraneos, aut minùs idoneos testes: ipsos interrogemus, à quibus acta sunt. Falsum sit quod diximus, si negarint. Fatentur enim & quidem, quod est grauius, sic fatentur, vt in ipsa confessione non doleant. Idem enim nunc est animus in fatentibus, qui in agentibus fuit. Sicut tunc non puduit flagitia committere, sic nunc omninò non pœnitet flagitia fecisse.* Hæc vera ergo vastationis Galliarum vrbium, & opidorum & R. Imperij ruinæ causa, sceleribus, & peccatis expiandis. Alij aliam retulêre; sed quæ politica, & humani iudicij, nulla Dei iustitia imbuti, Crocum eumdem Vandalorum regem, ex matre quæsisse quid faciendo Magni consequeretur nomen. Illam respondisse. *Si, fili, famosus esse in orbe cupis, magnarū ædificia ædiū à maioribus exstructa destrue, egregiasq;*

Aimo lib. III historiarum.

vrbes destruens, eorũ incolas gladio exstingue. Neq; enim meliora prioribus potes condere habitacula aut bellando nominis tui gloriam ampliùs propagare. Hoc rerum, gentiumq; tumultu, & ruina cùm Burgundi, qui vltra, sed proxime Rhenum agitabant impulsi essent, & in Galliam transiecissent, non, vt aliæ gentes cæde, aut incendiis, vastationeq; debacchati sunt, sed quem proximè cæperant agrum, Sequanorum, & AEduorum, tùm verò Heluetiæ eam partẽ, quæ Vrsa, & Rhodano, Iuraq; includitur, occuparũt, Burgundiãq; Minorẽ, habita regionis Sequanorũ, & AEduorum ratione, à se nominarunt, quod nomẽ ad Imperium vsq; Friderici II. perdurauit, Sunt qui eodẽ tempore agrũ Auenticensem Nuithones insedisse memoriæ tradiderint, quod quàm verum sit iam non disputo, & antè huius nominis mentionẽ fecimus. Nuithones inter Sueuorũ gẽtes recenset Cornelius Tacitus. Regnum verò instituerunt Burgundiones, quod à Francis primò, excisa Burgundionum regum stirpe antiqua, euersum, posteà reparatum, & in Germaniam, magnam partẽ, translatum, postremò in plurimas partes scissum, & diuisum est. De quib. omnibus pluribus agã, si prius quæ prisci scriptores de Burgundionibus memorata reliquerint, proposuero.

Burgundiones Heluetiã occuparunt.

Ideò ea Burgundia Minor dicta.

D. *Rhenanus in sua Germania.*

Lib. de Ger.

De Burgundionum origine, & progressu, conuersioneq;.

CAP. VII.

PAuca quæ de Burgundionibus certò, & bona fide, tradita. Plinius inter Germanos numerat, Vandalorum gentem. Tenuêre Vandali quæ inter Vistulam & Oderam fluuios loca interiacent, vbi scilicet hodie Pomerania

Lib. IV.

Tabul. V. *Burgundionum sedes antiqua.* Prussia, Polonia. Ptolemæus Burgundos contra Sannatrios montes iuxta Vistulam posuit. Hæc Burgundionum prima, & antiquissima sedes vbi Polonia Minor, inter Morauiam, Daciam, & Hungariam superiorem. Burgundos Drusus, & Tiberius Cæsares posteà, domita vlteriore Germania, secundum Albim habitare iusserunt, ex mea sententia. Sic annuere videtur Isidorus. *De verb. sig.* *Vnde dicti.* *Burgūdiones*, inquit, *quondam à Romanis subacta vlteriore Germania, per castrorum limites positi à Tiberio Cæsare, in magnam coaluerant gentem, atq; ita nomen ex locis sumserunt, quia crebra per limites habitacula constituta, Burgos vulgò vocant.* *Lib. XII.* *Secunda eorum sedes.* In eādem sententiam supplementum Eutropianum Ad Albim idem Drusus Romana præsidia collocauit, vt suprà, vbi de præsidiis actum, perspeximus. Ex hac verò per castra, & habitacula communione cum Romanis, factum est vt Burgundionū posteri Romanos se stirpe, & origine iactitarint, non aliter atque AEdui, & Bataui, Romanorum fratres præse ferebant. *Lib.* XXVIII. Ammianus vbi de literis Valentiniani Imp. ad Burgundios missis meminit, *Burgundi Rom. soboles.* *Gratanter*, inquit, *ratione gemina Principis sunt acceptæ literæ, prima, quòd iam inde temporibus priscis sobolem se esse Romanam Burgundij sciunt, dein quod Salinarum Finiumq; causa Alemannis sæpe iurgabāt.* Primus qui posteà bellum cum iis gesserit de quo mentio sit, Probus imp. fuit. Sed cùm adhuc in sua sede hoc cap. II. est, cum Vandalis. Zosimus testis, vt in Probo suprà vidimus. *Pulsi à Gothis apud Allemannos sedes collocauere.* Ab illis sedibus pulsos per Gotthos, Allemanni in vicinos, & suos recepêre, Tempore Maximiani, & Diocletiani, Mamertino auctore, qui cùm multa de concordia vtriusque Imperatoris dictasset, labores susceptos narrasset, famem, annona; pestilentiam salubritate, ipsis ad imperium euectis, mutatas adfirmasset, tùm verò opportunè ad im-

perij pacem bella inter barbaros concitata cõmemorat. *Furit*, inquit, *in viscera sua gens effrena Maurorum, Gotthi Burgundios penitùs exscindunt: rursum pro victis armantur Alemanni*, Gotthi iam Antonini Caracallæ imperio noti, *eos enim tumultuariis prælus dum ad Orientem transit deuicerat*, vt refert Spartianus. D. Hieronymus Gotthos ab eruditis antiquitùs Getas esse nominatos testatus est. Gethas trans AEmum apud Danubium sedes habuisse prodidit Diodorus. Itemq; Xiphilinus. Claudianus plerumque Gethas vocat, quos Ecclesiastici scriptores γέτας dicunt, *quos Alexander Magnus euitandos pronunciauit, Pyrrhus exhorruit, Cæsar declinauit*. Orosio teste. De Gotthorum gentibus Procopius *Gotthicæ gentes multæ quidem, & aliæ fuêre priùs, quàm nũc Omnium aut maximæ, & potissimæ Gotthi, & Vandali, Visigotthi & Gepedes. Iam dudum & Sarmatæ, & Melanchræni appellati sunt, qui Gethicas gentes vocent. Qui omnes nominibus quidem inter se differunt, cetera conueniunt. Nàm & albi sunt omnes corpore, flaui coma, pro ceri quoq;, & adspectu probo, legibus quoq; eisdem vtuntur.* Quæ verò fuerit Burgundionum vltima hæc, secundum Rhenum, altera parte, siue in Germania, statio, & sedes vnus dissignauit Ammianus satis clarè. Bellum Iuliani Cæsaris contra Allemannos edisserens *Postquàm*, inquit, *sæpimenta fragilium penatium inflamata, & obtrũcatam hominum multitudinem, cæsosq; cadentes multos, aliosq; supplicantes, Ventum esset ad regionem cui Capellatium, vel Palas nomen est, vbi terminales lapides Allemannorum, & Burgundionum confinia distinguebant, castra sunt posita.* Ex quibus apparet Burgundos, secundum Mœnum, versus Vitenbergensem Ducatum, & Palatinatum tenuisse, inter Sueuiam, & Turingiam, eam regionem scilicet, quam cùm

Oratione die natali dicta.

A.D.N. ccx.

De Gotthis in vita eius. Imp. comm. in Genesim.

Lib. VI.

In Domitiano.

Lib. I.

Lib. III. bell. Vand.

Gotthicæ gentes.

Lib. XVIII.

Burgundiones in Palatinatu Rheni inferiore. Quæ maximè Franconiam spectat Pfaltz.

Franci post eorum discessum occupassent, Franciam, aut Franconiam nominarunt, cũ Allemanni cetera quæ propter Acromum, totamq; Harciniam, & Rheni superiora, occuparent. Id quod satis expressisse videtur etiam Procopius, de Gethico bello. *Post hos,* inquit, *in Orientem solẽ sunt Toringi barbari qui Cæsaris permissu, sedes has tenuêre, & ab his Burgundiones haut procul ad Notum ventum vergentes inhabitant: tum Sueui, deinceps & Allemanni gens valida, liberi omnes, & iam diu hæc incolunt loca.* Easdem gentes, certis locis, coniunxit Iornandes de Marcomiro Gotthorum rege verba faciens, vt in Sueuos impetum dederit. *Regio,* inquit, *illa Sueuorum, ab Oriente Boiarios habet. Ab Occidente Francos, à Meridie Burgundiones, à Septentrione Toringos, quibus Sueui tum iuncti aderant Allemanni, ipsiq; Alpes omnino erectas & rigentes habent, vnde nonnulla fluenta Danubium influunt nimio cum sono vergentia.* Subolescente verò latiùs, longiusq; Burgundionum multitudine, cùm, quàm acceperãt, fines vltra, ad Rhenum vsq; scilicet, protenderent, Allemanniq; qui beneficium fecerant pellerentur, bellum inter vtramq; gentem coortum, quod non nisi alterius partis, aut potius vtriusque emigratione noua finitum est. Auctor idem Belgicus Orator quoad bellum. *Burgundiones,* inquit, *Allemannorum agros occupauêre: sed sua quoq; clade quæsitas Allemanni terras amisere, quas repetunt.* Sed magis exasperauit vtramq; nationem Valentinianus Imp. cõcitatis, promisso auxilio, & fauore, contra Allemannos Burgundiorum animis, super qua re in hunc modũ Ammianus. *Valentinianus,* inquit, *versando sententias multiformes, anxia solicitudine, stringebatur, reputans multa, & circumspiciẽs quibus commentis Allemannorum, & Macriani regis frangeret fastus, sine fine, modoq; rem*

Lib. I.

Lib. I. rerum Geth.

Bellum inter Burgundos & Allemannos.

Lib. XXVIII.

Romanam confundentes. Immanis enim natio abinde, ab incunabulis primis, varietate casuũ imminuta, ita sæpius adolescit, vt fuisse longis seculis æstimetur intacta, deditq; cõsilia alia, post alia Imperatori probanti Burgundios in eorũ excitari perniciem, bellicosos, & turbæ immensæ virib. adfluentes, ideoq; metuendas finitimis vniuersis, scribebatq; frequenter ad eorũ reges, per taciturnos quosdã, & fidos, vt eisdẽ, tẽpore præstituto, superuenirent. Pollicitus ipse quoq; transito cũ agminib. Rheno, occurrere pauidis, pondus armorũ vitantib. insperatũ. Vandalorũ demũ aduentu, Rheno traiecto, proximas Sequanorũ, AEduorũ, Heluetiorũ insedêre, sicuti diximus regiones. De eorũ cõuersione ad Christũ ita tradidit Socrates, sub Valen. III. *Rẽ planè cõmemorabilẽ*, inquit, *eodẽ ferme tempore gestã cõmemorabo. Est gẽs quædã barbara, locũtrãs Rhenũ fluuiũ incolẽs, quos vulgò Burgundiones vocãt. Isti vitã à Rep. gerẽda remotã perpetuò degũt, sunt autẽ fabri lignarij oẽs, & ex ea arte mercedẽ, qua sustẽtãt vitã, adquirũt. Hunnorũ gens crebrò in eorũ fines inuasionẽ faciẽs agros depopulata est, & cõplures eorũ nõ raro trucidauit. Itaq; illi non ad hominẽ vllũ auxilij petendi causa confugiũt, sed Dei alicuius potestati se totos permittere, in animos inducunt. Ac cũ mente complectcrentur, Romanorũ Deum, illis qui eũ metuunt & reuerentur, firmũ adferre præsidiũ; oẽs cõmuni consensu ad credendũ in Christum se contulerũt: atq; ad ciuitatẽ quamdã Galliæ profecti, postulãt ab Episcopo, vt Christianorũ baptismo donentur. Is cùm illis septẽ dies præscripsisset ad ieiunãdũ, eosq; in fide erudiisset, octauo die lauacro baptismatis tinxit, & cũ pace dimisit. Illi verò animo fidẽti cõtra tyrannos gradiũtur: nec spes eos fefellit. Quippe Vptaro Hunnorũ rege, nocte, cũ se nimio cibo ingurgitasset, medio disrupto, Burgundiones Hunnos duce carẽtes adorti, pauci cũ permultis, tria n. millia contra decẽ impetũ faciunt, cõmisso prælio, victoriã cõsequuntur. Ex illo tẽpore gens ea Christianã*

Lib. VII cap. XXX.

Burgundionũ ad Christum conuersio miraculosa.

religionem ardenti ſtudio excoluit. Hactenùs Socrates. quæ quàm vera ſint haut perinde certum, & exploratū habeo. Multa contra nituntur. Nàm primò ſatis conſtat ex ſupra dictis Burgundiones vnà cum Vandalis VI. Arcadij conſulatu in Galliam veniſſe, vt ſub Valentiniano III. fieri nō potuerit. Deinde verò iam ſub Honorio Imp. cuius res geſtas perſequitur Oroſius Chriſtianos fuiſſe, & in Gallia tenuiſſe, idem ſcriptor inculpatæ fidei, vt qui pleraq; viſa, & perſpecta narrauit, teſtatus eſt. *Prouidentia Dei,* inquit, *omnes Burgundiones Chriſtiani modò facti, Catholica fide, noſtris clericis, quibus obedirēt, receptis, blandè, manſuetè, innocenterq́ viuunt. Non quaſi cum ſubiectis Gallis, ſed verè cum fratribus Chriſtianis.* Imò iam antequàm in Galliam tranſirent ſub Anaſtaſio videlicet pontifice Chriſtianæ pietatis cognitionem habuiſſe, ex ea quam is pontifex dedit ad Germaniæ, & Burgundiæ Epiſcopos, epiſtola, probabile videri poteſt. Et hæc de Burgundionum ad Chriſtū conuerſione. Nàm iuris Italici fuiſſe, quod Paullum Iureconſultum tradidiſſe, eo, credo, libro, vbi de huiuſmodi conditionis hominibus memoriam habet, voluit Paradinus, nemo ignorat falſum eſſe, niſi qui Paulli ſcripta, & Paradini alucinationes adhuc minùs intellectas, & perſpectas habet. Quid enim leges, aut iura, vbi vi, & armis diſceptatio erat?

In eadem ſententia, aut errore Sigebertus.

Lib. VII. *hiſt.*

A. D. N. CCCC. I.

Lib L. P. *Libello de antiq ſtatu Burgund.*

De Regibus Burgundionum, & quando Burgundia in Francorum potestatem redacta.

CAP. VIII.

QVi fuerint Burgundionibus reges cùm Rhenum vltra agitarent, & quid præclarè patrauerint etiam perobscurum. Imperatum regibus ex Ammiano notū. Eos enim omnes Hendinos cognominatos, sicuti summos Sacerdotes Sinistas, prodidit memoriæ. Non sanè quòd perpetuam, & hereditariam potestatem haberent, aut exercerent, vt non facilè regno abire cogerentur, si videlicet malè gesta respubl. si prælium aduersum: si alimenta negasset seges, adeò dignitas potiùs fuit, quàm imperium. Nàm reges in Sequanis primum, regia auctoritate constituisse post videbimus. Antiquissimi cùm vltra Rhenum essent reges, seu potius duces,

Lib. XXVIII. forte Handtgrafen.

HVNIMVNDVS.
TORISMVNDVS.
VALDRICVS.
SIGMVNDVS.
BERMVNDVS
VALMIRVS
VVINDERICVS
GANSERVS.
ATHANARICVS. A.D.N. CCCLXXXVI.

Athanaricus duxit vxorem Blisindam, siue Belesindam Marcomiri Francorum ducis filiam, ex qua filios duos habuisse dicitur, Gaudiselū, & Gundiochum. Parenti successit populi arbitrio Gaudiselus, eoque duce, & auctore ex Germania in Galliam, Rheno traiecto, cum Vandalis,

Franci tunc adhuc in Holandia, Frisia Gueldria, antiqua sede.

A.D.N. CCCC.VI.

vt suprà vidimus, immigratum, & sedes in Sequanis, AEduis, & Heluetiis captæ. Et facilè aliquandiu tenuerunt, tot tyrannis, gentibus, populis Galliam, aut tenētibus, aut lacerantibus, cū Constantinus, Gerontius, Maximus Imperium sibi in ea vindicarent. Hinc Aquitaniā, & Narbonensem Gotthi, Franci Belgicam, aut occupassent, aut occupare niterentur. Sed vbi Constantius Comes primò tyrannos ex Gallia sustulit, Vandalorum reliquias penitus exhausit, Gotthos toties rebelles pacauit: demum in Burgundiones qui soli superesse videbantur, arma, & signa conuertit, quos, cùm deditionem ante conflictū fecissent, non solùm iisdē in sedibus confirmauit, sed in fœdus, & amicitiā adsumsit, eoq; propensiùs, quòd Christiani omnes essent, barbarosq; aliorū populorū mores penitùs exuissent, pacatè & piè, vt ex Orosio, qui eodē tēpore viuebat, & illa scribebat, suprà vidimus, cum Gallis Romanisq; agitarent, nàm non malos ingenio fuisse, sed candidi, & simplicis animi, pluribus locis ostendit Sidonius qui etiam tunc temporis viuebat. Confirmatis sedibus Burgundiones, quòd vererentur, ne per ducum factiones, quibus hactenùs, vt regibus, vsi fuerant, respublica periclitaretur, more aliarum gentium regem nominare constituerunt. Gaudiselus fuit Athanarico natus.

A. D. N. CCCCXII. A. D. N. CCCCXIV. A. D. N. CCCCXV. *Sig. lib. XI. de occid. reg. Burgundi in Gallia Romanorum fœderati. In epistolis*

GAVDISELVS REX BVRGVNDIONVM PRIMVS IN GALLIA.

A. D. N. CCCCXVIII. Reg. A. XIV.

MVltæ is virtutis, & pietatis, eoq; rege maxima fecerunt opes Burgundionū incrementa. Habuit vxorē Theudelindā alij Seudelinbā vocāt, quæ prima corpus S. Victoris Thebæi Salodoro Geneuā transtulit, ibiq; Basilicā eius nominis magnificā cōdidit. Vsus in omnibus consilio Domitiani Geneuensis & Rustici Octodurensis

Episcoporũ qua de re, suo loco. Reliquit filios duos Gũdicariũ, quẽ nonnulli Gundiochũ nominãt, & Sigmundum.

GVNDICARIVS REX BVRGVND. II.

MAgno, & bellicoso animo, sed quæ illi, gentisq; suæ excidij, & interitionis propè causa fuit. Nã cũ paucos annos per quietem & pacẽ, ad exemplũ patris, transmisisset, siue Francorum solicitatu, qui in Belgio progrediebantur, vel suapte, quæ res secundas comitatur, insolẽtia, arma arripuit, Prouinciã, Allobroges, Massiliã vsq; peruasit, inde conuersus in Belgiũ vsq; excurrit, prædã ingentẽ fecit, fines regni longè, lateq; propagauit. AEtius tãdem Comes Galliæ cum imperio à Valentiniano III. præfectus, variis præliis attritum, ad pacẽ repetẽdã adegit, radicitùs gẽtem excisurus, nisi Gotthi in Aquitania, Armorici, in Gallia rebellascent, & indies maiores gentiũ, barbarorũq; motus vndiq; concitarentur. Pollebat AEtius Allemannorum copiis, & opibus, quibus & reliquis barbaris timendus erat, qua factũ ratione crediderim, vt non paruã Allemanni, qui alterã Heluetiæ partẽ occupabãt, illi, qua potiebantur Burgundi, vt hostili, & rebelli vastitatem attulerint. Gundicarius occubuit prælio quod AEtius cũ Atila, Catalaunicis cãpis, iniit, quo etiã Theodoricus Gotthorũ rex interfectus est, & centum octoginta hominum millia, cùm paullò ante Sigmundus, qui Sequanis præerat, dum eidem Hunnorum genti occurrere, & cõtra niti conatur apud Basileam cecidisset. Gundicario superfuerunt filij duo Gundericus quẽ Iornandes Gunderiacum vocat, & Hilpericus.

GVNDERICVS REX BVRGVND. III.

HVius, vti nec fratris magna est memoria, nisi quòd Theodorico Gotthorum regi auxilio adcurrisse,

Marginalia: Reg. A. xix. A. D. N. cccxxxi. — A. D. N. ccccxxxv. *Prosper chronico.* *Sig. lib.* xii. — A. D. N. cccclı. *Sig. li.* xiii. — *Regnauit an.* xxii.

contra Riciarium, Sueuorum regem, ex Callæcia in Galliam erumpentem, memoriæ commendatum est, idque rogatu Auiti, qui post Valentinianum Occidentis imperiũ acceperat, Eorumq; opibus non solùm Riciarium Gallia pulsum, sed etiam morte adfectum, Sueuos in Hispania debellatos, Callæcia, Lusitaniaq; peruastatis, instituto q;, pro Riciario Achiulfo rege. Gundericus reliquit filios quatuor: Gaudebaldum, Hilpericum, Guotmarum, & Gaudegisilum, quem alij Odesillum nominant.

A.D N. cccclvii.

GVNDEBALDVS, HILPERICVS, GVOTMARVS, GVNDEGISELVS, BVRGVNDIAE TETRARCHAE.

A.D. N. cccclxxiii.

Burgundia in tetrarchias.

Ita in partes regnum paternum diuisum, sed nec æqualiter nec animis contentis, quare in partes bifariam secessero. Gaudegiselus fratrum minimus Gundebaldo maiori se cõiunxit: eos per vim hereditate excludere conati reliqui, iuuenta, tum Allemannorũ auxiliis, proximè quos regni partes sortiti erãt, feroces, prælium apud Augustodunum inierunt. Victus Gundebaldus, se ad tàm certos amicos, in tàm fidas, tutasq; latebras contulit, abiectis insignibus regiis, vt cùm nulla fugæ indicia exstarent, cæsus in acie creditus sit. Proinde cùm, veluti confecto bello, rebus securis, & lætis, Transrhenana auxilia domum rediissent, victores Viennæ agitarent, ita derepentè Gundebaldus ex latebris erupit, eamq; vrbem obsidio sic circumuallauit, vt nec fugiẽdi spes, nec auxilij fiducia esse potuerit. Primo tumultu captum Hilpericum securi percussit, vxorem reginam, lapide ad collum colligato, in profluentem præcipitauit, Threnam f. seu Mucurumum, vt alij nominant,

Turon. Greg. hist. Franc. lib. II.

clau∫tro

claustro virginali inclusit, sola Clothilde, quæ minor esset, & pulcritudine omnes mortales fœminas superatura videbatur, conseruata, vnde, eius, & totius regni Burgundici ruina, & exscidium posteà deriuauit. Gundemarus, re adflicta, & in extrema spe, se è turri defendens, subiectis ignibus, viuus exustus est. Ita rerum potitus Gundebaldus, Gaudegisilo tantùm Burgundiam Minorem siue Heluetiam tenente.

GVNDEBALDVS SOLVS BVRG. REX IV.

A.D.N. cccclxxix. Reg. an. xxx.

A.D.N. cccclxxx. IV.

Nec multò post etiam C. Ludouicus apud Francos regnum adiuit, qui cùm regni sui principio legatos ad Gundebaldum pro pace in Burgundiam misisset, eâdem operâ de egregia Clothildis pulchritudine, moribusq; nuncium accepit. Sed vt ea euenerint præstat ex Aimone scribere, qui omnium locupletissimè, nec ineleganter tradidit. *Miserat*, inquit, *idem Princeps*, Ludouicus, *legatos ad Gundebaldum Burgundionum regem ferendæ pacis gratia: qui dũ palatio immorantur: Clothildem puellam contemplati, inquirunt quæ sit: dictum eis est, neptem regis esse, ex fratre progenitam, quæ, inquiunt; orbata parentibus, nunc stipe alitur regia. Regressi itaq; legati, nunciant perfecta esse pro quibus ierant: inter cetera dicunt; vidisse se puellam adeò forma venustam, vt cuilibet potentissimo regi nuptui possit tradi, quam, insquiunt, regia manantem è stirpe, patre eius hac vita carente, patruus ab ineunte nutrit ætate. Hoc audito, rex Clodoueus amore capitur puellæ, sperans se ex hac occasione regnum Burgundiæ arripere posse. Dirigit è vestigio quemdam sibi familiarissimum nomine Aurelianum, qui munera puellæ à se missa perferens speciem eius diligentiùs contemplaretur. Huic imperat, vt puellam adeat, de nuptijs voluntatem regis edicat, &*

* *Ita scribendum separatim. Nam illud C. Cunig, siue regem significat, vt C. Lotarius, etc. alias Clodoueus nominatur.*

l. cap. XIII. hist. Franc.

Clotildis & Clodouei amoris principium.

quid animi illa super hac re habeat agnoscat. Ille præcepto parens Burgundiæ partes ingreditur, palatio appropinquãs socios siluis se abdere iussit, ipse habitu mendici circũamictus ad aulã properat, & vt futuræ sibi dominæ colloqui possit, explorat, Tũc fortè illa ad Ecclesiã processerat Domino vota suarũ solutura precũ, erat quippe dies dominica. Aurelianus inter ceteros pauperes præ forib. stans egressum eius opperiebatur. Expletis missarũ sollennis egreditur puella, egenis, vt ei mos erat, eleemosynã largitura. Accedit Aurelianus, vt mendicus stipẽ postulaturus. Cumq; illa aureũ illi porrigeret, ipse apprehensam manum eius, pallio supra brachiũ reducto, nudã ori suo osculaturus admouit. Illa pudore puellari rubore perfusa domũ repetit. Mittit continuò puellam, quæ inuentũ, vt putabat, mendicũ ad se deduceret, quẽ corã positũ taliter alloquitur. Quid tibi, ô homo, visum, vt eleemosynã accepturus, manũ meã veste denudans oscularerisʔ Cui ille, interrogata omittens, tale dedit responsum Dominus meus rex Frãcorũ, audita generositatis tuæ excellẽtia, desiderat te habere cõiugẽ. Ecce anulus eius, & cetera ornamẽta sponsalia. Illa vbi de tori copula audiuit legato in hæc verba respondit, Non est fas Christianæ mulieri paganũ sortiri maritum. Sed si hoc cunctorũ proordinauit conditor DEVS, vt ille per me creatorẽ agnoscat suum, petita non abnuo, quinimò omnipotentis fiat Domini iussio. Illo dicente, regẽ eius desiderio per omnia assensum præbiturum, rogat illa vt secretũ apud se hoc verbum teneat, ne patruus aliquo illud pacto sentiscat. Qui fidem dans se id nulla proferre ratione, regreditur ad regẽ quem prospero nuncio reddidit alacrẽ. Cap. XIV. *Iteratò igitur Clodoueus eumdem Aurelianum ad regem dirigit Gundebaldum, vt sponsam requirat suam nuptiali fœdere sibi copulandam. Qui regem adiens Burgundionũ, mandata ei depromit regis Francorũ. Ille se nescire fatetur quæ eius sit spõsa: nec se vlla posse dare respõsa.*

Sed

Sed tibi, inquit, cauendũ ne publica affectus contumelia ex hac pellaris aula, qui nostra venisti exploratũ regna, Cui legatus, Hæc, inquam, mandat dominus tuus, rex, noster Clodoueus. Si vis mihi Clothildem meã reddere sponsam, locũ designa, quo eã recepturus adueniã. At ipse miratus quod neptẽ suã peteret Clodoueus, conuocatis regni primoribus, consilium cum eis habuit, quid esset facturus. Qui Francorum veriti animositatẽ, ne in Burgundiã pararent expeditionẽ, si eorum regi memorata non traderetur puella, talia suo principi dedère cõsilia. Requirat, inquiũt, dominus noster quid puellæ desideret animus, & virum eidẽ regis Frãcorũ delatus fuerit anulus. Quòd si est vt hæc illa velit, & forte iã sponsalia munera susceperit, reniti non poteris, quin potiùs legatis eã tradere maturabis. Burgundiones namq; omnes plùs consiliys, quàm armis suã tutantur rempublicã. Inquisita puella fatetur suprà memorata se suscepisse dona, regisque copulã mẽte velle cupida. Gundebaldus, licet inuitus, Clodouei eam tradidit legatis, nihil ei de suis tribuens thesauris. Susceptã ergo sæpedictus Aurelianus Clothildẽ deducere festinabat ad regẽ, quæ finib. appropinquans regni sui patrui Imperat Francis qui secũ erãt, vt predã capiãt, incendiaq; villarũ in regno Burgundiæ faciãt. Nec mora, illi haut secus, ac iussi fuerãt, perficiunt incẽsoq; circũiacentibus villis incẽdio, auersaq; præda, Burgundiã egrediuntur, Francorũ repetentes solũ. Hoc illa cernẽs, dixisse fertur. Gratias tibi, inquit, summe DEVS refero, quòd initiũ vindictæ paternæ necis conspicio. Nuptiæ Suessionis peractæ. Hæc Aimo, quæ pluribus adscripsi quia, memorabilia multa, & his nuptiis faces accensæ quibus non solùm Burgundia sæpiùs conflagrauit, sed ipsa Burgundionum regum stirps antiqua penitùs in nihilum cõuersa est. Gundebaldus verò, siue omnia sibi tuta Francorum adfinitate putaret, siue fœdus Odoacer Italiæ Rex A D M cccclxxx vii.

 illu-

A. D.N. ccccxc. Paul. Diaconus lib. xvi. Parad. de antiq. statu.

illusisset, superatis cũ suis Burgundionibus Alpibus, maximam eorum manum in Liguriam, Insubriam, & AEmiliam immisit, quæ eas prouincias effusè populata, dum Odoacer Theodorico contra niti conatur, & ne Italia pellatur omnibus viribus incumbit, captiuos omnis generis plurimos fecit, victorque præda & opibus auctus in Burgundiam rediit. Vbi verò Theodoricus totius Italiæ potitus est, eiusq; fama, & gloria totum orbem claritudine peruasit, nihil priùs habuit quàm vt eius amicitiam, & posteà adfinitatem consequeretur. Itaque in eius gratiam captiuos omnes Epiphanio Ticinensi Episcopo, qui eam ob causam ex Italia in Burgundiam venerat, condonauit

A. D. N. ccccxcv. Gundegisili contra fratrem cõsilia.

ad numerum 6000. tum demum filio Sigismundo Amalabergam Theodorici ex sorore Amalefreda neptem collocauit. Gaudegiselus verò qui Minori Burgundiæ imperabat, siue fratris insolentiam pati non posset, siue minùs ex æquo secum agi existimaret, animis exulceratis, vt fratrem Gundebaldum euerteret, clam ad Clodoueum legatos misit, cum promissis regnum se cum eo diuisurum, perpetuumque soluturum tributũ, si suas, in opprimendo fratre, opes, & vires communicasset. Condicionem suscepit animo lubente Clodoueus, non iis de causis tantùm, sed etiam quòd indies, vindicem se soceri, & adfiniũ præstaret tandem, ab vxore exagitaretur, & verò quia fauere Alarico Gotthorum regi videretur Burgundus, quem

A.D. N. ccccxcix.

pro inimico bello persequi cogitabat Francus. Statim igitur exercitũ destinauit Clodoueus. Qua re cognita Gundebaldus pactarum insidiarum prorsus inscius ad Gaudegiselum misit, obsecratum, vt sibi aduersus Clodoueum hostiliter in se irruentem adesset, & secum commune regnum à communis hostis impetu tutaretur. Responsum

per

per simulationem benignum,& vt petierat,accepit. Cùm autem tres exercitus ad Diuionem, quo obuiam vsque Franco adierant,Burgundi conuenissent, Godegiselus ad hostem transiit,cōiunctisq; copiis, re inopina, perculsum Gundebaldum facilè profligauit,regnoq; toto Franci potiuntur, sola Auenione, quo in loco se Gundebaldus incluserat,tenente,& resistente,sed nec diu, nec satis validè. Itaq; deditionem paullò post, facere coactus, ingentique auri summa, Acedij amici liberalitate, Clodoueo persoluta,promisso etiam in posterum tributo annuo, & quæ vltra Ararim,nunc ducatum Burgundiæ vocamus,sunt,in potestate Francorum relictis, Gundebaldus regno restitutus est, Gaudegiselo in partem æqualem admisso. At, hoc facto,nō tàm placatus,quàm ira, & furore nouo correptus Gundebaldus, omnem in fratrem effudit belli tempestatem, Viennæq; inclusum artissimè circumsedit. Captam proditione vrbem ferro, cædeq; compleuit, fratrē, & quidquid cum eo militum, aut principum fuit,interemit,victoriam crudelissimè exercuit, quam tamen posteà Auiti præcipuè Viennensis Episcopi Catholici auctoritate paullùm repressit. Sunt auctores qui Gundebaldum tū demum post deuictum fratrem leges Burgundis dedisse, rempublicam constituisse tradiderint. Id autem fecisse vt tyranni nomen, moremq; effugeret, conuocatis,& in concilium admissis Principibus, & Comitibus Burgundorum,Romanorumq;.Ita eos vocabant,qui illas Galliarum partes tenebant,antequàm ipsi, Rheno traiecto, eas inuaderent,& de se nominarēt. Vnde illa verba Principio eius institutionum. *Itaq;,primum habito consilio Comitum, Procerumq; nostrorum studemus ordinare.* deinde. *Sciāt itaq; optimates, Comites, consiliarij, Domestici, & Maiores domus*

Greg lib. II. Aimo. lib. I. Sig lib. XVI.

A.D.N. cI III.

Greg. eodem Lib. II. cap. XXXIII. Gundebaldus Burgundionum legislator.

nostræ & consiliarij: & Burgundiones quoq; & Romani Ciuitatum, & pagorum Comites. Fuerunt verò qui has leges cōdiderunt Comites triginta, quorum nomina cum antiquitatis, & ipsorum iactura neglecta. *Nomina autem triginta Comitum qui hanc manibus constitutionem subscribentes roborauerunt, breuitati studentes omittam.* Præerant iudicijs ex Comitibus in certum numerum electi, & ea quidem ratione vt alter iudicum esset ex incolis, siue Romanus: alter Burgundus, siue aduena, nec liceret alterutro absente sententiā ferre. Ait enim. *Nullam caussam, absente altero iudice, vel Romanus comes, vel Burgundio iudicare præsumat.* Non aliter verò quàm præscriberent leges iudicare, aut decernere fas erat iudicibus, nō solùm in ceteris omnibus rebus, sed etiam iis quæ ad fiscum regium pertinere videbātur. *Nec fiscus noster aliquid amplius præsumat, quàm quod de solutione multæ legibus legitur constitutum.* Quòd si quis iudex esset, qui ab omni fraude alienus, per legū aut ignorantiā, aut negligentiam, aliter, quàm commandarēt illæ, decreuisset, pecunia damnabatur. *Si quis sanè iudicum tàm barbarus, id est, non incola, sed aduena, & ex Germania, vel regionibus aliis, extra Romanorum ditionem profectus, quàm Romanus, per simplicitatem, aut negligentiam præuentus, vt forsitan ea quæ in lege continentur non iudicarit, & à corruptione alienus est, triginta solidos soluat.* Si deniq; aliquid controuersum esset, aut nondū legibus sancitum, & determinatum rex adeundus erat, ipse constituebat. *Si quid verò est quod legibus nostris non tenetur insertum, hoc tantùm ad nos referre præcipimus iudicantes.* Earum legum aliquot summam si subiunxero, non abs re antiquitatis facturum me arbitror, & rem fortè gratam iis qui his veterum monimentis delectantur.

Comes antiquitùs idem qui iudex Vnde legibus Ripuariis c. 55 & 90. *Si quis iudicem fiscalem, quem Comitem vocant, interfecerit* qui & grauio vel graphio P. Diacono lib 5.

Datur

Datur poteſtas parentibus relinquendi, & diſtribuendi liberis quæ munificentia, & benignitate Principis acceperunt, quod antè non licebat.

Si poſſeſsiones inter liberos diuiſerit pater, partemq́ſibi ſeruarit, & aliam duxerit vxorem, eius tantùm portionis, & partis ex ea nati liberi participes fient.

Qui à Principe, aut eius propinquis, aliquid benignitatis acceperint, eius erigant, & conſeruent titulos, vt & ipſi, & eorum liberi, ſe regi obligatos ſentiant, & inde confiteantur. *Hinc origo armorum & inſignium à dominijs & arcibus.*

Qui ſubditum, aut ſeruum regis occiderit, non aliter quàm ſanguinis effuſione, punietur.

Quòd ſi defendendo ſe contra vim interfecerit, pecunia luet: pro cæde nobilis ſolidos aureos LXX. pro ciue L. pro mechanico, XXXVII. cum dimidio dependet.

Quiſquis mancipium ſolicitauerit, equū, equam bouem, vaccam, furto auerterit, Romanus, ſiue incola, aut Burgundus, moriatur. Ablata reſtituantur, aut eorum æſtimatio, pro ſeruo ſolidi XXV. pro equo bono X. pro mediocri V. pro boue II. pro vacca. I.

Si seruus furatus sit, moriatur. Dominus furti æstimationem soluat.
Si non sit mancipium CCC. flagelli ictibus puniatur, Dominus æstimationem præstet.
Qui equi campanellam furatus sit, equi æstimationem luat.
Qui homini libero pugnum impegerit, fuste, aut pede percusserit. pro vno quoque ictu solidum exsoluet, pro violentia, (fredam, aut fredum in legibus vocat, hoc est, Freuel.) vi.
Qui mancipio: mediam partem, vti & pro violentia.
Qui hominis liberi capillos inuolauerit vna manu sol. II. vtraque: sol. IV. puniatur. Pro violentia. VI. damnetur.
Mancipium qui homini libero pugnum infregerit, pro vno quoque ictu centum flagelli plagas accipiet.
Homo liber qui seruo fugitiuo literas commendatitias dederit, manum amittet. Seruus CCC. flagelli ictus tolerabit & pariter manu deminuetur.
Vulnus vultui illatum triplo (trigeldum nominat) æstimabitur, eò quòd vestibus absconditur.

Omnis

Omnis Burgundio qui in domo alterius quæstionem mouerit, earum ædium domino solid. VI. exsoluet, pro uiolentia XII.

Pro raptu filiæ non violatæ, sed parentibus restitutæ, raptor secuplo (sexgeltum legibus hæc pœna dicitur) multabitur.

Homo liber qui in suspicionem venerit coniurationis contra Principem, ipse, & XII. ex eius propinquis sese iureiurando coram iudicum consessu (in aracho,) purgabunt.

Qui pro debito peierauerit, nouies litis æstimatione damnabitur. Nuingeltum appellat.

Maritus bona vxoris absque liberis decedentis non habebit, sicuti nec illa mariti.

Monialis parentum hereditatem adire poterit. Si fratrem habuerit tertiam tantùm partem sibi illa vindicabit. Sed hæ monialium hereditates ipsis vita defunctis ad earum propinquos redeunt.

HAEc pauca de Gaudebaldi legibus. Ex quibus eorum temporum mores, & æquitatem intelligas, adeoq; non tàm huic regi defuisse artem, & scientiam iustè, & piè gubernandi, quàm animum, & voluntatem. Quod iis omnibus vsuuenire solet, qui ambitione, ira, & odio obcæcati humana, diuinaq; nullo in discrimine ponunt; dum cupiditati, & regnandi libidini motige

rentur, quæ plerumq; nisi morte & tristi exitio modum, aut finem non agnoscit. Quod sanè Gundebaldo accidit. Franci enim cognita non solum Gundegisili nece, sed etiam eorum Francorum, quos ad quinq; millia illi præsidio reliquerant internicione, maiore ira, iustioreq;, vt videbatur, quam anteà caussa, in Burgundiam exercitũ duxerunt, tanto omnium ardore, tantaq; minarum mole, vt vltima desperatio Burgundum ceperit, nullo vltra fallendi loco relicto. Ad Ostrogotthos in Italiam fuga elapsus est priusquàm copiis hostium circumvallaretur. nec multò post mœrore, & ægritudine in exilio distabuit. Tunc Proceres Burgundi, Ludouico regi, & Clothildi commẽdarunt Sigismundum, Gundebaldi filium, egregia virtute, & pietate iuuenem, cui regis liberalitate Burgundia Cisararica, siue Sequani & Heluetij permissi, vti & fratri Gundemaro, quem ita amore fraterno complexus est, vt quamuis ipse solus regnum paternum à Franco accepisset, eum tamen regem vocari non ægrè habuerit.

A. D. N. IↃ IX.

Imp. an. XII

SIGISMVNDVS BVRG. REX. V.

DVxerat, vt ante monuimus, Amalabergã Theodoricis Italiæ regis neptem, ex qua Sigericum progenuit. Ei mortuæ aliam induxit nec opibus, nec nobilitate parem, quæ res Sigerici adolescentis magnanimi animum non parum offendit, eò quidem magis, quòd eam, eo genere, & facultatibus, maternis ornamentis, & mundo excoli, & insolescere, pati non posset. Quapropter cùm matris laudandæ, & eius deprimendæ finem non daret, adeò nouercales stimulos in suam perniciem concitauit, vt, ea, adolescentem appetiti regni insimulante, pater vxori deditus ad quiescentem filium duos suorum

Otho Frisingensis filiam fuisse scribit chro. lib. V. c. I.

Sigmundus filium fraude nouercæ interficiendũ curauit.

Intromiſerit, qui, laqueo ceruici iniecto, Spiritum interc luderent. Aimo gladio occubuiſſe ſcripſit. Ea finis fuit & liberæ nimis linguæ, & incauti in matrem amoris, principium verò extremi doloris, quo parens, re, fraudeque comperta, de eius morte, & cæde adfectus eſt. Ita enim indoluit, vt ab eo tempore nullam lætitiæ partẽ attigerit; ſed in orationibus, gemitibus, ſacris ædificiis in honorem DEI, & SS. Martyrum condendis, ſi qua ratione DEVM, quem tantoperè offendiſſe non ignorabat, propitium, & remiſſum parare poſſet, finem, aut modum nullum fecerit. Acceſſerunt denique Franci, qui eius facti titulo, cùm Burgundiæ magnoperè inhiarent, tùm Clothildis hortatu, pœnas ab eo grauiſſimas repetiuerunt, quas tamen eo animo, & ſatisfaciendi deſiderio pertulit Sigiſmundus, vt in gratiam cum DEO rediiſſe, & in præcipuum honoris gradum collocatum, miracula apud eius tumulum edita ſatis demonſtrauerint. Hac de re operæ eſt precium Aimonem audire, qui cùm rationẽ, qua Clothildis filios ad exſcindendam Burgundiæ regum Stirpem vehementiſſimè incitauerat, ediſſeruiſſet, Regesque eâ motos, validiſſimum exercitum in Burgundiã duxiſſe, confirmaſſet, ita de Sigiſmundo orationem orditur. *Tunc temporis Sigiſmundus Baſilicam SS. Mauritij, ſociorumq́ue eius, magnis extruebat impenſis, in loco nuncupato Agauno. Circa eundem quippè locum magnanimitatem ſuæ oſtendit deuotionis, dum eſſet vir optimæ mentis, & ſanctarum locupletator, Eccleſiarũ Nã & prædiorũ illi loco contulit copiã, & clericorũ ordinẽ pſallentiũ conſtituens ſanctæ legionis martyres propitios ſibi adſciuit. Meminerat enim ſe coniugis perſuaſionib. deceptũ, vnicum amiſiſſe filiũ. Quẽ dũ illa odio proſequitur noverca, in tantũ exoſum fecerat patri, vt felle cõmotus iuberet eũ puniri gladio.*

A.D.N. DXV.

Eius ob hoc facinus pœnitentia & dolor.

Lib. II. *cap.* III.

Cap. IV. *Sigiſmundus S. Mauritij ædem condidit.*

Nec multò post facti pœnitentia auctus, secum ipse reputans quid sceleris admiserit, ad sepulcra Sanctorum recurrens sæpe, humiq; prostratus, eos erga se clementissimos fore eflagitans, rogabat, vt si quid minus perfectũ, diuinæq; maiestati aduersum in suis reperiretur actibus, id, eorum interuentu, iustus iudex in hoc sæculo potiùs, quàm in futuro puniret examine. Quam petitionem ad effectum iuxta votum peruenisse constat. Audiens quippe exercitum aduenire Francorum, instruit & ipse copiosam suorum manum, atq; aduersus eos pugnaturus aciem dirigit. Congressione igitur facta, Francis acriter prœliantibus, victi Burgundiones fugæ præsidio se committunt. Sigismundus verò cum tutelam SS. Agaunensium martyrum citato expeteret cursu, à Clodomiro Francorum rege, qui eum persequebatur captus, atq; Aureliianis perductus; carceri est mancipatus. Tunc beatus Auitus qui in territorio eiusdem vrbis Abbatis fungebatur officio, rogare Clodomirum cœpit, ne tàm excellentis nobilitatis, insignisq; bonitatis virum neci traderet. Quod ille audire detrectans, eũ in villa, cui Calumpnia nomen est, perduci, ac ibidem cum filiis capite cæsum in puteum proiici iussit, de quo postmodùm sublatus, atq; ad Basilicam SS. Agaunensium deuectus martyrum, cum digno honore est sepultus. Quem sanctorum collegio Christum dominum adnumerasse, ideò non ambiguum habetur, quod febricitantes quiq; si pro remedio animæ ipsius, salutare fideliter fecerunt offerre sacrificium, continuò ab infirmitatis suæ liberantur incommodo. Hactenùs Aimo Sigismundus fatetur literis fundationis hoc se pro sepulcro beatorum martyrum, monasteriũ constituisse de consilio LX. Episcoporum, & totidẽ Comitum. Consensu verò, & auctoritate Lotarij Francorum regis, & eius fratrum. Testes adfuerunt, & subscripserunt quatuor Episcopi. Maximus Geneuensis, Theodorus Se-

dunensis,

Sigismundi integritas, & ad Deum preces.

A.D.N. Ↄ.XVIII. *Idem prælio cum suis victus.*

Captus.

A.D.N. ↃXXI. *Et cum Siglaudo, & Gundebaldo filiis interfectus frustra deprecante Auito viro sanctissimo & vindictã promittente Sigismundus inter Sanctos miraculis declaratus.*

dunensis, Victor Gratiopolitanus, & Viuentiolus Lugdunensis. Comites verò Vindemarus, Fredemūdus, Gādolphus, Benedictus, Agano, Bonifacius, Theudemundus, Fredeboldus, alij. Celebrauit concilium Epaonense. D. Sigismundi corpus præcipuo in honore fuit Agauni ad Caroli IV. Imp. ætatem. Is ex Italia per S. Mauritium in Germaniam rediens, inde Bohemiā adsportauit magna pompa, filiumque, qui posteà magna laude, & reipublicæ Christianæ bono imperauit, Sigismundum in Diui honorem, & memoriam nominauit. Auctor Ioan. Dubrauius Episcopus de Carolo ex Italia reduce mentionem faciens. *Ex hoc*, inquit, *itinere Agaunum diuertit. Vbi præter reliquias D. Mauritij, corpus insuper Sigismundi Burgundiæ regis multis inclitum miraculis iacere cognouit. Ibi instat oppidanos pro illo poscere, tamquàm populari suo, propter lingua Vandalicæ* cōmercium, nec desistit incepto, quàm illud impetrat, secumque Pragam cum maxima omnium veneratione adportat.* Burgundi Proceres collectis animis, & viribus, cùm captum, & abductum Sigismundum comperissent Guotmarum fratrem eius regem nominarunt.

A. D. N. clɔ ccclvi. *S. Sigismundus Pragam Boemiæ translatus. Lib. XXII. hist. Boemicæ.*

**Imo quia Vandalorū, quorum reliquiæ Boemi, Burgundiones pars, & cum illis in Galliam transierunt.*

GVOTMARVS REX BVRG. VI. ET VLT.

A. D. N. lɔ xix. *Regnauit an. VIII.*

CLodomirus Francus habitâ contra Burgundos victoriâ, in Sigismundum eorum regem crudelitate haut diu lætatus est, statimq; vindicta ab Auito prædicta non in eum solùm, sed eius etiam stirpem redundauit. Cùm enim contra Guotmarum regem rursum copias produxisset, dum incautiùs pugnat, & interfectus, & capite eius conto præfixo ludibrium etiam hostibus fuit, quā pugnam ita Aimo sæpe memoratus retulit. *Auctor verò necis eius*, Sigismundi *non diu lætatus est in hoc facto. Nàm,*

Vindicta in Clodomirum.

Eod. lib. II. & cap IV.

A.D.N. cixxii. *sequenti anno, idem Clodomirus, commoto exercitu, partes Burgūdiæ deuastaturus aggreditur. Cui occurrit frater eius defuncti, ac fraternæ cædis auidus vindex pugnam cum eo non dubitauit conferre: Sed Burgundiones, more sibi solito, animositatem Francorum non ferentes, hostibus terga nudarunt. Rex verò Clodomirus iuuenta alacrior, armis munitus & ipso præsentis certaminis prospero successu animatus, dum audacius, quàm debuit, hostes insequitur, pervicitate equi, cui insederat, vectus, agmen inimicum, sui nimiùm negligens, antecessit. Quem illi à suis desertum à se verò circumuentum conspicati, telis eminùs vrgere cœperunt, confossumq; lateribus interemerunt.*

Clodomirus interfectus A.D.N. Iↄ. xxvi. Non tamē multò post Lotarius, & Hildebertus, super insitam regnorum amplificandi cupiditatem, etiam fratris mortem vlturi, Burgundiæ bellum intulerunt, Guotmarumq; Augustoduni obsessum, in eas angustias compulerunt, vt vrbs quidem deditionem fecerit, ipse verò in Hispaniā, tum Africā profugerit, vbi exsul mortuus est. Franci inter se regnū diuiserunt. Sed nō eatenùs vltio Sigismūdi stetit. Prælio occiderat Clodomirus, partem acciperet oportebat Clothildis, quæ tot cladium, & cædium primam præbuerat caussam. Itaq; cùm ab ea Clodomiri filios enutriri sollertiùs Hildebertus, & Lotarius accepissent, & eorū etiam regni partem occuparent, duos quidem Theodobaldum, & Guntharum præsente, & inspectante cum gemitu, & lacrimis Clothilde reges contrucidarunt, Clodoaldū etiā pari modo tractaturi, (is tertius filiorū erat,) nisi secreta amicorum manus subduxisset. quibus in hanc sæuitiam è medio sublatis, regnum etiam Clodomiri per partes tributum obtinuerunt, & ne Theodoricus Metensium rex, frater ex patre tertius, ægrè ferret, aut contra aliquid moliretur, illi Burgundiā eā quam tenuerat Gaudemarus,

Aimo lib. cap XII. A.D.N. Iↄ XXXI. *Clodomiri filii à patruis crudeliter trucidati. Theodoricus primus Francorum Burgundiæ rex.*

marus, hoc est Sequanos, & Heluetiã quæ eius regno proxima erant, concesserunt. Primus is Francorum, excisa, antiqua, & legitima Burgundorum regũ subole, & stirpe Burgundiæ regnũ, nomẽq; vsurpauit. De quo pauca alia subiungam, vt & de ceteris Francorum gentis, qui Burgundis imperarunt, si priùs quædam de origine, & progressibus Francorum in medium coniecero.

De Francis, eorum origine, & progreßionibus, donec Galliæ totius imperium obtinuerunt.

CAP. IX.

Rancorum nomen recentius est, gens vetusta: Illud Valeriani, & Gallieni imperio aut non multò antè, notum, & Romanis monimentis inditum, quo tempore, Celticos, & Francicos, Postumo, qui tyrannidẽ in Gallia cœperat, adfuisse, contra Aureolũ, & Claudiũ Gallieni duces Trebellius Pollio memoriæ mãdauit, & deinceps Frãci rebus gestis celebres, & vbiq; fama nominati. Eorum antiqua sedes in Oceani litoribus inter Caucos, Frisos, & Saxones, & Sugambros. Imò ipsi Franci non alij quàm antiqui Sugambri, Augusti imperio iã celebrati. Atq; hinc illę de Sugambria, & Troianis fabulæ Sugambrorum, vti & Sueuorum, qui alterum tunc ad Albim latus colebant, nõ exiguam partem in Galliam transtulit, Tiberius, cum nisi diuisis, & disiunctis eorum viribus continere eos posse diffideret. Suetonius de eo. *Sueuos, & Sugambros dedentes se in Galliam traduxit, & in proximis Rheno agris collocauit.* Vnde Lyricorum rex ad Augustum.

A. D. N. cclx. *In Gallienis. Vbi hodie VVestuallorum pars. Seegemper pugnatores lacenses, lingua Germanica.* *In Tiberio* Ode XIV. Lib. IV.

Te cæde gaudentes Sugambri
Compositis venerantur armis.

Hanc verò Sugambros, aut Francos traducendi rationē, & alij Imperatores secuti. Nàm Probus Imp. ijsdem sedes destinauit, cùm petiissent, & Maximianus, & Constantius, & Iulianus. Sed sub eodem Probo sedibus, quas adsignasset, parum contenti, piraticam exercere cœperunt, Hispaniamque, Europam, & Africam circumuecti totum pænè orbem prædationibus exhauserunt, opibusq; saluis ad sua redierunt. Zosimus auctor. *Iidem cùm Franci*, inquit, *ad Imperatorē*, Probum, *accessissent, & ab eo sedes obtinuissent, pars eorum quadam defectionem molita, magnamq; nauium copiam nacta totam Græciam conturbauit, In Siciliam quoq; delata, & vrbem Syracusanam adorta magnam in ea cædem edidit. Tandem cùm & in Africam adpulisset, ac reiecta fuisset, adductis Karthagine copiis, nihilominùs domum redire nullum passa detrimentum potuit.* Huius piraticæ artem à Saxonibus vicinis accepisse vidētur Franci. Saxones in ea nominati. Sidonius ad Lampridium, qui Burdigalam profecturus, ad Theodoricum regem legatus, scribit:

Lib. 1. hist. Franci pyrata.

A Saxonibus edocti.

Isthic Saxona cærulum videbis,
Adsuetum antè salo, solum timere.

& panegyri ad Auitum, cùm alias gentes quæ imperium vastabant recensuisset.

Sperare, pro timere. Figura poetic.

Quin & Aremoricus Piratam Saxona tractus
Sperabat, cui pelle salum sulcare Britannum
Ludus & assueto glaucum mare findere lembo.

posteà. *Saxonis incursus cessat, Cattosq; palustri*
Adligat Albis aqua.

Cùm verò alias Romanis subditas gentes, & regiones infestare solerent, Franci, tùm maximè insulam Batauorum, & inde Galliam. Eā Ins. primus Cæsar Iulius ita descripsit.

Comm IV.

Mosa profluit ex monte Vogeso, qui est in finibus Lingonum, & parte quadam Rheni recepta quæ appellatur VVahalis, insulam efficit Batauorum, neq; longiùs ab eo millibus passuum LXXX, in Oceanum influit. Batauiæ liberatæ laus Constantio Cæsari data. Panegyristes. *Multa ille Francorum millia qui Bataniam, aliasq; cis Rhenum terras inuaserant interfecit, depulit, abduxit.* Alius Encomiastes ad Constantium Constantij F. *Terram Batauorum sub ipso quondam alumno suo à diuersis Francorum regibus occupatam, omni hoste purgauit, nec contentus vicisse, ipsos in Romanas transtulit nationes, vt non solùm arma, sed etiam feritatem ponere cogerētur.* De qua quidem translatione superiùs dictum, vbi Constantij facinora. Sed neq;, licet eorum pars bona Neruiorũ & Treuerorum agros obtinuisset propterea: quieuêre reliqui, quin non solùm Batauiã subiugarent, sed etiam plerasq; ad Rhenum, & in Gallia reliqua vrbes R. oppugnarent, & expugnarent. Zosimus. *Ex Pannonia Constantius in Italiam rediit. Cùm autem videret omnes Romanis vbiq; subditas prouincias barbaricis incursionibus interceptas, Francos, & Allemannos, & Saxones iam quadraginta sitas in Rhenum vrbes cepisse, prorsum easdem deuastasse, ciues, & incolas infinitæ multitudinis cum innumerabili spoliorum copia secum abduxisse, &c.* Repulit acriter, & Romanas vrbes, & prouincias vindicauit Iulianus, de cuius cum his gentibus bellis satis multa suprà cõmemorauimus. Et, credo, Franci quiescere potuissent, nisi etiam ex suis sedibus in quas se, Gallia relicta, receperant, Saxonum, Quadorumq; aduentu, & impulsu reiicerentur. Eos tamen idem Iulianus sibi supplices factos non solùm suscepit, sed etiam in militiæ ordines conscripsit, Zosimo teste, qui cùm Iuliani multa præclarè facta recensuisset, terroremq; maximum barba-

Constantij Cæs. contra Francos gesta.

Lib. III. *Constantini M. filius.*

Eod. lib.

ris incussum adseruisset, ait, *Omnes iam propemodùm in ijs locis barbari spem omnem abiecerant, tantumq; non ad internicionem perituras existimabant suorum reliquias; cùm Saxones, omnium eas regiones incolentium barbarorum & animis, & corporum viribus, & laborum in prælijs tolerantia fortissimi habiti, Quados nationis suæ partem in solum ab Romanis occupatum emittunt. At finitimis Francis eos transitu prohibētibus, qui metuerent ne iustā Cæsari caussam, præberent, se rursus inuadendi, nauibus constructis, Rheno prætervecti, parentē Francorum imperio regionem, in Romani iuris solum contenderunt; & adpulsis in Batauiam nauibus, quam diuisus Rhenus insulam efficit, quauis insula fluminea maiorem, Saliorum nationem Francorum à parte profectam, & vi Saxonum in hanc Insulam suis è finibus reiectam, expulerunt. Hæc insula priùs Romanis parens in vniuersum, à Saliis hoc tempore possidebatur. Cæsar, ea re cognita, Quados ille vicissim quidē aggrediebatur, sed iusso priùs exercitu cum Quadis acriter pugnare, Saliorum neminem occidere, nec prohibere quò minùs in Romanorum fines, illi transirent, quòd non vt hostes Romanam regionem peterent, sed per vim, & coactionem à Quadis pellerentur. Hac animaduersa Cæsaris humanitate Salij partim ex insula, cum rege suo, Romanum in solum traiciebāt, partim ad limites, inita fuga, se conferebant. Omnes Cæsari supplices facti, sponte sua, se cum rebus eius fidei permittebāt.* Post pauca. *His rebus ita constitutis, & Salios Cæsar, & Quadorum partē, & quosdam incolentes insulam Batauiam legionibus adscripsit, quorum ordines nostro quoq; tempore superstites esse videntur.* Ita Zosimus. Ordines illi inter Auxilia Palatina, in quibus etiā Bataui Seniores; Saliis vicini. Franci siue suprà memorata Romanorum in se humanitate, & benignitate adducti, siue tantū terræ occuparent, quamtum necesse vide-

Ex his satis Francorum à nobis facta descriptio sedis confirmata.

Franci se Iuliano permisere: & ab eo in Ordines adscripti sunt.

A. D. N. ccclviii. *corrupte. Scribo Batauiam.*

videbatur, paullulùm subſtitêre, ab iniuriis, & prædationibus manus abſtinentes, ſed eatenùs, vt cùm à Gallia tẽperarent in Germania tamen progreſſiones non exiguas facerent, adeoq; ad Mœnum vſque ſedes mouerent, Turingiam, ſiue Cattorum regionem, & quæ ab ipſis Francia Orientalis dicta, inſederent, Marcomiro, & Sumnone ducibus. Vnde, ſuo tempore, rectè eos D. Hieronymus inter Saxones, & Allemannos collocauit. *Inter Saxones*, inquit, *& Allemannos, gens non tàm lata quàm valida, apud hiſtoricos Germania, nunc verò Francia vocatur.* Erãt enim Franci ad Rhenum, & Mœnum, Saxones Albim à tergo obſidebant, ab altero Mœni latere Allemanni, & Burgundiones, qua adfinitate factum, vt Athanaricus Burgundionum rex, quod antè tetigimus, Bliſindam Marcomiri Franci filiam ſibi matrimonio adiungeret. Breuis verò hæc fuit populi inquieti, & ad omnia mobilis pax, & tranquillitas. Cùm enim Maximum tyrannum in Italiam contra Valentinianum Iuniorem maximas ex Gallia, totoq; Occidente copias traduxiſſe comperiſſent, ſubitò in Galliam traiecerunt, obuia quæq; vaſtarunt, Quintinum, & Heraclium quos Maximus in Gallia reliquerat duces, prope Treuerim prælio, cum omnibus copiis propè deleuerunt. Arbogaſtes demum militiæ Comes ex Francorum gente, interfecto apud Aquileiam Maximò, à Valentiniano cum imperio in Galliam miſſus, cùm pleraq;, quæ in tumultu erat, compoſuiſſet, etiam Francos, auctoritate ſua, pacauit, datisque obſidibus volentes ad pacem trãſtulit. Cùm ſub initio imperij Honorij rurſum mouiſſent, Stilico magiſter militiæ ad officium quoq; coegit, vnde illa quæ ſuperiùs etiam intexuimus, de Stilicone Claudiani.

A.D N. ccclxxxvi. *Sig. chr.* *In vita Hilarionis.* *Franci in Germania Franciam Orientalem conſtituere.*

A.D.N. ccclxxxviii. *Sign. I. Imp. occid.*

A. D. N. ccclxxxix.

A. D. N. cccxcv.

Ante ducem nostrum flaui sparsere Sugambri
Cæsariem, pauidiq́; orantes murmure Franci
Procubuêre solo.

alio loco. *Rhenumq́; minacem*
Cornibus infractis adeò mitescere cogis
Vt Salius iam rura colat, flexosq́; Sugamber
In falcem curuet gladios.

Paullò antè. *Ingentia quondam*
Nomina, & in gero flauentes vertice reges,
Qui nec principibus donis, precibusq́; vocati
Paruerant, iussi properant, segniq́; verentur
Offendisse mora.

quæ de Francis, & eorum præcipuè regibus intelligenda esse paullò post aperiemus, cùm morem Francorum regibus fuisse ostendemus capillos alere. Fidem quidem, & amicitiam hac quidem vice ita seruarunt Franci, vt Vandalis, & eorum sociis in Galliam irrumpentibus, opponere se non dubitauerint, quamuis multitudine victi facilè sedibus suis se continuerint, nec tamen ita vt non multò post Vandalos persecuti sint, eorumq́; rege Godegiselo interfecto, vltra viginti millia ceciderint, totam Vandalorum gentem exstirpaturi, nisi Alani succurrissent, qua clade perculsi Vandali, in Hispaniam transeundi, & Galliam relinquendi demum consilia susceperunt. Franci, re fortiter gesta, vt hac quoq́; parte amicitiam qua deuinctos se Romanis probare cupiebant, pleniùs ostenderēt, relicta Gallia vltra Rhenum ad suas sedes repetiuerunt. Ibiq́; tam diu agitarunt dum Constantium Comitem, & supremū Honorij in Gallia ducem Burgundionibus sedes indulsisse, & amicitiam cum iis stabiliisse, in suum maximè contemtum acciperent, & interpretarentur. Tunc enim animis

A.D.N. cccc. vi. *Franci pro Romanis contra Vandalos.*

A.D.N. cccc ix.

A.D.N. ccccxiv.

vehe-

vehementissimè perturbati Rhenum transierunt, obuia quæq; vastarunt, Treuerim prouinciæ caput ceperunt, captamq; cùm diripuissent, subdito incendio, cōbusserunt, in omnis generis homines ferro, flama, & omnibus cruciatibus grassati. *Nàm*, vt scripsit Saluianus, *quos hostis in exscidio non peremit, eos post exscidium calamitas obruit. Siquidem alios impressa altiùs vulnera lentis mortibus enecarūt, alios ambustos hostium flamis grauis pœna cruciauit, quidam interierunt fame, quidam nuditate, alij tabescentes, alij rigentes. Iacueruntq; passim vtriusq; sexus cadauera nuda lacera, ciuium oculos infestantia, ab auibus, canibusq; dilaniata.* Eos demum Castinus Domesticorum comes, Constantio ad consulatum, gerendum euocato, domuit, & receptis vrbibus, vltra Rhenum propulsauit. Mortuo Marcomiro Frāci demum in aliarum gentium morem regem sibi præfecêre Pharamundum Marcomiro natum. Primus is rex, omniū Francorum suffragiis, & voluntate imperare cœpit, cùm hactenùs ducibus belli, quos scilicet Scriptores Romani, Græciq; etiam reges nominabant, non alia tamen, quàm in bello auctoritate, apud Franciæ gentem defuncti. Huic Clodio successit cognomento Comatus, propter insignē comarum elegantiam, & amplitudinem. Is cùm aliquandiu in Toringia habuisset arcem Diesburgum, missis in Galliam exploratoribus, cui adeò Franci inclinauerāt, & tàm diu; Omnia turbata accepit, bellumq; esse inter Romanos duces Bonifacium, Castinum, tùm Mauortium, & Gallionem. Occasionem negligendam haut ratus copias ex Germania transportauit, Romanos resistentes obtriuit *Tornacum obtinuit, & inde vsq; ad vrbem Cameracum properauit, vbi pauco tempore residens Romanos si quos ibi inuenit, peremit, & exinde ad Somenam fluuium perueniēs omnia*

Franci in Galliam, & in ea eorum gesta crudelia.

Lib. III.

A. D. N. ccccxv.

Franci primum regem elegerunt.

A. D. N. ccccxix.

A. D. N. ccccxxx.

A. D. N. ccccxlv.

Sigebertus. la Somme, Cæsari Samaris.

A.D.N. cccc xlviii *occupauit.* Hunc consecutus Merouëus; qui eò faciliùs, quę occuparat pater tenuit, quòd Atilæ, & Hunnorũ cũ quingentorum hominum millium multitudine aduentu territi Romani, & omnes in Occidente reges, fœdere se potiùs obligare contra communem omnium hostem, flagellum enim Dei se venditabat, quàm mutuis in se bellis hostibus prædæ, & ludibrio esse existimarent.

A.D.N. ccccli.

Adfuit igitur Merouëus Romanorum duci AEtio campis Catalaunicis,

A.D.N. ccccl v.

dextrumq; cornu, eo in prælio, vnà cum filio Hilderico tutatus est. Interfecto Aetio, cæsoq; pariter Valentiniano cũ omnia in summa perturbatione versarentur, Occidens sine capite, sine rectore esset, Merouëus Senonum vrbem, siue Parisios, & Aurelianum, totamq; eam Galliæ partem, quam Franciam deinceps auctores nominauêre occupauit, primusq; firmam in Gallia sedem Francis defixit, in cuius proinde memoriam, & famam ceteri, qui successerunt, reges, ad Carolinos vsq;, Merouingi nominati.

Merouęus primus sedē firmam in Gallia fixit. vnde ceteri Merouingi.

A.D.N. cccclviii.

Post Merouëum regnauit Hildericus, quem cùm regno expu-

A.D.N. cccclxi.

lissent propter morum insolentiam, & luxum Franci, AEgidium Romanum ducē sibi cum imperio præesse iusserant. Sed qui in Merouęo animi improbitatem ferre non poterant, eò minùs Romani tyrannidē tolerare potuerũt.

A.D.N. cccclxix.

Reuocatus, opera præcipuè Viridomari principis apud Francos viri, & Merouęo amici, rex, primum contra AEgi-

A.D.N. cccclxxv.

dium prælium habuit, vicitq; Coloniam, & ceteras Belgicæ vrbes in potestatem redegit, reliquumq; tempus forti-

A.D.N. cccclxxx iv.

ter, & cum laude transmisit, quodq; caput est Clodoueũ ex se natum successorem, regemq; Franci reliquit. Qui non solùm, cæso qui supererat duce Siagrio, Romanorũ imperium in Gallia finiuit, Burgundos tributarios fecit, Visigothos, qui Narbonensem, & Aquitaniam tenebant

domuit, sed debellatis præcipuè, & in extremam seruitutem adactis, prælio Tolbiaco, Allemannis, Galliæ totius imperium Francis in perpetuū confirmauit, de quo prælio pauca mihi dicenda sunt, tùm quæ deinceps Heluetiæ fuerit condicio, & status. Sed hæc fuerūt quæ de Francorum origine, & rebus gestis dum Galliam occuparent mihi in præsens adducenda putaui. Nàm de illis, sexcenta plena volumina, quæ qui volet per me, non apud me legere, & videre licebit.

Summa gestorum Cloduei.

Allemannorum prælio Tolbiaco clades, antiqua libertatis, & dignitatis spoliatio alia.

CAP. X.

Alliã, vt diximus, gentes ex Germania plures occupauêre, sed principatum Vesigotthi, Burgundiones, tùm Franci, & Allemanni tenuêre. Omnes primò, dum exterminando Romanorum imperio omnibus opibus enituntur, sedesq;, pro regione, & populorum multitudine diuersas sortiuntur, quieti inter se, & pacifici. Post, dū omnia metuunt, siue animi libidine, & ampliorum cupiditate, arma commisêre. Sed Visigotthi, Burgundionesq;, vt viribus impares, ita facilè fortioribus cesserunt, aut potiùs principatum posuêre. Allemannorum, & Francorum maiora momenta fuêre. Hi demum, vt contra Allemannos victoriam, sic quoque totius Galliæ imperium diuinitùs pugna Tolbiacensi depugnata obtinuêre. Confecerant Allemanni quàm maximas vtraque Rheni ripa copias, ingentique adparatu in Germaniam inferiorem, quam Franci à principio occuparant, contenderant, Coloniam quæ earum partium caput tunc temporis, obsessuri. Illis instructa acie prope Tolbiacum obuius factus Clodoueus

Francorum rex, primò cum equitatu repulsus est, maxima suorum cæde: Iamq; in eo erat, vt vinceretur, nisi Christi nomen, potentiamque, quam toties Clothildis coniux Christianis imbuta moribus prædicauerat, in memoriam reuocasset, votoq; se nouo sacra nostræ religionis suscepturum, si vinceret, obligasset. Quod & euenit. Conuersis enim velut fortitudine cœlitùs inspirata militum animis, ita in Allemannos irruperunt, vt sustinere non potuerint, cæsi, & fugati sint. Qua de re Aimo. *Rege in infidelitate permanente, tandem commouetur exercitus, bellumq; à Francis, & Allemannis totis regnorum viribus excitur. Tunc rex Clodoueus, signo suis dato bellum adgredi imperat. sed inter prælian dum, suos grauiter hostium mucrone sterni conspiciens in hanc vocem prorupit. CHRISTE, inquit, potentissime DEVS, quem Clothildis coniux mea colit pura mente, tropæum meæ tibi voueo fidei, si tribuas his ex hostibus triumphum victoriæ. His peroratis Allemannos inuadit timor, Francos accedit virtutis ardor. Igitur hostes terga vertentes victoriam Clodoueo relinquunt, ac demum regem suum gladio cæsum conspicientes iure tributario Francis se fore seruituros libentissimè spondent.* Hactenùs Aimo. Sed non contentus victoria ea, aut deditione, tributouè Clodoueus, Allemannorum fines peruasit, ferro, flamaq; omnia vastauit, superstites, & captos extrema seruitute adfecit, laudem, decus, gloriam quàm tot annis, bellis, rebusq; fortiter gestis Allemanni occupauerant, & inPrimis libertatem funditùs exstinxit, aut inFrancos transtulit, crudelem se, & insatiabilem præbuit, adeò vt non pauci metu, & sæuitia victoris superatis Alpibus, in Italiam ad Theodoricum Gotthorum regem cõfugerint, & ab iis, quos hostium loco habuerant, opemq;, & auxilium deprecati sint. Pro adflictis, & fugitiuis scripsit in hãc

Prælium Tolbiacum.

Lib. 1. c. xv.

Oratio Clodouei.

Clodouei in victos crudelitas.

len-

sententiam Theodoricus, eò quidem confidentiùs quòd Clodouei sororem in matrimonio habebat. *Tuæ de Allemannis victoriæ gratulor, eamq; mihi tecum statuo communẽ. Tuam enim virtutem, meam existimo felicitatem quandoquidẽ ita postulat necessitudinis ius, meumq; de animi tui magnitudine iudicium excellens, & , qui omnia superat, meus in te singularis amor. Hostium Duces, auctoresq; amentiæ pœnas dedère. Scelus eorum cruore piatum est. Tuæ summæ prudentiæ est ita præterita agnoscere, vt futuris prospicias. Magnificus triumphus, ac te dignus est, multitudinem insontem, cui fortuna belli, ac numen pepercit, tibi supplicare, teq; illi salutem, ac incolumitatem concedere: vt secundum superos nullus sit, cui plus se acceptum referre ipsi prædicent. Tu quoq; ceteras admirabiles virtutes tuas, hac clementiæ palma, ac condonandæ vitæ laude cumulare statuas, qua vna re, quàm proximè potes ad Deum optimum, maximum accedere, vt te, & sibi natum, & regnare seculum nostrum lætetur, glorieturq; se cum veterũ felicitate certare. Gentis Allemannorum antè nobilissimæ reliquiis ignosce, quæ, vt calamitosorum fata sunt, vano metu perculsæ, in meum hominis tibi coniunctissimi, sinum se contulère, erroremq; hunc misericordia dignum iudices, eosq; pace tua perfrui, ac finibus suis vti, ac quas à libertate maiestatis tuæ proficisci par tibi videbitur, legibus parere iubeas. Spondeo nihil eos in posterum, nisi pia erga te, & grata beneficij tui recordatione acturos, cogitaturosq;. Sin quid secus agitarent, non magis tibi salutis eorum cõditori, quàm mihi voluntatis eorum sponsori, & quasi vadi hostes forent, & qui deprecatoris munere fungor, vltoris partes, vicemq; susciperem. Integros, florentesq; vicisti, quæ gloria accedat, si perlequi exsangues, & confectos in animum inducere magnitudo tua posset? Nihil pro popularibus, nihil pro adfectibus meis deprecor: Sum tantùm tui,*

Literæ Theodorici pro Allemannis.

gloriaq́ tuæ memor. Nec quidquam persuadere tibi studerem, nisi priùs mihi probassem, id & laudi, & gloriæ tuæ conductu-rum. Ita amicè, & beneuolè Theodoricus, sed his non tam Allemannis libertatem, aut aliquid priscę dignitatis recuperauit, quàm persecutionis finem, & seruitutis initium fecit. Tota Allemannia partim fisco, partim belli ducibus, & quorum operam præcipuam expertus, præterito bello, fuerat Clodoueus, adsignata. Omnibus etiã non magnis partibus, quò magis in officio continerentur, Comites dati, qui verò cunctis in vniuersum præesset Dux nominatus, qui quandoq; Dux Allemanniæ, quandoq; Sueuiæ propterea quòd maxima inter Allemannos Sueuorum pars, à Scriptoribus, & instrumentis dicitur. Curialis sedes Allemanniæ Rancuillæ posita. Ibi qui iudiciis præessent Comites XVI. constituti. Quod ex rebus gestis S. Fridolini, qui hoc tempore, & Clodouei regno, in Heluetia magna sanctitatis, & miraculorum fama agitabat, vt suo loco pluribus ostendemus, manifestum est. Nec posteà Allemannorum fama, aut gloria fuit.

Allemannia seruitute adfecta.

Helluetiæ status, & condicio post prælium Tolbiacum de seruitute, & manumissione, lege Salica, tùm nobilitate, & aliis.

CAP. XI.

Vis Heluetiæ totius posteà status, & cõdicio fuerit, dicere non difficile est. Nàm illa pars quam habuerant Burgundi, vbi defecerunt eorum reges, eam, qua sub ipsis vsu fuerat, etiam sub Francorum regibus rationem, & libertatem obtinuit: quam possederant Allemanni serui-

tute,

tute, vnà cum ipsis adfecta est. Et ferè hæc diuisio Heluetiæ permansit, dum in ea Francorum imperium fuit, (licet Gallia omnis variè, vt fuerunt regū liberi, distributa esset) vt scilicet Tauriacus, siue Tigurinus pagus, & quæ ad Vrsam vsque Heluetiorum sunt, Allemanniæ ducibus parerent, cetera Rectores peculiares haberent, qui Rectores Minoris Burgundiæ, nonnumquàm Duces Transiurani, Franciæ Scriptoribus nominantur. Seruitutis autem ex Stoicorum sententia tria genera. Vna quoties non est potestas viuendi vt velis, vt si homo carcere contineatur: altera cùm quis dominio alieno contra naturam subiicitur. tertia quam seruiunt mercenarij, obærati, addicti, clientes. Allemannis secunda cōditio obtigit. Ita enim victi, & subiugati, vt præter quàm manu captis, & bello seruatis, quæ seruorum descriptio, & mancipiorum est, nihil libertatis, aut dignitatis reliquum manserit, qui proinde nō solùm omnibus bonis, & possessionibus exciderint, sed etiam in perpetuo vitæ discrimine fuerint, quamuis eas seruitutis leges, & iura paullò post pietas, & mores Christiana imbuti mansuetudine aliquamtum temperauerint. Quamuis igitur venire, distrahi, cædi, & aliis modis seruilibus tractari non conueniret, tamen ita sui potestate exuti erant, vt nihil omninò, nisi domini voluntate agere, moliri possent, non alio migrare, emere, vendere. Et si quid accessionis, aut emolumenti facerent, in rem domini vertebatur, nullo illis, aut perexiguo vsu, quippe qui nec testamenta condere nec legare, aut legata obtinere, insciodomino, vmquàm valerent. Non pauci tamen aut precio, aut opera, aut Principū beneficio, & dominorum in libertatē vocabantur. Manumissionis, & libertatis antiquitùs certæ formulæ Romanis erant. Namque ea inter

Allemannica Heluetia in seruitutem redacta

Diog. Laert. lib. VII. seruitutis tria genera.

Allemannorum condicio & seruitus.

Id maximè cognoscitur ex mancipiis qui adhuc sunt in Heluetia, maximè eodem pago Tigurino.

Manumissiones antiquæ de officio procons.

legis actiones recensebatur. Vndi Marcianus *Apud legatum proconsulis nemo manumittere potest, omninò enim non est apud eum legis actio. Manumitti* igitur *seruus dicebatur, cùm dominus eius aut caput eiusdem serui, aut aliud membrũ tenens, dicebat. HVNC HOMINEM LIBERVM ESSE VOLO, & emittebat eum è manu.* Prætor autem vindicta, hoc est, virga, eiusdem serui capiti imposita ita dicebat, *DICO EVM LIBERVM ESSE MORE QVIRITIVM.* Inde conuersus ad lictorem addebat: *Secundum tuam caussam, sicuti dixi, ecce tibi vindicta.* Tum lictor accepta à prætore vindicta, aut virgula; caput serui, percutiebat, faciem palma, tergumq; verberabat. Quibus actis, nomen manumissi in acta referebatur, adiectâ causâ manumissionis. Hæc apud priscos ratio erat in iis quæ apud prætorem, sollenni more, libertate donabantur. Addit Caius. *Non est omninò necesse pro tribunali manumittere. Itaq; plerîq; in transitu manumitti solent. Cùm aut lauandi, aut gestandi, aut ludorum caussa prodierit prætor.* Postea neglectæ hæ cerimoniæ, itemq; verba illa sollennia, & à lictoribus serui in libertate positi. Hermogenianus. *Manumissio per lictores hodie, domino tacente, expediri solet, & verba sollennia licet non dicantur, vt dicta accipiuntur.* Aliàs simpliciter, his verbis, liberum te esse iubeo, aut liber esto, aut abito quo voles, vel nihil te moror, vtebantur. Plautus, *Liberum te ego iussi abire?* Alibi *Mea quidem causa liber esto, atq; abito quo voles.* Alia in comedia idem lepidissimus poetarum. *In hunc diem nihil te moror, abi quò lubet.* Legibus Salicis etiã certa in manumissionibus obseruatio fuit, præsertim si publicè, & à Principe fierent. Tunc enim, qui libertatem consecuturus erat numum manu, quasi precium, porrigebat Principi, quem cùm excussisset, pro eleemosina

Boet. in Top. Fest lib. XI. Val Prob. Notis Donatus Adelp. Sig. lib I de Lud c. XIII.

De manumissis vindicta.

In l. man. ff. de manumissis vind.

Menech. Act. V. Sticho.

Manumissiones lege Salica.

mosina in pauperes erogabatur. Id intelligo ex literis manumissionis Ioannis Schudi Glaronensis, quarum literarum exemplum ego, cùm aliæ mihi suppeditent, eo libentiùs interseram, quòd AEgidio Schudi Glaronensi ex eadem nobilissima, & antiquissima familia tantum debent antiquitatis amatores, quamtum alteri nemini. Eæ igitur sic habent. *In Nomine sanctæ, & indiuiduæ Trinitatis. H. Ludouicus Diuina fauente gratia Rex. Nouerint omnes fideles nostri præsentes scilicet, & futuri, quia nos rogatu Purucharti dilecti Comitis nostri, quendam proprium seruum nostrum Iohan nominatum, in præsentia fidelium nostrorum, per excussionem denarij de manu illius, iuxta legem Salicam, in eleemosinam nostram liberũ dimisimus, & ab omni iugo seruitutis absoluimus, eius quoq; absolutionem, hoc scripto, firmauimus, quã in omni tempore firmam, inuiolabilemq; mansuram esse volumus. Præcipientes ergo iubemus, vt sicuti reliqui manumissi, qui per huiusmodi, titulum absolutionis, à Regibus, vel Imperatoribus Francorum noscuntur esse relaxati ingenui, ita deinceps memoratus Iohan, benè ingenuus, atq; securus existat. Et vt istius ingenuitatis pagina firma, stabilisq; consistat, Annulo nostro eam consignari iussimus.* Burcardi.

Ernustus Cancellarius ad vicem Theotmari Archicapellani recognouit.

Data II. *k*l. *Iun. Anno Incarnationis Domini* LↃ CCCC VI. *Indict.* VIIII. *Anno Regni Domini H. Ludouici* VII. *Actum in Rottuuila feliciter. Amen.*

Ex his, patet id quod diximus libertatem à Principibus Francis per excussionem denarij dari, idque in concilio procerum, & publicè, & plerumq; rogatu, & fauore eorũ

qui apud Principem multum possent: Hoc autem modo seruitute, lege Salica, soluti, LIBERAE CONDICIONIS homines dicebantur. Hinc alius quidam ex eadem familia ita Instrumētum orditur. *Nouerint omnes præsentes, & futuri, Quòd ego Henricus, dictus Schude, vir Glaronensis,* LIBERAE CONDICIONIS, *vnà cum filiis meis Ioanne, & Rodolpho villico, &c.*

Villici vocantur in Instr. quos Meyer. Germanicè nominabant.

Datum Glaronæ in domo Plebani: Anno Incarnationis Domini M. CC. XX. Kal. Iunij. feria secunda, Indict. VIII. Sed iam liberi, & ab omni seruitutis onere vindicati, bona ea, & possessiones, quas eatenùs pro Domino habuerant, restituebant domino, aut emebant, aut beneficij nomine, & feudi accipiebant, vel denique conducebāt, custodumq; prædiorum munere fungebantur. Quòd si feudum à Principe, vel Duce, vel Comite, vel Marchione acciperent, eâdem operâ nobilitatem consequebantur, & inter nobiles referebātur. Idem priuilegium obtinebant qui à maiore, aut minore Valuassore feudo donabātur; si modò ij longam annorum seriē numerare possent, qua feudum, onusque militię ei adnexum in familia sua resedisset, quæ certa, & antiqua nobilium definitio. Nobilis enim ex genere, & vita militari æstimabatur. Propriè Valuasores maiores dicuntur; qui à Principe, aut iam dictis potestatibus feuda impetrant. Minores, qui à maioribus, qui etiam Valuasini, ad Valuasorum maiorum differentiam. Cum feudo nomen mutabant, nec liberti, sed vasalli dicebantur. Vocabulum sumtum ab antiquis Germanorum moribus. Hoc enim nomine Comitatus, & comites significare volebāt. Geselken: Vnde & Gessatarum nomen alii deduxerunt. Tacitus de Germanis. *Gradus quin etiam & ipse comitatus habet, iudicio eius quem sectantur. Magnaq; & comitum*

Nobilitas prisca & vera.

Valuassores qui.

Const. feud. lib. II tit. X. Vasalli quos vassos & leudos Aimo sæpius vocat.

Libello de eadem gente.

æmulatio, quibus primus apud principem suum locus, & principum, cui plurimi, & acerrimi comites. Hæc dignitas, hæ vires, magno semper electorum iuuenum globo circumdari: in pace decus, in bello præsidium. Frustra verò sunt qui eamdem clientis, & vasalli rationem esse putarunt, quamuis non negem in quibusdam inter se conuenire. Nàm clientibus onus militiæ nullum est adnexum. Vasallorum condicio est, vt cùm electus edicitur, in militiam eant, vel vicarium mittant, vel certum censum belli, & domini præsidio inferant, quod Heribannum antiqui Germani, siue Franci nuncuparunt, ab voce heer, quæ exercitum notat. Bannũ generale nomen, quo significatur edictum, siue citatio. Heribannum, citatio ad delectum. Vtroque nomine etiam pœna notatur, edicto non obtemperantis. Clientes prædia sua pleno iure possident: Vasalli prædia feudalia tantùm vsusfructus iure perpetui, vel temporarij: Proprietas est dominorum, à quibus acceperunt, beneficij nomine. Vsumfructum hoc loco voco cũ Oberto, quod alij interpretãtur vtile dominiũ, propterea quòd Vasallus rei in feudũ datæ vtilẽ, non directam vindicationẽ habet. Clientes deniq; dabant se in patronorũ fidẽ, & ab eis ferebãt sportulã, aut cenã rectã: Vasalli vel vltrò nobis fidem suam offerunt: vel nos collatis in eos prædiis nostris fidẽ eorũ legimus, & sequimur, à nobis præterea ferunt nihil. * Alia sunt, quæ narrare nihil attinet. Nobilibus verò solis arma ferendi, gladium accingendi, insignia coloribus distinguendi potestas permissa, ceteris nequaquã. Fridericus primus Imperator mercatoribus qui negotiãdi gratia iter haberẽt, gladios permisit, sed nec vt accingerẽt, sed ephippio equi adligarent, aut carro iniicerent, rusticis, & aliis omnib. prohibuit. Ait enim. *Si quis rusticus arma vel lanceã*

Clientum, & Vasallorum differentia. I. *Heribannũ quid.* *Banni significatus.*

II. *Lib.* III. *de feudis.*

III. * *Vasallorum enim sacramentum defendere tueri, sua fortia facta gloriæ principis adsignare.* Tacitus *Nobilium priuilegia.*

Lib. V. *Constitut.*

portauerit, vel gladiū, iudex in cuius potestate repertus fuerit vel arma tollat, vel viginti solidos pro ipsis recipiat. Mercator negotiandi causa per prouinciam pertransiens gladiū suum sua sella alliget, vel super vehiculum suum ponat, non vt quem lædat innocentem, sed vt à prædone se defendat. Cùm verò nobilitatis ea ratio esset, euenire solebat, vt nobiles ipsi prædia sua, vel feuda aliis ex plebe, & vulgò indulgerent, qui progressione facta, eoque titulo, etiam nobilitatem sibi vindicabant. Quo ex fonte infinita nobilium profluxit multitudo. Nulla verò natio, aut regio plures nobiles aut præstantiores Heluetia protulit, de quibus, si ex animo tractandi occasio sit, facilè ostendam, quidquid veræ, & antiquæ nobilitatis in Sequanis, & Germania est, Heluetios suppeditasse, & inde venire. His ita constitutis, iam ad Francorum reges redeamus, & qui Heluetiæ cum imperio præfuerint, Burgundionibus pulsis, aut exstinctis, inquiramus.

Nobilitas maxima in Heluetia.

De Francorum Regibus, qui in Burgundia, & Heluetia imperarunt.

CAP. XII.

THEODORICVS PRIMVS EX FRANCORVM STIRPE BVRGVNDIAE REX.

Regnauit in Burgundia annos XI. Greg. lib. III. Aimo. lib. II.

Heodoricus primus filiorum Clodouei, Metensiū, & Allemanniæ rex cùm eo, quo diximus modo Burgundiam Minorem, & Cisararicam siue Sequanos consecutus est, tum verò quòd Sigismundi regis Burgundiæ filiam vxorem haberet, qui proinde regnū Burgundiæ, sibi

vin-

vindicare videbatur: quam illi Lothariꝰ, & Hildebertus fratres eo faciliùs reliquerunt; quòd regno Clodomiri inter se diuiso magnam suis opibus accessionem fecerant. Fuit verò Theodoricus princeps fortis, & magnanimus, qui multa contra Danos, & Toringos præclarè gessit. Primus idem regum exterorum, Ius Ciuile Iustiniani paullò ante euulgatum suscepit, & custodiendum curauit: Edictum datum Augustoduni in Burgundia. Eum alij Franciæ, & orbis reges secuti.

A.D. N. Iↄ xxxi.
A.D. N. Iↄ xxxv.

THEODEBERTVS REX METENS. SIVE AVSTRASIAE ET BVRG. II.

Regnauit An. XIII.

THeodebertus successit patri Theodorico, *qui mansuetus, cunctisq; modestus, iustitiæ quoq; cultor fuit egregius.* Eũ cùm patrui Hildebertus, & Lotharius regno pellere conati essent, insita regnorum producendi libidine, prudentia, & humanitate non solùm pacauit, sed etiam arctiùs sibi deuinxit. Vnam in Italiam expeditionem cum suis Allemannis, & Burgundis habuit, ducibus Buccelino, & Amingo, solicitatu maximè, & munere Gotthorum, quos graui bello Bellisarius, tùm Narses Iustiniani Imp. auspiciis insequebantur. Nàm Prouinciam, quam hactenùs tenuerant Gothi, si auxilio contra Romanorum duces esset; Theodeberto obtulerunt. Ipse in Italiam cũ maximo equitatu profectus, Alpes, Liguricam, Insubriam, Venetiã, & quidquid in eis prouinciis Romanæ ditionis, sibi subiecit, & tributarium fecit, Buccellinum ad peruadendam Siciliam, & quæ prætereà in Italia obsisterent, reliquit, victor cum spoliis in Burgundiam rediit. Bucellinus, Tyrreno transfretato, Siciliæ magnam partem in potestatem redegit; ex subiugatarum gentium spoliis munera, & dona

Aimo lib. II. cap. xv.
A.D. N. Iↄ xxxvii.
A.D. N. Iↄ xli.
Procopius lib. II. Id Aimo cap. xxi Paull. Aemil. Hildeberto. Gilius, & Tritemius in chronic. Sig. li. xix reg. occid. Parad. in Annal. Bur.

Celebrauit etiam consilium Aruernense in quo adfuit Superius Auenticorum episcop. an. 538 8. Nouemb.

amplissima Theodeberto misit. Theodebertus cùm semel miraculo,& precibus S. Germani ex letali valetudine restitutus fuisset, multis gloriosè gestis, Mauroq; (qui primus discipulorum S. Benedicti in Galliã se transtulit, plura monasteria condidit, vnde ingens toto Occidente sanctissimorum virorum numerus demanauit,) liberaliter,& regiè suscepto,& habito, vita exstinctus est.

Reg. A. VIII.

THEODEBALDVS AVSTRASIAE. ET BVRGVND. REX. III.

A. D.N. Ɔ l.

REgnum statim, mortuo patre, adiit. Hunc curis externis abstinuisse tradit Aemilius. Ad eum sanè Iustinianus Imp. Leontium legatum destinauit, secũ aduersus Totilam societatem iniret,& Italia manum cõtineret. Respondit Theodebaldus fœdere se Gotthico teneri, quo minùs eius necessitatẽ amplecteretur: quæ in Italia teneret non Romanis eripuisse, sed Totilæ. Earum proinde causæ cognitionem iudicibus permittere paratum esse, deq; ea re legatos Constantinopolim missurum.

A.D.N. Ɔ lii. *Agathias Blandus. Sigonius. Paradinus. Leutherius. primus Allemanniæ dux de quo recta sub Francis memoria.*

Nec multò post, cũ Gotthis debellatis, & in Italia subiectis contra Francos arma Narsetem moturum nullum dubium esset, Leutherum,& Buldinum Allemãniæ duces, cum eius gentis amplo exercitu, in Italiam misit, qui Insubria, Aemilia, Venetia peruagata, adiunctis Gotthorũ reliquiis, cùm in Campaniã progressi essent, commisso cum Narsete prælio, victi, & deleti sunt, & quidquid Franci in Italia habuerant, eadem clade, amissum. Theodebaldus paralysi occubuit. Cùm non essent liberi Lothariũ Suessionum regem magnum patruum heredem nominauit, qui, paullò post etiam mortuo sine herede Hildeberto fratre, totius Galliæ,& Burgundiæ Imperio potitus est.

A.D.N. Ɔ lviii.

LOTHA-

LOTHARIVS FRANCIAE, ET BVRGVNDIAE REX IV.

MVltæ in eo virtutes, sed præter bella externa quæ cum Saxonibus acerrima fuêre etiam domesticis adfectus est. Crãnus nothus filius fuit qui malè administratæ Aquitaniæ causâ ad patrem delatus, pro venia quam omnibus votis ab eo expetere debebat, bellum intulit, adiunctis non paucis rebellibus. Belli exitum felicem Lotharius precibus, & iusta Dei vindicta potiùs quàm copiis, & exercitu habuit. Chrannus ex prælio profugus cùm se in casam recepisset fortuitam, igne iniecto, consumtus est. Rex cùm Ecclesias multas locupletasset, præsertim Turonensem, mortẽ obiit, relictis filiis, quatuor, Heriberto, Parisij, Sigeberto Mediomatrices & Allemanni, Hilperico Suessiones. Guntranno Aurelianum, & Burgundia accidêre. Qua quidem diuisione primi Heluetiæ limites repetiti, Sigeberto Allemanniam & Heluetiæ eãm partẽ quæ ad Vrsam est obtinente, reliqua, siue Burgundiam Minorem Guntranno. *Aimo lib. 3. cap. 1.*

SIGEBERTVS AVSTRASIAE ET ALLEMANNICAE HELV. REX. V.

Regnauit an. XV. A. D. N. ɔ lxv.

GVNTRANNVS AVRELIANI. ET BVRGVNDIAE REX. V.

Regnauit an. XXXIII.

SIgebertus contra Hunnos feliciter pugnauit, qui, traiecto Rheno, in Galliã irruperãt. Sed ei adeò cũ Hilperico fratre malè cõueniebat, vt quasuis mutuò se opprimẽdi quærerẽt occasiones. Guntrãnus mediũ se præbebat, pacemq; quà poterat conciliabat, optimus, & sapientissimus princeps, in vno parũ cõmẽdatus quòd meretriciis *A. D. N. ɔ lxvii.*

Primus is est quem inter Duces Vltra-iuranos, siue Burgundiæ minoris, reperio.

incubare pellecebris, quàm matrimonio legitimo coniungi proposuerit. Is Mummolum primò patricium Burgundiæ, & Heluetiæ præfecit, qui Saxones, ex Italia, vbi à Theodeberto quondam rege sedes acceperant, in Burgundiam, & Heluetiam prædabundi descendentes sæpiùs profligauit, & repulit; posteà transitum in Germaniã, muneribus captus, concessit, quo in itinere, etsi rapinis temperauerint, ita tamen æris laminis in auri pulcritudinem, & pondus formatis homines illuserant, vt *hac de re multi mercatores ad inopiæ malum se deuolutos serò doluerint.*

Aimo lib. III. cap. VII. A.D.N. Ↄlxix. A.D.N. Ↄlxxvii.

Sigebertus Brunechildem Athanagildi Visigotthorũ regis filiam duxit, de qua posteà tot tragica facinora, quot de ea auctores. Bellum dein secundum cum Hunnis, & Auaris, qui fœdus ante iuratum neglexerant, gessit, à quibus Franci per incantamenta, phantasmatis inusitata forma, & multitudine comparentibus, in fugam conuersi,

A.D.N. cl lxxviii.

fœdus deniq; nouum cum eadem barbara gente diu duraturum percussit; tum in fratrem arma conuertit, qui, dũ ipse in Germania res gerit, Rhemorum eius opidum inuaserat, cetera vastauerat, quem profligatum, & multis præliis fractum, dum Parisios regiam Hilperici vrbem, nobili

A.D N. Ↄlxxviiii.

triumpho, vnà cum Brunehilde, vxore inuehitur, perspectaq; in se ciuium beneuolentia, quàm in fratrem propensiore, eum non fortunis solùm sed vita etiam euertere cogitat, immissis à Fredegonde Hilperici coniuge percussoribus, cõfossus occubuit. Brunechildis, re cognita, raptim filium Hildebertum in Austrasiam secretò emisit, quam ob rem indignatus Hilpericus eam Rhotomagum relegauit, mundo muliebri, & omnibus regiis ornamentis spoliatam. Austrasij acceptum ex tanto periculo Hildebertum regem alacres salutarunt:

HILDEBERTVS AVSTRASIAE, ET ALLEMANNIAE REX. VI.

GVntrannus, interfecto quoq; per Fredegondis vxoris insidias Hilperico quem Neronem, & Herodem sui temporis vocauit, ea tempestate, degens Gregorius Turoni Episcopus, tutor Lotharij Hilperici filij, datus, regni Franciæ administrationem suscepit, & ne Hildebertus Austrasius aliquid contra moliretur, eum, cùm liberis careret, heredem, & successorē nuncupauit. Post Mummolū Patricium, dux Burgundiæ Minoris siue Vltraiuranus constitutus Theodefredus. Longobardi eodem tempore in Burgundiam, & Heluetiam, superatis pœninis Alpibus, delapsi prædas fecerūt, quos Theodefridus persecutus, nō solùm Heluetia expulit, sed etiam, adiunctis Hildeberti copiis, quem Mauricius Imperator contra eamdem gentem, iam antè multis præmiis, & promissis solicitauerat, pænè Insubria deiecit, paucis in arces, & munitiora loca receptis. Theodefrido successor in Minori Burgūdia, siue Heluetia Vadelmarus. Aliquot post annis decessit Guntrānus Rex, multa sanctitatis fama. Geneuensem Ecclesiam iam antè à Burgundis regibus auctam, locupletauit, Maurianensem condidit omnibus verò Ecclesiis, & monasteriis liberalem se & pium ostendit. Multa sub eo fuerunt cœlo, terraq; miracula & portenta, eorum temporum insignia, quibus nihil tristius, nihil abominabilius, siue reges siue regum principes, & duces consideres, nulla vmquam memoria protulit. De quibus Gregorius eorum temporum scriptor, & oculatus testis, Aimo, alij pleriq;.

Lib. v hist. Franc. A. D. N. Ɔ lxxxviii

Theodefridus II *Dux. Vltraiuranus.*

Vadelmarus III. *Dux Heluetiæ.* A. D. N. Ɔ xcvii.

Aimo lib. III *c.* lxxix. *&* lxxxi.

Lib. III IV. V. *lib.* III.

HILDEBERTVS AVSTRASIAE, ALLEMANNIAE, ET BVRG. REX VI.

Regnauit solus an. IV.

Vtriusq; regni principium fuit, contra Fredegondem,

A.D.N. ꟾↄlxxxviii. & Lothariũ eius filium, bellum, non iam patris, sed etiã patrui vltor, Gundoaldo, & Vintrione ducibus. Apud Suessiones ingenti prælio profligatur, amissis xx. millibus fortissimorum militum, quo in prælio non fœminam Fredegonda, sed Strenuissimi cuiusq; ducis partes impleuit, In prima enim acie consistendo, monendo rogando, promittendo, & vltimo filiolum ab vberibus raptũ ostentando, & ne eius salutem proderent, omnibus precibus contendendo, euicit, vt sub Landerico, reginæ adultero, Franci animati victoriam reportarent, Austrasiumq; pellerent.

A.D.N. ꟾↄxcix. *Aimo li. III. cap. lxxxiii.* Nec sic tamen amimum posuit Hildebertus, consilium, armaq; mutauit &, Francia relicta, in Italiam rursum contulit, ducibus ex tota nobilitate xx. electis, inter quos Andealdus & Olo, & Cedinus principes. Primo impetu Langobardos qui Alpiũ claustra obsederant, deiecit, *Bellitx. Bilitioni antiquitas inde.* Bilitionoq; castro expulit, vbi tamen Olonemiaculo traiectum amisit: inde Mediolanum profectus, prope vrbem castra posuit, quo in loco, cùm frustra Græci Imperatoris auxilia, & promissa exspectasset, oppugnandis quæ resistere videbantur animum adplicauit, Insubriam totam, Ticino ex- *Hildeberti gesta in Italia.* cepto, vbi se Langobardorum rex clauserat, in potestatem redegit. In Tridentino agro castella pluria euertit, prædam ingentem fecit, totam haut dubiè Langobardorum gentem subacturus nisi per anni tempus, resolutis visceribus, magna pars exercitus deperisset, qua Strage Italia post ter- *Idem lib. eod. c. lxxvii.* tium mensem redire in Burgundiam coactus est. Leuthe- rio in Ducatu Allemanniæ successit Leudefridus, sed coniurationis idem compertus, cùm effugisset, suffectus est A.D.N. ꟾↄc. Vncelinus. Hildebertus, vnà cum vxore eadem die in lecto mortuus repertus est non sine veneni suspicione, & fraude Brunechildis auiæ anno ætatis xxv. reliquit filios

duos Theodebertum & Theodoricum. Illi regnum paternum siue Austrasia: huic regnum Guntranni, siue Burgundia euenêre.

Episcopum movit ante notauimus, Vindonissa Constantiã transtulit.

THEODEBERTVS AVSTRASIAE, ET ALLEMANN. REX. VIII.

THEODORICVS BVRGVNDIAE. REX. VIII.

IN eos Fredegonda superiorum annorum victoria ferocior, non solùm ipsa exercitum duxit, sed etiã Hunnos, & Auaros concitauit. Et hos quidem Brunechildis pecunia pacauit: inter vtrumq; verò Francorum exercitum cædes, & occisio ingens facta, victi Austrasiani: Burgundia Cisararica recepta. Mox, defuncta Fredegonda, Theodebertus, & Theodoricus fratres in Lotharium instinctu Brunechildis, & memoria superiorum cladium exercitum contulêre, tantaq; strage Clotarianos adfecerunt, vt, xxx. millibus amissis, pacis quas vellẽt conditiones Lotharius accipere sit coactus, quas proinde seruare non potuit, aut noluit. Eodem anno *in lacu Dunensi in quem Arula flumẽ influit aqua feruens adeò ebulliuit vt multitudinem piscium decoctam ad littus proiiceret.*

A.D.N. Ↄ CI.

A.D.N. Ↄ CIV.

Aimo lib. III. cap. lxxxvi.

His ita constitutis, Brunechildis, insita crudelitate, siue quia feminæ imperium haut perinde gratum habere videbantur, præcipuos Theodeberti principes Quintrionem, Calenum, Gillium, alios magni nominis interficiendos curauit, quã ob rem in omniũ odium incurrit, adeò, vt Austrasia à nepote, de voluntate procerum, pulsa sit quæ proinde ad Theodoricum profecta alterum nepotem instigare non cessauit, dum fratrem bello inuaderet. Eiusdem fauore Prothadius Dux Vltraiuranus

post Vandelmarum constitutus ob stupri scilicet quā habere dicebatur consuetudinem. Belli inter fratres finis morte Prothadij, qui non minùs lacessebat, fuit. Eum Vncelinus Allemanniæ dux cum aliis regni primoribus fraude interemit. Theodoricus paratas contra fratrem copias in Lotharium, Stampis res nouas molientem, conuertit, maioremque, quam anteà cladem attulit. Eodem tempore D. Columbanus cum aliquot discipulis ex Hibernia in Galliam transiit, primoq; in regno Theodeberti aliquamdiu egit, post in regnum Theodorici se contulit. Mox ad arma recurrêre fratres, nihil omittente Brunechilde quod inter eos discordiam concire posset, conuenêre in Alsatia exercitus. Sed cùm Theodebertum se fortiorem videret Theodoricus, adnitentibus etiam vtriusq; regni primoribus in quas frater voluit conditiones conuenit. Eæ fuerũt vt *Alisatio, & Sugitensi comitatibus*, quæ regni Burgundiæ partes fuerant, decederet, tum etiam Turonensi, & Campanensi abstineret. Huius belli cladem tamen non minimam experta Heluetia, qua de re Aimo. *His diebus Allemanni Veneticorum fines ingressi* (Venetes populi ad lacum Acromi inferiorem, qui etiā Venetus) *Vltraiuranos, Cambaleno, & Herpino ducibus, sibi obsistere conatos acie superant, ac vsq; ad refugia montium persecuti, prosternunt; Dehinc, nullo inquietante, Iuranum saltum peruagantur, cædibus, ac incendiis cuncta, per quæ transibant replentes, captiuisq; quàm plurimis abductis, cum spoliis, & ingenti præda redierunt ad propria*. Ea præcipua causa fuit cur pacta conuenta inter fratres parũ constarent, Nàm huius injuriæ memor Theodoricus in fratrem haut multò post mouit, obuiumque in agro Tulensi factum profligauit, secundoq; apud Tolbiacum prælio profugum, sed auxilio Saxonum nouo, vi-

Prothadius IV. Dux Vltraiuranus. Aimo lib. III. ca XCI.
A.D.N. DCX.
A.D.N. DCXII.
A.D.N. DCXIV.
S. Columbanus in Galliam profectus.
A.D N. DCXV.
Elsas & Suntgau. Aimo eod. lib. cap. XCVI. Cap XCVII. vt alias dictum. Burgundiam Minorem.
A.D: N. DCXVII.

ctorem fratris exercitum exspectare ausum vicit, & fudit, qui cùm se Coloniam recepisset, à ciuibus perfidiosè interfectús est. Theodoricus eius regno potitus, cuius filiā excellentis pulchritudinis (filios Theodeberti tres Brunechildis plusquam auito odio, crudeliter interfecerat) cū sibi copulare vellet reprehenderet, & improbaret Brunechildis, dissentio eam ob rem suborta esset, nota, & vsitata auiæ arte, porrecto in poculum veneno, Theodoricus pariter è medio sublatus est. Brunechildis, his patratis, Sigebertum Theodorici filium nothum regē substituere conata frustra fuit, omnibus crudelitate, & superbia intolerabilis. Itaque cùm præcipui Austrasiæ ad Lotharium ex genuina, legitimaq; Francorum stirpe solum superstitem defecissent, Varnarius etiam dux in eamdem sententiam plerosque Burgundiæ proceres traduxisset, denique Brunechildis cum Theodorici liberis Lothario prodita est. Abducta etiam per Erponem regalium equorum præpositum Theudelina, alij Theudelindam vocant, Theodorici soror *ex villa regia Vrba* Ducatus Vltraiurani. Liberi, recepto Meroueo, & Hildeberto qui fuga euasit, Sigebertus, & Corbus interfecti. Brunechildis caudæ equi alligata, & rapta tot scelerum, & crudelitatum, si vera sunt quæ Scriptores de ea pleriq; tradiderūt, pœnas exsoluit. Lotharius solus totius Galliæ, Allemanniæ, Burgundiæ monarcha.

A. D N. Ɔ CXVIII.

Aimo lib. IV. c. 1.

Orbach. Friburg. vnd Bern.

LOTARIVS FRANCIAE ALLEMANN. BVRGVND. REX VIII.

Imperauit solus an. XIV.

Aimo lib. eod. cap. VI.

IS subitò *Varnarium, cuius instantia regnum Burgundiæ fuerat adeptus, maiorem domus in eo constituit regno, dato ei sacramento, ne illo quo viueret tempore successorē acciperet. Austrasiis verò Rhadonem quemdam probabilis vitæ virū*

Erpo V. Dux Transiurano. *eodem honoris gradu donatum præfecit. Vltraiuranis quoq; Erponem genere Francum patricium instituit. Qui dum quæ pacis sunt diligeret malorum deprimens nugacitatem ab ipsis Pagensibus instinctu Alethei patricij, & Leudemundi Episcopi Sedunensis interfectus est*, quem Episcopum coniurationis contra se manifestum Lotharius, commemorabili exemplo, non alia pœna adfecit, quàm ne ex diœcesi pedem efferre liceret. Aletheus damnatus capitis. Erat is ex regia Burgundorum stirpe, proindeq; ad imperata peruicacior.

Arnobertus VI Dux. Vltraiuranus. A.D.N. Ɔ CXXX. Eod. lib. cap. XV. Erponi succeſſit in Heluetia Arnobertus dux, Varnario verò defuncto cùm Lotarius Burgundiæ vtriusq; proceres Trecis conuocaſſet, vt quem ſibi Rectorem præfici vellēt, ſcrutaretur. *Illis*, inquit Aimo, *dicentibus nullius præter Dei & regis se velle pati dominium: rex gratanter verba eorum suscipiens, desiderio quoq; satisfecit.* Itaq; omnis Burgundia nullis aliis gubernatoribus ſubiecta, ſolum regem cui obediret deinceps habuit, nec viuo Lotario, præſidē alium agnouit. Ɔ CXXXI. Sed non multò poſt deceſſit magnum ſuis deſiderium relinquens, fuit laborum patientiſſimus, *literis eruditus, timoris Dei plenus, pauperibus necessaria tribuens, Ecclesiarum Domini, atq; Sacerdotū vtilitati consulens.* Succeſſit Dagobertus filius, quem anteà Auſtraſiæ. Elſatiæ, & Allemanniæ præfecerat ſub Arnulpho Metenſium Epiſcopo, & Pipino ductoribus.

DAGOBERTVS FRANC. ALLEMANN. BVRGVND. REX IX.

Regnauit an. XIV. Eod. lib. cap. XIX. Dagoberti laus. HIc ob ſua credo merita Magnus, qui vt primum regnum paternum adiit, *in Burgundiam ea propositi intentione profectus est, vt oppreßis & calumniam sustinentibus iustitiam exercendo subueniret. Ex cuius aduentu*

fiducia

fiducia bonis, maximeq́ pauperibus orta: Seditiosos verò atq́ rapinis intentos formido grauis incesserat, & quædam mentiū consternatio. Adeò strennus & efficax in administrando apparebat regno, vt circumpositæ nationes eius vererentur nomen, suaq́ auxilia in subiiciendis exteris sponderent gentibus fide promtissima. Iudæos qui Christum profiteri nollent omnib. suis prouinciis expulit. Saracenos in Hispania, missa in eos Burgundiæ nobilitate, debellauit, Vascones eodem milite Burgundo, compescuit. Nec vllus regum fuit qui Burgundis maiorem honorem habuerit, aut eorum opera pluries vsus sit. Sigebertū ex Ragnetrude cōcubina cōceptū Austrasiæ, Allemanniæq́; præfecit, vt contra Sclauos idololatras prouincias tueretur. Primus fuit regum qui ex regni, & coronæ patrimonio Ecclesias, & Episcopatus locupletauit, multisq́; præclarè gestis profluuio vita egressus est. Reliquit cum iā memorato Sigeberto, Clodoueū ex Nantilde regina legitimū, cui regnum Franciæ tradidit.

A. D.N. Iɔ.cxxxix.

A.D.N. Iɔ.cxl.

CLODOVEVS II. QVI ET HLVDOVICVS PRIMVS FRANCIAE, ET BVRGVNDIAE REX. X.

Regnauit an. XVII.

SIGEBERTVS AVSRASIAE ET ALLEMANNIAE REX. X.

Regnauit an. X.

BVrgundiæ Palatio præfectus Flaucatus qui prouinciā strenuè & iustè administrare aggressus, Vilibaldum Vltraiuranum patricium habuit aduersarium, *qui generis nobilitate, & opum affluentia sese extollens despectui ducebat illi subiici, aut eius parere præceptis.* Eum cùm ad nouū regē Cabillonem euocasset Flaucatus, accessit, inuidioso comitatu, vbi etiam insidiis periisset, nisi Amalberti fratris insignis opera fuisset. Sed cùm secundo literis Clodouei ipsius regis Augustodunum veniret, mandata accepisset,

Aimo lib. eodem cap. XXXIX.

in itinere, immissa per Flaucatum manu tandem Vilibaldus interemtus est. Nec multò post periit etiam febre
A. D. N. ɔclı. Flaucatus. Sigebertus moriens reliquit filium Dagobertū sub tutela Grimoaldi, Pipini quondam filij Austrasiæ Palatij præfecti. Is puerum perfidiosè trusum in Scotiam relegauit, & filium Hildebertum regem Austrasiæ salutauit.
A. D. N. ɔclvı. Quod non ferendum ratus Clodoueus contra eum Erchembaldum, alij Erchinualdum vocarunt, M. Eq. misit qui & Hildebertum prælio interfecit, & Grimoaldum vinculis perpetuis Parisiis inclusit. Hilpericus Clodouei filiorum medius Austrasię rex datus. Clodoueus reliquit filios
A. D. N. ɔclxıı. tres Lotarium qui Franciam, Hilpericum qui, quam tenebat Austrasiam & Allemanniam, & Theodoricum, qui Burgundiam sortiti sunt.

Regnauit an XVI.

HILPERICVS AVSTRASIAE ET ALLEMANNIAE REX XI.

Regnauit an. XXXI.

THEODORICVS BVRGVNDIAE REX. XI.

LOthario Franciæ regi Erchembaldum Ebroinus M. Equit. siue Palatio præfectus quorumdā factionibus,
A. D. N. ɔclxvı. substitutus est. Is, mortuo post quartum annū rege, in eius locum Theodoricum fratrem, licet Hilpericus ætate præcederet, per vim Franciæ regem nominauit. Non enim dubitabat, quin si Hilpericus in regnum induceretur ipse Magisterio excideret, & in suum locum collocaretur Vshoaldus, qui apud Austrasios in eadem dignitate agitabat. Sed, vt Theodoricus luxu, & sæuitia eodem propè quo adiit regnum tempore, pulsus, & monasterio D. Dionysij inclusus est: ita etiam Ebroinus Luxouium relegatus est, & Hilpericus rex Austrasiæ, in Franciam vocatus est.

HILPERICVS FRANCIAE, AVSTRAS. BVRG. REX XII.

LEnis an leuis quidquid fuit temporis consumsit, nulla potiore cura: extremò moribus ad crudelitatē propensioribus. Vnde odium, & eius cædes, Bodillone auctore, quem virum insignem, & nobilem flagris cædendum palo colligarat quondā, frustra contra tendentibus, & conclamantibus regni principibus. Theodoricus ex monasterio ad coronam resumtus. Sed cui M. Equitum Leudesius Erchembaldi filius adiunctus, auctoritate maximè, & suffragio S. Leodegarij Augustoduni Episcopi, & eius fratris Gerini.

A. D. N. Iↄclxxix.

A. D. N. Iↄ clxxx.

THEODORICVS FRANCIAE, AVSTRAS. BVRGVNDIAE REX. XIII.

EBroinus, tempore captato, dum Leudesianorum fauor deferuesceret, Luxouio erumpens, facta coniuratorum manu, vires resumsit, insidiatores suos oppressit, super Theodoricum regem irruit, thesauros eius, & Ecclesiarum diripuit, Leudesium M. Eq. interemit, Clodoueum quendam Lotarij fingens filium in regem extulit, ad eius sacramentum quos potuit pœnis, minis, blandimentis impulit. Leodegarium Episcopū in vincula coniecit, Gerinum eius fratrē lapidibus obruit. Posteà in gratiam cum Theodorico rediit. Synodum coegit, in ea Episcopos multos sede priuauit, alios irreuocabili exilio dānauit, S. Leodegarium demum post famem, & triennalis carceris squalorem, post oculorum euulsionē, post plantarum concisionem, post labiorum, & linguæ deminutionem, capite auulso, vita priuauit. Inde in Pipinum Crassum qui Vfhoaldo M. Eq. in Austrasia successerat, & Martinum qui Allemanniam dux regebat, arma conuertit, eosque in

A. D. N. Iↄ clxxxii.

A. D. N. Iↄclxxxv. *S. Leodegarij martyrium.*

A. D. N. Iↄclxxxvii

A.D.N. Iↄ clxxxvii. agro Laudunensi fudit, & fugauit. Martinũ ad se vocatum in colloquio contra fidem etiam interemit, nec ipse multò post tot scelerum pendens pœnas ab Ermenfrido noctu in lecto confossus est. Illi Bercarius successit. Sed eo primò à Pipino victo, tum à suis interfecto, vtriusq; regni Pipinus Magister nominatus. Is non solùm Franciã bellis ciuilibus adflictam, & superiorum Magistrorum Eq. ambitu in multas partes diuisam restituit, & coniunxit, sed barbaras etiam nationes temporum licentia insolentiores, Saxonas præcipuè, & Sueuos, Bauarosq; multis præliis attriuit, Franciamq; florentem domi, foris formidabilem effecit. Theodorico mortuo successit Clodoueus III. filius quatuor annorum rex, tum Hildebertus frater septendecim: posteà Dagobertus II. filius, qui annos IV. regnauit, cui Hilpericus II. suffectus qui V. & Theodoricus qui XV. postremo Hilpericus stupidus vltimus Merouingorũ. Sed hæc eadem regni vocabula: omni vi dominandi in Magistris Equitum sita. Ad id fastigium conscenderant regibus secordiæ, Luxuriæque sese mancipantibus, ac illa magni Clodouei indole exolescente, quantum primi regum gloria & finium propagatione ducebantur, tantum his vltimis in curarum remissione & voluptatum illecebris felicitatis consistere arbitrantibus. Qua de re ita Eginhardus Caroli Magni Notarius *Gens Merouingorum, de qua Franci reges creare sibi soliti erant, vsq; ad Hilpericum regem, qui iussu Stephani Rom. Pontif. depositus, & detonsus in monasterium detrusus est durasse putatur. Quæ licet finita illo videri possit, tamen iam dudum nullius vigoris erat, nec quidquam in se clarum præter inane regis vocabulum præferebat. Nam & opes, & potentia regni penes Præfectos Palatij, qui Maiores domus dicebantur, & ad quos summa Imperij pertinebat,*

A.D.N. Iↄ cxci.
Pipini gesta.
A.D.N. Iↄ cxciii.
Regum Franciæ degeneratio prima.
In principio suæ hist.

nebat, tenebantur. Nec regni aliud relinquebatur, quàm vt regio tantum nomine contentus, crine profusô, barba submissa, solio residens, speciem dominantis effingeret. Legatos vndecumq; venientes audiret, eisq; abeuntibus, responsa, quæ erat edoctus, vel etiam iussus, ex sua veluti potestate, redderet. Cùm præter inutile regis nomē, & precarium vitæ stipendium, quod ei Præfectus aulæ, prout videbatur, exhibebat, nihil aliud proprij possidebat, quàm vnam & eam perparui reditus villam, in qua domum, ex qua famulos sibi necessaria subministrātes, atq; obsequium exhibētes pauca numerositatis habebat. Quocumq; eundum erat carpento ibat, quod, bobus iunctis, & bubulco, rustico more, agente, trahebatur: Sic ad placitum, sic ad publicum populi sui conuentū quod annuatim ob regni sui vtilitatem, Kal Mai. *celebrabatur, ire, sic domum redire solebat. At regni administrationem, & omnia, quæ vel domi, vel foris agenda, ac disponenda erant Præfectus aulæ procurabat.* Hactenùs Eginhardus. Zachariæ demum Romani Pōtificis, tum Stephani auctoritate, & consensu Hilperico, vt ante dictū, relegato, Pipinus cognomento Breuis, Caroli Martelli filius regnū Franciæ, adeoq; omnium prouinciarum quæ illud attingere poterant occupauit, feliciterq; ad posteros transmisit.

Plac. siue forum.

A. D. N. l) cclr.

PIPINVS BREVIS. PRIMVS SVAE GENTIS FRANCIAE. ALLEMANN. BVRGVNDIAE REX.

Regnauit an. XVIII.

Pipinus non solùm in Heluetia sæpiùs egit, sed præcipuè vxor eius regina Vertrada, cuius Salodori, Constantiæ, & in Valle magna benignitatis & munificentiæ argumenta. Sub eo nobilissimi Heluetiorum Varinus Comes S. Montis & frater eius Ruthardus Comes

vt quidam putant, Kiburgi, tùm Theodinus comes in minore Burgundia. Ei successit

Regnauit an. xlvi.

CAROLVS MAGNVS FRANC. ALLEMANN. BVRGVND. REX. II. ET ROMANOR. IMPERATOR PRIMVS.

A. D. N. Ↄ cclxix.

EIus fortia, & præclara facta Magni cognomen additum satis demonstrant, & plena sunt volumina. Eius in Heluetia tot monimēta quot propè Collegia, aut monasteria, post eum Imperauit filius

Imperauit an. xxvi. A. D. N. Ↄ ccclxv.

LVDOVICVS PIVS FRANC. ALLEMANN. BVRGVND. REX III. ROMAN. IMP. II.

SVb eo Saraceni Romam vastarunt, Italiamq; totam cæde & incendiis & rapinis exhauserunt, contra eos Guido Pusterla nobilis Mediolanensis quem Carolus M. primum Italiæ marchionem fecerat, aliquot Heluetiorum cohortes duxit; qui rem feliciter gesserunt. Reliquit filios tres Lotharium, Ludouicum, & Carolum. Illi post multas cōtentiones, præliumq; illud Fontaniacum, vbi Franciæ vires ita contritas ferunt, vt numquā ampliùs euiguerint, & integritatem suā reparare potuerint, ita cōuenerunt, vt Lotharius quidem Italiam, Prouinciam, Allobroges, Burgundiam Cisararicam, & Minorem, siue Heluetiam ad Vrsam, fl. tùm Lotharingiam, quæ tùm primum hoc à suo rege nomen obtinuit, & Imperium. Ludouicus Germaniam, Allemanniam, Bauariam, Elsatiam, & eam Heluetiæ partē quæ ab Oriente ad Vrsam porrigitur: Carolus demum, qui Caluus nominatus, Franciam quæ Mosam, & Oceanum Britannicum terminos haberet. Ludouici, & Lotharij, quamtum ad Heluetiam; ita se diuisionem & regnum habuisse, ex illis quæ Collegio Lucernensi fecerunt

(margin: A. D. N. Ↄ ccccxxix. — *Rerum, & regnorum diuisio.*)

cerunt Instrumentis perspectum est. Quibus Ludouicus quidem, quæ versus Albim montem Turego incumbentem eidem Collegio confirmat, contra Lotarius alia ad Emmatũ fl. sita, muneri donat. Ingreditur verò Emmatus paullò infra Luceriam flumen Vrsam.

LOTARIVS ITALIAE, LOTARINGIAE, BVRGVNDIAE REX IV. IMP. III.

Regnauit an. XV.

LVDOVICVS GERMANIAE. ALLEMAN. REX IV.

Regnauit an XXXVI.

LOtarius, quamdiu quidem voluit, feliciter defunctus est, sed siue præteritorum recordatione, quæ primò, in patrē Ludouicum, tùm fratres mouerat, siue rerũ humanarum tædio, aut despectu cùm inter filios regna diuisisset, Ludouico Italiam & Imperij titulum: Lothario Lotharingiam, & Burgundiam Minorem, & Cisararicam: Carolo demum Prouinciam Allobroges, Lugdunenses, adsignasset, monachũ professus est. Nec Carolo vita diuturna fuit, fratres sine contentione eius regnum diuisêre. A. D. N. IↃ ccclv.

LOTARIVS II. LOTARINGIAE, ET BVRGVND. REX. V.

Regnauit an. XIV.

HVnc sua libido perdidit. Cùm enim Thietburgam nobilis in Burgundia Comitis filiam vxorem duxisset Hugberti Abbatis sororem, quo etiam nomine eum Burgundiæ Minori, siue Heluetiæ præfecit, multa caussatus, & verò etiam adulterij falsis, & corruptis testibus accusatam, à se dimisit: diuortium probantibus Guntaro Agrippinensi, & Tetgaudo Treuerorum Episcopis, Valdradamq; florentem ætate, & forma puellam sibi collocauit. Nec monitus licet à Summo Pontifice, amen-

A. D. N. IↃ ccclix.

Rhegino chr.

tia,& furore abstinuit. Quapropter non solùm Pontifex Episcopos qui connubium diremissent dignitate deiecit, sed etiam ipsum regem cõmunione piorum exclusit. Qui cùm demum ductus pœnitentia facti ad eius iram deprecandam in Italia descendisset, Romāq; profectus esset, in
A.D. N. Ↄ ccclxx. reditu morte absumtus est Placentiæ. Ad Lotarij regna extemplò Caluus oculos, animumq; adiecit. Sed ne eodem tempore duos Ludouicos inimicos pararet, Ludouicum nepotem Imp. & Ludouicum Germaniæ regem fratrem, vnum sibi deuinciendum existimauit. Itaq; fratre in partẽ regni adsumto, quam petierat Lotharingiã, Burgundiãq; Minorem vltrò concessit, cetera, vt Prouinciam, & præci-
Aimo siue quis alius continuator lib.v.c.xxv. puè Lugdunenses, Araricamq; prouinciã sibi vsurpauit, frustra contra pugnantibus Ludouici Imp. & eius nomine Romani Pontificis legatis. Et sanè Ludouicus Germanus ad eorum mandata procliuior, & quidquid Lotarij regni habebat, remisit. Caluus, vt ad omnia peruicacior, ita prę-
A. D.N. Ↄ ccclxxv. cipuè Nortmannicum tumultum pro causa, cur Imperatoris mandatis indulgere non posset, habuit. Intereà vita egressus est Ludouicus Imp. quam occasionẽ etiã Caluus arripuit restituendi in Frãcia Romani Imperij. Magnis igitur itineribus Italiam ingressus, frustra obnitentibus, & Alpes cum armata manu insidentibus Ludouici Germanici filiis Carolo, & Carolomanno, Romæ à Ioanne Papa Im-
A.D.N. I ↄccclxxvi perator coronatus est Kalendis Ianuarij. Ex Italia rediens primò Bosonem Iudithæ vxoris fratrem, Insubriæ ducem constituit; tum vt Imperatoriæ maiestatis, & in reges reliquos potestatis argumentum daret, eumdem Prouinciæ regẽ nominauit. Obierat eodẽ tempore Francofurti Ludouicus Germaniæ rex. V. Kal. Septemb. relictis filiis Ludouico, Carolo, & Carolomanno. Eo sibi magis enitẽdũ

ratus

ratus Caluus, subitò in fratres, pro diuisione paternæ hereditatis nondum satis concordes, exercitum duxit. Sed à Ludouico filio ita acceptus est, vt vix fuga, omnib. impedimentis amissis, effugerit, Nonis Octob. Sequenti anno, eodẽ quoq; die, febri, aut Sedechiæ medici dolo, dum in Italiã molitur iter, mortuus est. Primus fuit regũ Franciæ qui Comitibus suis, & militib. Abbatias, & Ecclesiasticas res per ambitum diuisit. Reliquit filiũ Ludouicũ, cognomine Balbũ, quẽ Ioannes Pontifex Imperatorẽ coronauit. Sed is paullò extra biennium vitam extraxit. In Germania verò Ludouicus rex, itemq; Carolomannus fratres, eodẽ propè tempore obiêre, ille neminem; hic Arnolphum filium nothum reliquit, qui posteà Imperauit. Carolus proinde, Crassus vulgò, à corporis forma dictus fratrũ tertius, cùm multus Italorum, Francorumque, & Germanorum fauor in eum iam multò antè extitisset, Romã profectus, Imperij coronam ab eodem Ioanne VIII. accepit, rara vnius pontificis fortuna tres Romanorum Imperatores intra annos quatuor coronantis.

A.D.N. Iↄ ccclxx VII. Aimo li. V. cap. xxx. A. D. N. Iↄ ccclxx VIII.

A D N. Iↄccclxxx.

CAROLVS CRASSVS GERMAN. ALLEMANN. AVSTRAS. ET BVRGVND. MINOR. REX V. IMP. R. S. A.

Regnauit an. VIII.

PRimus hic fuit, qui Imperiũ Romanũ in Germaniam trãstulit, stabiliuitq;, quiq; post Carolũ Magnũ nõ solũ Germaniæ, sed totius adeò Galliæ regimini præfuit. Multæ in eo virtutes, & manu nõ impiger habebatur. Sed posteà animo, tùm etiam vita defecit, & cum eo Carolinorum, Francorumq; vigor pariter exstinctus est, adeò prisca illa, & ingenita virtus per dissensiones, & ambitus, veluti per partes dissoluta, & infracta vix parti moderandæ par esse potuit, donec vtrumque Imperium, quod Franci

Cum Carolo Crasso Carolinorũ, Francorumq; vigor genuinus exstinctus.

hactenùs fortiter adseruerant in alias familias: hoc quidē ad Gallos Capetos, illud ad Germanos, Saxones Francones, Sueuos, Bauaros deinceps deuolueretur, dum apud Habsburgios Heluetios, & Austriacos inde progenitos tamquàm in portu consisteret. Præclarè & de Crasso & super hac re Rhegino abbas, horum temporum Scriptor egregius. *Carolus*, inquit, *Imper. tertius huius nominis, & dignitatis obiit pridie Idus Ian. sepultusq́, est in Augia monasterio*, vulgo Richenau, in lacu veneto. *Fuit verò hic Christianissimus Princeps, Deum timens, & mandata eius ex toto corde custodiens. Ecclesiasticis sanctionibus deuotissimè parens, in eleemosinis largus, orationi, & psalmorum melodiis indesinenter deditus, laudibus Dei infatigabiliter initus, omnem spem suam, & consilium diuinæ dispensationi committens. Vnde & ei omnia felici successu concurrebant in bonum, ita vt omnia regna Francorum, quæ prædecessores sui, non sine sanguinis effusione, cum magno labore, acquisierant, ipse perfacilè in breui temporum spatio, sine conflictu, nullo contradicente, possidenda perceperit. Quòd autem circa finem vitæ, dignitatibus nudatus bonisq́, omnibus spoliatus est, tentatio fuit, vt credimus, nō solùm ad purgationem, sed quod maius est, ad probationem. Siquidem hanc, vt, ferunt, patientissimè tolerauit in aduersis, sicuti in prosperis gratiarum vota persoluens, & ideò coronam vitæ, quam repromisit DEVS diligentibus se, aut iam accepit, aut absq, dubio accepturus est. Post cuius mortem regna quæ eius ditioni paruerant, veluti legitimo herede destituta, in partes à sua compage resoluuntur, etiam non naturalem dominum præstolantur, sed vnum quodq, de suis visceribus regem sibi creari disponit. Quæ caussa magnos bellorum motus excitauit, non quia principes Francorum deessent, qui nobilitate, fortitudine, & sapiētia regnis Imperare possent, sed quia inter*

Lib.II.chr. A.D N. Iↄ CCCLXXX VIII. Sepulturam suam Turzachij degerat, sed morte subita præuentus est.

Substituto Arnolpho ex fratre nepote Imp. biennio antequàm obiret, cùm per animi impotentiam præesse vltra non posse videretur.

ipsos

ipsos æqualitas generositatis, dignitatis, ac potentiæ discordiam augebant, nemine ceteros tantùm præcellente, vt eius dominio reliqui se submittere dignarentur. Multos enim idoneos principes ad regni gubernacula moderanda Francia genuisset, nisi fortuna eos æmulatione virtutis in perniciem mutuã armasset. *Notabili sententia.*

Burgundiæ regnum à quo, quomodo, & quando restitutum, Regesq́ Burgundiæ qui præcipuè in Heluetia imperarunt: Ducum Sabaudiæ origo.

CAP. XIII.

NVlla propè quæstio implicatior, quàm quæ de vltimis Burgundionũ regibus, adeò numerus, origo, gesta pleraq; parum manifesta sunt. Neq; tamen duos tantum Rudolphos, vt Paradinus, & alij, cõstituam, aut ad senarium eos numerum cum Latzio producam. Nàm cùm supra centũ triginta annos, Sigeberto auctore, regnarint, credibile est plures fuisse, quàm duos: & si, quos ponit Rudolphos sex Lazius, adcuratiùs perspexeris, in duos aut tres tantũ conuenire reperies. Rudolphum primũ, vocatũ qui primus eam quæ inter Iurassum est, & montem Iouis, quem nunc S. Bernardi vocamus, prouinciam, siue Heluetiam occupauit, omnium sententia est. Qui cũ se apud D. Mauritij coronandum curasset, regem se Burgundiæ nominauit, eamq́; fortiter contra Arnolphum Imp. & eius filium Zundibaldum defendit, & tenuit.

Lib. I annal. Burg. Lib XI migra: In chr.

Rudolph.

RVDOLPHVS. I. BVRGVNDIAE REX. VLTIMAE GENTIS.

Regnauit an. XXIII., A. D. N. Iↄ ccclxxx VIII.

De hoc ita Rhegino, cùm Caroli Grassi mortem, vt su-

prà recensuimus, notasset. *Per idem tempus Rudolphus Cunradi, nepos Hugonis abbatis, de quo supra meminimus prouinciam inter Iuram & Alpes Penninas occupat, & apud S. Mauritium, accitis secum quibusdam primoribus, & nonnullis sacerdotibus coronam sibi imposuit, regemq; se adpellari iußit. Post hæc mittit legatos per vniuersum regnum Lotharij, & suasionibus, pollicitationibusq; Episcoporũ, & nobiliũ virorum mẽtes in sui fauorẽ demulcet. Quod cũ nunciatũ esset Arnulpho illicò cũ exercitu super eũ irruit. Ille per artißima itinera fuga dilapsus in tutißimis rupiũ locis, salutis præsidiũ quæsiuit, omnibusq; dieb. vitæ suæ Arnulphus & Zundibaldus filius eius eumdem Rhudolphum persecuti sunt, nec tamen eũ lædere potuerunt. Quia, vt suprà expressum est, loca inaccessibilia, quæ semitis tantùm peruia sunt, insequentium confertas acies procul ab ingressu repellebat.* Posteà, *Arnulphus cum valido exercitu Langobardorũ terminos intrauit, &c. Peruenit autem vsq; Placentiã. Inde conuersus est per Alpes Penninas, Galliam intrauit, & Sanctum vsq; Mauritium peruenit, Rudolpho, quẽ quærebat, nocere non potuit, quia montana conscendens, in tutißimis locis se absconderat. Regionem inter Iuram, & montem Iouis exercitus grauiter attriuit.* Hæc super Rudolpho qui primus, vt diximus, suæ gentis, Burgundiorum regnũ post tot secula reparauit. Quis verò Conradus ille fuerit Rudolphi pater, parum, vt cetera, certum. Arbitror fuisse eum qui Hugbertum abbatem interfecit. Huius Hugberti, sororem Thietbergam Lotarius Austrasiæ, & Burgundiæ rex Lotarij Imp. Filius matrimonio sibi adiunxerat, vt etiã suprà notauimus, eaq; adfinitate Ducatum illi Transiuranum siue quidquid inter Alpes & Iuram Heluetiæ est concesserat. Rhegino. *Lotarius Hugberto abbati inter Iuram, & montem Iouis commisit, eò quòd tunc fidelißimus putaretur,*

Lotharingiã, Elsatiam Heluetiam, Burgundiam & Prouinciam continebat. His autem bellis quoties Heluetia vastata sit quiuis accipit. A. D. N. loccccxciv.

Rodolphi origo.

A. D. N. lo ccclix.

vtpote adfinitate coniunctus propter sororem Thietbergam. Vbi verò eamdem Thietbergam vxorem legitimam Valdradæ pellicis insano amore cæcus Lotarius, repudiasset, grauesq; propterea pœnas pertulisset, Hugbertus sorois iniurias vlturus etiam rebellauit, Lotarij regnum vastauit, eius ministros expulit, donec tandem à Cunrado Comite obtruncaretur. Idem Rhegino. *Hac tempestate Hugbertus abbas, frater Thietbergæ reginæ contra Lotharium regem rebellare exorsus est. Collecta quippe prædonum manu valida, rapinas exercere cœpit, interfectisq;, aut fugatis Lotarij fidelibus, qui finitima possidebant loca, agros, villasq; eorum, suæ factionis sectatoribus distribuit. Ad huiusmodi temeritatem comprimendam Lotarius rex semel iterum, atque tertio exercitum produxit, frequenter etiam cum ducibus armatorum multitudinem direxit, sed minimè hanc præsumtionem exstinguere potuit: quia loca inaccessibilia erant inter Iuram, & Alpes Penninas, seditiosis munitissima itinera & difficilem ingressum præstantia. Attamen idem acephala. Hugbertus nouissimè à Conrado Comite peremtus est, iuxta castrum, quod Vrba dicitur.* Hunc igitur Conradum existimo, à Lotario rege cum Heluetiæ, quem tenuerat Hugbertus abbas Ducatum accepisse, fratremque eius Hugonem, eiusdem abbatiam. Erant verò Abbates hi principes, & primæ auctoritatis viri, quibus pro suis erga reges officiis monasteria opulentissima, possessionesque Ecclesiis dicatæ addicebantur, Ipsi Decanos inter monachos constituebant, qui fratrum curam haberent, & sacerdotia exercerent, Abbatum nomina, reditus, possessiones, villas, cetera in se tranferebant. Clarum ex Aimone, siue quisquis fuit, qui libr. V. adiecit, vbi de S. Germani Abb. sermo. *Ea tempestate,*

A D N. Ↄ ccclxiv.

A.D N. Ↄ ccclxvi.

Orbach ditionis Friburgensium, & Bernatiũ.

Qui fuerint hi abbates.

Cap. xxxiv A. D. N. Ↄccclxx vii.

inquit, *Giuzelinus Abbas cœnobij S. Vincentij, sanctiq; Germani dominum adiit*, *Imperatorem* Carolum Caluum, *petens quatenùs stipendia monachorum sub eo degentium, per priuilegij sui auctoritatem disponeret, ne per succedentia tempora auaritia abbatum de ijs quæ auctoritas regia statuerat, aliquid mutilaret. Quod quamuis, simplici animo, egerit, cupiditas tamen principum Francorum subsequentium in hac ordinatione oculum aperuit. Nàm quamuis prudentissimus abbas Irmino omnium redhibitiones villarum S. Germani videlicet vsq; ad vnum ouum, ac pullum, vel etiam scindulam, scripto sub vno, comprehendit, & quantum monachi in proprios vsus haberent, quantumq; abbas ad exercitum regis, vel in proprium sibi vindicaret, disposuit; tamen vigore decedente regum Robertus Comes Parisiorum, qui marchio Francorũ vocabatur, frater videlicet Odonis regis, necnon Hugo Magnus, quin etiam vsq; ad tempora Roberti regis, ea quæ Abbates accipiebant, sibi addixerunt & statuentes Decanos monachis, sibi nomen Abbatis vsurpauerunt. Ea verò quæ tunc sibi ex rebus Ecclesiasticis vindicarunt, proprijs militib. distribuerunt, & iuri Ecclesiastico subtraxerunt.* Hactenùs Aimo. Priuilegium super hac re Caroli Calui Imp. datum est. XII. Kal. Mai. Ind. V. regni eius an. XXXII. Actum in monasterio S. Dionysij. Vnde & Suidegerus. *Abbates*, inquit, *in antiquis historiis non sunt monachi, vel religiosi, sed barones, magnatesq; seculares, quibus Abbatias vel monastêria princeps dat ad tempus vel quoad vixerint.* In qua arbitror sententia idem dixit Aimo suprà memoratus. *Carolus ordinauit per totam Aquitaniam Comites, Abbatesq; nec non alios plurimos, quos Vassos vulgò vocant.* Alibi, *Ludouicus quos potuit conciliauit sibi, dans eis Abbatias, & Comitatus, & villas.* Quæ ego pluribus hac Hugberti Abbatis occasione, attuli, vt qui,

Germano francicum vocabulum Schindlen. *asserculus.*

In chronicis Franciæ Gallicis.

Lib. V. cap. I

cap. XXXVI.

qui, fuerint Abbates hi, de quibus in historia horum temporum passim mentio, magis clareret: & simul origo huius instituti, quod tantoperè ad suam perniciem reges posteri amplexi sunt, innotesceret. Sed Rudolphus, vt ad eũ redeamus, Conradi Comitis filius, paternis titulis non contentus, Ducatum quem à patre acceperat, in regnum conuertit, extulitq;, eo, quo diximus modo. Et multa erãt quæ eum egregiæ fortitudinis, & animi virum, ad aliquid grande, & magnum solicitarent, felicemq; successum pollicerentur. In primis eorum temporum turbæ, & noui hostes, Nortomanni in Gallia: Hunni in Germania, qui eos, qui rerum in vtroq; regno summam tenebant, tantisper continere posse videbantur, dum suas ipse opes firmaret, alterutriq; parem se redderet. Sed præcipuè regentium vilitatem contemnẽdam putabat, & forti viro indignam. Arnolphum enim in Germania Imperatorẽ Carolomannus ex concubina susceperat: Galliam Ludouicus, & Carolomannus Ludouici Balbi Imp. filij spurij, etiam administrabant. Ipse Rudolphus suam à Carolo Magno originẽ deducebat, seq; proinde regno, & Imperio dignum & capacem legitimè adserebat. Id ex eo versiculo qui de Gisila est apud Scriptores, Conradi, huius Rudolphi, nepotis filia, intelligi potest. Otho Lib. VI. cap. XXVIII.

Quando post decimam numeratur linea quarta,
De Carolo magno processit Gisila prudens:

quæ si de Carolo magno, multò magis Rudolphus ex quo eà descendit. Sunt qui Rudolpho cognomẽ à Strætlingen tribuunt, Rudolphumque à Strætlingen vocant. Lazius lib. XI. migrat. & alij. Sanè Comitum à Strætlingen (quidam eos tantùm inter barones locant) admodùm prisca, & nobilis in Heluetia memoria, vtpotè qui Vimmisium, Sebedalios, totumque

A. D. N. clↄccxlviii. illũ Alpium tractum possiderent. Ex eadem, credo, stirpe adhuc sub Friderico II. Rodolphus, & Heinricus à Stretlingen viuebant. Arcem Strætlingen supra Dunum, secundum lacum, Bernenses euerterunt, bello, quod in gratiam Salodorensium, cum Kiburgiis gessêre. Rudolphus relicto vnico * filio Rudolpho obiit eodẽ quo Ludouicus Imp. Arnulphi filius anno, quo in maiore errore versantur ij, qui eum bella in Italia gessisse memorant, & postremùm Franciæ regnum obtinuisse, sed hac de re posteà.

A. D. N. clↄcccclxxxiii.

A. D. N. lↄ ccccxi.

* *Habuit etiã filiam quæ Bonifacio Comiti Italiæ collocata est.*

RVDOLPHVS II. BVRGVNDIAE REX II.

Regnauit an XXVI.

A. D. N lↄccccxix.

HIc non contentus patrij regni limitibus cõtra Allemanniam arma, & exercitum duxit. Sed apud Vitodurum prælio superatus à Burcardo Allemanniæ duce, etiam de reliquo in discrimen venisset, nisi eodem tempore Henricus Othonis Saxoniæ ducis f. cognomẽto Auceps, Imperator creatus esset, cum quo Burcardo per ambitum non conueniebat, qui proinde pacem à victis, quam victoriam prosequi maluit. Iuncta & adfinitas quo firmiores vires essent, & Rudolpho Berta filia collocata. Sed Henricus quoq; Imperator eadem de caussa animum à Rudolpho alienauit, bellumq; minatus est, verùm cùm lanceam illam quæ Constantini M. fuisse dicebatur, ab eo accepisset, non solùm Burgundiam, & quæ possidebat, confirmauit, sed etiam muneribus, & Sueuiæ non pœnitenda parte adauxit. Vnde Luitbrandus de ea lancea. *Quanto autem amore rex Henricus præfatum inæstimabile donum acceperit, tùm in nonnullis rebus: tàm in hoc præsertim claruit, quòd non solùm eo donantem se auri, argentiq; muneribus, verùm etiam Sueuorum prouinciæ parte non minima hono-*

Contractus in chr.

Rudolphus apud Vitodurum victus.

Berta Burcardi f. Rudolpho collocata.

Rudolphus rex Henricum Aucupem Imp. lancea sacra pacauit.

Lib. IV. cap. XII.

In chron.

honorauit. Sigebertus hanc à Rudolphio minis, & precibus extortam lanceā scripsit, eaq; pro Imperij insignibus, & tutela Imperatorem vsum. *Lanceam,* inquit, *mirandi operis, & clauis IESV Christi crucifixi sanctificatā quæ dicitur primi, & Magni Constantini Imperatoris fuisse, donatam Rudolpho regi Burgundionum, & Italiæ, à Samsone Comite, rex Henricus precibus, minis, muneribus, addita etiam parte prouinciæ Sueuorum, à Rudolpho extorquet, & hanc ad insigne, & tutamen imperij posteris relinquit.* Idem quoque Otho confirmauit. de Henrico. *Lanceam quoq;,* inquit, *sacram, quam reges nostri hactenus habent, ab Rudolpho Lugdunensis Galliæ, seu Burgundionum rege, minis extorsit.* Ego hanc lanceam fuisse arbitror labarum, cuius descriptionē, & imaginem pluribus exposuit Baronius. Certè non vno loco, multis ostendit idem auctor exemplis, Imperatores Romanos præuio, & duce labaro quod Crucis, & Christi signaculum continebat, præclarissimas victorias reportasse feliciterque bellis perfunctos esse. Burgundiam verò Rudolpho, & eius posteris confirmatam idem Otho videtur ostendere, cùm diuisionem illam Austrasiorum regni factam inter Carolum Simpl. Franciæ regem, & Henricum Imperat. recenset. Burgundiam enim dicit per se habuisse suum regem, quod non fecisset, nisi ea Imperatoris voluntas fuisset. *Cùm,* inquit, *Henricus cis Rhenum regnaret, & de Beligica cum Carolo disceptaret, ex voluntate amborum ad huius litis scrupulum decidendum, die in opidò Bunnæ constituta, Belgica* Henrico cessit, ac Carolo Celtica tantùm, & Aquitania, parsque Lugdunensis, Burgundia per se Regem habente, remansit.* Rebus in hunc modum domi compositis, & stabilitis RVDOLPHVS ad Italiam animum,

Lancea illa pro tutela Imperij.

Corruptè legitur in vulgatis Arnolfo.

Lanceam eam, labarū fuisse.

Tomo III. & IV. Annal. Eccl. & principio Tom. V.

**

Labari descriptio.

Lib. VI. cap. XVIII.

*

Hoc est Lotaringia.

Rudolphus in Italiam vocatus.

Onuph. Sigonius lib 6.

& cogitationẽ conuertit. Vocabatur ad id regnum cõtra Berengarium capeſcendũ. Principes factionis erant Lambertus Epiſcopus Mediolanenſ. Adelbertus marchio Eporegiæ. Odalricus, & Gibbertus Comites: qui cùm fortè cũ ſuis, & non exigua armatorum manu prope Brixiam conſultãt, in eos Berengarius, rerũ quæ gerebantur non ignarus, Hungaros, qui, eo tẽpore, in Venetia erant cõcitauit, impetuq; facto, re inopinata, nõ paucos oppreſſit, aut cepit, quæ res properare Rudolphũ compulit. Facto igitur maximo Burgundionum, præcipuè verò Heluetiorum exercitu, in Italiam deſcendit, & ab omnibus propè Italiæ rex ſalutatus eſt. Berengarius Veronã, quæ ſola ſupererat, ſe abdidit. Regnauit Rudolphus pacificè, & cum laude, omniumq; fauore per triennium. Sed vt Itali exteros libẽtiùs ſuſcipiunt, quàm patiuntur, inſita mobilitate, & rerũ nouarum ſtudio, non pauci nobilium rurſum Berengariũ ſolicitare cæperunt. Vnde nouum bellũ, & apud Florentiolam prælium, quo in prælio, Rudolphi opes concidiſſent, niſi Bonifacius eius propter ſororem adfinis auxilio per tempus aduenſſet. Berengarius victus, & profligatus. Italia rurſum Rudolpho quieta, & ſubiecta. Ipſe in Burgũdiã ſe recepit. Et pauci fuêre anni cùm denuò rebellarunt Italienſes, Hirmingardis Eporegienſis Marchionis Adelberti vita defuncti coniugis, & Lamberti Mediolanenſis Epiſcopi præcipuè auctoritate: Nobilis illa quidem & patris opibus, Tuſciæ marchionis, ad maritales adiunctis, latè potens, ſed famæ parum bonæ, Guidonem Arelatenſem comitem contra Rudolphum inuitauit. Rudolphus, quæ contra ſe parabantur perſpectis, exercitum maximũ in Italiam rurſum deduxit, adſumto inter auxiliarios Burcardo Allemanniæ duce ſocero, qui cùm, relicto Eporegię genero,

A. D. N. ↄ ccccxx. *Rudolphus rex Italiæ ſalutatus.* Luibrand. lib. II. cap. XVI. & XVII.

A D. N. ↄ ccccxxIII. Id auct. cap. XVIII.

Guido Arelatenſis contra Rudolphum ab Hirmingarde in Italiã ſolicitatus.

genero, ad Mediolanenses legatus profectus esset, contra ius gentium Lamberti insidiis interfectus est. Luitbrandus id accidisse scribit, quòd minas quasdã, lingua Germanica, effudisset, quas per Interpretem Episcopus intellexerit. At verò Rudolphus iam quoq; soceri necem vlturus, motis castris, continuò ea ante Ticinum metatus est, vrbemq;, in qua Hirmingardis, & pleriq; rebellium tanquàm locum eo tempore munitissimum se receperant, artissima obsidione cinxit, expugnasset q;, nisi eius feminæ literis fraudulentis, quibus scilicet suorum militum, principumq; fidem in suspicionem vocabat, deceptus, & circumuentus cœpta deseruisset, damnataq; gẽtis leuitate, & perfidia, se, re infecta, in Burgundiã retulisset. Ad postremum Guidoni, omni ex parte, Italia cessit, pactoq;, pro ea Arelatense regnum, siue Comitatum Rudolphus accepit, antiquissimum Burgundiæ regum titulum; deinceps ita vitæ reliquum, confecit, vt non absq; magna sanctitatis opinione decesserit, relicta Berta vxore: liberis, Conrado, qui successit, Burcardo Lausanensi Episcopo, & Rodulpho posthumo; Adelhaide quæ primũ Lotario Guidonis Italiæ regis filio nupsit, tum Othoni I. Imp. collata est Gerburgi, quam Hermannus Gebhardi Franconiæ ducis filius, cui post Burcardi necem Sueuiæ, aut Allemanniæ Ducatus traditus, vxorẽ duxit. Tradiderunt auctores præcipui nominis, & auctoritatis Rudolphum hunc cùm Italia abiisset, ad regnum Franciæ vocatum, lectumque à Carolo Simplice Peronæ capto, caussâ additâ, quòd eius per nouam salutaris aquæ generationem Carolus pater esset; qua in re non vnũ ob errorem multifariam conuincuntur. Nàm primò Rudolphus Franciæ, Richardum patrem habuit Burgundiæ ducem; non Rudolphum, aut Cunradum. Quod iidem au-

Luith. lib. III. cap. IV.

Dolus Hirmingardis contra Rudolphum.

A. D. N. Ↄ CCCC XXVI.

Rudolphi multa liberalitatis, & pietatis monimẽta Lausannæ, & Geneuæ.

P. AEmilius lib II. Langius. Gilius. Paradinus. alij.

Confutati qui Rudolphum Burgundũ Franciæ regem fuisse arbitrati sunt.

Discrimen vtriusq; regis

ctores etiam confitentur. Deinde Burgundus liberos reliquit: Franciæ rex nullos: Ille in opido Senonum sepultus, mortuus Antiosiodori: noster Paterniaci, vbi post eius mortem Basilicam Berta coniux exstruxit dotauitq; regia Burgundionum munificentia, & pietate.

Regnauit an. IIII.

CVNRADVS BVRGVNDIAE REX. III. PACIFICVS.

A. D. N. Ↄ CCCC XXXVIII.

HVius regis admodum adolescentis primum contra Hungaros consilium bellumq; fuit. Vastatis quæ in Brisiacis erant Seconium Rheni insulam populari animo destinauerant, eoque in loco, flumen continenti ponte copulare. Præmissa igitur copiarum nō exigua manu, cum impedimentis in vallem Fricciam irruperant, ferroque & flama perdebant omnia, quibus Hirmingus nobilis, & opulentus, sed manu præcipuè fortis ea in regione vir obuius factus pænè omnes qui transierant interfecit, aut in Rhenum fugauit, frustra inclamantibus, & horribili fragore vlulantibus in cede suorū, ab altera ripa, sociis, prædam ditissimam totius Allemanniæ ruina factam cepit, & in hostium conspectu monasterio Secconiensi donauit.

Fricthal Hirmingi Heluetij felix cum Hungaris congressio.

Hac parte repulsi Hungari, secundum Rhenum progressi, prope Argentoratum in Sequanos, & Elsatiā transierunt, & direptis quæ repererant apud Vesontium consederunt. Ad eos per amicitiæ simulationē legatos destinauit Cunradus, qui ostenderent paratum se esse, quas vellent sedes, dare, si, quæ adhuc in regno suo Saracenorum reliquiæ erant, expulissent. Id eò faciliùs fore, quòd ab altero eamdem gentem latere esset ipse inuasurus: Saracenis verò, qui iam à Caroli Martelli Equ. Mag. tempore, montana quædam, & inaccessibilia loca in Burgundia occu-

A. D N. Ↄ CCCC XXXIX. Cunradi regis strata-gema.

pauerant, tenuerantque], exiguo tributo, hostem communem adorirentur, viresque coniungerent, si tributi in posterum leuamentum, & sedium, in perpetuum confirmationem obtinere vellent, rescripsit, & adhortatus est. Id consilij eò spectabat vt concisis vtriusque gentis hosticæ viribus, cùm vix alteri par esse posset, vtrumque populum facilè exterminaret aut in quas vellet condiciones adigeret. Quod & feliciter præstitit internicione deletis Hungaris Saracenis propè exstinctis, Egghardo monacho S.Galli auctore. Sunt Scriptores, qui Othonem I.Imperat.Burgundiam subiugasse, imperioque adiunxisse, tradiderunt. Quidquid eius sit satis constat Cunradum regem Othone Imperat. familiariter vsum esse, eius omnibus propè bellis, quæ plurima in Germania, Francia, Italia gessit, interfuisse. Cunradi hortatu, & precibus bellum Imperatorem contra Berengarium Italiæ tyrannum, qui sororem suam, Adelheidem Lotarij Italiæ regis viduam, Papiæ obsidebat, gessisse, tyrannum expulisse Reginamque Adelheidem liberatam sibi matrimonio collocasse, ex eaque Othonem II. suscepisse. Habuit Cunradus Rex vxorem Mathildem, Lotharij regis Franciæ, qui Ludouico Transmarino patri successerat, sororem, quo ex matrimonio magnam prouinciæ Lugdunensis partem Burgundiæ regno adiunxit. Ex ea habuit filios RVDOLPHVM, & CVNRADVM; filiam Bertam quæ nupsit Odoni Campaniæ Comiti: & Giselam quæ primo matrimonio Ernesto Sueuiæ Duci sociata, ex quo Ernestum II. & Hermannum Sueuiæ etiam Duces genuit; Secundis nuptiis Cunrado Saliquo Imp. ex quo concepit Henricum III. Imp. cognomēto Nigrum. Fuit verò adpellatus, glorioso,

A D.N. Iɔcccc xlv.

Vitukindus in sex hist.

Cunradus rex Othonis Imp. omnibus bellis socius & auxiliarius.

A.D.N. Iɔcccclı.

Liberi Cunradi reg.

Pacifici cognomen illi datum, quare.
A. D. N. Ↄ cccxc.

& commemorabili nomine, Pacificus, quòd sub eo Burgundia, tot annis, summa pace, otio, & tranquillitate floruit, pulsisq́; & cæsis Hunnis, belli nullum incommodum experta est: vita functus est senex magno sui desiderio relicto.

RODOLPHVS III. BVRGVNDIAE REX. IV.

Regnauit an. xliiii.

Ignaui cognomen vnde.

IGnauus vulgò nominatus, nō aliam, credo, ob caussam quàm quòd in tolerandis subditorum iniuriis, & insolentiis facilior esset, quàm regia maiestas postulare videretur. Bella tamen per se pauca, alieno ductu, nonnulla habuit. Primus verò fuit qui Beroldum Hugonis Saxoniæ ducis filium Othonis III. Imp ex fratre nepotem, extulit, honoribus, & dominiis locupletauit. Fuerat is contra Arduinum Eporegiæ marchionem, qui se Italiæ regem ferebat, in Italia ab Othone patruo constitutus, Vicarius que Imperij siue legatus, in Cisalpina Gallia nominatus. Qui cùm multa strenuè gessisset, Arduinum regem ad Canapitium contriuisset, Ligures, & Genuenses lasciuientes cōpressisset, magnamque nominis famam peperisset, à Rudolpho rege Burg. Regni Arelatensis prorex electus est, Allobrogesq́; & Maurianā ab eo accepit, quibus Cottias Alpes, & Pedemontana, superato Manfredo marchione Secusino, adiunxit. Is est Beraldus, quem alij Geroldum, alij Bertoldum vocant, à quo serenissima, & florentissima Sabaudiæ Ducum ad hæc vsq; tempora propago emanauit. Obiit nominis celebritate & gloria plenus ætatis an. XLIV. relicto Vmberto filio, primo Sabaudiæ Comite, ex Catharina Palatina Schirensi. Qui Equestres, & magnam

Beraldi Saxonis in Italia gesta.

A. D. N. Ↄ ccccxc viii.

Sabaudiæ ducum origo.
A. N. D. CIↃ xxiv.

Antua-

Antuatium partem, à Cunrado Imp. post Rudolphi regis mortem accepit. Rudolphus verò rex habuit vxores duas Hermengardim de quo fit mentio in reparatione S. Mauritij apud Agaunum. Illud Monasteriū olim celeberrimū, quod, eo, tempore, penè occiderat, alienatis, vel absumtis temporū incuria, aut calamitate plerisq; possessionibus, rogatu, & persuasu Hirmingardis reginæ, Bertochdi & Rudolphi Comitum, Hugonis Episcopi Sedunensis, Henrici Episcopi Lausanensis, Hugonis Epis. Geneuensis, & Burcardi Episcopi Lugdunensis, aliorumq;, Rudolphus in pristinum decus restituit, redditis quæ deerant, nouisq; additis, adauxit, vt huius reparationis testantur literæ datæ Agauni, eodem loco, XXIV. eius regni anno. Habuit & Hildegardin, cuius mentionem faciunt tituli Ecclesiæ S. Anatolij Salinis, & aliæ Cluniaci fundationes. Sed ex neutra liberos suscepit. Ea caussa fuit cur subditi, & nobiles insolentiores euaserint, nouitatis spe, & licentia dominorum recentium, Odonis præcipuæ solicitatu Campaniæ Comitis, Rudolphi ex sorore adfinis, qui iam regnum Burgundiæ animo conceperat. Quas ob rebelliones Cunradi II. Imperat. qui alteram sororem Giselam duxerat, vt diximus, auxilium, & præsidium inuocare coactus, res quidem in præsentia composuit, Imperatoremque Romam proficiscentem prosecutus est, cui se Vmbertus Sabaudiæ Comes I. etiā socium, adiunxit. Cunradus medius inter vtrumq; Cinitonem Anglorū, & Rudolphum Burgundiæ regem incedens, festo pascatis Imperator à Ioanne XIIX. Pont. coronatus, & Augustus, frequenti P. R. adplausu, salutatus est. Dum verò in Italia versatur Cunradus & cum eo Rudolphus non solùm ab Imperatore Ernestus priuignus Allemanniæ, & Sueuiæ dux defecit, sed etiam à

S. Mauritij reparatio.

A D.N. cIↄ XIV.

A D.N. cIↄ XXIX.

A.D N. cIↄ XXV.

A. D. N. cIↄ Ixxvi. *Gottfridus Viterb. parte* XVII. *Otho Fris. lib* VI. *cap.* XXIX.

rege Comes Otho, nonnullaque in AEduis & Sequanis opida hic occupauit, volentibus, & libētibus Burgundionibus, qua quidem re seipsum omninò hereditate priuauit. Nàm sequenti anno Rudolphus rex Henricum ex sorore Gisela nepotem, heredem ex asse nuncupauit, Othonem penitùs exclusit. Vnde Sigebertus. *Burgundionibus non desistentibus à consueta contra regem suum insolentia, REX Rudolphus regnum Burgundiæ Cunrado Imperatori tradidit quod à tempore Arnulphi Imperatoris per annos plusquàm centum, & triginta gentis suæ reges tenuerat, sicq; Burgundia iterum, redacta est in prouinciam.* Ab hoc tempore annos ordinationis siue regni Burgūdici numerauit Henricus, licet adhuc aliquot annos vixerit Rudolphus. Sicuti ex quibusdam titulis quas in Burgundia fecit apertum est. In Bisuntina Ecclesia quoddam instrumentum ita subsignatum. *Datum XVIII. Kal. Octob. Anno Dominicæ Incarnat. CIↃXLIII. Indict X. Anno autem Domini Henrici III. ordinationis XIV. Imperij verò III.* Certum est ad Imperium venisse Henricum III. mortuo Cunrado patre, anno D. CIↃ XL. quo pacto tertius hic annus, cui cùm resignasset regnū Burgūdiæ Rudolphus an. CIↃXXIX. Ordinationis erit, subducto ad lineam numero XIV. Alio titulo. Subscript. *Datum V. Idus* Iul. *Anno Incarnat. Domini CIↃXLIX. Anno Domini nostri Henrici III. inuicti*, &c. paullò suprà. *Signum Domini Henrici regis inuictissimi Teutonicorum tertij, secundi Romanorum Imperatoris Augusti, & Burgundionum primi.* Vbi verò Rudolphus sibi mortem imminere persensit, tùm verò etiam regni ornamenta sceptrum, & coronam ad Henricū transferenda curauit. Otho Frising. *Ea tempestate, Rudolphus Burgundiæ, seu Galliæ Lugdunensis rex moriens Henrico filio regis, nepoti suo regnum,*

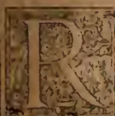
A.N.D. CIↃXXIX. *In chronico Rudolphus regnum suum Cunrado Imp. tradidit.* Constituto Henrico ex Gisela nepote herede.

Lib. VI. cap. XXX. A. D. N. CIↃLXXXII

cum diademate, aliisq́; insignibus sub testamento reliquit. Hic finis fuit Burgundiæ regum, regniq́ue Burgundici, quæ posteà secuta sint, sequenti capite explicabimus.

De Heluetiæ statu deficientibus vltimis Burgundiæ regibus.

CAP. XIV.

Egibus Burgundiæ abolitis non propterea stirpis regiæ in Heluetia finis. Durauit annos nō paucos dum Zæringi Germani Burgundiam Minorem regendam susciperent. Nàm statim vbi Rudolphus rex vltimus vita egressus est,

De Comitibus Campania Theuetus lib. xv. cap. 1 Cosmograph.

OTHO CAMPANIAE, ET PRIMVS BVRGVNDIAE COMES

Regni possessionem à Cunrado Imp. iure propinquitatis, efflagitauit, cùm non impetrasset armis inuasit. Paterniacum, Muratum, Neocomum, & si quæ tunc temporis firmiora erant opida occupauit, & præsidiis auxit. Id hoc faciliùs ei vsu venit quòd Cunradus bello Hungarico, & Polonico distineretur. Sed vbi ex sententia cessit, victorque ex Polonia in Allemanniam rediit, cum exercitu Rhenum traiecit, & Basileæ de bello Othoni inferēdo, adulta iam hieme, consilia iniit, incertus in Burgundiæ Comitatū irrumperet, an Heluetiam ingrederetur. Vastatis interim quæ circa Montembellicardi sunt, Iuram superare, & in Heluetia bellum gerere placuit, cetera omnia procliuiora habita. NEOCOMVM obsessum. Sed propter asperitatem temporis obsidionem

A.D.N. cIↄ xxxIII. Otho comes Burgundiam minorem occupauit. Lambertus Schaffnabr. Oth. Fris. lib. vI. c. xxxI. Conradus Imp. contra Othonem in Heluetia.

A.D.N. cI⊃ xxxiv. soluere coactus, Cōstantiæ hiberna trāsegit. Mox, ineunte vere, cum bellum in omnibus partibus tulisset, Othonem ita attriuit, vt supplicis forma pacem petere compulerit, A.D.N. cI⊃ xxxv. iureiurandumq; adegerit, Burgundiæ regnum non appetiturum, tribus mensibus integris bello peracto. Sequēti anno cùm Cunradus in Burgundiam rediisset omnes regionis principes in deditionem accepit, cum Lugdunensi Primate, datisq; obsidibus, non multò post *ad sedandam ignobilis vulgi contumaciam, qui penè principibus praualuerant*, inquit Otho Frising. in Italiam, duce, & comite Heriberto Episcopo Mediolanensi, à quo Geneuæ paullò antè fuerat Burgundiæ rex coronatus profectus est. *Intereà* auctor Gottfridus Viterbiensis, *Otho Comes, ruptis iuramentis, in Burgundia rebellat, vbi à fidelibus Imperij occiditur, & vexillum eius Imperatori in signum victoriæ transmittitur.* Otho, Frising. Barrum Lotaringiæ castrum, in Imperatoris ignominiā obsedisse Comitē, eaq; in obsidione à Gunzilone Belgarum duce interfectum tradidit. Sigebertus, In chr. A.D.N. cI⊃xxxvi. Lotharingiam incursasse, castella expugnasse, furore in nullo temperasse memoriæ commendauit, demū interfectum esse. Conradus rebus in Italia, Burgundiaque compositis, nō minimam regni Burgundici partem Vmberto Sabaudiæ Comiti tradidit, Equestres, siue de Chab- A.D.N. cI⊃ xl. lois, aut Caballenses, Agaunos, & Sedunenses. Cunrado patri successit Henricus III. in Burgundia verò

REGINALDVS BVRGVNDIAE COMES II.

A.D.N. cI⊃ xlv. HEnricus Imp. Burgundicum bellum continuauit. Rebellarat enim Reginaldus exemplum Othonis patris secutus, imperiumq; abnuebat. Sed ab Imperatore coactus, deditionam fecit Salodori. Quem, con-

nentu

uentu Procerum Burgundiæ ibidem confecto, in integrũ restituit, pacemq; hac ratione, stabiliuit. Inde in Italiã abiit, vbi à Clemẽte II. Pont. Max. Imp. coronatus est. Posteà cùm controuersiæ quædam incidissent, rursusq; ad arma res inclinare viderentur, Imperator cum Burgundis principibus iterũ Salodori congressus est, indeque profectus Tiguri pentecostes Sollennitatem transegit, & in Saxoniam se transtulit. Tertium demum conuentum Salodori egit. Vnde cùm, abalienatis animis, Burgundi proceres recessissent, imperator bellum pararet, pœnitentia ducti redierunt, veniamque, & pacem ab Henrico deprecati, obtinuerũt, Hermanno contracto auctore, qui hoc tempore viuebat, resq; Cunradi, & Henrici huius, Impp. singulari volumine complexus est. Salodori ita res Burgundicas confirmauit, vt deinceps quieuerint, dum Burgundiæ Comites in Heluetia regnum tenuerunt. Frequens Henricus Imp. in Heluetia egit. Nàm & paullò post Tiguri principum Germaniæ conuentum habuit, filioq; cognomine adhuc puero marchionis Othonis filiã collocauit, sponsaliaq; ibidem celebrauit, vitaq; defunctus est, vti & sequenti anno Reginaldus, cui successit filius

A. D. N. cIↄ xlvi.
A. D. N. cIↄ xlviii.
A. D. N. cIↄ lii.
A. D. N. cIↄ lvi.

GVLIELMVS BVRGVNDIAE COMES III.

ILli cognomen Magni datum ob opes, & florentem statum, eximiamque bonitatem, & liberalitatem. Huius Gulielmi mentionem facit Lambertus Schaffnab. in Henrico IV. cùm eius in Italiam iter describit, postquàm Gregorius VII. Pont. Max. sacris priuatum diris eũ deuouisset, Principesque, vt ab eo deficerent, compulisset. *Rex Henricus*, inquit, *in Italiam proficiscens intra Burgundiam, in loco qui dicitur Bisanzum natalem Domini celebrauit, satis ma-*

A. D. N. cIↄ lvii.
In suo chr.
A. D. N. cIↄ lxxv.

Agnetis nobilissimi principis Galliarum Pictauiæ & Aquitaniæ ducis Gulielmi sororis Gottfrido, & Othone testibus. Germaniæ status sub Henrico IV.

gnificè, pro suarum calamitate, susceptus, & habitus ab auunculo matris suæ Gulielmo Comite, cuius in illis locus amplissimæ, & florentissimæ opes erant. Ea porrò causa erat, vt relicto recto itinere, in Burgundiam diuerteret, quòd certo compererat Duces Rudolfum Velf. & Berchtoldum omnes vias, omnesq́; aditus, qui in Italiam mittunt, quos vulgato nomine Clusas vocant, adpositis custodibus, anticipasse, vt nulla illic ei copia transeundi fieret. Propter illam communicationis Ecclesiasticæ priuationē graues in Heluetiæ ea præcipuè parte quæ Ducatui Allemanniæ coniuncta, vt in tota Germania motus, cædes, clades fuêre. Nàm cùm Rudolphus Comes Rhinfeldensis, & Sueuiæ, siue Allemanniæ dux, Velpho item Bauariæ, & Berchtoldus Zæringus Carinthiæ, duces cum tota propè earum regionum nobilitate se fœdere contra Henricum copulassent, Rudolphum etiam Rhinfeldensem regem Germaniæ nominassent, ea exarserunt, iis regionibus, per partes, & factiones bella, cùm nō pauci essent qui etiam tum ab Henrico facerent, vt maxima pars Allemanniæ, Rhætiæ, Elsatiæ, Brisiacorū, ferro, flammaq́; in solitudinem propè redacta sit, arces, vrbes, opida infinita funditùs perierint. Gulielmus verò Comes Burgundiæ, Heluetiam, siue pagum Auenticensem, in pace, & flore habuit. Dixi pagum Auenticensem, quia quæ in Verbigeno sunt, siue inter Vrsam, & Arulam, tenebant Comites Rapoto Habsburgius, Vldaricus Lentzburgius, Vernerus Badensis, quorum opes, hoc tempore, iam summæ, & auctoritas præcipua, nullumq́; præter Imperatorem Dominum, aut Superiorem agnoscebant. Gulielmi sororem Adelam siue Adelasiam duxit Amedeus F. Comes Sabaudiæ II. qua adfinitate confirmata vtriusque Comitis potentia. De hoc Amedeo suprà memoratus Lambertus ita

Item Burgundiæ minoris. Qui videlicet, vt ante vidimus, primus hoc nomine vsus, cum Habsburgi condidisset, vnde posteri.

mentionem fecit, eodem Henrici itinere. *Exacta sollennitate natalis Domini, profectus inde, cùm in locum qui* * *Ciuis dicitur, venisset, obuiam habuit socrum* * *suam* Adelasiam, *filiumq́; eius, Amadeum nomine, quorum in illis regionibus, & auctoritas clarissima, & possessiones amplissimæ, & nomen celeberrimum erat. Hi venientem honorificè susceperunt. Transitum tamen per terminos suos aliàs ei concedere nolebant, nisi quinq; Italiæ Episcopatus, possessionibus suis contiguos, eis redimendi itineris precium, traderet. Durum hoc nimis & intolerabile omnibus regis consiliariis visum est. Sed cùm ei ineuitabilis incumberet necessitas, quoquo posset pacto redimendi itineris, & illi, nec iure propinquitatis, nec tanta calamitatis miseratione, quidquam mouerentur, multo labore, & tempore in hac deliberatione insumto, vix, & ægrè tandem impetratum est, vt prouinciam quamdam Burgundiæ, bonis omnibus locupletissimam concedendi transitus mercedem, dignarentur accipere. Ita indignatio Domini, non solùm sacramentis, & frequentibus beneficiis sibi obnoxios, sed etiam amicos, & genere propinquos ab eo auerterat.* Hactenùs Lambertus, quæ porrò ea Burgundiæ pars fuerit, incertum, Arbitror fuisse Antuates. Nàm cùm eam Lemanni ripam siue dextram vindicarent Sabaudiæ Comites, posteà cum Zæringis in contentionem, & ea de caussa, bellum venerunt, vt deinceps videbimus. Gulielmo successor relictus filius

* *Scribo Viuis opidum ad Lemannum infra Losannum.*

* Duxerat enim Henricus Imp. Bertam Adelasiæ filiam an. clↄlxvi.

STEPHANVS BVRGVNDIAE COMES IV.

ILli cognomentum Caput Audax. Quæ eius domi fuerint facta parum constat. Comitem, & socium se sacræ expeditionis principibus, Hugoni magno Philippi Gallorum regis fratri, & Gottfrido Bullionio Lotaringo,

A. D. N. clↄ lxxx viii.

A D.N. clↄ xcv.

A D.N. clↄ xcix. vnà cum Amedeo Sabaudiæ comite, ex forore nepote, adiunxit, victoriarumq́; particeps, & auctor, obiit in reditu Famagustæ Cypri, relicto vno filio Gulielmo, ex Agnete Conradi Zæringiæ ducis sorore.

GVLIELMVS II. BVRGVND. COMES. V.

ISte quia admodum adolescens patri successerat Pueri nomen, pro insigni, semper retinuit, nec quæ eius fuerit vita, & qua factione apud Paterniacum trucidatus sit perspectum, aut literis creditum est. Ita verò rem esse, manifestum ex illis Gulielmi Glanæ Comitis sepulcruh inscriptione, quæ Altaripæ legitur in hæc verba. *Anno 1142. III. Idus Feb. obiit Gulielmus de Glana fundator, sepultus in præsenti tumulo, cuius pater Petrus, & Philippus de Glana fratres, anno 1126. cum Gulielmo Comite Viennensi, & Salinensi, cum multis alijs nobilibus, iniustè, ab iniustis, in occisione gladij apud Paterniacum mortui sunt, & in Prioratu Cluniacensi, sito in insula lacus, sepulti.* In Heluetia principatum, celebri nominis fama, longè tenuerunt Glanæ Comites, & ipsi ex regia Burgundionum stirpe oriundi, domo Viennenses. Horum vltimus Gulielmus siue mæstitudine paternæ cædis, aut rerum humanarum pertæsus monasteriũ clarissimum Altæripæ prope Friburgũ condidit, monachosq́; ex

Altæripæ conditio A. D. N. clↄ xcviii. Burgundia, qui Molisma celebri apud Lingones Cænobio relicto, in Cistertium eremũ, Roberto duce, paullò * antè secesserant, conditoq́; ibidem nouo monasterio, nouaq́; vitæ morum regula instituta, magnam sibi sanctitatis opinionem compararuerant, primus in Heluetiam transtulit. Vnde posteà Cistertiensium fama per totam Heluetiam,

A. D.N. clↄ lxxxi. (colligitur ex monasterij Capellæ prope Tigurum fundatione, cuius primus abbas Gulielmus Altaripa accitus,

Altari-

Altaripensis inde dictus.) & deinceps Germaniam magno pietatis, & religionis Zelo dimanauit. In sepulcri lapide hæ incisæ literæ. ANNO. INCARNATIONIS. DOMINICAE. MILLESIMO. CENTESIMO. QVADRAGESIMO. SECVNDO. TERTIO. IDVS. FEBRVARII. OBIIT. GVLIELMVS. DE. GLANA QVI. FVIT. FVNDATOR. DOMVS. HVIVS. Fundationem confirmauit, & in suam, & successorum protectionē, cum omnibus pertinentibus suscepit, Guido Episcopus Lausanensis *Anno Domini* CIↃ CXLII. *tertio Sabbatho Quadragesimæ Epact XXII. Viuiaci. Gerardo primo Abbate*: Atq; ea ratione, primum, & legitimum regiæ Burgundionum stirpis in Heluetia imperium cessauit, interfecto Gulielmo Puero, & Comitibus à Glana absumtis.

Qui primi Germanorum Burgundiæ Minori præfuerint, & de eorum titulo, & rebus gestis.

CAP. XV.

MOrtuo Gulielmo puero, statim Reginaldus Burgundiæ etiam Comes, ex eadem Viennensi familia, hereditatem, propinquitatis iure, adiuit, nulla habita Henrici V. Imp. ratione; locaq; omnia ab vtroq; Iurassi latere occupauit. Quam ob rem sæpe ab Imperatore in concilium vocatus, contēmsit, indignum se, & regia quam præferebat stirpe, & nomine ratus alterius parere, aut subijci mandatis. Ea caussa Lotharium II. Imp. qui Henrico V. eodem tempore, vita soluto, successerat, perpulit, vt omnia, quæ Gulielmi Pueri fuerāt, Cunrado Zæringo, cuius, vt prædiximus, ex sorore nepos

Is se tum Comitem Augustodunensem vocabat.

A. D. N. CIↃCXXVIII *Nauclerus In chr.*

erat, imperij nomine traderet, quaquidem ratione, Zæringiæ Duces totius Heluetiæ principatum obtinuerunt: Cùm iam ante Cunradi pater Berchtoldus II. pro Sueuiæ Ducatu Præfecturam Tigurinam ab Henrico IV. accepisset.

CVNRADVS DVX ZAERINGIAE RECTOR BVRGVNDIAE PRIMVS.

HOc deinceps titulo omnes Zæringiæ Duces vsi sunt, in hãc ferè formam, *Cunradus vel Berchtoldus de Zaringen Dux, & Rector Burgundiæ, Dei, & Imperatorum gratia, iudex constitutus, & aduocatus in omne Turegum imperialem iurisdictionem habens.* Bella illi ea de caussa grauissima cũ Reginaldo fuerunt, nec dum vixit quidquam impetrare potuit. Quamuis Vrspergensis Reginaldum in arce sua Monzium nomine cui plurimum confidebat, captum & deditionem facere coactum memoriæ prodiderit. Hoc super negotio illa Guntheri præstabilis poetæ in suo Ligurino, cùm Beatricis, Reginaldi filiæ, cum Friderico AEnobardo Imp. matrimonium memorasset, Burgundiamque finibus circumscripsisset.

In chron.

Lib. V.

* Burgundiã.

Regnum Burgundiæ, cuius pars Allobroges olim.

Hanc Comes antiqua veniens ab origine regum*
Gulielmus quidam, Puerum quem fama ferebat,
Possedit, quem conspicuo produxerat ortu,
Cunradi Germana Ducis, quo fraude suorum,
Vt perhibent veteres, humanis rebus ademto,
Proximus agnatus Comitis, Reinaldus, & hæres
Legitimus, tanta nactus moderamina summæ,
Iure suo nimium, & præclaro sanguine fretus,
Teutonicos reges, edictaq; sæpe vocatus
Spreuit, & Allobroges aliis sub regibus esse*
Indignum reputans, nimium memor ille vetustæ

Libertatis erat, Regemq́ʒ ſuperbus agebat.
Donec ob innumeros faſtus, ſententia tandem
Vltrices in eum depromſit regia vires,
Ereptamq́ʒ viro, regni ſub iudice, terram,
Nomine Cunrado fiſci conceſſit habendam,
Vt, quaſi proſcripto regni ſpretore rebelli,
Proximus exſtincto ſuccederet ipſe nepoti,
Qui mox conceſſos, armato milite, fines
Irrumpens, regale ſibi defendere donum,
Et valida ſancire manu tentabat: at ille
A patribus ſuſcepta ſuis retinere laborans,
Plurima conſeruit diuerſo prælia caſu.

In eandem ferè ſententiā Otho Friſingenſis. Sed ex hac ſiue hereditate, ſiue donatione Zæringi, Duces ſeſe nominarunt, Vnde idem Friſingenſis, de Berchtoldo II. huius Cunradi patre verba faciens, quem Henricus IV. Imp. ſpe, & exſpectatione Ducatus Sueuiæ ſibi promiſſi, ſubſtituto Friderico à Stauffen, deiecerat. *At Berchtoldus*, inquit, *vacuum ex hinc nomen Ducis gerens, id quaſi hereditarium poſteris reliquit. Omnes enim vſqʒ ad præſentem diem Duces dicti ſunt, nullum ducatū habentes, ſoloq́ʒ nomine, ſine re, participantes. Niſi quis Ducatum eſſe dicat, comitatū inter Iuram, & montē Iouis quem poſt mortē Gulielmi Comitis filius ſuus Cunradus ab Imp. Lotario ſuſcepit.* Cunradus verò non ſolùm cum Reinaldo Burgundo habuit bellum, ſed etiam cum Friderico, qui Barbaroſſa dictus Italis, & poſteà imperauit, Friderici Vnoculi Sueuiæ ducis filio, à quo multis præliis fatigatus, amiſſo Turego, & aliis caſtris munitiſſimis, pacem ab eo petere coactus eſt. Idem Otho Friſing. de hoc Friderico *Poſt hæc*, inquit, *Cunrado Duci ſupradicti Berchtoldi Ducis filio bellum indicit: captoq́ʒ ſuprà memorato*

Lib. II. cap. xxx. de geſt. AEnob.

Lib. I. cap. IX

A. D. N. clↄcxxxIX.

Lib. I. cap. xxvi. de geſtis AEnobardi.

Allemanniæ opido Turego, præsidia ibidem posuit. Dehinc, iunctis sibi etiam quibusdam de Boiaria nobilibus, præfati ducis terram, cum magna manu militum, introiuit, atq; ad vltima penè Allemanniæ procedens, ad Zaringen vsq; eiusdem ducis castrum peruenit, nullo sibi obuiante, vel resistere valente. Non multò post etiam arcem ipsius quamdam, quæ, cunctis adhuc cernentibus, inexpugnabilis esse videtur, cepit, & expugnauit, ac contra multorum opinionem fortissimum, & ditissimũ Ducem, tàm acriter debellauit, vt ad patrem, Fridericum, *patruumq; suum*, Cunradum Imperatorem *supplicem eum venire, ac pacem petere cogeret.* Cunrado successit filius

Eius reliquiæ prope Friburgum Brisiacorum

A. D. N. clɔ clii.

BERCHTOLDVS IV. ZAERINGIAE DVX, ET BVRGVNDIAE RECTOR. II.

Controuersiam, & bellũ cum Reinaldo continuauit, & omnibus viribus gessit, Burgundiam vltraiuranam, siue comitatũ Montis bellicardi vastauit, vnde hi Brisiaci de eo versiculi in porta arcis quam condiderat

Hanc Dux Berchtoldus portam struxisse notatur,
A quo pro fraude Burgundia depopulatur.

Tandem Fridericus I. AEnobardus Imp. cùm huius Reginaldi filiam vnicam Beatricem duxisset, pacem inter vtrumque principem, his terminis, posuit, vt Reginaldus Burgundiæ eam partem teneret, quæ Burgundiæ Comitatus nunc seruat nomen: Burgundiam Minorẽ, siue quæ in Heluetia sunt, Berchtoldus haberet. auctor Otho Frisin. & Gunterus supranominatus.

Has inimicitias tandem sub tempore nostro,
Regia sopiuit tali sollertia pacto.
Scilicet, vt geminas illis in finibus vrbes.
Lausannam, gelidaq; sitas in rupe Gebennas*

Fridericus Imp. Aenobardus pacẽ inter Reginaldum & Berchtoldum fecit.

A. D. N. clɔclvi.

Vixit enim Guntherus tempore Friderici, cuius aulæ ips. nobilis.

Lucanus lib. 1. cana pendentes rupe Gebennas.

Berchtoldus

Berchtoldus regeret, reliquas Reinaldus haberet.
Hanc reor ob caussam, regni pro parte vetusti,
Maluit Allobrogum Berchtoldus Rector haberi,
Quam Comes; in solito Reinaldus nomine mansit.

Otho Fris. tres Ciuitates inter Iuram, & montē Iouis, siue S. Bernardi, Berchtoldo traditas meminit, duas, Lausannam, & Gebennam nomine expressit, tertiam subticuit. Arbitror autem fuisse Sedunum. Nàm ea forte caussa fuit belli Valesiani. Berchtoldus verò fortiter rempublicam administrauit, omnibusq; bellis Italicis, quæ grauissima habuit, Imperatoris vexilliferum se gessit, magno semper apud eum in honore, & amore. Et aduersus exteros principes ipse facilè par, apud suos vix nomen, & auctoritatem tueri potuit. Quapropter non leues iniurias ab nobilitate Burgundica, quæ principem alienigenam, ignotæ linguæ, & moris, acerbiùs ferebat, passus, frenum petulantiæ eorum, & insolentiæ ponendum existimauit, moxq; Friburgum vrbem, loco munito, & inaccessibili condidit, eo situ, vt cùm vndiq; nobilitatis arcibus circumcingeretur, omnibus commendaret, de qua pluribus suo loco. Bellū verò cum Valesianis, qui eius in Episcopatu præfecturam, & Iurisdictionem supremam agnoscere nolebant, acerrimum suscepit. Sed proditione, & fraude quorumdam in exercitu Ducum, maiorem copiarum partem perdidit, vixq;, cum paucis, per secreta, & abrupta montiū elapsus fuga sibi consuluit. Vt demum firmiores eius opes essent, amicitiam, & adfinitatem cum Humberto III. Sabaudiæ Comite VI. coniungendam putauit, illiq; Germannam, siue contracto nomine Annam filiam in matrimonium dedit, quæ Comiti Agnetem peperit, Ioannnis, Henrici II.

A.N.D. cIↃclxxix. *Friburgum conditum.*

A.D.N. cIↃ cixxxi. *Valesianum bellum.*

A. D. N. clↄclxxxv. Angliæ regis filij ſponſam, deinde verò vitam depoſuit, in cuius locum, nomenq; venit filius

BERCHTOLDVS V. ZAERINGIAE DVX, ET RECTOR BVRGVNDIAE III.

Huius opes ampliſſimæ, & potentia, præ ceteris Principibus, hoc tempore, maxima. Ea de cauſſa contra Philippum Aenobardi f. auctoritate Innocentij III. Pont. ad imperium vocatus, negauit ſibi placere. (A. D. N. clↄ cxcviii) Tutiùs ratus ea, quæ eſſent, per quietem poſſidere, quàm alienis inhiando in propriorum diſcrimen venire. Sed huius apud nobilitatē nō minor, quàm patris inuidia fuit, quam ob cauſſam exemplū paternum ſecutus, primò Minnidurum, vulgò Milden, & Burgdolf vicos, mœnibus cinxit, & opida fecit, deinde, ſequenti anno, Bernæ fundamenta, viginti circiter paſſuum millibus à Friburgo ponere conſtituit, perfecitq;. (A. D. N. clↄ cxci. *Paradinus chronico Sabaud.*) Bellum cum Valeſianis continuauit. (A. D. N. clↄ ccviii.) Sunt auctores qui nouum cum Comite Sabaudiæ incepiſſe prodiderunt, victumq; ab eo. Sed eorum parum proba, vt in aliis, ita, hac quoq; parte fides. Othoni verò Imp. cum Abbate S. Galli belligeranti ſe adiunxit. Habuit ex vxore Comitiſſa à Vogburg, filios duos, Fridericum, & Berchtoldū quos annales pleriq; Heluetiæ prodiderunt veneno periiſſe, nobilitatis fraude. Sepulti ſunt in baſilica S. Vrſi Salodori. Eius cùm ſine liberis diſceſſiſſet vltimus ſuæ gentis Zæringiæ Dux, & Burgundiæ Rector, hereditatem adierunt ſorores. Vna AEgoni Comiti Furſtēburgio nupſerat, quæ accepit, quæ circa Harciniam ſunt: altera Vernero Kiburgio Burgdorffi Comiti, qui cetera quæ in Heluetia, Auenticis, & Verbigeno obtinuit. (A. D. N. clↄ ccxviii) Obiit verò Friburgi Briſiacorum, vt hic notat verſiculus, qui etiam eius mortis annum præ ſe fert.

Cum

Cùm bis ſexcentis ter ſenis iungitur annus
In Friburg moritur Berchtoldus Dux Alemannus

Heluetia tùm variè diuiſa, & pleraq; in Auenticis Sabaudiæ Comites ſibi vindicarunt. Petrus enim Comes Sabaudiæ X. à Beraldo, qui ob animi magnitudinē paruus Carlo magnus cognominatus, primo Agnetem principis Fauciniaci filiam vnicā duxit vxorē, cuius proinde creuit hereditatē. Dein Gæſtij comitatū, aut potius baroniā vectigalē ſibi reddidit. Tùm ab Eubalo Gebennenſi, iura in eū comitatum adeptus eſt: dimidiumq; Lauſannæ cum Ioanne Ciuitatis Epiſcopo, æquis tranſactionibus pactus eſt. Aduocatiā opidi Paterniaci, & ſummum totius iuriſdictionis imperiū eiuſdē opidi Antiſtes vltro obtulit, vtq; ſuſciperet deprecatus eſt. Cætera minis, partim deditione, ſub poteſtatem redegit. Quorum omnium ius ſupremum, legitimamq; poſſeſſionē Richardus Anglus, qui ad Imperium vocatus erat, cōfirmauit Maguntiæ. Ad eū n. inſueto cultu cōceſſerat, eā ob cauſſam, tū adfinitatis memoria, veſtitus ſemiferreus erat, & ſemiauratus, cuius rogatus cauſſam, reſponſum dedit, auro Cæſarē ornare; ferro ſua ſe defendere. Idem Petrus cùm ei ſe Bernenſes, Kiburgiis, & Habsburgiis premētibus, dediſſent pæne totius Heluetiæ, quæ Iuraſſo, Arula, & Rhodano includitur hoc eſt, quamtum Burgundiæ habuerant Comites, imperio complexus eſt.

A. D. N. cIↄ ccxxx III.
A. D. N. cIↄ ccxl.
A. D. N. cIↄ cclix.
A. D. N. cIↄ cclxi.
A. D. N. cIↄ cclxii.
A. D. N. cIↄ cclxvi.

Multæ huius Comitis virtutes, ſed eius laus non minima, quod regionem Auenticenſem à graſſatoribus liberauit, euerſa arce, opidi Rui, in quam ſe receperant.

De origine, cauſſaq; libertatis Heluetiorum, primoq; Trium Ciuitatum Vraniæ Suitiæ, Siluaniæ fœdere.

CAP. XV.

MOrte Berchtoldi Zæringi non ſolùm Burgundia Minor ſine Rectore, ſed etiam præfectura Imperij

Tigurina præfecto spoliata est, proindeq; Heluetia omnis sine certo capite. Sed hanc posteà Habsburgij Comites, cùm ad Imperium venissent, Sueuiæ Ducatui, quem eadē opera erant consecuti, inclusere: illam, vt diximus, vsq; ad Arulam Comites Sabaudiæ inuasere. Verùm enimuerò precium me operæ facturū arbitror, si, quis omninò fuerit XIII. Ciuitatum status, ratioq; per hæc tempora, adeoq; totius Heluetiæ, ante oculos proposuero Idque eò magis quòd tum primum pleræq; caput attollere, seq; aut in libertatem constituere, aut quam habebant stabilire, & cōfirmare cœperunt licentia temporum & Friderici II. abdicatione. Et vt à Tigurino ordiar. Vrbs ipsa pagi caput, Collegiis Monialium, & Canonicorum subiecta, quibusdam quæ à regibus, & Imperatoribus acceperat, intereà priuilegiis vtebatur. Regionem tenebant fermè Comites Kiburgenses: quorum vltimus, cùm, eadem tempestate, sine liberis discessisset, Rudolfum Comitem Habsburgiū, qui post imperauit, ex sorore nepotem, reliquit heredem. Toggenburgensium etiam magnæ, iis partibus, opes, & Abbatum S. Galli, quibus Abbatiscellani, & bona superioris Turgouiæ portio parebat; erāt & Comites Rapertiuillenses. Tenebant Tugium, & opido vicina Habsburgij, Suitiorumq; partem Cussenacum, Artam, & Stein vicos, erat & Collegio Beronensi aliquid, iis in locis, iuris. Vrania propè tota Collegio Monialium Tiguri, aut Vettingensi monasterio addicta, nonnulla etiam Beronensibus tenebantur. Iam Luceriam pagi Vrbigeni, cum pleraque regione, & vicis propinquis Murbacenses possidebant. Siluania vtraq; ad Collegium Lucerinensium Canonicorū pertinebant, præter quæ Beronenses pariter habebant. Regionem propè totam Comites Habsburgij occupabāt,

Heluetiæ status sub Friderico II. Imp.

A. D. N. clↄ cclxiv.

nempè

nempè Comitatus tres Habsburgensem, Badensem, & Lentzburgiorum Erant & barones à Volhusen & Eschenbach quorum diuitiæ amplæ, cetera tenebant Comites Kiburgij, qui Burgdorffi agebant, ab Arberga, Nidouio Buochs, & Falckenstein. Berna, & Fribrrgum pagi Aucnticensis, quas Zæringi non multò antè condiderant Imperioq; donarant, per æmulationẽ, illa quidem Comitibus se Sabaudiæ illud Kiburgiis, sponte sua, subiecerant. Salodorum Collegij Canonicorum S. Vrsi erat. Auentici omnes Comitibus Sabaudiæ, Grueriensi, Neoburgensi paruêre, tum baronibus Gransonio, Serrariensi & Fundano, pauci Episcopo Basiliensi. Antuates omnes aut suprememorato Comiti Sabaudiæ, aut Episcopo Lausanensi regebantur Basilia deniq;, & Schaffhusia: hæc quidem monasterio omnium sanctorum, illa Episcopo subiecta erat. Hæc ferè XIII. Ciuitatũ ratio tempore Friderici II. Imp. vt pleræq; scilicet monasteriis, Collegiis obligatæ essent, aut Comitibus vicinis parerent. Nobilitas verò per illam tempestatem in Heluetia tanta, vt præter dictos Comites, baronesq; numerarentur stirpis Comitũ, & originis, vltra quinquaginta, barones centũ sexaginta, nobiles, & equestris ordinis vltra mille ducentos. Verùm vt monasteria & eadem Collegia pleraq; Imperio R. sine medio subiecta, nec alteri quàm Imperatori vt domino, aut potiùs aduocato tenebántur, ita etiã iis obligati, quàm Imperatorem alium agnoscebant neminem, adeoq; fermè liberi omnes, & seruitutis expertes erant. Sed posteà cùm idem Fridericus primò Communione piorum exclusus esset, tùm auctoritate Summi Pontificis imperio excidisset, multæ vt per Italiam, ita Germaniam, & præcipuè Heluetiam turbç, dissensionesq; inuasere, iis verò potissimũ in vrbibus quæ

Friderico II. Imperium abrogatum, concilio Lugdunensi. A.D.N. cIↄ ccxlv.

Obiit. A.D.N. clↄ ccl. *Interregnum inde annorum* XXIII. *ad Rudolphum* I. *Comitem Habburgensem.*

Ecclesiasticis obnoxiæ. Nàm cùm illi Pontificis interdicta tuerentur: alij Imperatorem sequerentur, discidia, hinc, & contentiones, & plerumq; alterius partis exsilio controuersiæ finiebantur. Qua occasione, cùm iidem qui Imperatoris partes defenderent, facilè ab eo quæ vellent consequerentur, tùm verò quidquid ferè iuris aut dominij in reipublicæ administratione habuerant, aut Canonici, aut monachi in se transtulerunt, vsurparuntq; Ita Tigurini, ita Salodorenses, ita Schaffhusiani, rempublicam, senatum, consules, aut Burgimagistros aliosq; magistratus, quæ Ecclesiasticorum iura erant, pro suo arbitratu occupauêre confirmante, & adprobante Friderico omnium Ecclesiasticorum, Religiosorumq;, adeoq; omnis religionis acerrimo hoste. Tres ciuitates (de iis enim mihi nunc quidem præcipua sermocinatio, quando hinc fœderum origo) Vrania, Suitia, Siluania, cùm hactenùs statu libero egissent cẽsus, reditus, cetera officia monachis, aut Collegiis præstitissent, in reliquis tantum Imperatorẽ, & Imperium aut Imperialem Præfectum, siue vt vocat Henricus VII. Imp. prouincialem Aduocatum cognouissent, his contentionibus non solùm Friderici partes secutæ, sed vt ab eo in peculiarem eius, & imperij protectionẽ susciperentur deprecatæ sunt, & cum sua laude obtinuêre. Vraniorum tale priuilegiũ. *Fridericus Dei gratia Romanorum Imperator, Hierusalem, & Siciliæ rex, vniuersis hominibus vallis in Vre, fidelibus suis, gratiam suam, & omne bonum. Literis, & nunciis ex parte vestra receptis, & via ad nos conuersione, & deuotione assumpta, expositis, & cognitis per eosdem vestræ puræ voluntatis affectu fauorabilis concurrimus, & benignè deuotionem & fidem vestram commendantes non modicum, de eo quòd Zelum quem semper ad nos, & imperium habuistis, per effe-*

Friderici Imp. priuilegium Vraniis datum.

ctum

ctum operis ostendistis sub alas nostras, & imperij, sicuti tenebamini confugiendo, tamquam homines liberi, qui solum ad nos, & imperium respectum debeatis debere. Ex quo igitur sponte nostrum, & Imperij dominium elegistis fidem vestram, patulis brachiis, amplexamur, fauoris, & beniuolentiæ puritatem vestris sinceris affectibus exhibemus, recipientes vos sub nostra speciali, & Imperij protectione. Ita quòd nullo tempore vos à nostris, & Imperij dominio, & manibus alienari, vel extrahi permittemus. Dantes vobis certitudinem, & plenitudinem gratiæ, & fauoris quam benignus dominus effundere debet ad subditos, & fideles. Vos gaudeatis in omnibus, dummodo in nostra fidelitate, & seruitijs maneatis. Datum in obsidione Fauentiæ an. 1240. mense Decembri Indict. 14. Mortuo deniq; Friderico, cùm illo lōgissimo Interregno quod ad Rodolphum Habsburgium intercessit, Germania, vniuersumq; Imperium veluti sine certo Rectore & gubernaculis fluctuaret, grauissimisq; dissensionum, & bellorum procellis agitaretur, adeoq; quidquid liberet, idem licere vulgo putaretur, non solùm tres ciuitates sed pleræq; florentes & opulentæ Imperij vrbes, & respublicæ libertatis, & fortunarum discrimen adiêre. Quapropter tres quidem sæpiùs dictæ ciuitates Rudolphum Comitem Habsburgium, oblato stipendio belli, & libertatis suæ ducem, & vindicem adsciuêre, magnum & militiæ laude celebrem, ea tempestate virum, Eumdem suis opibus Tigurini, Basilienses & Argentinenses præfecerant. Atque his omnibus cum vicinis, aut contrariæ factionis, acerrimum bellum. Tigurinos Regensbergensis ex propinquo nobilis, & opulens & occasionem nactus, adsiduè incursabat. Argentinenses ab Episcopo exagitabantur. Basilienses per sectas Stellæ, & Psittaci inter se diuisi: & stellatorum pro-

A.D.N. clↄ ccl. *Interregnum & quæ tum gesta.*

A.D N. clɔ cc. lxxiii.

pugnator Rodolphus. Sed dum Basileam obsidet, tādem cùm omnibus Diuis beneuolentibus Imperator Romanus adpellatus pacis, & tranquillitatis spem certam ostentauit, stabiliuitq;. Trium is ciuitatum, cùm earum operam bellis Austriacis probasset, & sæpe aliàs expertus esset, priuilegia confirmauit, auxitq;, vtq; de iis nemo seruilis condicionis, tamquā in homines liberos, iudicare possit diplomate constituit. *Rodolphus Dei gratia Romanorum Rex, semper Augustus, prudētibus viris vniuersis hominibus vallis in Suitz, liberæ condicionis existentibus, dilectis suis fidelibus gratiam suam, & omne bonum. Inconueniens nostra reputat Serenitas, quòd aliquis seruilis condicionis existens pro iudice vobis dètur. Propter quod auctoritate regia volumus vt nulli hominum, qui seruilis condicionis extiterit de vobis de cetero iudicia liceat aliqualiter exercere præsentium testimonio literarum, quas nostræ Maiestatis sigillo iussimus muniri. Datum in Badē anno Domini millesimo, ducentesimo, nonagesimo primo. Regni verò decimo octauo.* Id autem ea factum ratione quòd cùm iis in regionibus, Monasteriorum, & Collegiorum præcipuæ opes essent, & iura, plerumq; constituebant aliquem ex suis addictis fidelissimum, qui eas tractaret, aut cognosceret. Quod hoc rescripto vetuit, libertati Heluetiorum maximè consulens Rodolphus.

Rodulphi priuilegium Suitiis datū.

Rodolphus primus veteris libertatis Heluetiæ auctor.

Tradidêre quidam antè dicto Interregno nobilitatem è trium Ciuitatum finibus eiectam, quod hinc falsum esse cognoscas, quod nunc quoq; & posteà maxima, iis partibus, esset, vt videbimus, & non minor eam libertatis cura semper attigerit, adeoq; hoc tempore summū magistratum gerebat apud Vranios Vernerus baro ab Atthingusa, apud Suitios Arnoldus Stauffacherus ex nobili, & antiqua eius Ciuitatis familia. Rodolpho regi cùm Kalendis Iunij

A. D. N. clɔ ccxci.

diem

diem obiisset, successit electione quidem legitima Adolfus Nassouius: hereditate, an dominandi libidine Albertus Austriacus Rodolphi f. Hinc noua factionum & dissensionum fax accensa quæ non nisi alterius interitu penitùs exstincta est. Adolphum agnoscebant Abbas S. Galli, Tigurum, Salodorum, omnes Rheni ciuitates Argentinã vsq;, tùm præcipuæ Germaniæ vrbes, Comites Rudolfus à Mõte forti, Mangoldus Nellenburgensis, aliiq; extra, & intra Heluetiam, plures nobilitate, & opibus præcipui, tres etiã Ciuitates. Alberto contra adhærebant tota Rhætia, Sueuia, Elsatia, tùm verò omnis nobilitas vtriusq; pagi Vrbigeni, & Tigurini. Cæso, secundo Iulij, Adolpho, tenuit solus Albertus. Is numerosa prole, siue inexplebili cupiditate initio statim Imperij de principatu in Heluetia condendo, & superiori Germania, cogitare cœpit. Et facilè videbatur, vt Imperatori, & hereditatibus paternis admodùm opulenti. Iam enim in pago Tigurino possidebat Comitatum Kiburgẽsem longè nobilissimum. In Vrbigeno, Comitatus tres habebat, Habsburgensem, Badensem, & Lentzburgensem. In Sequanis Landtgrafiatum superioris Elsatiæ. Credebat etiam quæcumq; iuris Imperialis, aut dominii, iis in partibus, essent, posse principum Imperij consensu sibi, aut liberis in perpetua feuda conferri, aut iure proprietatis adsignari. Sed vt procliuiùs ad destinata descenderet, primò agere cœpit cum Episcopis Argentinensi, Basiliensi, Constantiensi, Curiensi: Abbatibus, & Collegiis S. Galli, Eremi, S. Blasij, Disentisij, Fabariæ, Augiæ vtriusq;, Vettingæ, Muri, Interlacûs, Certiaci, Seckingæ, Tiguri, Beronæ, Schennisij, Murbaci, &c. vt quam his regionibus iurisdictionem, aut proprietatem haberẽt, sibi venderent, aut se, liberosq; pro Aduocatis perpetuis,

A. D. N. cIↄ ccxc. viii.
Alberti de condendo in Heluetia principatu consilia.

& protectoribus suscipere Pari arte in deuinciendis, & subiiciendis Comitibus, à Vilisouio, à Rotenburgo, & baronibus, à Regensberg, Eschibach, Arburg, Volhusen, &c. vtebatur: impetrauitq;, si S. Gallum, & Tigurinos demas, quæ petierat, pleraq;, totamq; adeò propè Heluetiam in se conuertit. Nàm quis repugnaret nouo Imperatori, & victoria Nassouiana insolentiori, totiusq; Sueuiæ, & Austriæ incrementis latepotenti; Et superiorum discidiorũ, & malorum memoria recẽs ante oculos versabatur. Itaq; Murbacensis primus Berchtoldus à Falckenstein Abbas Lucernam, cum aliquot vicinis pagis ei vendidit. Interlacensis tradidit opidum Vnderseuam. itemq; Vspum, Oberhoffen, Grimmenvvald vltra Brunicum. Abbas Eremi Ioannes, & Conuentus ipsum, & eius posteros Aduocatum recepit. Idem fecit Abbatissa Seckingæ, illiq; Glaronam perpetuum feudum donauit: Comites à Vilisouio, & Roturburgenses, suos Comitatus: Barones à Volhusen totam iurisdictionem Volhusen, Trubariam, Enthbuoch, Rusuil tradidêre. Alij in tutelam se tradidêre vt Comites à Strasberg, Nidou, Arberg, Kiburg, Burgdorffi, & Duni domini, plerıq; nobiles, promittentes auxilia omnia, arces suas apertas, ipsum deniq;, & liberos pro supremis dominis, Landsherren, habituros. His ita ex animi sententia comparatis, tum demum oculos ad tres Ciuitates sæpius memoratas Vraniam, Suitiam, & Siluaniam adiecit iam illis parum amicus, quod Nossouiũ, vt diximus, fouissent. Sed vt eas faciliùs subiiceret Vettingæ Abbati, nã Tigurini abnuerãt, quæ apud Vranios habebat traderet sibi, persuasit. Idem præpositum, & Collegiũ Lucerinũ vt facerẽt, in iis quæ apud Siluanios superiores, & inferiores possidebant, adduxit. Beronenses etiã quos habuerant census, & iura in

cadem

eadem Ciuitate, quæq; apud Suitios Artenses, & Cusſnaci reſignauêre. Fabariæ abbatem Cunradum quam in vico Veggis, ad lacum Lucerinum & vicinis iuriſdictionem tenuerat, ſibi permitteret compulit. Liberam demum Imperij præfecturam Vrſariæ ad S. Gotthardũ quæ morte vltimi Comitis Rapertiuillæ ad Imperium redierat ſuis liberis in feudum perpetuum dedit; Vectigalia quoq; à Summitate Gotthardi Lucernam vſque, quæ Imperij erant, ſuis vindicauit. Ita tres Ciuitates veluti retibus aut circumdedit, aut implicuit. Tum verò ad eas legatos pro deditione deſtinauit. Neque illæ iam vt tyranno, aut illegitimo Imperatori aduerſabantur. ſed Imperij R. membra eſſe ſe, nec ab eo alienari poſſe, non item priuatæ potentiȩ, aut domui Auſtriacæ ſubiacere. Legati conſensũ reliquarũ Ciuitatum, Comitũ, Nobilium, declarare, ſimulq; ne diſceſſionẽ ſolæ facerent, adhortari; omnia humanitatis, & beniuolẽtiæ ſigna oſtẽdere, nec minora ab Auſtriacis præſidia, & incrementa, dignitatesq;, quàm ab Imperio pollicebantur. Illud propter Electorum factiones, in varia plerumq; trahi, nonnunquã diſtrahi, & bellis flagrare ciuilibus: Auſtriacæ familiæ eas opes eſſe, viresq; quæ nõ ſolũ tuendis ſuis ſatisfaciant, ſed etiã Imperio pares ſint. Protectores, non dominos fore, amicos non oppreſſores. Huius legationis principes baro à Liechtenberg, gubernator Elſatiæ, & baro ab Ochſenſtein Imperatori à ſecretis. Reſpõſum datũ Ciuitates tres in Imperij, & Imperatoris, vt eius capitis, quãtũ priuilegia permitterẽt, volũtate, & obediẽtia fore cetera procul habituras. Si quos reditus, cẽſus, alia iuriſdict. officia, aut obſequij munera debeãt, ſiue Auſtri. domui, aut eius clientib. cũ fide prȩſtaturas. Alienationes verò ab vnius Imperij tutela priuilegiis ſuis oĩb. prohiberi.

Albertus legatos ad tres Ciuitates deſtinauit.

Legatorum oratio.

Ciuitatum reſponſum.

Quòd si aliquid contra Ecclesiastici,aut alij quibus teneã tur consenserint, concesserintq; non teneri se existimare. Rogare deniq; Imperatorem, ne hac quoq; licet exigua Imperium parte imminutũ velit, imo quas pater, & præteriti reges,& principes immunitates,& priuilegia,aut dederunt, aut probarunt eadem ipse confirmare haut abnueret. Aegriùs responsio hæc inopina Albertum regem habuit quàm aut res postulare videbatur, aut ipse indiciũ faceret.Nàm hoc modo non solùm se petitione exclusum videbat sed etiam quæ ante obtinuerat apud Collegia, & Monachos irrita reddi. Itaque quod hoc tempore, & beniuolentia impetrare non potuit, alio, & importunitate

A. D. N. cIↄ ccci. *Albertus misit Præfectos Imp. ciuitatibus.*

extorquere animum induxit. Quia verò tanti facere Imperij nomen videbantur, vt ab eo separari nollent,Imperij nomine tribus Ciuitatibus Præfectos delegit duos:re noua,& cunctis attonitis.Gæslero Equiti Suitij, & Vranij attributi:Siluanij Peregrino à Landenberg obuenêre. Illi sedes in arce antiqua supra Cussenacum: huic supra Siloam Sarna,infra Rotzẽberg hàbitationi fuêre. Arx vtraq; Collegij Lucerini:in iis Maiores suos habebant;posteà Austriacis cultæ,& præsidio munitæ.Anteà tribus Ciuitatibus ius rerum criminalium, & quæ ad Imperium pertinere videbantur,vnus tantum dicebat,cuius iurisdictioni plerumq; Tigurini,aliæq; liberæ, & vicinæ Ciuitates adiiciebantur. Nec illi in Heluetia,nisi raró,sedes, plerũq; extra agitabat. Quotannis semel,aut sæpius,vt negotia postulabant conuentus agitabat, aut ad eas inuisebat,non aliter atq; nunc plerisq; Imperij liberis Vrbibus, & cetera Vicariis de po-

A.D.N. cIↄ ccciii

pulo,qui liberæ cõdicionis essent,administrabãt. Sed præfecti ab Alberto dati mites primò,& animis ad humanitatem comparatis,mox ad asperiora conuersi,postremò ty-

ranni-

rannidem habuêre. Idq; eò confidentiùs quòd vndique Austriacis cinctæ, nec aliũde auxilia, nec ipsi regi, aut domui Austriacæ viribus pares, aut contendere posse viderentur. Itaque leui admodùm caussa, ad vincula damnare, extra fines Lucernam, aut Tugium in carceres rapere, exactionibus priscis premere, nouas imponere, in populariũ querellis obsurdescere, libertatem & eius cetera per vim infringere. Omnia conscio, & annuente Alberto. Hæc in omnes: singularia per libidinem non pauciora. Erat apud Siluanios ciuis Henrico à Melchtall viro fuit nomen, à valle sic dicta, senecta, ætate, & opulenti, libertatis, iurisq; antiqui, & moris tenax, multa apud suos fama, & auctoritate. Ad eum Landenbergerus præfectus famulum misit, qui aliquot boũ iuga abduceret, (audierat enim eximiæ formæ esse) Negare ille alicuius se culpę adfinem, nec quemquam leges inauditum punire aliaq; dicere, quæ vim molientem retunderent. Exarsit famulus ira, & vecordia, moribusq; ad ingenium heri concinnatis, stiuæ ipsi succederent rustici, aratrumque pertraherent minaci voce infremuit. Offendit Henrici filium, Arnoldum nomine, iam annis maturum, serui insolentia, & mandati atrocitas, stimulumq; quo boues agebat, in eum conuertit, & egregiè pulsato digitum, fortè pollicem, excussit, mox tyranni non ignarus ad Vranios fuga delapsus est, vbi apud amicos delituit. Nec sic tamen vindicta nõ sumta, pœna filio parata, in parentem congesta, oculiq; per vim homini innocentissimo capite euulsi. Cætera bonorum ademta. Sæuitia Landenbergerus, effreni lubidine flagrabat vicarius eius, nobilis à Volfenschies quem Rotzenbergæ arci præfecerat. Is in vico Altzele Cõradi Baumgartneri vxorẽ forma, vt iis regionibus, non vulgarem fœminam conspicatus,

Præfectorum gesta & tyrannis.

A.N.D. clↄ cccv.

æstuare, praua cupiditate, cæpit, mulieriq́;, cognita mariti absentia, fesso sibi, & sudore per anni tempus diffluenti, (Angelberga monasterio Rotzenbergam cum duobus famulis redibat) vt balneas pararet, cōpulit. Iamq́; ibi erat, vt ad cetera cogeretur, nisi Cūradi aduētus interpellasset. Sumtum ab adultero impacta securi, eodē loco suppliciū, præsentiùs quàm de Tarquinij filio Romæ. Nec Landenbergero præfecto vlciscendi facultas, aut consiliū, infamia superante, fuit. Eques Gæslerus apud Suitios Vraniosque non mitiori ferocia regnabat. Steinā vicū Suitiorum cùm fortè transiret in Verneri Stauffacheri nobilis viri, & cuius pater Arnoldus supremum magistratum in eadem Ciuitate multos annos gesserat, domum paullò sumtuosiùs, non multò antè ædificatam oculos conuertit, cuiusq́; ea esset, rogauit. Aderat Stauffacherus, præfectiq́; animum de vultu coniectatus, quem aliis iam sæpiùs notis sibi parum æquum aduerterat, vocem, animumq́; moderās, Regis eā domū esse respondit, eius sese liberalitate, & indulgentia possidere. At ille indignatus, se omnium iam quidem esse dominum, voce, vultuq́; pro animi affectione compositis, iactauit, neq́; vltra passurū, vt quo vellent modo, tāquàm possessores agerent, habitarent, ædificarentq́;: factis verba mox comprobaturū. Stauffacherus qui, quod suspicatus erat, apertè se Pręfecti maleuolentia premi cernebat, rebus suis consulere, & libertati iam in vltimū adductæ remedia quærere constituit. Vraniā eā ob caussam profectus, cùm quæ ibi gererentur perconctatus esset, non minùs Gæsleri odiū, tyrannidē etiā maiorē, & superbiā, (quæ omni crudelitate intolerantior cordatis) offendit. Gæslerus enim præter quod arcē supra Altorffum, Vraniorū maximū vicū, condebat, quā in irrisum, & iniuriā gentis, Vraniorum

iugum vocabat, ceterorũ malè conſcius, cùm inde cõſpirationẽ & inſidias metueret, Altorffi, loco publico, prope tiliã impoſito in perticã pileo, eũ, qui Imperatori & ſibi deberetur, exhiberi honorẽ, additis cuſtodibus, præceperat; negligentes, aut abnuẽtes in vincula duci. Hoc animis explicandis haut vulgare ſymbolũ ratus. Accidêre hæc circa feſtũ Iacobi, menſe Iulio. Igitur ſecretò cũ Valtero Furſtio antiquo amico Strauffacherus ſuper rerũ ſtatu collocutus Arnoldũ quoq; à Melchtal, quem Siluania eò fugiſſe diximus, in conſiliũ, auxiliũq; adſumere placuit. Hi tres iureiurando, ſua ſponte, adacti niſi exciſa tyrannide vitã nõ toleraturos, libertatis tũ quidẽ Heluetię prima cõſilia iniêre. Spes ab initio obſcuræ; omnib. vicinis volũtaria ſeruitute obligatis, ſumma Imperatoris potẽtia, rebus florẽtib. Populariũ contra virtus, & regentũ odia animos rurſum attollebãt. Cõparãdos facinoris ſocios, nõ defore ſucceſſus ſemel aggreſſis. Libertatis oppreſſæ deſideriũ grauius eſſe: pro fortunis, aris, & focis certãtib. vires ſemper ſuppeditare. Imperatori ſe, & Imperio, non tyrannis iuramẽto, & legib. teneri. Nihil magnũ ſine periculo eſſe. His, & ſimilibus inter ſe diſputãtibus, celeritate, deſtinatis exſequẽdis, potius nihil eſſe videbatur. Sed arces Siluaniæ duas Arnoldus oſtẽdebat locis munitis, præſidiis firmas. Si iis expugnãdis tempus ponendũ ſit, mox adfuturos vltores, & hoſtes, tũ verò funditùs pereundũ. Animis irritatis iuſtã fore tum in extremam ſeruitutem redigendi cauſſam. Aſtu paranda quæ vires negarent. Id facile eſſe ſi ad Kalendas Ianuarias ſequentis anni mora fiat. Strenis enim tum deferendis arcis portas, nulla magna cuſtodia, omnibus promiſcuè patere. Intereà ſibi quiſq; quos poſſet optimos, & fortiſſimos in conſcientiã, ſidẽq; tàm egregij operis adſciſceret.

A.D.N. ciↄ ccc vi.

Libertatis Heluetiæ fundamenta & auctores.

Placuit consilium, sicque discessum est. Ista sunt libertatis Heluetiorum fundamenta, tribus his auctoribus, Vernero Stauffachero Suitio, Valtero Furstio Vraniensi, & Arnoldo à Melchtal siluanio, his nempè de caussis, iureq;, & necessitate, ne quis à furiosis, & rebellibus rusticis, quod iniquè vilia quædam mancipia calumniantur, factum putet, exiguo adparatu, & loco obscuro, Ruttelismatten nomē est, prope Mitlerstein, è conspectu fermè Brunnæ vici Suitiorum, quæ fundamenta, & initia non solùm Heluetiam omnem complexa, sed magnam Sequanorum, Rauracorū partem, Rhætiam vniuersam, & Valesiā, Germaniæ vrbes non pœnitendas, in eam se altitudinem, & firmitatem extulerunt, vt à nemine hactenùs subrui, aut debilitari potuerint acta sunt hæc anno Domini cIↃ. ccc. VII. mense Septembri.

Nobilibus trium Ciuitatum non minus infensi Præfecti.

Neq; verò minor in nobiles, & præcipuæ auctoritatis, opumq;, Præfectorū insolentia erat, Nobilissimi apud Vranios barones ab Attinghusen, ab Vtzingē à Schuintsberg. Equestris ordinis, nobiles à Silinio, Mos, Sedorf, Spiringē: Maiores ab Ortdsfeld, à Burglen, plurimi alij. Apud Siluanios nobiles à Rudens, Hunvvyl, Valtersberg, Maiores à Sarnen, Sachsten, Buochs, alij, apud Suitios nobiles ab Ibergà Stauffacher, ab Hunen. Hi omnes non mitiores habebant Præfectos, & Austriacos, quòd sua priuilegia tuerentur, quòd se ab Imperio auelli non paterētur, quòd se in clientelas alienas tradere recusarent, quòd plurimi tota Heluetia, vt vidimus, fecerant, quòd etiam à popularibus starent. Hinc eos rusticos, & agrestes nobiles, ex rustica progenie, censuq;, & moribus per ignominiam vocibabant, vt his, & aliis iniuriis, & contumeliis incensus baro Atthingusanus, tunc Landtammanus Vriorum,

sæpiùs

sæpiùs in has voces proruperit, Maiorem vim, & insolentiam esse quàm viri ferre possint. Sed dum ista passim geruntur accidit Vraniæ res admiratione dignissima, si euẽtum spectes; miseritudine, si periculum. Gulielmus Tellius Burglen vico Vraniorum oriundus, duobus supra Altorffum circiter passuum millibus, loco honesto, & familia, fortè pileum præfixum in foro Altorffi, vt diximus, prætererat, nec alium honorem præbuerat. Incertum mandati ignarus, an incogitans, vel suapte industria. Nec mora rapitur, in vincula coniicitur. Aduenit post aliquot temporis, xxx. videlicet Octobris Gæsletus, Telliumq; in iudiciũ producit: multis interrogatus cùm eorum nihil, quæ petebantur aperuisset, subit Præfecto consilium quod vel æquissimum, & firmissimum animum labefactaret. Erant Gulielmo liberi quos paterno amore diligebat, ex quibus minorem tenerrimè complectebatur. Ipse Sagittandi illa regione, & tempestate non ignarus habitus. Eum puerulũ ex matris sinu abreptum, ea condicione, Gæslerus tradit patri, vt vel pomum de filioli vertice, certo spacio, sagitta deiiciat, vel secreta promat. Anceps periculum animum distrahebat, amore, metuq; pariter conflictabatur. Adfirmat sanè omnium se ignarissimum, condicionem autem quæ anteposita esset, omnem humani animi naturam, captumq; præcedere, nec fando auditum simile quid à nefariissimis tyrannis excogitatum: se potiùs quibus vellet cruciatibus de medio tolleret: mori quàm paricidio manus contaminare præstabilius esse. Quid multa? compellitur ad vtrum velit. Ita arcum contendit, inuocataq; Numinis præsentia pomum ex capite decutit, intacto puero, cunctis adplaudentibus, lætitiaq;, & commiseratione vix à lacrimis temperantibus. Sed quæ Tellium, ceterosq, me-

Gulielmi Tellii historia.

edocuit, tum latitabundus Vraniam deuolutus est. Locus cædis memoria pariter nobilitatus. Occasiones erant, animi supererant familiares Gæsleri trucidati, aliosque tyrannidis suspectos, aut administros finibus eiiciendi, sed Siluanienses arces nondum captui opportunæ. Vbi Kalendæ adsignatæ illuxerunt, die eius mensis Lunæ, demum in potestatem venêre. Rotzenberga ita occupata. Ea in arce ancilla erat, qua per libidinem iuuenis Siluaniensis furtim abutebatur: Nocte inter alias condicta, quæ Kalendas præcedebat, idem iuuenis adsumtis secum XX. sociis, solito signo, aduentum suum significat. Nec illa iners, aut ignara adulterum fune, quando vectibus, & trabibus, cetera clausa, & firma tenebantur, vti consuerat, in arcis fenestrā attollit. Congrediuntur. Non multò post, tamquàm aliud acturus, cum spe reditus, cubili egreditur, & sociorum vnum, quos non procul abdiderat, eadem machina, & fenestra in altum pertrahit, qui deinde reliquos. Ipse ad suā, vt omnis suspicio abesset, continuò regressus est. Portæ, & omnes arcis exitus ne effugiendi, aut factum diuulgandi locus esset, tantisper custodia, & armis obsessi donec de altera arce nuncius adferretur. Nec illa minori dexteritate, aut arte intercepta. Quinquaginta numero, eodem Kalendarum Ianuarij die, primo mane conuenerunt. Eorum viginti donis, & strenis plùs solito onusti rectà Sarnam tetenderunt, reliqui in Silua proxima, quæ ab alnis nomen tenebat Erlinsholtz, subsedêre. Obuius illis factus non multò extra arcem Landenbergerus, iuuenesque inermes conspicatus, cùm præter donatiua aliud vltra nihil suspectaret, omnibus collaudatis, arci succederent imperauit, Ipse institutum iter prosecutus est. At illi ingressi arcem, portis, & custodibus, totique

A. D.N. cIↄ cccvIII *Siluanienses arces quomodo occupatæ, & euersæ.*

familiæ manus iniecêre, captiuosq; omnes, & ipsum Præfectum, ex fuga, in quam, tumultu audito, se cõiecerat, retractum, cùm extra fines perduxissent, cum omni re, & supellectile familiari, exilio damnatos iureiurãdoq; adactos numquàm redituros, in perpetuum relegauêre. Idem Rotenbergæ factum, & posteà apud Vranios, & Suitios. Arces duæ Siluaniæ euersæ, Vranienses pariter iugum, quod pararat Gæslerus, humeris excussere, ædificio nondum perfecto, à fundamentis euulso. Suitij quoq; arcem in medio lacus Louerciaci, loco amœno, & forti, diripuêre. Ita omnia tyrannidis receptacula, ne memoria esset, penitùs sublata. Tres Ciuitates, sequenti Dominica, in decẽnium nouo fœdere coniunctæ, articulis à tribus primis auctoribus compositis: tùm verò ditiones suas, & fines munire, & contra oppressores, & hostiles impetus vndique circumuallare cœperunt. Principio Suitij contra Eremitas turrim pro firmamento in monte Sattel nuncupato eduxerunt, vtrumq; montem muro coniunxerunt, Idem contra Tuginos, & cognominem lacum, in valle subiecta, prope vicum Art fecerunt. Siluanij pariter laci ripas vndiq; vallis, & sudibus clauserunt, turrim Stantzstadij ad excubias exædificarunt: aditus omnes ab aquis interceperunt. Cætera summæ alpes, & montium prærupta tuebãtur. Vranij in secretiore valle vtriusq; opibus tuti. Albertus Imp. nuncio accepto, bellum facturus, & quos odio non paruo habebat, iã vltro iustã, vt sibi videbatur, caussã oblata, aut penitùs exscissurus, aut ad arbitrium redacturus, non iam scilicet sibi, hoc est, domui Austriacæ, sed Imperio rebelles, primò vt vicini tribus Ciuitatibus veluti Glaronenses, Tugini, Lucernates, alij commeatus interdicerent, belloque initium ponerent, imperauit, mox cum copiis, & quæ

ad

ad subiugandos hostes essent, adfuturũ. Et fecisset, nisi, eodem anno; Kalendis Mai. Bada rediens, vbi conuentum nobilitatis agitarat, belli causa quod cum Episcopo Basiliensi gerebat, & contra tres Ciuitates decreuerat, cùm Vrsam traiecisset, Rhinfeldã profecturus, vbi regina eum cum parte exercitus (reliqua pars arcẽ Fürstein eiusdẽ Episcopi, obsidebat) exspectabat, à Ioanne ex fratre Rudolfo nepote (quòd ei paternũ Sueuiæ ducatũ, quẽ tutoris nomine hactenùs tenuerat, adulto iam, & vicesimum annũ egresso, cùm sæpiùs rogasset, restituere noluisset,) & coniuratis, pluribus vulneribus confossus interiisset. Princeps magnanimus, vtilis bello, vtpote qui præliis duodecim, quibus interfuit, aut præfuit victoriam semper reportarit; pacis non ignarus, si auariciam, ambitumque duo inter se diuersissima vitia, auferas, cum optimis conferendus. Locus vbi patrata cædes Monasteriis duobus celebratus, posteà Campus regius, vulgo Künigsfelden dictus est, medio Vindonissæ veteris, vnde scilicet Habsburgiorũ origo prima, & hereditaria sedes, quo quidem casu ita consternatas ferunt Heluetiæ vrbes, vt tum demum, post tricesimum annum, portas clauserint, cùm longa pace ita limo, lutoq; in cæspitem concreuissent, vt vix moueri posse viderentur. Post cædem Alberti cùm ad septimum mensem Imperium sine capite fuisset, conuenère Electores ad Rhenum, votisq; conuenientibus Henricum comitẽ Lutzenburgensem VII. eius nominis Imp. festo D. Catharinæ sublegêre, qui inde Aquisgranum profectus, sequenti anno, festò trium Regum R. Rex coronatus est. Eodem anno triũ Ciuitatum priuilegia confirmauit, Constantiæ, V I. Iunij, eodem nempè tenore quo tradiderat Fridericus II. & Adolphus probarat, sed quia, superior. annis, multa illæ per-

Albertus Vindonissæ interfectus.

A D.N. cIↄ cccix.

tulerant propter externa iudicia, cùm modò Lucernam, nunc Tugium, aut aliò, à præfectis traherentur, cautionē, edictumq; nouum addidit, ne extra vallium suarum limites ad quoduis Iudicis tribunal, excepto Maiestatis suæ consistorio, cogi, aut rapi possint. *Henricus Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus vniuersis hominibus vallis in Vre fidelibus suis dilectis gratiam suam, & omne bonum. Vestris inquietudinibus obuiare, commoditatibusq; prospicere fauorabiliter cupientes, dum tamen de vobis querulantibus iusticiæ debitum non negetur, vobis per præsentes concedimus gratiosè, quòd ad nullius secularis iudicis tribunal (nostra Maiestatis consistorio duntaxat excepto.) super quibuscumq; causis, seu negociis, extra terminos vallis prædictæ pertrahi debeatis, dummodo coram Aduocato nostro prouinciali intra fines eiusdem vallis parati sitis stare iuri, & facere quod dictauerit ordo iuris. Datum Constantiæ anno Domini* CIↃ CCC. VIII. III. *Nonas Iunij Indict.* VII. *Regni vero nostri anno primo.* In eadem planè forma, & verbis, nisi mutato gentis nomine Suitiorum priuilegium eodem loco datum. Constituit verò Præfectum Imperialem siue Aduocatum Prouincialem Rodolfum comitem Habsburgensem, Lauffenbergæ dominum, Rodolfi quondam regis ex fratre Gottfrido nepotem. Quies intereà, aut pax malè fida, & frequentes Luceria in Siluanios, & Suitios, aut Glarona excursiones. Austriacis prætereà paterna cæde vlciscenda occupatis. Qua in re ita debacchatos ferunt, vt non solùm infinitas arces, sed opida integra in Heluetia funditùs euerterint, nobilissimas familias, ad quartā vsq; generationem, inter quas Eschenbachia, Palmensis, Vartensis omnes baronum, radicitùs exsciderint, innocentes cū nocentibus promiscuè supremis suppliciis adfecerint, Satisq; constat

Henrici priuilegium Vraniis concessum.

Austriacorū in vindicādā paterna cæde indulgentia.

Faaruanga

Faaruanga infra Surſe opidũ, clariſſimorũ baronũ eius nominis arce, poſt varias oppugnationes à Leopoldo Alberti filio capta, quo ſe eorumdem baronũ adfines, amiciq́;, aut clientes non pauci, licet coniurationis expertes, receperãt tamquã propugnaculo, vt ea erant tempora, inexpugnabili, præcipuæ nobilitatis, aut equeſtris ordinis, eodẽ loco & tempore vltra ſexaginta, præter famulatum capitis dãnatos, in cõſpectu, & iuſſu Leopoldi principis: in arce verò Altburen Palmenſis, haut inde procul, qui in ea reperti fuerãt vltra XLVI. pari ſupplicio interfectos, vltra deinde mille, & ducẽtos alibi pariter trucidatos, aut quo Auſtriæ cum nomẽ imperiumq́; non eſſet, coactos fugere, adeò vt viri virtute, & ſanctitudine præſtabilis poſteà fuerit audita vox, Auſtriacos meritò videri pro illa in vindicanda paterna morte indulgentia, an ſeueritudine paternis, auitisque, & hereditariis in Heluetia ſedibus excidiſſe. Succeſſit his, mortuo in Italia Henrico, Imperatoriæ electionis XVIII. Octobris Francofurti variatio, quatuor Electoribus Ludouicum Bauariæ ducem, aliis Fridericum Auſtriacum Leopoldi fratrem nominantibus, qui vt votis aut æqualis, aut ſuperior eſſet, ſtatim Henricum Carinthiæ ducem, (quem Henricus Rex ex Boemia, quam vi tenebat, paullò ante eiecerat, data vnica eius regni heredi Ioanni filio, eodemque rege nominato) Boemiæ regem nuncupauit, Ludouicum inde adulterinum publicari. Hinc vndique diſſenſiones, & turbæ, vt diuulſo Imperij corpore, animisq́;. Ab Ludouico faciebant omnes Rheni vrbes, excepta Colonia, cum Electore, & Argentina cum Palatino: contrà pro Friderico, omnes ſuperioris Germaniæ Ciuitates tota Alsatia, Sueuiaque (excepta Eſlinga, & paucis aliis,) & Heluetia exceptis Tiguro, Salodoro, & A. D. N. ꟾↄ cccxiv.

 tribus

tribus Ciuitatibus. Sed tres Ciuitates intereà dum alia molitur Leopoldus Friderici frater Communione piorũ priuari curauit, per Gerardum Episcopum Constantiensem, quod raptis quibusdam nobilibus ex Eremo Deiparæ Virginis monachis, à quibus iniurias acceperant, vim sanctitati loci attulisse videbantur, tùm verò à Curia Rottuillensi proscribi. Eas Ludouicus vt constantes essent, literis Spiræ datis xvii. Martij, anno eius regni primo, admonuit, quibus, eadem opera, quæ post suam electionem egisset, humanissimè significauit: Rescripserũt illæ quę ab aduersariis paterentur, auctoritate Episcopi, precibus, & solicitatu Eremi, Abbatis, Leopoldiq; exclusas piorũ cætibus, Imperijq; societate, edicto Curiæ Rottuillẽsis, multa in eas minari hostes, machinariq;, rogantes ne tàm necessario tempore deesset. Ad ea his Ludouicus respondit.

A.D.N. cIↃ CCC XV.

Ludouici Imp. ad tres Ciui. literæ.

Ludouicus Dei gratia, Romanorum Rex, semper Augustus, Prudentibus viris vallium in Vnderuuald, Vrach, & in Suitz fidelibus suis dilectis, gratiam suam, & omne bonũ. Maiestatem noueritis regiam aduersitatibus vestris ex animo condolere. Veruntamen, annuente altissimo, speramus vestris doloribus breui in tẽpore per nos remedia salubria exhiberi. Vnde tamquã viri constantissimi aduersariorum comminationibus, non sinatis animos vestros aliqualiter demulceri. Præterea vt ex scriptis nostris collegimus, vos ex parte cuiusdam Abbatis, dicti de Einsidel, ad proscriptionis sentẽtias peruenisse, à quibus vos præsentibus absoluimus, restituentes personas, & res vestras in statum pristinæ libertatis. Ad hæc de sententiis excommunicationum in vos latis venerabilis Petrus Archiepiscopus Maguntinensis, princeps noster dilectus, absolutionem committendam Decanis, & rectoribus Ecclesiarum vestrarum vobis veraciter repromisit, & se eisdem velle suas dirigere literas authorizabiles,

biles, & patentes. Et securos vos reddimus quòd omnibus aduocatis, & fautoribus nostris, tùm nobilibus, tùm Ciuitatensibus vos defensare, & coadiuuari præcipimus, & monemus, quotiens, & quandocumq; per vos fuerint requisiti. Datum in Nurenberg. VIII. Kal. Iunij regni nostri anno primo. Norimbergæ tunc Comitia Imperialia agitabat Ludouicus, sed intereà, & posteà grauiores Austriacorum in Siluanios quidem Lucerna, in Suitios Tugio, Clarona, & ab Eremo populationes, & bella erant, Nec cessatum donec prælio Morengartensi decerneretur, quo prælio feliciter XVI. Nouembris depugnato tres Ciuitates fœdus, quod inter se habebant certi temporis, in omnem perpetuitatē extendere placuit, perpetuumq; factum, die Martis post festum Nicolai, siue IX. Decembris Brunnæ Suitiorum. Indeque & posteà Suitiorum apud quos primò pugnatum fuit, nomine, & fama apud nationes Heluetij omnes in celebritatem abierunt, Suitzeriq; gens vniuersa adpellati.

Finis libri secundi.

Rr FRAN-

FRANCISCI GVILLIMANNI DE REBVS HELVETIORVM.

LIBER. III.

De Origine conuersionibus, & statu XIII. Heluetiæ Ciuitatum.

Icturus de Heluetiorum XIII. Ciuitatibus, non aptius initium facturum arbitror, quam si ab iis cæpero, à quibus huius inclitæ confederationis principium; Vraniis, Suitiis, & Siluaniis. Sic enim causæ, momenta, tempora meliùs cognoscentur, & vbi de iis paucis disseruero, tū de ceteris, ordine, quæcumq; habuero, in mediū feram.

DE VRANIA.

CAP. I.

Vranii Taurisci. VRanios Tauriscorum reliquias esse plerisq; omnib. qui de nostris rebus aliquid meditati sunt, traditum video. Sed qui Taurisci fuerint, quæ loca tenuerint, quas migrationes fecerint, quod non minùs dictum oportuit, à nemine satis memoratum est. Eos ita habuisse mihi ob- *Tauriscorum origo, migrationes, gesta.* seruatum. Taurisci Phocæorum coloni fuerunt, cum iis, Asia relicta, Galliam adpulerunt, aliis Massiliam condentibus, Tauroentium Ptolemæo, & Strabone auctoribus,

Inter Varum flumen, & Massiliam, de se posuerunt. Ipsi[a] naui Tauro, qua vecti erant, Taurisci. Vsitatum antiquis temporibus naues animalium nominibus signare. Taurum etiam qui Europam rapuerit nauem fuisse Mythologi prodidêre. Stephanus. *Taurisci populi prope vel circum Alpes, dicuntur & Taureni Polybio, tertio. Eratosthenes Teriscos ipsos vocat per e. Hi etiam Troiani dicuntur. Tauroeis Ciuitas Celtica Massiliensium colonia. Opidani Tauroenti. Apollodorus in primó Geographiæ ait, quod taurophorus nauis fuerit, quæ transuexit in ciuitatem hanc fabros, qui relinquẽtes classem, & exercitum Phocæorum, & permanentes isthic, ab insignibus nouis ciuitatem appellarunt. Gentile Taurini.* Hæc prima Tauriscorum sedes inter Varũ scilicet, & Massiliam, hæc nominatio, hic ortus. Nàm quod de Taurisco Galliæ tyranno, quẽ interfecerit Hercules, de quo Ammianus, & ceteri, qui gentium origines scripserunt, fabulæ, & logi. Taurisci deinceps in Italia Taurinos constituerunt. Taurinos ligurum gentem scripsit Strabo. Rectè quidem nàm Tauroentium, caput gentis, inter Ligures, eodẽ auctore. Proxima migratio Tauriscorum facta cum Tectosagis, vicinis & solo Rhodano separatis: Illis circa Harciniam considẽtibus, ipsi eum Heluetiæ tractum qui inter Vrsam, Rhenumq; est, occupauêre, flumini, qui medium secaret, Taurum, opido Tauregum, aut Thuricũ nomina dedêre, gentemq; Heluetiorum tertiam fecêre, tot fuisse tradidit Strabo, quas crediderim Auenticos, Vindones, Tauriscos fuisse; quarũ duas fortè ideò bellicis expeditionib. periisse scripsit, quòd nomina antiqua Vindonũ & Tauriscorũ in Heluetia obliterassent; quũ Tigurinus pagus, mutatis paullũ, vt fit, successu tẽporis, nominib. hic diceretur: ille Vibigenus, & inde Tigurini, & Vrbigeni. De Tectosagis itá

Lib. II. Cosm. lib. IV. Geog.
Tauriscorum etymi ratio.
Natalis Comes, alij.
Lib. de Vrbibus.
Lib. xv. hist.
Lib. IV Geog.
Taurisci Heluetiæ partem occupant.
Lib. eod. Geog.
Tres Heluetiorum antiquitùs fuisse gentes

Com.VI.

Cæsar. *Quæ fertilissima sunt Germaniæ loca circum Hercinicam siluam Tectosages occuparunt, atq; ibi consederunt.* Taurisci deinde gliscẽte multitudine, valles quidẽ, quas Vranij, Suitenses, & Glaronenses, Siluanijq; tenent, colere cœperunt, tum sensim Alpium summa adreptarunt, Lepontios condiderunt, occupatisq; omnibus altero Alpium dorso, versus Italiam vallibus, ad Salassos quoq; posuerunt, auctore Catone. Plinius. *Lepontios & Salassos Tauriscæ gentis idem Cato arbitratur.* Ita etiam Polybij verba intelligo de Gallis loquentis: *In Alpibus*, inquit, *ab vtroq; latere, loca montuosa habitant: ad eam partem quæ versus Rhodanum, & Septentrionem spectat, Galli qui transalpini adpellantur, ad eam verò quæ campis imminet, Taurisci, Agones, & alia pleraq; barbarorum genera, à quibus Transalpini, nõ genere, sed differentia loci separantur, ideò Transalpini dicti, quòd trans montes colant.* Lepontiorum valles, antiquitùs, Lepontina, quæ sola, vt Tauriscis proxima, priscum nomen retinuit, Mesaucia, Plenia, Riparia, Madia, Oscella, Magginiaca, Agonia, Sessia, Salassia. Opida, Bilitio, Oscella, & Logarnum: Ptolemæus Lepontiorum caput ponit Oscellã, rectè quidem, si situm demas: qua in re plurimum à vero abest, cùm in Cottiis alpibus ait esse, vbi nempè Ocellũ, non Oscella, lõgo admodùm & diuerso locorum, vt nomine, quod eum fefellit, parum differant, interuallo. Taurisci verò etiam in Venetiam migrarunt, Noreiamq; opidum, & posteà Nauportũ, Strabone sæpiùs memorato testante, condiderunt. Liuius. *Eodem anno Galli transalpini transgressi in Venetiam sine populatione & bello, haut procul inde, vbi nunc Aquilea est, locũ opido condendo cœperunt. Legatis R. de ea re trans alpes missis, respõsum est, neq; profectos ex auctoritate gentis eos, nec quid in Italia facerẽt se scire.* Hos autem

Taurisci alpes primi coluerunt, superaruntq;, & vtrinq; habitarunt Lepõtios & Salassos constituerunt.

lib. III *c.*XX.
hist. lib II.*h.*
Italiæ scilicet.

Lepõtiorum valles.

Eorumdem opida.
Tab VI.

Taurisci in Venetiam.
lib. VII.
lib. XXXIX.
A. V. C.
I),lxiv.

autem transalpinos Gallos, fuisse Tauriscos, ex eo coniicio, quòd præter hactenùs allata ex Liuio, eos tenuisse prope Aquileiã, vbi nũc marca Taruisiana, corruptè pro Taurisiana ab ipsis nominata, ex Plinio & Strabone intelligo. *lib. IV. geog.* Hic quidem, *Post hos,* inquit, *vicini iam Adriaci sinus intimo, & locis ad Aquileiam, habitant Noricorũ quidam, & Carni. Noricorum sunt & Taurisci.* *lib III. c. XIX* Ille verò: *In hoc situ interiêre per oram Imarine, Pellaon: Ex Venetis Atina & Cælina: Carnis Segesse, & Ocra: Tauriscis Noreia: ab Aquileia ad duodecimum lapidem, deletum opidum, etiam inuito Senatu, à M. Claudio, L. Marcello.* Liuius Aquileiam coloniam ductam esse scribit, in agro Gallorum. *Annal. xl.* Sed Strabonis verba consideranti cùm ait, Noricorum esse Tauriscos, videtur potiùs Tauriscos ex Heluetia in Noricum transiisse, ubi hodie Comitatus Goricensis & Styria, nomine ab ipsis relicto (Stier enim lingua Germanica aut Celtica Taurum significat, & ipsis pro insignibus taurus) indeq; versus Italiam mouisse. Tauriscos quidẽ antiquitùs nominatos, qui postea Norici dicerentur, idem Plinius memoriæ mandauit. *Incolæ Alpiũ,* inquit, *multi populi: Sed illustres à Pola ad Tergestis regionem Secusses, Subocrini, Atali, Menocaleni; iuxtaq; Carnos, quondam Taurisci adpellati, nunc Norici.* In Pannoniam demum, vbi Taurunum, in confluẽtibus Istri, & Saui, vbi nunc Abba regia, reliquerũt, & Daciã se effuderũt. *Taurisci demum in Pãnoniam, & Daciam.* Nàm in Dacia ripẽsi Teuriscos populos, & Thuriscũ opidum collocant Plinius, & Ptolemæus. *lib. III c. XII* *lib. III. tab. IX.* Atq; hos omnes ex illis primis qui cum Massiliẽsib. Liguriæ partem occuparunt, originem duxisse ex Strabone clarũ, qui cùm de Gethis & Sarmatis dissereret, *Etiamnum,* inquit, *permixtæ sũt istæ, & Bastarnicæ gentes Thracibus, magis quidem ijs qui extra, sed ijs quoq; qui intra Istrum colunt, ijsdemq; etiam Celti-*

ca, Boij, Scordisci, Taurisci: Scordiscos quidam Scordiscas adpellant. Tauriscis Liguristarũ & Teuristarum nomen tribuũt. Nẽpè quòd à Liguribus, vt diximus, deniq; in oras eas cõcessissent. Hæc quidem de Tauriscis, & eorum coloniis. Sed hinc quoq; satis arbitror manifestum Tauriscos Heluetios fuisse, qui primi summas alpes, siue Gotthardum, superarint, viam virtute sibi pararint, Italiæ magnã & meliorem partem occuparint. Qua in opinione maxima est Plinij auctoritas. *Produt*, inquit, *Alpibus coercitas, & tum inexpugnabili munimento Gallias, hanc primam habuisse caussã superfundendi se Italia, quòd Elico ex Heluetijs ciuis corũ, fabrilem ob artem Romæ commoratus, ficum siccam & vuam, oleiq;, & vini promissa remeans secum tulisset. Quapropter hæc vel bello quæsisse venia sit.* Ex quibus etiam huius primæ Heluetiorum in Italiam expeditionis auctorem hortatoremq; Eliconem intelligimus: & caussam, irritamentũq; vini, olei, ficum, vuarum amorem, & cupiditatem. Secutæ Heluetios aliæ Galliæ gentes, alias ob caussas. Neq; enim Tectosages, Aedui, Senones, Carnutes, ceteri, qui Liuio memorantur, in Italiam propter ficum, vuam, aut vinum, oleũq; profecti, quando iis non minùs, ac Itali abundant, sed exhauriendæ multitudinis, vt voluit idẽ Liuius, aut potiùs nouitatis, & imperandi libidine: Heluetios præsertim Tauriscos fama frugum, fructuumq; pellexit, mouitq;. superatis igitur, vt diximus, Alpibus primùm Lepontiorum valles inuaserunt, quæ præsertim circa Bilitionẽ, Locarnum, Cattinarum, vini feracissimæ, ceterasq; ad Salassos vsq;, demum totam eam Italiæ partem, accitis, aut adsumtis in societatem aliis Galliæ populis, quæ deinceps inde Gallia Cisalpina Romanis dicta; Venetiam, Pannoniamq;. Liuius, aliiq; Romani, Græciq; scriptores Alpes

Heluetij Taurisci primi Celtarum magnã Italiæ partem occuparunt. lib. XII. c. I.

Caussa expeditionis I. Heluetiorum in Italiam. lib. V. annal.

lib. V. & XI.

tradi-

tradidêre cùm inuiæ, & inexſuperabiles eſſent, tēmpore quidem Tarquinij Priſci primū apertas, ab Hannibale verò deniq; peruias factas, & deinceps armis viriſq; frequentatas fuiſſe, cùm anteà ſummi illi montes quaſi mundos diuerſos Galliam, Italiamq; ſepararent, quos egregiè confutat Polybius, oſtenditq; Gallos Rheni adcolas, hoc eſt, Heluetios, (neq; enim alij Rheni, & Alpium adcolæ Galli, quàm Heluetij) eas ſæpiùs ante Hannibalē tranſiſſe, & maximos exercitus traduxiſſe. Ait verò, cùm de exploratoribus quos perſpiciendis montibus præmiſerat Hannibal ſermonem habet. *Reuerſis itaq; nuncijs intelligit tranſitum Alpium difficilem ſanè, & laborioſum, non tamen vſquequaq; inacceſſum eſſe, &c. Hoc loco ſcriptores quidam dum magnitudine rei perterrefacere legentium animos ſtudent, nō animaduertunt labi ſe in duo ab hiſtoriæ lege alieniſſima: ſiquidē & falſa ſcribere, & planè interſe repugnātia cogūtur. Simul n. Hānibalē, quē & ſcientia rei militaris, & animi magnitudine omninò inimitabilē volunt, omnis prorſus conſilij, & rationis expertem oſtendunt, ſimul, (nullū mendacio exitum reperientes) ad deos, & deorū filios, ad pragmaticā hiſtoriā confugiūt. Nàm cū iter Alpiū adeò immenſum, atq; aſperū faciāt, vt non ſolùm equitib., impedimentis, atq; elephantis verū etiā ipſis leuis armaturæ peditibus, inuiū, inacceſſumq; ſit, præterea etiā tantā in eo ſolitudinē, vt niſi quis deus, aut heros, ducem ſe Annibali itineris præbuiſſet, procul dubio oēs copiæ per loca prærupta iſſent perditū, apertiſſimè in vtrūq; labuntur errorē. Primū n. quis ducū Annibale imprudētior erit, ſi ille tot copijs taliq; exercitui præfectus, in quo omnē ſpē benè gerēdarū rerū repoſuerat, neq; vias, neq; loca, vt ipſi adſerūt, nec quà iret omninò, nec ad quos tenderet, ſciebat. Nàm quod ceteri poſt maximos conflictus, etiam in ſumma deſperatione rerum non faciunt, id iſti feciſſe*

Lib. III. hiſt.

Confutata eorum ex Polybio ſententia qui primum Hannibalem exercitibus peruias feciſſe Alpes tradiderunt.

mis vtantur: & vicini, Haselij, Frutingenses, Sebedalij, Sanenses, tauros etiam vros, vnde Vranij, adpellent. Additur anulus naso, quòd ita siluestres illi tauri, quos vros etiam Cæsar nominat, & in his partibus olim repertos ait, præcipuè Hercinia silua, vti nunc in Polonia, Russia, Littauia, anulo ex narib. ob feritatem, cohibeantur. Habent quoq; Vranij certum, quem Vraniorum taurũ nominant, cuius per bella munus, cornu bubalũ, loco tubæ insonare, classicumq; ciere. Erant & Romanis cornicines. Tenent Vranij vallem non magnam hinc ab Oriente Crispalto monte altissimo, per quem ad Rhenum anteriorem, & Rhætos iter est, inde Gotthardo & summis Alpibus, quà Italiam, & Meridiem respicit in semicirculum, scenamq; quasi conclusam. Eorum status, cõditioq; antiqua eadem quæ reliquorum Heluetiorum, nempè primò sub Romanis, & eorum fœdere, tùm, profligato Romanorum Imperio, in Ducatu Allemanniæ sub Francorum regibus egêre. Tempore Ludouici Pij Imp. cùm Saraceni Siciliæ potiti Italiam irrupissent, Vaticanum & Apostolorum principis limina diripuissent, incendissent, fores argenteas asportassent, longè, lateq; per Latium, Campaniam, & Apuliam grassarentur, Guidone Pusterla nobili Mediolanẽsi, quem primum Marchionem Galliæ Cisalpinæ, nomine eo hactenùs in Italia inaudito, Carolus M. creauerat, ductore, & auctore, ferunt patriæ annalium memoriæ, tres Ciuitates Vraniam, Suitiam, & Siluaniam, Haseliæq; vallis incolas vicinos, & consanguineos precibus & hortamentis Gregorij IV R. Põtificis, cùm, magnis itineribus, Romam tetendissent, hostium extremũ agmen insecutos ingentẽ eorum numerum cecidisse, Ostia, Tarento, Neapoli expulisse, tota Italia profligasse, prædam receptam ad D. Petri

Comm. VI.

Vraniorum fines.

statusq; & cõditioq; gestaq;

A.D.N. cIↃcccxxix

Paullus Morigia in antiq. Mediol. lib. I. & III.

Tres Ciuitates Vraniam Suitiam, & Siluaniam, cum Haselijs contra Saracenos pugnasse.

consecrasse: Inde tot rebus præclarè gestis Ludouicum Imp. Ciuitatibus αὐτονομίαν suis legibus, institutis, magistratibus, viuendi potestatem permisisse, alia priuilegia, & immunitates indulsisse, rogatu, & intercessu Pōtificis, cùm ab ipso virtutis ergo, iis, quibus adhuc in bellis vtuntur insignibus, & vexillis donati essent, pulcerrimoq;, & gloriosissimo titulo Protectores, & Defensores Romanæ

A. D. N. cIↄ. Iↄ. XII. *Guicciard. li. XI Iouius li. XI hist.* *Heluetij protectores & defensores libertatis R. Ecc.*

Ecclesiæ, vocati, qui titulus multis cū aliis gloriæ, & memoriæ monimentis, multa cum laude gentis Heluetiorum, Iulij II Pontif. Max. auctoritate, repetitus, ad omnes tredecim Ciuitates dimanauit. Sed non ita tamen, Vranij, ceteriq; libertati restituti, quin essent multi, qui ad Regiū fiscū pertinerent, mancipiaq;, & Ecclesiis addicti, multæq; essent apud eos regiæ possessiones, ipsi oēs Imp. tenerentur.

Libertatis Vraniorum ratio. A D.N. Iↄccc LIII. *Vrania monasterio monialium Tiguri adsignata, & quomodo.* *Ex instrumēto fundationis Ludouici regis.*

Vnde posteà cùm Ludouicus Germaniæ rex Pij f. Thuricense monasteriū, quod fabrificarat, ipsumq; Thuregum Hildegardi filiæ tradidisset, illi etiam monasterio Vraniam adsignauit, hoc est, quidquid iuris, & proprietatis apud Vranios regium fiscum attinebat, siue in reditib., aut aliis in reb. *Curtim*, inquit, *nostram Turegum in Ducatu Allamannico, in pago Durgaugēsi, cum omnib. adiacentiis, vel aspicietiis eius, seu in diuersis functionibus, id est, pagellū Vraniæ, cum Ecclesiis, domib., ceterisq; ædificiis desuper positis, mācipiis vtriusq; sexus, & ætatis, terris cultis, & incultis siluis, pratis, pascuis, aquis, aquarumuè decursibus, adiacentiis, peruiis exitibus, & regressibus quæsitis, & inquirendis, cum vniuersis censibus & redhibitionibus, &c. Totum & integrum ad Monasterium nostrum tradimus, quod situm est in eodem vico Turego, vbi sanctus Felix, & sancta Regula Martyres Christi corpore quiescunt.*

A.D.N. Iↄccc LVII.

Paullò post ex iisdem, quæ tradiderat monasterio, Ca-

pellas

pellas duas apud Vranios Burglen, & Sillanam cum omnibus censibus, & reditibus, rogatu filiæ, & eius commendatione Beroldo Presbytero concessit dum frueretur vita. *Ludouicus diuina Clementia Rex, &c. Beroldo Præsbytero, ministro Reginæ Hildegardæ filiæ nostræ, res iacentes in ditione Regni nostri, & pertinentes ad monasteriolum constructum in honore Sanctorum Felicis & Regulæ, in beneficium, temporibus vitæ suæ, concessimus, eò quòd ei seruierat fideliter, id est, capellam vnam sitam in villa Zurich, quæ est constructa in honore sancti Petri, principis Apostolorum, nec non & alteras duas capellas, in valle Vrania, in locis nominatis, Burgilla & Silana, cum mancipiis, decimis, terris cultis & incultis* &c. *Post ipsius verò discessum prædictæ res omnes ad præfatum monasterium reuertantur, &c. Data XXIII. Regni Domini H Ludouici Orientalis Franciæ, &c.*

Cùm deinceps Comites Rapertiuillenses liberam Imperij Præfecturam Vrsariæ ab Imperatoribus, in beneficium obtinuissent, eadem opera, quidquid apud Vranios iuris habebat monasterium Thuricense ad eos delatum, traditione feudali, an emtione, mihi incompertum Henricus demum cognomine Vandelbar, ob varias peregrinationes, in Syriam, in Hispaniam &c. Rapertiuillanus Comes, cùm Vettingam vicum ab Hartmanno Comite Dilingano, cuius Patrimonij erat, emisset 660. argent. marcis, ibique ex suis, & vxoris ANNAE Comitissæ ab Homberg in Sissiacis, opibus, monasterium ædificasset, eadem omnia illi Claustro contulit, seducta ad trecentenas marcas ratione. Vnde Instrumentum.

Iura Thuricensis monasterij apud Vranios ad Comites Rapertiuillæ delata.

A.D N. cIↄccxxvii

Nouerint omnes, tàm præsentes, quàm futuri, quòd nobilis Vir DOMINVS HENRICVS de

Henricus Vã delbar quæ apud Vranios possidebat Vettingæ monasterio quod condiderat, tradidit.

Raprechtesvilere dictus Vandelbare, fundator domus in Vettingen, cùm à principio, anno Incarnationis Domini 1227. in fundationem claustri dare promisisset mille tercenas marcas pro solutione tercentarum marcarum omne prædiũ quod possidebat in Vra tradidit in manus Abbatis Eberardi venerabilis de Salem, præsentibus incolis eiusdem loci, &c. Data mẽse Decembri XVI. kal. Ianuarij, Dominicæ Incarnationis 1241. Indict. 15. Constituerat eiusdem monasterij visitatorem, Abbatem de Salmenschuuyler, vnde eius mentio. Cùm hac ratione Vettingam 660. marcis emisset, Vraniæ prædium pro 300 adsignasset, & in ædificiis 340 expendisset, numerum 1300 marcarum promissarum compleuit. Accidisse verò volentibus, & optantibus Vraniis, qui eidem Comiti subditi, aut obligati erant, ex alio Instrumento videre licet: *Vniuersis præsentem paginam inspecturis Frater Conradus dictus Abbas de Vettingen subscriptæ rei notitiam. Quoniam vita humana vapor est, ad modicum parens, gesta in tempore mandãtur testimonio scripturarum. Notum sit igitur tàm præsentibus, quàm superuenturis, quòd cùm Henricus de Raprechtsuuiler, cognomẽto Vandelbare, prædium in Vrã, ad preces hominum eidem prædio attinentium, cum omnibus appendiciis suis, in remedium animæ suæ, domui in Vettingen (deuotus fundator eiusdem domus) traderet, liberè, & quietè possidendum, homines iam dicti prædij quæstum magnũ æstimantes secularem dominationem euadere, iuramento obligarunt se claustro nostro fideles futuros in posterum, & annuos census, quos iuxta æstimationem propriam se daturos promiserant, singulis annis reddituros voluntariè, & deuotè, &c. Actum anno gratiæ* 1242. Idem Henricus Comes fundator cùm vxor vita egressa esset, monasticam, eodem loco, professus est. Nec tamen vsquàm adduci potuit vt Abba-

Vranij libẽtiùs monasterio Vettingæ quàm Comiti subditi, & quare.

tis

tis officio fungeretur. Sed nihil mirum si sub monachis, quàm Comitibus degere mallent, Huiusmodi enim monasteriales homines, vt sic vocem, non solùm, sine medio Imperatori, vt ipsa monasteria plerumq; subiiciebantur, vt aliàs notauimus, sed fermè exactionibus, quę aut Imperij nomine, aut reipublicæ caussa, bellisuè fieri solebant, nisi in extremis res adductæ essent, veluti sacri, & religiosi exsoluebantur. Id intelligas ex rescripto, Henrici dicti VII. Friderici II. filij. Nàm cũ Vranienses magisttatus ab iis qui Vettingæ apud eos obligati essent similia extorquere vellent edicto prohibuit is Romanorum Rex. *Henricus DEI gratia Romanorum Rex, & semper Augustus, Officiatis, & procuratoribus, ceterisq; fidelibus suis in Vren constitutis, gratiam suam, & omne bonũ. Mandamus vobis, quatenùs monasteriũ de Vettingen quod sub nostrã protectionẽ recepimus, auctoritate nostra, modis omnibus, defensetis, nec in possessiones, seu in homines eiusdem monasterij exactiones, seu tallias aliquas faciatis. In locis verò quæ nostræ attinent Aduocatiæ, de quibus nobis seruicia fieri consueuerunt, volumus, quod honestè atq; modestè eos tractetis, nec peioris eos condicionis faciatis, quàm temporibus fundatoris sui fuerunt. Siquidem sub nostra dominatione ampliori eos volumus pace, atq; securitate gaudere. Datum apud Ezelingen, Nonas Iunij, Indict. VI. regni X.* Sed cùm neq; sic acquiescerent Vranij, sequenti anno, paullò seueriùs ad eosdem perscripsit. *Henricus DEI gratia Romanorum Rex, & semper Augustus, fidelibus suis ministro, & vniuersis hominibus Vraniæ gratiam suam, & omne bonum. Cùm ex consueta beniuolentia nostra Cistertiensem ordinem sinceriùs diligamus, iura, & libertates fratrum eius volumus inuiolabiliter obseruari. Mandamus vobis sub pœna gratiæ nostræ districtè præcipientes, quatenùs ab hominibus*

Subditorum Monasterii condicio.

Henrici regis rescriptũ ad Vranios pro illis qui Vettingensibus obligati essent. Apud eos.

A. D.N. cIↄ cc.xxx III.
Aliud rescriptum ad Vranios, eadem ex caussa eiusdem regn.

claustri de Vettingen, in Valle Vraniæ constitutis, nullam prorsus exactionem, vel precariā requiratis: Quoniam nolumus vt fiat aliqua ratione, sed volumus vt gaudeant omni libertate, qua ab antiquo ordo, & fratres Cistercienses sunt gauisi. Indubitanter scituris quod quicumq; vestrûm, infringere mandatum nostrum præsumserit in hac parte, in rebus eum proinde, & in corpore puniemus, quia dictum claustrum sub nostram protectionem, & Imperij recepimus specialem. Datum apud Hagenouue VI. Kal. Mai. Indict. VII. regni XI. Hæc ista commoditate, ego quidem pluribus, vt apertiùs intelligatur quis status, & condicio fuerit eorum qui monasteriis subiecti essent, & simul hinc cognoscatur Vranios, etiamsi ampla essent apud eos monachorum iura, & opes suam tamen rempublicam, suos magistratus semper habuisse. Fuit hic Henricus Rex, hoc eodem anno, à Friderico patre, quòd cum Italis principibus fœdus iniisset, captus, & Consentiam in Calabria transportatus, vbi mœrore, & ægritudine contabuit. Cunrado fratre rege Romanorum suffecto. Non in numero regum Romanorum ideò plerumque ponitur, quòd patri superstes non fuisset. Eius tamen decreta, & rescripta rata. Demum Abbas, & Conuentus Vettingensis Communitati Vraniorum, quidquid iuris, & dominij haberent apud eos, vendiderunt, cùm prætextum ponerent, quasi ab iis nihil obtinere possent, adeoq; maiores sumtus, quàm inde rediret, facerent, muneribus, & certis, vt literæ venditionis vocant, propinis, hoc est, conuiuiis, in ministros prouinciales, hoc est, Ammanos, qui feuda eius monasterij præcipua haberent, aliosque potentiores conferendis. Quibus de rebus literas ad posteros Monachi reliquerūt in hæc verba. *Sciendum quòd Monasterium in Vettingen quasdam possessiones*

A.D.N. ciↄccxxxiiii.

Vettingenses sua iura & possessiones Communitati *demum vendiderunt & qua de caussa.*

Literarum venditionis exemplum.

nes habuit in Vre quæ circa annum Domini, clɔ. ccc. x. siue circiter eidem monasterio annuatim soluebant in vniuerso reddi- tus cccc. librarum denariorum vsualium Thuricensiũ monetæ, quæ quidem possessiones ab eodẽ tempore propter pertinacẽ, & indomabilẽ proteruiã colonorũ, & hominũ prætactæ terræ, de die, in diẽ, de anno in annũ in tantũ viluerunt, vt circa annum Domini clɔ. ccc. l. & deinceps præfato monasterio vix soluebant annuatim l. libras, denariorum monetæ prædictæ, &c. Insuper quilibet minister prouincialis & potẽtiores terræ prædictæ meliora bona prædicti monasterij iure fœdali possederãt, de quibus tũ propter suã potentiã, toto tẽpore nullũ cẽsu dederũt, seu dare volebant, imò potiùs Abbas, cellarius, & ceteri officiales eiusdẽ tẽporis ipsis dare cõpellebãtur, certas propinas, quæ se annuatim extẽderunt ad xxx. florenos circiter, & ampliùs, secundũ statũ temporis. Habebantur etiã per Abbatẽ, & Cellariũ expensè bis in an. videlicet tẽpore placitorũ quæ vulgariter dicũtur Herbstæding, & Meyentæding quæ etiã expensæ se extenderunt vsque ad summũ xxx florenorum, seu xl & vltra, exceptis expensis, quæ per procuratores Monasterij antedicti ibidẽ cõtinuè habebantur, tã ratione sui, quã aliorũ, qui ad ipsos freqũeter conuenerunt, &c. Hæ igitur sunt rationes, vt præmittitur, propter quas possessiones prædictæ in tantũ defecerũt. Igitur his omnib. diligenter inspectis venerãdus D. Albertus de Mengen, subscripto tẽpore Abbas in Vettingẽ, de consilio sui cõuentus, & fideliũ amicorũ, videlicet dominæ reginæ* Hungariæ, & ceterorũ Comitũ, militũ potentium, & aliorum sapientiũ dominorũ Ducũ Austriæ, consulum, & secretariorum, nec non de licentia superiorum suorum, & de scitu, & expressa scientia, & consensu domini Berchtoldi Tutzen sacræ Theologiæ professoris, tunc temporis Abbatis in salẽ patris Abbatis, & visitatoris in Vettingen monasterij supradicti, adhibitis, circa præmissa, secundũ pa-

Hoc est, conuentus Autumnales, & mensis Mai.

Agnetis quæ Kunigsfeldẽ agebat Alberti Imp. filiæ. Ita vocat, quos Equites dicimus.

palia, & ordinis instituta tractatibus, & aliis sollennitatibus debitis, & consuetis. possessiones præfatas cũ omnibus iuribus, hominibus, & pertinentiis ipsorum, toti Communitati prouinciæ in Vrem prædictæ, liberè vendidit, & iustæ venditionis titulo tradidit, pro octo millibus florenorum, & quadringentis, sexaginta octo, soluendos diuisim ad quattuor terminos, &c. Quorum vltimus terminus exspirauit in festo Martini, qui fuit anno Domini CIↃ CCCLXII. *&c.* Hoc pacto in libertatẽ penitùs se Vramenses vindicarunt, nulli omninò præterquàm Romano Imperio, vt alij liberæ condicionis homines subiecti, aut obnoxij, in cuius specialem protectionem eos Fridericus II. vt superiori libro vidimus, accepit, eamque libertatem cum gloria hactenùs conseruarunt, auxeruntque.

DE SVITIA.

Cap. II.

Cimbri in Suitia.

SVitiam qui coluerunt nõ minùs Tauriscos fuisse, quã Vraniæ, ex iis quæ suprà ostendimus apertũ existimo: sed posteà Cimbrorum reliquiæ ea loca insedêre. Ita enim Suitij referunt maiores suos propter Oceani inundationes mutare sedes coactos, cùm varias calamitates, toto orbe, pertulissent, has tandem cæpisse valles. Vt igitur antè fecimus in Tauriscis, ita Cimbrorũ ortum, migrationesq; referamus necesse est, quaq; ratione deniq; Suitij ab iis descenderint. Cimbros ex Cimbrica Chersoneso, nunc Suetiam vocant, aut Suediã, populũ, Oceani diluuionibus, sedes quærere adactos, contra Posidonium inficiatur Strabo, sed maris insolitos sæpiùs æstus attendenti, tum Cornelij Taciti verba perpendenti, non vsquequaq; improbabile adparebit. Ea sic habent. *Vitellius primò iter sicca humo, aut modicè adlabente æstu quietum habuit. Mox impulsu Aquilonis,*

Eorum origo, migrationes, gesta, & vt Suitiam tenuerunt.
Lib. VII. Geog.
Lib. I annal.
Oceani mirabiles inundationes.

lonis, simul sidere Aequinoctij, quo maxime tumescit Oceanus, rapi, atque agmen. Et opplebantur terrae. Eadem freto, litori, campis facies. Neque discerni poterant incerta ab solidis, breuia à profundis. Sternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus: iumeta, sarcinae, corpora exanima interfluunt, occursant, permiscentur inter se manipuli, modo pectore, modo ore tenus exstantes, aliquando, subtracto solo disiecti, aut obruti. Non vox, & mutui hortatus iuuabant, aduersante vnda, nihil strenuus ab ignauo sapiens, à prudenti, consilia, à casu differre. Cuncta pari violentia inuoluebantur. Iulius sanè Florus, haut malus auctor, Possidonium sequi maluit. *Cimbri*, inquit, *Teutoni, atque Tigurini ab extremis Galliae profugi, quum terras eorum inundasset Oceanus, nouas sedes, toto orbe, quaerebant.* Accedit quae de Caucis, siue Frisiis, qui etiam inter Cimbros, memorauit Plinius. *Sunt verò*, inquit, *& in septentrione nobis gentes visae Chaucorum, qui maiores minoresque vocantur: vasto ibi meatu perpetuis bis dierum, noctiumque singularum interuallis effusus in immensum agitur Oceanus, aeternā operiens rerum naturae cōtrouersiam, dubiumque terrae sit an maris pars. Illic misera gens tumulos obtinet altos, aut tribunalia exstructa manibus ad experientiam altissimi aestus, &c.* Patrum memoria, quanta vastitate magnam hauserit Hollandiae, seu Batauorum partem Oceanus multi literis tradiderunt, vltra quadringentos vicos, praeter aliquot opida, eodē tempore fluctibus, & vndis suffocata, demersa, & in profunditatem absumta. Relictis igitur auitis necessitudine sedib. Cimbri vagi, & praedabundi, Kemper Saxonica lingua, & septentrionali, quasi pugnator, & grassator, vnde illis nomen, Plutarcho teste, ad Maeotim vsq; paludem, peragrata Germania, Pannonia, Thracia, peruenerunt, Cimmeriūq; bosporum, quasi Cimbricū perpetuum de se monimen-

Lib. III. cap. III.

Lib. XVI. cap. I.

A. D. N. clɔ Iɔ xxx. v. Nouemb.

In vita Marij

Tt tum

Cimbri R. prælio vincunt. *Quando primum Cimbri Romanis auditi.* *Libello de Germ.* *Eos nunc Bohemos vocamus.* *Stirer aut Steirmarcker. Lib. IV. Geog.* *In Helvetiã veniunt, quibus se Tigurini, & Tugini adiungunt.* *Lib. III. cap. III,* *Eorum contra Romanos bella.* A. V. C. ꟾↄ cxliv. cIↄxliix.

tum reliquerunt: Inde in Illyricum longis errationibus deuecti, Cn. Carbonem consulem, cui ea prouincia attigerat, obuium habuerunt, acieq; ad Norbeiam opidum cũ exercitu fuderunt, fugarũt Ea prima de Romanis Cimbrorum victoria. Et tunc primũ Cimbrorum audita Romanis arma, Tacito auctore; *anno V. C. Iↄ cxL.* Ex Illyrico, cùm rursum versus Germaniam contendissent, in Boios, Harciniam Siluam incolentes, inciderunt, ab iisq; repulsi ad Scordiscos, deinde *Tauriscos, postremò ad Heluetios venerunt, *auri diuites*, vt est apud Strabonẽ, *ceterũ pacatos.* Heluetij, præsertim Tigurini, & iis vicini Tugini, cũ Cimbrorũ opes, vidissent, fœdere inito, iis se Comites addiderunt, vexataq; Gallia, & Hispania vndiq; exclusi, *cũ in Italiam remigrarent*, inquit Florus, *miserunt legatos in castra Sillanni: inde ad Senatum, petentes vt P. R. aliquid sibi terræ daret quasi stipendium, ceterũ, vt vellet, manibus, atq; armis suis vteretur.* Cùm negatum esset, *quod nequiuerant precibus, armis petere constituunt.* M. Sillanus cũ exercitu cæsus, & profligatus. Inde M. Scaurus cos. contra eosdem missus tertia clade adfectus est. Scauro Cassius lõginus successit, quem Tigurini in finibus Allobrogum confecêre. Eodem tempore C. Manlius, & Q. Cæpio procõsules victi prælio, binisq; castris exuti, octoginta millia militum occisa, calonum, & lixarum millia quadraginta. Cimbri, cum sociis Heluetiis, tot victoriis potiti, cũ quæ circa Rhodanum sunt, Prouinciamq;, & Narbonẽsem Galliam vastauissent, superato Pyreneo saltu, in Hispaniam rursum delapsi sunt, populataq; prouincia cum à Celtiberis propulsati essent, in Galliam reuersi sunt, & ex Gallia quidem Ambronibus, ex Germania Teutonis in fœdus, & societatem adsumtis, mox, bipartito exercitu, Plutarcho, aut tripartito, Floro

Cimbrorum & sociorum in Italiam expeditio.

aucto-

auctoribus, Italiam adoriri constituerunt, cùm *nusquam gentium sedem posituros, quàm Romam excidissent, Italiam perdidissent, iuramento se obligassent.*

A. V. C. cdcli.

Ambrones igitur, & Teutones per Ligures, & mare circeū, contra Marium cos. profecti sunt: Cimbri per Tridētinas valles in Catulum deuecti. Tigurini, & Tugini per Noricos, contra Italiam signa tulêre. Longius, & diutius Cimbri, reliquiq; cunctati. Teutones, & Ambrones Mariū circa Aquas Sextias nacti, manus conseruêre, victiq;, secūdo prælio, & pleriq; interfecti. Cimbri paullò feliciùs, primo impetu, Catulum faucibus Alpium, quas occuparat, deiecerunt Vercellasq;, si Plutarcho fides, vastata Venetia, & Insubriæ parte, persecuti sunt, in quem locū cùm adcurrisset Marius cum victore exercitu; ipsi cunctabūdi socios siue, vt vocabant, fratres, Ambrones, & Teutones frustrà exspectarent, demum prælium commisere, victiq; sunt, & internicione propè deleti. III. Nonas Sextiles. *Tertia Tigurinorum manus, quæ quasi in subsidio Noricos insederat Alpium tumulos, in diuersa lapsi, fuga ignobili, & latrociniis euanuit,* inquit Florus, vt ego interpretor, domum repetiit, quibus cùm se qui cladi superauerant, iunxissent Cimbri, illis quidem, memores rerum humanarum, aduersæ, & prosperæ fortunæ, tum fortitudinis quam tot victoriis, rebusque, per annos duodecim, & vltra gestis, demonstrarant, partim intra suos fines sedes dedêre, partim extra, eaque ratione in societatem, & communionem regionis accepêre. Vicinæ Tuginis Valles Suecis datæ, Suitiam inde nominarunt, siue à Suito duce, aut regno Sueciæ, vnde erant profecti. Rhenanus, & alij quidam à Vitis Saxoniæ populis descendere Suitios arbitrantur, qui, reliquis Britanniam occupantibus, ad hos de-

Ambrones & Teutones apud Aquas Sextias victi.

A. V. C. cd clii.

Cimbri prope Vercellas.

Eod. lib. & cap. Tigurini, & Tugini domum rediere, Cimbriq; qui prælio superfuerant sedes dedere.

Suitij Suitiā constituerūt Lib. de Ger. refutata Rhenani de Suitiis sententia.

venerint locos. Mirum quin à Vitiis Hircaniæ. Quis non hac materia lusus, risus? Suitij sanè à duce gentis nomen malunt. Ipsum cùm eò venisset, cum fratre, siue ducũ alio, de nomine, in contentionem venisse; credo, vt olim Romulus, & Remus, duello creuisse, victorem Suitum, Suitiam adpellasse. Illa sanè Saxonum migratio non ante Honorium Imp. Claudiano poeta teste, aut Martianum, Beda auctore, ad summum tempore Theodosij M. Equit. Honorij Imp. aui. At quis nõ credat Suitiam, eo tempore, cultam, dictamq; fuisse? Nec crediderim Vitas, relictis patriis sedibus, aut in Germania vberioribus, has in valles cõsistere voluisse: potiùs id Cimbris, & eorum sociis Suionis dederim, toto orbe terrarum exclusis, & eiectis. Suionum antiquam sedem & genus apud Oceanum, aut In eo potiùs, tradidit Cor. Tacitus. Reliqui Cimbri partim Siluaniæ collocati Rumone Principe. Haselij ex Frisia Orientali, & vrbe Hasselinga, quæ in Vestphalia, aut potiùs Hassel, opido ad Vidrũ fl. finibus Frisiæ Occidentalis, prouincia Transilana, Hasseliã de se vallem Restio ductore, constituerunt. Cumq; etiã in Germania vltra Rhenũ circa Harciniam, vt ex Tacito patet, multas regiones ad Mœnũ vsq;, Heluetij obtinerẽt, Cimbrorum aliam partem, quæ nobilior esset, ex iis præcipuè, qui ex Nortuuegia discesserant, circa Nicrum & Harciniam collocarunt, vbi hodie Cimbern, siue Cimbrorum Comitatus. Sanè Comites Cimbrij adhuc Norduuegiæ regni arma, leonem erectum cum bipenni, solis coloribus variata, vsurpant, quod argumẽto est, ex ea eos gente, stirpeq; regia. Fuerunt enim Cimbri collecta multitudo ex variis Septentrionis partibus, & Oceani Germanici litoribus Suecia, Dania, Norduuegia, Frisia vtraq;, aliisq; Germaniæ populis, quod etiam

In paneg.
In hist. ang.

In sua Germania

Siluaniã alij. & Hasliam Haseliorum origo.

Non procul Haselia vico adhuc sunt ruina arcis Resti.

eodem lib.

Alij deniq; circa Harciniã collocati, vbi Cimbrorum comitat.

Cimbri ex variis Septẽ. populis.

Pluta

Plutarchus testatus est, quales fuerunt posteà Allemanni, & postremò Gothi. Hæc de Cimbris, quomodo Sueci Suitiam obtinuerunt, alteramq; Heluetiæ Ciuitatem fecerunt. Suitij deniq; Ducatui Germaniæ inclusi, pars eorum primò Comitibus Lētzburgēsibus subiecta, qui ex iis nōnulla monasterio Schennisio attribuerunt, vt ex fundationis literis, & priuilegio Henrici III. Imp. perspicias. Cuius principium. *Henricus, diuina fauente clementia, Rex. Si dignis petitionibus fidelium nostrorum benignum auditum adhibere studuerimus, apud Dominum, & homines condignā remunerationem habere nō dubitamus. Quapropter omnium DEI, nostriq; fidelium, præsentium scilicet & futurorum nouerit industria, qualiter fidelis noster Vldaricus Comes, pietatis nostræ clementiam adiens, humiliter rogauit, vt monasterium, quod Skennines dicitur à * parentibus suis, & à se fundotenùs constructum, in honore quoq; sancti Sebastiani martyris dedicatum, situm in pago Churuualacha, in Comitatu Eberhardi Comitis, & sanctas moniales inibi Deo, sub Canonica regula, seruientes, in nostrum mundibundium, tuitionem, defensionemq; acciperemus, cuius petitioni pium adsensum præbentes, ob interuentum dilectæ coniugis nostræ Agnetis Reginæ, præfatum monasterium, cū Ecclesiis, dicimus Ecclesiam Nuolum &c. nec non cetera bona quæ videntur habere in villa Ranchauizla, &c. Vettingen, Goldbach, Suites, & cum omnibus vtilitatibus, vel vtensilibus ad idem monasterium pertinentibus, seu quæcumq; adhuc diuina pietas illuc augeri voluerit, in nostrū mundiburdium, tuitionemq; suscepimus, &c. Data III. kalendas Februarij, Indictione XIII. anno Dominicæ Incarnationis CIↃ.XLV. anno autē Ordinationis Henrici regis III. XVI. regni verò VI. Actū Turego feliciter.* Fuit hic Vldaricus Lētzburgensis cognomēto Diues per opulentiam, Vrbi-

Suitiorū pars Lentzburgēsibus Comitibus subdita, reliqui semper liberi fuerunt.

Instr. Henrici III. exemp. pro monaster. Schennisij.

Hunfridus comes Curiæ primus fundamenta eius monasterij posuisse dicitur. Ex eo natus Adelricus qui vnicam filiā Hennam, cuidam comiti Lentzburgensi collocauit circa ann. Dom. 890. quæ peperit Adelbertum huius Vldarici auum.

geni pagi potentissimus, cuius multa quoq; in Beronense Collegium beneficia, habuit Rapotonis primum Habs-burgi Comitis filiam Richensam vxorem, Verneri Badæ Comitis viduam; ex qua Cunonem, & Rudolfum suscepit.

A Lentzburgensibus ad Habsburgenses deuoluti.

A Lentzburgensibus, cetera ad Habsburgios peruenere, Stein, Steinerberg, Sattel, Art, Cussnach. Quartanæ Suitiorum reliquæ vltra Blaten sitæ, sui semper iuris fuerunt, liberæ, & sub Imperij vnius protectione, priuilegio iam olim à Ludouico Pio, vt ostendimus, per fortia facta accepto.

Iidem se liberarunt pecunia.
A. D. N. clↃ. cclxix

Sed illa quoq; Suitiorũ pars quæ ad Habsburgios pertinebat, cùm se ab Eberardo Habsburgio pecunia liberassent, præter quæ pauca Collegiis Lucernensi, & Beronensi debebant, vt in eadem libertate, & condicione, qua ceteri agebant, viuere possent, priuilegium impetrarunt

Et ab Henrico Imp. in protectionem Imperij suscepti sunt.

ab Henrico VII. Imp. Turegi. *Nos Henricus Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus, ad vniuersorum noticiam volumus peruenire, quod nos hominibus habitantibus in valle Suitz qui se de nobili viro Eberardo, quondam Comite de Habsburg redemerunt, & per pecuniam absolutionem, & literas testimoniales super eo obtinuerunt, & exhibere potuerunt, (vt proponunt) quòd nobis, & sacro Romano Imperio pertinent, & pertinere debent de iure, hanc gratiam duximus faciendam, quòd eosdem homines liberamus, prout alij in eadem valle, ac circumpositis vallibus existere dignoscuntur præsentium testimonio literarum, nostræ Maiestatis Sigilli robore signatarum. Datum Turego* III. *Nonas Mai. anno Domini*

A. D. N. clↃcccccxv.

CLↃ.CCC.X. *Regni verò nostri anno secundo.* Sic Suitij liberi omnes, & R. Imperij. Præfecturam Imperialem etiam concessit Sigismundus Imp.

DE SILVANIA.

CAP. III.

Siluaniorum pars, vt diximus, ex Cimbris, Rumone principe, reliquos Roma suppeditauit, Imperatorum Augusti, Tiberij, Caligulæ, Neronis proscriptione, cæde, tyrannide, qui has valles exilio, aut fuga captauêre. Hinc illa Romana nomina Lungula, Lungern, quòd in longitudinem tendatur. Saxula Saxlen, Buochs Bucca, vallis faucem interpreteris, Altella Altzellen, quòd in colliculo vicus: totius regionis nomen Stans quòd ibi demũ stetissent, & inde ipsi Stantes, & Stantstad, Stantium Statio. Stantes autem dicti antiquitùs non inferioris solùm Vallis sed etiam superioris. Id ex Sigilli communis inscriptione prima intelligas quæ his verbis *Sigillum vniuersitatis hominum de Stanz vallis superioris, & inferioris.* Duæ albæ aut argenteæ claues, campo rubro, Romanæ expeditionis, & fortitudinis, reiq; feliciter confectæ laudabile monimentum. Sanè cò facilè id laboris, & discriminis adiisse Siluanios crediderim quòd se Roma ortos intelligerent, Romanis, vt ciuibus, merito suppeditandas opes suas, quales quales essent. Sed, vt diximus, vnũ vniuersitatis sigillum, ita vna cõmunitas, vnũ regimẽ erat, conuentusq; incolarum omniũ quot annis loco Viserlon nominato. Cùm vero propter vectigalium, aut exactionum locationes, & contributiones in controuersiam incidissent, quòd inferiores Siluanij tertia tantum parte teneri se arbitrarentur, regionem, & rempublicam diuiserunt, Carna silua pro limitibus constituta, & hinc infra, supraque Siluam incolæ Siluanij, aut Transsiluani. Superiores Sarnæ rempublicam consiliumque constituêre,

Siluanij partim ex Cimbris, partim ex Romanis orti.

Romana nomina apud Siluanios.

Siluanij omnes superiores, & inferiores stantes nominati.

Vnam remp. vnum conuentum habuere.

Posteà diuisi, & quare.

A. D N. clↄ c. l.

Siluanij nominis origo.

quo etiam gentis vniuersæ vexillum, & sigillum, quia numero superarent, contulêre. Inferiores Stantij sua iura retinuêre, tenuitq; quatenùs apud eos prima, & antiqua reipublicæ forma; vt Vnderualden, siue infra Siluam plerisq; tota regio adpelletur, veluti si adhuc vna communitas complecteretur vtrosq;. Quod posteà in Comitiis Ciuitatum obseruatum, vt quamuis suos separatim superiores, inferioresq;, legatos mittant, vnico tamen suffragio vtriq; transigant. Et quæ sic communi voto conficiuntur, antiquo, & primo, siue duarum clauium sigillo confirmantur. In ceteris quisq; suo separatim vtitur, inferiores quidem vnica claue quā D. Petrus manu præfert. Superiores, illo, quo antequàm Romam proficiscerentur, vtebantur omnes, albo, rubroq; distincto. Franciæ reges totam regionem vnico complexi Comitatu, quem Surigoue nominarunt, à Surina fl. quem nunc Aach, generali aquarum nomine Germanis sæpius vsitato, vocant. Ita notat Instrumentum Henrici. IV. Imp. datum Monasterio Montis Angelorum, vulgò Angelberg, quod Cunradus à Seldenburen, Eques pagi Tigurini, paullò antè condiderat. *Henricus diuina fauente clementia quartus Romanorum Imperator Augustus,* &c. *Quòd regulare quoddam monasterium situ est in prouincia scilicet Burgundia, in Episcopatu Constantiensi in pago Suricouue, in Comitatu Surin, quod ad sanctam Mariam nuncupatum est, cognomine autem Engelberg,* &c. *Anno Domini clↄc.xxv. Ind. III. Data Argentinæ V. Kal. Ianuarii, Dominica, Luna VIIII.* Sed iidē Franciæ reges, aut principes quidquid ad eos reditus, dominij iure, aut proprietatis, ea in regione, perueniebat, Monasterio, quod Lucernæ posuerant, attribuerunt, summo semper imperio excepto. Hinc monachi suos Maiores constituerunt, qui nomina à

Quare tota regio fermè Vnderualden nominetur, hoc est, infra Siluā.

Sigilli vtriusq; partis discrimen.

Tota Siluaniorum regio sub vno Comitatu

A.D.N. clↄ cxx.

Siluania imperiales, aut regij reditus, & officia Lucernēsi Collegio attributa.

locis,

locis, in quibus adminiſtrabant, ad poſteros deduxerunt Maiores à Stans, à Buochs, à Sarnen, à Saxlen. Habuerunt & Beronenſes, & Murenſes aliquid apud eos iuris. A monaſteriis demum pecunia, à quorumdam Præfectorũ Imperij tyrannide, vt ceteri, armis, & manu ſe liberauerunt, qua de re, & quòmodo, pluribus, vltimo capite libri ſecũdi. Hæc de origine trium Ciuitatũ, quæ primæ inter ſe fœdus perpetuum percuſſerunt, quas vt reliquæ ſint ſecutæ, & quibus ex cauſſis, donec tredecim numerum implerẽt, ſupereſt vt videamus, ſi priùs, vti fecimus, earum quoque ortus, & incrementa perueſtigauerimus.

DE LVCERNA.

CAP. IV.

VRbis huius etſi per bonos auctores, & teſtes antiquitatis memoria in obſcuro eſt, tamen inde luceſcit, quòd iam tempore fundationis Collegij Canonicorum, Lucerna ex antiquitate diceretur, adeoq́; præcipuus poſt Vindoniſſam pagi Vrbigeni locus, vbi ea occidit, etiam totius regionis Vindoniſſenſium caput eſſet. Illi nomen, vt pleriq; putant, à turre, in qua lucerna nautis nocturnis. Nàm cùm temporibus prioribus admodùm tenuis, vbi exitum ducit Vrſa, lacus eſſet (quare pleraque vbi nunc antiqua ſtatio, 3. circiter ſupra vrbem paſſuum millibus, exponebantur) nauigantibus maioribus nauib. niſi eiusdem fluminis alueum ſequerentur, inuius erat. Vnde lucerna, & turris tamquàm Pharos, quæ oſtẽderet. Hinc quoq́; loco frequentia, ex ea commoditate. Mercimoniis enim ex Italia, & aliàs, poſt ſuperatas ſummas Alpes, & magnum lacum, Lucerna receptus, portusq́;. Franci præcipuè coluêre. In ea palatium regium, nunc quoq́;

Lucernæ etym.

Frãci Lucernæ cultores,

Sed vrbi ex monasterio celebritas.

Collegij fundationis instrumenti exemplum.

im Hoff antiquum retinet nomen. Sed maxima eius celebritas ex monasterio. Vighardus presbyter condidit, frater Roberti Allemannicæ Heluetiæ ducis. Fundationis literæ sunt. *In nomine Domini, Amen. Notum sit omnibus nobilibus, & ignobilibus, tàm futuris, quàm præsentibus, qualiter ego Vighardus, & frater meus Rupertus, Dux militum H Ludouici, qui nobis ex consanguinitate coniunctus est, omnia prædia nostra, quæ nobis ex paterna hereditate aduenerũt, ex illius permissione, & iuuamine diuisimus: Posteà frater meus, pro amore D E I, & remedio animæ suæ ductus, omnẽ partem suam, quæ ad eum spectabat, Domino suo Regi contradedit, ea videlicet ratione, vt in castro Thuricino, iuxta fluuiũ Lindemaci, Ecclesiam construeret, & seruiciũ D E I ibidem perpetualiter construeret. Vnde ego VVigghardus presbyter, quãuis indignus, ex intimo desiderio punctus, in quodam loco, qui Lucerna ex antiquitate dictus, iuxta fluuium, qui Rusa dicitur, qui de summitate magni laci fluit, in honore S. Mauritij, & Sociorum eius, & S. Leodegarij martyris, & omnium sanctorum, paruum tugurium construxi, omnem q; substantiam quæ me contigit, de monte, qui Albis dicitur, incipiens à prædio meo Lungkunfht, & omnibus locis circumquaq; iacentibus, ex permissione regis, cognati mei, ad ipsum locum contradidi, & me ipsum illuc, propter seruicium Dei, collocaui, & tantos monachos, quantùm potui, illuc congregaui. Vnde vir quidam* [illegible] *bilis, ac bonus ad me veniens, qui spretis* [illegible] *seculi, quem ego ipse monachũ illuc ordinaui* [illegible]*, ita vt penè dicam per omnia* [illegible] *sanctis, qui suis ammonitionibus, ac* [illegible] *corda omnium* [illegible] *Inde de die in diem crescente seruicio* [illegible] *successorem* [illegible]

Lunghoffen supra lucem garie exigui interuallo.

Octobri, die V. Indictione XI. regni gloriosissimi regis H Ludouici, anno V. Actum in loco ipso Lucerna. Hac in parte plures Ludouici pariunt dubitationem de tempore, multosque in errores varios traxerunt. Sunt enim qui tradiderunt hunc Ludouicum Pium Caroli M. filium: alij Ludouicum Germaniæ regem, Pio natum: aliorum alia sententia. Nam qui Clodoueum primum Francorum regem, qui Christianam pietatem, & mores amplexus, arbitrati sunt, vltra veritatis, & rationis limites exsiliêre: cùm multis post eius Imperium annis vixerit, mortemq; subierit, de quo in Instrumento mentio, S. Leodegarius. Et reliquorum quoq; opiniones, qui Ludouicum aut Pium, aut Germaniæ regem constituunt, hinc facilè confutaueris, si Lucernam iam quidem à Pipino, qui primus Franciæ regnum in familiam suam contulit, Morbacensibus consignatam perspexeris: Id autem apertum ex priuilegio Lotharij, Pipini pronepotis, quo eam donationem confirmauit, Imperij sui anno XI. Argentinæ. Duo restant Clodouei, vel Ludouici, Clodoueus II. qui etiam primùm Ludouicus dictus est, & Ludouicus III. Non sub II. tunc enim adhuc puer S. Leodegarius. Ergo sub III. Ludouico fundamenta huius Collegij posita, eius anno V. & vltimo; Christi Domini LↃC. XCVII. Lotharij Imp. priuilegium in hæc verba. *In nomine Domini nostri Dei æterni. H Lotharius diuina ordinante prouidentia Imperator Augustus. Si petitionibus seruorũ Dei iustis & rationabilibus diuini cultus amore fauemus, superna nos gratia muniri, & foueri non dubitamus. Ideò nouerit industria omnium fideliũ nostrorum, tàm præsentium, quàm & futurorum, quia vir venerabilis Sigimarus Abbas ex monasterio, quod dicitur viuarium peregrinorum, quod situm est in Ducatu Alsacensi, super*

Quæstio quis hic Ludouicus, sub quo fundatio ista? variæ opiniones. Latz. lib. VIII. mig. Nauclerus gener. XXIX. Chronographus Helu. lib. VII. Eæ refutatæ.

Fuisse Ludouicum III. A. D. N. LↃ. XCVII. Exemplum Instrumenti Lotharij Imp.

fluuium Murbach, & constat esse constructum in honore S. Leodegarij, & S. Petri Apostolorum principis, vel sanctæ Dei genitricis, semperq́; virginis Mariæ, detulit nobis sacræ memoria Genitoris nostri H Ludouici authoritatem, in qua erat insertum qualiter atauus noster Pipinus quondam Rex, & ipse postmodum in suam eleemosinam concessisset monasterium Luciariæ, & monachis ibidem degentibus homines quinq́;, his nominibus Vualdonem, Vulfariũ, Vulfinum, Vulfoldum, Vulbertum cum filiis, & posteris eorum, commorantes in loco nuncupato villa Emman, super fluuium Rusa, in pago Aregaua, videlicet, vt illud quod ad partem publicā facere consueuerāt, ad prædictum monasterium facerent. Vnde memoratus abbas deprecatus est clementiam nostram, vt pro firmitatis studio, & animæ nostræ emolumento eamdem præceptionem, nostra confirmaremus authoritate, quod et nos fecisse omnium fidelium nostrorum cognoscat industria. Præcipientes ergo iubemus, quemadmodum & in eo præcepto continetur, de itinere exercitali, seu scaras, vel quamcumq́; partem quis ire præsumat, aut mansionaticos, aut mallum custodire, aut nauigium facere, aut alias functiones, aut freda exigere, & quidquid ad partē Comitum, aut Iuniorum eorum, seu successorum exigi poterat, sicut idem attauus noster, & Genitor concesserunt, & per eorū authoritatem confirmauerunt: Ita nostris futurisq́; temporibus firmū & stabile permaneat: Et vt hæc authoritas nostra firma habeatur, & per futura tempora melius conseruetur, de anulo nostro subter iussimus sigillari. Richardus ad vicem Agilmari recognoui. Datum VII. kalend. Augusti. Anno Christo propitio Imperij H Lotharij pij imperatoris, XI. Indict. III. Actum Strasburg Ciuitate in Dei nomine feliciter. Amen.

Emma vicus duobus circiter infra Lucernam p. m.

Mansus, fundus, aut aliquid, vnde familiam educans, & censum domino referas. Mansionatici quibus mansi. quarum non ignorē māsionaticos dictos qui propolis agerent & diuersoria publica Antonio teste & aliis, quod forte huic loco

Eo in loco, vbi Collegiũ hoc fundatum, iam olim à tempore D. Galli visa fax piorum oculis flamas per noctis caliginem

liginem eiaculari; quæ res monuerat adcolas vt sacellun ponerent, dicarentq; D. Nicolao, quem præcipuè nautarum, antiqua traditione, & miraculis, tutelarē acceperāt. Ceterùm Morbaco ad quod Lucerna deuoluta, has tradidêre origines. *Ergkonaldus fuit præfectus palatij regis Dagoberti*: Aimo ait fuisse Clodouci II. post Egam, quē reliquerat tutorē filiis Dagobertus, *Habuit is filium etiam palatij præfectum Leodisium*, idem Aimo vocat Leudesiū, aitq; factum Theodorici I. Maiorem, auctoritate S. Leodegarij, detruso in monasterium Luxouiense Ebroimo, *Leudesio fuit filius Ettico, is habuit S. Leodegarij neptem cōiugem, reginæ sororem, propter quam adfinitatem Ducatum Alsatiæ à rege accepit. Habitauit in regia villa Ehenheim, in arce Hohenberg, latinè Altitona, posteà mons S. Otiliæ dictus. Quadripartitò is sua diuisit, primam partem ad D. Stephani, Argentinæ attribuit, quem condiderat: secundam monasterio Ebersheim, infra Slestadium: tertiam monasterio, cui Otiliam filiam præfecerat, qui nūc mons S. Otiliæ nuncupatur: quartā consanguineis* (ego nepotes puto ex Adelberto filio, cū Latzio) *Eberardo & Masoni. Eberardus habuit sedē in arce Egesheim, nullaq; prole suscepta, condidit prope fluuium Murbach cœnobium in honorem D. Mauritij, quod postià S. Pirminius, S. Leodegario dedicauit, Viuariumq; peregrinorū adpellauit*, primo anno Theodorici II. vt eius confirmationis ostendunt literæ, *Maso etiam Masmunster à se dictum monasterium in magna valle ædificauit*, in eoq; sepeliri voluit, in honorem etiam S. Leodegarij. Erant enim illi Diuo omnes hi principes viri, vti Vighardus etiā, & Rupertus, sanguine, aut per adfinitatē coniuncti: quòmagis colere, memoriamq; eius perpetuis monimentis consecrare, modis omnib. studuerunt. Eū Ebroinus quondā

magis conueniat, adiungit enim mallum, quod pro loco sumptum in quo impensas habebant, ex reb. adhuc controuersis de mallo alibi, vti & freda. Iuniores vocat quos nunc Jungherren *dicimus, qui antiquitus tantum comitum liberi, nunc quibus sint opes, ex vulgo.*

A. D. N. Iↄccc.xl.

A. D. N. Iↄcxvii

A. D. N. Iↄcxxx.

Morbaci origo. Chronic Eberscheim. *lib.* iv. *cap.* xxxvii.

Eodem *lib. c.* xliv

A. D. N. Iↄ. clxxix.

Sig. lib. mig. iv.

A. D. N. Iↄcc xxiv.

S. Leodegarij martyrium. A. D. N. Ioc. lxxx. A. D. N. Iↄc lxxxv. *Vrsino auctore in eius vita.*

M. Equitum, monachatu relicto, cùm ingentem scelera-torum manū fecisset, inimicos, magna celeritate oppres-sisset, Leudesiū M. Equitum Theodorici, inter colloquiū perfidiosè interfecisset, ipsum Theodoricum, substituto alio, in regni discrimen adduxisset, post longa carceris, & vinculorum tædia, erutis oculis, corporeq; tàrdē dilaniato capitis damnauerat, cùm Gerinum eius fratrem lapidibus obruisset, Episcoporum alios, & quidquid probi, rectiq; fuit, in exiliū egisset, aut pari crudelitate trucidasset. Sed quia S. Leodegarij recens & nupera recordatio, ideò templa quidem, & monasteria, in honorem Deiparæ matris, aut alicuius Apostoli, martyrisuè, præcipuè Mauritij, cuius tota Heluetia, & vicinia cultus celeberrimus esset, consecrarunt, tùm verò S. Leodegarij, cuius innocētiam, & sanctitudinem præclara miracula probassent, memoriā addiderunt.

Lucernēsium prima priuilegia & gesta. A. D. N. Iↄccxxx *& sequentib.* *Sigeb. Blōdus Aemil. alii.*

Sed Lucernensium prima, vt volunt, à Martello Carolo Franciæ Equitum M. priuilegia, & incremē-ta, bello Saracenico: Referunt enim scriptores, Saracenos ea tempestate ex Hispania profectos Galliam, ingentibus equûm virûmq; copiis inundasse, Narbonam, Massiliam, Arelatum occupasse, vastasse, cum iis Martellum prope Salonam, quæ inter Massiliam, & Arelatum est, prælium fecisse, magnam stragem edidisse. Eo in bello, prælioq; Lucernenses agmen extremum duxisse, & pro triariis, exercitus robur cum suis vicinis Entlibuochanis & aliis Vrbigeni pagi, constitisse, inde gloriam & decus reportasse. Carolus M. Martelli nepos, cùm pariter cū eadem gente varia fortuna pugnasset: Desiderium posteà

A. Iↄcclxxvii

Longabardorum regem in potestatem redegisset, Italiā subiugasset, Heluetiorū maximè milite & opera, vt Italiæ vicinioribus, & per quorum fines expeditionē fecerat, cū

aliis alia priuilegia & virtutis insignia largiretur, Lucernensibus quidem primò eorum cornuum æreorum vsum, quę etiamnum inde bello insonant, semperq; eius nepos Rulandus Francorum fortissimus vsus fuerat, indulsit: tũ verò cùm Italia rediret, & Lucernæ ageret, duas illas turres, siue arces fuerunt, quæ vtramq; Vrsæ ripam tenebant, altera quidem, vbi nunc Societatis IESV Collegium: altera dextro fluminis latere è conspectu, vbi officina aromatica, exscîdit, sola ea turre relicta in medio fluminis, quæ lucernæ vsum præbebat, ea maximè de caussa, quòd qui in iis essent, ad recipienda vectigalia, & portoria, insolentiores agerent, quàm liberi homines, aut mercatores, exteriq; transeuntes ferre, & pati possent, prædones supplicio adfecit, ciues in suam & Imperij protectionem suscepit. Fuère ita, vti diximus, quamtùm ad militiam, rẽque publicam fermè liberi, ceterea quæ regibus principibusq; munera officiaq; debuerunt, Morbacensibus, Pipini donatione, tenebantur, ipsis libentibus. Cauerãt quoque Morbacenses pluries ne ab eorum dominatione vnquàm auelli, aut cuiquã prætereà obligari possent, prestiteruntq; ad Albertũ vsq; I. Imp. Habspurgi Austriacũ. Is cùm fortè bello Nassoniano confecto Argentinæ versaretur, & Berchtoldus a Falckenstein Morbaci abbas regẽ sectaretur, ab eo, [illegible] qui aderant, magnas pecuniarum summas in belli sumptus, & [illegible] tionem efflagitare instituit, [illegible] ignorabat. [illegible] rex, Alberti [illegible] venderet [illegible] alienanda [illegible] [illegible]

Aereorum cornuum vsus Lucernensibus à Carolo Magno virtutis ergo datus.

Duas prædatorias arces idem Carolus Lucernæ exscidit. A. D. N. Dccc. II.

Lucernenses liberi ea sua resp. [illegible]

æs alienum premebat, quæ res faciliùs perpulit, persuadente præsertim Alberto, quòd opidum, & ea loca, vt remotiora, parum commoda: quòd maiorum impensarum: quòd hac exigua parte relicta, seq;, monasteriumq; obligationibus, & multis oneribus exsolueret, & veluti in libertatem restitueret, vt omnia in manus Alberti eiusdem traderet, quæ in pago Vrbigeno ad monasterium Morbacum pertinere videbantur. Fuêre Lucerna, Hergenschuuyl, Grientz, Hauu, Malters, Littau', Eyenthal, Meggen, Habsburg arx ad lacum, pars Cussenaci, & Arti. Summa in 2000. marc. arg. confecta. Exceperunt Morbacenses solum Collegium Canonicorum, itemq; omnia eius Ecclesiæ feuda. *Acta hac Argentina, mense Augusto.* Venditiones has Lucernenses ægerrimè ferre, & cōtrà obniti. Nec licere tot Abbatum præcedentium priuilegia, & promissa, quæ alienationes omnes prohiberēt, quæq; ipse Berchtoldus pollicitus esset, & confirmasset, vno momento abrumpi. Multa huic loco omnes propè Abbates priuilegia & immunitates incluserant, ea maximè ex ratione, vt frequentia & hominum conuentibus opidum excresceret, augeretq;, & inde celebraretur, quo pacto non pauci ex vicinia nobiles adducti. quorum adhuc supersunt aliquot præstabiles familiæ, eò concesserāt, sedemq; fixerant: Sed Alberti tantum promissa, & legatio subitò eò destinata valuêre, vt acquieuerint. Ostendebat meliùs, vt vicinior, & qui pleraq; circumiecta teneret, quàm Morbaenses, qui in Alsatia, & ad Vogesi solitudinem, eos tueri, & contra quamcumq; vim defendere posse, suis præcipuè, tùm Romani Imperij opibus. Priuilegia eorum omnia in eadem authoritate apud se fore. Egêre Lucernenses sub Austriacis annos XXVI. Quis

Morbacenses tum Lucernā & vicina Alberto Austriaco vendidere.

A. D. M. cIͻ.cc.xcviii.

Lucernēsium multa ab abbatibus priuilegia & quare.

credat?

credat: fermè totidē in armis. Viginti tres anni contra tres vicinas Ciuitates Suitiam, Siluaniam, Vraniā bello sumti, & consumti, ductu, auspicioq; Principum, nec pax intereà vlla, nisi sine pace, cùm primi semper hostibus obiecti, primi excursiones hostiles, prædationesq; exciperent, nemine satis defendente, agri vastarentur, commercia perirent, & mercimonia. His deniq; caussis adducti, an coacti, cum eisdem tribus Ciuitatibus primò inducias quidem, mox, suapte auctoritate, pacem, & postremò fœdus perpetuum fecêre, proximo Sabbatho post festum Martini. Et inde pro tuenda libertate, & fœdere bellum.

Lucernæ situm, & amœnitatem pluribus scripsit carmine Henricus à Gundelfingen, Canonicus Beronensis.
A D N. clↄ ccc xxxIII.

DE TIGVRO.

CAP. V.

VNdeviginti intercesserunt anni cùm Tigurum IV. Ciuitatib. quinta addita. Mitto quæ de origine huius nobilissimæ vrbis traduntur fabulæ, Thuricum Arelatensem regem, qui minorem vrbē condiderit, tempore Abrahami: aut Sueuum etiam regem, qui maiorem, & inde nomen Duregum, quasi duorum regū opus. Nàm eius antiquitas aliunde clara, amœnitas, commoditas, vbertas testantur, & iam à Tauriscis cultam diximus, dictamque Tauricum, aut Turicum, & inde Zurich. Hinc antiquissima monetæ adscriptio. *Moneta Thuricensis.* Lacumquoq; vicinum, eadem forma, Valafredus Thuricinum, alijque Scriptores adpellant, Tigurini pagi, & Tigurinorū caput, à quibus deinceps Tigurum, & ipsum dictum, vsitato, illis temporibus, Romanis præsertim scriptoribus, transferendi populorū in eorum vrbes, nomina. Ita in Gallia Lutetia primò Parisiorum Parisius, Samarobriga Ambianorum, Ambianum. Cæsaro magus Bellouacorum, Bellouacum.

Thuricum, aut Tauricum à Tauriscu.
Lib I. c. IV.
Tigurum à Tigurinis postea.

Improbata eorum sententia, qui Tigurinos Vranios dicant Rhenani, Munsteri aliorū. Cæsaris, Appiani Flori, Strabonis plutarchi, Eutropij.

Nouiodunū Soissonum, Soissio, Augusta Rauracorum, Raurica, à gētibus opida & Ciuitates nominatæ. Nec hoc in loco eorum refutauero opinionē, qui Tigurinos, quorum in historiis, R. mentio, fuisse Vranios voluêre, de quibus primo capite egimus. Nàm si vnam gentem fuisse ex Tauriscis ductam, ortamq; credant, haut repugnabo: Si, quæ à Tigurinis gesta sunt, in Vranios solos traducāt, meritò inficiabor. Nàm cur argumentis agam, re aperta? Nihil me nominis mouet etymum, quòd vrgeant, quasi Vri plus ad Tigurum, quàm Thuricum ad Zurich faciat. Iā enim D. & T. in Z. frequenter, & plerumq; mutari Germanis, anteà ostendimus exemplis. Vt nempè Tugium Zug, ita Thuricum Zurich. Quòd diuersis modis scriptū reperiatur Tigurum, Tugurum, Tauregum, Thuregum, Thuricum, Thuricinum scriptorum, non loci culpa, an inscitia, vt exterorum. Strabo sanè tradit Cimbros ad Tigurinos venisse, & inde ad Tuginos. Tigurini, qui nunc Tigurini, primò ex Germania proficiscentibus, & Bauaria, vnde Cimbri, obuiam, & ipsis vicini Tugini. Vranios quis in Galliam habiturus iter, & prouinciam, illis in montium secretis, aut latebris requirat? Si in Italiam sanè, alia ratio, Ad eos enim summæ Alpes pertinent. Aut vnde consulari Romanorum exercitui domando, subiugandoq; vires, opesq;, Vraniis? Pugna quæ apud Morengart Suitiorū pro aris, & focis, summa vi pugnata est, cùm, tota regione, qui arma ferre possent, sacramentum Vranij adegissent, non vltra quadringentos cogere potuerunt, & tamen, nulla dubitatione, frequentior Vrania habebatur, quā vel bello Cimbrico, & Cassiano. Nec mihi quis obiiciat amœnam, delectabilemq; Tiguri nouitatē, nullaq;, aut pauca veteris culturæ vestigia, quasi ea de causa ipsa noua. Nàm si in hoc

Lib. IV.

A.D N. clɔ.ccc.xv

cardine

cardine versatur quæstio, cedo apud Vranios aliqua? Nusquiam, nisi rupes, & montes eosdē velis, qui, vt ante annorū aliquot millia, ita nunc quoq; minātur cœlo, & toto vertice suprà sunt. Sed, vt antè ostendimus, Tauriscorū Vranij pars, & posteà in eodem, quo Tigurini omnes, Ducatu Allemanniæ, pago Targaugēsi, vt vetera instrumenta docent. Tigurum verò siue Thuricū inter prima Heluetiorū opida, cū bello illo, quod sibi potiùs, suisq; opidis, & toti patriæ, quam Galliæ Heluetij intulerunt, vt cetera omnia ædificia, conflagrasset, ab iis, qui Cæsaris victoris mandato reparare iussi sunt, aliquid pristinæ dignitatis accepit. Posteà Maximiani, & Diocletiani imperio Allemanni euertêre. Constantius Cæsar, vt Vindonissam, & Vitodurum restituisse creditur. Hinc illud quòd inter Tiguri conditores Diocletianus, quòd eius iussu, & Maximiani restauratum. Sed iam non Vrbs, aut opidum, sed Castrū. *In Castro* enim *Thuricino* martyrio adfectos Felicem, & Regulam, & Exsuperantiū, sub Diocletiano, quamuis potiùs sub Maximiano, vt qui Occidenti præesset, Thebææ legionis, quòd ibidem Christi nomen profiterentur, prædicarent, Decio Præfecto Castri, memoriæ tradidit in eorum vita Florenicus. Cuius quidem Castri & Præfecti sedis adhuc aulæ, siue pallatij retinet im Hoff nomen. Castra antiquitùs dicta, quibus nulla extra Mœnia iurisdictio. Quod accidit Tiguro diuisa in duces militum, Comites, nobiles, & quorū opera præcipua Imperatores vsi fuerant, regione, cùm intereà sæpiùs Castra vrbibus, & Ciuitatibus amplitudine, elegantia, opibus anteirent, quod Aimo conqueritur de Diuione, quibus omnibus rebus cùm abundaret, castrum tamen esset. Ob earumdē martyrum memoriam, succedente mox in Occidēte patri Cōstantio, Constantino M. &

Thuricum ex primis Heluetiæ opidis incensis.

A. D. N. CCXCVI. *Tigurum Castrum.*

Castrum quid sit.

Lib. II. cap. XXIV.

Christiana pietate longè,lateque, eius iussu,& auctoritate dissipata,cultaq;,Tiguro non minima frequẽtia: maximè Francis,qui demum,abolito R.Imperio,Galliã inuaserũt, insita quadam religione,loca B.martyrũ, quiq; sanctitate antecelluissent,singulari pietate, colentibus, & magnificantibus. Primus tamen qui Tiguri in honorem martyrũ aliquid maiestatis addidisse putatur, fuit Clodoueus III. Francorum rex, ex opibus scilicet Ruperti Allemannicæ Heluetiæ ducis,vt exInstrumento fundationisLucernẽsis, suprà posito,patet.Nàm qui post eum ex altero licet stemmate,regnauit Carolus Magnus,fatetur,eo in loco,quem *Sepulcrum SS.Martyrum.* Vocat multos se pietate, & integritate viros reperisse,qui sacris incumberent, diuinaque officia facerent,quorum reditus,& beneficia à maioribus suis adsignata confirmarit,ampliaritq;,& inde quod *Ecclesiæ Præpositura S.S.Felicis & Regulæ*,vt habẽt vetera scripta, ipse auctor, & fundator habitus. Sed Tiguri iam eodem tempore nomen haut ignotum gentibus,& pro Camera Imperiali celebrabatur. Notum ex rescriptoLudouici Pij, Magni f. *Aquisgrani edito, XV. Martij. VIII. anno Imperij*, datoq; Gotzberto abbati S. Galli, quo mentionem facit, controuersiæ, & litis quæ inter eumdem Abbatem,&Episcopum Constantiensem intercesserat, quam deciderit, multamq; edictum trãseuntibus statuit *fisco*, inquit, *nostro Imperiali Turegi* persoluendam. Maximè verò S S. Martyrum,& simul Tiguri venerationem,& dignitatem cumulauitLudouicus Germaniæ Rex, Pio genitus, licet adhuc vicus esset,aut,vt,alia vocant instrumenta,Villa regia,nec mœnibus,prӕterquàm castri essent, clauderetur, cũ non solum,eo in loco,monasterium ædificauit, cuius amplitudinem intelligas quòd Hildegardim filiam, addito nobilium

Tiguro propter SS. martyres dignitas,& magnificentia addita.

Caroli M. *de Tiguro testimonium*

A.D.N. Iↄ cccxxi. *IdemPræposituræ Tiguri fundator habitus.*

A.D.N. cI cccxx.

Tigurum Camera Imperialis.

Ludouicus Germaniæ rex Tiguri præcipuus auctor & illustrator.

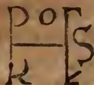
bilium

bilium virginum cætu, eidem præfecerit, sed omnia quæcumq; regiæ dominationis, aut iuris essent, SS. martyribus dicauit, consecrauit, & in Virginum monialium vsum cedere voluit, solo summo Imperio, aut regia, Imperialiuè Aduocatia sibi reseruata. Exstat instrumentũ, quod operæ precium interserere. *In nomine sanctæ, & indiuiduæ Trinitatis. H Ludeuuicus, diuina fauente clementia, Rex. Si de rebus terrenis, quas sumus, diuina largitate consecuti ad loca sanctorum, ob diuinum amorem, regium morem decenter implentes, aliquid conferimus, hoc nobis esse profuturum ad æternæ remunerationis præmia capessenda liquido credimus. Quapropter comperiat omnium fidelium, sanctæ Dei Ecclesiæ, nostrorumq́; præsentium scilicet, & futurorum industria, qualiter nos pro serenissimi Imperatoris, aui nostri Caroli, & præstantissimi H Ludeuuici Augusti, domini, ac genitoris nostri, necnon & nostra sempiterna remuneratione, ac pro coniugis, prolisq́; nostræ charissimæ perpetua mercede Curtim nostram Turegũ, in Ducatu Almanico, in pago Durgaugensi, cũ omnibus adiacentiis, vel adspicientiis eius, seu in diuersis functionibus, id est, pagellum Vraniæ, cum Ecclesiis, domibus, ceterisq́; ædificiis, desuper positis, mancipiis vtriusq; sexus, & ætatis, terris cultis, & incultis, siluis, pratis, pascuis, aquis, aquarumue decursibus, adiacentiis, peruiis exitibus, & regressibus, quæsitis, & inquirẽdis, cum vniuersis censibus, & diuersis redhibitionibus: Insuper etiam forestum nostrum, Albis nomine, & quidquid in eisdem locis, nostri iuris, atq; possessionis iure proprietatis est, & ad nostrum opus, instanti tempore pertinere videtur, totum, & integrum ad monasterium nostrum tradimus, quod situm est in eodem vico Turego, vbi sanctus Felix, & sancta Regula, martyres Christi, corpore quiescunt. Quod videlicet, eo rationis tenore, complacuit nobis agendum, vt deinceps in posterum ibidem*

Eius Ludouici instrumẽtum fundationis monasterij Sanctimonialium quibus opidum, & omnia vicina subiecta.

Curtis ex Iurisc. determinatione pars fundi.

omni tempore sanctimonialium feminarum sub regulari norma degentium, vita, conuersatioq́ monasterialis, monastico cultu instituta, celebretur, & libentiùs propter huius loci supplementum, à nobis iam prædictis martyribus dediti, Dei famulatus illic exhibeatur. Ac pro nostræ, debitorumq́ nostrorum omnium mercedis augmento diligentiùs, ac uberiùs Domini misericordia exoretur. Volumus etiam vt fidelium nostrorum nouerit beniuolẽtia, quòd paterna pietate cõmoniti supradictũ monasteriũ, cũ omni integritate, vna cum nostra traditione, in locis præfatis, dilectissimæ filiæ nostræ Hildegardæ in proprietatem concessimus, vt quamtum, Domino permittente, valeat, in eodem monasterio, Domino militante, sueq́ dominatui subiectam, disciplinis regularibus, & obseruatione monasterialis institutione corrigat, & nutriat, locaq́ ipsa sibimet concessa, quantum vires suppeditent, profectibus, & emendationibus augmentando prouehat, ac emendet. Deniq́ iubentes præcipimus, vt nullus iudex publicus, nec Comes, nec quisquã ex iudiciaria potestate in locis præfatis, vel in cunctis rebus ad eadem loca respicientibus, seu homines tàm liberos, quàm & seruos, qui illic commanere videntur, distringere, aut infestare, nec fideiussores tollendo, aut vllas redhibitiones, vel freda, aut bannos exigendo, aut alicuius iniuriæ vim vllo vnquàm tempore inferre præsumat; Sed sub nostra defensione & immunitatis tuitione, cum Aduocatis ibi constitutis, res illæ securæ per diuturna tempora permaneant. Et vt hæc authoritas donationis, atq́ confirmationis nostræ firmior habeatur, & per futura tempora à cunctis fidelibus Sanctæ Dei Ecclesiæ, nostrisq́ præsentibus, & futuris veriùs credatur, atq́ diligentiùs conseruetur, manu propria nostra, subter eam firmauimus, & anuli nostri impressione assignari iussimus.

Signum Domini H Ludouuici gloriosissimi regis.

Comeatus Notarius ad vicem Rabbani recognoui.

Data XII Kal. Aug. Anno Christo propitio XX. regni Domini H Ludouici serenissimi regis in Orientali Frãcia. Indict. I. Actũ in Regensburg in Dei nomine feliciter, Amẽ. Carolus Crassus Imp. Ludouici supradicti filius, rogatu Bertæ sororis, quæ Hildegradi successerat, primus cudẽdæ monetæ licentiã, quæ nõ nisi locis antiquis, & singulari priuilegio permittebatur, indulsisse fertur. Hinc quòd adhuc Tiguri numi antiqui reperiri dicũtur, quibus vna facie, vultus mulieris velatæ, in altera scriptum, *Carolus Imperator*. Eadem Berta corpora SS. martyrũ transtulit, vtq; anniuersario festo tota regione celebrarentur, Episopi Constãtiensis auctoritate, & Caroli edicto impetrauit, Raperto monacho teste. Idem Rapertus, qui, eodem tẽpore, sub Crasso, & deinceps viuebat, scribebat, memoratum tradidit, Episcopũ Constantiensem post suam electionẽ, vnctionemq;, obligatum fuisse statim Tigurũ se conferre, ibidemq; sacra facere, & populo sese ostẽdere, quod antiquæ & menorabilis authoritatis argumentum. Cùm verò sub eodem Carolo Crasso, Romanorũ Imperiũ ad Germanos venisset, substituto Arnulfo ex frate nepote, Bauariæ duce, & deinceps aliis Germanis electis, nec certã sedem in Germania Imperatores haberent, curiãuè & iudicia exercerent, datũ Insubrib., & Italicis, vt si quando ad externa iudicia vocarentur, Tiguri audirẽtur, auctor Otho Frisingensis, de Tiguro loquens. *Hoc opidum*, inquit, *in faucibus montiũ versus Italiam super lacũ, vnde* Lemannus fluuius fluit, situm,*

A.D.N. ID CCCLIII.

Cudenda moneta authoritas à Crasso Imp A.D.N. ID CCC LXXXV.

Episcopum Constantiensem, vbi electus esset, obligatum Tiguri comparere. A. D. N. CI CCC. LXXXVII.

Lib I. cap. VIII. gest. Aenob.

Ita corrupte vocat quem Limagum dicimus, quẽ secutus, eius æqualis Guntherus.

Imperatorum, seu Regum olim colonia fuit, tantaq; iuxta maiorũ suorum traditionẽ authoritatis, vt Mediolanenses si quãdo ad Trãsalpina vocarẽtur, iudicia ibi discuti, vel iudicari de iure deberent. Vnde ex iisdẽ tã in reb., quã in honoribus abundantia. in ipsius porta scriptum dicitur.

Nobile Turegum multarum copia rerum.

Nec abs re quòd regum, Imperatorumuè coloniã vocauit: Nã præter regij sanguinis, & originis, Ruperto primùm, mox Hildegardi, & Berta Ducib. ductã regiam velu- ti coloniam frequenter & libenter Imperatores, Regesq; ea in vrbe egerunt. EKhardus Arnolphum Imp. qui Crasso successit, vt diximus, fermè Tiguri habuisse tradidit. Hermannus Contractus Henricum III. quartò eadem in vrbe versatum, moratumq; & demum Henrico filio ibidẽ Othonis Marchionis filiam collocasse, multiq; alij, Hẽricus IV. VII. Carolus IV. Sigismundus, Fridericus III. &c. Fuit ita semper Tigurum Imperialis sedes, iurisdictioq; siue Aduocatia. Hẽricus IV. Zæringis tradidit, Othone supra memorato teste, vbi Berchtoldi Zæringi meminit, quẽ promisso à patre Sueuiæ Ducatu, Henricus Imp. substituto Friderico à Stauffen, deiecerat, vnde bellũ exortũ erat inter vtrumq; Ducẽ. *Sic*, inquit, *prædictus Fridericus Dux simul Sueuorũ, & gener regis factus, ad propria rediit. Ne multis morer, Berchtoldum tandem ad pacẽ coegit, quod quidã sub filio suo Friderico tradũt. Cõditio autẽ fuit talis, vt Berchtoldus Ducatũ exfestaret. Sic tamen quòd Turegũ nobilissimũ Sueuia opidũ, à manu Imperatoris ei tenendũ remaneret.* quo quidẽ loco Sueuiæ opidum, non sine errore & gentium confusione nominat. Sueuia enim vltra Rhenũ lacũq; Acroniũ in Germania, & Tigurũ, & Tigurini intra Rhenum, & in Gallia. Et vt Allemanni, in quibus Sueui, partim occupa-rint.

Tiguri reges, & Imperatores libenter egerunt. A. D. N. cIↄ. xlviii. cIↄ lii. cIↄ liv. cIↄ lvi.

Tigurina Præfectura Imp Zæringis tradita.

Eod. lib. & cap.

A. D. N. cIↄ lxxxi.

Tigurum nõ in Sueuia sed Gallia Heluetia.

rint, nō tamen propterea Tigurini Sueui, aut Sueui Tigurini. Sueuia sub suo Duce, Tigurina præfectura, & inprimis Tigurū, soli Imeprio dedita, & subiecta. Post mortē sanè Friderici II. & Zæringorum omniū interitū, cùm Conradinus eius nepos, Ducatū Sueuiæ inuasisset, Tigurinā'q; præfecturam, & Tigurū, tamquā Sueuiæ partes, subiicere conaretur, & cùm resisterēt, Tigurinos, Conradi regis patris authoritate, proscripsisset, Richardus Anglus, qui eo tempore rex Romanorum electus erat, non solū proscriptione exemit, sed rursum Imperio, liberali caussa, vindicauit. *Richardus Dei gratia Romanorū Rex semper Augustus, vniuersis Romani Imperij fidelibus gratiā suam, & omne bonū. Sanè fideli relatione peruenit ad nostræ serenitatis auditū, quòd Conradinus, olim Conradi regis filius, qui se Ducem Sueuiæ nominat, ea non contentus iniuria, quòd in vanū sibi gloriam alienā vsurpat, insuper & ciues nostros Turicenses, in nostro, & Imperij gremio speciali collocatos, nec ad Ducatū eūdem, sed ad Imperiū, pro vt stabiliuit antiquitas, & modernitas adprobauit, immediatè spectātes, tāquam subessent memorato ducatui, proscriptionis de facto (cùm nullo penitùs iure posset) sententiam promulgauit. Nos cautelā eisdem ciuibus (ne aliquid in simplicium oculis eos infamiæ nubilum decoloret) prædictam proscriptionis sententiam, vtpotè omni robore vacuā, authoritate regia, & plenitudine potestatis nostræ denunciamus omninò carere viribus, & decernimus esse nullam. Datæ Hagenoa XX. die Nouemb. Indict. V. Anno Domini CIↃ.CC. LXII. Regni nostri VI.* Hæc de Tiguri origine, progressu, magnificentia, & dignitate pro vrbis magnitudine pauca, pro instituta materia, & temporis breuitate, aliquāmulta. Primò mœnibus, & fossis paullò grandiorib. cinctā ferūt, & munitam Hungaricis temporibus sub Othone I. Imp.

Imperio iterum vindicata. & eadem de re Richardi regis priuil.

Quando mœnibus Tigurum cinctum. A. D. N. IↃ cccclx.

& ſequentib. vt alia pluria in Heluetia, Alſatia, & Germania opida. Multa Tigurinorum antiqua, & poſteà præclara, & fortia facta, priſcis, & recentib. ſcriptoribus memorata, quorum iam anteà nõnulla, & deinceps alio volumine, in tempore explicabuntur. Fœderis origo cũ IV. Ciuitatib. ex magiſtratuũ primò inſolentia, tùm, cùm patronos nacti eſſent, belli ſuſcepti neceſſitate. Tigurinã remp. ad Imp. vſq; Ludouici IV. Bauari Imp. XXXVI viri, diuiſo in duodenos per partes tres anno, adminiſtrauerant: ita vt qui XII. Kal. Ianu. inierãt, pridie Kal. Mai magiſtratu abirent, ſicq; quadrimeſtri ſpacio ſibi mutuò ſuccederent, magna hactenùs æquitate, & reip. bono: ſcilicet dũ ſimplicitas, moresq; priſci valuêre. Mox vbi odiis ſenatorij ordinis homines inter ſe certare, per factiones in partes abire, omnes ſummũ locum adpetere, eò cuncta vertere, ſuæ quisq; familiæ per ambitũ attollere, reliquos paruipẽdere, de iure pauca, cetera ex arbitrio iudicare, fas, atq; nefas exiguo diſcrimine, habere: tũ verò ærarium, & publica vectigalia tot diſcidiis, & ſimultatib. in varia trahere, ſpoliare, & inde per inopiam, onerib. inſolitis, plebem ciuesq; premere, lacerare cœperunt, omnium quidẽ in ſe animos concitarunt, ſed præcipuè de peculatu arceſſebãtur, Rudolfo Brũnero, qui ex patribus ad plebẽ tranſierat, maximè inſtigante. Hinc nõnulli relegati: vrbe alij ſpõte exceſſere, qui mox refugiũ, & ſocium nacti ex proximo Ioannẽ Habsburgium, Rapertiuillæ Comitem, bellũ patriæ intulerunt: principio per proditiones & fraude, poſt aperto Marte. Variæ tum pugnæ, & plerũq; Tigurinis felices. Exciſæ arces Comitũ Rapertiuillanorum plures, ſed ipſa Rapertiuilla funditùs euerſa, traxit in propinquorum ſubſidium Albertũ Auſtriacum cognomẽto Sapientẽ, & eius

Tigurinorum cum quatuor Ciuitatib. fœdera perpetui cauſa.

A. D. N. cIↄ.ccc. xxxvI.

A. D. N. cIↄ ccc xxxvII.

A. D. N. cIↄ.ccc.l.

preci-

precib. Carolum IV. Imp. eoq; monēte, omne quantū est Germanorū Imperium. Hinc etiā quæsitæ Tigurinis opes, & IV Ciuitatum pro tempore firmissimæ visæ: Fœdus cū iis perpetuum cōceptum inēūte Maio, die Valdburgi virgini sacro: sequēti post anno sollenniter iuratum. Hoc auxilio profligati hostes, plures victoriæ reportatæ, respùb. parta, & fortiter stabilita. In hac vrbe patrum memoria, cùm nō solùm bella per Principum ambitum, terrarum orbem occupassent, sed etiam de religionib. quæstiones essent, Saich Ismael, quē Sophi nominamus apud Persas, & in Asia noua dogmata super Alcorani interpretationē euulgasset: Eodē tēpore in Africa * Morabuth qui se Cherif, * aut Serifa dixit, multa priùs pietatis simulatione, ex cō trario omnes interpretes, vt fraudulētos, abiecisset, præter simplex Alcoranū nihil veri, vel boni agnosceret. In Europa, præcipuè Germania Martinus Luterus Augustinianus monachus, qui se Heliam & quintū Euangelistam ferebat, diuersa contra Romanæ Ecclesiæ authoritatem, & Apostolicas traditiones publicasset, in Heluetia Vldaricus Zuinglius, sacerdotij ordinis nōnulla quoq; noua tradere, cæpit, aut pleraq; quæ olim Arnoldus Brixianus Tiguri docuerat, longa obliuione, & tenebris damnata, post quadringentesimum annum, in lucem, memoriāq; reuocauit, procliuioribus ad nouitates mortalium animis, primò multis auidè sumta, tamquàm libertati consentanea, mox discidia, & vt acriora sunt, quæ pro religionibus odia suscipiuntur, inimicitias, & bella ciuilia peperêre: Quibus, eadem ex caussa Germania vniuersa, & deniq; Caluino, & Beza auctoribus, Gallia conflagrauêre. Arnoldi doctrinā, finemq;, eleganti carmine, persecutus est Gunterus, sui tēporis poeta princeps, cùm Eriderici I. cognomine Aeno-

A. D. N. cIↄ ccc.lI.

A. D. N. cIↄ. ccclII.

A. D. N. cIↄIↄ. xIv.

* *Significat hoc nomen eremitam, & vitæ sanctæ hominem Theuctus lib. I. cap. v. & lib. x. cap. I Cosmog.*

* *Hoc est magnum sacerdotem.*

A. D. N. cIↄ. Iↄ xIx.

A. D. N. cIↃ.c.liv. Lib. III. Ligurini.

bardi Imp. cuius aulæ sectator, & Comes erat, iter Romã vt coronam Imperialem susciperet, descripsit.

Inde caput mundi Romam petit, atq; Viterbum
Contigit. Excelsa non longius Vrbe Viterbum,
Quàm quantum biduo tardus valet ire viator.
Sedis Apostolicæ præsul, summusq; Sacerdos
Tunc Adrianus erat, qui fama latus eadem,
Protinus eximia cleri stipante corona,
Occurrit magnasq; viro, tristesq; querelas,
Multaq; facta suæ crudelia protulit Vrbis.
Contemni sese referens, populiq; furentis
Iurgia, probra, minas, risus, conuicia, rixas,
Sæpe pati, clerumq; suum, ceu vindice nullo,
Expositum probris, crebras perferre rapinas,
Pulsari, grassante manu, ferroq; lacessi.
Cuius origo mali, tantæq; voraginis auctor
Exstitit Arnoldus, quem Brixia protulit ortu
Pestifero, tenui nutriuit Gallia sumtu,
Edocuitq; diu. Tandem natalibus oris
Redditus, adsumta sapientis fronte, diserto
Fallebat sermone rudes, clerumq; procaci
Insectans odio, monachorum acerrimus hostis,
Plebis adulator, gaudens popularibus auris.
Pontifices ipsumq; graui conrodere lingua
Audebat Papam, sceleratàq; dogmata vulgo
Diffundens variis implebat vocibus aures.
Nil proprium cleri, fundos, & prædia nullo
Iure sequi monachos, nulli fiscalia iura
Pontificum, nulli curæ popularis honorem
Abbatum sacras referens concedere leges.
Omnia principibus terrenis subdita, tantùm

Committenda viris popularibus, atq; regenda.
Illis primitias, & quæ deuotio plebis
Offerat, & decimas castos in corporis vsus
Non ad luxuriam, siue oblectamina carnis
Concedens, mollesq; cibos, cultusq; nitorem
Illicitosq;, iocos, lasciuaq; gaudia cleri.
Pontificum fastus, abbatum deniq; laxos
Damnabat penitus mores, monachosq; superbos,
Veraq; multa quidem. (nisi tempora nostra fideles
Respuerent monitus) falsis admixta monebat.
Et fateor, pulcram fallendi nouerat artem.
Veris falsa probans, quia tantum falsa loquendo
Fallere nemo potest. Veri sub imagine falsum
Influit, & furtim deceptas occupat aures.
Articulos etiam fidei, certumq; tenorem
Non satis exacta stolidus pietate fouebat;
Impia mellifluis admiscens toxica verbis.
Ille suam vecors in clerum, Pontificemq;
Atq; alias plures adeo commouerat vrbes,
Vt iam ludibrio sacer, extremoq; pudori
Clerus haberetur, quod adhuc, ni fallor, in illa
Gente nocet, multumq; sacro detruncat honori.
Mox in Concilio Romæ damnatus ab illo
Præsule, qui numeros vetitum contingere nostros
Nomen ab innocua ducit laudabile vita
Territus, & miseræ confusus imagine culpæ
Fugit ab Vrbe sua transalpinisq; receptus,
Quà sibi vicinas Alemannia suspicit Alpes,
Nomen ab Alpino ducens, vt fama, lemanno,
Nobile Turegum doctoris nomine falso
Insedit, totamq; breui sub tempore, terram

Allemannia nomen à Lemanno ex Guntheri sententia, quæ de, alibi.

Perfidus impura fœdauit dogmatis aura.
Vnde venenato dudum corrupta sapore
Et nimium falsi doctrina vatis inhærens,
Seruat adhuc vua gustum gens illa paterna.
Ast vbi de medio sublato Præsule summo
Eugenius sacræ suscepit iura Cathedræ,
Ille Petri solidam cupiens conuellere petram
Vt caput infirmum per cetera membra dolorem
Diffundit, Romana petit temerarius ausu
Mœnia sacrilego, totamq; nefarius Vrbem,
Inficit, impuri corruptam semine verbi:
Et populi tantas in clerum suscitat iras
Vt penitùs nullum summo deferret honorem
Pontifici, clerumq; odio vexaret iniquo.
Et si quis cui mens æqui reuerentior esset,
Et meliora pio flagrarent viscera voto,
Fortè refragari, seu dissuadere furorem
Ausus erat, seseq; nouis opponere monstris,
Omnibus ereptis, subuersa funditùs æde,
Corporis adflictu, seu tandem sanguine fuso
Clericus, aut etiam popularis, facta luebat.
Quin etiam titulos vrbis renouare vetustos,
Patricios recreare viros, priscosq; Quirites,
Nomine plebeio, secernere nomen equestre,
Iura tribunorum, sanctum reparare senatum,
Et senio fessas, mutasq; reponere leges,
Lapsa ruinosis, & adhuc pendentia muris
Reddere primæuo Capitolia prisca nitori,
Consiliis, armisq; sua moderamina summa,
Arbitrio tractare suo, nil iuris in hac re
Pontifici summo, modicum concedere regi

Sua-

Suadebat populo. Sic læsa stultus vtraq;
Maiestate: reum geminæ se fecerat aulæ.
Vnde etiam tandem (neq; enim reor esse silendum,
Nec de funesto repetatur posteà sermo)
*Iudicio cleri, nostro sub * principe, victus,*
Appensusq; cruci, flammaq; cremante solutus
In cineres, Tiberine, tuas est sparsus in vndas.
Ne stolida plebis, quem fecerat improbus error,
Martyris ossa nouo, cineresq; foueret honore.

Friderico primo Imp. Aenobardo

Hactenùs Guntherus. De eodem Arnoldo pauca Otho Episcopus Frisingensis eiusdem Friderici Aenobardi Imp. patruus. *His diebus*, inquit, *Arnoldus quidam religionis habitum habens, sed eum minimè, vt ex doctrina eius patuit, seruans, ex Ecclesiastici honoris inuidia, vrbem Romam ingreditur ac senatoriam dignitatem, equestremq; ordinem renouare ad instar antiquorum, volens, totam penè vrbem ac præcipuè populum aduersus Pontificem suum concitauit.* Sed pluribus hac de re ad Innocentium Pontif. D. Bernardus, & epistola ad Episcopum Constantiensem, vbi cùm paucis eos refutasset, qui Arnoldum ab abstinentia laudabant, demum inquit. *Si vultis scire, homo est neq; manducans, neq; bibens solo cum diabolo esuriens, & sitiens sanguinem animarũ, &c.*

Lib. I. cap. XXVII. de gest. Frid.

Epl. CXCV.

DE CLARONA.

CAP. VI.

SVanetes fuisse quos Glaronenses dicimus, inde mihi opinio quòd eos, non solùm in Alpinis populis ponit Plinius, sed inter Rheguscos, Brixenses, & Lepontios, quo quidem situ ipsi, & in regionis medio Schuanda vbi adhuc quotannis totius populi fit conuentus, à quo antiquum populi vocabulum, vicus nobilis, baronum eius

Lib. III. cap XX. Rhintaler Brixner & Vrsler.

Clarone prima mentio.
A. D. N. ℐ. cclxxxvii.
S S. *Felicis, & Regulæ historia.*

nominis ſedes. Claronæ deinceps qui meminerit primum fuiſſe crediderim Florenicum in vita Felicis, & Regulæ. Cũ enim legionis Thebaicæ exſcidium Maximianus Imp. Agauni imperaſſet, ex ea legione non pauci hinc inde diſperſi: Felicem cum ſorore Regula, & Exſuperantium, Valeſiam tranſeuntes, per montem Furcam nominatum, & vaſtitudinem Vrſariæ, Vraniam delapſos: vbi cùm nõ paucos ad meliora vocaſſent ſacra, ſuperatis illis montibus, qui Marck, ſiue limitares dicuntur, & vtramq; ditionem diuidũnt, in Glaronenſium regionem deſcendiſſe refert, quæ eo adhuc tempore vaſta admodùm, & inculta. Collẽ prope vicum Claronam; & in eo ſpeluncam occupaſſe, tenuiſſeq;, vbi etiamnum eorum oſtenditur, literis in rupe ductis, chirographum. Eodem in colle ſacellum poſuiſſe D. Michaeli Archangelo ſacrum. Inde, conuerſis ad Chriſtum omnibus propè incolis, Thuregum profectos, martyrium obiiſſe. Hæc quidem Florenicus. Poſt ducenteſimum deinceps annum tempore Clodouei I. Françorum regis, in Heluetiam venit Fridolinus natione Hybernus, gẽte nobili, profeſſione monachus, qui cùm paſſim in ea, & vicinia Rauracis, Lacobrigis, Vindelicis, Rhætis Chriſtũ adnunciaſſet, inter ceteros etiam Claronenſes in ea quam imbiberant, tot ante annis, fide, & pietate, vt permanerent hortatus eſt, & perſuaſit, adductis in eamdem ſententiam, qui tum, poſt ſubactos Allemannos, eam regionem acceperant à Clodoueo, Vrſo, & Landolfo fratribus: Cùm verò iidem ſine liberis eſſent, Vrſus quidem quidquid apud Glaronẽſes iuris habebat, fratre Landolſo lubente, & volente D. Fridolino liberaliter obtulit; donauitq;. Sed tàm diu donationis fides, quàm diu Vrſo vita fuit: Vbi ea digreſſus eſt, Landolfus negare omnia, & fratris hereditatẽ

Eorum Clarone geſta, & monimenta.

A. D. N. ccccxci.
S. *Fridolini hiſtoria, & in Heluetia geſta.*

vindi-

vindicare: teſtamẽti tabulas, & cetera pro vanis,& irrita habere·Fridolinũ,quia tenebat, apud Comitem Balbertũ accuſare,litemq; intendere:Nec deerat Fridolinus:Dei,& iuſtitiæ,& veritatis, iurisq; amore. Tantum tamen fauor valuit,vt ſentẽtia quidem pronunciaretur, falſa videri, & corrupta,quæ inſtrumẽta, ſcriptaq; Fridolinus oſtẽderet, litem teſtibus euinceret.Quæ ſententia, vt in Diuum lata. *Agam ſanè teſtibus*,inquit. Locum dein, tempusq; poſcit, in quem locum cum teſtibus veniat.Hinc plenus fiduciæ, & ſpe,rectà ſe ad Vrſi ſepulcrum contulit,& inperterritus, adſtante,& obſtupente rei nouitate multitudine: In nomine DEI, qui viuis imperat,& mortuis,reſurgat,teſtẽq; profiteatur, munus ſe id feciſſe, de quo controuerſia ſit, iubet. Mirũ dictu,ſed viſu mirabilius,oſſium reſumtis,cõpagibus,exſurgit tumulo Vrſus,comitemq; ſe ad tribunal iudicis adiungit. Illud Rancuillæ apud Reguſcos, ea tempeſtate, celebrabatur, præſidentibus Comitibus Clodouei inſtituto,XV. Confectis igitur quinquaginta circiter paſſuũ millibus Clarona Rancuillam vſq; in concilio cõſtitit,& ad fratrem conuerſus;cur ſe beata quietudine priuaſſet,præmioq; quo fruebatur,ob donatam in honorem Dei hereditatem, grauiter, & minaci voce increpuit, qua Landolfus oratione, viſioneq; magnoperè exterritus,nõ ſolùm reſtituturum fratris partem promiſit, ſed ſuã etiam adiuncturũ. Ita tota Glaronẽſium regio D. Fridolino tradita. Fridolinus primò, quia ſacellum illud à beatis Martyribus cõditum,Chriſtianorum multitudinẽ non capiebat,ſuæ iam ditionis ſumtu,& reditibus, Eccleſiã eam parochialem,qua nũc quoq; Glaronẽſes vtũtur, ædificauit: deinde verò omnes incolas manumiſit,& libertate donauit, exceptis poſteà in eã regionem aduenis. reditus, cenſus

Inſigne miraculum.

A.D N. [illegible] *S. Fridolinus Claronenſium Dominus, & poſteà patronus, tutelaris Diuus.*

ſus, cetera officia monaſterio Sanctimonialiũ, quod Sanctione Rheni inſula, conſtituerat, pendere iuſſit, eiq; ſubeſſe. Qua ratione Claronẽſes liberi monaſterij Sãctionenſis homines, proinde remp. ſuam, ſuos magiſtratus ex ſe prælegêre, habuerũtq; nulli præterquã Imperio obnoxij. Friderico I. Aenob. Imperij potito, cùm bellis omnia flagrarent ciuilib. & Sanctioni periculum eſſet, ipſe Italicis rebellionibus intẽderetur, Othonem Burgundiæ palatinum ex Beatrice vnica, Comitatus Burgũdiæ herede, filiũ, Sanctioni, eâdem Claronenſib. patronum, & aduocatum dedit. Is limites inter Claronenſes, & Vranios, ſua auctoritate, conſtituit, pro quibus limitib. acria bella, prædas, vaſtationes, vtrimq; habuerant. Eius rei exſtat Inſt. cuius initium. *Notum ſit omnibus tàm præſentibus quàm futuris, qualiter Vranienſes, & Claronẽſes, DEO annuente, recõciliati ſunt, ſub hac forma. Eſt riuus, &c. Et ne circumiacentiũ prouinciarum plebi tradatur obliuioni, & ne commutari poſſit, ſigillo Othonis Comitis Palatini Burgundiæ, præſens charta impreſſa eſt, & eius conſenſu, quia ipſe eſt Aduocatus Claronẽſium. Actum Dominicæ Incarnationis M. C. XCVI. Datũ apud Claronam III. Kal. Septẽbris.* Albertus deinceps Imp. I. Auſtriacus primò Sanctionem in tutelam, ſed Glaronenſes in feudum perpetuum ab Antiſtita accepit, ipſis inuitis, & repugnantib. Nã & ipſa, & quæ præceſſerãt, totumq; adeò Sanctimonialium Collegium ſępiùs promiſerant, literis, & priuilegiis cauerant, numquàm fore, vt à ſe diſpararentur, alienarenturuè. Præfecturam verò, aut iurisdictionem Imperialem Claronæ ſuis liberis idem Albertus perpetuam fecit, qua in parte Imperio vim attulit. Sed nõ his contenti iidẽ liberi, altiùs in viſcera Claronenſium ſe penitrauêre. Quia enim verò pauca illis, aut nulla ex eo feu-

do,

Claronenſes liberi Monaſterij Sanctionenſis ſubditi. A.D.N. cccc VII. A D N. clↄ.c.lxvii *Otho Burgundiæ palatinus Claronenſium Aduocatus. Limites inter eos, & Vranios reſtituit.* A. D. N clↄ.c.xcvi.

Albertus Auſtriacus I. in eam familiam trãſtulit. A. D. N. clↄcc.xcix

do, aut iurisdictione commoda: Census enim, & reditus erant Monasterij, cetera accidentia eiusdem Maioris, qui, ea quidē tempestate, Hermannus à Vindech cuius in arce Vindeck in Castris extra Claronensem regionem habitatio: respublica per Ammanum, & XII. viros, omnes Claronenses, (Nec enim externo aut aduenæ eò peruenire officij antiquo more, & instituto, fas.) administrabatur; ipsum Hermannum Austriaci Leopoldus, & fratres perpulêre, vt eo Maioratu cederet. Literæ super hac re factæ, quibus literis Maioratum in manus Leopoldi tradebat, *Badæ festo S. Viti. anno Dn.* CIↃ.CCC.VIII. Tum Procuratorem constituerunt qui Castrenses, quos antè, cum Comitatu Kiburgensi acceperant, & Claronenses regeret: hos quidem Superiorem iurisdictionem, illos inferiorem adpellitantes. Fuit primus Procurator Fridericus Comes Toggenburgensis. Et is à principio apud Claronenses pauca alia quàm quæ Maiores attingere viderentur, fungebatur: paullatim verò adsurgere, & quæ Ammani fuerāt in se transferre, donec, abolito omninò Ammani officio, ex Procuratore Præfectum Albertus, & Otho Austriaci Principes mitterent Hermannum Equitē à Landenberg, adsignata apud Naualia arce, quam paullò antè in hunc vsum à Peregrino à Vagenberg Claronensi nobili emerant. Neq; posteà apud Claronenses pax fida, aut animorū tranquillitas fuit, mutata republ. & nouationibus, quibus exactiones quoq; grauiores successêre. Nullum, exulceratis animis Austriacis remedium quæsitum: cùm deberent asperiora prælegere. Bellum cum quinq; Ciuitatibus erat difficillimum. Iis insectandis, Suitiis præsertim, Claronenses præsidiis onerare & ex eorum finibus in hostes currere Austriaci cogitabant. Consilia in lucem data effectum ab-

Maioratum Claronæ Austriaci sibi vindicarunt.

Ammani officium aboleuerunt, & Præfectum cōstituerunt. A. D. N. CIↃ CCC. XXIX.

A. D. N. cIↄ. ccc.LI. *Ciuitates quatuor, Claronenses in deditionẽ acceperunt, & fœderis societatem.*

ſtulerunt. Quatuor enim Ciuitates Tigurum, Vrania, Suitia, Vnderualdia, re intellecta Claronenſes, beniuolentibus animis, in deditionem acceperunt, paullò poſt feſtum Martini, datoq́; ſacramento, ſocios, & Confœderatos adſciuerũt. Valterus à ſtadio regione pulſus, antiqua reipublicæ forma repetita. qui patebat vnicus in vallem aditus, cetera claudenti bus vndiquaq; altiſſimis montibus, muro, foſſaq; occupatus. *litera fœderis ſequenti anno facta. IV. Iunij, die Lunæ poſt Pentecoſten.* Iura omnia tamen Sanctionenſi Monaſterio, & Imperio, cenſusq́; recepti. Grandi pecunia, pluribus poſt annis, euindicauêre.

A.D.N. cIↄcccc.xcv

DE TVGIO.

CAP. VII.

A D. N cIↄ ccclII. *Strabo lib. IV. & VII Tugini priſcis ſcriptoribus Græcis & Latinis noti.*

EOdem pariter anno ſub finem Iunij Tugienſes in fœderis ſocietatem ſumti. Ipſi antiquis, & primæ claſſis ſcriptoribus noti, Tigurinorum, vt adfines, ita comites, & commilitones bellis Cimbricis, quorum proinde opidũ Tugium ex XII. incenſis vnum. Nec poſteà ſatis reperias quæ condicio, ſtatusq́; fuerit. Credo reædificatum opidũ barbaros rurſum euertiſſe. Nãm ſemper cultum, facit vt credam, præter antiquum nomen, amœnitas, vbertasq́; loci, laciq́;. Cunradus Gæslerus baro, qui Meyenberg in pago Vrbigeno, ex arce Scharpfenſtein, opidum cõdidit, cum augurio, vltimum iſtuc in ea parte conſtitutum opidũ, primumq́; quod pereat, memoriæ tradidit, Cami dominos Tugium reparaſſe. Cami antiqua memoria iam ab Ludouico Germaniæ rege, Caroli M. nepote. Is *Villam Camum* filiæ ſuæ Hildegardi quam Thuricenſi monaſterio, vt aliàs vidimus, præfecerat, donauit. Frequentaſſe deinceps, & ob laci delicias ædificaſſe nobiles ab Hunenberg, Vel-

In ſuis Argouia, ſiue pagi Vrbigenis antiquitatibus. A. D. N. IↄccclvIII.

lēberg, Barburg, Schnabelberg, omnes Tugiēsis ditionis, aliosq;. Camensium etiam plures cò concessisse. Vellenbergenses demum tenuisse Burgumq; siue arcem, cuius hodie adhuc nomen in colliculo, opidi noui, posuisse. Ab iis ad nobiles ab Haluyl, tum demum ad Habsburgios venisse. Bellis quæ cum Fœderatis Ciuitatibus Austriaci gessêrunt Tugij præsidia habere, in Suitios, in Lucernates excurrere solebant, magno vtrimq; damno esse. Cùm Tigurini etiam fœderi nomen dedissent, impedimētum ferre, vt medios ne commeare cum ceteris possent. Inde caussa, & necessitas obsidendi opidi. VIII. Iunij. Primo exteriora Officia, quæ vocant, Bar, Mentzinga, Aquæ Regiæ siue Aegri, metu vastationis, deditionem fecêre, sacramentumq; dixerunt, ea quidem ratione, vt opidani, eo includerētur, si in potestâtem venissent. Excepti præterea Principum reditus, iura, officia. Neq; enim vmquàm animus fuit Heluetiis, suis fœderibus, regibus, principibus, nobilibus detrimento esse, aut vim adferre, in iis quæ iure ad eos venirēt. Sed hac fœderū societate sua potiùs tuta reddere, vimq;, & tyrannidem propulsare, & prohibere. Opidani ad quintum decimum diem tenuêre, sagittariorum maximè opera, quos Argētina euocatos, præsidio addiderat Albertus, & ipsius opem, voluntatemq; exspectaturi, qui haut inde procul, apud Campum Regium, cum maximo peditum, equitumq; exercitu agitabat. Postremò Vigilia S. Ioannis Baptistæ expugnatū opidū. Ipsi, vti ceteri iam anteà, in fœderis communionem capti, eisdem articulis, quibus Ciuitates tenerentur, XXVII. eiusdem mensis Iunij. Opidum Tugium, ea tempestate priscæ vrbis, vt nunc vocant, mœnibus detinebatur. paucaq;, extra eum ambitum ædificia, excepto burgo, & casis aliquot in vinetis, quæ lacui immi-

Tugini Habsburgiis & demum Austriacis subiecti.

Ciuitates confederatæ Tugium obsederunt.

Fœderum Heluetiorum ratio.

Tugini in societatem admissi. A.D.N. cIↃ.cccLII.

A. D. N cIↄ cccc. xxxv. nem. Accidit verò vt, multis poſt annis, feria VI. quæ in IV. Martij [illegible] venerat, ædes, quę proximè lacũ, ſenſim, diſcedente ſolo, dehiſcerent. Et erat notata ruina. Nàm murorũ cõpages rimas duxerant. fragorem repentinũ ediderant, fumum, & nebulam halabant. Sed quis eam cladẽ ſperaſſet? Qui tamen cautiores eſſent, domibus egredi, pleraq; exportare cæperũt. Plures ſua ſecuritas perdidit. Circa enim

Tuginorum miſerabilis clades, & ruina. *Miraculum* quintam pomeridianam, vno impetu, ſtrageq;, & ſtrepitu, plateæ duæ in aquarum viſcera ſubſedere, nullo omninò ſui veſtigio relicto. Mortales multi abſumti. Nec tamen in tanta miſeritudine, defuere miracula. Infans namq; in cunis, per aquarum agitationem, & volumina ex profunditate emerſus, cùm ventus aliquamdiu circumtuliſſet, demum ad ripam prope Sacellum D. Nicolai, extra opidum, expoſuit ſaluum, & incolumem. Iuuenis quidam cum totã illam noctem hincinde ſummis viribus, fluctibus, & procellis eluctatus eſſet, tandem prope Noſodochiũ repertus

Noui opidi origo. A. D. N. cIↄ.Iↄ.xx. A. D. N. cIↄ Iↄxxvi. A. D. N. cIↄ. Iↄ. xlviii. *finitum.* eſt, & inde in opidum illatus, ſanitatẽ recepit. Ab eo deinceps metu, Vrbis, quam proinde nouã nominant, origo, & incrementa. Sed maximè laboratum in ea augenda, & amplificanda poſt bella Inſubriæ, & poſteà. Tunc enim quiſq; prout opes, & potẽtia, altiùs in collẽ ſe ſubducere, fabricare. Mœnia quoq;, & turres ad eam partem addiderunt, templumq; multæ elegantiæ D. Oſualdo. S. D. & iam Tugij magnam ea partem efficit.

DE BERNA.

CAP. VIII.

Bernæ conditor, conditionis cauſa. BErchtoldus V. & vltimus Zæringiæ Dux, & Burgũdiæ Rector Bernam condidit, cùm inſolentiæ, & rebellionibus ſuorum munimenti ſatis Friburgum à patre paullò antè, eãdem ob cauſſam poſitum nõ ſuffice-

ret

rer, Annus fundationis huius versicul. inclusus carachteribus. Tempus.

Et dVX BerChtoldVs BernaM fl. VXisse notatVr.

Mense Maio posita fundamēta, Architecto Conrado nobili Barone à Bubenberg. Loci ingenium ab initio ita cōparatum, vt cùm sese in longitudinem rupib porrigeret, circumfluente Arula in peninsulam formaretur, cuius extremitatem in angulo arx Nideck, qua frequenter agebāt *Zæringi*, tuebatur. Ab eo situ nomen in Sacco fuit. Cetera silua dēsissima claudebātur. In ea repertus per venationē Vrsus vrbi nomen dedit: & inde Archtopolin quidam nominanêre: Nomen. Illam ergo rupem Berchtoldus ædificiis occupauit, & ad eum locum perduxit, vbi nunc turris horologij, fossā latissima, vtraq; fluminis ripa illam partem terminante. Mox satis pro tēpore instructam, & aliquot nobilib. familiis ex Auēticis, Vrbigeno, Brisiacis auctam, cùm periissent ex se duo nati, & vxor inepta ad aliam prolem procreandam effecta esset, vtrumq; nobilitatis, vt pleriq; tradidêre, veneno, & dolo, orta ex magna potentia, & Iustitia, vt fit inter mortales, inuidia & odio, Othoni IV. Imp. tradidit, qui in suam, & Imperij tutelam suscepit. Sed Fridericus II. qui post successit, priuilegia vrbana, & cetera Bernensibus ampliter largitus est. *Pollicitus*, inquit Nauclerus, *quòd ab Imperio nec per se, nec per suos successores alienari valerēt vllo vmquàm tempore*, præfectūque Imperij nomine constituit Othonem Equitē à Rauēspurgo, postremò etiam hac præfectura liberauit. Berchtoldus inde Friburgum Brisiacorum profectus, aliquot post annis vita solutus est: Sed Bernæ tantisper rerum prospera, & incrementa dum Imperiū, & vita Friderico fuit: Vbi vtroq; spoliatus, & secuto interregno, cuncta raperē-

Imperio tradita, & Imperialis facta A. N. D. cIↃ. cc. ix. *Priuilegia à Friderico II. Generatione* xxxviii. A. D. N. cIↃ. cc. xviii.

 tur,

Nobilitatis contra Bernenses coniurationes.

tur, traherentur, iure, iniuria, codē discrimine, subitò in se aliquot ex propinquo Comites vertit. Caussa idonea visa, quòd alteram ripam, quæ pagi Vrbigeni est, ponte occupasset, argēto licet id soli redemisset. Hinc Comes Kiburgius, qui vt Burgdorffi dominus, proxima tenebat, arma sumsit: adiunxit alios Arbergensem, Nidouiū, Strasbergēsem, multamq; nobilitatē, quæ eò procliuior, quòd in suam perniciem vrbem natā vulgò iactaretur. Bernenses in re incerta, cū nec opes suppeterent ad defensionem, nec ab Imperio inter se diuiso, auxiliū sperare possent, Petro Sabaudiæ Comiti, qui Burgundiā maiorem fermè totam eodem tempore inuaserat, vrbē deniq; tradidêre *XXXV. Nouemb*. vt literæ de ea re factæ ostendunt, *A. D. N. CIↃ CC LXVI.* Ipse & hostes duobus grauissimis præliis fractos expulit, profligauitq;, & ponte vtramq; ripā firmauit. Et quia pro multitudine, & ciuiū virtute parū magna videretur, vrbem ampliauit, mœniaq; ad fossam vsq; Vrsorum mouit, qua in re non solùm defensoris, & tutoris, sed etiam patris, & secūdi conditoris officio defunctus est. Paruêre Sabaudis hinc Comitibus ad Aedoardū vsq; Amedei IV. filiū, XIII: à Beraldo, Sabaudię Comitem. Is cū multa bella cum Delphino, Geneuensibusq; haberet, si Bernenses operam præstabilem armis dedissent, quæcūq; à se petissent, *vt erat sui suiq; rei profusissimus*, liberaliter promisit. Petiêre pristinā libertatē, & obtinuêre, fœdus, & amicitia perpetua vtrimq; facta: Et inde armis tantū Bernēses connixi sunt, vt iam tū eo, quod tenent, dominio, non indigni viderentur. Demum patrato Laupensi bello, cùm ante oculos nobilitatis odia, & coniurationes ex Seqanis, Brisiacis, Alsatia, &c. obseruarentur, rursum strenuam operam quam à quatuor Ciuitatib. Lucerna, Vrania, Suitia,

Ipsi Comiti Sabaudiæ se dediderūt.

Petrus Sabaudiæ Comes Fundator secundus Bernæ.

Baro Pingonius in eo.

Libertati restituti.

Siluania acceperant, memoria repeterēt, vt perpetuo fœdere cum iis coniungi possent, petiere, & impetrauere. *Literæ datæ Lucernæ, VI. Martij. A.D.N. CIↃ. CCC. LIII.* Hæ octo Ciuitates quandoq; veteres, aut antiquiores vocantur instrumentis publicis.

DE FRIBVRGO.

CAP. IX.

BERCHTOLDVS IV. Zæringiæ Dux, qui Friburgum condidit, cùm patri Conrado, qui primus Burgundiæ Rector dictus, successisset, illud in primis curis habuit, vt quā ab eo Burgūdiā acceperat fortiter administraret, bellaq; quæ pater cū Rinaldo Comite ceperat, quòd eam sibi vindicabat, debellaret. De quibus alio loco fusiùs egimus. Friderici demum I. Imp. Aenobardi, qui vnicam Rinaldi filiam Beatricem duxerat, auctoritate factum, vt Rinaldus quidem Vltraiurana siue hodiernū Comitatum Burgundiæ teneret, Berchtoldus Cisiurana, siue Burgundiam Minorem, hoc est, Heluetiæ potiorem partem potiretur. Plena ea nobilitatis, quæ vt lingua, ita moribus diuersa, proindeq; Germano principi, qui per vim quasi subiugasset parum amica, eoq; elatior, quòd cū fortissimis arcibus defenderetur, nullæ propè essent in Auenticis, quas timeret vrbes. Nàm præter Ebrodunū, nullum omninò in Auenticis opidum quod mœnibus se tueri satis posset. Paterniacum quidem, & Salodorum in flore, per noua Collegia, & Berchtæ reginæ regia magnificētia, sed haut firmæ. Rotundimōtem situs solùm commēdabat: eadem fermè ceterorum ratio. Vnde Berchtoldo consilium, & prouinciæ illustrandæ, & nobilitati reprimēdæ ex arce quam tenebat condendi opidum. Arx illa Lib. II.

Noua Curia ex arcis raderibus postea condita an.D. 1505. tempestate eo in loco, vbi nunc noua Curia. Ab illa igitur arce ædificia perduxit ad cliui illum descensum, cui Staldæ nomen est: & inde ad angulum illum, qui Pistorũ societatem efficit: Mox ad eam extremitatem, quã Auentici primò nobiles, nunc Falcones colunt, & inde rursus ad arcem: *Friburgi fundatio. Ambitus. Situs.* Eo quidem situ vt cùm omnia contra Meridiem, Orientem, & Septentrionẽ rupibus altissimis essent prærupta, latus Occidentale fossa profundissima tegeret: Qua ratione fiebat, vt cùm vndiq; natura muniretur, opidum aliis mœnibus, aut propugnamentis non indigeret. Et ab *Nominis origo.* ea libera constitutione repertum nomen, *Friburgumq́; nominatum. A. D. N. CLC. C. LXXIX.* Qui quidem ambitus ampliata longè, lateq́;, vt vrbe, ita nomine, Burgi tamen seruauit primam adpellationem. Sed ne castrum ex ipso nomine, potiùs quàm vrbem condidisse Zæringus *Ditio antiqua Friburgensis.* videretur, ditionem externam adiecit, cuius antiqui limites, à Sensa fluuio, ad riuũ Maconensem: & à Villaria, prope Moratum, ad vsq; Plafeiam, trium fermè horarum circum circaq; terrarũ spacio. Tradidit & ius scriptum. Vt *Zæringi priuilegia.* que frequẽtiùs coleretur multa priuilegia indulsit. Ter se iudicia coram exerciturum: adpellationes auditurũ, nec ex suo se arbitratu, tamen pronunciaturum, sed de iure, & ex legibus, institutis, priuilegiis. Nullas belli caussa, aut alterius necessitudinis exactiones oneraue additurum: Neque ciues, nisi sponte, vltra ducturum, vsurumuè, quàm domum, eodem die, redire possint. Incolentium domos, pro milite, contra voluntatem, non vsurpaturum: Alia multa, quæ mox Fridericus Aenobardus, nonnullis additis cõfirmauit, *regni ann. XXXI A.D.N. CLↃ. C. LXXXIII*

Mors. A. D. N. clↄ. clxxxv Berchtoldus cùm hoc pacto opes firmasset, egregiumq; sui monimentũ reliquisset, vitam haut multò post deposuit

fuit, superstite vnico filio Berchtoldo V. filiabus Agnete, quæ Aegoni Comiti Vracensi collocata, & Anna, quam Vernerus Comes Kiburgensis vxorem duxit. Hic Berchtoldus filius Bernam constituit, loco, & caussis supramemoratis. Vtramq; verò vrbem cùm amicitiam, & veluti consanguinitatem colerent multis adhortatus esset, perpetuaq; societate, & necessitudine deuinxisset, manu veluti misit, & libertate donauit. Fridericus II. Imp. vt antè Bernã, ita Friburgũ, & omnia, quæ ad ipsum pertinere videbantur, in suã, & Imperij tutelã suscepit. Priuilegium datum *Hagonoæ mense Septembri Anno regni eius X. D. N. CIↃ. CC. XIX.* Illa caussa fuit, vt plurimi viciniæ nobiles & opulenti, tamquàm, eadem ratione, sub Imperio futuri, in vrbem commigrarent, fortunasq; suas, & sedes in ea collocarent. Crescere inde vrbs statim cæpit, maximè infra arcem, vbi nunc Fons vetus, & in subiecta valle, pratisque, à quibus illi regioni nomen, fabricatæ ædes, altera etiã fluminis Sanæ ripa, auspiciis præcipuè Rodolfi ab Hagkenberg, qui Domum, templumq; Equitibus ordinis S. Ioannis Hierosolymitani, eo in loco, posuit, vbi etiam sepultus est. Fossa quoq; duobus pontibus lapideis occupata, vno ad tiliam, & forum piscarium: altero prope Ramẽsium domum, quæ hodie Nobilium societas est, retinetq; oppleta licet fossa, nunc quoq; põtis nomen, & ex eo Sacellum Deiparæ matris, eo in loco, vbi modò templum paullò auctius, frequentabatur, quæ vnica in proximo tũ sacra ædes. Factæ quoq; portæ tres, vna in vico cui nomen Lausanensi, quòd versus eam Ciuitatẽ duceret, vbi fons, & ex colle Bellacensi descensus: altera haut procul supra Hospitalem domum, vbi ex bello lacũ riuus per canales in vrbem funditur: tertia ad cliui Staldensis pedem, ducto

Berchtoldus V. Friburgũ Bernamq; perpetua amicitia colligauit & libertate donauit.

Friburgum in Imperij tutela.

Multa nobilitas Friburgi, & vnde.

Vrbis prima incrementa.

A. D. N. CIↃCC.XXIV.

Prima porta.

ad vtramque ripam fluminis in gyrum se voluētis, muro. Eodem tempore, ordinis S. Francisci Assisij, toto terrarū orbe fama. Quare vt religione non minus, & pietatis exēplis Vrbs, quàm ædibus, cresceret, datus locus * eius Diui regulam, institutūque sequentibus Sacello Deiparæ Matris vicinus. Fundationis præcipui auctores Clementes ex nobili familia, Auxère Comites Kiburgenses, maximè impensis Elisabethæ Kiburgiæ, quæ cùm velo se induisset, S. Claræ exēplum secuta, in Frācisçanorū templo ibidem * sepeliri voluit. Nec multò post Velgēses & ipsi nobiles, & potētes vrbis ciues Monasteriū D. Augustini regulam professis in vallis Augiæ angulo fabricauère. Dum hæc ita felicib. incremētis parātur, successit Friderici II. Imp. Innocētij IV. Pontif. auctoritate ab Imperio remotio, quæ non solùm Germaniam vniuersam adflixit, sed etiā Helu. statū magnoperè labefactauit. Quapropter cū non solùm vrbes aliæ, ciuitatesq; in Germania & Helu. opibus, & antiquitate florētes, his turbis rerūq; cōfusione, vt alibi notauimus, fortunarum suarū protectores, defensoresq; passim sublegerēt, quos potētia, & virtute præstare arbitrarētur, Friburgēses quoq;, cùm vndiq; omnia circū spectassent, vrbē, opesq; suas Kiburgiis Comitib., qui Burgdorffi agebāt Hermanno Iuniori, Senioriq; cōmisère, quos cò æquiores, & propensiores sibi existimabant, quòd Iunior ex Anna Zæringia natus esset, & si potētiam spectes, in primis Heluetiæ Comitibus celebrarentur. Kiburgij, cū vrbē hoc modo accepissent, priuilegia, & immunitates, quas aut à Zæringis principibus, aut Imperatoribus obtinuerant, confirmarunt. Qua de re *literæ factæ Friburgi, A. D. N. CLƆ. CC. XLIX. Regnante Gulielmo Hollandiæ Comite.*

Neq; sic ab incrementis cessauit, extra portas, maximè

Francisc. Monasterium conditum.
*
A. D. N. clɔ. cc.. xxxvii.

*
A. D. N. clɔ. cc. lxxv.
Item Augustinianorum
A. D. N. clɔ cc. xlv.
Concilio Lugdunensi.

Friburgenses se Kiburgiis Comitibus dedere, & quibus ex causis.
Comites priuilegia confirmauere, vrbem ampliauere.
Fuerat is electus contra Fridericum a illuc viuum.

Augianam artificio coriario, vndæ commoditate, frequētiam adiiciente. Vnde Hermannus Iunior cum consensu Communitatis, & totius populi, omnem illam planiciem quæ vtraq; Sanæ ripa, infra Monticulum, inter & Galterā fl. est, cōdere volentibus, aut fabricare dedit, numo solido per domos in fiscum consignato. Eodem tempore, cum consensu pariter communitatis, Macram Augiam, dextra eiusdem Sanæ ripa, inter altissimarum rupium, siluarumq; recessus, Sanctimonialibus S. Benedicti adsignauit. *Acta prope Sacellum Dei genitricis A. D. N.* CIↃ.CC LIX. multa eo multi nobiles cōtulere. Exactis abhinc paucis annis, vita functus est Hermannus, relicta vnica filia Anna, quam Elisabetham malè alij nominant. Et eodem tempore, tristissimum illud, & funestissimum post Friderici II. mortem Interregnum incesserat. Quapropter cùm firmiori præsidio, quàm à puella nondum annis matura, indigere viderentur Friburgenses, tutorem suarum rerum, multis condicionibus, eodem anno, Rodolfum Habsburgium Comitē sumsere, cuius belli, & virtutis celebritas clara, quiq; in eius fortitudinis honorem Imperator posteà delectus. Nupsit intereà Eberardo Habsburgio, Lauffenbergæ domino, Rodolfi ex fratre nepoti, Anna Kiburgia, & simul Friburgenses ad Habsburgios detulit. Sed qui à principio promitterent se eorum priuilegia, iura, consuetudines cōseruaturos. *Actum in eodem Sacello Deiparæ Virginis mense Maio.* A. D. N. CIↃ.CC.LXXV. Regnante Rodolfo, & Gulielmo Lausanensi Episcopo. Sed idem Rodolfus statim vbi ad imperium peruenit Friburgum in suam & Imperij tutelam suscepit, eiusq; priuilegia renouauit. *Arouia, Anno regni II. D. N.* CIↃ.CC.LXXIV. Posteà quia vrbem videret satis firmum pro tempore aduersus Comites Sabaudiæ

Macræ Augiæ monast. origo.

A. D. N. CIↃCC.LXIII

Friburgenses Rodolfum Comitem Habsburgium tutorem & ducem cepere. Quo pacto ad Habsburgios venerint

Rodolfus rex Friburgum in suam, & Imperij tutelam accepit.

propugnaculum, qui ferme totum Auenticēſem pagum, præterito Interregno, occuparant, quibus ſe Bernenſes etiam ſubiecerant; variis ex cauſis, quos proinde perſequi bello vellet, quidquid iuris, aut dominij Friburgi Eberardus nepos haberet, pecunia ſibi vindicauit. Tranſactio *facta Friburgi* A. D. N. CIↃ. CC. LXXVII. ſaluis Vrbis priuilegiis, quæ poſteà rurſum probauit, cōfirmauitq́; ipſamque in ſuam, & Imperij peculiarem protectionem adſumſit. *Baſileæ menſe Maio An, regni. XVI. D. N.* CIↃ. CC. LXXXIX. Sub Rodolfo Imp. templum totius Heluetiæ ampliſſimum, & nobiliſſimum D. Nicolao Epiſcopo, D. D. D Friburgi condi cæptum. *Fundamenta iacta,* A. D. N. CIↃ. CC. LXXXIII. Multa inde ſecuta bella, ſuis, dominorūque auſpiciis pugnata, per annos plurimos, quo tempore cùm virtutis, & fortitudinis eximiam laudem Friburgenſes reportaſſent, de vrbis intereà amplitudine curare non ſic potuere. Patratis omnibus, ad vrbana incrementa animos adplicuere. Et quia iam pro fama, & opibus minor eſſe videretur pomœria producere, munimētaq́;, ad hoſtium incurſiones, & motus ſubitos, addere placuit. Cæptus in ſemicirci propè formam murus, à tergo Franciſcanorum aſcendendò ad turrim Martiam, & deinceps declinando ad ripam Sanæ ſubiectam, quo in ambitu incluſa turris interioris portæ Moratenſis, Itemq́; turris minor Bellilaci, turriſq́; Martis, vbi Horologiū Martiale. Et quia ædificia verſus Bernam præcipua damna, bellis elapſis, acceperāt, mœnibus omnia circumdedêre, fabricato à dextra Sanæ ad apicem collis, qui, ea parte, vrbi imminet, muro, cum turribus, quarum primum locum tenet, quam Rubram nominant, in ipſo culmine. *Acta hæc anno. D. N.* CIↃ. CCC. LXXXV. & ſequentibus. Nec inde multi inter

Eberhardi Comitis in eo iura emit.

D. Nicolai templum conditum.

Minni durēſe, Turrianum, Gumineneſe, Laupenſe, Graeningenſe.

Vrbis pomœria producta.

cessere

cessere anni,& noua exarsere bella, omnium quidem siue cædes,strages, vastationes consideres, quæ Heluetia pertulit atrocissima Sempacēsia, ab opido prope quod prælio decertatum,vulgò nominant. Quibus quoq; post varias clades Austriacorū nomine,toleratas, postremò cōfectis,cùm duæ Ciuitates Friburgum, & Berna,nō solùm fœdere,& amicitia rursum conuenissent, sed tertium Sabaudiæ Comitem adiunxissent; tertiò quoque pomœria mota,mœniaq; exteriora à rupe illa præcipiti portæ Morātensis vltimæ,ad portam Stagnensem,&Rotundimontanam, & deniq; rupem quæ Sanæ incumbit, longo, & spacioso ambitu confecta,cum turribus octo, quarū tres proportis sunt.Cæptæ eodem tempore Monticuli turres, vltimo & postremo vrbis augmento.Quies ex illa tempestate aliquammultos annos, sed sæpiùs inquieta, & nonnulla fuere bella;sed maximę cladis,quod cum Ludouico Duce Sabaudiæ, & Bernensibus postremo Friburgenses habuere,nullo Austriacorum,vt protectorum, Dominorumq;,quorum scilicet caussa bellum susceperāt, auxilio, opeq; firmati. Quapropter pacem quidem cum Duce fecere,sed hinc quoq; in eius amicitiam multi ciuium præcipui nominis propendere cæperunt. Quod cùm cognouisset Albertus Austriacus cognomento Mitis, vt bellum resumerēt, neq; quidquā de statu præsenti mutarent, à se omnia optimi Principis officia exspectarent pluribus egit, non peregit, omnibus quidem à bello abhorrētibus:plerisq; promissa,& cetera quæ ferret,quia frustra aliàs,&bello præterito sperauerant, vt vana eludentibus. Vnde postremò preciosa supellectile spoliatam prædæ cuilibet relinquere decreuit.Magistrum Pallatij ea de caussa Friburgum dimisit, suum aduētū simularet, quidquid argenti

A. D. N. cIↄ.ccc. lxxxiv.

A. D. N. cIↄ ccc. xciv.

Sertio pomænia mota.

A. D. N. cIↄ ccc. lxxxxvii.

A.D.N. cIↄ. ccc. xlviii.

Albertus Friburgum preciosa suppellectile spoliauit suoq; iuri reliquit

facti, aut ornatus esset, tāquàm in principis honorē, in curiam deferendum curaret, clāq; secundo fluuio per noctē quæ aduentum antecedere credebatur, asportātum: inde extra mœnia, veluti obuiàm euocatis vrbis primoribus, spolia quidem illa ex vrbe esse; ceterùm quo deinceps vellent, agerent, regerent, modo, sibi non fore curæ, demonstraret; quæ omnia nimis cum cura, & industria Magistro perpetrata. Hoc cū se pacto exhaustos, & circumuentos, grauiter ferrent Friburgenses, & ex aduerso, multa millia in sumtus superioris belli, ex arbitrûm sentētia, vrgeret Sabaudiæ Dux, vrbem illi salua libertate, & priuilegiis, multis agitatis sententiis, postremò tradidêre, fœdere perpetuo, & amicitia cum Bernensibus renouatis. Paruere hinc Friburgenses Sabaudiæ Principibus ad bellū vsq; Burgūdicum profligatum. Tunc enim orta inter Iolādā ex Francia, quæ Philippi Ducis F. tutelam gerebat, & ipsos ob æs alienum controuersia, nec Ducissæ numi suppeterēt, quos tunc quidem exsolueret, quidquid iuris, aut dominij habere videretur, si summā remitterent Friburgenses, cōdonauit. Ita sui omninò iuris, & libertatis in VIII. Ciuitatum fœdus venire, vti & Salodorēses petiere: admiserunt spectata, bello præterito, virtute, & fortitudine nonnullæ, sed aliæ contra nitebantur. Donec tandē cōsilio, & auctoritate Nicolai apud Siluanios Eremitæ, per id tēpus celebratæ sanctitudinis, & continentiæ, cum omnium adplausu, & magna lætitia, Stantiano conuentu, cooptarentur, nonamque, & decimam Ciuitatem componerent. *Huius rei literæ datæ Sabatho post festum D. Thomæ Apostoli,*

A. D. N. CIƆ. CCCC.

LXXXI.

Friburgenses Sabaudiæ Duci se tradidere.

A.D.N. CIƆCCCL.

A.D.N. CIƆ CCCC. LXXVII.

Rursum primo iuri restituti.

In Fœderatorum numerum adsumti.

DE

DE SALODORO.

CAP. X.

SAlodori antiquitas adeò in manifesto est, vt dubitare nefas sit: Sed eam, quā ceteri, & Glareanus tribuerūt, hoc est, tempore Abrahami Patriarchæ, aut Nini conditam, nescio quibus auctoribus, & testibus: Vereor vt tolerari, & intelligi prudētibus possit. Scitè, & prudēter, vt cetera, Aristoteles, in legēdis historiis, neq; nimis credulum, neq; omninò incredulum esse oportere. Illum sæpè falsa pro veris habere, ac turpiter plerumq; labi: hunc nullum ex historia fructum reportare. In priore peccarūt grauiter ij qui fabulis, & ignoro quibus narrationibus omnia antiquitatis monimēta implicarūt. In hac parte labuntur etiam hodie Turcæ, qui omnē vetustatis, & actorum memoriam abiecisse dicuntur, quòd non credāt, rectè ab iis ea tradi posse, quibus non interfuerūt, quiq; proinde aliorum fidem sequuntur: multò minùs qui præfuerunt, aut spectarunt, ambitione, odio, metuq;, & præmiis omnia in transuersum rapientibus. Sed vti nunc ea antiqua tenemus, quæ magnis illis ducibus, qui orbem terrarum imperio amplexi sunt, Romanis dico, cōdita, aut habitata fuerunt, ita Salodoro in primis Heluetiæ opidis facilè locum reliquerim, adeoq; ex illis XII. incensis vnum, Saliensium caput. Saliensis populus dextra Arulæ ripa ad Siggerim vsq;, ab influxu Teilæ, & Biēna, pagi Auētici pars. Crematum opidum cùm restituere iussi essent Heluetij, Iul. Cæsaris mandato pro vicò genti maximo coluerunt, habitaruntq; Salenses, multis post annis, ad Antonium Aelagabalū Imp. cuius II. & Sacerd. consulatu, hæc Salodori Inscriptio Eponæ Deæ, quæcūq; fuerit, posita, & dedicata.

Aristotelis in historijs legendis iudicium.

Salodori antiquitas.

Saliensium caput. *Quorum memoriam etiā conseruat Salsach, siue Saliensium aqua vicus inter Salodorum & Biennam.* Comment. I

DEAE. EPONAE. MAG.
OPILIVS. RESTIO. MIL.
LEG. XXII. ANTONI
NIANAE. P. P. F. IMMV
NIS. COS. CVRA. SA
LIENS. VICO. SALOD.
D. D. XVIII. KAL. SEPTEMB.
IMP. D. N. ANTONINO.
AVG. II. ET SACERDO
TE II. COSS.
V. S. L. M.

A. D. N. CC. XIX. *Votum soluit libens, merito.*

Qua in inscriptione, Salodorum, vicus Salensium vocatur. vici ea tempestate, loca, quæ licet frequentissima, & celeberrima essent, nullis tamen mœnibus, vallo, fossauè, aut propugnaculis clauderentur, quos proinde, quia capitales essent, ad aliorum differentiam, *vicos maximos* nominabant. Ita Tigurum vicus, ita Constantia villa, in antiquis adpellatur. Cùm verò eiusdem Alagabali tempore, & paullò antè, posteaq; Germanæ, barbaræq; aliæ gentes in Galliam, Romanasq; provincias, totis viribus, & vastitate incũberent, sæuaq; essent pericula, vicos illos maximos passim mœnibus circumdare, firmareq;, contra hostiles impetus cæperũt, aut certè prope turres, arces, & propugnacula, castraq; ædificare. Ita Salodorum ex vico castrũ Maximiani Imp. *In castro* enim *Salodoro* Vrsum, & Victorem cum Sociis martyrio, eo tẽpore, adfectos, memoriæ traditum est. Quantũ autẽ fuerit id castrum ex ruderibus & muris integris, quæ nunc quoq; visuntur, iudicare est facile. Et hodie inde eius castri maior pars im Hoff, siue in palatio, aut aula nomẽ conseruauit. Turris illa quæ merita cum admiratione antiquariis cõspicitur, arcis ab Ori-

Vici maximi.

Salodorum Castrum. A. D. N. cclxxxviii *Eius amplitudo.*

ente introitũ seruabat, cetera quæ vrbem hodiernã conficiunt, vici cultu habebãtur. Salodori meminit Antoninus, aitq; distare Pyrenesca p. m. 10. Rauriaca verò p. m. 22. Ceterũ & Castri, & Vici, barbaricis temporib. Vãdalorum, Gothorũ, Hunnorum, euersi, & destructi, cultionẽ & frequẽtiam reparauit memoria, & veneratio SS. Martyrum Thebæorum, vt antè de Tiguro ostendimus. Cùm enim haut multò post Burgundi Heluetiæ maximã partẽ occupassent, vti aliàs vidimus, Christianaq; pietate Martyribus, qui fidem Christi sanguine suo aut propugnassent, aut confirmassent, impẽsiùs addicti essent, Sedeleuba, aut vt alij scribunt Theudesinda, Gaudegiseli primi Burgundorum regis vxor, in suburbio opidi Geneuensis templũ D. Victori magnificum cõdidit, Domit. Epis. Geneuensis auctoritate, & suasu, in eoq; corpus eiusdem Diui Salod. translatũ deposuit. Victori autẽ præcipuè dedicauit, quasi victoriæ cõtra Romanos, Gallosq; partæ monimentũ. Id ex D. Victoris inuentione, ducentis fermè post annis, eodẽ in loco facta, intelligere licet, quam his Aimo vetustus auctor & prob. verbis memorauit. *Beatus*, inquit, *Euchonius, Põtifex Maurianensis corpus S. Victoris (qui Salodori vnà cũ Vrso passus fuerat) hoc modo inuenit: Quadã nocte, in sua Ciu. quiescentem reuelatio diuina ammonuit, vt surgẽs quantocyùs ad Ecclesiam quam Sedeleuba quondã Burgundionũ regina in suburbano Genabensi construxit, iret, ibi in medio basilicæ esse designat locum, quo corpus sanctum esset humatum. Cumq; Episcopus Genabensem festinus adisset vrbẽ, adsumtis secũ* Rustico, & Patricio antistitibus, triduano peracto ieiunio, nocte sequenti, eo loco quo gloriosi Martyris quiescebãt membra, lux cœlestis adparuit. Tũc hi tres Domini Sacerdotes, eleuato, quo tegebatur lapide, inuenerũt sanctum in arca argentea iacentẽ,*

S. Victoris templum regium Geneuæ.

A. D. N. cccc.xv.

Lib. III. cap. xc.

* Alter erat Geneuensis, alter Octodorensis Episcopus.

S. Victoris inuentio.

Rex tunc Burgundiæ.

*cuius facies septempliciter quàm cuiuslibet viuentis hominis, diutino irradiata resplendebat fulgore. Huic tàm mirādæ egregij Martyris inuentioni interfuit Theodoricus * princeps, qui loco illi maximam portionem facultatis Varnicharij, quam ille vt præfati sumus, eleemosynis delegauerat erogādā attribuit. Ad sepulcrū deniq; beatissimi Victoris, Christi potentia multa exinde miraculorū ostēdit signa. Acta hæc sunt ann. vii. Theodorici.* Meminit quoq; huius inuētionis Sigeb. Corpus quidem S. Vrsi Salodori esse, semper pro certo habitum. Nec tamen vbinam situm, vbi præcipuè colendū, cuiquā pro affirmato fuit: Credo, quæ nonnullorum opinio est, quòd illorum temporum, ad eum locum, religiosi, metu ne sicuti Victor auferretur, & aliò duceretur, occultatum & ignotum potiùs maluêre. Cùm demum altare basilicæ maius, noua fabrica, dissolueretur, in eo saxum repertum arcæ specie, quadratum, educta in cacumen suprema parte, ligamentis ferreis admodū firmū, cui exteriùs in sepulcri forma hæ exaratæ literæ.

A. D. N. Iↄ.c.vii. In Chron.

A. D. N. cIↄ Iↄ.xix.

D. M.
FL. SEVERIANAE

S. Vrsi inuentio.

Saxum cùm aperuissent duorum repertæ corporū in sindone reliquiæ, quorum vnius caput ad Orientem, in cuius cranio lamina argentea, instar Schedulæ, hoc latino versu.

Conditur hoc sanctus tumulo Thebaidos Vrsus.

Alterius caput contra Occidentem, prope quod multæ chartæ sed situ, & ætate putres. Inde quibusdam non improbabilis coniectura, Seuerianam nobilem fœminam, quam conuertisset Vrsus, sepulcro quod sibi parasset, beatum martyrem inclusisse secretò, in eodemq; posteà à suis positā fuisse, addito in vtriusq; discrimen, carmine. Quamuis alij adfirment potiùs hoc alterum corpus victoris esse.

Gene-

Geneuam missum aliud, ex eadem sanè legione, nō idem. Collegij S. Vrsi prima incrementa quidā tradidêre à Vertrada Pipini regis vxore, vti & Colmariæ, & Constantiæ. Pipinum frequentem in Heluetia egisse maximè per venationes, monimentum est adhuc arx eius nominis Pip. paucis infra Salodorum passuum millibus: & Viuariū in nemore admodùm amœno, è regione vrbis, dextra Arulæ ripa, in quo adhuc passim cocti lateres varij coloris, ruderaq; per ambitum reperiuntur. Qui Bertæ reginæ attribuunt principia, in eo erroris damnātur quòd multis ante eam annis consecratum Salodori Episcopū Lausanensem Bosonem, Ecclesiæ Lausanēsis annales prodidêre. Berchta tamen Burcardi Sueuiæ ducis filia, & Rodolfi II. Burgūdi regis coniux, præcipuam dignitatem addidit: Basilicam S. Vrsi ædificauit, XVII. sociorum corpora reuelatione accepit, & altari eiusdem gloriosi martyris intulit: ipsum Castrum, census, reditus, vectigalia, iura omnia Collegio subiecit. Solam Capitalium cognitionē Præfecto regni Arelatensis reseruauit. Quæ, vt ipsum Arelatense regnum, sub Friderico I. ad Germanorum imperium delata. Et eius reginæ Salodoro Paterniacum & inde Salodorum quondā secundum Brolium, Arulamq; celebres, & priscis memorabiles notatæ viæ, cùm vtrumq; collegium post Rodolfi regis mortem vidua, regiò sumtu, curaq; & industria, eodem tempore, fabricaret. Reperta sunt deinceps, plurimis post annis, alia XXXVI. martyrum corpora quæ Sixti IV. Pontif. auctoritate, ministrante Suffraganeo Episcopi Lausanensis, partim in basilicam eamdem S. Vrsi transportata: partim Sacello S. Petri in altari S. Crucis condita. Vrsum, Victoremq;, & LXVI. Thebaicæ legionis milites, Hirtacus Sequanicæ Prouinciæ procurator, cùm variis tormē-

Collegij S. Vrsi origo & incrementa Rhenanus in sua Germania. Pipinum regem frequēter in Heluetia fuisse.

A.D.N. Iↄ.ccc xcii *Berchta regina Salodori instauratrix.*

A.D.N. Iↄ. cccc. xxxvii.

A. D. N. cIↄ. cccc. lxxiii. *Vrsi & Victoris sociorumq; martyrium.*

tis,in colle præcipuè,paullò extra opidum,ad Occidentē, qui nūc quoq; Hermesbuchell,hoc estHermetis,autMercurij collis nuncupatur,excruciasset, fustibus, pœna militari,primò cecidisset,in flammas,rogumq; sine noxa coniecisset, demū ex ponte qui inde non proculArulā committebat,capitis damnauerat,qui cum, secundo flumine, sumto quisq; in manus capite, per passus circiter trecentos,velutinatabundi, deuoluti essent, in ripa egressi,vbi antiquum D.Petri Sacellum, salictis tunc omnia obsepta & virgultis tenebantur,cōquicuêre. De his,& ceteris eius vrbis,& viciniæ antiquitatibus, ita nuper ad me inter reliqua Ioan. Iacobus vom Staal Eques Auratus, antiqua, & vera virtute,vtí & eruditione,longè nobilissimus. *Arbitror Maiores nostros perpetuo militiæ studio,non secus ac minores addictos tantum operæ,quamtum nos ipsi etiamnum hodie eiusmodi rebus impendisse,quo factum est,vt non solùm in Archiuis,sed etiam in ipsis lapidibus, siue ædificiorum ruinis,pauca admodum antiquitatis monimenta reperiātur.*

Antiquitatis Salodori monimenta lapides.

Indicio sunt confracti lapides quorum vnus in pronao S. Vrsi,alter infra Macellum, vterq; loco parum conspicuo cernitur.

Columnæ

Ne quid dicā de duabus illis columnis,quæ ad gradus cœmiterij cōspiciuntur, quæ in colle Hermetis,eius nominis eidolum sustentasse creduntur,& patrum nostrorū memoria,ibidem inter rudera inuentæ sunt.

Mœnia.

Pars illa mœniorum quæ propugnaculo ad Ianiculum, (vulgo Katzenstag nominant) est cōtermina meram antiquitatem,quamtumuis inscriptionibus carentem,spiraret,nisi,iniecto cœmento,deturpata potiùs,quam dealbata fuisset. Tantumdem dicere possemus de regionibus Fridhof, Coriariorum, & Iudæorum vicis,vbi similia antiquitatis monumēta,superinducta calce,absconduntur.

Statuæ.

Exstat apud me elegans auricomæ veneris simulacrum , ante annos plus minus decem, in fundo

Huldrici

Huldrici Aratorij, medio itinere, in vrbem, & Bellas Aquas, è terræ visceribus erutum, sed fossorum inaduertentia aliquot in frusta confractum. Sed eiusdem basis inueniri nequit. Reperiuntur prædicto in loco, & eiusdem vicinia (quæ Curia Solis dicitur) passim subterranei muri, & phrygij operis tessula, inter rudera, ex quibus coniici potest, olim multa, & insignia ibidem fuisse ædificia. Locum hunc (etiam si nulla alia exstarent monumenta) propter commodissimum Arolæ traiectum, & reciprocam, in eodem fluuio, & lacubus, inter hanc vrbẽ, & Ebrodunum nauigationem, semper fuisse habitatum, ac celebrem admodum est verisimile. Latina quoque nomina Idæ mõtis, Atyos Siluæ, Terræ dignæ, Bellæ aquæ, Salsarum aquarum, Hermetis collis, Romanos heic stationes, siue præsidia habuisse, vt credam, aliquo modo, me permouent, &c. Vrbs ipsa in maiorem, minoremq́; diuisa, ponte super Arolam iniecto, coniungitur. Et hæc quidem Episcopatus Constantiensis: illa Lausanensis diocesis est. Comitiis regum, & Imperatorum olim Burgundicis celebrata. *Sub Henrico III. Imp. præcipue. A. D. N. clↄ. xlv. & seq. Cõtracto teste..*

DE BASILIA.
CAP. XI.

BASILEAE, siue Basiliæ prima quæ antiquis ingeniorum monimentis tradita memoria sit, à Valentiniano I. Imp. est. Eum Ammianus refert prope Basiliam, in Rauracis, munimẽtum quod adcolæ vocarint Robur, contra Allemannos ædificasse. Opinio ex eo Iulianũ Cæsarem Basiliam condidisse, sumto à matre Regina, aut vt erat Græculorum in disciplinis, verbisq; deditior, Basilia nomine. Quod inde probabilius est, quòd cùm plerasque Rheni vrbes, aut receperit, à Germanis occupatas, aut repararit euersas, Ammiano eodem teste, Basiliæ nusquam *A. D. N. ccc.lxxiv. Lib. xxx. hist. Iulianus Desertor Basiliæ cõditor.*

mentio, cùm crebra sit Austugæ Rauriacæ, quæ sex supra Basileam passuum millibus. Noua verò Castra, & opida etiam constituisse, propter Rhenum, Desertorem illũ memorauit iam ante dictus Ammianus qui sub eo miles. Sed antequàm de Augusta pluria, & Basilia, quæ ex eius ruinis adcreuit, operæ erit precium pauca de Rauracis, & eorum finibus disserere. Rauraci quorum mentionem habuit inter Heluetiorum socios Cæsar, Populi sunt circa Rhenum, Sequanosq;, & Iuram. Nomen Germanicum, siue potiùs Celticum Rauchracher, quòd cum regio in Sequanis patens, & spaciosa, apertaq; sit, apud Rauracos, in Angustias, & quasi fauces contrahitur. Ammianus *Supercilia Rheni* vocat, quòd in eam formam, regionem Iurassus stringit. Diuisa deinceps in plures Comitatus, & dominia eadem regione nomen antiquum obliterauit. Rauracos Arula vbi Vocetium, Iuræ partem, relinquit, donec in Rhenum influat, à Tigurinis separat: à Germanis inde Rhenus, à reliquis Heluetiis idem Iura ad fontes Birsæ, & petram, vt vocant, percussam. (Pirreport) quo Iura posteà ad dextram relicto, & ex eo brachium illud persequendo, quod Leimmenthal vallem nominatam efficit, quæ etiam Rauracorum est, & Pyrseca diluitur, mox vbi deficit, rectus ad Rhenum procursus octo circiter infra Basiliam p. m. Sequanorum, Rauracorumq; fines decernit. Omnis primò Rauracorum regio in Comitatus duos, tertia pars in plures diuisa. Pars illa ab Arula, Rhenoq; ad influxum vsq; Filmæ, qui Augustam Rauriacam perlabitur, & infra Rhinfeldam Rheno miscetur, vocatur in antiquissimis Austriacorum protocolis Comitatus Frickgouiæ. Ita quoq; nominant prisca Impp. instrumẽta. Exstat priuilegiũ Henrici IV. Imp. Basileæ datum, in quo nominat *Rodolfum Comitẽ de Frica,*

De Rauracis. & eorum finibus. Comment. I. & VII. *Rauracorum etymum.*

Eorundem limites.

Regionis Rauracensis diuisio. *Comitatus Fricensis.* A. D. N. CIↃ.C.XIV.

Nunc

Nunc Rhinfeldensem vocant, ab opido capitali. Sed præter Rhinfeldam sunt opida, SecKinga, Sanctio Romanis nominata, Lauffenberga: Vici plures, vt Mumpf, FricK, vnde antiquũ Comitatus nomen, LucKere, &c. Omnia domus Austriacæ, præter LucKere, quæ VIII. Ciuitatũm, & pauca alia quæ Bernensiũ. Attingit eam Iuræ partẽ, quæ Schachmat, aut vt vulgò, Schaffmat nominatur, inter Arauiã, & Hombergã: Alter Comitatus Sissiacorum est, aut Sisgouiæ, cuius limites ab eodẽ Filmæ exitu propter Rhenũ ad ingressum itẽ Birsæ, & inde eiusdem fluuij auersus cursus, ad riuum eumqui ex Beinuillersteg fluens in dextrũ eiusdẽ Birsæ labitur, & demũ Iuræ summitatem. Opida in eo Liechstall (Leucostabulũ) & Valenburgũ [Burgus Romanorũ] sed inprimis magna Augustæ Rauriacæ celebris coloniæ pars supra fl. Ergetzã. Comitatus etiã Hombergensis cum arce noua, & veteri Homberga, parsq; Comitatus antiquissimi Frobargensis: Vici Farnsberg, Sissiacũ, vnde nomẽ, alij. totus fermè tractus Basiliensium, paucis aliis exceptis ad Iuram, quæ Salodorensium, & dextra Filmæ, quæ Austriacorum. Tertia deniq; pars secundum Iuram, & nominatos antè limites. Quo in ambitu spacioso comprehensa Basilia Ciuitas, & Lauffa opidum, Comitatus Thierstein, Lilienberg: Arces Dornacum, Rotberga, Lantzcron, Limmenthal, RocKẽburg, Vallis, & Opidum Thelsberg, Vallis magna, vulgò Mũsterthal, alia, pertinẽtque pleraq; Episcopo Basiliensi, multa Salodorensib. nonnulla Basiliensibus, aut aliis nobilibus. Hæc quidẽ de Rauracorum situ, finibus, diuisione, quorum meminêre, præter Cæsarem, Iul. Solinus, Plinius, Ammianus, Eutropius, Antoninus. Ipsi vniuersi sub Episcopatu nũc Basiliẽsi, primò Augustæ Rauracorũ, & Episcopatus Rauracensis, quæ

Comitatus Sessiacus

Comment I *&* VII. *cap.* XVIII. *Lib.* IV *cap.* XVII *Lib* XIV. XV XXII *Breuiar.* VI. *Itinerar.*

Rauraca Colonia, & Augusta dicta. Vide cap. I. Lib. II.

vrbs, Rauraca à populo, & Rauracorum caput. Ductis posteà in eã contra Germanos, & Rhætos à L. Munatio Plãco Romanis militib., ipsa Romana colonia, & deniq; in honorẽ Augusti, Augusta, vt aliæ plures Galliarum vrbes, nominata: Plinius Coloniã Rauriacã vocat. Hinc Rauracæ ex Romano cultu, habituq́;, & frequẽtia cognomentum, & claritudo, & ex propinquis Germanis inuidia: Quapropter multa ipsorũ contra eã bella*, nec cessauêre donec per irruptionẽ obruerẽt, euerterẽtq́;, Valẽtinianus, vt creditur, reparauit, sed in castrũ. Hinc liber Prou. paullò post euulgatus, non iam vrbem, aut Ciuitatem, sed *Castrũ Rauracense* nominauit, quod postremò funditùs Vandali, & Allemanni exscidêre: Vnde Episcopi deinceps non se Augustenses, aut Rauracenses ab vrbe dixêre, sed Rauracorũ à populo: haut aliter atq; alibi de Auentico notauimus, & Episcopis Auenticorum. Ita subscripsit Synodo Agrippinensi I. IV. Id. Mai. *Iustinianus Episcopus Rauracorũ*: Cõcilio Aureliano I. sub Clodoueo I. Francorũ rege Christiano, *Adelfius Episcopus Rauracorum*. Concilio Aurel. II. sub C.Hildeberto Clodouei M. F. anno regni eius XXII. XIIX Kal. Iulij, idem interfuit, & eodem modo signauit Adelfius. Sed vti diximus, ex Augustæ ruinis, & occasu maxima accessio, & incrementũ Basileæ, ex propinquo facta, eò confluente, quidquid nobile, aut opulentũ, tot gẽtium, & populorũ stragibus, & inundationibus superfuerat, à qua proinde continuò adcolæ, & incolæ Basilienses nominati. Ita liber Prou. *Ciuitas Basiliensium, id est, Basilia Prouinciæ maxima Sequanorum.* Sed eã Ciuitatẽ sic quoq́; postremò Atila vastauit, vt quidquid integrũ, & saluũ toto Rheno. Allemanni recoluêre, ponteq; Brisiacos; & Rauracos iunxêre, in eamq; amplitudinem [trãslata demũ e o

Ammianus pluribus locis à Germanis euersa mox reparata in Castrum. A. D N. cccc. VII.

Episcopi Rauracorum. A. D. N. cccc.xl. A. D. N. Iↄ.x. A. D. N. Iↄ.xxx.

Ex Augustæ ruinis Basiliæ incrementa.

Postea ab Atila vastata. A. D. N. ccccxlviii

Cathe

Cathedra Episcopali] prouexêre, vt nulli Rhenanarũ post esset; donec rursum Hungari, multis post annis, incenderent, penitusq; euerterent, Hermanno Cõtracto auctore. Henricus II. Imp. Bauarus deniq; instaurauit, vrbem munimentis circumdedit, ductis à Rheno mœnibus: Ecclesiã Cathedralem, quæ propter vtriusq; populi cõmoditatem in fluminis ripa, in collem, eo vbi nũc loco, transtulit, fundauitq;, & eã Episcopo Adalbero cũ omnibus reditibus, vectigalib., iuribus, tradidit, multis præclarisq; priuilegiis decorauit, basilicã cõsecrauit, & Matri Deiparæ dedicauit idem Adalbero, præsente eodẽ Imp. Henrico, qui ob vitæ integritatẽ, & morum, & corporis castitudinẽ in Sanctorum numerũ relatus, & Episcopis, Constãtiẽsi, Lausanẽsi, & Geneuẽsi. Multis illo tempore cùm opibus, frequentia, cultuq; eualuisset, alteramq; ripam domibus occupasset, summoq; in flore versaretur, pænè tota, terra tremente, miserabili clade, eodem tempore, corruit, exortoq; fortè, an dolo, inter Ciuiũ fugas, lamenta, funera, incendio, quidquid rectum constiterat, in cineres vertit: ita ruderib. cineribus, strage, tabe, cooperta, & cumulata omnia. Sensim tamen fabricare: & primò mœnia per Anglica bella refecêre, aucto ærario, ex reditibus, vectigalibus, aliisq; iuribus, quæ Ioannes de Viana Episcopus, paucis ante annis ciuibus pignori tradidit, qua primò ratione, quæ fuerant Episcopatus, in se transtulerunt. Nàm posteà quoq; Fridericus Episcopus, Baro à BlancKenstein minorem vrbem, maiori vendidit: & in ea Episcopale palatium. Sed vrbi Basiliæ, magnificentia deniq; præstabilis ex Concilio * in ea generali, & posteà Pij II. Pontificis auctoritate, & sumtu, nobili * Academia. Fridericus III. Imp. multis immunitatibus adfecit, priuilegiisq;, quorum adhuc quot an-

Et deniq; ab Hunnis. A. D. N. Iccccxvii

In chronicis. A. D. N. cIↄ. x.

Henricus II. Imp. Basiliæ instaurator, aut potius fundator. A. D. N. cIↄ. xix.

Basilea terræ motu collapsa. A. D. N. cIↄ ccc. lvi

A. D. N. cIↄ.. ccc. lxxx.

A. D. N. cIↄ. ccc. lxxiii.

A. D. N cIↄ ccc. xcii.

Concilium Basiliense. A D. N. cIↄ. cccc. xxxi.

Academia. A. D. N. cIↄ ccccIx.

nis publica in populi concione memoria. Sueuo postremo bello, cùm neutrā partem secuti essent, Maximiliano Imp. non improbante, deinceps à nobilitate tamquā parū Imperio fideles, & in Heluetios propensiores, calumniarentur, nonnulli vim molirētur, quandoq; adferrent, fœdere se perpetuo Ciuitatibus Heluetiorum iunxere *XIII.* Iulij, die Henrico *II.* Imp. fundatori, & patrono, annua celebritate nobili & sacro. Superiori memoria, cùm tēplis, arisq; per religionis mutationē Christi Saluatoris, & Diuorum imagines, & omnia antiquæ pietatis monimenta euerterentur, abolerenturq;, L. Munatij Planci statuam foro publico, qui Coloniam Rauracam duxerat, Basiliēses constituêre cum hoc elogio.

In Societatem perpetui fœderis accepta. A. D N. clɔ.Iɔ I.

Auctore B. Rhenano

L. MVNATIO.PLANCO.CIVI.ROMANO.VIRO.CONSVLARI.ET.PRAETORIO.ORATORIQVE.AC.M.CICERONIS.DISCIPVLO.QVI.POST.DEVICTOS.RHAETOS.AEDE.SATVRNI.DE.MANVBIIS. EXTRVCTA. NON. MODO. LVGDVNVM.SED.ET.RAVRICAM.COLONIAM.DEDVXIT.QVAE.AVGVSTA.FVIT,APPELLATA.AB.OCTAVIO.AVGVSTO.TVM.RERVM,POTIENTE. S. P.Q. BASILIENSIS. TAMETSI. ALEMANNORVM. TRANSDVCTI. COLONI. SVBACTIS. AC.DEPVLSIS. RAVRICIS. AMORE. TAMEN. VIRTVTIS. QVAE. ETIAM.IN. HOSTE. VENERATIONEM.MERETVR.VETVSTISSIMO.TRACTVS. HVIVS.ILLVSTRATORI. CVLPA.TEMPORVM.PRORSVS. ABOLITAM. MEMORIAM. POSTLIMINIO. RENOVARVNT ANNO.
M. D. XXVIII.

Quo in elogio nonnulla parum ex antiquitatis fide. Nàm eo iam tempore quo ducta Rauraca, si tamen cū Lugduno, nusquā Augusti nomen, & Octauio Cæsari, cui primū in honorem virtutis datum, adhuc parū firma, & constās, aut nulla potiùs imperij spes. Qua de re alibi pauca attigimus. Allemanni verò non tàm traducti coloni, aut adeò Rauracos, subegerunt, expuleruntuè, quā profligatis, qui vrbes, qui castra, valla, arces, turresq; toto Rheno contra se construxerant, Romanis, quę ipsi munimenta tenuerant, occuparunt, & ne recipiendi fiducia esset, pleraque euerterunt. Rauracos, quibus non minùs odiosa Romanorum potentia, aut præsidia, in agrorum communicatione, quos iure belli quæsisse videbantur, aut reliquerunt, aut adsumserunt. Vnde extremis etiam ruentis Imp. R. rebus, & temporibus, vt vidimus, Rauracorum nomen, non Allemannorum: & deniq; Basilienses vocati, translato ab vrbe noua in vniuersam gentem vocabulo.

DE SCHAFFVSIA.
CAP. XII.

SCHAFFVSIA, si turres, mœnia, rempub. spectes, noua: si cultum vetustior. Cùm enim ex Strabone, Melaq; perspectū sit, vtrumq; lacum Acronium, & venetum, nauibus frequentatum, proindeq;, qui per vtrumq; fluit, Rhenum, necessitudine maiorū fluminis cataractarū, quæ tribus infra Schaffusiā, aut paullò minus, passiuum millibus, factum est, vt eo, vbi nunc ipsa, loco, subsisterent, mercimoniaq;, & se nauibus exponerēt. Vnde loco frequentia, & habitamenta, nomenq; quasi Nauium-domo. Ipsa olim Lacobrigorum caput, quos inter Heluetiorum socios, Gallico bello, recensuit Cæsar.

Lib VII. Lib. III. cap. I.

Schaffhusiæ antiquitas, & etymum. Comment. I

Lacobrigorum fines.

TenentLacobrigi(Kletgeuuer)regionem intra Rhenum, &Harciniã,àValdshuto opido,Schaffusiam, per p. m. 24. Tulingos habent ad latus dextrum cõiunctos, & vicinos. Eorum etiam meminit Cæsar. Lacobrigi partim Schaffusianis, partim Austriacis Principibus, subiecti. Cetera Sultzenses pro Comitatu habent. Anteà Nellenburgenses Comites tenuêre,quorũ vnus Eberardus Burcardi quondam Sueuiæ ducis (qui posteà, cum Rodolfo II. Burgundiæ rége genero inItaliam profectus fraude Archiepiscopi Mediolanensis interfectus est)ex Berthtoldo filio, nepos, Schaffusiæ Monasterium in honorem omnium Sanctorũ condidit,sub Henrico II. Imp.locumq; Abbati subiecit. Ex monasterio, vt cetera, natum opidum,& vt ipsum,ita hoc Imperiale.Ludouicus IV. Bauarus Austriacis principibus pignori dedit,cum aliis Rheni opidis,pro discessione Friderici, & pecuniæ inde cõtractæ summa. Sigismundus Imp.Imperio reuindicauit, cùm Fridericum proscripsisset,concilioConstantiensi, & ne ab imperio deinceps alienari vmquàm posset, grandi ciuiũ pecunia pactus est. Fridericus tamen III. Imp.suis fortè indulgentior, Sigismundo Austriaco Schaffhusiæ potestatem fecit. Cùm proinde legatos misisset qui possessionẽ inirent, vrbe exclusi sunt,quòd contra priuilegia velle viderentur. Ab altero latereTigurini,Bernates,Lucernenses,Suitij,Tugini, Claronenses accepti, & cum iis fœdus annorum XXV. factum quod inde prorogatum, & deniq; in perpetuum confirmatum eodem quo Basiliensium anno.

Luitbrand. Lib III.
A. D. N. Iↄ. cccc. xxiii.
Monasterij omnium SS. Schaffusiæ origo.
A. D N. cIↄ .xv.
A. D. N. cIↄ ccc. xxx.
A. N. D cIↄ. cccc. xv.
A. D. N. cIↄ. cccc. lii.
A. D. N. cIↄ Iↄ. i.

DE ABBACELLA.

CAP. XIII.

ALpini populi inter Alpes Rhæticas, vtrumq; Sintriæ, & Cellam Sancti Galli in duplici discrimine fuêre,

alij

alij nobilitati subiecti: alij regibus. *Hi fiscalini regij* dicti. Eos homines quantum scilicet ipse iuris haberet, & proprietatis tradidit Sigebertus rex Austrasiæ, & Allemanniæ Monachis Cellæ, S. Galli discipulis, paullò antè defuncti, intercessu maximè Talthonis Tigurini pagi Comitis, & Gontzonis Sueuiæ ducis, regis soceri. Sed vt nobilitas ijs partibus multa, ita varia iurisdictio fuit. Nobiles olim præcipuæ celebritatis ab Vrstein, Rosenberg, Antuilla, Oberberg, Schuanberg, Helfenberg, Eppenberg, Glatburg, alij qui suas quisquis iurisdictiones, & copias separatas haberent, adeò vt etsi solitudo fuerit, non tamen prorsus sola. Hæ omnes familiæ multa in S. Galli Monasterium contulerunt, ante iam annos multos, & nō pauci quidquid possidebant eò consignarunt. Vnde hac in montana regione X. circiter à Cella p. m. ad Sintriam, Abbates vicum egregium exædificarunt, qui ab ipsorum nomine, Abbatiscella. Addiderunt posteà arcem, loco munito, ad collis, dextra Sintriæ, dorsum eminentius, & firmum, Clanx nominatam, fidele contra oppressores religiosorū, & tyrannos receptaculum. Ab vico Abbatiscellæ, regio tota, aut vallis deinceps vocata, quam his paucis depinxeram, superiori anno, cùm ex Comitatu admodum illustris D. Alphonsi Casati, regis Catholici apud Heluetios legati, mēse Octobri, eò venissem, Itinerario, quod vt quidq; inciderat, ex equo versibus concinnabam, tot, montium, vallium, rupium, Saxorum, fluminum, ventorum, & pluuiarum, & niuium hac quoq; ratione fastidia, & longa tædia transmittens.

A. D. N. clↄ.cli.

Nobiles agri Abbatiscellam.

Abbatiscellæ vici origo.

Eiusdem descriptio.

Ventum erat Vrnacum, fluuij de nomine vicum.
Hinc sese in vallem den itere molliter Alpes
Excelsæ, incipiunt, inclusam more theatri,

Vertice sic modico colles hinc inde coronant,
Frondibus vmbriferis, & vesco gramine læti.
In medio vallis montes æquare propinquos
Culmine connitens Abbatiscella laborat.
Sintria quam trepido secat agmine. Nec procul inde
Visuntur priscæ labentia rudera Clancis
Perfugium quondam Abbatum, & munimē auitum.

Cùm verò per Abbatum, eo in loco, frequentiam, cùm plerumq; aut in arce, aut in vico ius dicerent, incolarum desideria audirent, maximus vicinorum concursus esset, A.D.N. clↄ. lxxi. Notbertus demum Abbas Abbatiscellæ parochialem Ecclesiam fundauit, auctoritate, & consensu, Rumoldi Constantiensis Episcopi, & Aduocati Vittanis tempore Henrici IV. Imp. Vt verò à diuersis nobilibus, Comitibus, dominiis, tota Abbatiscellanorum regio in Abbatum potestatem venit, ita in varias iurisdictiones, Communitatesque diuisa, & separata fuit, quæ non solùm suam remp. sua insignia, vexilla, sigilla, sed etiam iura diuersa haberent. Ita separati omni ex parte, Abbatiscella, Altstetten, Troga, Hunduilla, Herisouia, alij vici, & Communitates, quæ præter dominum nihil commune tenerent, quod ex fœderibus, & societatibus, quas inter se, & cum vicinis contraxerunt, manifestum. Sed cùm hæ Communitates plerumq; Nobilitati administrarentur, missu, & legatu Abbatū, fiebat, vt plerumq; detrimentum, per eorum insolentiam paterentur suæ reip. cōsuetudinum, priuilegiorum, quam habere videbantur libertatis. Quæ tantisper pertulerant, A.D.N. clↄ.cccc. iii. donec postremò, cū ab Abbatibus nulla remedij spes alia esset, armis ius suum aut quærere, aut tueri cogerentur, multisq; defunctæ feliciter prœliis, tandem in vnum fœdus, vnamq; remp. conuenirent. quam Rupertus Imp.

Con-

Constantiæ probauit, Fridericus Imp. priuilegiis auxit,& in tutelam Imperij suscepit. Primo quidem amicitia, & fœdere perpetuo VII. Ciuitatum Tiguri, Lucernæ Vraniæ, Suitiæ,& Siluaniæ, Tugij, & Claronæ opes suas confirmarunt, Mox cognita eorum forti, & fideli opera in numerum Ciuitatum venerunt,& XIII. effecerūt. Hactenùs de XIII. Heluetiorum Ciuitatibus, & quo ordine in fœderis societatem venêre. Nàm mox Vranienses quidem Tigurinis: Suitenses Bernensibus: Siluanij Lucernatibus: & postremò Friburgenses Basiliensibus publicis in conuentibus loco cessere, adeò parum ambitio, vt aliæ malæ cupiditates apud cordatos, virosq; poterant. Restat vna quæstio.

A.D.N. clɔ. cccc. viii.
A.D.N. clɔ.cccc. lxvi.
A.D.N. clɔ.cccc. lii.
A.D.N. clɔ.Iɔ.xiii

Vtrum Heluetia omnis vnius Ciuitatis nomine rectè includi possit.

Cap. XIV.

QVI de rebus Heluetiorum mentionem habuerunt, aut de reipub. administratione scripserunt domestici, externiq; Heluetiam vniuersam, vnius Ciuitatis nomine comprehēdi posse pleriq; censuêre, quod eodem fœdere artissimè Heluetij omnes teneātur, summaq; sit inter eos libertatis, multarumq; rerum coniunctio, Conciliū prætereaab omnibus, eodem in loco, capiatur. Vnde si quis in fœderis societatem venisset, Ciuitate Heluetia donatū, aut in Ciuem Heluetium receptū, literis prodidêre. Mihi longè aliter visum. Cùm enim Ciuitas Cicerone auctore, non sit aliud *quam concilium, cætusq; hominum iure sociatus*, Omnes autem XIII. Heluetiæ ciuitates non modò eodem iure, aut legibus sed plerumq; diuersis institutis vtātur

Opinio eorum qui Heluetiam totam vnam Ciuitatem arbitrantur.

Ciuitatis descriptio In Parad.

Eadem confutata opinio.

tur nemini dubium est quin vnius ciuitatis notione censeri ratione nulla possint. Aliud enim libertatem eamdē, commercia, connubia habere communia, summa necessitudine coniungi, aliud eisdem legibus, eodem imperio, & iure comprehendi. Veneti, & Genuenses liberi vtrique contrahunt communiter, hospitia, connubia, magnam amicitiæ societatem habere possunt, etiam fœdere coniungi sempiterno: Non tamē quæ Venetorum eadē Genuensium Ciuitas. Nec obstat locorum diuersitas, vt primo lib. vidimus. Sed reges, & principes fœdere cōiunguntur, & sæpe ita stricto, vt eosdem amicos, hostesq; habeant: se non amicos solùm, sed fratres adpellent, nemo tamen propterea idem Galliæ, & Angliæ regnum rectè adfirmauerit, regna fœderata rectè dixerit. Neq; si adsit legū communitas eamdem ciuitatem efficias. Leges enim à Græciæ ciuitatibus Romani petierunt iisq; vsi sunt, ciuitatem tamen Græcorum, Romanorumq; vnam fuisse, dicere nemo ausit. Heluetiæ ciuitates non modo diuersis legibus tenentur plerçq;, sed imperio etiam omnes disiunguntur, nulla vt alterius iussu, aut mandato nisi sponte, omnino obligetur, suum imperium, suum ius, suam rempublicam habeat, alteri, nisi ex fœdere, & societate debeat nihil. Non ergo vnam Heluetiorum ciuitatem, sed XIII. Heluetias Ciuitates hactenus adpellauimus; quales olim Amphyctionum vrbes VII. Aetolorum III. Ionum XII. quæ videlicet fœdera inter se habuerunt, altera vt alteri ne damno, & noxæ esset, hostes autem communes communibus opibus, viribusq; persequerentur. cōmunes eas ob caussas etiam conuentus frequentare solitæ. Neq; Sueuici fœderis in Heluetiorum perniciem concepti, aut paullò antè Gallicarum vrbium ad exstirpandas hæreses, ferme diffe-

Liuius lib. III. annal.

Græcorum Ciuitates fœderatæ. Stra. Geog. Lib. VIII. Lib. IX. & lib. XIV. Pausanias pluribus locis.

rentia

rentia alia, quā quod ad tempus illud fuerit, & istoc esset: Heluetiorum perpetuum constituatur. Sicuti igitur non eodem iure, & imperio neq; iisdē legibus, nisi quas fœdera, & bellicæ constitutiones cōplectuntur, imo plerumq; diuersis obligantur, ita non vnam ciuitatē, sed XIII. Heluetiorum, vt diximus, fœdere perpetuo coniunctas ciuitates, neq; hos, aut illos ciuitate Heluetia donatos, sed in fœderis societatem admissos, vt opinor, rectè demonstrauimus.

De confederatione XIII. Ciuitat. Helu.

CAP. XV.

NEQVE huius confœderationis eadem ratio. Omnes sanè eodem fœdere quod contra vim est, & iniuriam attinentur: non tamē propterea vnaquæq; ciuitas alteri fœderata, aut ab ea contra quemuis hostem auxilium petat: sed eius, cum qua, primo & antiquissimo fœdere, societatem iniit. Ita Lucernenses si vim patiantur tres ciuitates vicinas Vraniam, Suitiam, & Siluaniam, itemq; Tuginos, & Tigurinos præsidium flagitabūt. Tigurini, & hos omnes, & simul Glaronenses. Bernenses trium ciuitatum prædictarum. Bernensium Friburgenses, & Salodorenses, & ita de ceteris. Sed id demū si publico eius ciuitatis consilio, quæ iniuriam passa est, bello persequendam decretū sit. Quamuis ne sic quidē nonnullis arma capere, aut auxilia à proxima, & ab antiquo deuincta ciuitate petere quandoq; liceat. Cognitiones enim quarumdam, ciuitates omnes sibi reseruarunt, earum maximè quæ tum quidem in hostium finibus, aut extra Heluetiæ antiquæ limites, proinde ad iniuriam opportuniores, ne scilicet aliqua

Confœderationis huius diuersitas.

fœderis fiducia, vt prona ad insolentiam mortaliũ mens, quasuis belli captarẽt occasiones. Illę ne cognita quidem publico consilio vi,& iniuria arma sument, aut auxilium petent, nisi probarint reliquæ ciuitates. Perspecta autem belli æquitate nulla tergiuersatione, & sine dolo malo parandum, dandum auxilium, proprio sumtu, si bellum totam Heluetiæ libertatem attingere videatur, eoq; numero qui quamuis condecebit: Si ciuitatis vnius opidum, aut arcem attineat, eiusdem stipẽdio; præsertim quæ machinis, & tormentis impenduntur. Et fermè hæc fœderũ omnium summa, de mutuo auxilio; quæ proinde, vt vocant, defensiua omnia. Sed sunt iisdem quoq; fœderibus, edicta, leges, sanctiones, quibus pace, belloq;, quibus priuatis, publicisq; inter se controuersiis vtantur: de stipendiis, de commeatibus, de limitibus, subditis, debitis, exceptionibus, vtroq; iure humano, & diuino, aliisq; pluribus, de quibus omnibus differere iam quidem nihil attinet. feceruntq; aliqui pauca, ex meo arbitrio cum Heluetiæ dignitate, & bono.

Fœderum capita generalia.

De republica XIII. Ciuitat. Helu.

CAP. XVI.

ADDAM de republica pauca, magis ostendendi, quàm explicandi voluntate. Ciuitates omnes aut Burgimagistris administrantur, (nomen hoc ciuium magistrum notat, rectè ex officio Præfectum vrbis voces.) aliæ Sculteris, antiquo vocabulo, quo æris alieni exactio, & super ea re lites continentur, vnde prætores, qui munere funguntur adpellãt. aut deniq; Ammanis, hoc quoq; ab officio nomine sumto. Ammani enim, quasi Amptmani, officiales. Vt verò

Ciuitatum reip. administrationis differentia. Vlpianus, de off. Praef. Vrb.

hæc

hæc nomina diuersa, ita respublicæ. Quæ Burgimagistris reguntur tribus habent, & vniuersa ciuitas in eas diuisa. Tales Tigurũ, Basilea, Schaffhusia. Reliquæ ciuitates quæ vrbibus coluntur Lucerna, Friburgum, Berna, tribubus quidem carent, sed hæ duæ etiã in classes quatuor, quaq; separata, ipsi signa vocant. Salodorum sane tribubus constat, sed summus magistratus Scultetus. Et harum administratio maximè mixta ex optimatibus, & populo. Populus enim vniuersus magistratus supremos legit, & ita deinceps creati tãquam optimates reipublicæ præsunt. At quæ vicatim, non vrbanatim habitantur Vrania, Suitia, Siluania, Clarona, Abbatiscella, Tugium opidum, & tres externæ Communitates, Ammanos habent, & maximè ex vniuersæ plebis arbitrio gubernantur, quæ proinde conuentu totius ciuitatis, ex tota incolarũ multitudine quot annis primo vere facto, magistratus, & primò Ammanum, mox Ammani vicarium, tum tribunum ærarij, præfectosq; qui cum imperio mittuntur, legunt, confirmant, abdicant, cuncta pro plebis voluntate, & fauentium numero, suffragantibus omnibus, (id fit per dextræ eleuationem) qui pubertatis annos attigêre. Iisdem in conuentibus leges, consuetudines, instituta, edicta, alia, publicantur, antiquãtur. Et hæ quoq; ciuitates in certas partes tributæ. Vraniorum sunt Communitates X. Suitiorum VI. Tuginorum IV. Glaronensium XV. Abbatiscellanorum XII. Nàm Siluania in eos qui supra, infraq; Carneam Siluam habitant, separatur. Ex his Communitatibus æquali numero lecti publicum consilium conficiunt, quo in consilio quæ rem tangunt vniuersam præcipuè pertractantur. Alia sunt enim iudicia in quibus lites, controuersiæ, res priuatæ, disceptantur. Quòd si maior negociatio incidat, duplicatur

 tripli-

triplicaturq; consilium; eo quod quiuis Senator alium sibi, aut tertium adiungit, pari secum in ferenda sententia, super re quæ geritur, auctoritate. Ciuitates quæ tribus habent, omnes quidem ex tota multitudine Burgimagistrum, æqualibus suffragiis, sublegunt, sed senatum ex suo quæuis tribus numero, duobus, aut pluribus in eum sumtis. Et is plerumq; in omnibus ciuitatibus duplex, maior, minor à numero consiliantium. Ille res graues, & quæ totam rempub. concernunt: hic quotidianas ciuium, & subditorum controuersias audit, iudicat: ita diuisis partibus, vt huic quidem maior auctoritas; illi maior potestas adsit. Multa prætereà sunt officia, quæstiones, ædiles, curatores, scribæ, vt plerisq; in optimè constitutis ciuitatibus, eadem potestate, & munere. De quibus illa de caussa manum abstineo, vti & de multis aliis quæ super hac re disputari, tradiq; possint, mihi aut alteri, in aliud tempus differendi, scribendiq; seposita materia. Et de republica Heluetiorum liber editus, de quo nihil habeo dicere.

De Municipiis Heluetiorum, eorum iure, & Republica.

CAP. XVII.

PRæter XIII. Ciuitates, quarum totius fermè antiquæ Heluetiæ suprema potestas, multa sunt opida quæ suam remp., suos magistratus habent, adeoq; præter maiestatem, vt antiqui loqebantur, Ciuitatum, & summum Imperium, nihil illarum agnoscunt, quæ quidē opida rectè Municipia vocare, antiquo vocabulo, & Romano arbitror. *Municipia*, inquit Paullus, *id genus hominū dicitur, qui cùm Romam venissent, neq; ciues Romani essent, participes tamen fuerunt omnium rerum ad munus fungendum*

Municipij descriptio de verborum signif. Vide Fest.

dum vnà cum Romanis ciuibus, præterquam de suffragio ferendo, aut magistratu capiendo, sicuti fuerunt Formiani, Tusculani, Cumani, &c. Vnde quoq; Agellius rectè, *Municipes*, inquit, *sunt ciues Romani ex municipiis, suo iure, & legibus suis vtentes, muneris tantùm cum P.R. honorarij participes, à quo munere capessendo adpellati videntur, nullis aliis necessitatibus, neq; vlla P.R. lege adstricti.* Adeoq; Municipes erãt, quod de Cæritibus Strabo dixit, nomine, non re, Romani ciues, qui videlicet suo iure vterentur, & remp. separatam haberent, eaq; conditione essent, vt nec suffragium ferrent, nec magistratum caperent, sed munus honorarium obirent, hoc est, honoris caussa in legione stipendia facerent, vt R. ciues, non vt in auxiliis socij. Talia sunt in Heluetia, Aquæ, Bremgarte, Mellinga, Rupertiuilla, Damasia, Vitodurum, Tobinium, Arauia, Surbsca, Villisouium, Pontes, Sempachum, Saruuegaunum, Statio Rhætorum, Paterniacum, Lausanna, alia nonulla, quæ suam, vt diximus omnia habẽt in potestate rempublicam, suosq; magistratus, leges, consuetudines, instituta, quamuis non eadem prorsus ratione. Nãm sunt inter illa quædam, quæ absolutam habent suos magistratus legendi, confirmandiq; auctoritatem: alia legendi quidem, sed confirmatio Ciuitatum est, nec omnium, sed earum in quarum dominatu sita. Tria quoq; prima opida, cùm bello vltimo Austriaco se VIII. Ciuitatibus nomine Imperij dedissent, aliquot post annis instantissimè easdem deprecatæ sunt, vt eius condicionis sibi literas, & testimonium impertirentur, dederuntq; Ciuitates, quibus literis profitebãtur, tria illa opida Imperij R. nomine se ante annos XXXV. occupasse, adeoq; ea dici posse Imperij, & Imperialia esse. Non quòd Imperij membra implerent, vt reliquæ Imperi-

Lib. V. Geog.

Municipia Heluetiorũ.

A. D. N. clↄ. cccc. xv.

A. D N. clↄ .cccc. lv.

ales Germaniæ vrbes, quæq; proinde intereſſent, agerent, conſulerent, conuentibus, & comitijs Imperialibus, ſed quia, vt iam adnotauimus, tempore Conſtantienſis Concilij, Imperij nomine, & in eius manus, Ciuitatibus deditionem feciſſent. *Acta hæc Badæ, menſe Iulii, die Lunæ poſt feſtum D. Iacobi Apoſtoli.* Horum omnium opidorum, aut municipiorum, qui ſummum magiſtratum gerit Prætor, ſiue Scultetus, qui plerumq; à ſenatu, nonnullis ab omni populo legitur. Senatus fermè XII viris cōſtat. Reliquos magiſtratus tribunus ærarij, ædiles, &c. idem ſublegit. Et his pleriſq; iuriſdictio non ſolùm Ciuilium, ſed etiam Capitalium. Eſt & Gerſauia ad magnum lacum medio inter Lucernam, & Vraniam propè interuallo, Comunitas ſui omninò iuris, & libertatis, adeoq; eodē, quo primæ quatuor Ciuitates Lucerna, Vrania, Suitia, Siluania fœdere incluſa, licet nominatim in eo non adſcribatur. Vnde eā ob cauſſam poſteà editæ literæ, quibus fatentur eædē quatuor Ciuitates, ſe in eadem condicione, iure, punctis, & articulis Gerſauienſes habere, & complecti, qui primi fœderis inſtrumēto contineantur. *Actum exeunte Auguſto, Anno D. CIↃ.CCC.LIX.* Iisdem in literis & condicione Veggenſes, vicini poſiti, confirmatiq;, ſed Lucernatibus ſponte ſeſe poſteà ſubiecēre.

Earum reſpublicæ.

Gerſauiæ ſtatus, & condicio.

De Præfecturis Heluetiorum, & earum adminiſtratione.

CAP. XVIII.

Præfecturarum diuiſio in tranſalpinas, & ciſalpinas.

AD Municipia iungam Præfecturas quæ Ciuitatum communi imperio adminiſtrātur. Illæ omninò decem: ſed in duplici diſcrimine. Aliæ enim Tranſalpinæ Heluetiis dictæ, quòd trans Alpes, & in Italia: aliæ in

tra Heluetiæ limites. Italicæ sunt Comitatus tres, Bilitionensis, Luganensis, Locarnensis. Sed Bilitionensis trium Ciuitatum est, Vraniæ, Suitiæ, & Siluaniæ, totidemq; præfecturas efficit, quæ proinde per vices reguntur, ære * coemtus, post armis defensus, & demum retentus. Reliqui duo in totidem pariter præfecturas quisq; separatus, Luganensis in præfecturam Luganum & Mendrisium: Locarnensis in præfecturam Locarnum, & Madianam. Omnibusq; præterquàm Abbatiscellanis, Ciuitatibus parent. Has regiones quondam Maximilianus Sfortia, Heluetiis, quorum opibus, & armis pulsis tota Italia Gallis, statum Mediolanensem receperat, stipendij, honorarijq; loco vltrò dederat, consignaratque; , ipsi posteà per difficillima bella armis obtinuêre. Nunc vicissatim Ciuitatibus regũtur, misso in biennium præfecto, qui ciuilia, criminaliaq; iudicia persequitur. Reliquas in Heluetia quinque Præfecturas conficiunt Comitatus tres, Aquensis, Turgouiensis, Sarunegaunẽsis: & Regusci, quæq; liberæ Prouinciæ nomen habet. Sed neq; hæ omnibus Ciuitatibus subditæ, Comitatus enim Turgouiæ, Sarunetes, libera Prouincia septem Ciuitatibus Tiguro, Lucernæ, Vraniæ, Suitiæ, Siluaniæ, Tugio, Claronæ, administrantur: Iisdẽ Comitatus Aquensis paret, sed & Bernensibus: Itemq; Rhegusci, sed adsumtis in societaten, qui prius tenuerant, Abbatiscellanis: Libera Prouincia, & Comitatus Aquensis in earum Ciuitatum potestatem venit, bello quod iussu, & mandato Concilij Constantiensis, & Sigismundi Imp. Friderico Austriaco intulere. Comitatũ quoq; Prouincialem, vulgò, Landtgraffiatum Turgouiæ occuparunt illo pariter bello, quod Pij II. Pontif. auctoritate, & præcepto Sigismundo Austriaco fecerunt. Sarunetium Comitatũ ven-

Italicenses Præfecturæ.

A. D. N. clↄ. cccc. xxii.

A. D. N. clↄ. lↄ. xiii

Præfecturæ Heluetiæ.

A. D. N. clↄ. cccc. xv.

A. D. N. clↄcccccc. lx.

A. D. N
clↄ cccc.
lxxxiii
A. N. D.
clↄ. cccc.
xc.
Earum administratio.

didit iisdem Ciuitatibus Georgius Comes Verdenbergẽsis: Rheguscos deniq;, cùm Abbatiscellani obtinerent soli, perdiderunt bello Rosacensi. Has in Præfecturas Ciuitates, vt in ceteris, singulis biẽniis ex ordine præfectos mittunt, qui fermè secundum eorum populorum leges, consuetudines, instituta, priuilegia rem gerunt, iudicantq́;, & factorum rationem, reipublicæq́; quotannis, omnes, Italicæ quidem missis ad hoc legatis, Lugani, reliquæ Aquis, mense Iulio, Ciuitatibus, quibus tenentur, reddunt, quo quidem tempore etiam Adpellationibus audiẽdis locus, spatiumq́; ponitur. Et hæc vera, antiqua, & prima Reip. Romanæ forma, in se, municipia, & præfecturas contributa, quæ posteà orbem terrarum amplexa Sociis, & Fœderatis secundas reliquit. Hinc de Sociis primò Heluetiorũ: tum Fœderatis disserã, eorum deinceps origines & remp. præcipuè Sociorum ostendam: Quæ vbi breuibus composuero, proposueroq́;, officio, certè instituto functum arbitrabor. Nàm Heluetiorum fortia facta, patrataq́; pro libertate, pro gloria, pro Regibus, Principibusq́; fœderatis bella, inde per tempus exponentur.

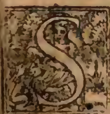
FRAN-

FRANCISCI GVILLIMANNI DE REBVS HELVETIORVM.

LIBER IV.

De Socijs Heluetiorum, eorum origine, conuersionibus, statu, & republica.

SOCIVM his fermè verbis descripsisse existimatus Cicero, *qui se in negocio coniunxit societatis omnium bonorum*, idem socios putandos scribit, *quos inter res communicata esset*. Sed hæc in priuatis: ita tamen, vt inde quæ sociorum S.P.Q.R. ratio fuerit, cognoscas, nempe qui ita suas opes, viresq; cum Romanis coniunxerant, vt iis pro necessitate, & eorum fide vterentur. Vnde sociorum præcipua laus bonorum, & fidelium adpellatio, quod Liuius pluribus locis ostendit. Antiochum enim per legatos petiisse tradidit. *Imperaret sibi P.R. quæ bono, fidelique socio regi, essent imperanda.* Et Hieronis legati, *Itaque*, inquiunt, *quamquàm probè sciat, magnitudinem P.R. admirabiliorem propè aduersis rebus, quàm secundis: missa tamen à se omnia, quibus à bonis, fidelibusque socijs bella *iuuari soleant.* Apud eumdem Carthaginiensium legati, *se bonorum, fideliumque sociorum* mune-

Orat. pro Roscio Am. Lib III. in Verr.

Sociorum P.R. descriptio.

Annal. Lib. xlii. Lib. xxii

**Ferebant autem socij auxilia, milite, & signis separatis.*

Lib. lxiii.

muneribus sæpe functos esse memorant. Et fermè obseruatum habeo in hanc formam Senatum decernere consueuisse, eos, quibus cum amicitiã, societatemq; inirent, *viros bonos, sociosq́;, & amicos adpellari, & in sociorum formulam referri, locum illis, & lautia* * *praberi.* Legati deinde Sociorum quatuor fermè ex caussis Romam ventitabant, aut vt auxilium pollicerentur, implorarentue, vel vt parta aliqua nobili victoria gratularentur, aut deniq; suas querellas ad senatum vt deferrẽt, quæ quiuis facilè intelliget, qui non in historia R. præcipuè Liuij, hospes. Sociis sanè defendendis totum propè terrarum orbem in Romanorum potestatẽ venisse memorabili ellogio, nescio quàm verò, dicere ausus Cicero. Eiusdem fermè cõdicionis socij Heluetiorum qui videlicet, non solùm auxilia, militem, arma, commeatum, ductum, sumtum, per bella promittunt; sed omnia munimenta, arces, opida, in potestate, veluti, & vsu, hoc est, semper aperta relinquunt. Tales sunt præcipuè Abbas, & opidũ S. Calli, Rhæti, Valesiani, Rottuillani, de quibus singillatim pauca expediam.

Sociorum formula.

Ita vocabãt munera, quæ legatis exterarum gentium dabãtur prius dautia nominata. Plutus Lauteia dicit quæstionibus R.

Sociorum Heluetiorum Cur ratio.

De Abbate, & Opido S. Galli.

CAP. I.

SI Originem Monasterij S. Galli, longè nobilissimi, & tota Germania principis, ante oculos posuero, eadem opera, qui sit Opidi ortus docuero. Nàm ipsum ex Monasterio, vtì plura alia per Germaniam. S. Gallus Columbani viri, & sanctitate, & miraculis præstabilis discipulus fuit, vterq; natione, vt creditur, Hybernus. In Galliam primò, deinde in Heluetiam, & relicto in ea Gallo, Columbanus in Italiam profectus est. De hoc ita Aimo, *Regni,* inquit, *Theodeberti, ac Theodorici anno XIV.*

De origine Monasterij, & opidi S. Galli. Lib. III. cap. xcv. A. D. N. Iɔ. c. xiv.

beatus

beatus Columbanus ab Hybernia, Oceani insula progressus, primùm à Theodeberto suscipitur. Demum propter confluentium ad se populorum multitudines inde migrãs, & solitariam agere vitam cupiens, ad regnum Theodorici transiit, atq; in loco, cui* Luxouium nomen est, à præfato rege habitare est iussus. Ad quem visitandum dum frequenter rex adueniret, ac à viro DEI cur relicto legitimæ coniugis matrimonio, adulterinis deseruiret commixtionibus argueretur, illeq; ad obediendũ eius salutaribus monitis aurem cordis inflecteret, auia Brunechildis, vipereis antiqui hostis inflammata incitamentis, aduersus S. Columbanum commoueri cæpit acriùs. Sed sanctus vir illius malitiæ obuiam ire parans, ad eam in Bruchaniacho villa commorãtem properat. Cui regina cum nepotibus suis Theodorici filiis occurrens, orabat, vt regiam prolem benediceret. At ille ait nequaquàm illos regalia sceptra suscepturos, eò quòd de lupanaribus emerserint. Regina indignata pueros præcepit abire, & ipsa post paululùm est secuta. Viro autem Domini ad propria regredi festinante, & regiæ aulæ limem pede tangente, subito fragore totius mota est domus fabrica. Sed nefandissimæ mulieris mens non est commota, imò maiori iracundiæ igne succensa. Verebatur enim quòd omni extorris dignitate pelleretur à regno, si rex, posthabitis meretriciis delinimentis, alicuius regalis femina potiretur coniugio. Interdixit igitur egressum, & regressum à monasterio, tàm sancto viro, quàm fratribus cum eo manentibus, præcipiens suis Optimatibus, vicina cœnobio loca colentibus, ne quemquam exire permitterent, vel progressum hospicio susciperẽt. Donec vir sanctus, vt eam à tanta moneret desistere pertinacia ad Palatium perrexit. Eo fortè die Theodoricus cum auia sua in Spinsia residebat villa, nunciaturq; ei hominem DEI pro foribus stare, nec in iisdem ædibus hospitare velle. Tunc rex iram Domini sibi imminere veritus,

Lusseul-Monasterium S. Benedictini S. Columbano conditum, cum ibi opidum stetisset, quod bellis ciuilibus eo tempore euersum ad solitudinem vogesi montis. Luxonia aquæ, therma ex aquis suapte calidis.
Valafridus.
Rhegino.
S. Columbani prophetia de regiis liberis spuriis.
Miraculum.
Brunechildis malitia.

melius dixit esse virũ Dei, opportunis subsidiis, honorare, quã Deum ex seruorum eius offensa ad iracundiam prouocare. Iussit ergo, regio cultu, quæcumq; erant victui necessaria parari, & Domini famulo per ministros proprios deferri: Quod dum illi maturatò implessent, beatus Columbanus seuero, vt erat, vultu respiciens in eos, inquirit quid sibi ista velint. Dictum ab eis est alimenta in suos, suorumq; vsus à rege directa, quib. ille, Non, inquit, teste scriptura, accepta sunt Deo impiorũ munera, itaq; non oportet eius seruos suscipere quæ ipse probatur odisse. Post hoc verbum vasa cuncta in frusta dirupta, vinum ac sicera solo fusa, ceteraq; separatim sunt dispersa. Pauefacti regij ministri ad regem reuersi rei gesta ordinem promunt. Rex nimio terrore perculsus diluculo cum auia ad virum Dei properat, precantur de commissis veniam, pollicentur in reliquum actorum suorum emendationem. His pacatus promissis ad monasterium rediit: Verùm hæc pollicitatio nullius efficacis protulit fructum operis. Nàm Theodoricus in cæno luxuriæ, vt antè consueuerat, est obuolutus, & Brunechildis animus semel nequitia imbutus à persecutione beati viri nequaquam est immutatus, quin potiùs eò vsq; processit spiritus immanitatis ferox, vt suaderet nepoti sanctum Dei in opidum Vesontionum exsilio relegari, indeq; reuersum vsq; ad maris Britannici litora deduci, vt transfretato freto, numquàm de cetero Galliarum reuiseret arua. Cumq; vir Domini secundum sui propositum animi deliberasset ad patrium solũ nullo modo regredi, per regnum Theodeberti ad Italiam transiens, cœnobium quod Bobiũ dicitur, construxit, plenusq; sanctitatis & dierũ migrauit ad Dominum. Hactenùs Aimo. Regni Theodeberti, vt alio loco perspeximus, Heluetia Allemannica pars. In Heluetiam verò cùm venisset Columbanus vnà cũ sociis, primò Tucconiæ, qui in supremitate Tigurini laci, ea tempe-

S. Columbani seueritas.

Aliud miraculum.

Bobium est statu Mediolanensis ciuitas, propter montes Lucanos. Comitum Veramensium. Opidum ex Monasterio natum. In eo Episcopus Bobiensis.

S. Columbanus primo Tucconiæ prædicauit.

ſtate, vicus erat, nunc deminuẽte vnda, aut dilabente, discedenteq́; duobus circiter ſupra eumdem lacum paſſuũ millibus, ad Limagum, in Finibus, conſiſtere, tamquàm loco ad ſolitudinem comparato, & quia idololatris omnia plena adhuc, Chriſtum Saluatorẽ nunciare cepit. Sed exiguo profectu, nimia incolarum peruicatia. Valafredus Strabo antiquus, qui videlicet ſub Pipino & Carolo Magno vixit, & probus auctor, cùm de Theodeberto rege & Columbano, ſociisq́; eius in Italiam, per Allemanniã, hoc eſt, Heluetiam, proficiſci volentibus ita diſſeruiſſet:

A.D.N. DCC. lx. & deinceps.

*Moleſtè ferens rex tantorum diſceſſum virorum, pollicitus eſt eis intra terminos regni ſui ſe reperturum loca venuſta, quæ famulis Dei, & ad incolendum eſſent commoda, & ad inſtruendas * verbo veritatis circũpoſitas nationes opportuna. Vir Dei ſemen verbi in cordibus gentium plantare deſiderans, aliquãtiſper moraturũ ſe promiſit, ſi regia auctoritas factis dicta firmaret. Accepta igitur à rege licentia eligendi locum, vbicumq́; voluiſſent, dum loca plurima perluſtraſſent, venerunt intra partes Allemanniæ ad fluuiũ qui Limagus vocatur. Iuxta quem ad ſuperiora tendentes, peruenerunt ad lacum Turicinum, cumq́; per litus ambulantes, veniſſent ad caput lacus ipſius, in locum qui Tucconia dicitur, placuit illis loci qualitas ad inhabitandum. Porrò homines ibidem commanentes crudeles erant, & impij, ſimulacra colentes, idola ſacrificiis venerantes, obſeruãtes auguria, & diuinationes, & multa quæ contraria ſunt cultui diuino, ſuperſtitioſa ſectantes. Sancti igitur homines, cùm cepiſſent inter illos habitare, docebant eos adorare Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, & cuſtodire fidei veritatem. Beatus quoq́; Gallus, ſancti viri diſcipulus, zelo pietatis armatus, fana, in quibus dæmoniis ſacrificabant, igni ſuccẽdit, & quæcumq́; inuenit oblata demerſit in lacum. Quæ*

Lib. I. ca. VI.

Quatenus idololatræ erant.

Eod. lib. cap. IV.

Limagus.

Lacus Turicinus.

Tucconia.

Tucconenſium natura & mores, religioq́;.

Egregius B. Galli zelus, in demoliendis idolis.

caussa permoti ira & inuidia sanctos insectabantur, & communi consilio Gallum perimere voluerunt. Columbanum verò flagellis cæsum, & contumeliis adfectum de suis finibus proturbare, fecissentq; nisi beatus Columbanus *non timore persecutionis perterritus, sed amore spiritalis lucri persuasus, contumacium sterilem turbam* reliquisset, *ne inaniter arida corda diutiùs irrigaret, qui beneuolis mentibus quàm plurimũ prodesse interim potuisset.* Quapropter inde digressus, *peruenit in castrum quod Arbona* vocabatur, vbi Villimarij Presbyteri hospitio acceptus est, & eodem mox indice, & comite Brigantium se contulit, quòd quærente ex eo Colũbano, an *sciret aliquem in solitudine locum, in quo cellula fieri potuisset, custodiis aliquamtulũ regularibus opportuna,* ipse respõdisset, *in hac solitudine locus quidam est, antiquæ structuræ seruans inter ruinas vestigia, vbi terra pinguis, & fructuaris prouentibus apta, montes per gyrum excelsi, eremus vasta, & imminens opido, planicies copiosa victum quærentibus fructum laboris.* Brigãtium cùm venissent, *Oratorium in honore sanctæ Aureliæ constructũ, adierunt, probataq́; loci, & situs qualitate, circa Oratorium mansiunculas sibi fecerunt.* Sed in quo loco, & templo non minus etiamtunc inter Christianos, idololatriæ, & impietatis vigeret studiũ: *Repererunt,* ait Valafredus, *in templo tres imagines æreas deauratas, parieti adfixas, quas populus, dimisso altaris sacri cultu adorabat, & oblatis sacrificiis dicere consueuit, Isti sunt DII veteres, & antiqui, huius loci Tutores, quorum solatio & nos, & nostra perdurant, vsque in præsens.*

S. Columbanus cum sociis Tucconia abiit & quare. Eod lib. cap. 5. Arbonam peruenit. Et inde Brigantium se contulit.

Situs Brigantij elegans descriptio.

S. Columbanus Brigantij cellulas constraxit.

Brigantij idololatria. cap. VI.

Contra eam impietatem cùm, hortatu Columbani, S.Gallus, non minùs Germanicè, quam latinè doctus, multis disseruisset postremò non secus atq; Tucconiæ fecerat, *in conspectu omnium arripiens simulacra, & lapidibus*

S. Gallus linguæ Germanicæ peritus, eiusq; Brigantij acta.

in frustra comminuens, proiecit in lacum, multis intereà con uersis, sed plerisq; indignantibus, & frementibus. Quamobrem falsò apud Allemanniæ ducem Gunzonem accusati, *venationem publicam in eisdem locis propter illorum infestationem peregrinorum esse turbatã,* discedere inde quoq; iussi sunt. Et Columbanus quidem in Italiam ad Agilulphum Longobardorum regem profectus est, cum sociis: Gallus verò cùm febri decumberet, nec tantum itineris suscipere auderet, manere solus coactus, ad Villimarium demum presbyterum rursum se trãsportandum curauit. Atq; hac febris occasione, tantum tanti viri Thesaurum, his in locis, superauisse voluit sæpius memoratus Valafredus. Vnde eius exclamationes, *O infirmitatem omni humano robore fortiorem, O febrem omni laude colendam, O languorem sanitati, & gaudiis adscribendum. Exemplo enim Domini pro nobis Gallus doluit vt animarum morbos prædicatione sacra depelleret. Ire cum magistro non potuit, vt nobis viam veritatis ostenderet. Verè patiens, & misericors Dominus in prædicatoribus suis iampridem contemtus, dum conuersionem peccatorum sustinet, doctorẽ, ne errantes deserat, retinet.* Breui verò cùm reualuisset cura præcipuè Magnoaldi, & Theodori diaconorum, quos ei Villimarius hac super infirmitate præfecerat, ipse verò solitudine nihil potius haberet, duce, & comite eodem Magnoaldo in eum se contulit locum, nouem ab Arbona circiter passuum millibus, tãquàm per ea tempora vastum, & solum vbi nunc monasterium S. Galli, & inde opidum, ab ipso auctore, & patrono; quem locum, sumta virga colurna, & in crucem formata, humiq; fixa nõ solùm dæmonum ludibriis, & variis phantasmatis liberauit, sed etiam, quibus adundabat, serpentibus. *Nàm diabolo inde expulso, dignum erat, vt animal,*

Gunzo Allemanniæ dux & apud eum Columbanus falsò accusatus. Cap. VII.

S. *Columbanus Brigantio discedere iussus in Italiam abiit. remanente Gallo, & qua ex causa* cap. VIII.

Isaiæ cap. LIII.

S. *Gallus in solitudinem se contulit.* Cap. x. xi.

antiqua cõsuetudo initiandi loca sacris destinata.

S. *Galli miracula eo vbi nunc Monasterium loco.* Cap. xII.

Cap. XIII. *per quod hominem deceperat, habitationi cederet sanctitatis.* Mox triduano confecto ieiunio, *locum quem spirituali militia prouidebat, parsimonia consecrauit initiis* & inde Cellam condere cæpit. Intereà dæmon Gunzonis, qui sanctos Brigantio eiecerat, filiam Fridbergam pulcritudine excellentem, & Sigeberti Austrasiæ regis sponsam, inuasit, obsedit, torsitq; crudelibus modis, hoc ipso prætextu. Vnde eius ad Diuum, exsilium, & sedem aliam imperantem, verba, *Ego planè ob vltionem iniuriæ, quam dux iste tibi, & socius tuis irrogauit, filiam ipsius inuasi, & sic eiicis me?* Sed S. Gallus & spiritum malignum expulit, & virginem sanitati pristinæ, decoriq; quem per amentiam, amiserat, restituit, *signo vexilli salutaris* illam *muniens*, licet frustra tentassent à rege missi Episcopi; quibus tot, & tantis beneficiis adductus Gunzo non solùm vt Episcopatum Gallus susciperet, qui post Gaudentij Episcopi Cōstantiensis mortem, post trāslationem Vindouissa tertij, vacabat, deprecatus est, sed, cū abnuisset, & Ioannem ex discipulis vnum substituisset, maximis munerib. adfecit, quæ mox in pauperes Diuus erogauit, *Præfecto* verò *Arbonensi* imperauit, *vt cum omni plebis officio iret ad locum Cellæ, & quæcumq; necessitas poposcisset ædificia, iuxta viri DEI dispositionem construeret.* At Sigebertus cùm ex ipsa Fridberga, quam ad se, vt matrimonium iniret, Metas perduci curauerat, quæ acta essent, cognouisset, Gallumq; *in publicis*, hoc est, quæ fisci regij essent, *inter alpes Rhætiarum, & Brigantini marginem lacus, commorari possessionibus, iussit fieri conscriptionem firmitatis, vt vir sanctus locum quem incolebat, per auctoritatem regiā obtineret, auri quoq; libras duas, & argenti pondo totidem cū epistola concessionis iam dictæ, per suos nuncios viro DEI destinauit, se sacris eius orationibus commendās attentiùs: Gun-*

S. Gallus filiam Gunzonis dæmonum obsidio liberauit. Cap. XVII. S. Crucis energia.

A. D. N. DCXXVIII Episcopatū Constantiensem refutauit. Gunzonis liberalitas, & gratitudo erga Gallum. Cap. XVIII

Cap XX. Sigebertus Austrasiæ, & Allemanniæ rex primus Monasterij S. Galli locupletator, & auctor.

zoni

zoni autem duci præcipiens, vt si solitudinis incola vellet, solatiorum et copiam ad ædificandam Cellam subministraret. Atq; hæc prima Monasterij S. Galli incrementa, hic ortus, hæc celebritas. S. Gallus cùm monasterium, hac ratione amplius fabricasset, socios ad numerum duodecim coegisset exita iam ætate, Vilimari antiqui hospitis precibus dedit, vt ad Arbonam reuiseret, vbi paullò post febri correptus mortem obiit. *XVII. Kal. Nouembris, expletis nonaginta quinq; annis suæ ætatis.* Quem cùm eodem in loco sepelire, & *arcam qua claudebatur cadauer feretro impositum ad fossam, sepulturæ conarentur deferre, nullis viribus vsquàm potuit commoueri.* Vnde Ioannis Episcopi cõsilio, equos duos indomitos feretro admouerunt, hac quoq; ratione DEI voluntatem periclitaturi. *Equi autem in neutram partem declinantes, recto itinere perrexerunt ad Cellam viri Dei, Quò cùm peruenissent depositum est feretrum ante Oratorium. Discipuli autem eius, eleuantes pij doctoris reliquias, intulerunt, & ante altare posuerunt.* Hæc de sancto Gallo, & hactenùs: fortasse pluribus, sed ea maximè ex caussa, quòd qui antè, hac de re, scripserunt, aut obtrectatores peruerterunt, aut oppresserũt, vt omnis monasticæ, hoc est, veræ & antiquæ disciplinæ hostes, ita in beati Confessoris, tantisque clari miraculis laudem & memoriam æmuli, an inuidi; cùm intereà monachorum bonis, & possessionibus vitam, liberosq; tolerarent. Et cætera humana vtcumq; transmittas: De DEO, & sanctis eius non nisi impiè taceas. Certè ea sunt in omnem pagum Tigurinum S. Galli viuentis, & posteà in Diuos relati, bona, meritaq;, vt meritò patronus, & tutelaris haberi debeat, & possit, & fortasse consequeretur, quotidianis nunc quoq; per multorũ sustentationem beneficiis, nisi monachus esset. Quo pacto posteà

S. Galli mors Arbonæ.
Cap. XXVIII
A. D N. DCXLIII.
Cap. XXIX.
Miraculum.

Cap. XXXII.
Vt ad Cellam suam sancti corpus relatum.

Carolus Martellus, & deinceps Pipinus filius Maior Franciæ, qui etiam regnauit, S. Galli Cellam, Othmaro nobili Curienſi, cum priuilegio, & donis cōmendarit, primumq; eum Abbatem conſtituerit, ſumta S. Benedicti regula, magnasq; acceſſiones monachi fecerint, diſertim, & copiosè, vt cetera Valafridus. *Poſt venerandi*, inquit, *patris beati videlicet Galli confeſſoris Chriſti, glorioſam depoſitionem, quotidianas excubias apud ſacri corporis eius reliquias quidam religioſi clerici, vel diſcipulatus eius memoria, vel diuino amore ſuccenſi, per multa annorum curricula, ſcilicet quaſi à temporibus Dagoberti regis vſq; ad Carolum patrem Carlomanni, & Pipini ad laudem Chriſti adminiſtrabant. Igitur cùm fama virtutum quas Dominus per Confeſſoris ſui merita piè quærētibus exhibere dignatus eſt, longè, lateq; circumpoſitorum mulceret aures populorum, cæperunt vndiq; alacri deuotione ad tanti patris ſuffragia poſtulanda concurrere, eumdemq; locum ob ſuæ diuturnitatem memoriæ multiplicibus ſubſtātiæ, & poſſeſſionum amplificare donariis. Cumq; res hac largitate fideliū collatæ, aliquamtulæ monachorum congregationi viderentur ſuppetere potuiſſe, Vualdramnus quidam, ad cuius paternam poſſeſſionem termini vaſtæ ſolitudinis in quibus vir DEI Cellam conſtruxerat, pertinere videbantur, videns res collatas à quibuſdā præſumtorib. inordinatè tractari, religioſum quemdam presbyterum, Othmarum nomine, cui ſummam earumdem committeret rerum, à Victore tunc Curienſium Comite, impetrauit, & ei Cellulam cum omnibus ad eam pertinentibus commendauit.*

Poſtmodùm conſilio cuiusdam Ducis, nomine Nebi, perſuaſus, ad præfatum principem Carolum, cum eodem Duce properauit, ipſiq; eamdem cellam proprietatis iure contradidit, & vt Othmarum presbyterum eidem loco præficeret exorauit. Annuens

Lib. I I. *cap. x.*

Obiit Dagobertus. A. D. N. Ɔ c. xlv.

Carolus Martellus Galliæ Maioratum iniit. A. D. N. Ɔ. cc. xviii

Monaſterij S. Galli incrementa ex libertate vicinorum nobilium, & miraculis quotidianis eius loci.

Valdramus Comes Monaſterij S. Galli protector, & Aduocatus.

Othmarum presbyterum Monaſterio præfecit.

nuens petitioni eius princeps, Othmaro ad præsentiam suā vocato, locum commendauit, & vt regularem inibi vitam instituere studeret, præcepit. Qui regressus arripuit statim boni pastoris initia, & undiq; versum habitacula, monachorū vsib. congrua, dispositè construens, eiusdem Sancti statum loci vtilitatibus diuersis aptauit. Sed cùm iam dictus Princeps temporaliter regnandi, & viuendi finem fecisset, duobus filiis Carolomanno, & Pipino administrationem regni reliquit. Carolomannus itaq; paucorū decursib. euolutis annorū, ob amorē regni cœlestis secularis gloriæ pompā deposuit, & cū caussa quietioris vitæ Romam tenderet, in viciniam supradicti loci deueniēs, ad idem monasterium caussa orationis accessit, audiensq; assiduis signorum virtutibus eumdem locum, pro beati viri meritis, a Domino illustrari, dixisse fertur, Tenuis quidem hic locus est facultate, sed pro meritis beati Galli celebri diffamatus rumore. Cumq; vellet ibidem degentibus aliquod suæ largitatis conferre solatium, sed retractaret, à negotiis se regni disiunctum explere non potuisse quod voluit, fratri rescripsit, vt sui amoris intuitu eidem monasterio aliquod regiæ largitatis solatiū digneretur impendere. Cùm igitur ab Othmaro abbate præsentatam Pipinus Princeps accepisset epistolam annuens petitioni fraternæ, libellum quem Benedictus pater de cœnobitarum conuersatione composuerat, eidem abbati tradidit, & alia regiæ dignitatis impertiens dona, id ei sub omni diligentia iniunxit, vt in loco sibi commendato ad supplendas B. Galli excubias, regularis ordinem institueret vitæ. Atq; vt meliùs posset quod iubebatur efficere, concessit illi quosdam tributarios de eodem pago, vt & illis collaborantibus, officinas fratrū vsibus necessarias cōstrueret, & vectigalia, quæ annuatim regiis redditibus inferre debebant, ad sustentationem fratrū sub cōmemoratione largitatis eius haberet. Et ne cuiusquā auari-*

Carolus Martellus Maior Galliæ Othmarum confirmauit.
S. Galli Cella monastico instituto accommodata.
A.D.N. Ↄ. cc.xli.

Carolomannus monasticā professus ad S. Gallum se contulit.
Adsidua apud S. Gallum miracula.
Eiusdem de Monasterio S. Galli sententia.
Pipinus Maior Franciæ tradidit Othmaro Regulā S. Benedicti multisq; beneficiis adfecit.
Mancipia regia Monasterio S. Galli adsignauit.

tia tanti incrementis obsisteret boni, diuturnæ firmitatis epistolam fecit conscribi, & vt moris est, circumspecta roborari cautela, quo deinceps tàm ipse qui aderat, quàm successores eius idem monasteriũ per regiam obtinerent authoritatẽ, & nullius violentia pressi, solis rerum Principibus subiacerent. His regiæ pietatis Othmarus abbas donatus solatiis, & sublimatus honoribus monasterium lætus regreditur, & ex illo tempore monastica vita in cœnobio S. Galli exordium quidem cæpit, augmentum autẽ, & profectus, hodieq́ laudabiliter dilatari nõ desinit. Hactenùs Valafredus. In eas verò opes deniq; monasteriũ S.Galli, & in eam amplitudinem venit, vt principatum in Germania facilè teneat. Multa sunt, vt antè visum, à Martello, Pipino, ceterisq; Francorum regibus, & deinceps Germanorum Imperatoribus priuilegia, dona, immunitates, & demum ipsi Abbates inter Principes Imperij cooptati, nulli omninò, quàm Apostolicæ sedi immediatè subiecti. Casparus abbas ex nobilis, & antiqua Breitenlandẽbergerorũ familia, *habito ad postremum Fratrum prudẽti consilio, suorũq́ subditorum volũtate perspecta*, vt Instrumẽti literæ testantur, fœdus perpetuum cum Tigurinis, Lucernẽsibus, Suitiis, & Glaronẽsibus, *tamquã qua hoc muneris, & priuilegij diuinitùs consecuti essent, vt sua monasteria, sacerdotia, loca pia, & religiosa summa fide, & constantia tuerẽtur, & protegerent*, fecit, & iurauit, illudq; renouandum, iurandũq; & conseruandũ omnibus Abbatibus posteris, nec non & subditis iniunxit. Eosdem Protectores, & Aduocatos perpetuos sumsit, Arbitrosq;, si quæ cõtrouersiæ incidissent, sublegit. Literæ super hac re *data Fesicone, propter Lacum Tigurinum, die Martis post Adsumtionem Deiparæ Matris. A. D. N. CIↃ. CCCC. LI.* Vldaricus verò VII. abbas cùm Comitatum Toggenburgensem emisset,

Pipinus Monasterium S Galli in vnius regis tutelam suscepit.

Abbas S. Galli R. Imperii princeps.

Abbatum S. Galli cum Heluetiis fœdus.

A. D. N. CIↃ CCCC. LXIX.

eaq; de cauſſa,eodem tempore,cum Glaronẽſibus,& Suitiis fœdus ſingulare feriiſſet, tũ verò ſubditis,& regionib. monaſterio annexis meliùs regendis, defendendis, & in officio continendis, à quatuor ſuprà poſitis Ciuitatibus, Tiguro, Lucerna, Suitia, Clarona poſtulauit ſenatorij ordinis virum prudentem, ſtrenuum, & probum, Abbati S. Galli adiungerent,per viciſſitatẽ, in biennium delectũ, *qui totius regionis, & iurisdictionis S. Gallenſis Capitaneus Generalis cum plena poteſtate eſſet, & diceretur*, Abbatũ, & monaſterij ſumtu,in quo proinde, & apud quem id temporis tranſigeret,opera, conſilio adeſſet, ſacramentoq; in eam formulã Abbati ſe obſtringeret. Literæ factæ; *dataq; in eiusdẽ monaſterij opido Vylla,Tigurini pagi, die Lunæ ante feſtum Martini Epiſcopi. A. D. N. CIↃ. CCCC. LXXIX.*

Capitaneus generalis Monasterii, & regionis S. Galli.

Opidum ex monaſterij frequentia natum, cui proinde ſubiectum. Primũ ſub Arnolfo Imp. metu Hungaricarũ irruptionum mœnibus Abbates circũdedêre. Priuilegia interim ab Imperatorib. accepit,& paullatim à monachis ſe ſubtraxit; demum quidquid iuris habebant, pecunia emeruit, & in Vrbium Imperialium numerum venit. Et Gallenſes cùm vidiſſent fœdus perpetuum cum IV,Ciu. Caſparum ſanxiſſe, metu ne hinc fortè aliquid detrimenti caperent,aut vt ſuas pariter opes,aliqua ratione, firmarẽt, fœdus etiam ipſi perpetuum inierunt cum VI. Ciuitatib. Tiguro, Berna, Lucerna, Suitia, Tugio, Clarona. *Vigilia Ioannis Baptiſtæ. A. D. N. CIↃ. CCCC. LIV.* Fœderis articuli pænè eadem forma quæ plerumq; de mutua amicitia,ope,conſilio, auxilio: Additũ ne S Gallenſes poſſint cuiquam bellum inferre,aut fœdere ſe alio iungere,absq; Ciuitatum conſenſu,& auctoritate. Opidum magnificũ, in tribus VI diuiſum,ſeptima Nobiliũ,quæ proindè libera

Opidi S. Galli origo. A. D. N. IↃ.cccc. xciv.

Fœderis articuli.

Opidi S. Galli respublica.

vulgò dicta Ex his concilium, magistratus, cetera officia Conciliũ æquali ex tribubus numero, minus siue frequẽtius XXIVuirûm: maius cùm maiora sunt negotia reip. XC. Summus magistratus IIuirûm, Burgimagistros nominant, vnus res ciuiles iudicat, alter capitalibus præest. Sed maxima loco per lanificia, tota Europa, celebritas.

DE RHETIS.

CAP. II.

Rhetorum origo, & migratio.

Lib. xx. hist.

DE Rhetis ita accepimus, Thuscia primo, mox tota Italia pulsos à Gallis, qui Italiam irruperant, Alpium summitates, Rheto duce, occupasse. Iustinus ex Trogo. *Gallis in Italiam veniendi, sedesq; nouas quærendi intestina discordia, & adsiduæ domi dissensiones caussa fuêre. Quarum tædio, cùm in Italiam venissent, sedibus Thuscos expulerunt, & Mediolanum, Comum, Brixiam, Veronam, Bergomum, Tridentum, Vincentiam condiderunt. Thusciq; duce Rheto, auitis sedibus amißis, Alpes occupauêre, & nomine ducis gentem Rhetiorum condiderunt.* In eadem sententia

Lib. III. cap. XX.

Plinius. *Noricis contermini sunt Rheti, & Vindelici, omnes in multas ciuitates diuisi. Rhætos Thuscorum prolem arbitrantur à Gallis pulsos, duce Rheto.* Liuius nõ solùm inde ortos Rhetos, sed mores, linguamq; locorum asperitudine corrupisse, & adulterasse, cùm de Thuscis differit. *Alpinis*, inquit *quoq; ea gentibus haud dubiè origo est, maximè Rhetis, quos loca ipsa efferarunt, ne quid ex antiquo, præter sonum linguæ, nec eum incorruptum, retinerent.* De eadem gente, & finibus

Eorum fines, & limites.

Lib. IV. Geog.

sæpiùs Strabo. *Supra Comum*, inquit, *ad Alpium radicẽ Rhæti iacent.* Alibi. *Rhæti ad Italiam vsq; pertinent, supra Veronam, & Comum ni radicibus montium quos illi colunt vinum Rhæticum nascitur, quod laudatis Italiæ vinis non videtur cedere.*

Vinum Rheticum.

Paullo

Paullò antè. *Deinceps montium partes, quæ ortum spectant, & ad meridiem vertuntur, Rhæti, & vindelici tenent, Heluetiorum, & Boiiorum contermini, quorum campis imminent.* Alio in loco. *Supra Comum, quod est ad Alpium radices sitũ, habitant versus orientem Rhæti, & Vennones: ad alterã partem Lepontij, Tridentini*, &c. Et in libri principio. *Rhenus quoq; in magnas paludes, magnum lacum diffunditur, quem attingunt Rhæti & Vindelici, partim in Alpibus, partim supra Alpes habitantes.* Eadem alio volumine propè expressiùs cùm de lacu Constantiensi meminisset *Lacum*, ait, *Rhæti exigua parte, maiore Heluetij, & Vindelici attingunt, inde est Boiorum solitudo, vsq; ad Pannonios. Omnes tamen magis reliquis Heluetij, & Vindelici montanas incolunt planicies. Rhæti & Norici vsq; ad Alpium summa adsurgunt, & versus Italiam vergunt, alij Insubres, alij Carnos, & quæ sunt circa Aquileiam loca attingentes.* Hæc quidem pluribus, vt vidimus, locis, de Rhætis, & eorum cultu Strabo, ex quibus veteris, & veræ Rhætiæ limites hos agnoscas, versus meridiem Comum, & Insubres, ab Oriente Veronam, & Noricos, & partim Vindelicos, qui eosdem ad septentrionem separabant. Contra Occidentẽ demum Heluetios, & Lepontios; quos quidem fines etiam nunc fermè claudũt, isq; Episcopatus Curiensis circuitus. Nàm ab Oriente habet Episcopatum Augustanum, & Brixinensem, deinceps in meridiem declinando Tridentinum, & Veronensem, & ad ipsum meridiem Insubres Comenses, & Clauennates ad caput Larij, Vennonetibus Rhætis ea loca occupantibus, licet per commoditatem Episcopo Curiensi subiecti, lingua proinde Rhætica, & Italica vtantur. Contra occidentem summo ex Adulæ culmine, vbi Rheni origo, Lepontios, & Heluetios Constantiensis diocœsis prospe-

Lib. VII.

Brixentes ex Norico attribuit Rhætiæ Ptol.

Rhætorum gentes. Tanetscher, die Grauuen, Sarganser, Eßnerberger Valgauuer, Prettigeuuer Sarnetscher im Engadin, Vinßgeuuer, Veltliner, Bregallier, Clefner, Masoxer.

Rhætorum incursiones. Comum vastarunt. Lib. v Geog. Heluetiam, Sequanos Rauracos, &c.

L. Munatius Plancus auxilium contra Rhætos Heluetiis tulit, eos vicit, & de iisdem triumphauit.

Rhætorum sæuities, & crudelitas.

ctant, quibus in finibus gentes Rhætorum, & regiones, diuersis nominibus, plures, Antuates, vel Aettuatij, Cani, in campis Caninis, Sanagenses, Estiones, Brusiana vallis, Rhætica vallis, omnes cis Alpes. Vltra verò Sarnetes, ad Aenum, Vennones ad Athesim, Vennonetes ad Aduam, Prægalli, Clauenates, Mesauci, aliæ nonnullæ de quibus dicere nihil attinet. Sed cùm post illud Rheti ducis & sociorum ex Thuscia, siue exsilium, siue profugium, armis, virisq; inde nominati Rhæti per tot annos eualuissent, locorumq; confidentia, additis insuper plurimis, summis in Alpibus, arcibus, vallis, & munimentis, omnes nationes post se haberent, in vicinos, vtroq; Alpium latere incursare cœperunt Comum à Rhætis vastatam, & ductis eo nouis colonis, à Strabone Pompeio, Magni patre restitutam testatur Strabo. *Fuit*, inquit, *initio opidū mediocre Comū. Sed Pompeius Strabo Magni pater, adflictam à supra adcolentibus Rhætis instaurauit.* Maximè verò versus Heluetiam, Rauracos, Sequanos, vim conuerterunt, postquàm Heluetios in Gallia à Iulio Cæs. victos, impares esse suis viribus arbitrati sunt. Itaq; cùm partim reædificandis suis opidis locisq; reparandis Heluetij, Rauraci, Lacobrigi accuparentur, & opes haut adhuc satis confirmatæ essent, ex fœdere quod cum Iulio Cæsare ferierant, L. Munatium Plancum, quem Galliæ Cæsar præfecerat, inuocarunt, auxiliū, præsidiumq; intereà contra Rhætos ferret, & fecit. Rhætosq; vicit, & de iisdem illo, quo interfectus est Cæsar anno, triumphauit. Secuta sunt mortem Cæsaris bella ciuilia, & exinde non solùm Rhætis, sed ceteris nationibus passim bellorum, & nouationum causę, certè irritamenta. Rhæti etiam ad crudeliora conuersi sunt, tantumq; exterorum odium hauserunt, vt ne tunc quidem natis parcere animum inducerent

rent: feminas graues, si per diuinatores vtero marē ferre cōperissent, fœde dilaniarent, interficerentq́;, in omnes intereà sæuirent donec missu Augusti Tiberius, & Drusus, ille ab hoc, siue Heluetiæ latere: iste ab Italia, & Tridento, hinc inde palantes, & sparsos multis prœliis reprimerent magis, quàm subiugarent, Vnde Lucano: *Indomitum Rheni caput*, & Claudiano, rectè dictum multi arbitrati sunt. Ex qua opinione quidam voluerūt, superius Rhætorum fœdus, vti nunc vocant, numquam fuisse Romanis subditum subactumvè. De Rhætis tamen etiam Tiberius triumphauit. Rhætiam in prouinciæ formam retulisse Augustum, memorauit Aurelius Victor. Sed cui adiungeretur victa ab eodem Tiberio tota Vindelicia, nonnullis ex Norico gentibus, in quibus Brixentes, eodem Rhætiarum nomine multis diuersis populis inclusis. Inde Ptolemæus Rhætiæ limites inter Danubium, Aenum, Alpesq́; constituit. *Rhætia*, inquit, *Occidentale latus terminatur monte Adula, & linea quæ est inter capita Rheni, & Danubij: latus verò Septentrionale, ea Danubij terminatur parte quæ à fontibus est, vsq; ad Aeni fluuij diuertigium*, quo quidem ambitu non solùm Rhæti, vt diximus, comprehensi, sed magna Tigurini pagi pars, Hegouij, Mattiaci, Suanetæ, Lentienses, Callucones, Licates, siue Licatij, Ilarci, Belauni; Virucinates, Leuni, Geloni, Thunicates, siue Rhunicates, Consuanetes, siue Cōsuatæ, Breuni, & deniq; Cattenates vel Clautenacij, vtraq; Aeni ripa, vbi in Danubium cadit, populi Straboni, Plinio Ptolemæo nominati. Qua de causa factum crediderim, vt quum tot gentes ad Rhætium nomen accessissent, quæ, vt regione, ita moribus, cultu, lingua alienæ, & diuersæ essent ne nominis prisci prærogatiuam, ortumq́; amitterēt ea populorum confusione, Rhætos sese Canos nuncupa-

Tiberius, & Drusus Rhætos represserunt.

Eusebius chron.

In Augusto.

Lib II. cap. XII.

Rhætia Romana limites.

Populi sub Rhætica vetustiorumq́; nomine inclusi.

Hegeu, Madach, præfectura Rauēburgensis Lintzgauuer, Algeuuer, Iechgeuuer, aut Lechtfelder, die Lisir, inter Isaram, & Loisam, altissimi vin-

uisse, hoc est, veteres, & veros, primæq;, & antiquæ originis; per insolentiam scilicet, quasi plures, & honoratiores essent, quam qui suo nomini adiicerentur. Hinc adhuc sua lingua, & Italis, Grisoni, & Germanis, die Grauuen. hoc est, Cani, nominantur, quibus fermè apponitur pundter, die Grauuen pundter, quod inter se, ab antiquo, fœderati. In prouinciam verò redacta Rhætia, missi qui regerent Curatores, aut Procuratores, Rhætiã inter eas, quas Procuratores haberent, notauit Corn. Tacitus. *Duæ,* inquit, *Mauritaniæ, Rhætia, Noricum, Thracia, & quæ aliæ procuratoribus cohibentur.* Sub Augusto, vt vtriq; Germaniæ, & Galliæ, ita etiam Rhætiæ præfuit Drusus, qui primus ob res fortiter gestas contra eam gentem, Germanicus senatuscõsulto nominatus. Eo mortuo deinceps Drusus Germanici eiusdem filius. Ipsum contra Sueuos Rhætiæ auxilia misisse, retulit idem Tacitus. *Secuti,* inquit, *exemplum veterani, haut multò post in Rhætiam mittuntur, specie defendendæ prouinciæ, ob imminentes Sueuos* Sub Nerone, & Vitellio fuit Portius Septimius Procurator Rhætiæ, *incorrupta erga Vitellium fidei.* Tacito teste, qui proinde contra Vespasianum infestas Rhætias haberet. Et ea quidem tempestate, Rhætorum haut parua in armis gloria, vnde sæpius dictus Tacitus. *Rhetorũ iuuentutẽ, suetã armis, & more * militiæ exercitam* facit, alio loco. Præter quod, ante alias gentes, extra Italiam, præcipuè Romanis amabantur, siue antiqua ex Thuscia origine, & quadam linguæ adfinitate, aut quia ita merebãtur, cũ se etiã Romanos esse, non minùs atq; nunc, olim pariter adfirmarent. Zosimus, Rhæticas legiones inter præcipuæ virtutis, ponit. Marco Antonino, & Lucio fratribus Impp. reperio Rhætiæ Prócuratorẽ fuisse T. Varium Clementem, cuius hæc exstat inscriptio.

delicorum, VVeilnzimer, Frisinger, Glaner ad fl. Glan vnde Geloni. Thuncaner ad Danubium. Schuindau Braunauer, vtraq; Aeni ripa. passauuer.

Rhæti vnde Cani dicti.

Rhætia per procuratores R. Impp. habita. Lib. I. hist.

Lib. I. annalium.

Lib. III. hist.

Lib. I. hist.

Hec est, Romana.

Rheti Romanis amati, & in honore habiti.

Lib. I. hist.

T. VARIO. CLEMENTI. AB. EPISTOLIS. AVGV
STOR. PROC. PROVINCIAR. BELGICAE. ET. V
TRIVSQVE. GERM. RHAETIAE. MAVRETAN.
CAESAR. LVSITANIAE. CILICIAE. PRAEF. E
QVIT. AL. BRITANNICAE. MILIT. PRAEF. AV
XILIARIORVM. IN. MAVRET. TINGITAN. EX.
HISPANIA. MISSORVM. PRAEF. EQVIT. ALAE.
II. PANNONIORVM. TRIB. LEG. XXXV. PRAEF.
COH. II. GALLORVM. MACEDONICAE. CIVI
TAS. TREVIRORVM. PRAESIDI. OPTIMO.

Reperitur aliud Clementi huic factum epigramma, in eamdem fermè formã, in quo etiam Procurator Rhætiæ nominatur, quam proinde remitto. Fuit eadem tempestate, Rhætiæ procurator, sub iisdem Impp. Q. Cæcilius Cisiacus, vti & vallis Pœninæ, vindeliciæq;, quemadmodum ex istoc monimento cognoscitur, quod Veronæ legitur templo S. Floriani.

Q. CAICILIO. CISIACO SEPTICIO.
PICAI. CAICILIANO. PROCVR. AVGVST.
ET PRO LEG. PROVINCIAI. RAITIAI. ET.
VINDELIC. ET. VALLIS. POENIN. AVGVRI
FLAMINI. DIVI. AVG. ET. ROMAI.
G. LIGVRIVS. L. F. VOL. ASPER.
Ↄ. COH. I. C. R. INGENVOR.

Centuriæ, cohortis, primæ, Ciuiũ, Romanorũ, ingenuorum.

Post hunc arbitror fuisse Heluium Pertinacem qui post imperauit: Nàm eum Rhætias, & Noricum ab hostibus vindicasse, viuo abhuc & superstite M. Antonino tradidit Iul. Capitolinus, his de eo verbis. *Marcus Imp. vt compensaret iniuriam, prætorium eum fecit, & primæ legioni regendæ imposuit, statimq́; Rhætias, & Noricum ab hostibus vindicauit.* Sed posteà mutata nominatio, & non ampliùs Procura-

In pertinace.

Ex Procuratoribus Decr. Rh... limiti f... Lib. II. hist.

 tores

tores, sed Duces Rhetici limitis, qui Rhetiæ imperarent, dicti. Ducum credo rationem primus explicuit Zosimus, cùm de Constantini M. institutis disserit. *Cùm praeessent,* inquit, *vbiq; locorũ militibus, non modò Centuriones, & Tribuni, verùm etiam Duces (Sic enim vocabant qui quolibet in loco prætorũ vicem obtinebant) magistris militũ institutis, &c.* Ex quibus fuisse Duces supra Centuriones, & Tribunos infra Prætores facilè cognoscimus. Hinc tempore Valeriani, & Gallieni, reperio Fuluium Boium Ducem Rhetici limitis, Vopisco auctore. Sub Aureliano verò Bonosum. Et ipse Aurelianus, Imp. lectus, cùm Rhetiæ Ducatum regeret. Ceterùm de R. Imperatorum gestis circa Rhætiam & in ea, alibi pluribus disputauimus. Et hactenùs Rhætiæ, & Romanorum nomen, imperiumq; fuit. Nàm posteà Allemanni inuaserunt, quæ circa Rhenum, & Acronium sunt, & Romanos quidem expulerunt, Rhetos verò intra suos montes, rupesq; concluserunt, ita tamen vt peruios, & propè subiectos haberent. Vnde per Rhetiam Alemãnos vastabũdos descendisse, cecinit Sidonius Apollinaris.

Ducum ratio.

In Aureliano. Euseb. chr. Eutrop. Lib. II. cap. I. & alii.

A. D. N. cccc.lix.

conscenderat Alpes
Rhetorumq; iugo per longa silentia ductus,
Romano exierat populato trux Alemannus.
Perq; Cani dictos quondam de nomine campos
In prædam centum nouies diuiserat hostes.

A. D. N. cccc.xciii.

Rhætia deniq; passim Francis subiecta.

Franci Præsides constituere.

A. D. N. lↄ. vi.

Cùm verò haut multò post Gothi, Theodorico rege, Italiam occupassent, Odoacre Herulo demũ interfecto, etiam eam Rhætiæ partem tenuerunt, quæ Italiæ adiacet, Ducemq; in ea constituerunt. Notatus mihi in Cassiodoro Theodorici secretario, Seruatus Rhetiarum Dux. Sed ab altero latere, victis Alemãnis, cuncta sibi Franci subiecêre. Tempore Clodouci M. & liberorum præfuit Rhæ-

tiæ

tiæ Victor vir illustris, cuius Curiæ in Crypta monasterij S. Lucij marmoreo lapide, latinis literis elegantibus, sed barbarè, vt ea ferebant tempora, hoc Epitaphium,

HIC SVB ISTA LAPIDE
MARMOREA
QVEM VECTOR VER IN
LVSTER PRESES
ORDINABIT VENIRE
DE VENOSTES
HIC REQVIESCIT
DOMINVS.

Post Victorem successit in regimine Rhetiæ Iactatus filius, qui genuit Zacconem Præsidem. Zacco ex Episcopia coniuge sanctitate celebri, suscepit Iactatum II. Præsidem, & Victorē Episcopum Curiensem, qui monasteriū nobilium feminarum, Cacias nominatum, in Tumeleca condidit: Iactatus genuit Victorem II. Præsidem, & Vigilium Episcopum Cur. Victor quidem proauo Victori etiā hoc epitaphiū poni curauit, quod barbarè pariter legitur in eodem D. Lucij templo.

HIC SVB ISTA LABI
DE MARMOREA.
QVEM VECTOR
VIR INLVSTER PRESES
ORDINAVIT VENIRE
DE TRIDENTO
HIC REQVIESCIT
CLARESIMVS VICTOR
PROAVVS
DMNI VECTORIS
EPI

ET DOMNI IACTADI.

Habuit Teuſendam coniugem nobilem feminam, ex qua Zacconem II. Præſidem ſuſcepit, item Tellonē Epiſcopum, & Iactatum, & Vigiliū tribunum, qui poſt mortem fratrum ſub Marte Francorum Equitum Mag. Præſidem Rhetię egit. Cùm verò Vigilius ſine liberis obiiſſet, multosq; propinquos, & conſanguineos ſuæ ſtirpis reliquiſſet, reges Franciæ inter eos per Comitatus & dominia Rhætiam diuiſerūt. Hinc Comites Rhætij, Vazij, Temiſij, Mætſchij, Montfortis, Verdenbergenſes, Saxenſes, Belmontani, alij. Solus Epiſcopus, qui hactenùs cum Præſidētibus imperauerat, inſignia Præſidum retinuit, & eam regionem, quæ nunc Fœdus domus Dei, ſiue Curienſe nominatur, cùm partem etiam Diſentiſius Abbas ſibi vindicaſſet. Ita tota Rhætia in diuerſas partes tributa. Carolus demum M. poſt mortem Remedij Epiſcopi, qui Teloni ſucceſſerat, Conſtantium Epiſcopum Curiēſ. toti Rhetiæ, ſuo nomine, Præſidem dedit, vt ex hoc Inſtrumento perſpicitur, cuius principium. *Carolus gratia Dei rex Francorū. Vir illuſtris, &c. qualiter venerabilis vir Conſtantius, quem territorio Rhætiarum Rectorem poſuimus, vnà cum eiuſdem patriæ populo miſſa petitione clementiæ regni noſtri poſtulauerūt, vt diuino protegente adiutorio, eos ſemper ſub mundiburdio, vel defenſione noſtra habere deberemus, &c. Data X. Kal. Iunij Anno, Chriſto propitio, XVII. regni Inluſtris Karoli Francorū regis, Indict. II. Actum in ciuitate Antiſiodorens. &c.* Poſt Conſtantium, fuit Epiſcopus, & Præſes Remigius, tum Victor II. qui bellum habuit cū Roderico Comite à Lages, cuius fines circa Curiam, à Langaro fl. ad Rhenum, & Criſpaltum montem, vtraq; Rheni ripa ſe porrigebat. Miſit Ludouicus Pius, Magni filius Beroldum Epiſcopum

Sumta hæc ex antiquiſſimo protocolo Eccleſiæ Curienſis.

A. D. N. Iↄ. ccxli.

Rhætia variè diuiſa.

Mox vni Epiſcopo ſubiecta.

A. D. N. Iↄ. cc. lxxxv.

Argen-

Argentinensem, & Gottfridũ Abbatem Gregorianæ vallis, cum Ruggero Comite, quorum authoritate factum, vt Rodericus, quæ eripuerat, Victori restitueret, qua de re Instrumentum. *H Ludouicus, diuina ordinante prouidentia, Imperator Augustus, &c. Quia vir venerabilis Victor sanctæ Curiensis Ecclesiæ Episcopus, adiens serenitatem culminis nostri, referens nobis à quodã Comite nostro Hroderico multas infestationes, iniuriasq; sibi, suæq; Ecclesiæ illatas, &c. Data* VIII. *Kal. Aug. Anno propitio Christo Imperij* XII. *Domini H Ludouici, &c. indictione* III. *Actum Stazeburg.* Eodem tempore, obiit mortem Victor, cui suffectus Verendarius, cui H Lot. Imp. vectigalia, *in Curia Ciuitate*, paullò post confirmauit, & in suam tutelam suscepit, viuo adhuc patre. *H Lotharius diuina ordinante prouidentia Imperator Augustus, &c. Qualiter populus Curiensis, cum venerabili Verendario eiusdem sedis Episcopo, &c. Data* XII. *Kal. Februarij, Anno Christo propitio* IIII. *Imperij H Lotharij Pij Imperatoris in Italia Ind.* IIII. *Actum Grundulphi villa palatio regio.* Post Verendarium fuit Episcopus, & Rector, siue Præses, Essa, tũ Rhotarius, & Lituuardus, demũ Dietholfus, vltimus qui totam Rhætiam administrauit sub Arnolfo Imp. Is Thieltolfus Episcopus, & Curiæ Præses, itemq; Salomon Epis. Constantiensis, & B. Galli Abbas, veteresq; Rhætiæ antiquæ, & Heluetiæ, siue Tigurini pagi limites restituêre, præsente Vldarico Comite Lentiensium, multaq; nobilitate. cuius rei superest monimentum. *Notum sit omnibus præsentibus scilicet & futuris, &c. Quòd venerabilis Salomon Episcopus, & Abbas monasterij S. Galli, vt futura posteris destrueret iurgia, habito prudenti consilio, omnes Principes de tribus Comitatibus, id est de Turgouue, de Linzgouue, & de Rhætia Curiensi, cum reliqua populorum multitudine in vnũ*

A.D.N. Iↄ. ccc. xxv.

A.D.N. Iↄ. ccc. xxxviii.

A.D.N. Iↄ ccc. xxvi.

Thieltolfus Episcopus & præses Rhætiæ: Heluetia, & Rhætia antiquæ limites constituit.

fecit cōuenire, præsente Thietolfo Episcopo, & Comite Vldarico de Linzgouue, in loco, vbi Rhenus lacum influit Podamicũ &c. Quippè iuramento Comitatus diuiserunt, terminum inter Durgouue, & Rhingouue asserentes, de SchuartzenecKa, vbi, aquæ adhuc ad nos vergunt, vsq; ad Manen, in medium gurgitem Rheni, & inde vsq; ad lacum Podamicum. Acta sunt in loco supradicto III. Kal. *Septemb. Anno Incarnationis Domini* LↃCCC.XC. *Indict.* VII. *regnante rege nostro Arnolfo gloriosissimo*. Schuartzenec Kvicus est Abbatiscellanorũ, Rhingouiam verò nunc Rhintal vocant, Ptolemæus, vt alibi monstratũ, nominat Rheguscos Plinius Rhuguscos, Strabo Rhugantios, omnes ad Rhætiam Curiensem pertinebant. Sed hac diuisione finium, maior eius pars, lacũ vsq; Acronium, ad Heluetiam translata, Tiguriniq; pagi limites antiqui repositi, ea quidem ratione, vt Rhæti, sicuti Strabonis tempore, tantùm lacum attingerent. Post Thietolfum Episcopum, & rectorem, Episcopi rursus tantùm Rhætiæ partẽ tenuêre, quæ Domus Dei nomẽ habet, cetera Comitibus, Baronibus, Nobilibus regentibus, nec posteà fuit commune, aut vnius vniuersale gubernamen. Accidit, successu temporis, vt superiores Rhætiæ partes, quæ propter Rheni origines sunt, veluti Abbas Disentisius, cum sui monasterij hominibus, Domini Rhætienses, & Saxenses, cum suis subditis, itemq; nonnullæ aliæ communitates quæ liberæ erant, omnesq;, demum regionis incolæ, siue liberi aut subditi essent, perpetuo sese fœdere iungerent, quod superius fœdus à situ, & Canum ab antiquitate nomen proinde tenuit. Fœdus etiam paullò post Episcopus Curiensis, & Curienses, circaq; vrbem Communitates inter se percusserunt, quod vulgò Fœdus Domus Dei ob Ecclesiam in eo cathedralem, & Episcopalẽ, dictum

[...]oc est flu[...]um, & de[...]psum.

[...]ib. II. [...]Cosm.
[...]ib III. [...]ist.
[...]ib. IV. [...]Geog.

Confœderationis Rhætorum origo.

dictum. Demum & fœdus perpetuum cōcluserunt, Prettigau, Tafaas, SchanficK, Churuuald, Malans, & Meyēfelt, Decemq; Iudiciorum, aut Iurisdictionum accepit nomē. Hæc sunt tria quidem Rhætorum fœdera, distincta sanè, sed quæ deinceps in vnum conuenêre. Reliqui Comites, & nobiles qui Rhætiam infra Meyenfeld op. possederunt, vsq; ad castra Rhætorum, & lacum Constantiensem, sua partim vendiderunt, aut perdiderunt. Comites Verdenbergenses, & Montfortenses suos Comitatus, Brigantiū, VeldKirch. Bluders, Valgau, Domui Austriacæ vendiderunt. Sanganserland, Gastern, siue Castra, Verdenberg, & Rhintal Heluetiis iidem Comites pecunia consignarunt. Vadutz, & Estnerberg tenent Comites Sulcenses. Empis, Comites eius nominis, Saxum barones Saxensium, quæ omnia, paucis circa Athesim exceptis, quæ adhuc Curiēsis sunt Episcopi, sunt veteri Rhætiæ detracta. Sed accesserūt ab altero latere Masox, Rusle, Galanca, quę Lepōtiorū erāt, extra Rhætiæ fines, olim per hæreditatem ad Comites Saxenses deuoluta & vt ipsi, superioris Fœderis. Hæc quidem de Rhætiæ origine, & statu, & tribus in ea Fœderibus. At verò hæc eadem Fœdera in plures Communitates diuisa, quarum vna quælibet suos magistratus, suam remp. habet separatam. Primi, siue Superioris Communitates Fœderis, sunt Communitates XIX. de quibus paucis explicauero.

Prima, & antiquissima est Disertini monasterij, & vici, ampla, & locuples, cuius Paræciæ sunt quinq;, Disertinū ipsum, Tremisium [Trums] Bregallia (Brigell) Actuatiū (Tauetsch) Medullum [Medels]. Sunt & vici plures, vt Camossum [Kemps] Summus vicus (Sumuitz). Monasterij conditor S. Sigebertus S. Columbani discipulus: *Superius fœdus & eius Communitates.* A. D. N. Iↄ lxxxii *Disertini origo, & Placidi historia.*

opibus, & auxilio Placidi, nobilis, ea regione, viri, cuius sedes Tremisij, eaq; tenebat omnia quæ nunc Disertinæ regionis nominantur, cũ intereà Victor I. vti notauimus, toti Rhetiæ imperaret. Is cùm Disertini incrementa cerneret, illud sibi vindicare cæpit, cui cùm Placidus, tamquã fundator oblu ctaretur, ab eo captus, & XI. Iulij tamquã rebellis, capitis damnatus est, multis posteà clarus miraculis. Monasterium situm sinistra Rheni, vbi prior mediusq; cõfluunt. Rheni enim origo triplex, proindeq; prior, posterior, medius ab ortu vocatur. Eum apud Lepontios oriri tradidit Cæsar, cui adsentitur Ammianus: Tacitus in Rheticis montibus, Strabo, & Ptolemæus Adulã vocant. Sed anterioris Rheni in Crispalto origo est, proxime summas Alpes, siue Gotthardum, & Vrsariam solitudinem, quam ab altero latere, Furca mons claudit, adsurgente in medio, ante omnes, Gotthardo. Ex Furca Rhodanus ortum sumit, & ex Grimselio, Furcæ parte, Arula, qui mediã Heluetiam secat. Et sanè inter trium horum clarissimorũ fluminum fontes, vix XX. pas. mil. interuallum. Inter Arulam, Rhenumq; ex capite Gotthardi, Vrsæ scaturigo est, vti ex opposito, versus Italiam Ticini. Rhenus prior Actuatium vicum (Tauetsch) præterlabitur, ex cuius paræcia nascitur, in eius dextram prope Disertinum descendit Rhenus medius. Ipse ex monte Lucumonis, siue S. Barnabæ oritur, qui Adulæ membrum. Nomen monti datum à Lucumone Tusco, qui cum Rhæto ea aduenerit loca. Vocabulũ enim hoc Tuscis antiquis frequens: & L. Tarquinius Priscus Romanorum rex V. priũ Lucumo nominatus: Diuidit Lucumo Actuatios à valle Lepontiorum Plenia Medius verò, & Prior, siue anterior Rhenus, sub vno Prioris nomine per Actuatios anteriores ad Pontem

Rheni triplex ortus, & de eo pluria.
Comment. I
Lib. xv. hist.
In Germania. Lib. v
Rhenus anterior.
Nobilissimorum Europæ fluminum fontes.
Rhenus medius.
Lucumo mons.
Liuius An. I

vsq; labuntur, vbi posterior eis coniungitur: Ipse quoq; ex Auiculæ culmine (Colmo del Vecello Rheticè) natus, qui partem Adulæ efficit, & S. Bernardus etiam nominatur, quòd eius Diui in eo sacellum. Separat Mesaucos Lepontiorum à Rhætis. Ex huius Rheni latere opposito originem capit Meusa, qui Mesaucos prætergressus, Ticino supra Bilitionem miscetur. At Rheni tres vno iam ex Confluentia, siue Vectigali ponte, nomine, contenti, per Campos Caninos, Rheguscos in Acronium deferuntur, & deinceps per Heluetios, Rauracos, Sequanos, Mediomatrices, &c. in Oceanum: Aetuatios quos vocat Strabo nominauit Cæsar Nantuates: Vetera Curiensis Ecclesiæ Inst. totam regionẽ quæ propter vtrumq; Rhenum, priorem & posteriorem, Tuuerascam dicunt.

Rhenus posterior Auicula mons.

Campi Canini quatuor primus inter Amisium, & Curtum. 2. inter Rhagatium, & Sagans c. 3. inter Verdenberg & Esnerberg. 4. & infimus inter Altstettē, & Lacū Acronium.

Lib IV. Aetuatij.

Sed hactenùs de Rheno, & eius natalibus. Disertinæ Communitatis summus magistratus Ammanus Ministralem ipsi vocant.

II. Communitatem efficit Legunitia vallis, magna, & ferax, in qua multi vici. Ex ea effluit Glennerus in dextram Rheni. Præfectus cum summa potestate est.

III Ilantium est, opidum, caputq; Superioris huius Fœderis cum adiuncta regione amœna, & fertili, vtraque Rheni ripa, Foueam nominant. (La voppa). præsidet Ammanus.

IV. Suprasaxensis, adiacet monti qui Ilantio incubat. Germanicæ linguæ. præest. Ammanus.

V. Vorciū (vorce Rhæticè, Germanicè Valtersburg) vicus ad Rhenum anteriorem. In ea Communitate alij vici, veluti Andest, Rubis, Septo Schlants. præsidente omnibus Ammano.

VI. Luuenium(Luuene,Schlouis)& arx Leuuenstein. Principatum obtinet Ammanus.

VII. Laacenses faciunt, qui liberi dicuntur quòd se ab heredibus Comitum eius nominis pecunia redemerint, liberosq; ante ceteras Communitates, fecerint. Nàm Comitum Laacensium iam sub Ludouico Pio Imp. memoria, vt antè perspeximus. Præsidet Ammanus.

VIII. Flimesium, alij Nemesium vocant. Huic quoq; præest Ammanus.

IX. Trenisium alta,(Hohentruns,) alij Trimontium nominant, & Taminisium. Primo in ordine Ammanus. Atque hæ. IX. Communitates omnes ad Rhenum priorem.

Rhetium. X. Rhætium cum vicinis Beneducio(Bonaduts,) Amido(ober Emps) Fagonio(Veldtsberg.) præeunte Ammano. Rhætij castri, nunc quoq; fortis, eius nominis nobiliũ sedes antiqua fuit. Comites posteà Zollerani, & barones Lintburgenses hereditate possedêre, deinceps ab Austriacis cum omnibus adiunctis dominiis emptum: nunc pro pignore nobiles à Plantia tenent. Situm in finibus Tumeliacæ quam vallem claudit, ad Rheni sinistram. Rhætij, & Bonaducis, aut Beneducij memoria in antiquo priuilegio, Hiltebolodo Episcopo Curiensi, ab Othone Imp. dato. *Otto Imp. &c. Hilteboldo Episcopo Curiensi, &c. Ecclesiam in Castello Bonaduces, & Rhatzumes, &c. data III. Nonas Ianuarij An. Dn. LD CCCC. XXVI. Ind. IV. regni. XV. IMP. VIII. Actum Eristein.*

Tumeliaca vallis. XI. Est Heinzenberg, cum Tusciana vico, [Tosanna] & Cacia, [Kaats] in principio Tumeliacæ. Tumeliaca regiuncula est, amœna planicie, solo vbere, vini, & frumenti iuxta feraci, ad Rhenum posteriorem. Nomen à Tumelio

To-

[Tomils] vico, prope Ortenstein. In ea arces plures, sed præcipui nominis, & celebritatis Rhætia alta [Reali] in colliculo, supra Tuscianam, vbi adhuc mœnia, & turres, situ & ætate ruinosæ. Huic Cōmunitati Ammanus caput. *Rhætia alta.*

XII. Scanauetium [Schans,] inter Speluca, & Tuscianam. Antiqua Curiensium scripta Sexannim vocant. Ammanus præest.

XIII. Rhinuuald adpellant; cuius præcipuus vicus Speluca, [Splugen] & hospitium princeps, ex Curia, in Italiam per Auiculam, aut Vrsum proficiscentib. Vrsus, aut Vrsulus, vel culmen Vrsi [colmo del orso] mons, vico adiacet. Antoninus Spelucam Taruesedum nominare videtur, si tamen milliaria conueniant. Nàm Curia Taruesedum constituit p.m. 60. cùm non sint nisi quatuor milliaria Germanica, siue 34. p.m. Deinceps Taruesedo Cleuā 15. p.m. cùm sint quatuor milliaria German. Hoc est, p.m. 24. Quattuor præcedentes Communitates sunt propter Rhenum posteriorem. Huic, vt ceteris, præsidet Ammanus. *Speluca & Taruesedum. Vrsus mons.*

XIIII. Saafia, olim Stussania.

XV. Tenna.

XVI. Scopina.

XVII. Faals. Hæ quatuor Communitates in Summis Alpibus sitæ. Habet vnaquæq; suum Ammanum: Suntq; linguæ Germanicæ, etsi circum circà Rhetica sonet.

XVIII. In Communitate Mesauci inclusi, [Mesoltina, Masox] Hi vallem habitant inter Alpinos Lepontios, & Alpes quæ Larium attingunt, & Galancam. Mesa, vnde populo nomen, oritur ex Auicula, &, vt suprà attigimus, quattuor supra Bilitionem p.m. Ticino miscetur. Capitales vici Mesaucum superius [Masox] & Rogoretū [Rufle] *Mesauci, & Mesaucia vallis. Mesa fl.*

inferius, vt antiqua habent Curiens. Eccl. Monimenta Mesaucorum vallis optima, & vberrima.

XIX. Rogoretum supra dictum implet numerum. Apud hunc vicũ prælabitur Galancasca fl. ex valle Galanca quæ etiam huius Communitatis, & paullò infrà, Mesæ incidit. Vallis Galancæ incolę propè resinarij omnes, & mẽdicabula, nec suam cuiquam operam locant, circumvagantur. Ipsa aspera, & siluestris, parumq; bonę frugis. Vtraque vallis antiquitùs Lepontiorum, sed à multis annis Rhętis possessę. Lingua Italica loquuntur, pręsidente Ammano.

Galanca vallis. Eius incolæ

Secundi fœderis, siue Domus Dei Curiensis, Communitates sunt XX. quarum prima, & caput Curia Ciuitas. Illa antiquitùs Ebodurum Ptol. teste. Adfirmant sanè Curienses Imberg dictam. Turris illa, cum adiunctis mœnibus, quę nunc Canonicorum triclinium efficit, arcem pręferebat, Mars in oculis nominatã [Marsocchei Rhętice] è cuius regione, licet extra hodierna mœnia, sola tamẽ fossa separata, arx alia stetit, Spina in oculis [spinochei]. His duobus propugnaculis continere posse Rhętos Romani arbitrati. Habuerunt verò harum in arcium ambitu, nunc nomen Curię, aut Pallatij retinet, Episcopi sedes, suos Procuratores, qui Rhętiam primo moderarentur. Imò etiam Imperatores, si quando in Rhętiam venirent, eò loci, Curiam celebrabant, quod mansit posteà nomen. Vnde Antoninus non iam amplius Ebodurum, sed Curiam Rhætorum nominauit. Ait Brigantio Curiam p. m. 50. esse, & inde Tintzam p. m. 20. Sita vrbs ad dextram Obstreperi fluuij Plessurę nomine, qui ex valle Schanafica labitur in Rhenum, p. m. 2. infra Curiã. S. Lucij historia tradit ipsum Britanniæ regem fuisse, tempore Antoninorum Impp. &

Secundum fœdus, siue Domus Dei. Curiæ antiquitates. Ebodurum. Arces Curiæ

Nominis origo. In Itinere.

Situs.

S. Lucij historia. A. D. N. c. lxxvi.

Eleu-

Eleutherij Pontificis, Euangelijq; promulgandi gratia, peregrino habitu, via illa, & transitione, quę hodie ab eo, S. Lucij Steig, vocatur, in Rhętiam, ex Bauaria, quam bonam partem conuerterat, venisse: Habitasse aliquamdiu supra Curiam, in Specu, eaq; regione Christum Saluatorē nunciasse. Demum à R. Præside, qui Martiolæ agebat, captum, Trimontiumq; (Trimmis, 4 infra Curiam p. m.) vicum deductum esse, ibiq; vnà cum sorore Emerita capitis dānatum fuisse. Inter Episcopos Curienses primum reperio Asimonem, Concilio Mediolanensi, sub Leone I. Pontif. & Valentiniano III. Imp. Herculano cos. in Occid. Deinceps tempore Clodouei M. Curiam venit S. Fridolinus, vt Episcopum visitaret, qua in vrbe templum D. Hilario posuit. Fuerunt posteà propè in ciuitate vniuersa Episcopis subiecta: Nàm Ludouicus Pius Imp. Verendario Episcopo regalia omnia *in ciuitate Curia* confirmauit. Ottho Magnus *Curtem* suam regalem *in vico Curia, in Comitatu Rhætiæ*, quam Comes ipsius *Adelbertus in beneficium tenuit*, Episcopo donauit. Otho II. filius, eadem Hiltebaldo Episcopo confirmauit, & *Scultaciam* addidit. Multa sunt aliorum Impp. & regum priuilegia, & beneficia in eum Episcopatum collata: Ciuitas nunc etsi Communitatem fœderis vnam componit, pro republica tamen administratur, in quinq; tribus diuisa, ex quibus singulis Vuiri lecti, minus consilium, XIVuiri maius efficiunt: Summum magistratum gerunt consules duo, præsidente per vices in annum alterutro. Est & Præfectus vrbis, qui res capitales cognoscit, assidentibus iudicio *XXX* uiris: Itemq; Prætor vrbanus qui controuersias ciuiles, æs alienum, alia diiudicat, cum concilio XVuirûm.

Episcopi Curienses.
A. D. N. ccccLII.
A. D. N. cccc.xcv.
Et ipsis Rhætia firme subiecta.
A. D. N. Iↄ. ccc. xxxvi.
A. D. N. Iↄ. cccc. lviii.
A. D. N. Iↄ. cccc. lxxvi.
Curia reipub. administratio.

II. Communitas est quatuor vicorū Zizers, Igis, Trim-

A.D.N. ꟾↄ.CCC.XXV. mis, & Vnderuatz, quibus Præfectus imperat. Zizeris meminit priuilegium Ludouici Pij, *H Ludouicus &c. Curtem Zizuris &c. data VIII Kal. Augusti, Imperij anno XII. Ind. III. in Strazeburc Ciuitate.*

III. Ortenstein vocatur, cum suis paræciis Tomiltz, Scheid, Basbels, &c. sita ad Rhenum posteriorem in Tomeliacis, quondam Schudis Glaronensibus subiecta, redemêre se à Ludouico, Aegidij fratre, cuius propter celebrem antiquitatis peritiam clara memoria: Præsidet Ammanus.

IV. Furstnauium, eodem, quo præcedens situ, Præfectus reipublicæ caput.

V. Obervatz, Ministralē Rheti adpellāt qui sūmā gerit.

VI. Reambs, quidam Rhætiā amplam vocant, Tintzē, &c. administrat Præfectus: Tintzen, vel potiùs Tinnetij meminit Antoninus, ait Curia Tinnetium esse p. m. 20. & inde ad Murum (Castelmur) 15.

Albella fl. VII. Zum Tuffen castel, Castrū imum, rem gerit Ammanus: adiacet Albellæ fl. Ipse ex monte eius nominis ortus, qui vallem Aeni separat: Eius quoq; Castri meminit Antoninus, & Curiens. Eccl. antiqua.

VIII. Greiffenstein: Præest Præfectus, etiam ad Albellā, qui in dextram Rheni in Tumeliacis incidit.

IX Stalla, Stabulum biuium, quòd eo vico duo itinera montes scindant, altero per Septimum montem, in Bregallos ducente, altero per Iulium in superiores Engadinos, apud quos Aeni origo, primas tenet Ammanus. Iuliarum Alpium, vt ignara nominis origine, ita earum iam Corn. Tacitus mentionem habuit. Ipse non nisi æstiuis mensibus per niues obuius, Aenum è sinu egurgitat suo. Iuliarum membra Septimus, & Maloius. per Septimum

Iuliæ Alpes. Lib. III. hist.

iter

iter in Bregalliam, & Clauennates, Lariumq;: Meminerunt Eghardus Iunior, & monimenta Curienſ.

X. Velſa, Ammanus rem adminiſtrat: Sunt verò ſex ſuperiores Communitates, præter Vndervatz, propter Rheni latus dextrum, quę iam ſequuntur vltra alpes ſunt.

XI. Bregallia, Vnderport, Oberport, Caſatium (Caſætſch) Vicus Supremus [Veſpran] Murus, Caſtelmur, Limpia, &c. ſita vltra Septimum, contra Plurium, & Clauennam. Per hanc vallem fluit Maira ſecundum Clauennates in Larium. Præſidet iudex quem Poteſtatem dicũt. Pergallia autem vallis, aut Bregallia [Bergel] attingit in ſuperiore ſui parte Septimum, itemq; Meloium, ex quo Mairæ ortus. Meminerunt Impp. priuilegia, Othonis I. & II. *Otho Imp* &c. *vallem Pergalliæ*, &c. *XVII. kal. Februarij, Anno Domini LↃCCCC LVIII. ind. I Actum Fritelbare.* Item *Otho Imp.* &c. *Hilteboldo Epiſ. Curienſi* &c. *in Comitatu Rhætiæ in vico Curia, Curtẽ regalem* &c. *& vallẽ Pergalliæ ad eumdem Comitatum Rhætiæ pertinentem* &c. *Data* III. *Nonas Ian. Anno Dn.* LↃCCCCLXXVI. *ind.* IIII. *Regni* XV. *Imperij* VIII. *Actum Erſtein.* Vallis caput Vicus ſupremus, ita vocant antiquitates Cur. qui vulgò Veſpran.

Maira fl. *Pregallia vallis.*

XII. Iutzia apud Sarunetes ſuperiores, & Aenũ, Ammanus ius dicit. Sarunetum apud Plinium mentio. *Caput Enganeorum*, inquit, *Stoni Rhætorum Vennones, Sarunetes, q; ad ortus Rheni.* Rheti proinde regionem nominarunt, En co d'Aeno [ad caput Aeni] quod Germani corrũpentes Engadin dixerunt. Vallem donauit Henricus I. Epiſcopis Cur. vocatq; *Eniatinam in Comitatu Berchtoldi Comitis*, &c. *Data* V. *Id. Aprilis, Anno Domini*, LↃCCCC XXX: *indict.* III. *Regni* XI. *Actum Francofurt.* Diuiſa in ſuperiores Sarunetes, & inferiores. Aenus ex Iuliis montibus or-

De Sarunetibus. Lib. III. *cap.* XX.

Engadin.

Aeni origo, & curſus.

Passau. tus, ex propinquo, vtrosq; perlabitur, vallem deinde, quæ nunc quidem ab eo Inthall vocatur, quondam Pœnina, ingressus, in Bauariam descēdit, & apud Batauiam in dextram Danubij cadit.

XIII. Sumaada, apud superiores etiam Sarunetes, & Aenum: Præsidet Ammanus.

XIV. Postlaaf, antiquitùs Pes clauium, vicus contra Vennonetes, propter lacum, supra Tiram, & Pyneneos infra montes (Berlinger) Sunt tamen qui Pyreneos mōtes, Brennerum volunt esse, apud Brixētes, quibus adsentior: Ammanus regit.

XV. Steinberg, apud inferiores Sarunetes, præsidente Ammano.

XVI. Schultz, in Sarunetibus inferiorib: : Ammanus summam gubernat: Continent Sarunetes superiores, & inferiores p. m. LXX.

XVII. Heremuscia [Rhemus] & Mergino, etiam apud Sarunetes inferiores, attingūt vallem Pœninam (Inthall) in summa dignitate Ammanus.

XVIII. Verrer dicitur, vltra montem, Pedem salariū nominatum, Puffalor, inter Vennones, Athesinos; ita nominabant olim, nunc Vallē venustam adpellant, Vinstgeu, . Athesis, vnde cognomentū populo, ex monte Venusto oritur, qui Vennones Aenanos, & vallem Pœninā, à Vennonibus Athesinis separat, ipse non admodū asper, aut altus, sed humili, & grato decliuio iucundus, nec alia ex Germania Italiam petentibus, quàm per eum montem tritior via. Athesis ex illo natus monte, vallem Setztal secat, tū verò per Granum, &c. Latures, Melanū vsq;, vbi desinit Episcopat. Cur. & incipit Tridētinus: Tū verò Tridētū, & Veronā fluit, dum Adriano mari misceatur Vēnonū

Athesis, & eius natiuitas, & cursus.
Mons venustus.
Vennones.

sæpiùs Strab. mẽtio, vti & Plinio: ait enim, *Eugeneorũ altissimi Stoni: Rhætorũ Vennones.* Item Augustũ vicisse Triũpilinos, Camunos, Vẽnones, Vennonetes, Isarcos, Breunos. Florus tradidit domuisse Alpinos populos *Breunos, Vennones* [quamuis ibi corruptè Senones legatur] *Vindelicos, per priuignum suum Claudium Drusum.* Suetonius Tiberiũ fuisse ait qui has gentes debellarit. Attingunt Vennones Athesini à meridie Naunes, & Vennenotes: ab Oriẽte Tridentinos: versus Septentrionem Brixentes, & contra Occidentem Alpes Venusti montis, & eorum populares Vẽnones Aenanos. Vallem Curiensi Archipresbytero, donauit Otho I. Imp. precibus Adelhaide Rudolphi Burgũdiæ regis filiæ. *Otho Imp. Augustus,* &c. *Interuentu Adelheidæ Imperatricis coniugis nostræ,* &c. *Victori Curiensi Archipresbytero.* Concessit *terram quandam quæ dicitur Norticorum, sitam in Comitatu Rhætiæ, in vallibus Venustæ, & Ignadinæ* (ita vocat quam Oennones Aenani colunt) *Data VIII. Id. Iulij Anno Domini LↃ. CCCC. LXVII. Imperij VI. Indict. X. In comitatu Lucẽsi in villa Marila.* Vocabatur hæc quoq; vallis Tuberis, vt ex donatione monasterij, in ea valle siti, (Vnde nunc nomen vulgatum Munsterthall.) ab Arnolfo Imp. facta, patere potest. *Arnolfus rex.* &c. *Dietolfo Episcopo Curiensi Ecclesiæ suæ bona videlicet monasterium Tuberis,* &c. *Data XI. Kal. Feb. An. Domini LↃ CCC. LXXXVIII. Ind. V. Regni Primo. Actum in Rheganesburg Ciuitate.*

Lib. IV. Lib. III. Lib. IV. In Tib. c. IX. Nauuser, aut Nausberger, vallis optima. Veltliner. Munster-thaall.

XIX. Mals ad Athesim, infra Galsam. Præsidet Ammanus.

XX. Schantza, eadem regione & situ, magistratuq;.

Tertij, & postremi fœderis sunt Cõmunitates decem, quas Iudicia nominant, aut iurisdictiones. Quarum prima, & capitalis Actuatium, siue vicus Antuatius, (Tauas) in

Tertium fœdus, siue x. Iurisdictionum.

ſummis,&altiſſimis montibus,prope lacum amœnum,& vberem.Summus magiſtratus Ammanus.

II. Aluum nouum.[Alfenau]thermis nobilis,&quondam arce Belfort Rhætis nominata,ad Albellā fl.ſita, qui ex monte eiuſdem nominis ortus,aliquot vicos,&vallem Tomeliacam perlabitur, & in Rheni dextram ſe præcipitat.Præeſt Ammanus.

III. S.Petri nomen habet,in valleScanauica(Schanfic] ex qua fluit Pleſſura. Fuit hæc Communitas Dominorum olim,de Subuia, (Vnderuuegen) quorum ibi adhuc arx, Ammanus regit.

IV. S.Georgij,in eiuſdem vallis receſſu, qua per montem Stræler,breui compendio,iter Actuatium eſt. Adminiſtrat Ammanus.Duæ hæ Communitates ſunt vtriuſque linguæ,Rhæticæ,& Germanicæ.

V.Curienſium vallis Churualden , ſupra Curiam , in valle ſecreta, vbi monaſterium Churualle , quo pertinet hoc iudicium. Sicuti & Porponium,& vici plures. Olim dominium Strasburg dictum, vbi arx eiuſdem nominis, vel potiùs ruinæ.Præſidet Ammanus.

Rhætica vallis. *Langarus fl.* *Rhætico mons.* *Lib. III. cap. II.* *Illus fl.*

VI. Monaſterioli eſt(zum Cloſterlin] in extremis receſſibus vallisRhæticæ,Prættigeu,Germanis dictæ,vſitato loquendi more,per antipoſitionem elemēti p.vt feneſtra, pfenſter:fundamentum pfulment,&c.Multi in ea vici. Lāgarus totam permeat,ex Rhæticone monte altiſſimo,cuius Mela meminit,exortus,qui inter hanc vallem , & Druſianam [Valgeu]ſitus, & ex altero latere. Illū effundit,qui eamdem Druſianam ſecat. Sed inter vicos nobiliores huius Rhæticæ vallis ſunt Cruſca [Gruſch] Sceria[Schiers] Iunatium[Iunatz]Federicium[Fidris]Seuiſium(Seuuis) Coblitium,(Colblich)omnia Rhætica nomina,quamuis

ipſa

ipsa tota Germanico idiomate vtatur. Arces quoq; Solauersa, Stadio, Castellum, Seuisia, aliæ; præter Castellum, omnes euersæ. Remp. administrat Ammanus.

VII. Iunatium (Iunatz) iudicium Castellanum etiam nominatum, propter arcem in eo Castellum. Hac in communitate celebres aquæ Federicæ, tota Germania frequẽtatæ. Iudicio præest Ammanus. *Aquæ Federicæ.*

VIII. Sceria (Schiers) ad Langarum. Regit Ammanus.

IX. Malantium [Malans] loco vbere, & vini ferace eius in antiq. Cur. mentio crebra. Iudicem vocant qui gubernat.

X Lupinum [Meyenfeld] quasi Campus Maiæ, quòd, eo in loco, idolum eius muliéris cultu diuino habitum. Summus magistratus Aedilis est. Opidum ad Rhenum, planicie patentiore, frumenti, viniq; iuxta, amœna, & delectabili. Decem hæ Communitates à principio Baronibus Vatiensibus paruere à quibus ad Toggenburgenses Comites peruenerunt. Sed cùm Fridericus demum Comes Toggenburgensis, sine herede masculo, obiisset, vt eius ampla, & superba dominia in varias manus translata, ita Rhæticam vallem, & decem hæc iudicia Mattienses Comites tenuêre. His pariter deficientibus, Gaudentio vltimo, Austriaci possederunt; tenẽtq; octo primas Communitates, siue potiùs earum vsum fructum: saluis priuilegiis fœderibus, reip. administratione. Mittunt Præfectum ex incolis lectum, cuius Castellum sedes, iusq; rebus Capitalibus dicit. Malantium, & Lupinum emerunt tria fœdera, & in societatem adsumserunt. Hæ sunt Rhætorum Communitates, hæc fœdera. Respublica in hanc fermè modũ. Suus primò cuiq; Communitati Magistratus, vt vidimus, suum regimen. Fœderum quoq; certa capita. Superioris,

Campus Maiæ.

Decem harum Communitatum conuersiones. A. D. N. ꝉↄ. cccc. xxxvi.

A. D. N. clↄ. cccc. xxcix.

De Rhætorum republica.

siue Cani, summus magistratus Iudex Prouincialis vocatur. Secundi fœderis, Burgimagister, siue Præfectus Vrbis Curiæ. Tertij, Ammanus Antuatiēsis, Magistratus annuus est, leguntq; Burgimagistrum quidem, Episcopus Curiensis, Ammanum Antuatiensem duces Austriæ: Iudicem verò Prouincialem primò quidem anno supradictus Episcopus, altero Abbas Desertinensis, tertio qui Rhætiensem iurisdictionem obtinent. Atq; hi III viri primò res quæ totam gentem attinent, cognoscunt decernuntq;, si videantur posse; sin minùs Conuentum generalem indicunt. Ad eum omnes Communitates suos legatos mittunt, qui ex mandati publici, suæ quisq; Communitatis, formula, sententias dicunt. In eodem conuentu de bello, & pace, de legibus, & edictis publicis, de amicitia & fœdere regum, principum, Ciuitatum, de legationibus agitur; adpellationes ex Communibus Præfecturis audiuntur. Et quotannis semel ad minimū circa VIII. Kal. Feb. celebratur Curię, aut Ilantij, & subinde Aetuatij. Præfecturæ diuersi generis Nàm aliæ transalpinæ, aliæ Cisalpinæ. Cisalpina vna Lupinum, & Malantium. Reliquæ transalpinæ, & contra Italiam Clauennatium aliæ, aliæ Vennonetium. Clauennatium duæ, Pluriensis, & Clauennensis. Vennonetium regiò, vt amplior, nēpe longitudine p. m. LX. plures per valles distributa vini, frumenti, omnis adoreæ feracissima, & Augusti Imp. tempore iam celeberrima, ita eius præfecturæ plures. Mediam secat * Aduas, vt vocat Strabo, nàm Plinius Abduam scribit, ex Rhæticis iugis, vt nominat Tacitus, vulgò Vormserioch, à Bornio proximè subiecto vico, etiam montem Braulium, à sacello S. Braulij, nominant, exortus, non autem ex Adula, vt, per errorem, suprà tradidit Strabo, in Larium, & demum in Padum descendit.

Præfectura Rhætorum.

Suetonius Augusto. c. lxxvii. Virgilius II. Georg.

* *Ada, & eius ortus.* Lib. IV. & V. Geog. Lib. II. & III. hist. nat. lib. 1. hist.

Vtraq;

Vtraq; regio quondam Maximiliani Sfortiæ, Mediolanensis Ducis liberalitate Rhætis possessa, cùm eorum quoque auxiliis paternam hereditatem recepisset. Sed Rhætorum omnium antiqua cum Heluetiis amicitia, præsertim vicinis Glaronensibus, Tigurinis, Vraniis, & ea ex caussa vtrimq; fœdera. Demum perpetuum fœdus Rhæti Superioris fœderis percusserunt cum Ciuitatibus septem, Tiguro, Lucerna, Vrania, Suitia, Siluania, Clarona, Tugio; quo postcà quoque fœdus secundum, siue Domus Dei inclusum. Eius articuli pauci, qui mutuæ amicitiæ, & auxilij contra quamcumq; vim, leges promittunt. De controuersiis inter vtrumq; Heluetiorum, & Rhætorum populũ, per III viros, non Marte, & armis decernendis, tum de litibus particularibus, quibus constituitur, Actorem reum sequi teneri, ad eum quo degit locum. De transitu securo, commeatu, mercimoniis, vectigalibus, &c. Et postremò vtramq; partem nouo posse se cum quouis, fœdere illigare, sine tamen huius fraude. Literæ *datæ die Mercurij ante festum Ioannis Baptistæ, Anno Domini* CIƆCCCCXCVII. A.D.N. CIƆ IƆXIII. *Rhætorum cum Heluetijs fœdera.* *Eorum articuli.*

DE VALESIANIS. Cap. III.

Alesiani, vti nunc nominamus, antiqui Valensani, aut Valinsani. Regio Valinsa, Romanis quoq; temporibus, ostendit hæc inscriptio ciui facta, per sua merita, quæ inter Versutium, & Geneuam legitur. *Valinsa, & Valinsani.*

D. M.
L. AVR. RESPECTO. IVVENI.
ERVDITO. CAVSIDICO.
BIS CIVI. VALINSAE.

ET.EQVBSTRI.DEFVNC
TO.ANNORVM.XVIII.
L.AVREL.RESPECTVS.
PATER.PONENDVM.
CVRAVIT.

Et liber Prou. *Ciuitas*, inquit, *Valensium, id est Octodurus*. Antiqua prætereà Concilia quibus subscripsere Episcopi. Ipsi à principio in Sedunos, & Veragros distributi, (Nunc Valesianos Superiores, & inferiores nominant) quibus proindè suæ metropoles: horum quidem Octodurus; illorum Sedunum. Et vtriq; suus Episcopus. Nàm maturè per quotidianos Alpium transitus Christum agnouêre. De bello quod Serg. Galba cum Veragris, & Sedunis gessit, vtq; demum regione ab iis expulsus fuerit, disertim, vt omnia, Cæsar Iulius. Vicit tamen, & debellauit, qui successit Cæsari, Augustus. Vnde in tropæo inter subactas Alpium gentes referuntur *Seduni, Veragriq;*. Octodorensibus posteà ius Ciuitatis datum. Testatur Plinius, qui eos *Alpium incolas* adpellat. Credo ab Augusto. Et sanè, vt patrono, hoc monimentum posuêre Seduni vicini, septimo ante Christum saluatorem natum, anno.

Comment. III. Valesiani ab Augusto domiti. Plinius lib. III. Lib. IV. A. V. C. Ↄↄ cc. xlvi.

IMP.CAES.DIVI.IVL.F.
AVGVSTO.COS.XI.IMP.XIIII.
TRIBVNICIA.POTEST.XVI.
PATRI.PATRIAE.
PONTIFICI.MAXIMO.
CIVITAS.SEDVNORVM.
PATRONO.

Valesiæ limites.

Valesiæ limites constituunt, quidem contra Septentrionem, & Heluetios montes altissimi, qui modo Sanctij, nũc Gemmij mox Grimselij, aliisq; nominibus, adpellantur.

Aduer-

Aduersus meridiem Salassorum, & Lepontiorum Alpes, ab iisdem gentibus & Italia, Valesianos distinguunt. Ab Oriente habent Furcam montem, ex quo, & regionis capite, & summitate, natalē ducit Rhodanus, totamq; secat Valesiam, donec ad Tarnadam perueniens, inter claustra montium, qui eam ibidem cludunt, versus Occidentem, se in Heluetios Antuates, & Lemannū præcipitat; qui Furca Valesianos à Lepontiis Viberis, quorum Plinius meminit, siue Vrsariis, separat. Ita vndiq; altissimis montibus, Alpibusq; Valesia, in longitudinem circiter passuum mil. XCVI. ab ortu Rhodani, ad Tarnadam inclusa, vini optimi, frumenti, pecoris feracissima, omniumq; earum rerum quæ vel necessitas, vel luxus expetere possint, & velut naturæ quoddam opulens secretum. Burgundi, vt Heluetiæ eam partem, quæ vicina, ita Valesiam tenuerūt: posteà Franci, & postremò iterum Burgundiæ reges. Nàm apud Agaunum Veragrorum coronatum Rodolfum I. Burgundiæ regem, tradidit Rhegino. Vbi hi quoq; defecerunt, & ad Germanorum Imperium, deuolutum Burgundiæ regnum, traditione Rodolfi vltimi, Cōradus Cæsar. II. Equestres, & Verogros Vmberto Sabaudiæ Comiti II. Beroldi Saxonis filio pro suis in eum meritis, quòd videlicet Romam vsq; comitatus esset, sumtusq; fecisset magnificos, donauit, cùm Sedunenses Episcopo suo parerent, & subiecti essent, nescio cuius munere, nisi Caroli Magni, Episcoporum antiquissimos reperio à Damasi Pontificis, & Gratiani Imp. tempestate. Concilio Aquileiensi, Siagrio, & Euchario coss. interfuit Theodorus Episcopus Octodorensis. Vandalorum mox Strage, per Galliam, & immanitate, martyrio adfectum ab iis Florentinum Episcopum Sedunensem, tradidit memoriæ Sigebertus, quem Ado

Rhodani origo.

Eod. lib. III. Valesiæ longitudo.

Vbertas, & felicitas. Quibus primo subiecta.

In chronicis. A. D. N. ꟾↃ.ccc. lxxxviii. Veragri Comitibus Sabaudiæ attributi. A. D. N. clↃ xxxv. Valesianorū Episcopi. A. D. N. ccc. lxxx.

A. D. N. cccc. xi. *Vterq; in suo chron.* A. D. N. IↃ. v. Florentium nominat, aitq; cum Hilario, martyrio coronatum *V. Kalend. Octobris in Castro Seduno.* Sub Sigismundo Burgundiæ rege Theodorus, aut vt alij scribūt, Theodulus, Episcopus Sedunensis Ecclesiam S. Mauritij Agauni consecrauit, dedicauitq;. Non multò post, concilio Epaonensi, in Comitatu Burgundiæ, [Besme] sub eodem rege, A. N. D. IↃ xv. adfuit Constantius, subscripsitq;. *Constantius Octodorensis, hoc est, Valensium Episcopus.* Eadem formula vsus Rufus, concil. Aurelianensi V. sub C. Hildeberto Francorum A. D. N. IↃ. lii. rege, & regina Huldruta. *Rufus Octodorensis, hoc est Valensiū* A D N. IↃ. lxxxvi. *Episcopus.* Anno Guntrami regni XXIV. Concilio Matisconensi, II. adparuit *Eliodorus Episcopus Sedunensis.* Tēpore A. D N. IↃ c xviii. C. Lotarij Francorum regis C. Hilperico nati, viuebat Leudemundus Episcopus Sedunensis, de quo Lib. I V. cap. V I. Aimo. Abbas Vrsbergensis nominat Vilimarium Episcopum A. D N. IↃ. cc. xi. Sedunensem sub C. Hildeberto II. Francorum rege, & Pipino. Caroli Martelli patre. Episcopalis sedes Octo *Octoduri sedes Episcopalis, antiquata, & quare.* duri, multis ante seculis, antiquata, cum per nimbi ruinā opidum propè corruisset, & Sedunensi vnita. Quidam arbitrati sunt, & Sedunos, & Veragros, vnum tantum Episcopum habuisse, qui tamen sedes mutaret, ita quidem, vt si, qui diem obiisset, Seduni egisset, successor Octoduri sedem collocaret, & vice conuersâ; donec, vt diximus, per nimbi tempestatem Drausa fluuius, facto impetu, opidum euerteret, Cathedram deinceps Seduni remansisse. Præest *Episcopus & Comes, & Præfectus Valesiæ.* in vtroq; iure, Ecclesiastico, siue diuino & humano Episcopus, cuius proinde titulus *Hildibrandus Episcopus Se-* *Valesianorum respubl.* *dunensis, Comes, & Præfectus Valesiæ* regitq; totam prouinciam cum concilio ex popularibus Sedunorum cōfecto. *Et diuisio in Communitates.* Eorum paræciæ XXX. in Communitates VII. diuisæ,

Decu.

Decumas vocant; quod vnaquæq; Communitas suas Decumas ex ordine particulares debet.

Communitas prima Sedunum opidum max. & caput Sedunorum, non procul à Rhodani dextra, ad fluuium, qui etiam Sedunus vocatur, & ex monte Rauino in Rhodanũ descendit, Seduno deinceps auerso Rhodano ascẽdendo. *Sedunus fl.*

II. Communitas Sidertium.

III. Leucũ, thermis sua sponte calidis, & salutaribus prænobile ad fl. Damam qui ex Gemmio cadit.

IV. Raronia, Baronibus eius nominis celebrata.

V. Vispium ad fl. Visbach.

VI. Brigium propter Salginam fl. qui ex monte Sempronio in Rhodani sinistram labitur. Aquis ex ingenio etiam calidis frequentatum. Eiusdem Communitatis est & Natricium.

VII. Gompsã, cuius caput Armum; & in ea Rhodani origo.

Episcopum legunt Canonici, & harum VII. Cõmunitatum legati. Ipse rebus in politicis ex quauis Decuma, per vices, sibi vicarium sublegit, Capitaneũ regionis nominant, cuius magistratus biennalis. Vnicuiq; verò Communitati suum Caput, alii Maiorem, nonnulli Castellanũ vocant, qui non solum cum adsessoribus ex eadem Communitate lectis, res ciuiles cognoscit; sed etiam capitales iudicat: Ad Episcopum tamen, & Capitaneum adpellari potest. Fœdus Valesiani primum cum Bernensibus fecêre post mortem Friderici II. Dein verò cum tribus Ciuitatib. Lucerna, Vrania, Siluania, in annos certos & posteà cũ Bernatibus iisdem perpetuum. Demum inter religionis mutationes perpetuum etiam cum tribus supradictis Ci- *Capitaneus Valesiæ.* *Valesianorum cum Heluetiis fœderis.* *A. D. N. clↄ cc. II.* *A. D N. clↄ. cccc xvii* *A. D. N. clↄ.cccc. lxxv.*

uitatibus Lucerna, Vrania, & Siluania, sed quo clauderentur Suitia, Tugium, Friburgũ, Salodorum. Eadem fermè fœderis formula, quæ ceterorum, de mutuo auxilio contra vim quamcumq;, de homicidiis, iudiciis, pignoribus, vectigalibus, commerciis, &c. Additus nouus articulus, quo pro conseruatione religionis Catholicæ, & Romanæ, se sanguinẽ, opes, viresq; profusuros vtrimq; promittunt, adeoq; nullum fœdus esse, vel futurum, quod huic de religione articulo damno aut detrimento esse possit. Literæ hac de re factæ *Anno Dni.* CIↃ.IↃ.XXVIII. *festo die D. Catharinæ,* quæ posteà sæpius repetitæ, & in cãdem formam iuratæ.

De Religione Catholica vtriusq; conseruanda. fœderis articulus.

Sedunenses, siue VII. Communitates Veragris, siue Valesianis inferiorib. imperãt, & ab iis, ex vna parte Mursa, qui in Rhodani dextram funditur, ab altera, eo rupium angulo, qui sese ex Penninis alpibus in eiusdem Rhodani sinistram ripam porrigit, separãtur. Veragrorum XXIV. paræciæ, quæ pariter in Communitates VI. siue Præfecturas, ipsi vexilla nominant, distribuuntur.

Seduni Veragris imperant: & quomodo ab ijs separentur.

Veragrorum distributio

Prima est Contegium, vel Cõdate, haut procul à Rhodani dextra, 8. infra Sedunum p. m.

II. Ardona siue Ardonium ad fl. cognominem, qui ex Sanetio monte oritur, ex opposito Sanæ fl. Auenticorũ.

III. Scallonium, vel Sallium.

IV. Octodurus op. max. Veragrorum 3 circiter p. m. à Rhodani sinistra, ad Drausam fl. qui præterfluit, ortum ex Pennino trahens. 18. p. m. procul ab Seduno. Cæsar vocat *Octodurum vicum Veragrorum*. Historia S. Mauritij Octodorum tradit ab Agauno distare p. m. 12. quod se ita habet. Antoninus cõstituit à summitate Pennini p. m. 25. & Tarnada, siue S. Mauritio p. m. 12. supra opidum fuit

Octoduri antiquitas vulgo Martenach. Com. III.

arx

arx, & propugnaculum, cognomento Martiniacum vigēte & florente Octoduro, vbi aquarum vi defluxit, etiam nomen antiquum pariter aboleuit, restante solo nomine Martenach ab arce. Octoduri sunt plures inscriptiones R. quæ alibi passim insertæ.

V. Intramontium.

VI. Tarnada, Agaunū priùs Celtis nominata, Am gād, hoc est, ad rupem, seu saxorum, & montiū prærupta. Nàm & vita D. Mauritij, vt superioribus annis in eius gloriosissimi martyris basilica legebamus, ait Agaunum corruptè ita dici, pro, am gand, quod Gallica lingua, hoc est Celtica, ad saxa significat, quòd multa eo loco saxa, & rupes altissimæ, quæ Valesianos ab Heluetiis, tamquàm claustro, & arce deiungunt. Octoduri quidē primò Thebææ legionis imperata cædes, sed maior pars Agauni trucidata. S. Sigismundus Burgundiæ rex præclarum ibi monasterium condidit in honorem SS. martyrum. Sunt verò Agauni plurima R. monimenta. Veragros sibi subiecerunt Sedunі, bello, quod Carolus Burgundus Heluetiis attulit. Cū Heluetij enim primo Friderici III. Imp. mādato eius Ducis terras, & prouincias bello inuasissent, Geneuam inter cetera deditione acceperunt, non sine Valesianorū opera, quòd partibus fauere diceretur, & auxilium dare. Id ægerrimè tulit Ioannes Ludouicus Episc. Geneuensis, Philippi Sabaudiæ Ducis frater: Itaq; cùm posteà Carolus Heluetiam ingressus esset, & pleraq; ad eum defecissent, reliqui contra arma pararent, idoneum tempus Geneuensis Episcopus, quo etiam priuatas inimicitias vlcisceretur, in Sedunos exercitum duxit, obsessoq; Seduno, cùm iam in eo esset vt potiretur, Friburgensium, & Bernensium auxiliis, qui, re inopina, & desperata fortè successerant, Valesiani

Agauni etymium nunc S. Mauritij.

A. D. N. Ↄ.Ↄ.IV.

Quomodo Veragri Sedunis sub. iecti.

A. D. N. CIↃ.IↃ.LXXV

non ſolùm hoſtem à mœnibus repulerunt, ſed tota penitùs regione profligarunt, Veragros, euerſis plurimis arcibus, ſacramentum adegerunt, quibus deinceps Præfectos mittunt.

DE ROTTVILLANIS.
CAP. IV.

ROttuilla, Glareanus Erythropolin interpretatus eſt; Imperialis vrbs eſt, multa, tota Germania, propter Curiam in ea Imperij, auctoritate. Vnde Valafridus. *Rottuilla*, inquit, *in pago* * *Perachtoltespara, regia poſſeſſio eſt.* Nunc Comitatum Baar nominant. Baarenſes videtur vocaſſe Ptolemæus Vargiones: Eam regionem poſteà Cimbri tenuêre, Heluetiis annuentibus, & Cimbrorum Rottuilla, credo, caput. Sita ad Nicri fl. ſiniſtram, ipſe ex Harcinia ortum ducit 8 p. m. à fontibus Danubij, & totidem ſupra Rottuillam; quam perſtringit; & inde per Virtenbergenſem agrum, & Palatinum in Rheni dextram deſcendit. Nicri meminerunt Fl. Vopiſcus: Panegyris ad Conſtantinum M. Auſonius, Ammianus ſæpiùs. Cunradus III. Imp. Curiam eam ſtatuiſſe, & in perpetuum confirmaſſe dicitur, Anſelmo Valerio teſte. In ea adpellationes audiũtur, decreta contra Imperij rebelles, contra Sacrilegos, publicantur, leges feruntur, &c. Vrbi inde pro inſigni, Imperialis Aquila ſimplex. Primò fœdus temporale Rottuillani cum VIII. Ciu. Tiguro, Berna, Lucerna, Vrana, Suitia, Siluania, Tugio, Clarona: poſteà perpetuũ cum omnibus percuſſerunt. Literæ ea de re factæ *Tiguri.* VI. *Ap. A. D. N.* CIↃ. IↃ. XIX. eorumq; forti, & fideli opera ſemper Heluetij vſi ſunt: Numerantur etiam inter Socios Bienna & Mulhuſiũ. Sed hactenùs de Sociis, nunc de Fœderatis videamus:

In paneg. Helu. *Lib. II. cap. VIII.* *Berchtoldesbaar.* *Vargiones olim, nunc Barenſes* *Tab. IV.* *Rottuilla Cimbrorum caput.* *Eius ſitus.* *Nicri origo. & curſus.* *In Probo.* *Moſella.* *Lib. XXVII.* A. D. N. CIↃ. C. XLVI. *Curia Rottuillana.* *Rottuillanorum cum Heluetijs fœdera.* A. D. N. CIↃ. CCCC. LXIII.

FRANCISCI GVILLIMANNI DE REBVS HELVETIORVM.

LIBER V.

De Fœderibus, & Fœderatis Heluetiorum.

FOederum, vt alibi ostendimus, fermè tria genera, quibus reges, principes, Ciuitates inter se amicitias, & societates paciscuntur. Vnum, cùm bello victis dicũtur leges: Vbi enim omnia ei qui armis plus potest, dedita sunt, quæ ex iis habere victos, quibus multari eos velit, ipsius ius atq; arbitrium est. Alterũ cùm pares bello, æquo fœdere, in pacem, & amicitiã conueniunt: Tunc repetuntur, reddunturq; per conuentionẽ res, & si quarum turbata possessio est, eæ aut ex formula iuris antiqui, aut ex vtriusq; partis commodo componũtur. Tertium genus est, cùm qui hostes numqàm fuerunt, ad amicitiam sociali fœdere inter se iungendam coeunt. Heluetiorvm societates, & fœdera omnia pleraq; ex horũ trium generum vno: Sed inter ea facilè princeps, quod cum Sigismundo Austriaco ferierunt, vtpotè perpetuum, & iuris hereditarij, de quo proinde primùm, eius caussis, & condicionibus, tum de ceteris peragemus.

Lib. I. Fœderum tria genera. I. II. III. *Heluetiorum fœdera.*

De fœdere Austriaco, & hereditario.

CAP. I.

A.D.N. clↄ ccccl x. *Fœderis hereditarij principia, caussæ.*

SIgiſmundum Friderici f. Auſtriæ Ducem, anathemate percuſſerat Pius II. Pont. max. Heluetiisq; ſub eadem pœna, vt bello perſequerentur, mandauerat, feceruntq;, & Turgouiæ Comitatum nobiliſſimum, quando in Heluetiæ finibus alia non habebat, primò occuparunt. Acceſſerunt aliæ cauſſæ, Nobilitatis aduerſus Mulhuſianos, & Schaffhuſianos inſolentiæ, & iniuriæ. Ipſi cũ nonnullis ex Heluetiorum Ciuitatibus fœdere, & amicitia iuncti. Vnde victricia arma per totam Alſatiam circumtulerunt, Principemq; obſeſſo Valdshuto opido, ad eas quas vellent pacis condiciones adegerunt. Quare multò iam commotior, inſtigante maximè nobilitate, quæ omnia mallebat, quàm ſe inultam, quia impar eſſe videretur, Comitatum Ferretenſem, & Rheni opida, & quæcumq; in Heluetiorum finibus tenebat, Carolo Burgundiæ Duci, cuius opes, belliq; fama ante omnes principes, ea tempeſtate, florebat, pignori tradidit, pro certa auri ſumma, ratus pro Burgundi inſita ſuperbia, & dominãdi cupidine, crudelitateq;, ex Leodienſium exſcidio, toto orbe vulgata, facilè, vt inter vicinos, & ſui iuris tenaces, rixas fore, & inde bella. Nec animi fallus eſt. Cùm enim Carolus Petrũ ab Hagenbach Equitem, Præfectum earum regionum, & opidorum conſtituiſſet, ea eſt, non iam ſolùm cõtra Heluetios, ſed in omnes ſubditos ſibi tyrannide, & crudelitate vſus, vt Sigiſmudum optimum Principem, & qui pater pauperum, viduarum, & puppillorum vulgò alias nominaretur, deniq; precibus, & lacrimis, ſeſe tàm iniquo imperio reuindicaret, cõpulerint. Sed cùm redemtionis preciũ, ex pactis cõuentis, Baſileæ depoſuiſſet, pignore abſce-

Sigiſmundus Sequanos Briſiacos, Rheni opida pignori Carolo Burgundiæ duci tradidit, & quare.

A. D. N. clↄ. cccc. lxix.

dere

dere tamen Burgundus negauit, bellumq; vltro minatus est. Et ad illum longè etiam Austriacus inferior. Vnde solicitatu maximè Ludouici XI. Galliæ regis, qui Burgundum magnoperè exhorresce bat, adeoq; in quoscumque, & quacumq; de caussa, dum in aliquos, eius arma à suis ceruicibus repelleret, nihil pensi habebat, de pace firma, & fœdere inter Sigismũdum, & Heluetios agi ceptum est Non quòd sic quoq; resistere posse arbitraretur, sed quòd Carolum ad Imperium Germanicum aspirare, nonnullos ex Italia Principes ad id fauere, & auxilia ostentare, rex callidus non ignorabat. Ipsum intereà aut Germanorum opibus subactum, detritumq; iri, aut si vincat, tamen aliò arma conuersurum, nàm & Statum Mediolanensem iam antè animo conceperat, & deniq; fortè, aut fato periturũ, intereà procul à se & regni sui finibus futurum. Sed vt faciliùs Heluetios rex adduceret, qui non minùs Burgundũ pertimescebant, Austriaci verò amicitiam, & societatem, vt semper suspectam: suam, ob memoriam acceptæ apud Basileam cladis, & iniuriæ, vt parum fidam, repudiaturi videbantur, non solùm auxilia priuatim, publiceq; se suppeditaturum, sed pensiones exinde annuas daturum promisit. Agitatum primò Basileæ negotium, tum Constantiæ, Iodoco Sillinio præposito Beronensi, qui inde laboris, & mercedis loco administrationem Episcopatus Gratianopolitani à rege accepit, & Ioanne Comite ab Herbēstein regiis consiliariis, & legatis præsentibus, diu, & variè: donec tandem controuersiam omnem sibi in manũ dari, committiq; instantissimè rex flagitaret, impetraretq;: Ex eius arbitrio fœdus in hanc formam conceptum. Pax, & amicitia æterna esset: Commeatus, & mercimonia tuta, & libera: Controuersias iure, & iudicio disceptarent: Hel-

Pigneratas regiones liberauit.

Ludouici Galliæ regis solicitatio pro fœdere inter Austriacum, & Heluetios, & quas ob caussas.

A. D. N. clↄ. cccc. lxxiv.

Idem primus regum Galliæ Heluetiis pensiones promisit, deditq;.

Fœderis hereditarij capita.

uetij Sigismundo militem, si ex dignitate, & per antiqua fœdera possent, darent, eodem quo inter se vtuntur stipẽdio: idem Sigismundus Heluetiis præstaret. Multa prætereà de restituendis Scripturis, Instrumentis, Protocolis, &c. quæ ad Domum Austriacam pertinere possent: de agrorum, vrbium, castellorum, vicorum, vti tenerent, vsu, & possessione, de subditis in tutelam, amicitiam, fœdus non accipiendis: de hostibus, neq; hospitio, commeatu, neu qua alia re iuuandis: de portoriis, vectigalibus, feudis, abolitione & exstirpatione omnium prȩteritarum inimicitiarum, bellorum, iniuriarum, &c. quæ inter eos, aut maiores esse potuerunt, absq; dolo malo, & omni exceptione, hisce fœderis, & amicitiæ literis, quæ sigillo regio cõfectę, & Ciuitatum Tiguri, Bernæ, Lucernæ, Vraniæ, Suitiæ, Siluaniæ, Tugij, & Claronæ signis firmatæ. *Sala, XI. Iunij. A. D. N. CIↃ.CCCC.LXXIV.* Ista fuit regis Ludouici arbitratio, hȩc prima fœderis hereditarij formula. Cùm

A D. N. clↄ.ccc. lxxvii.

verò bis victo, profligatoq; Gransonij, Muratiq; Heluetiorum opibus, & virtute Carolo, demumq; tertio prælio, apud Nancium Lotharingiæ interfecto, non solùm obligatas regiones, opida, castra, nullo omninò sui dispendio, sed etiam pignoris pecunias recepisset Sigismundus, iam in admirationem, amoremq; gentis raptus, cùm qui omnes Imperij Germanici vires antè contẽserat, Galliæ regẽ quasi ex arbitrio tenebat, omnes Europæ Principes suspẽsos habebat, Heluetiorum singulari fortitudine, & gloria victum, euersumq; cõsideraret, se, suasq; pariter opes in solido, eadem opera, collocatas, quod antè Ludouici regis suasu, sponte sua demum confirmare, arctioriq; fœdere Heluetios sibi adiungere constituit. Itaq; conuentu Tiguri habito Sigismundus, Ciuitatesq; Tigurum, Ber-

Caroli Burgundiæ ducis potentia omnibus formidabilis.

na,Lucerna, Vrania, & Salodorum, cum auctoritate reliquæ vt si vellent, pariter tenerentur, non solùm perpetuũ fœdus antè factum rursus iurarunt,sed mutui auxilij ita leges sanxerunt,vt exceptionem, nisi quamtum antiquiora fœdera monent,nullam omnino admittant,adeoq; quocũq;se deinceps partes fœdere,aut societate noua obligẽt, hoc excipiant,& absq; eius fraude sint oporteat, decreuerunt. Literæ super hac re datæ, *Friburgi mense Octobri,die Lunæ ante festum S. Galli, A. D. N. CIↃ CCCC LXXVII.* Nec multò post paternam hereditatem, cùm liberis careret,tradidit Maximiliano Imp. Sigismundus. Is cùm bellis contra Gallos Mediolanensibus teneretur, magnamq; in Heluetio milite,quem tot antè præliis expertus erat,spem haberet,nihil prius habuit, quàm vt hanc confederationem hereditariam renouaret,sed cui adiungeretur Carolus nepos,Hispaniæ Princeps, qui posteà magna gloria,& & Christianitatis bono imperauit,quatenùs auita hereditate Burgundiæ Comitatum, Heluetiæ coniunctum possidebat. Et fermè eædẽ fœderis, & perpetuæ amicitiæ leges,& condiciones, nisi quòd probra, contumeliæ, conuicia,ex quibus iam olim ad verbera,& arma ventum erat curatiùs prohiberentur, hocq; fœdere Ciuitates omnes XIII. itemq; opidum, & monasterium S. Galli includuntur: pensiones prætereà annuę, nomine Comitatus Burgundiæ, in singulas Ciuitates adsignantur. *Actum Badæ, VII. Februarij, A. D. N.* CIↃ. IↃ·XI.

Fœderis hereditarij confirmatio. A. D. N. cIↃ.cccc. xc. *Maximilianus Imp. suo nomine & nepotis Caroli, Hispaniæ principis fœdus hereditarium renouauit.*

De fœdere Mediolanensi.

CAP. II.

POst Duces Austriacos, & Comites Burgundiæ, primũ inter Heluetiorum fœderatos locum tenent, Duces

Mediolanenses, imò cum his quàm cum illis fœdus antiquius, & nescio an primi Mediolanenses, cum quibus, vt externis, amicitia. Nec sic quoq; facilè explicauerim, quis Ducum ab initio cum Heluetiis fœdus & societatē inierit. Galeatius verò Maria Sfortia, Dux eius familiæ Mediolani II. cùm non multò antè, VIII. scilicet Martij, Franciscus parens, qui eum nobilem statum per virtutem, & fortitudinem acquisierat, vita egressus esset, inde ipse opes suas vndiquaq; firmare vellet, eodem anno XV *Augusti Lucernæ fœdus cum* VIII. *Ciuitatibus Tiguro, Berna, Lucerna, Vrania, Suitia Siluania, Tugio, Clarona fecit*, siue potiùs antiquas pacis, & amicitiæ leges, quæ vulgò Capitula Mediolanensia, restituit, adprobante, & subscribente Bianca Maria, ex illustri Vicecomitum familia, matre, & Francisci vidua. Prima eius societatis, & fœderis ad Vranios attingunt; & Lepontinam vallem, cuius liberam possessionem eiis tradit, iureq; suo cedit. Quæ Archiepiscopi Mediolanensis esse videbuntur, ad arbitros remittit. Ciuitatum antiquum priuilegium de vectigalibus, aut portoriis cōnfirmat. Adduntur de controuersiis inter Ducē, Heluetiosque, item priuatis disceptandis: de nomibus exigendis, liberoq; mercatu, emtione, vēditione, amicitia, societate, hostibus commeatu, hospicio, aliauè ope prohibendis. Hæc posteà decreta, vt pluriens mutauit hic Ducatus dominos, ita aliquotiens renouata. Demum cùm Carolus V. armis Imperio reuindicasset, Gallosq; Italia expulisset per Ferrandum Gontzagam eius status gubernatorem, confirmauit, iisdem propè condicionibus, nisi quòd frumenti, falisq; mercimonia paullò explicatiùs traduntur, quiq; hoc frui possint priuilegio determinatur: Adiungitur & de transfugis redhibendis, itemq; de reditibus, censibus,

A.D.N. cIↃ ccc. l.
A.D N. cIↃ. cccc xvi.
Galeatius Sfortia fœdus cum Hel. fecit.
Eius fœderis capita.
Carolus V. Imp. renouauit.

ſibus, poſſeſſionibús, bonis mobilibus, & immobilibus, & quo ea ſint vtrimq; iure: Heluetiorum in agro Mediolanenſi, & Mediolanenſium in Heluetia ditione, tempus quoq; huius fœderis, & ſocietatis finitur. Omnes verò Ciuitates XIII. eo cōprehenſę, cuius rei literas, illæ quidē *Badæ VII. Mai.* Imperator verò Carolus. *XXVIII. Iulij Briſſinoni.* Ferrandus demum Gontzaga *II. Aug. Mediolani, A. D. N. CIↃ. IↃ. LII.* Superioribus annis, cùm per Europæa diſcidia, ita rerum, & orbis ſtatus mouiſſet, vt probis omnibus, fidei, & antiquæ pietati exitum, & ruinā cuncta propè minarentur, Philippus II. Hiſpaniarum rex Catholicus, &c. Mediolani Dux, ad maiorem SS. Trinit. gloriam, & laudem Eccleſiæ Catholicæ, & Romanæ incrementum, & protectionem, & vtriuſq; partis bonum, & conſeruationem, fœdus cum VI. Ciuitatibus Catholicis Lucerna, Vrania, Suitia, Siluania, Tugio, Friburgo fecit, ſanxitq;, in quo pleraq; antiqua, ſed omnia præterea pro defenſione Catholicæ, & Romanæ religionis auxilia, opes, vires promittuntur, &c. Literæ ea de re datæ, & ſtabilitæ, *Lucernæ* XII. *Mai. A. D. N.* CIↃ. IↃ. LXXXVII. Sollenniter verò iuratæ, & confirmatæ *Mediolani in Cathedrali Eccleſia* XVI. *Mai. A. D. N.* CIↃ. IↃ. LXXXVIII. In eamdem ſocietatem venêre, ſuperiori anno, Abbatiſcellanorum Catholici.

Item Philippus II. Hiſpaniarum Rex.

A. D. N. cIↄ. Iↄ. xcvII.

De pace perpetua, & fœderibus Gallicis.

CAP. III.

GAllorum cum Heluetiis prima amicitia, & fœdus, vt alia rerum, ex iniuria, & bello eſt: ſeroq; Galli, tam quàm nulla in parte Heluetiam attingentes, ſed ab eius finibus remotiores, Heluetiis noti, nec ante illud prælium

A. D. N. clↄ. cccc. xliv. *Quando primum Galli Heluetiis noti, aut Heluetij in Gallia visi.* A. D. N. cccc. lxv. *Comminens in Ludouico. 5 cap. xi.* quod Ludouicus Delphinus prope Basiliã cum iis pugnauit. Heluetij pariter Gallis tum quidẽ per virtutem cogniti. Sed in Galliam primùm duxit Comes Campobachius, sub Ioanne Duce Calabriæ vnico Renati Siciliæ regis filio, bello quod proceres regni habuêre cum eodem Ludouico XI tum rege, pro bono publico, ductore, & concitore Carolo comite Carolensium, Philippi Burgundiæ Ducis filio. Inde Heluetiorum in eo regno, fama, gestorũque, & fortitudinis gloria. Sed cùm illi posteà Carolo Burgundiæ Duci idem Ludouicus, omnia sinistra machinaretur, vnicumq; in terris præcipuè timeret, nec palam, propter fœdus quod intercedebat, auderet, in Heluetios impulit: cùm rursum per legatos, promissa, numos contra eum, gentem illam animasset, fœdusq; inter ipsos, & Austriacum, vt suprà vidimus, conciliasset. Victo demum apud Moratum Burgundo, ingenti prælio, fœdus rex in annos decem cum Heluetiis fecit, & pensiones annuas, primus Galliæ regum, dedit, eiusq; amicitia comiter Heluetij vsi sunt. Paternam * amicitiam, & necessitudinem renouauit Carolus VIII. & post eum Ludouicus * XII. Sed quam deniq; * renunciaret, magno sui, regniq; detrimento, quam proinde posteà, plurimis opibus redemtã frustra voluit. Cùm enim sese cum Iulio II. Pontif. max. fœdere iunxissent Heluetij, Gallos nõ Mediolano solùm, sed tota adeò Italia expulerunt, profligaruntq;, & Maximilianum Sfortiam tandem patriis opibus, & Ducatui restituerunt. Secuta deinde pugna Marigniana, in qua, primo prælio, contra Franciscum regem Heluetij victores; Secundo non tàm victi, quàm destituti, qui latera tegeret, equitatu, nusquàm interruptis ordinibus, tormentis etiã bellicis conseruatis, loco cessère, frustraq; exspectato Cæ-

A. D. N. clↄ cccc. lxxvi. *Fœdus primum Ludouici regis cum Heluetiis.* A. D. N. clↄ. cccc. lxxxiii. A. D. N. clↄ. cccc. xcix. A. N. D. clↄlↄ. ix. A. D. N. clↄ. lↄ x. A. D N. clↄ. lↄ. xii. A. D. N. clↄ. lↄ. xv.

ſaris Maximiliani promiſſo auxilio, & ſummi Pontificis, deniq; domos quiſq; abière, quo pacto rurſum Mediolanum, & cetera Inſubriæ in Gallorum poteſtatem venerunt. At verò Franciſcus eo modo victor, ſuſceptiq; belli ex animi ſententia compos, omnia tamen parum tuta, & duratura exiſtimabat, ſi Heluetios hoſtes haberet: Quantum enim ſoli poſſent ingenti ſuorum ſtrage bis expertus erat. Quòd ſi opes iunxiſſent, aut cum Cæſarianis, aut Pōtificiis, quo in periculo futurus eſſet prudentiſſimus princeps non ignorabat. Nec ea de cauſſa ceſſauit, donec pacem quidem perpetuam cum Heluetiorum gente, & eorum Sociis Abbate S. Galli, Rhætis, Valeſianis, &c. paciſceretur. Fœdus verò in certum tempus percuteret. Pacis æternæ legum prima omnia diſcidia, contentiones, bella inimicitias exterminat, & reſtinguit cetera controuerſa ex æquo & iure dirimit, ex legum formula, quæ inter Ludouicum XII. & Heluetios latæ, & confirmatæ. Multa in iis de captiuis abſq; lytro dimittendis, de querellis priuatis, mercatorum Lugduni, & Mediolani priuilegiis: de debitis, & ære alieno, de contumeliis vtrimq; euitandis, hoſtibus commeatu, hoſpitio, auxilio non adiuuandis; de vectigalibus, penſionibus, exceptionibus, aliis, quæ memorare longum. *Acta hæc Friburgi, vigilia S. Andreæ Apoſtoli, A. D. N. CIↃ IↃ XVI.* Fœdere, de mutuo vtrimq; auxilio, ſiue hoſtes premant, ſiue premere libeat, conſtituitur: de militum numero, ſtipendio, &c. pluribus aliis quæ fœderibus vſitata, vti de penſionibus tempore fœderis, &c. *Literæ Lucernæ factæ, A. D. N. CIↃ. IↃ. XXI.* Fœdus hoc paternum renouauit Henricus II. ceteriq; Reges, Carolus IX., & Henricus III. paucis adiunctis, pro tempore, aut immutatis, quibus omnibus iam qui-

Pax perpetua inter Gallia reges, & Heluetios. A. D. N. cIↃ IↃ XVI.

Pacis eius capita.

Fœderis leges. A. D. N. cIↃ.IↃ. XXI.

A. D. N. cIↃ.IↃ XLIX

A. D. N. cIↃ. IↃ LXV.

A. D. N. cIↃ. IↃ. LXXII.

dem finitis, nullo fœdere, aut societate Heluetij Gallis coniuncti perpetuam inter se pacem agitant.

De fœdere Sabaudico.

Cap. IV.

A D.N. cIↄ.Iↄ xxx. Philiberti Comitis cũ Bernensibus, & Friburgensibus, perpetuum fœdus, & eius leges.

SAbaudiæ Ducum prisca cum Heluetiorum aliquot Ciuitatibus amicitia, sed præcipuè Friburgensibus, & Bernensibus. Aeduardus, credo, fuit primus Sabaudiæ tūc quidem Comes, qui cùm Bernenses sibi subditos libertati restituisset, fœderatos habere maluit. Eadem fœdera sæpiùs posteà repetita. Philibertus demum cognomento per elegantiam, & decorem corporis, Formosus, cum iisdem duabus Ciuitatibus fœdus perpetuum fecit, multis condicionibus, quæ præcipuè de mutuo auxilio, tribus in Episcopatibus propriis vtrimq; sumtibus, Lausanensi, Geneuensi, Sedunēsi, de mercimoniis, vectigalibus, subditis, controuersiis publicis, priuatis, adeoq; omnia, quæcumq; futura post istuc fœdera, sine huius fraude, & per eius exceptionem fore, cuncta disertim, & luculente. *Acta in vrbe Bernensi, die* XXVI. *Martij. A. D. N.* CIↄ.CCCC.XCVIII. Fœdus Carolus III. Philiberti Frater renouauit, paucis clariùs explicatis, quæ de auxiliis: Nempe duas quidem Ciuitates, suo stipendio, militaturas Duci intra trium Episcopatuum dictorum fines, extra verò eos Ducis sumtu, sed in quoscumq; dummodo per fœdera possint: *Bernæ* XIX. *Martij; A. D. N.* CIↄ Iↄ IX. Sed posteà cum omnibus Ciuitatibus societatem, & fœdus in annos XXV. idem Carolus iniit *Eadē mense Nouembri, A. D. N.* CIↄ Iↄ XII. Multis deinceps rerum, & annorum conuersionibus, patriis restitutus hereditatibus Emmanuel Philibertus, nouo fœdere, se deuinxit cum sex Ciuitatibus

Caroli III.

Emmanuelis Philiberti.

Lucerna,

Lucerna, Vrania, Suitia; Siluania, Tugio, Friburgo duraturo dum ipsi vita, & filio Carolo Emmanueli suppeteret, & deinceps quadriennium. *Actum* VIII. *Mai. A. D. N.* CIↃ. IↃ. LXXVII. Sollenniter dein *Taurini iuratum,* XVIII. *Septembris, A. D. N.* CIↃ. IↃ. LXXVIII. Patriam amicitiam, & societatem, cùm, superiori anno diem supremum XXX Augusti Philibertus obiisset, Carolus filius confirmauit, *Badæ XV. Febr. A.D.N. CIↃ. IↃ. LXXXI.* Multa fuerunt Heluetiorum varias ob caussas alia, præter quæ memorauimus, & nunc quoq; durant, cum Romanis Pont. Imperatoribus, regibus, Angliæ, Hungariæ, Ducibus Virtenbergæ, Florentiæ, Burgundiæ, Episcopis, & Ciuitatibus Constantiæ, Argentinæ, Basileæ, aliis, fœdera, & societates (Fœdus cum Episc. Basiliensi, & VII. Catholicis Ciuitatibus etiamnum in vigore est,) sed de quibus agere animus non est, nec ad meum iam institutũ arbitror. Liber mihi sub manu crescit, de virtute antiqua, & moribus, dictis, factisq; Heluetiorum memorabilibus, in quo inter alia fœdera pleraq; explicantur, disputantur, cumponuntur, si tamen vmquàm his rerum, & omnium bonarum disciplinarum corruptionibus, manu mittatur.

Caroli Emmanuelis.

Heluetiorum varia cum variis fœdera.

Sed hactenùs quidem Antiquitates Heluetiorum inuestigasse, tradidisse, finisse iuuat.

Finis huius Libri.